2ICHUS

ICHUS ANKARA

International Congress of Human Studies
Uluslararası İnsan Çalışmaları Kongresi

Full Text Booklet

Tam Metinler Kitabı

Bidgeder
Bilimi Destekleme ve Geliştirme Derneği

BİDGECONGRESS
Akademik Organizasyon Platformu

2.Uluslararası İnsan Çalışmaları Kongresi

Tam Metinler Kitabı

2nd International Congress of Human Studies

Full Text Booklet

23-24 Kasım/November 2019

Ulucanlar Cezaevi Müzesi/ Ulucanlar Prison Museum

Ankara/Turkey

Bütün Yayın Hakları Saklıdır

Kaynak gösterilerek tanıtım için yapılacak kısa alıntılar dışında yayıncının ve edidörün yazılı izni olmaksızın hiçbir yolla çoğaltılamaz.

ISBN: 978-605-9636-86-5

1.Baskı

2019

Uluslararası İnsan Çalışmaları Kongresi

Tam Metinler Kitabı

2nd International Congress of Human Studies

Full Text Booklet

Türkçe ve İngilizce yayın hakları Bilgin Kültür Sanat Yayın Dağıtım Pazarlama Ltd. Şti.'e aittir. Fikir ve sanat eserleri yasası gereğince yazılı izin alınmadan kısmen ya da tamamen alıntı yapılamaz, hiçbir şekilde kopya edilemez, çoğaltılamaz ve yayımlanamaz.

Editörler/Editors

Salih ÇEÇEN

Ömer KAHYA

Şafak BOZGUN

Koray TOPTAŞ

Kapak ve Sayfa Tasarımı

Cansu ARAL

Yayınlayan

Engin DEVREZ

Bilgin Kültür Sanat Yayınları
Sertifika No: 20193
Selanik Cd. No: 68/10 06640 Kızılay / Ankara
Telefon: 0 (312) 419 85 67 – Fax: 0 (312) 419 85 68
www.bilginkultursanat.com.tr

bilginkultursanat@gmail.com

2.Uluslararası İnsan Çalışmaları Kongresi

Tam Metinler Kitabı

2nd International Congress of Human Studies

Full Text Booklet

Editörler/Editors

Salih ÇEÇEN

Ömer KAHYA

Şafak BOZGUN

Koray TOPTAŞ

23-24 Kasım/November 2019

Ulucanlar Cezaevi Müzesi/ Ulucanlar Prison Museum

Ankara/Turkey

Bilgin Kültür Sanat Yayınları
2019

ONURSAL KONUKLAR/ HONORRARY GUESTS

Prof. Dr. Erkan İbiş	Rector of Ankara University
Prof. Dr. Refik Turan	The President of Turkish History Institution
Prof. Dr. İhsan Çiçek	Dean of the Faculty of Language, History and Geography

BİLİM KURULU/ SCIENTIFIC COMMITTEE

Prof. Dr. Ali Acar – Selçuk University

Prof. Dr. Arzu Şener – Hacettepe University

Prof. Dr. Doğan Gürsoy – Washington State University

Prof. Dr. Ekrem Erdem – Erciyes University

Prof. Dr. Erol Yıldız – Universität Klagenfurt

Prof. Dr. Esma Reyhan – Ankara Hacı Bayram Veli University

Prof. Dr. Fevzi Okumuş – University of Central Florida

Prof. Dr. Gülay Günay – Karabük University

Prof. Dr. Hüseyin Odabaşı – Çankırı Karatekin University

Prof. Dr. L. Gürkan Gökçek – Nevşehir Hacı Bektaş Veli University

Prof. Dr. İrfan Albayrak – Ankara University

Prof. Dr. Kemal Silay – Indiana University

Prof. Dr. Murat Hançer – University of Central Florida

Prof. Dr. Naim Kapucu – University of Central Florida

Prof. Dr. Rafet Çavuşoğlu – Van Yüzüncü Yıl University

Prof. Dr. Salih Çeçen – Ankara University

Prof. Dr. Sebahattin Bayram – Ankara University

Prof. Dr. Sedat Cereci – Hatay Mustafa Kemal University

Prof. Dr. Selma Tozanlı – Institut Agronomique Méditerranéen de Montpellier

Prof. Dr. Yener Altunbaş – Bangor University

Assoc. Prof. Dr. Meryem Bulut – Ankara University

HAKEM KURULU/ REVIEWER COMMITTEE

Ali Öge – Necmettin Erbakan University

Asem Hamdy Ahmed Abdelghany – Balıkesir University

Aysun Türe Yılmaz – Eskişehir Osmangazi University

Ayşegül Sili Kalem – Necmettin Erbakan University

Ayten Kiriş Avaroğulları – Muğla Sıtkı Koçman University

Ceren Aksoy Sugiyama – Ankara University

Cevriye Demir Güneş – Ankara Hacı Bayram Veli University

Duygu İşpınar Akçayoğlu – Adana Bilim ve Teknoloji University

Eda Oruç Erdoğan – Akdeniz University

Erdinç Buruldağ – Çankırı Karatekin University

Erhan Şensoy – Karamanoğlu Mehmetbey University

Ersin Kanat – Zonguldak Bülent Ecevit University

Fatih Ayhan – Bandırma Onyedi Eylül University

Fatma Gürses – Düzce University

Gizem Kartal – Ankara University

Gültekin Kamil Birlik – Atılım University

Güzin Yasemin Tuncay – Çankırı Karatekin University

Handan Belli – İnönü University

Hanifi Biber – Van Yüzüncü Yıl University

Hilal Kahveci – Bilecik Şeyh Edebali University

Jale Özata Dirlikyapan – Ankara University

Kerem Hepdeniz – Mehmet Akif Ersoy University

Lokman Taşkesenlioğlu – Giresun University

Mesut Atasever – Uşak University

Murat Polat – Muş Alparslan University

Musa Atgür – Necmettin Erbakan University

Mustafa Güleç – Ankara University

Muzaffer Şahin – Gazi University

Nehir Varol – Ankara University

Nevin Göksal – Polis Akademisi

Özay Önal – Ankara Müzik ve Güzel Sanatlar University

Rasim Berker Bank – Giresun University

Rumeysa Akgün – Kırıkkale University

Sengün Meltem Acar-Keskin – Ankara Hacı Bayram Veli University

Sıdıka Arlı – Ardahan University

Sibel Akgün – Sakarya University

Şeyda Büyükcan Sayılır – Eskişehir Osmangazi University

Tilda Saydı – Aydın Adnan Menderes University

Ümran Türkyılmaz – Ankara Hacı Bayram Veli University

Vildan Hilal Akçay – Ankara Hacı Bayram Veli University

Yasemin Sağlam Kaya – Hacettepe University

Zeynep Ergen Işıklar – Selçuk University

DÜZENLEME KURULU/ ORGANIZERS COMMITTEE

Zeynel Karacagil – Ankara University

Ömer Kahya – Ankara University

Şafak Bozgun – Ankara University

Faruk Akyüz – Ankara University

Koray Toptaş – Gazi University

KONGREYİ DESTEKLEYEN KURUMLAR/ INSTITUTIONS SUPPORTING THE CONGRESS

Ankara Üniversitesi

Altındağ Belediyesi

Türk Tarih Kurumu

Bidgecongress
Akademik Organizasyon Platformu

Bilimi Destekleme ve Geliştirme Derneği

Uluslararası İnsan Çalışmaları Dergisi

İçindekiler

Sanatta Alternatif Biçimlendirme Yöntemi Olarak Beden
Ayfer Uz, Nurbiye Uz 13

Türk Müziği Saz Eserlerinin Viyola Eğitiminde Kullanımına Yönelik Uzman Görüşleri
Ozan Belge 21

Güvensizliğin Sonuçları Yalnızlık ve Mütekabiliyet
Ayşe Özpolat 35

'Yılanların Öcü'nde Kırsal Yaşamın Sosyo-Politik Görünümü
Ensar Yılmaz 49

'Sağırdere' ve 'Körduman' Romanlarında Kırsal Yaşamın Yapısal Özellikleri
Ensar Yılmaz 57

Mekânla Hafızanın Yeniden Kurgulanması: Terk Edilmiş Köyüne Dair Göçmenin Hafızasında Kalanlar
Sercan Eklemezler, Selda Adiloğlu 67

Brexit Sonrası Batı Balkanlar'ın Geleceği: Genişlemenin Bekleme Odası ve Güncel Dinamikler
Erdi Kutlu, Çağdaş Cengiz 85

Tüketici Satın Alma Davranışında Reklam Mecralarının Etkisinin Coğrafi Bölgelere Göre Farklılaşması
Fikret Yaman, Semih Açıkgözoğlu 99

İnsan Hakları ve Özgürlük Nereden Nereye Bir Öngörü
Özlem Küçük 107

Eski Mezopotamya Dininde "Un" ve "Kamış" ile Kutsal Mekan Oluşturmak
Yeşim Dilek, Murat Turgut 121

Robert Dahl'ın Çoğulcu Demokrasi Düşüncesinin Kuramsal Çözümlemesi
Rasim Berker Bank 132

Engelli Çalışanlar ve İşe Bağlı Riskleri
Sibel Çelikel Yiğiter 145

Accountability of Teachers Leading to Absenteeism and Low Efficiency: The Case of Pakistan
Zekeriya Nas, Muhammad Zia-ur Rehman, Tayyaba Mehreen 154

Efficient Use of Country Resources: The Role of Leadership
Zekeriya Nas 158

Yeşil Yönetim Anlayışı Bağlamında İşletmelerde Yeşil Maliyet ve Yeşil Kâr/Zarar Kavramları Üzerine Bir Tartışma
Benan Yücebalkan 164

Hazır Giyim Sektöründe Engelli İstihdamının İş Sağlığı ve Güvenliği Açısından Değerlendirilmesi
Nedime Şengün, Seher Kanat, Ayşegül Körlü, Turan Atılgan 174

Topraktaki Ağır Metal Düzeyleri ve Madencilik İlişkisi
Serpil Menteşe, Olgun Böbrek 184

Olimpiyat Başarı Programında Yatılı İlköğretim Bölge Okulları'nın Yeri ve Önemi Üzerine Bir İnceleme
Vahdet Alaeddinoğlu 194

Çalışanların Sağlık Hizmeti Sunumuna İlişkin Algıladıkları Sorunların Belirlenmesi: Bir Devlet Hastanesi Örneği
Zülfiye Bıkmaz 204

İş Tatminini Etkileyen Faktörler: Kamu ve Özel Sektör Çalışanlarına Karşılaştırmalı Bir Araştırma
Şefik Özdemir 222

Suriyeli Mülteciler Bağlamında Algılanan Tehditte Ekonomik Zorluk Algısı ve Gruplar Arası Temasın Rolü
İlknur Tayınmak, Aras Türkeli 230

Spor Endüstrisinde Mal ve Hizmet Üreten İşletmelerin Sürdürülebilirlik Stratejilerinin İncelenmesi: Eskişehir Örneği
Arif Yüce, Sevda Gökçe Yüce, Hakan Katırcı 244

Toplumsal Duyarlılık Uygulamalarının Değerlendirilmesi: Nitel Bir Analiz
Tebessüm Ayyıldız Durhan, Beyza Merve Akgül, Suat Karaküçük 255

Akıllı Spor Kıyafetleri: Giyilebilir Teknolojik Spor Ürünleri Kullanım Algısının İncelenmesi
Arif Yüce, Volkan Aydoğdu, Sevda Gökçe Yüce, Hakan Katırcı 265

Spor Tüketicisinin Tekrar Satın Alma Niyetinin Farklı Değişkenlere Göre İncelenmesi
Yeşim Gök, Güçlü Özen 276

Slowmotion Video Antrenmanlarının Badminton Sporcuları Üzerine Etkisinin İncelenmesi
Vahdet Alaeddinoğlu 286

Geleneksel Spor Yayıncılığında Sosyal Medya Paylaşımlarının Analizi
Oğulcan Berk, Yarkın Çelik 307

Sağlık İletişiminde Mizahın Kullanımı: Canan Karatay Capslerinin Analizi
Emine Şahin, Özlem Duğan 321

Mahremiyet ve Çocuklarda Mahremiyet Eğitimi: Yönetici, Uzman ve Akademisyenlerin Mahremiyet Eğitimine Yönelik Algı, Tutum, Beklenti ve Önerilerinin İncelenmesi
Bekir Kul 335

Bir Giyside Kaliteyi Etkileyen Kritik İşlemler İçin Dikim Operatörü İş Eğitimi Programı Geliştirme
Nezahat Çetin, Fatma Öztürk 351

Ali Şeriati'ye Göre Hicret ve Medeniyet
Murat Kobya 367

Orhan Kemal'in Hikâyelerinde Suçlu İnsanlar
Mehtap Demiröz Harman 374

Tarih ve Edebiyat İlişkisi Bağlamında Daniil Granin'in *Avrupa Bizonu* Romanı
Yasemin Gürsoy 386

Yapay Zekâ Bağlamında Kamu Yönetiminin Geleceği ve Veri Mahremiyeti Üzerine Bir Değerlendirme
İmam Bakır Kanlı, Burak Kaplan 394

Devlet Tiyatrolarında Sahnelenen Çalıkuşu Oyunlarının Kostüm Özelliklerinin Dönemsel Olarak İncelenmesi
Fatma Öztürk, İnci Seda Kıvılcımlar Şahin 418

Statistical Investigation of The Differences of Financial Well-Being and Intention to Quit in Terms of Demographic Characteristics: An Application on Employees of Hospitality Businesses
Engin Aytekin, Eren Erkılıç, Cengiz Gazeloğlu 431

Career Management & Development
Zekeriya Nas 444

Pollyanna Karakterinin Mahler'in Ayrılma Bireyleşme Kuramına Göre İncelenmesi
Merve Topcu, Zeynep Karaca, Aslı Atıcı, Ecem Öztoygar, Hatice Taşkaya 450

Türkiye'de Kayıt Dışı Ekonomiye Parasal Oran Yöntemi Yaklaşımı
Murat Yılmaz 464

TAM METİNLER KİTABI

International
Congress of Human Studies
Uluslararası İnsan Çalışmaları Kongresi ISBN:NNNN-NNNN

Body As An Alternative Forming Method in Art

Sanatta Alternatif Biçimlendirme Yöntemi Olarak Beden

Ayfer Uz *
Nurbiye Uz**

Abstract

Art, which is one of the most important activities of human beings, is also in a position to make sense of human life, direct it and help humans better perceive it. Sculpture, which is one of the oldest branches of plastic arts, is directly involved in human life with its three-dimensional structure and may even oftentimes intervene in it. It is necessary to make room in our world and in the places where we live for art. This intervention is usually shaped with durable and solid materials. However, artists have developed and continue to develop these suggestions with very different forms, meanings, methods and materials. The human body is one of them.

In this study, shaping methods in art and especially in sculpture are discussed, which is

Özet

İnsanın en önemli faaliyetlerinden biri olan sanat yine insan hayatını anlamlandıran, yönlendiren, algılamalarına yardım eden konumdadır. Plastik sanatların en eski dallarından biri olan heykel de üç boyutlu yapısıyla insan yaşamına direk katılır belki de müdahale eder. Bizim dünyamızda ve yaşadığımız mekanlarda ona da yer açmak gerekir. Bu müdahale genelde kalıcı ve dayanıklı malzemelerle şekil bulmuştur. Ancak sanatçılar, çok farklı biçim, anlam, yöntem ve malzemeyle bu önerileri daha da geliştirmişlerdir ve geliştirmeye devam etmektedirler. İşte insan bedeni de bunlardan birdir. Bu çalışmada sanatta biçimlendirme yöntemleri ele alınmış olup özellikle plastik sanatların en önemli dallarından heykelde sanatçının kendi bedeni ya da modelinin üzerinde yaptığı müdahalelerle adeta

* Ayfer Uz, Doç. Dr. Trakya Üniversitesi, Eğitim Fak. Güzel San. Eğ. Böl. Resim-İş Eğitimi ABD, Edirne, ayferuz@trakya.edu.tr
** Nurbiye Uz, Doç. Dr. Anadolu Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi Heykel Bölümü Eskişehir, nuz@anadolu.edu.tr

one of the most important branches of plastic arts. The artist's own body or that of the model is sometimes transformed into a sculpture by the interventions of the artist. This phenomenon manifests itself in various ways presented by the artists. With a detailed literature review, the subject will be explained based on selected samples and the studies will be introduced within this framework.

bir heykele dönüştürmesi üzerinde durulacaktır. Çok sayıda örneğine rastlanan bu konu sanatçılar tarafından farklı şekillerde ele aldıkları görülür. Detaylı bir kaynak taramasıyla birlikle seçilen örnekler üzerinden konu anlatımı yapılacak ve bu düşünceyle ele alınmış çalışmalar tanıtılmaya çalışılacaktır.

Keywords: Sculpture, Painting, Art, Form, Body

Anahtar Kelimeler: Heykel, Resim, Sanat, Biçim, Beden

Giriş

20. yüzyıl sanata anlam, anlatım teknik, malzeme vb. olarak farklılıklar getirdiği kaçınılmaz bir gerçektir. Ortaya çıkan yeni akımlar, teknikler, düşünceler ve yaklaşımlar, sanatçıları alternatif arayışlara itmiştir. Bu arayışlar biçim yanında teknik ve teknolojik, sunuş, ifade, malzeme vb. olarak da çeşitlenmiştir. Sanat yapıtının anlamı süre, süreç, kalıcılık, sanatçı ve seyirci bağlamında farklılaşmış, pek çok yöntem ve teknik anlatım için sanatçılar tarafından uygun hale gelmiş ve getirilmiştir. Bu eylemlerde pek çok farklı olanak değerlendirilebildiği gibi mekân, seyirci, dans, müzik, tiyatro, resim, heykel vb. gibi sanat alanları da beraber kullanmıştır.

Bir resim ya da heykel yaparken o disiplinin getirdiği yöntem, teknik ve malzeme ön plandadır. Birbirlerinin alanlarını kullandıklarında ortaya yeni önermeler çıkmıştır. Bir resim üç boyut algısı oluşturabilir, üç boyuttan yararlanabilir. Aynı şekilde bir heykel resimsel özellikleri bünyesinde barındırabilir. Bu düşünce malzeme boyutuna indirildiğinde genelde resim için tuval, boyalar, fırçalar vb. iken; heykelde taş, bronz, alçı, metal, ahşap gibi dayanıklı malzemeler ön plandadır. Giderek sanatçılar, kalıcılık dışında alternatif malzeme önerileri oluşturmuşlardır. Örneğin kumaş, su, buhar, duman, sis heykel malzemesi olabilmiş ya da atık malzemeler heykele dönüşebilmiştir. Sanatçılar bu anlamda arayışlarını sürdürürken kendi bedenlerini ya da insan bedenini sanat malzemesi olarak da önerdikleri görülmüştür.

Sanatçılar giderek sergileme alanlarını geliştirmişler, galeri ya da müze mekanlarıyla yetinmeyip dışarı çıkmışlardır. Artık sanatçının bir sergi düzenleyip seyircisinin gelmesini beklemesi gerekmemektedir. Bunun yerine çeşitli etkinliklerle eserlerini seyircilerini karşısında, seyircileriyle beraber gerçekleştirme olanakları yaratmışlar, aktif üretimde seyircilerden de yararlanmışlardır. Bu, sanatçı-eser-seyirci arasında bir bağ oluşturmasına yardım eden bir durumdur. Aynı zamanda izleyici açısından da eseri daha iyi anlamasına olanak sağlayabilmektedir. Artık sanat yapmak için her tür olanak mümkündür. İşte sanatçının bir bedeni ya da kendi bedenini sanat eserine dönüştürmesi, onunla bütünleşmesi bu olanaklardan biridir.

Bu çalışma insan bedeni sanat malzemesine dönüşebilir mi sorusunda hareketle ele alınmış çalışmaların örneklendirilerek anlatılmasını hedeflemektedir. Yaşayan bir bedenin sanat eserine

dönüşmesi hemen anlaşılacağı gibi bir süreç çerçevesinde gerçekleşebilir. Süre bitiminde sonlanmak zorundadır.

Rebeca Horn'un bir bedene yaptığı eklemelerle başkalaştırması, Marc Quinn'in kendi bedeninden yararlanarak heykel yapması ve Olivier de Sagazan'ın kendini katman katman inşa ederek heykele dönüştürmesi bu makale için seçilmiş örneklerdendir ve çok sayıda sanatçının ilgisini çeken bu konu için 3 örnekle yetinilecektir.

Sanat ve Beden

Sanatta dönemsel, toplumsal ve estetik yönelimlerle insan ve insan bedeni hep kullanılagelmiştir. İlk dönemlerde bunlar temsili ve insanı hatırlatabilecek şekilde yapılması yeterliyken gittikçe daha detaylı, anatomik ve gerçeğe en yakın, hatta en ideal güzellikteki biçimlendirmelere dönüşmüştür. Toplumların yaşam biçimlerini, içinde bulundukları dönemin özelliklerini taşıyan ve bedeni konu alan çalışmalar, aynı zamanda topluma yön veren şekillendiren özellikleriyle de bahsedilebilir. Çok farklı şekillerde ifade olanağı yaratan bu konu aynı zamanda eleştirel bir bakışla da ele alındığı görülür.

Daha önce de bahsedildiği gibi ilk zamanlar sanatın amacı ve biçimlendirme yöntemi bugünden farklıdır. İlk başlarda görülen temsili insan ya da beden bugün bilinçli bir şekilde deforme edilmekte, soyutlanmakta, yorumlanmaktadır ve sembolik anlamlarda kullanılabilmektedir. Sanatçıların kullandığı teknik, yöntem, konu ya da sanatsal disiplin vb. olarak farklı önermeler ortaya çıkmaktadır.

Yeni sanatsal ifade arayışları, teknik ve teknolojik gelişmelerin sanata yansıması, hızla değişen ve gelişen insan yaşam biçimleri vb. sanatta insan ya da beden kullanımı, sanatçılar tarafından farklı şekillere ele alınabilmektedir. Model kullanarak yapılan biçimlendirmeler, modelin ya da sanatçının kendi bedeninin kalıbının alınması, modelin ya da sanatçının kendi bedenine yeni eklemelerle değişikliğe uğratması, yine sanatçının kendi ya da modelinin bedenini bir sanat eserine dönüştürmesi gibi pek çok anlamda yeni kullanım alanları bulmuştur.

"Modern sanatın ortaya çıkışına kadar insan bedeni neredeyse heykel sanatıyla özdeşleşmiş ve onun en önemli yaratma konularından biri olmuştur. Bu özel ilişki içinde "beden imgeleri" eski çağlarda yapıldığı dönemlerin düşünce ve ruhsal yaşamını en iyi yansıtan sanat yapıtları olmuştur. Geleneksel sanat içinde beden estetiği heykelin var oluş şeklini de belirlemiştir" (Yılmaz, 2016: 49). Özellikle 1960 sonrası sanat ortamı modernist anlayışlarda sanat eserinden çıkardığı beden ya da figür geri dönmüş, daha sonrasında da bedenin kendisinin sanat eserine dönüştüğü görülmüştür. Fluksus, happening, beden sanatı vb. gibi etkinlikler, oluşumlar ya da gösterilerde kendini daha çok göstermiştir. Sanatçıyı geleneksel sanat yapma anlayışından çıkaran bu tutumlar sayesinde sanatçılar farklı alternatifler oluşturmuşlar, izleyici de bu sayede sanat eseriyle başka yollardan iletişim olanağı bulabilmiştir (Gültekin ve Tokdil, 2017: 237).

Çalışmalardan Örnekler

Rebecca Horn ve "Finger Gloves"

Rebecca Horn, 1944 Almanya doğumlu yaratıcı ve çok yönlü bir sanatçıdır. 70'lerde vücuda odaklandığı performansları ve kostümleriyle tanınır. Horn heykel, çizim, yerleştirme, performans, film, video, fotoğraf gibi çok çeşitli medya ve tekniklerle çalışarak farklı alanlarda işler üretir. Rebecca Horn,

sadece sanat dünyasına değil, onu yöneten kurumlara, güçlere ve yapılara meydan okuyan bir sanatçıdır (Pera Müzesi Sitesi).

Horn, eğitiminin hemen ardından kendi bedeni ve duyularıyla ilişkili performanslar yapmaya başlar. Beden için tasarladığı çeşitli aygıtlarla daha çok hareket halindeki insanın heykel ya da nesne ile kurduğu ilişki üzerine yoğunlaşır (Ntv Sitesi).

Rebecca Horn'un "Finger Gloves" isimli ele takılan iki protezden oluşan çalışması bu araştırma için önemli örneklerdendir. Sanatçı onu giyecek kişinin bedenine eklediği protezlerle bedeni değiştirmekte ve yeni bir biçim önermektedir. Ahşap ve kumaştan yapılmış uzun parmaklara sahip siyah eldivenler, kayışla bilekten tutturularak onu giyen kişinin kontrolüne verilmektedir. Hafif malzemeden yapıldıkları için hareket ettirme zorluğu yaşanmaz. Nesnelere dokunulabildiği gibi aynı zamanda onu giyen kişiyle nesne arasına mesafe koymaktadır. Bu, insanın kapasitesini uzanamadığı yerlere uzanmasını sağladığı ve onu güçlendirdiği gibi tersine yaklaşmasına izin vermediği için zayıflatmaktadır da… (Watling August 2012).

Horn'un bu çalışması, insan bedeni odaklı olduğu için ondan bağımsız olarak düşünüldüğünde madde ve estetik varlığı dışında işlevini yitirmektedir. "Finger Gloves", onu giyen kişiyle bütünleşmekte ve anlam kazanmaktadır. Aynı zamanda her farklı giyen kişinin hareketlerine yön vermekte ve farklı tepkiler oluşturmasını sağlamaktadır (Görsel 1).

Görsel 1: Rebecca Horn, Finger Gloves, 1972.

Marc Quinn ve "Self"

Marc Quinn'in sanat malzemesi olarak bedenden bir parça olan kanı kullanarak yaptığı çalışmaları konu için önemli diğer bir örnektir. Quinn, 1964 doğumlu İngiliz sanatçıdır ve çağdaş sanatın önde gelen isimlerinden biridir.

"Anatomiyi sanat olarak gören ve burada çok hassas değişkenler olduğunu düşünen sanatçı ölümlülük konusu ile ilgili meseleleri hassasiyetle irdelemekte ve araştırmaktadır. Geleneksel materyallerin dışında malzemelerle de çalışan Quinn gövdemizin, uzuvlarımızın derinliğini anlamaya çalışmakta, doğanın bolluğunu, güzelliğini ve realitenin kargaşasını anlamaya ve eserleriyle aktarmaya

çalışmaktadır. İzleyicilerini heykellerinin karşısında başka bir yere göç ettirmekte, belleklerini genişleterek insan olmayı, ölümsüzlüğü sorgulatmaktadır" (Beyaz Art Sitesi).

Quinn'in "Self" isimli çalışmaları kendi kanıyla ve her beş yılda tekrarlayarak yaptığı kendi büstleridir. Yüzünden aldığı kalıpla şekillendirilen heykellerin dayanıklılığı için özel yöntem gerektirmektedir. İlki 1991 yılında gerçekleştirilen ve tekrar eden bu heykel dizisi sanatçının geçen süre içindeki değişimlerini, yaşlanmasını ortaya koymaktadır (Marc Quinn Sitesi), (Görsel 2). Özel soğutucularla korunması gereken bu çalışmaların devam edeceği belirtilmektedir.

"Marc Quinn'in yapıtları çoğu zaman insanlık tarihine, yaradılış sürecine, evren ve zaman kavramlarına göndermeler içerir. Sanatçının 1991 yılından bu yana kendi kanını kullanarak ürettiği otoportreleri ve insan bedeni için standartlaştırılmış estetik "norm"ları tersine çeviren heykelleri, Kendi/Öteki, Beden/Zihin, Doğa/Kültür gibi ikiliklerin yapaylığına ve tarihselliğine işaret eder; pek çok yapıtı Yaşam/Ölüm, Doğum/Yokoluş gibi karşıtlıkların bir arada varolma hallerini araştırır. Marc Quinn "iç" ve "dış" arasındaki ilişkiyi beden üzerinden okumaya açan yapıtlarında "iç"e etkileyici ve kafa karıştırıcı bir görünürlük kazandırırken, "dış"ı "iç"i çevreleyen ve tanımlayan bir alan olarak ele alır" (Cumhuriyet Gazetesi Sitesi, 2014).

Görsel 2: Marc Quinn, Self, Sanatçının Kanı, paslanmaz çelik, perseks ve soğutma ekipmanları, 208x63x63cm. 1991 (sol), ve 208x63x63cm. 2011 (sağ).

Olivier de Sagazan ve "Transfiguration"

Sagazan, 1959 doğumlu çok yönlü Fransız bir sanatçıdır. Resim, heykel, grafik gibi sanatın pek çok alanında işler üreten sanatçı, daha çok "Transfuration" isimli performanslarıyla tanınır. Bu performansları bir sahnede ve seyirci karşısında gerçekleşir. Çamur, boya, toz, toprak ip, tel, ağaç dalları vb. çeşitli malzemelerle, yüzünden başlayarak tüm vücudunu katman katman şekillendirir; adeta kendi bedeninde heykel yapar. Kendini bir tuval gibi gördüğünü ve performans boyunca onunla bütünleştiğini belirten Sagazan, aynı zamanda işlerinin merkezinin kendi bedeni olduğunu söyler. Ona göre sanatçı ürettiği formda kendini ortaya koyar ve yeni bir yaşam gösterir (Uz, 2015).

Transfiguration performanslarında sanatçı, oluşturduğu karakterlerle sürekli yeni yaşamlar göstermektedir. Onları ortaya çıkarabilmek için de kendisini malzemeye gömmekte, kendisi ve yarattığı karakter arasında yaşayan bir sanat eserine dönüşmektedir. Yüzünü, kafasını kille kaplamasıyla kimliğini ortadan kaldırmakta, kendini kör etmekte böylece kendi özünün derinliklerine doğru bakmak zorunda kalmaktadır (Olivier de Sagazan Sitesi).

Kısacası konu için diğer önemli bir örnek olan Olivier de Sagazan'ın gösteri niteliğinde yaptığı çalışmalarında kendi bedenini süreç içinde şekillendirmektedir. Bedenine çeşitli malzemelerle sürekli müdahalelerde bulunmakta, her müdahalesiyle yeni görüntüler ve yeni karakterler oluşturmaktadır. Bunlar kendi kafasının içinde olan ve ona bir şeyler anlatmak isteyen karakterlerdir. Sagazan da onların ne demek istediklerini anlamak istediğini belirtir. Gösterilerini fotoğraflayan ve videoya alan sanatçı, daha sonra bunlardan yararlanarak resim ve heykeller yapmaktadır (Görsel 3).

Görsel 3: Olivier de Sagazan, "Transfuration"

Canlı bir bedeni kullanarak işler üreten sanatçılar ve çalışmalarının örnekleri çok sayıda arttırılabilir. Örneğin, Antony Gormley, bedeninden kalıp alarak heykellerinde kendini kullanmaktadır (Görsel 4).

Görsel 4: Antony Gormley, Three Places, 1983

Robert Keramsi, bir gösterisinde yaptığı gibi dansçılarının adeta heykel gibi şekillendirerek beden kullanmaktadır. Liu Bolin görünmeyen adam çalışmalarında, bulunduğu ortamın görüntüsü şeklinde kendini boyayarak fotoğraflamakta ve görünmez bir hal almaktadır (Görsel 5).

Görsel 5: Liu Bolin, "The Theatre of Appearances, 2018" ve "Hiding on the 38th Parallel North, 2019" çalışması.

Sonuç Olarak

"Bir duygu, tasarı, güzellik vb.nin anlatımında kullanılan yöntemlerin tamamı veya bu anlatım sonucunda ortaya çıkan üstün yaratıcılık" (TDK) olarak tanımlanan sanat, insan yaşamının vazgeçilmezlerindendir. Sanatçı kendi duygu, düşünce, bilgi birikimini, içinde bulunduğu toplum, kültürel anlayış, çağın getirileri vb. ile harmanlayıp yorumlayarak bir ürün ortaya çıkarır. Bu ürün bazen resim, bazen heykel, müzik ya da tiyatro olarak form bulur. Sanatçı eseriyle, eserin yapıldığı disiplinin olanakları çerçevesinde tüm birikimini seyircisine aktarır.

Tarihi sürece bakıldığına en eski dönemlerden bugüne sanat, bir iletişim aracı olarak kullanılmış ve sadece yapıldığı dönem değil daha sonraki dönemlerde de varlığını sürdürerek iletişim olanaklarını genişletmiştir. Özellikle plastik sanatlarda kalıcılığın ön plana olduğu bu düşünce, bazı sanatçıların aksi bir tavırla yeni denemeler yapmasının da önünü açmıştır. Kalıcılığın sadece dayanıklı malzeme ile yapılmak zorunda olmadığı ve farklı yollarla da bunun mümkün olduğu önermeleri görmek mümkün olmuştur. İşte canlı bir bedeni kullanarak sanat yapmak bunlardan biridir. Hemen anlaşılabileceği gibi bahsedilen bu konu tiyatro ya da sinemadan farklıdır. Oldukça çok seçenek deneyen sanatçılar sayesinde resim ya da heykel yapmak için malzeme seçenekleri genişlemiş, yeni düşüncelerin doğmasın yardımcı olmuştur. Bundan sonra da sanatçıların yenilikçi arayışları sayesinde kendilerinden sonra gelen araştırmacılar için yeni kapılar açacaktır.

KAYNAKÇA

Beyaz Art Sitesi. Sanatçılar/Marc Quinn, http://www.beyazart.com/sanatci/Marc-Quinn, erişim tarihi: 20.11.2019.

Cumhuriyet Gazetesi Sitesi, (22 Şubat 2014). *Marc Quinn 'Aklın Uykusu' sergisi*, http://www.cumhuriyet.com.tr/haber/kultur-sanat/43881/marc-quinn-aklin-uykusu-sergisi.html, erişim tarihi: 20.11.2019.

Marc Quinn Sitesi. http://marcquinn.com/artworks/self, erişim tarihi: 20.11.2019.

Ntv Sitesi (2004). *Borusan'da Rebecca Horn sergisi*, http://arsiv.ntv.com.tr/news/292683.asp, 22.11.2019.

Olivier de Sagazan Sitesi. Transfiguration, http://olivierdesagazan.com/performancetransfiguration, erişim tarihi: 24.11.2019.

Pera Müzesi Sitesi. *Rebecca Horn: Aynalar ve küller,* https://blog.peramuzesi.org.tr/sozel-etkinlikler/rebecca-horn-aynalar-ve-kuller/, erişim tarihi: 22.11.2019.

TDK, Türk Dil Kurumu Sözlüğü, *Sanat maddesi*, https://sozluk.gov.tr/, erişim tarihi: 25.11.2019.

Tokdil, E., Gültekin, T. (Kasım 2017). *Sanat eğitiminde yaratıcı darama etkinliklerine felsefe temelli yaklaşım: Performans sanatı örneği.* Pegem Atıf İndeksi, http://www.pegemindeks.net/index.php/Pati/article/view/9786053188407.15, erişim tarihi: 20.11.2019.

Uz, N. (2016). "KAYIP YÜZ": Olivier de Sagazan'ın başkalaşım ve heykelleri, Gazi Üniversitesi Sanat ve Tasarım Fakültesi- *2. Uluslararası Sanat Sempozyumu,* 05-07 Kasım 2015, 1. Baskı, 2. Cilt, ss.413-423, Yıldızlar Ofset Matbaacılık ve Yayıncılık Ltd. Şti. Nisan Ankara.

Watling, L. (August 2012). *Finger gloves*, https://www.tate.org.uk/art/artworks/horn-finger-glovest07845, erişim tarihi: 19.11.2019.

Yılmaz, O. (Nisan 2016). Modern heykelde soyutlaşan beden imgeleri, *MSKU Eğitim Fakültesi Dergisi* ISSN 2148-6999 Cilt- 3, Sayı- SI, 48-54, https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/184052, erişim tarihi: 21.11.2019.

GÖRSEL KAYNAKÇA

Görsel 1: https://www.tate.org.uk/art/artworks/horn-finger-gloves-t07845, https://ablersite.org/2010/06/01/affinities-rebecca-horns-finger-gloves/, erişim tarihi: 19.11.2019.

Görsel 2: http://marcquinn.com/artworks/single/self-1991, http://marcquinn.com/artworks/single/self-2011, erişim tarihi: 19.11.2019.

Görsel 3: http://olivierdesagazan.com/performancetransfiguration, erişim tarihi: 24.11.2019.

Görsel 4: http://www.antonygormley.com/sculpture/chronology-item-view/id/2337/page/726#p1, erişim tarihi: 25.11.2019.

Görsel 5: https://liubolinstudio.com/news/ , erişim tarihi: 24.11.2019

International
Congress of Human Studies
Uluslararası İnsan Çalışmaları Kongresi ISBN:NNNN-NNNN

Expert Opinion on Using the Turkish Music Instrument Works in Viola Education

Türk Müziği Saz Eserlerinin Viyola Eğitiminde Kullanımına Yönelik Uzman Görüşleri

Ozan Belge*

Abstract

Turkish music, sound system, curtains, methods, such as shows differences from the tonal system. People who are educated on the basis of Western music sometimes have difficulties in recognizing and using these features of Turkish Music.
In our country, viola education is carried out in schools such as conservatories, music education departments of faculties of education, faculties of fine arts and fine arts high schools. In viola education, it is seen that most studies and works written in tonal system are used. It is seen that Turkish Folk Music works are very inadequate and Turkish Art Music works are almost nonexistent.
This study was carried out to use Turkish music instrument works in viola education and to add

Özet

Türk Müziği, ses sistemi, perdeleri, usulleri gibi hususlarda tonal sistemden farklılıklar göstermektedir. Batı müziği temelli eğitim alan kişiler, Türk Müziği'nin bu özelliklerini tanımakta ve kullanmakta zaman zaman zorluklar yaşamaktadır.
Ülkemizde viyola eğitimi konservatuvarlar, eğitim fakültelerinin müzik eğitimi bölümleri, güzel sanatlar fakülteleri ve güzel sanatlar liseleri gibi okullarda sürdürülmektedir. Viyola eğitiminde çoğunlukla tonal sistemde yazılmış etüt ve eserlerin kullanıldığı görülmektedir. Viyola eğitiminde kullanılmak üzere Türk Halk Müziği eserlerinin çok yetersiz, Türk Sanat Müziği eserlerinin ise neredeyse yok denecek kadar az olduğu görülmektedir.

* Ozan Belge, Dr. Öğr. Üyesi, Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi, Türk Müziği Devlet Konservatuvarı, Müzik Teknolojileri Abd, ozanbelge@gmail.com

to the viola repertoire. For this purpose, five instrument works were selected and adapted for viola. In order to strengthen the musical expression during this adaptation, bow, finger number, loudness terms, velocity terms and articulation marks which are not used in Turkish music notes were added. Similar sentences were moved to different octaves in order to remove the works from a single order, to reflect the character of the works and to show the performer's mastery of the instrument. In order to play these adaptations more easily, finger numbers which are deemed appropriate are written. A separate piano accompaniment was prepared for each piece in order to perform the works on stage. A structured interview form was prepared to obtain the opinions of educators and artists in order to determine the usability of the works in viola education. In line with these opinions, necessary corrections were made and made available for viola training.

Keywords: Music, Music Education, Viola Education, Turkish Music

Bu araştırma, Türk müziği saz eserlerinin viyola eğitiminde kullanılması ve viyola repertuvarına eklenmesi amacıyla yapılmıştır. Bu amaç doğrultusunda beş adet saz eseri seçilmiş ve viyola için uyarlanmıştır. Bu uyarlama esnasında müzikal ifadeyi güçlendirmek için Türk müziği notalarında kullanılmayan yay, parmak numarası, gürlük terimleri, hız terimleri ve artikülasyon işaretleri eklenmiştir. Eserleri tek düzelikten çıkartmak, eserlerin karakterini yansıtmak ve icracının çalgıdaki ustalığını göstermek amacıyla benzer cümleler farklı oktavlara taşınmıştır. Bu uyarlamaların daha rahat çalınması amacıyla uygun görülen parmak numaraları yazılmıştır. Eserlerin sahnede icra edilmesi amacıyla her eser için ayrı bir piyano eşliği hazırlanmıştır. Hazırlanan eserlerin viyola eğitiminde kullanılabilirliğini tespit etmeye yönelik olarak eğitimci ve sanatçıların görüşlerini almak amacıyla yapılandırılmış görüşme formu hazırlanmıştır. Bu görüşler doğrultusunda gerekli düzeltmeler yapılmış ve viyola eğitiminde kullanılabilir hale getirilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Müzik, Müzik Eğitimi, Viyola Eğitimi, Türk Müziği

Giriş

Ülkemizde viyola eğitimi konservatuvarlar, güzel sanatlar liseleri, sahne sanatları fakülteleri, güzel sanatlar fakülteleri, eğitim fakültelerinin müzik eğitimi anabilim dallarında yürütülmektedir. Viyola bir batı müziği çalgısıdır. Bu nedenle viyola eğitiminde kullanılan metodların ve repertuvarının batı müziği ağırlıklı olduğu görülmektedir (Birgül ve Nacakçı, s.413). Birçok ülke kendi kültürel mirasına sahip çıkıp kendi müziğini çeşitli alanlarda işledikten sonra, bu mirası genelde müzik eğitimi, özelde çalgı eğitiminin birçok alanında gerektiği ölçüde kullanmaktadır (Nacakçı, s. 2). Ülkemizde ise Türk bestecilerin özgün eserleri olsa da Türk halk müziği ve Türk sanat müziği eserlerinin viyola için uyarlamalarının çok az olduğu görülmektedir. Müzik eğitimcileri Edip Günay ve Ali Uçan'ın Çevreden

Evrene Keman Eğitimi kitapları, Uğur Alpagut ve Ali Uçan'ın Türk Halk Ezgilerinin Keman Eğitimi Yoluyla Müzik Öğretmenliği Eğitimine Yansıması kitabı, Zeki Nacakçı'nın Halk Ezgilerine Dayalı Viyola Albümü kitabı, Mehmet Akpınar'ın Keman İçin Türküler kitabı gibi çalışmalar, halk müziği eserlerinin yaylı çalgılara uyarlamalarını içermektedir. Türk sanat müziği alanında ise bu uyarlamalara yönelik bir çalışma görülmemektedir. Bu alanda yapılacak yeni uyarlamaların viyola eğitiminde kullanılması, viyola repertuvarına katılması ve yeni uyarlamalar yapılması için örnek olacağı düşünülerek bu çalışma yapılmıştır.

1. Türk müziği makamları

Türk Müziği, ses sistemi, değiştirici işaretleri, nota yazısı, usulleri ve çalgıları gibi kendine özgü birçok unsur içerir. Türk müziği makamları da batı müziğindeki dizi anlayışından farklı bazı özelliklere sahiptir. Bir makamı tanıyabilmek için makam dizisinin yanı sıra makamın durağı, güçlüsü, yedeni, seyir özellikleri gibi unsurları da bilmek gerekmektedir. Viyola için uyarlanan ve piyano eşliği yazılan saz eserleri mahur, nihavend, nikriz, sultaniyegâh ve şehnaz makamlarındadır.

Mahur makamı dizisi, rast perdesinde çargâh beşlisine nevâ perdesinde çargâh dörtlüsünün eklenmesiyle oluşur.

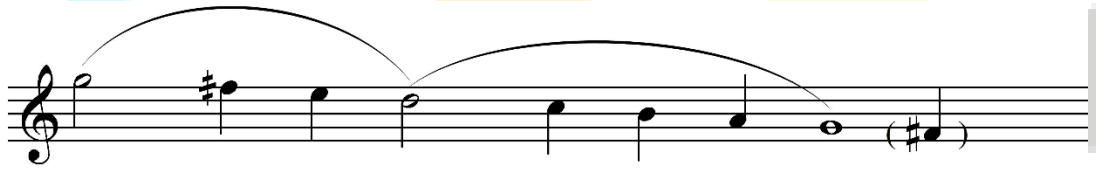

Nevâ'da Çargâh dörtlüsü Rast'ta Çargâh beşlisi

Mahur makamının durağı rast perdesidir. İnici bir makam olduğu için birinci güçlüsü gerdaniye (ince sol) perdesi, ikinci güçlüsü beşli ile dörtlünün birleştiği yerdeki nevâ perdesidir (Özkan, s. 192). Tampere sistemde mahur makamı dizisi şöyle gösterilir.

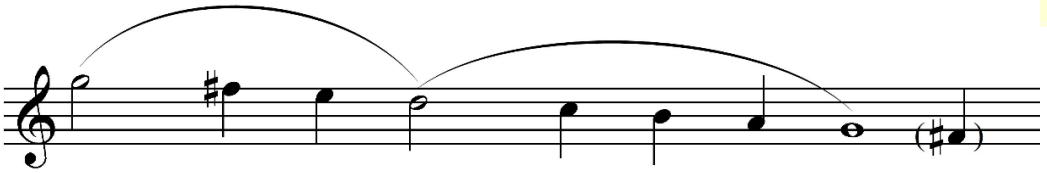

Nihavend makamı dizisi, rast perdesi üzerine kurulur. İki ayrı dizisi vardır. Rast perdesinde buselik beşlisine neva perdesinde kürdi dörtlüsü veya hicaz dörtlüsü eklenir.

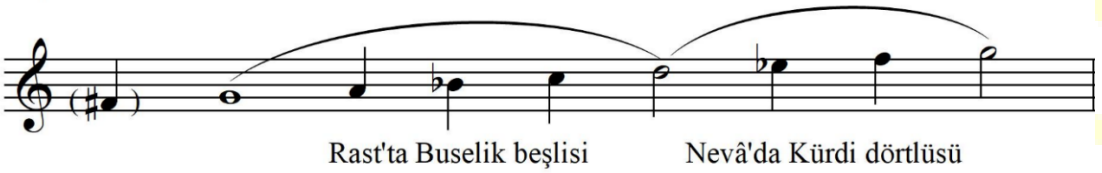

Rast'ta Buselik beşlisi Nevâ'da Kürdi dörtlüsü

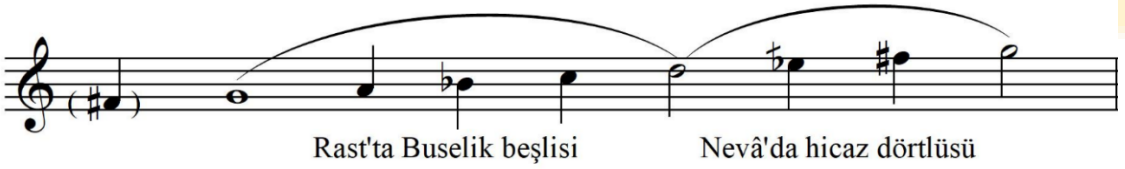

Rast'ta Buselik beşlisi Nevâ'da hicaz dörtlüsü

Nihavend makamının durağı rast perdesidir. Güçlüsü, beşli ile dörtlünün birleştiği yerdeki nevâ perdesidir. İnici-çıkıcı bir makamdır (Karadeniz, s.86; Özgür ve Aydoğan, s. 203, s. 205; Özkan, s.208). Tampere sistemde nihavend makamı dizisinin birinci hali doğal sol minör dizisi ile aynı şekilde yazılır. Tampere sistemde nihavend makamı dizisinin ikinci hali ise armonik sol minör dizisi ile aynı şekilde yazılır.

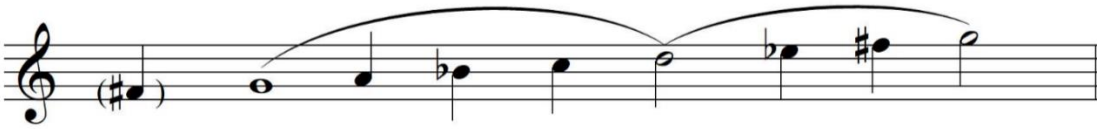

Nikriz makamı dizisi, rast perdesi üzerine kurulur. İki ayrı dizisi vardır. Rast perdesinde nikriz beşlisine neva perdesinde rast dörtlüsü veya buselik dörtlüsü eklenir.

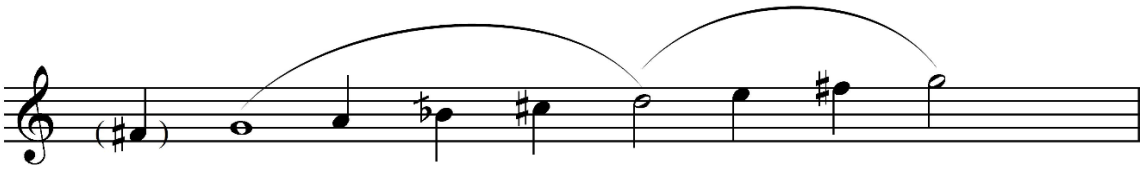

Rast'ta Nikriz beşlisi Neva'da Rast dörtlüsü

Rast'ta Nikriz beşlisi Neva'da Buselik dörtlüsü

Nikriz makamının durağı rast, güçlüsü neva perdesidir. İnici-çıkıcı bir makamdır (Karadeniz, s.88; Özgür ve Aydoğan, s. 217-218 Özkan, s. 384). Tampere sistemde nikriz makamı dizisinin iki hali şöyle gösterilir.

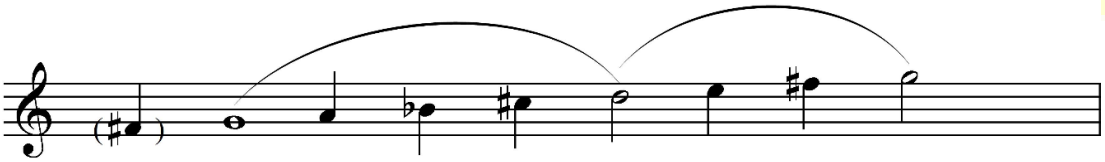

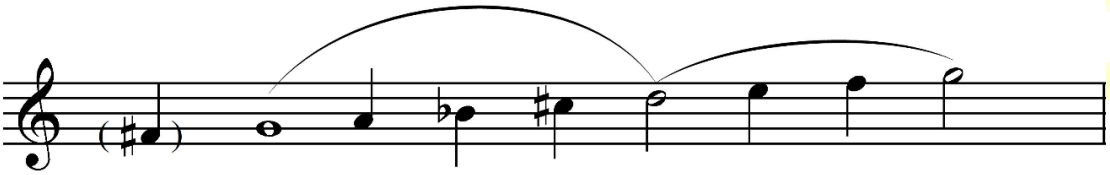

Sultaniyegâh makamı dizisi yegah perdesi üzerine kurulur. İki ayrı dizisi vardır. Yegah perdesinde buselik beşlisine dügah perdesinde kürdi dörtlüsü veya hicaz dörtlüsünün eklenmesiyle oluşur.

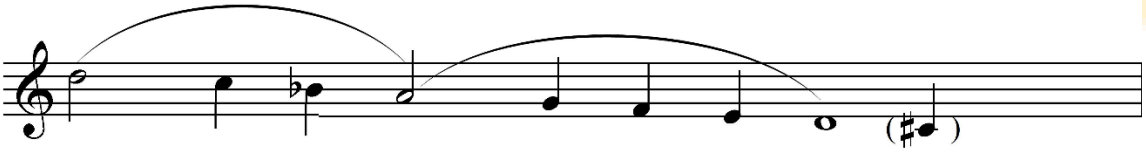

Dügah'ta Kürdi dörtlüsü Yegah'ta Buselik Beşlisi

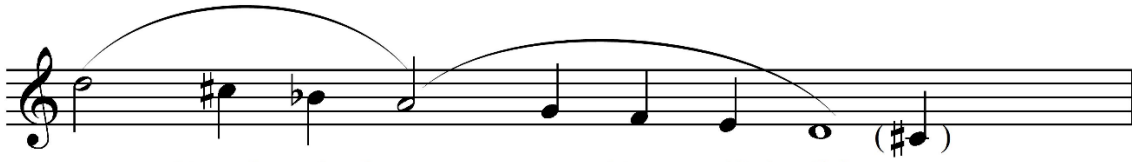

Sultaniyegâh makamının durağı yegâh perdesidir. İnici bir makam olduğu için birinci güçlüsü neva perdesi, ikinci güçlüsü dügah perdesidir (Özkan, s.215-216). Tampere sistemde de aynı şekilde yazılır. Şehnaz Makâmı dizisi, dügah perdesi üzerine kurulur. Hicaz ailesine ait dört makama benzer. Muhayyer (ince la) perdesi üzerine eklenen buselik beşlisi ile makam bir oktavın üzerinde bir alana sahip olur.

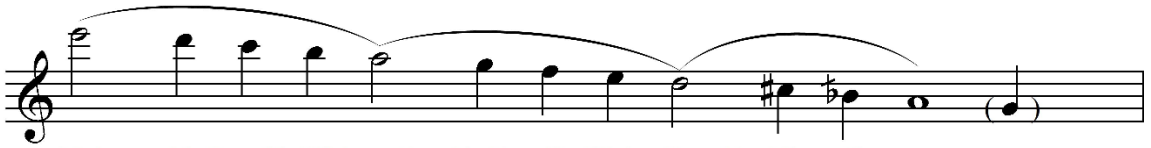

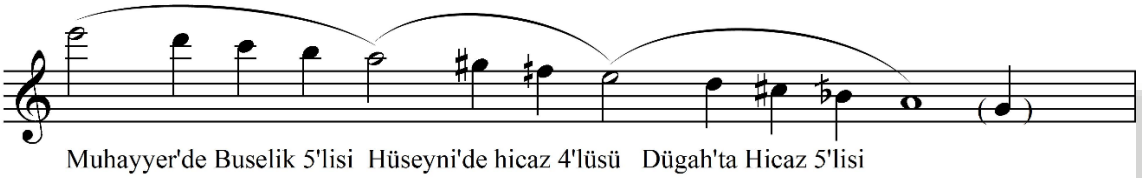

Şehnaz makamının durağı dügah perdesidir. İnici bir makam olduğu için birinci güçlüsü muhayyer perdesi, ikinci güçlüsü ise hüseyni perdesidir (Karadeniz, s.106; Özkan, s. 333-334). Tampere sistemde şehnaz makamı dizileri şöyle yazılır:

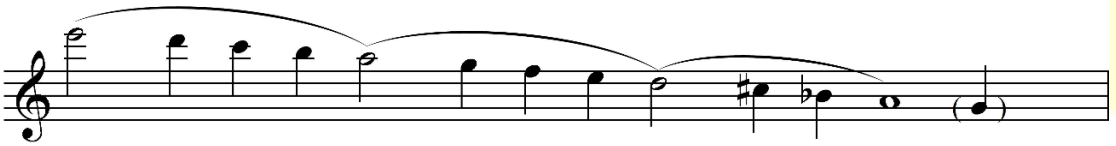

2. Türk Müziği Saz Eserleri

Türk müziğinde insan sesinin yer almadığı, bir veya birden çok çalgının birlikte icra etmesi için yazılmış eserlere saz eserleri denir. Taksim, pişrev (peşrev), medhal, saz semâisi, longa, sirto, oyun havası ve aranağme, türk müziğinde saz eserlerinin çeşitlerindendir.

Longa: Hane denilen bölümlerden oluşmuşlardır. Her hanenin sonunda *Teslim* veya *Mülâzime* denilen bir bölüm çalınır. 2, 3 veya 4 haneli olabilirler. Çoğunlukla 2/4'lük ölçüde nim sofyan usulünde yazılmışlardır. Bu formda yazılan ilk eserlere 1880'li yıllarda rastlanmaktadır. Adını türk müziği makamlarında bestelenen ve Romanya'da *lunga* olarak bilinen formdan almaktadır.

Sirto: Yapı olarak longaya benzer. Hane sayısı daha az olabilir. Çoğunlukla 2/4'lük ölçüde nim sofyan usulünde yazılmışlardır. Adını Yunan sirtakilerinden almıştır.

Saz semaisi: genellikle dört haneli saz eserleridir. Yine her hanenin sonunda *Teslim* veya *Mülâzime* denilen bölüm çalınır. İlk üç hane 10/8'lik aksak semai usulünde olmak zorundadır. Son hanede ise usul değişmektedir. (Özkan, s.80. s. 81; Öztuna, s. 219, s. 406, s.428)

3. Yöntem

Bu araştırmada, Türk Sanat Müziği makamları, saz eseri formları ve saz eserlerinin taranmasında betimsel araştırma yöntemi kullanılmıştır.

3.1. Çalışma Grubu

Hazırlanan yapılandırılmış görüşme formu eğitimci ve sanatçılardan oluşan bir gruba uygulanmıştır. Bu grupta Bolu Abant İzzet Baysal Üniversitesi, Burdur Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi, Gazi Üniversitesi, Pamukkale Üniversitesi, Niğde Ömer Halisdemir Üniversitesi, Konya Necmettin Erbakan Üniversitesi, Hacettepe Üniversitesi ve Meb'de görev yapan viyola eğitimcileri ve sanatçılardan oluşan 11 kişi yer almaktadır.

3.2. Verilerin Toplanması

Türk Müziği saz eserlerinden longa, sirto, saz semaisi ve mandıra formunda bestelenmiş beş eser seçilerek viyolaya uyarlanmıştır. Eserlerin seçiminde makamlara dikkat edilmiştir. Tampere sisteme daha kolay uyarlanabilecek, uyarlanırken makamın özelliklerini yansıtabilecek ve hem batı müziği hem de Türk müziği dinleyicilerinin zevk alabileceği eserler seçilmiştir. Bu uyarlama esnasında müzikal ifadeyi güçlendirmek için Türk müziği notalarında kullanılmayan yay, parmak numarası, gürlük terimleri, hız terimleri ve artikülasyon işaretleri eklenmiştir. Eserleri tek düzelikten çıkartmak, eserlerin karakterini yansıtmak ve icracının çalgıdaki ustalığını göstermek amacıyla benzer cümleler farklı oktavlara taşınmıştır. Bu uyarlamaların daha rahat çalınması amacıyla uygun görülen parmak numaraları yazılmıştır. Eserlerin sahnede icra edilmesi amacıyla her eser için ayrı bir piyano eşliği hazırlanmıştır. Hazırlanan eserlerin viyola eğitiminde kullanılabilirliğini tespit etmeye yönelik olarak eğitimci ve sanatçıların görüşlerini almak amacıyla yapılandırılmış görüşme formu hazırlanmıştır. Bu formda her eserin viyola eğitimi yoluyla elde edilecek kazanımlara katkısını belirlemek amacıyla 22 madde yer almakta olup, her maddeye verilecek cevaplar "Az" ile "Çok" arasında 4 seçenek ile derecelendirilmiştir. Buradan alınan cevaplar eserlerin kazanımlara katkı düzeyini belirlemek için kullanılmıştır.

3.3. Verilerin Analizi

Türk Müziği eserlerinin viyola eğitiminde kullanılabilirliğine ilişkin kaynakların taranması ile elde edilen tüm bilgiler araştırmacı tarafından analiz edilerek bir senteze ulaşılmıştır. Araştırma verilerinin analizinde, ilgili araştırma sorularına verilen cevapların dağılımına bağlı olarak eserlerin kazanımlara katkı düzeyleri belirlenmiştir.

4. Bulgular ve Yorum

Viyolaya uyarlanan saz eserlerinin viyola eğitiminde kullanılabilirliğine yönelik uzman eğitimci ve sanatçıların görüşleri, her eser için ayrı ayrı hazırlanan tablolarda frekans (f) ve yüzde (%) olarak gösterilmiştir.

Tablo 1. Uzman eğitimci ve sanatçıların Mahur Saz Semaisi'nin viyola eğitimine katkılarına ilişkin verdikleri cevapların dağılımı

Kazanımlar	Hiç		Az		Orta		Çok	
	F	%	f	%	f	%	f	%
1., 2., 3., konumda entonasyon			5	45			6	55
1., 2., 3., 4., konumda entonasyon	9	82	2	18				
1., 2., 3., 4., 5. konumda entonasyon					6	55	5	45
Yarım pozisyon	8	73	3	27				
Legato tekniği							11	100
Detaşe yay tekniği					3	27	8	73
Staccato tekniği			3	27	8	73		
Yayın farklı yerlerinde ses üretme			1	9	8	73	2	18
Artikülasyon işaretleri			8	73	2	18	1	9
Gürlük değişimi					3	27	8	73
Glissando			1	9	8	73	2	18
Aksak ölçü					2	18	9	82
Ölçü sayısı ve hız (tempo) değişimi			1	9	1	9	9	82
Makam değişimi					1	9	10	91
Kromatik sesler					9	82	2	18
Türk müziğinde sıkça kullanılan artık ikili aralığı					8	73	3	27
Pizzicato					8	73	3	27
Süsleme işaretleri	3	27	8	73				
Oktav	7	64	4	36				
Üçleme			1	9	9	82	1	9
Usul Bilgisi			8	73	3	27		
Makam Bilgisi			2	18	9	82		

Tablo 1'e göre uzman eğitimci ve sanatçıların görüşleri doğrultusunda Mahur Saz Semaisi'nin

- Legato tekniğini uygulayabilme kazanımına %100
- Makam değişimini farkedebilme kazanımına %91
- Aksak ölçü çalabilme kazanıhına % 82
- Ölçü sayısı ve tempo değişikliğini uygulayabilme kazanımına %82
- Gürlük değişimlerini uygulayabilme kazanımına %73
- Detache tekniğini uygulayabilme kazanımına %73 oranında çok katkı sağlayacağı;
- Üçleme çalabilme kazanımına %82
- Makam bilgisi kazanımına %82

- Kromatik ses çalabilme kazanımına %82
- Staccato tekniğini uygulayabilme kazanımına %73
- Yayın farklı yerlerinde ses üretebilme kazanımına % 73
- Glissando çalabilme kazanımına %73
- Artık ikili aralığını çalabilme kazanımına %73
- Pizzicato çalabilme kazanımına %73
- 1., 2., 3., 4. ve 5. konumda temiz çalabilme kazanımına %55 oranında orta düzeyde katkı sağlayacağı tespit edilmiştir.

Tablo 2. Uzman eğitimci ve sanatçıların Nihavend Sirto'nun viyola eğitimine katkılarına ilişkin verdikleri cevapların dağılımı

Kazanımlar	Hiç		Az		Orta		Çok	
	f	%	f	%	f	%	f	%
1., 2., 3., konumda entonasyon					1	9	10	91
1., 2., 3., 4., konumda entonasyon	11	100						
1., 2., 3., 4., 5. konumda entonasyon	11	100						
Yarım pozisyon			2	18	9	82		
Legato tekniği					2	18	9	82
Detaşe yay tekniği	1	9			7	64	3	27
Staccato tekniği					3	27	8	73
Yayın farklı yerlerinde ses üretme					2	18	9	82
Artikülasyon işaretleri					1	9	10	91
Gürlük değişimi			1	9	10	91		
Glissando	9	82			2	18		
Tablo 2'nin devamı								
Aksak ölçü	11	100						
Ölçü sayısı ve hız (tempo) değişimi	11	100						
Makam değişimi	9	82	2	18				
Kromatik sesler	9	82	2	18				
Türk müziğinde sıkça kullanılan artık ikili aralığı			10	91	1	9		
Pizzicato			1	9	10	91		
Süsleme işaretleri	11	100						
Oktav	11	100						
Üçleme	11	100						
Usul Bilgisi			9	82	2	18		
Makam Bilgisi			8	73	3	27		

Tablo 2'ye göre uzman eğitimci ve sanatçıların görüşleri doğrultusunda Nihavend Sirto'nun

- 1.,2.,3. konumda temiz çalabilme kazanımına %91
- Artikülasyon işaretlerini uygulayabilme kazanımına % 91

- Legato tekniğini uygulayabilme kazanımına %82
- Yayın farklı yerlerinde ses üretebilme kazanımına % 82
- Staccato tekniğini uygulayabilme kazanımına %73 oranında çok katkı sağlayacağı;
- Gürlük değişimlerini uygulayabilme kazanımına %91
- Pizzicato çalabilme kazanımına % 91
- Yarım pozisyonda temiz çalabilme kazanımına %82
- Detaşe tekniğini uygulayabilme kazanımına %64 oranında orta düzeyde katkı sağlayacağı tespit edilmiştir.

Tablo 3. Uzman eğitimci ve sanatçıların Nikriz Sirto'nun viyola eğitimine katkılarına ilişkin verdikleri cevapların dağılımı

Kazanımlar	Hiç		Az		Orta		Çok	
	f	%	f	%	f	%	f	%
1., 2., 3., konumda entonasyon					1	9	10	91
1., 2., 3., 4., konumda entonasyon	9	82	1	9	1	9		
1., 2., 3., 4., 5. konumda entonasyon	11	100						
Yarım pozisyon	8	73	3	27				
Legato tekniği			1	9	1	9	9	82
Detaşe yay tekniği			2	18	1	9	8	73
Tablo 3'ün devamı								
Staccato tekniği			1	9	8	73	2	18
Yayın farklı yerlerinde ses üretme			1	9	7	64	3	27
Artikülasyon işaretleri					2	18	9	82
Gürlük değişimi					3	27	8	73
Glissando	5	45			6	55		
Aksak ölçü	11	100						
Ölçü sayısı ve hız (tempo) değişimi	4	36	1	9			6	55
Makam değişimi	9	82	1	9	1	9		
Kromatik sesler	1	9	1	9	1	9	8	73
Türk müziğinde sıkça kullanılan artık ikili aralığı			1	9			10	91
Pizzicato			1	9	8	73	2	18
Süsleme işaretleri	2	18			8	73	1	9
Oktav	8	73	1	9	2	18		
Üçleme	11	100						
Usul Bilgisi	1	9	8	73	2	18		
Makam Bilgisi			9	82	2	18		

Tablo 3'e göre uzman eğitimci ve sanatçıların görüşleri doğrultusunda Nikriz Sirto'nun

- 1.,2.,3. konumda temiz çalabilme kazanımına %91
- Artık ikili aralığını çalabilme kazanımına %91
- Legato tekniğini uygulayabilme kazanımına %82

- Artikülasyon işaretlerini uygulayabilme kazanımına %82
- Detaşe tekniğini uygulayabilme kazanımına %73
- Gürlük değişimlerini uygulayabilme kazanımına %73
- Kromatik sesleri çalabilme kazanımına % 73 oranında çok katkı sağlayacağı;
- Staccato tekniğini uygulayabilme kazanımına %73
- Pizzicato çalabilme kazanımına %73
- Süsleme işaretlerini uygulayabilme kazanımına %73
- Yayın farklı yerlerinde ses üretebilme kazanımına %64 oranında orta düzeyde katkı sağlayacağı tespit edilmiştir.

Tablo 4. Uzman eğitimci ve sanatçıların Sultaniyegâh Sirto'nun viyola eğitimine katkılarına ilişkin verdikleri cevapların dağılımı

Kazanımlar	Hiç		Az		Orta		Çok	
	f	%	f	%	f	%	f	%
1., 2., 3., konumda entonasyon					2	18	9	82
1., 2., 3., 4., konumda entonasyon	11	100						
1., 2., 3., 4., 5. konumda entonasyon	11	100						
Yarım pozisyon	11	100						
Legato tekniği					4	36	7	64
Detaşe yay tekniği							11	100
Staccato tekniği			4	36	1	9	6	55
Yayın farklı yerlerinde ses üretme					8	73	3	27
Artikülasyon işaretleri			2	18	8	73	1	9
Gürlük değişimi			1	9	7	64	3	27
Glissando	11	100						
Aksak ölçü	10	91	1	9				
Ölçü sayısı ve hız (tempo) değişimi	1	9			2	18	8	73
Makam değişimi			2	18	8	73	1	9
Kromatik sesler	8	73	3	27				
Türk müziğinde sıkça kullanılan artık ikili aralığı					8	73	3	27
Pizzicato	8	73	3	27				
Süsleme işaretleri	9	82	2	18				
Oktav	9	82	2	18				
Üçleme	1	9					10	91
Usul Bilgisi	1	9	8	73	1	9	1	9
Makam Bilgisi			9	82			2	18

Tablo 4'e göre uzman eğitimci ve sanatçıların görüşleri doğrultusunda Sultaniyegâh Sirto'nun

- Detaşe tekniğini uygulayabilme kazanımına %100
- Üçleme çalabilme kazanımına %91

- Ölçü sayısı ve hız değişimine uyum sağlama kazanımına %73 oranında çok katkı sağlayacağı;
- Yayın farklı yerlerinde ses üretebilme kazanımına %73
- Artikülasyon işaretlerini uygulayabilme kazanımına %73
- Makam değişimini farkedebilme kazanımına %73
- Artık ikili aralığını çalabilme kazanımına %73
- Gürlük değişimlerini uygulayabilme kazanımına %64 oranında orta düzeyde katkı sağlayacağı tespit edilmiştir.

Tablo 5. Uzman eğitimci ve sanatçıların Şehnaz Longa'nın viyola eğitimine katkılarına ilişkin verdikleri cevapların dağılımı

Kazanımlar	Hiç		Az		Orta		Çok	
	f	%	f	%	f	%	f	%
1., 2., 3., konumda entonasyon					2	18	9	82
1., 2., 3., 4., konumda entonasyon			4	36	1	9	3	55
1., 2., 3., 4., 5. konumda entonasyon	11	100						
Yarım pozisyon	8	73	3	27				
Legato tekniği			2	18	1	9	8	73
Detaşe tekniği							11	100
Staccato tekniği			1	9	2	18	8	73
Yayın farklı yerlerinde ses üretme					2	18	9	82
Artikülasyon işaretleri					6	55	5	45
Gürlük değişimi			2	18	2	18	7	64
Glissando	11	100						
Aksak ölçü	11	100						
Ölçü sayısı ve hız (tempo) değişimi	10	91	1	9				
Makam değişimi			3	27	8	73		
Kromatik sesler	10	91	1	9				
Türk müziğinde sıkça kullanılan artık ikili aralığı					9	82	2	18
Pizzicato	11	100						
Süsleme işaretleri			1	9	2	18	8	73
Oktav			2	18	9	82		
Üçleme	1	9	7	64	3	27		
Usul Bilgisi	1	9	8	73	2	18		
Makam Bilgisi			2	18	9	82		

Tablo 5'e göre uzman eğitimci ve sanatçıların görüşleri doğrultusunda Şehnaz Longa'nın

- Detaşe tekniğini uygulayabilme kazanımına %100
- 1.,2.,3. Konumda temiz çalabilme kazanımına %82
- Yayın farklı yerlerinde ses üretebilme kazanımına %82
- Legato tekniğini uygulayabilme kazanımına %73

- Staccato tekniğini uygulayabilme kazanımına %73
- Gürlük değişimlerini uygulayabilme kazanımına %64 oranında çok katkı sağlayacağı;
- Artık ikili aralığını çalabilme kazanımına %82
- Oktav çalabilme kazanımına %82
- Makam bilgisi kazanımına %82
- Makam değişimini farkedebilme kazanımına %73 oranında orta düzeyde katkı sağlayacağı tespit edilmiştir.

Tablo 6. Uzman eğitimci ve sanatçıların Türk müziği saz eserlerinin viyola eğitiminde kullanımına ilişkin verdikleri cevapların dağılımı

	Hiç		Az		Orta		Çok	
	f	%	f	%	f	%	f	%
Eserlerin ses sınırları viyola eğitimine uygundur							11	100
Eserlerde kullanılan bağ ve yay işaretleri viyola eğitimine uygundur					2	18	9	82
Eserlerde kullanılan parmak numaraları viyola eğitimine uygundur					2	18	9	82
Eserlerde kullanılan hız terimleri viyola eğitimine uygundur					1	9	10	91
Eserlerde kullanılan gürlük terimleri viyola eğitimine uygundur					3	27	8	73
Eserlerin makamları viyola eğitimine uygundur					3	27	8	73

Tablo 6'ya göre uzman eğitimci ve sanatçıların görüşleri doğrultusunda

- Eserlerin ses sınırlarının viyolaya uygunluğu %100
- Eserlerde kullanılan hız terimlerinin viyola eğitimine uygunluğu %91
- Eserlerde kullanılan bağ ve yay işaretlerinin viyola eğitimine uygunluğu %82
- Eserlerde kullanılan parmak numaralarının viyola eğitimine uygunluğu %82
- Eserlerde kullanılan gürlük terimlerinin viyola eğitimine uygunluğu %73
- Eserlerin makamlarının viyola eğitimine uygunluğu %73 oranında çok olarak tespit edilmiştir.

5. Sonuç ve Öneriler

Türk müziği, dünyada genel olarak kabul edilen ses sisteminden farklı bir ses sistemine, farklı ses dizilerine, farklı çalgılara ve farklı bir nota yazımına sahiptir. Bu farklılıklar, Türk müziğinin kendine özgü zenginlikler doğurmasına sebep olmuştur.

Dünyada birçok ulus, kendi müziğini evrensel olarak tanıtmak için çalışmalar yapmıştır. Kendi ulusal müziğini evrensel hale getiren bestecilerin ve eğitimcilerin eserleri, günümüzde dünyanın birçok farklı yerinde kullanılmaktadır.

Türk Sanat Müziği ve Türk Halk Müziği de bu bağlamda ele alınarak dünyada daha çok tanınır ve icra edilir hale getirilebilir.

Yapılan araştırmadan elde edilen veriler ışığında şu sonuçlara varılabilir:

1. Seçilen Türk müziği saz eserleri, viyola eğitimi alan kişilerin teknik kazanımlarına katkı sağlayacaktır.
2. Türk müziğinin evrensel bir çalgı ile ve çalgıya ait çeşitli tekniklerin kullanılarak icra edilmesi müziğimizin dünyanın farklı yerlerinde icra edilmesine katkılar sağlayabilir.
3. Türk müziğinin çok sesli bir şekilde icra edilmesi, Türk müziğinin evrensel olarak tanınması, dinlenmesi ve çalınması yolunda katkılar sağlayabilir.
4. Viyolaya uyarlanan bu eserlerin eğitim kurumlarında ve halk arasındaki dinletilerde ilgiyle dinlenebileceği, bu sayede viyolaya ve klasik müzik çalgılarına olan ilginin artacağı görülebilir.
5. Viyola çalan öğrenci ve eğitimcilerin benzer eserleri icra etme yolunda teşvik olacakları beklenebilir.

Yapılan araştırmadan elde edilen sonuçlar doğrultusunda konu ile ilgili şu öneriler sunulmaktadır:

1. Türk Sanat Müziği saz eserleri evrensel viyola teknikleriyle ele alınmalı ve bu çalgıya uyarlanmalıdır.
2. Evrensel olarak çalınabilecek hale getirilen eserler, dünyadaki başka müzik eğitimi kurumlarında ve başka konser salonlarında icra edilmelidir.
3. Eserlerin karakterlerine uygun olarak kullanılan süsleme, gürlük, tempo, artikülasyon, yay vb. işaretler, Türk müziği icra edenler için de yorumsal birlik sağlama yolunda bir yol gösterici olarak kullanılmalıdır.
4. Türk Sanat Müziği ve Türk Halk Müziği eserlerinden yararlanılarak teori kitapları, müzik eserleri, çalgı etüdleri gibi materyaller hazırlamak, Türk müziğini dünyada daha tanınır hale getirilebilir.
5. Türk müziğinin evrensel olarak tanıtılması için başka çalgılar için de benzer uyarlamalar yapılmalıdır.

KAYNAKÇA

Birgül Y., Nacakçı Z. (2017) Güzel Sanatlar Lisesi Viyola Eğitiminde Kullanılan Repertuvara Yönelik Öğrenci Görüşleri, *MAKÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, cilt 9, sayı 22, s. 413-427.

Özkan, İ. H. (2000). Türk *Musıkisi Nazariyat*, İstanbul: Ötüken Neşriyat.

Öztuna, Yılmaz (2000). *Türk Musıkisi Kavram ve Terimleri Ansiklopedisi*, Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Yayınları.

Özgür, Ü., Aydoğan, S. (2015). *Gelenekten Geleceğe Makamsal Türk Müziği,* Ankara: Arkadaş Yayınevi.

Nacakçı, Z. (2004). Türk Halk Müziği Eserlerinin Viyola Eğitiminde Kullanılabilirliği Üzerine Bir Araştırma, *G.Ü. Gazi Eğitim Fakültesi Dergisi*, cilt 24, sayı 2, s. 157-171.

Karadeniz, E. (1981). *Türk Musîkisinin Nazariye ve Esasları*, Ankara: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.

International
Congress of Human Studies
Uluslararası İnsan Çalışmaları Kongresi ISBN:NNNN-NNNN

Consequences of Distrustfulness Loneliness and Reciprocity

Güvensizliğin Sonuçları Yalnızlık ve Mütekabiliyet

Ayşe Özpolat*

Abstract

Sense of trust is one of the psychological needs of human beings and the basis of positive emotions. Without a sense of trust, people try to live by anxious, fearful, restless, soul sucking and keep one's distance from people. Distrustfulness which has the effect of disrupting the solidarity occurs between human-human, human-society, human-state. The individual and social construction of trust starts with the family which smallest unit of the society and provides the formation of a sense of social trust. The lack of trust in the family directs people to their environment outside the family and makes them the targets of malicious groups and individuals. Distrustfulness has a devastating range of effects, from manipulation in bilateral relations to participation in terrorist organizations. Failure

Özet

Güven duygusu, insanın psikolojik ihtiyaçlarından olup olumlu duyguların temellendiği bir zemindir. Güven duygusu olmadan insan, yaşamdan lezzet alamadan, kaygılı, korkulu, huzursuzluk içinde ve insanlara mesafe koyarak yaşamaya çalışmaktadır. Dayanışmayı bozucu etkisi olan güvensizlik insan-insan, insan-toplum, insan-devlet arasında oluşmaktadır. Güvenin bireysel ve toplumsal inşası toplumun en küçük birimi olan aile de başlayıp toplumsal güven duygusunun oluşumunu da sağlamaktadır. Güvenin ailede oluşmaması ise kişileri aile dışındaki çevresine yönlendirmekte ve kötü niyetli grupların hedefleri haline getirebilmektedir. İkili ilişkilerde manipülasyona uğramaktan terör örgütlerine katılıma kadar geniş bir yelpazede yıkıcı etkileri

*Ayşe Özpolat, Dr. Öğretim Görevlisi, Fırat Üniversitesi, Halkla İlişkiler ve Tanıtım Programı, asayi@firat.edu.tr

to meet the need for trust can push the loneliness that begins from the individual to the society and transforms the relationships within the society from altruism to reciprocity. This study is a qualitative research conducted on young people by interview technique and sample group was formed with maximum diversity. The maximum diversity sample was composed of individuals who answered "I don't trust anyone", "I trust everyone around me" and individuals who build trust based on selective qualities. The number of samples formed by finalizing the answers on repetition consists of 44 people.

Keywords: Trust, Distrustfulness, Fear, Loneliness, Reciprocity

olan güven ihtiyacının karşılanmaması kişilerin hayatlarını altüst edebilmekte, kişiden başlayıp topluma uzanan yalnızlığa itebilmekte ve toplum içinde ilişkileri diğerkâmlıktan mütekabiliyet biçimine dönüştürmektedir. Bu çalışma gençler üzerine mülakat tekniğiyle yapılmış nitel bir araştırma olup örneklem grubu maksimum çeşitlilik ile oluşturulmuştur. Maksimum çeşitlilik örneklemi "Hiç kimseye güvenmem.", "Çevremdeki herkese güvenirim.", cevabını verenler ve seçici niteliklere göre güven oluşturan bireylerden oluşturulmuştur. Cevapların birbirini tekrarı üzerine sonlandırılmasıyla oluşturulmuş olan örneklem sayısı 44 kişiden oluşmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Güven, Güvensizlik, Korku, Yalnızlık, Mütekabiliyet

Giriş

Duygular, hızlı kalp atışı-kasın kasılması-kandaki şekerin düşmesi gibi psikolojik değişimler tarafından oluşan bilinçli hisler olup kişi çoğu zaman duygusal cevapların farkındadır (Gürüz, Eğinli, 2008, s.3). Bu farkındalık toplum içinde kabulümüzün gerekleri şeklinde duygularımızın yönünü ve şiddetini belirlemektedir. Toplumsal olandan ayrılamayan duygular sosyalleşme sürecinin bir parçası olarak toplum tarafından şekillendirilmekte ve toplumu yansıtmaktadır. Örneğin günümüz toplumlarında artan sosyal hareketlilik, değişen değerler ve kapitalizmin bireyci/materyalist doğası insanı yalnızlığa (Yaşar, 2007, s. 237) ve öncesinde güven bunalımına itebilmektedir. Yalnızlık ve güven içerik olarak toplumsal algıya bağlı olarak şekillenmektedir. Güven bunalımı neticesinde yalnızlık yaşayan kişiler yalnızlığı yüceltebilmekte ve güvensizliği ise güvende kalmanın anahtarı olarak anlatabilmektedirler. Fakat dönemsel ve toplumsal olarak içerikteki değişimlere rağmen genel bir etki de bulunmaktadır. Örneğin güvensizlik içerisinde yalnızlık ve sessizliği tercih eden kişiler kendini açmanın olumlu sonuçlarından yararlanamamakta, yaşamı zorlaşmakta, kişinin kendini tanıma/değerlendirme imkânı ve yakın ilişkilerden alınan doyumu azalmakta, yeni bakış açıları geliştirebilmesini engellemekte ve psikolojik travmaların etkisini artırabilmekte (Gürüz, Eğinli, 2008, s. 20), toplumun sunduğu olanakları ve işbirliği gerektiren durumlardan faydalanabilmeyi azaltmaktadır (Solomon, Flores, s. 2001).

Toplumun ve dönemsel dinamiklerin etkisi altında olan duygu/sezgi, bireyselden daha çok kollektif bir olgu olan güven günümüz toplumlarında güven bunalımı olarak içeriğindeki değişimin ve bu değişimde etkili olan faktörler ve sonuçları ile araştırma konusudur. Toplumdaki değişimle birlikte güvenilirlik ve güven tanımları, beklentileri de içeren birçok farklılıkları içermektedir. Fukuyama'ya göre güven, *"üyelerinin ortaklaşa paylaşılan normlara dayalı, belli bir düzen, dürüstlük, işbirliği ve dayanışma içinde davrandığı toplumda ortaya çıkan beklentilerdir"* (Fukuyama, 2005, s. 37). Solomon ve Flores'e göre güven, toplumsal kültürün ürünü fakat toplumları bir arada tutan bir tutkal olmayan, dünyayı genişleten, soyut olmasına karşın ihlal edildiğinde görünürleşen, sürekli gösterilen çabaların ürünüdür. Güven ihlali yapılmayana kadar insanda duygu olarak alışkanlık haline dönüşebilmektedir. Güven sorumlulukların yerine getirildiği dinamik bir süreci içermekte, iletişimde açıklık ve anlaşıla bilirliği, ilişkilerde ise samimiyet ve içtenliği gerektirmektedir. Aynı zamanda inançları ve kişilerin davranışlarını değiştirmekte ve insanların karşılıklı olarak birbirlerini ve ilişkilerini dönüştürebilmektedir. Güvenmede önemli olanın kime güvenileceği değil nasıl güvenileceği yani güvenilirlikten ziyade güvenmektir. Karşılık temelinde oluşan güven duygusu, taahhütlerde bulunup yerine getirmeyi zorunlu kılmakta ve hayal gücünün fonksiyonu olmanın ötesinde müzakere ve anlamanın ürünüdür. Güven birlikte olmanın sağladığı imkânları ve işbirliğini olanaklı hale getiren "takas evi"dir. Geçmiş ve geleceği barındırmakta, nötr bir karakter özelliğinin dışında içtenlik, sahicilik, erdem, onur ve dürüstlüğü içeren bilinçli tutarlılık ve doğruluğun kopmaz parçasıdır. Yalancılık güveni yok etmekte sömürü, bencillik ve istismar ise güvenin düşmanlarıdır (Solomon, Flores, 2001, s. 26-30, Aktan, Çoban, 2008, s.2).

Bakırcıoğlu (2012) güveni, "*bir kimsenin verdiği söze umut bağlama*; *çok önemli işler için birine inanma*" olarak tanımlamıştır. Toplumsal yanıyla birlikte bireysel olarak güvenin oluşumu ve gelişimi, insanın ilk gelişim evresi olan bebeklik ve hatta dünyaya ilk gözlerini açışıyla başlamaktadır. Güvenli olan anne karnından doğumla birlikte dünyaya gelen bebek güven arayışı içerisine girmektedir. Erikson'a göre yeni doğan bebek temel güven duygusunun altyapısını anne ile bağlılığı sonucunda oluşturmaktadır. Bebekle oyunlar oynayan, bebeğe yeterli zaman ayıran, sevgi ve ilgisini belli eden ve bebeğin oyunlarına destek veren annelerin/bakıcıların bebekleri, annelerine/bakıcılarına güvenle bağlanmaktadırlar. Temel güven duygusunu oluşturamayan bebekler ise ilerleyen süreçte güvensizlik, utanç, kuşkuculuk ve suçluluk duygularını yaşayabilmektedirler. Okul çağıyla birlikte güven duygusunu inşa edemeyen çocuklarda toplumsal kurallara uyma isteği azalmakta sevgi ve ilgi arayışı içine girebilmektedirler (Bakırcıoğlu, 2012, s. 676).

Erikson'un temel güvensizliğe karşı temel güven duygusunun oluştuğu evre olan yaşamın ilk yılları Freud'un oral dönemiyle örtüşmektedir. Annenin ilgisine ve bakımına bağımlı olan bebek, biyolojik ve ruhsal ihtiyaçları karşılandığında haz almakta ve iyi duyumsama duygusu gelişmektedir. Anne, bebekte annesinin kendisini hep seveceği, isteyeceği ve bırakmayacağı inancını oluşturduğu takdirde güven duygusunun da çekirdeğini inşa etmektedir. Bebeğe anne sevgi vermezse, annenin davranışlarında bebek süreklilik, aynılık ve tutarlılık bulamaz ise yoksun kalmışlık, bölünmüşlük ve itilmişlik duygularının güçlü bir şekilde birleşimi olarak temel güvensizlik duygusu oluşmaktadır. (Bakırcıoğlu, 2012, s.676). Güvensizlik duygusu çocukluk döneminde kaygı ile birlikte yalnızlık ve çaresizliğe neden olmakta bunun sonucunda ise çocuklar, ya aşırı uysal davranışlar geliştirmekte ya da çevresindeki insanlara düşmanca duygular besleyerek öç alıcı tepkiler de verebilmektedirler (Bakırcıoğlu, 2012, s. 235).

Güven kavramıyla çalışmaları olan Giddens, güvenin zıt anlamlısı olarak güvensizlik kavramını kişi ya da kişilerin "*eylemlerinin cisimleştirdiği ya da sergilediği dürüstlük savlarına duyulan kuşku ya da inanmama*" olarak açıklamıştır. Giddens'a göre güvensizlik, toplumsal ve fiziksel çevredeki genel ilişkiler kümesindeki temel güvenin zıttı olmakta eksiktir. Temel güvenin kalıba sokulması için nesne ya da kişinin açık kimliğinin tanınması önemli bir şarttır. Temel güvenin gelişmemesi ve müphemliği denetim altında değilse sürekli bir varoluşsal kaygıya neden olmaktadır. Buradan yola çıkarak denilebilir ki güvenin zıt anlamlısı derin anlamında varoluşsal kaygı veya korku olan zihinsel bir durumdur (Giddens, 1994, s.92).

İnsanın dünyaya gelişi tek başına olmayıp yaşam, birliktelikler, dostluklar, evlilikler, tanıdıklar, ortaklıklar, kurumlar ve örgütlerden oluşmaktadır. Bütün bu oluşumlar ve ilişkiler güven gerektirmekte ve iyi yaşam için mutlaktır. Yaşamı güvensizlikle temellendirip ilkeleri ve inançları bu bağlamda şekillendirmek, neyin iyi olduğu konusundaki açıklamaların kendini haklı gösterme yanlısına dönüşmesine, yalnızlığa ve yabancılaşmaya neden olabilmektedir (Solomon, Flores, 2001, s. 24). Güvenilir ilişkinin kurulamaması sonucunda yalnızlık, kişinin sevgi, bağlanma, şefkat ve değerli olma gibi duygusal olan ihtiyaçlarının giderilememesi halinde ortaya çıkmaktadır (Kılavuz, 2005, s.27). Yalnızlık ister bir tercih ister bir zorunluluk olsun bazen kabullenilmesi zor bir durum olarak insan yaşamını altüst edebilmekte ve çoğu zaman yerinde duramama, açıklanamayan bir korku, sıkıntı veya ümitsizlik duygularıyla yaşanmaktadır (Öz, 2004, s.185,188).

Sullivan yalnızlığı, bireyler arasında yakınlık ihtiyacının yetersiz karşılanması sonrasında oldukça rahatsız edici bir deneyim olarak tanımlamıştır. Sosyal ilişkilerden yoksunluk olarak yalnızlık, bilinçli tercih edildiğinde buna tek başınalık denilebilir. Frankl, yalnızlık tanımlamasında yalnızlığın özündeki sevgi yetersizliğinden bahseder ve ona göre yalnızlık, toplum içinde bir birey olarak var olmanın inkârı durumudur. Kişi, toplumsallaşma sonucunda kişi olmak deneyiminden mahrum olarak kendini gerçek bir varlık olarak göremez. Yalnızlık sonucundaki intiharlar bu düşüncenin örneğini oluşturur. Yoğun yaşanan yalnızlığın yadsınması sonucunda ise kişi kendi yalnızlık acısından kaçmak için yalnızlığına yabancılaşır (Öz, 2004, s.185,188).

İnsana dair her davranış ve duygunun temelleri çocukluk dönemlerinde atılmaktadır. İlgisiz anne/bakıcıların bebeği önemsenmeme ve dikkate değer görülmeme duygusunu bebekte oluşturarak ilk yalnızlık tohumları ekilmektedir. Temel güven duygusunun oluşamaması ben, o ve onlar kavramının gelişimini engelleyebilmektedir. Bu durumdan kaynaklı olarak kendi benliğinin sınırlarını oluşturamayan çocuk başka insanların kendilerine özgü gereksinimlerinin farkındalığını kaybedebilmektedir. Sıcak bir yakınlıktan yoksunlukla çocuk, ilerleyen süreçte düşlerde oluşturulan ilişkilerle yalnızlığını gidermeye başlamaktadır. İlerleyen zamanlarda düşlerin paylaşılamaması yalnızlığı derinleştirirken, daha ilerleyen süreçte gerçekle düşün ayrılamaması halinde veya gerçek olaylar yerine düşlerinden bahsettiği takdirde ceza alacağı ve alay edileceği korkusu çocuğu içine kapatarak yalnızlığını kronikleştirmektedir. Sevginin sürekliliği hakkında şüpheye düşen çocuk diğer insanlarla yakın ilişkilerinde sorunlar yaşayabilmekte ve yalnızlık yaşamın tümüne hâkim olabilmektedir (Öz, 2004, s.185).

Yalnızlık nedenlerine ve belirtilerine göre farklı isimler almaktadır. Yalnızlık türleri şöyledir:

1. Derin Yalnızlık: Depresyonla oluşur ve çevreyle ilişkiler tamamen azalmaktadır.

2. Sosyal Durum Yalnızlığı: Kişinin kendini toplum içinde yabancı hissetmesi sonucunda ortaya çıkmaktadır.
3. Duygusal Yalnızlık: Kişinin ruhsal dünyasının çevre ve beden koşullarının iyi olmasına rağmen beklentilerine cevap alamayınca oluşmaktadır. Eş veya diğer aile üyelerine güven eksikliği sonucunda ortaya çıkmaktadır (Kılavuz, 2005:28) .
4. Gizli Yalnızlık: Kişinin görünüşte davranışları normal olmasına rağmen iç dünyasındaki üzüntülerden kaynaklı ve dışa aksedilmeyen yalnızlıktır.
5. Triad Yalnızlık: Kişide depresyon ve korku duygusunun ortaya çıkardığı yalnızlıktır (Öz, 2004, s. 185).

Peplau ve Perlman yalnızlığın tanımlamasından yola çıkarak üç benzer noktaya işaret etmişlerdir. İlki, yalnızlığın kişinin sosyal ilişkilerindeki yetersizlikten kaynaklanmakta, ikincisi ise sübjektif bir deneyim olarak kişinin algısıyla ilgilidir (bu yönüyle de sosyal izolasyondan farklıdır). Üçüncü benzerlik ise hoş bir durum olmayıp rahatsızlığa neden olmasıdır (Öz, 2004, s.186). Bu üç benzer nokta güvensizlikle de benzerlik göstermektedir. Güvensizlik sosyal ilişkileri yetersiz hale getirmekte, sübjektif bir deneyimin sonucunda oluşmakta ve güvensizlik hoş olmayan bir durum olup kişinin yaşamında rahatsızlıklara neden olmaktadır.

Araştırmanın Amacı

Çalışmanın amacı gençliğin güven (sezgi/duygu) algısı, güvenilirlik beklentisi, güven bunalımı sonucunda oluşan yalnızlık ve güven algısına bağlı olarak ilişkilerde mütekabiliyet (karşılıklılık) ilkesi araştırılmıştır.

Araştırmanın Yöntemi

Araştırmada amacımız nitel araştırma yönteminin olgubilim deseni çalışılmıştır. Güven duygusu/sezgisi, yalnızlık ve mütekabiliyet kavramları bu kavramlara yönelik algıların birbiriyle ilişkisi de incelenmiştir. Derinlemesine bilgi elde etmek için nitel araştırmanın mülakat tekniği kullanılmıştır. Maksimum çeşitlilik örnekleme yöntemi var olan soruna taraf olabilecek kişilerin çeşitliliğini yansıttığından (Yıldırım, Şimşek, 2005, s.108) maksimum çeşitlilik örnekleme yöntemi kullanılarak örneklem grubu oluşturulmuştur. Bu araştırmada taraf olarak, yakın ve uzak çevreye güven duyan, hiç duymayan ve durumsal koşullara göre değişen güven duygusuna sahip kişilerden oluşmaktadır. Verilerin değerlendirilmesinde tekrar eden ifadelere yer verilmemiş olup farklı ifadeler kullanılmıştır. Katılımcıların isimleri yerine harfler, parantez içinde ise demografik verilerden yaş ve cinsiyet (kadın için K harfi erkek için E harfi kodları) kullanılmıştır. Gençler olarak 18-23 yaş aralığı alınmıştır. Olgubilim desenin örnekleme sayısı her ne kadar 10 kişinin üstüne çıkmamasına rağmen bu çalışmada ifadelerin tekrarı örneklem sayısını belirlemiştir. Katılımcılara uygulanan soru formundaki sorular şu şekildedir: "İnsanlara güvenir misiniz?, Neden insanlara güveniriz?, İnsanlardan güvenle ilgili beklentileriniz nelerdir?, Çevrenizde ki insanlara güven duymadığınız zamanlarda yalnızlık yaşıyor musunuz?, Yalnızlıkla baş etmek için hangi stratejileri kullanıyorsunuz?, Güven duymadığınız insanların yardım isteği karşısında hangi duyguları yaşıyorsunuz?, Hangi eylemlere yöneliyorsunuz?, El eli yıkar elde döner yüzü yıkar atasözünün hayatınızdaki yerini açıklayınız?, Güvenme dayına ekmek al

yanına atasözünün hayatınızdaki yerini açıklayınız?, Yalnız taş duvar olmaz atasözünün hayatınızdaki yerini açıklayınız?". Demografik bilgilere yönelik yaş, cinsiyet, sorulmuştur.

Bulgular:

Tablo 1: Genç Katılımcıların Demografik Özelliklerinin Sayı ve Oranları

Demografik Değişkenler		Sayı	Oran
Cinsiyet	Kadın	22	50,0
	Erkek	22	50,0
Yaş Aralığı	18	3	6,8
	19	7	15,9
	20	11	25,0
	21	13	29,5
	22	5	11,4
	23	5	11,4

Yapılan bu araştırmada araştırmaya katılan gençlerin %50'si kadın, % 50'si erkekten oluşmaktadır. Örneklem grubu gençlerin yaş aralığı olarak 18 yaş %6,8, 19 yaş %15,9, 20 yaş %25, 21 yaş %29,5, 22 yaş % 11,4, 23 yaş%11,4 gruplarından oluşmaktadır.

Tablo 2: Genç Katılımcıların İnsanlara Güven Duyma Durumu

		Sayı	%
İnsanlara Güven Duyma Durumu	Hiç güvenmem	13	29,5
	Durumsal koşullara bağlı güvenirim	26	59,1
	İnsanlara güvenirim	5	11,4
	Toplam	44	100,0

Gençlerin güven duygusunun dağılımı %29,5 hiç güvenmem, %59,1 durumsal koşullara bağlı olarak güvenirim, %11,4 ise insanlara güvenirim yanıtını vermişlerdir. Katılımcılarla yapılan mülakatlar sonucunda alınan cevaplar şöyledir:

(İnsanlara hiç güvenmeyenler)

D (20-K.): *"İnsanlara güvenmiyorum, inanmıyorum ya da inanmış gibi yapıyorum."*

N (21-E): *"İnsanlara hiç güvenmiyorum"*

Ö (20-E): *Hiç güvenmem insanlara. Kırdıkları, çalıp savurdukları ve çıkarcı oldukları için."*

(Durumsal koşullara bağlı güven hissini oluşturanlar)

A (22-E): *"Her insana güvenmem. Güven duygusu hissettiklerimi de mutlaka sınarım. Yerine ve gerektiği kadar güvenirim."*

J (21-E): *"Herkese güvenmem ama güvenmekte isterim. Güven kazanılan bir şey ve kazanılması da zordur. Kaybedildi mi bir daha kazanılmaz. Fakat tek başıma bir şeyler yapamam yanımda güvenebileceğim insanların olması lazım."*

R (20-E): *" Yerine göre konuşmasına, edebine ve bana dokunacak faydası veya benim ona dokunacak faydaya, göze girmek için mi yoksa herhangi bir çıkar güdüp gütmemesine göre değerlendirip ona göre güvenebilirim."*

Durumsal koşullara bağlı olarak insanlara güven duygusu oluşan kişiler, bir süreç sonucunda güveni oluşturduklarını, zaman zaman sınama yöntemine bağlı olarak insanlara güven duydukları görülmektedir. İnsanlara hiç güvenmeyen ve durumsal koşullara bağlı olarak güven duyanlar grubunun ifadelerine bakıldığında menfaat amaçlı ilişki kurmak insanların güven duygusunu zedelemektedir.

(İnsanlara Güvenenler)

B (23-E): "*Ben insanların kötü olduğuna inanmıyorum.*"

F (22-K): *"Çok fazla yıpratmadığı takdirde insanların benim hayatımda yeri vardır. Güvenim tazelenir."*

G (20-E): *"En çok güvendiğim insana canımı emanet ederim."*

İnsanlara güven duyan grubun üyeleri ise insanın özünde kötü olmadığını, kin duygusuyla hareket etmediklerini ve güven boyutu olarak kendi canlarını teslim edebileceklerini ifade etmişlerdir.

Tablo 3: Genç Katılımcıların Güven Duyma Nedeni

		Sayı	%
İnsanlara Güven Duyma Nedeni	İhtiyaç	11	25,0
	İnsan özünde iyi bir varlıktır	3	6,8
	Mecburiyetten duyarız	6	13,6
	Psikolojimize iyi geldiği için	10	22,7
	Yardımlaşmak için	5	11,4
	İnsanlara güven duymayız	9	20,5
	Toplam	44	100,0

Genç katılımcıların güven duyma nedeni olarak %25 ihtiyaç, %22,7 psikolojik olarak iyi geldiği, %20,5 insanlara güven duymadığını, 13, 6 mecburi bir his olduğunu, %11,4 yardımlaşmak için güven duyduklarını ve %6,8i ise insanların özünde iyi bir varlık olduğunu ifade etmişlerdir. Mülakat sonucunda elde edilen ifadeler şöyledir:

(İnsanlara hiç güvenmeyenler)

L (21-K): *"İnsanlara hiç güvenmem. Fakat daha samimi duygular hissetmek için bir çekince duymamak için güveniyoruz. Çünkü güvenin olmadığı yerde her şey zorlaşıyor. Tabi yaşam şartları için yapılan her şey mecburiyetten. Bir menfaat olmadan bir şeylerden karşılık beklemeden yapılan herhangi bir işte çıkar ilişkisini aramadan beklentili sevmemek olabilir. Genel olarak bu beklentileri karşılayabiliyorum."*

N (21-E): *"Her insan menfaati için yaşar. Bundan dolayı güvenilirlik beklentim yok ve bende böyle bir beklentiyi karşılamıyorum. Hayatta bir tek anneme güvenirim. Nedeni ise beni karşılıksız seviyor."*

O (19-K): *"İnsanlara mecbur kaldığımız için duyarız. Örnek verecek olursak çalışmak zorundayız. Fakat patronumuza güvenmiyoruz. Fakat paraya ihtiyacımız olduğu için işten de çıkamıyoruz. Kim olursa olsun kimseye güvenip sırtımızı dayamamalıyız. Kendi işlerimizi ve kendi sorunlarımızı kendimiz giderebilmeli ve zor şartlarda ayakta kalmalıyız. Ben öyle yapıyorum."*

İnsanlara hiç güven duymayan katılımcılar, güven duymama nedeni olarak menfaat amaçlı niyetleri ifade etmekle birlikte insanın güvenmeden yaşadığı takdirde hayatının zorlaşacağını da ifade etmişlerdir.

(Durumsal koşullara bağlı güven hissini oluşturanlar)

A (22-E): *"İhtiyaçtan dolayı güven duyarız. Çünkü güven olmazsa dostluk, evlilik, aile bağları sağlam olmaz ve yalnızlaşırız. Güveneceğimiz insanların yaptığı ve yapacağı şeylerde sözlerinde durmaları ve hiçbir zaman güveni boşa çıkaracak yalan ve sahte şeylerin peşine düşmemeleri gerekir. Ben kendi beklentilerimi başkalarına sunabiliyorum."*

İ(21-E): *"İnsanlara ilk görüşte güvenemem. Ama sonradan tanımaya başlayınca biraz güvenirim. Mecburiyetten güven duyuyoruz. Bu mecburiyetlerimiz de ihtiyaçlarımız belirler."*

M (21-K): *" Kişiye göre güven duygum değişir. Aslında çok da kimseye güvenmiyorum. Bunun sebebi samimiyetsiz insanlar. Yalan ve dedikodunun olmasıdır. Kişi bana yardım ettiğinde veya sevdiğim zaman güveniyorum. Samimiyet, doğruluk ve dürüstlük varsa eğer güven de vardır."*

P (19-K): *"Güven duymam karşımdaki insana bağlı oluşur. Menfaat içinde değilse sonsuz bir güvenim olur. Hepimiz mutlu, huzurlu ve özel hissetmek için güven duyarız. Güven duygusu aynı zamanda sadakatle de ilgilidir. Ben beklentimin bir kısmını sadece karşılayabiliyorum."*

R (20-E): *"İnsan dertli olduğunda, mutlu ya da üzgün olduğunda çok iyi veya çok kötü zamanlarda olduğunda kendimize yakın bizim gibi düşünen, bize herhangi bir konuda yardımı dokunan ve bizi sakinleştiren varlığıyla mutlu eden insanlara güveniriz. Dürüstlük, samimiyet ve fedakârlık beklerim. Ben bu beklentileri karşılıyorum."*

Durumsal koşullara bağlı olarak güven oluşturan grubun güvenilirlik beklentisi dürüstlük, samimiyet, fedakârlık, sadakattir. Bu gruba göre güven; dostluk, evlilik ve aile bağlarının güçlü olabilmesi için bir ihtiyaç, üzgün veya mutluluğu paylaşmak, mutlu ve huzurlu olabilmek, ihtiyaçlara bağlı mecburiyetten kaynaklanmaktadır.

(İnsanlara Güvenenler)

G (20-E): *"Dostluk kurmak için insanlara güvenirim. Yalan söylememesi benim için önemlidir. İyi günde değil kötü günümde yanımda olması lazım. Bir binayı sadece beton ayakta tutmaz. Demirde lazım, kumda. Tıpkı bina gibi insanlarda birbirlerine ihtiyaç duyarlar."*

F (22-K): *"Manevi olarak bize iyi geldikleri için güven duyarız. Bir insanın başka bir insanı bir beklenti olmadan değer vermesi güveni getirir. İnsanlar daha çok hayatında ki insanlara çabuk güvenme ve ardından yaşanılan hüsrandan dolayı güven kavramının zayıfladığını düşünüyorum. Ayrıca bir insanı yargılamaya ve suçlamaya bir hakkımın olmadığını düşünüyorum. Bundan dolayı bir insanın güvensizliğini görmemim ardından o insana bir zaman sonra tekrar güvenebiliyorum."*

H (19-E): *Üzerimizde güven hissi uyandırdığı için insanlara güvenirim ve bayağı güvenirim. Özellikle açık sözlü ve doğru konuşması güvenilirliğin olmazsa olmazı. Ben bunun birçoğunu karşılıyorum."*

I (21-E): *"En az kendim kadar insanlara güvenirim. Kul kaderini yaşayacağı için. Ama ben insanı sevdiğim içinde güvenirim. Onların hayatlarına güzel yöneler katmam için. En azından doğru bir kelimelerini duymam yeterli güvenmem için. Kendim beklentilerimin yarısını taşıyorum. Çünkü insanlar kendine hiç güvenmek istemiyorlar."*

İnsanlara güvenen grubun güven duygusunun insanlara psikolojik olarak iyi hissetmek ve kader inancı sonucunda korkulacak bir şey kalmadığından, birlikte yapabilme becerisinden kaynaklı ihtiyaç için herkese güven duyduklarını ifade etmişlerdir. Aynı zamanda grubun insana yönelik insanın özünde iyidir inancının bulunması güven oluşumunda etkili olduğu söylenebilir.

Tablo 4: Genç Katılımcıların Güven Duymama Sonucunda Yalnızlık Durumu

		Sayı	%
	Güven bunalımı yaşadığımda yalnızlaşırım	26	59,1

İnsanlara Güven Duymama Sonucunda Yalnızlık Durumu	Güven bunalımı yaşadığımda yalnız kalmam	5	11,4
	Daima yalnızlık içindeyim	9	20,5
	Hiç yalnız kalmam	4	9,1
	Toplam	44	100,0

Katılımcıların güvensizlik sonucunda %59,1yalnızlık yaşadıklarını söylerken, %20,5 daima yalnızlık içinde olduğunu, %11,4 güven bunalımı yaşadığında yalnız kalmadığını ve %9,1 ise hiç yalnız kalmadığını ifade etmiştir. Mülakat sonucunda elde edilen ifadeler şöyledir:

(İnsanlara hiç güvenmeyen katılımcılar)

S (22-E): *"İnsanlarla ihtiyaç duyduğum kadar muhatap oluyorum. Yalnızlık yaşamıyorum çünkü kendimi seviyorum."*

O (19-K): *"Yalnızlıktan ziyade kendimi kullanılmış hissediyorum. Kitap okumak, müzik dinlemek, dans etmek ve spor yapmak yalnızlıkla mücadelenin en iyi yollarıdır."*

Ş (20-K): *"İnsanlar kötü olduğu için güvenmiyorum. Menfaatçiler. Yalnızlık yaşıyorum. Çünkü kimseye güven duymuyorum. Yalnızlıktan baş edebilmek için kitap okurum, TV izlerim, (sosyal medya) telefonla uğraşırım."*

EE (20-K): *" Ailem beni menfaatsiz sever onlar haricinde hiç kimseye güvenmem ve yalnız değilim. Kimseyle samimi olmam, sırrımı açmam benim felsefem budur."*

D (20-K): *"Yalnızlık hissediyor ve zaman zaman boşluğa düşebiliyorum. Yaşadığım olumsuz duruma gülüp geçiyorum. Kimsenin karşısında üzüldüğümü belli etmemeye dikkat ediyorum."*

(Durumsal koşullara bağlı güven hissini oluşturan katılımcılar)

M (21-K): *"İnsanlara güvenim kalmadığında yalnızlık yaşıyorum. İçime kapanıyorum. Kimseyle muhatap olmamaya çalışırım."*

AC (21-E): *"Güven sorunu yaşadığımda yalnızlık yaşamıyorum. Yalnızlığı bir sorun haline getirmiyorum. Yalnızken mutluyum."*

DF (23-K): *"Yalnızlık yaşamıyorum ama güvensizlik duygusu yaşadığımda kendimi sorgularım. Yazıya dökerim duygularımı. Yanlışlarımı ve karşı tarafın yanlışlarını bulmaya çalışırım."*

(İnsanlara Güvenen katılımcılar)

I (21-E): *" Yalnızlık hissetmiyorum. Zaten yalnız hiçbir zaman olmadım."*

İnsanlara hiç güvenmeyen ve durumsal koşullara göre güven duygusunu oluşturan katılımcıların yalnızlık ifadelerine bakıldığında yalnızlığa yabancılaştıkları, insan kaynaklı sorunları yaşamaktansa insanlardan bir kaçış olarak yalnızlığı değerli gördüğü söylenebilir. İnsanlara güvenen katılımcıların ise yalnızlık hissetmediği ifadelerin sonucunda görülmektedir. Katılımcılar yalnızlıkla baş edebilmek için kitap okumak, TV izlemek, müzik dinlemek, dans etmek, spor yapmak, yazı yazmak ve telefonla uğraşmak gibi eylemlere yönelmektedirler.

Güven duygusu veya güven isteği inanmayı ve yapmayı içeren ve güvenilirlik ile diyalektik bir ilişki içerisindedir. Çoğu zaman zımni olan güven duygusu ilişkilerde *"bir tarafın öteki tarafa, onun kendisine güvendiğinden daha fazla güvenmesi biçiminde ve asimetrik"*tir. Güven karşılıklılık halinin aktif fonksiyonları olmasına rağmen temelinde özçıkar yoktur. Bencillik ise hiç bulunmamaktadır. Güven bir erdem gibi kendi adına iyi olma unsuruna sahiptir. Hesaplı, sonuçlar matrisine dayalı ve oyun

teorilerine özgü avantajları içine alan bir güven, güven değildir. Sadece avantaj hesaplarına dayalı olan güven, kaba kurnazlığa, kuşkuya, savunmacılığa ve bürokratik kontrole dönüşmektedir (Solomon, Flores, 2001:74,75). Bundan dolayı mütekabiliyet ilişkisinde güvenden bahsetmek mümkün gözükmemektedir.

İnsanlar, ister tanısınlar ister tanımasınlar bir kişinin kendisine sunduğu herhangi bir iyiliği veya verilen bir şeyi değer olarak bir benzeriyle karşı tarafa sunma veya geri ödeme eğilimindedir. Kişiler kendilerine sunulan şey karşısında kendilerini borçlu hissederek ödemeye yönelmektedirler. Karşılık duygusunun temelinde kişilerin kendilerini borçlu hissetmesi ve borcu ödeme ya da mutlaka karşısını yerine getirme duygusu bulunmaktadır. Bu duygu tüm kültürlerde bulunmaktadır (Gürüz, Eğinli, 2008, s. 127). Bu duygu bazen ikna için bazen ise karşı tarafı boçlandırıp gelecekte daha büyük şeyler alabilmek için insanlar tarafından kullanılmaktadır.

Yapılan iyiliklerin, verilen hediyeler gibi benzer durumların geri ödenmesi hissi teşekkür ederimin ötesinde minnettarım kelimesi ve minnettarlık hissine dönüşebilmektedir. Minnettarlık duygusuyla mecburiyeti içerisine alan karşılık, insan kültürünün bir parçasıdır. Karşılıklı destek, iyilik değiş tokuşu siyasetten reklamlara gündelik yaşamda bireysel ilişkilerimizde görünür bir durumdur. Gündelik yaşamda bir şeyler alıp geri vermek için herhangi bir çaba göstermeyenler ise toplum içinde sevilmemekle birlikte nankör, otlakçı, beleşçi gibi sıfatlanmaktadırlar. Günümüzde karşılık özçıkar için ilişkilerin kurulum amacı haline dönüşmüş ve minnettarlık hissiyatı en başta bir tutundurma çabası ve ekonomik ilişkileri sürdürme olarak hayatın içine sinmiştir. İtaat duygusunu harekete geçiren bu çabalar Ragan'ın deneyine konu olmuştur. Regan'ın karşılıkta bulunma isteği deneyi sonucunda iyilikle borçlanılan kişiye karşı hissedilen duygunun kişiler tarafından önemsenip borçlanılan kişiye itaat eylemine neden olduğu görülmüştür. Regan'ın deneysel araştırması sonucunda deneklerin borçlandırmayla sevme/sevmeme duygusunu bir kenara itip itaat etmeyi tercih ettikleri izlenilmiştir. Sonuç olarak borçluluk hissi insanda herhangi bir talebe itaat sağlayan diğer faktörlerden daha güçlü normalde reddedilecek taleplere evet cevabı verdirecek bir güçtür (Cialdini, 2014,49, s. 54).

Özçıkar temelli karşılık yani işbirliğinin ve iyiliğin kişi, toplum ve uluslararasında yaygınlaşması ilişkilerin mütekabiliyet ilkesine göre kurulması, tarafları gelecekte olası özçıkarları için avantajlı kılmakta diğerkâm temelli yardımlaşma ve işbirliğinden uzaklaştırarak erdem temelli iyiliği yok edebilmektedir. Güven bunalımını oluşturan faktörlerden biri olan mütekabiliyet ilkesi yalnızlaşmaya ve ikiyüzlü davranışların yaygınlaşmasına neden olabilmektedir.

Tablo 5: Genç Katılımcıların Mütekabiliyet (Karşılık) Algısı ve Yaklaşımı

		Sayı	%
	Bu dünyada her şey karşılıklıdır	17	38,6
	Karşılık beklentisi olmadan da insanlara yaklaşılır	27	61,4
	Toplam	44	100,0

Tablo 5'e göre katılımcıların mütekabiliyet algısında her şeyin karşılıklılık beklentisine göre olduğunu düşünenler %38,6 iken karşılıklılığı bir beklenti olarak düşünmeyenler ise %61,4 oranına sahiptir. Mütekabiliyet algısına yönelik katılımcıların ifadeleri şu şekildedir:

(İnsanlara hiç güvenmeyenler)

D (20-K): "*İnsanlara inanmış gibi yapıyorum. Birine büyük bir yardımım dokunduysa onunda bana yardım etmesi lazım. Boşuna yardım etmedim. Ben yardım edersem bunu asla övmem yardım yapılmadığı zamanda susup geçerim*."

(Durumsal koşullara bağlı güven hissini oluşturan katılımcılar)

DE (18-E): "*Karşılıklı menfaat ilişkisinin hayatımda yeri yok. Çünkü bir ilişkinin, dostluğun arasına menfaat girerse orada güven olmaz.*"

(İnsanlara Güvenen katılımcılar)

F (22-K): "*Daha çok kendi çabamdan fayda gördüğüm için başkasından bir şey beklemem ve bekleme hakkımın olmadığını düşünüyorum.*"

B (23-E): "*Bir şey yapmak için kimseye güvenmedim. Yaparsa ne ala yapmazsa kendim yaparım*."

Durumsal koşullara bağlı olarak güven oluşturan katılımcının özçıkarın güven duygusunu yıktığı insanlara güvenmeyenler grubundaki katılımcının ise mütekabiliyet beklentisinin olduğu söylenebilir. İnsanlara güvenen katılımcıların insanlardan özçıkara yönelik beklenti düzeylerinin düşük olduğu ve mütekabiliyet yaklaşımı içerisinde olmadıkları ifadelere bakılarak söylenebilir.

Tablo 6: Genç Katılımcıların Karşılıklı Çıkar İlişkisinin Edim ve İnanç Etkisi

		Sayı	%
	Karşılıklı çıkar amaçlı birbirine yaklaşan insanlara güvenim yoktur	16	36,4
	Çıkar amaçlı davrandıkları için bende insanlara çıkarlarım doğrultusunda yaklaşırım	7	15,9
	İnsanların çıkar amaçlı birbirine yaklaşmaları beni ilgilendirmez ve ben çıkar amaçlı olmadan yardımımı kimseden esirgemem.	21	47,7
	Toplam	44	100,0

Tablo 6'da mütekabiliyet ilkesinin temelinde olan çıkar ilişkisi temelli karşılıklı yardımlaşmanın %36,4 güven duygusunu zedelediğini, %47'nin mütekabiliyet ilkesine göre değil diğerkâm temelli yardımlaşmaya meyilli olduğu ve %15,9'unun ise mütekabiliyet ilkesini uyguladığı söylenebilir.

(İnsanlara hiç güvenmeyenler)

BH (21-K): "*Güven hüsrana neden olur. Karşılık beklentisi oluşuyor. Bundan dolayı uzak durmaya çalışıyorum insanlardan. Güven duymadığım birine yardım ederim ama mesafemi hem korurum*."

BU (21-K): "*Birine yardım ettiğimizde gün gelir aynı durumda ya da farklı durumda olursak bize yardım edebilir. Güven duymadığım biri yardım isteğinde çok sinirlenir duymamazlıktan gelirim. Fakat yine de vicdanen yardım ederim*."

C (22-K): "*Güven duymadığım kişinin yardımına ihtiyaç duymamaya çalışıyorum. Beklentim olmuyor. Çıkarları olduğunu düşünüyorum. Tek başıma dik durmaya çalışırım. Güvenmediğim kimseye yardım etmem*."

Ş (20-K): "*Güven duymadığım insanların yardım isteği karşısında nefret duygusu yaşıyorum. Bana yaptığı kötülükten dolayı sinir olup, nefret edip yardım etmem*."

Elde edilen verilere göre insanlara güven duymayan katılımcıların büyük çoğunluğu güven duyulmayan kişinin çıkar amaçlı davrandığı ve bu inançtan dolayı yardım etmedikleri görülmektedir. Fakat hiç kimseye güvenmeyen grubun içinden diğerkam davranışlar ve niyetler bulunmaktadır. Genel

olarak kimseye güvenmeyen grubun mütekabiliyet ilkesini uygulamadığı ve hatta güvensizliklerinin kökeninin mütekabiliyet ilkesinden kaynaklandığı söylenebilir.

(Durumsal koşullara bağlı güven hissini oluşturan katılımcılar)

TÇ (19-K): "*İyilik yaparsan iyilik bulursun. Her şey karşılıklıdır. Karşımdaki kişi kötü olsa bile yardım edilecek bir durumdaysa yardım ederim. İnsan olduğu için yardım ederim.*"

U (19-E): "*Her şey karşılıklıdır. Bir eylemi yaparsak sonrasını düşünmeliyiz. Karşı tarafın yaptığı hataya bağlı olarak güvensizlik yaşarım. Hata görmezden gelinmeyecek kadar büyükse yardım etmem için bir sebep yok.*"

AB (19-E): "*Hayatımda karşılıklı olarak çevremdeki insanlarla birbirimize destek verir ve yardım ederiz. Güven duymadığım için bir duygu yaşamam. Güvenmesem bile yardım ederim. Kötü düşüncelere yönelmiyorum ama çıkarım içinde kimseye yardım etmem.*"

Ü (22-K): "*Eğer ben hep dürüst ve güvenilir olursam etrafımdakiler öyle olmasa bile ben bunu kendim için yaparım. Bu da benim iyiliğime olur. Kendi duruşum için yaparım. Güvenmediğim insanlara yapabileceğim bir şey varsa yardım ederim. Onlar adına üzülüyorum. Keşke o güveni verselerdi daha içten bir şekilde yardım edebilirim. Ben vicdanen rahatsız olduğum için yardım isteyen düşmanım bile olsa yardım ederim.*"

Durumsal koşullara bağlı olarak güven duygusu olan grubun ifadelerine bakıldığında mütekabiliyet ilkesinin hâkim olduğu görülmekle birlikte diğerkâm davranışlara da yöneldikleri söylenebilir. Tekrar eden ifadeler metinde yer almamasına rağmen bu grubun yüksek oranda vicdani yardımı yani diğerkâm davranışı benimsediği söylenebilir.

(İnsanlara Güvenen katılımcılar)

H (19-E): "*Bir yerlere ulaşabilmek için insanlar birbirlerinden karşılıklı yardım isterler. Bu hayatta yalnız tek başına bir yerlere gelemezsin. Fakat güven duymadığım biri benden yardım istediğinde tedirginlik duyar ve isteğine karşılık vermem.*"

I (21-E): "*Ben iyilik yaptığımda hiç kimseden beklentim olmaz. Menfaatimi düşünmem. Benden kötülüğü dokunan güven duymadığım biri yardım istediğinde en fazla yardım etmem gereken kişi olduğu için çok mutlu oluyorum. Yüz yüze konuşur fakat önlem için strateji yapabilirim.*"

B (23-E): "*Yardım etmesi için kimseye bir şey yapmam. Yaptığım bir yardım da karşılık beklemem. Güvenimi zedeleyen biri yardım isterse üzülürüm ve yaptığı yanlışın ona vereceği zulmü düşünürüm. Yardım isteğine karşılık veririm.*"

G (20-E): "*Bir kişi ile yapamayacağınız işi dostunuzla çok eğlenceli bir şekilde yaparsınız. Fakat yapılan işte karşılık beklemem. Örneğin benim güven duymadığım birine yardım ediyorum ve eksiklik bırakmıyorum. Acıyorum. Elimden ne geliyorsa yapıyorum.*"

F (22-K): "*Bu zamanda herkes karşılıklılık ilkesine göre yaşamını devam ettiriyor. Benim hayatımda başkasına bir beklenti olmadan yardım ettiğim için çok fazla yadırganmam. Hayat karşıma ne çıkaracağını bilmediğimden hayal kırıklığı yaşatan güven duymadığım kişiye yardım ederim.*"

İnsanlara güven duyan katılımcıların ifadelerinde büyük çoğunluğun mütekabiliyet ilkesine göre değil diğerkâm yardımlaşmaya meyilli olduğu görülmektedir.

Sonuç

Börü (2001) Türk toplumunda güven ve güvenli insan olgusuna yönelik yaptığı araştırmada özgüven, uyumluluk, sevecenlik, açıklık, bilgili olmak, dedikodu yapmamak, diğerkamlık, dürüstlük, tutarlılık beklentilerinin Batıda yapılan çalışmalarla paralel olarak bir kişiye güvenmek için etkili olan

faktörler olarak bulunmuştur. Yapılan bu araştırma sonucunda ise güvenmek işbirliği ve psikolojik olarak iyi olabilmek için bir ihtiyaç, mecburiyet; kader ve insan iyidir inancının, dürüstlük, samimiyet, fedakârlık ve sadakat gibi güvenilirlik özelliklerinin sonucu olarak bulunmuştur. Güven duygusunun zayıfladığı veya neredeyse yok olduğu kişilerin ifadelerinde ise özçıkar amaçlı eylem ve niyetlerin güvensizlik oluşumunda oldukça etkili olduğu katılımcıların ifadelerinde görülmektedir.

Güvensizlik sistemle kişiler arasında ve kişilerle kişiler arasında yaşanmaktadır. Günümüzde hızlı değişim ve dönüşümün yaşanması modern endüstriyel iş yaşamının neden olduğu kaygı artırıcı faktörler (bireysellik, bencillik, işsizlik, belirsizlik, eşitsizlik, şiddet, göç, terör, rekabet, geçicilik vs.) gündelik yaşamı şekillendirmektedir. Bu faktörlerin sonucunda güvenmek ve güvenilirlik bir sorun olarak yalnızlık sorununa yol açabilmektedir. Güvenilir ilişki eksikliği sonucunda ortaya çıkan yalnızlık sosyal ilişkileri zayıflatmakta veya yok edebilmektedir. Rubenstein ve arkadaşlarının (1979) araştırmasında yalnızlık yaşayan kişilerin ailelerinin daha az güvenilir, kavgacı ve soğuk olduğu yalnızlık yaşamayan kişilerin ailelerinin ise sıcak, açık ve yardımsever oldukları görülmüştür. Slater (1970) ise Amerika toplumunun bireyciliğe bağlılığının, güven ve işbirliği gibi temel sosyal ihtiyaçları engellendiğini, Rook ve Peplau (1982) ise yaptığı araştırma sonucunda yalnızlık yaşayan insanların televizyon izleme, roman okumak filme gitmek gibi aktivitelerle yalnızlıkla baş etmeye çalıştıkları bulunmuştur (Rubenstein, 1979). Çakır ve Çakır'ın (2011) yaptığı araştırmada araştırmaya katılanların yalnızlık düzeyleri arttıkça, televizyon izleme sürelerinin de arttığı tespit edilmiştir. Bu aktiviteler kronik yalnızlığın sonucu olabilmektedir. Bu araştırma neticesinde de güvensizliğin neden olduğu yalnızlık bu aktiviteler ile giderilirken hayatında hiç kimseye güvenmeyen kişilerin yalnızlığına yabancılaştığı, yakın ve uzak çevresinde herkese güvenen kişilerin ise yalnızlık yaşamadığı görülmüştür.

Genel olarak katılımcıların büyük çoğunluğunun mütekabiliyet ilkesine göre değil diğerkam niyetli yardımlaşmaya açık oldukları, insanlara oldukça düşük güven hisseden kişilerin mütekabiliyet ilkesine göre olan eylemlerin neticesinde güvensizlik yaşadıkları ve bunun için yardımlaşmayı ve işbirliğini reddettikleri ve durumsal koşullara göre güven duygusunu hisseden kişilerin ise diğerkam niyetli yardımlaşmaya açık oldukları fakat mütekabiliyet ilkesine göre davrandıkları söylenebilir.

Güvenmenin toplumsal bir varoluş dinamiği olduğu düşünüldüğünde modernliğin sonrasında yaygınlaşan insanın bencil, çıkarcı ve nankör gibi değişmez özelliklerinin olduğu inancı güvenmenin bir aptallık olduğu ve güvensizliğin rasyonel bir sezgi/duygu sonucunu doğurmaktadır. Böyle bir düşüncenin yaygınlaştığı yerlerde güven duygusu kendine makul bir yer bulamaz ve ilerleyebilmek için toplumda güç ve korku duygusu gereklidir. Fukuyama'nın vurguladığı gibi refahın ön koşulu, işbirliğinin ve girişimci ruhun kendine yer bulmasının gereği olan güven duygusu toplum içinde inşa edilmelidir. Buna karşın çıkar hesapları, kurnazlık ve entrika temelli faaliyetler bir toplumu yok edebilmektedir (Solomon, Flores, 2001:38).. Öğrenerek inşa edilen güven duygusu ekonomik kalkınma ve sosyal sorunlarla mücadele edebilme stratejilerinin temelidir. Bundan dolayı güven sezgisi/duygusu toplum içinde kendini sürekli inşa edecek şekilde güven eğitimi verilmelidir.

KAYNAKÇA

Aktan, C., Çoban, H., (2008) Bir Sosyal Sermaye Olarak Güven. *Pazarlama ve İletişim Kültürü Dergisi*. 1.

Bakırcıoğlu, R. (2012). *Ansiklopedik Eğitim ve Psikoloji Sözlüğü*. Ankara: Anı.

Börü, D. (2001). *Örgütlerde Güven Ortamının Yaratılmasında İlk Adım. Güvenilir İnsanlar Kim?,* 9.Ulusal Yönetim ve Organizasyon Kongresi Bildiriler, http://www.isletme.istanbul.edu.tr/duyurular/kongrebook/15/kongre.html.

Cialdini, R.B. (2014). *İknanın Psikolojisi. Teori ve Pratik Bir Arada*. Y. Fletcher (Çev.). İstanbul: Mediacat

Çakır, V., Çakır, V. (2011). Yalnızlık ve Televizyon Kullanımı. *Selçuk İletişim*. 7 (1).

Fukuyama, F. (2005). Güven: Sosyal Erdemler ve Refahın Yaratılması, A. Buğdaycı (Çev.). Ankara: Türkiye İş Bankası.

Giddens, A. (1994). *Modernliğin Sonuçları*. E. Kuşdil (Çev.). İstanbul: Ayrıntı.

Gürüz, D., Eğinli, A. T**.** (2008). *İletişim Becerileri: Anlamak, Anlatmak, Anlaşmak*. Ankara: Nobel.

Kılavuz, M. A. (2005). Batı Kültüründe Yaşlanma Dönemi Yalnızlık Duygusunu Azaltma ve Arkadaş İlişkilerini Geliştirme Açısından Dinî Etkinliklerin Önemi. *Uludağ Üniversitesi İFD,* Cilt: 14, Sayı: 2, s. 25-39.

Öz, F. (2010). *Sağlık Alanında Temel Kavramlar*. Ankara: Mattek.

Rubenstein, C., Shaver, P., and Peplau, L.A. (1979). *Loneliness*. Human Nature. 259-65.

Slater, P. (1970). *The Pursuit of Loneliness: American Culture at The Breaking Point*. Boston: Beacon Press,

Solomon, R. C., Flores, F. (2001). *Güven Yaratmak-İş Dünyasında, Politikada, İlişkilerde ve Yaşamda*. A. Kardam (Çev.). İstanbul: Mess.

Yaşar, R. (2007). Yalnızlık. *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*. 17 (1). 237-260.

Yıldırım, A., Şimşek, H. (2005). *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri*. Ankara: Seçkin.

International
Congress of Human Studies
Uluslararası İnsan Çalışmaları Kongresi ISBN:NNNN-NNNN

Socio-Political Outlook of Rural Life in 'Revenge of the Snakes'

'Yılanların Öcü'nde Kırsal Yaşamın Sosyo-Politik Görünümü

Ensar Yılmaz*

Abstract

Revenge of the Snakes is about the people of Karataş village with 80 homes and Kara Bayram family. Kara Bayram and his family is a typical family of villagers of the 1950s, and in a sense they have an imaginary characteristic.
Revenge of the Snakes deals with village life and social relations using political references during the process of social change in Turkey. In 1958, the work was published by Fakir Baykurt as a novel and later was adapted to the cinema twice. After being published as a novel, it caused a controversy on the grounds that it promoted obscenity and communism.
The first film, which was shot by Metin Erksan, was forbidden by the censorship committee of the 1961 Constitution and could only be

Özet

Yılanların Öcü 80 evli Karataş köyü halkını ve Kara Bayram ailesini konu edinmiştir. Kara Bayram ve ailesi, 1950'li yıllardaki köylü ailesinin bir proto-tipidir, bir anlamda imgesellik özelliği söz konusudur.
Yılanların Öcü Türkiye'deki toplumsal değişim sürecinde köy yaşamını ve toplumsal ilişkilerini, siyasal göndermeler üzerinden ele alır. 1958 yılında Fakir Baykurt tarafından roman olarak yayınlanan eser daha sonra iki defa sinemaya uyarlanmıştır. Roman olarak yayınlandıktan sonra müstehcenlik ve komünizm propagandası yaptığı gerekçesiyle tartışmalara neden olur.
İlkini Metin Erksan'ın çektiği film 1961 Anayasasının sansür kuruluna takılmış

*Ensar Yılmaz, Doç. Dr., İstanbul Medeniyet Üniversitesi, Sosyal Hizmet Bölümü, ensaryilmaz24@gmail.com

screened with the special permission of President Cemal Gürsel.
The second film, which won four awards at the 1986 Antalya Film Festival, was shot by Şerif Gören. The political message of Gören's film, especially in the final scene, has been interpreted to the extent that can be described as didactic propaganda.
The novel and the films have two climactic points. Narratives develop by expanding around these turning points. The first one is the consequences of the division of collective property. The second is the imaginary narrative of the proposed or controlled social imaginations.

Keywords: Revenge of the Snakes, Social Imagination, Property, Conflict

Cumhurbaşkanı Cemal Gürsel'in özel izni ile gösterime girebilmişti.
İkinci çevrim olan ve 1986 Antalya Film Festivalinde dört ödül kazanan film Şerif Gören tarafından çekilmiştir. Gören'in çektiği filmin, özellikle final sahnesinde, politik mesaj didaktik propaganda olarak nitelendirilebilecek bir aşamaya kadar taşınmıştır.
Romanın ve filmlerin iki momentum noktası vardır. Anlatılar bu temel hareket noktalarının etrafında saçaklanarak gelişir. Birincisi kolektif mülkiyetin parçalanmasının ürettiği sonuçlar. İkincisi ise önerilen veya yönlendirilen toplumsal tasavvurların imgesel anlatımları.

Anahtar Kelimeler: Yılanların Öcü, Toplumsal Tasavvur, Mülkiyet, Çatışma

Giriş

Yılanların Öcü 1950'lerin Türkiye'sindeki toplumsal değişim sürecinde köy yaşamını ve toplumsal ilişkilerini, siyasal göndermeler üzerinden kendine konu edinir. 1958 yılında Fakir Baykurt tarafından roman olarak yayınlanan eser daha sonra iki defa sinemaya uyarlanmıştır. Roman olarak yayınlandıktan sonra müstehcenlik ve komünizm propagandası yapmak üzerinden tartışmalara neden olmuştur.

İlkini Metin Erksan'ın çektiği film 1961 Anayasasının sansür kuruluna takılmış Cumhurbaşkanı Cemal Gürsel'in özel izni ile gösterime girebilmiştir. Senaryolaştırma çalışmalarında Metin Erksan, kitapta anlatılan olay dizisine ve betimlemelere çoğunlukla bağlı kalmış, uzun tutulan bazı diyalogları kısaltma yoluna gitmiştir.

Kayalı, Erksan'ın uyarlamasını şöyle değerlendirmektedir: "Yılanların Öcü uyarlaması bayağı serbest ve sinematografik özellikleri belirgin bir yaratıcı uyarlamadır" (Kayalı, 1994: 74).

Özön ise film ve uyarlaması hakkında şu değerlendirmeleri yapmaktadır: "Yılanların Öcü romanı bütün gerçekçilik çabasına rağmen, soğukkanlı, objektif bir belge niteliğinden uzaktır. Yazar romanın birçok yerlerinde kendi kişisel duygularını gözle görülür derecede öne geçirmektedir. Bunun sonunda da, olaylar kahramanlar ve bunların değerlendirmesinde, tarafsız, soğukkanlı bir davranıştan yoksun bir görüş noktası ortaya çıkmaktadır. Bu da olaylara ve insanlara, olduğu gibi değil de, yazara

göre olması gerektiği gibi bir görünüş kazandırmaktadır" (akt. Kayalı, 1994,86). Yazıdaki bu nitelemelerden sonra Özön, yapıtın söz konusu özelliğinin Erksan tarafından olumlu bir şekilde değiştirildiğini belirtmektedir (Kayalı, 1994, 87).

Erksan, Yılanların Öcü ile bir köy delikanlısının cesaretini çekiyorum, demektedir (Kayalı, 2014, 72). Diğer yandan müşküllerimizin çözülmesini istiyorsak, baskının her türlüsüne aldırmayıp, umutsuzluğu bir yana bırakıp, yasaların tanıdığı hakları sonuna kadar kullanmamız gerektiğini belirtmek amacını gütmüştüm (akt. Scognamillo, 1998, 251-252), der.

İkinci çevrim olan ve 1986 Antalya Film Festivalinde dört ödül kazanan film (Scognamillo, 1998, 380) Şerif Gören tarafından çekilmiştir. Gören'in çektiği film de büyük oranda yazılı metne sadık kalmış; fakat özellikle filmin final sahnesinde politik mesajını didaktik propaganda olarak nitelendirilebilecek bir aşamaya kadar taşımıştır.

Yılanların Öcü 80 evli Karataş köyünün halkını ve Kara Bayram ailesini konu edinmiştir. Kara Bayram ve ailesi, Baykurt'a (2018, 1) göre Türkiye'deki topraksız ya da az topraklı aileler çokluğunun bir tipiydi. Kara Bayram ve ailesi bu dönemlerdeki köylü ailesinin bir proto-tipiydi, bir anlamda imgesellik özelliği vardır.

Yılanların Öcü'nün gerek yazınsal gerek sinema gibi görsel yapıtları Türkiye'nin toplumsal değişim sürecinde değişimin yönüne yönelik bir değerler dizgesi oluşturmaya çalışarak gelecekteki toplum tasavvurlarına ulaşmanın zeminini hazırlamaya yönelik girişimler olarak görülebilir.

1. Yılanların Öcü'nde Türkiye'nin 1950'lerdeki Köy Hayatının Genel Özellikleri

Kara Bayram, anası Irazca, karısı Haçça ve üç çocuğula beraber köyde yoksul bir hayat sürmektedir. Tarlayı ekip biçtiklerinde ellerine biraz para geçerse artık Çelik öküzün yanına ineği arabaya koşmayacak, sütünden yağ, peynir yapacak, oğluna bir çizme alacaktır.

Irazca, evde Bayram'ın iki küçük çocuğuyla ilgilenmekte, hane halkının yemeğini pişirmektedir. Tarlada çalışanlar ve ev işleriyle uğraşanlar şeklinde basit bir "işbölümü"nün görüldüğü bu hanede düzeni sağlayan bir dayanışma duygusu mevcuttur. Durkheim'ın geleneksel toplumlarda görülen benzeşmeye dayalı, bireyin elinden her işin gelmesinin beklendiği mekanik dayanışma örneklerini bu filmde sıkça görmekteyiz. Tarladan gelen Haçça arabanın koşumunu çıkarıp pişmekte olan yemeğin başına geçmekte, sofrayı kurmakta, Haceli'nin kazdığı temelleri doldurmaya, kuruttuğu kerpiçleri parçalamaya gitmektedir.

Yılanların Öcü 1950'li yılların toplumsal yapısını anlatan önemli yapıtlarından biridir. Henüz endüstrileşmenin olmadığı Türkiye'de küçük bir köyde geleneklere olan bağlılığın kuvvetli bir şekilde devam ettiğini anlatan bu roman ve filmlerde bireyin toplum karşısında kendini ortaya koyması mümkün değildir.

Erksan'ın (1961) çektiği ilk film, Bayram, Haçça ve oğulları Ahmet'in birlikte öküz arabasıyla tarlaya giderken yaptıkları sohbetle başlamaktadır. Bayram, eline biraz para geçtiğinde oğlunu ve karısını ele güne karşı giydirip donatmayı, Çelik öküzün yanına artık ineği koşmayıp bir tosun almayı istemektedir. Karısı Haçça'ya göre her zaman bir aksilik çıkacak ve bu hayaller yarım kalacaktır. Bayram'a "Mahsul zamanı sel gelip her şeyi süpürmezse bütün bunlar olur", "Sel gelmezse belkim başka bir aksilik icat olur" diyen Haçça hayallerini küçük tutma gayretindedir. Yıllarca yoksulluk içinde

yetişmiş ve sıkıntı çekmiş olmanın etkisi Haççа'yı isteklerinden kolayca vazgeçmeyi öğretmiştir. Haççа, kendisine basma kumaş almak isteyen Bayram'a itiraz edip "Ben basma kesme istemem! Sen bana dört metre kaputla bir top alaca aldın mı, yeter…" (Erksan, 1961) der.

Haççа, Bayram'a en çok istediği şeyin içinde rahatça yıkanabileceği bir leğen olduğunu söyler: "Bir leğen al! Büyücek bir leğen! İçine bir insan girdi mi sığsın! Geniş geniş su dökünebilsin…" Bayram: "Askeriyede duşlar vardı! Zabitler yıkanırdı. Parıl parıl…Temiz.. Geniş.."der. Askeriyede gördüğü düzene ve refaha hayranlık duymakta olan Bayram, hayvanları gütme görevini verdiği oğlunu çavuşluğa terfi ettirmiştir: "Bunlar sana teslim Ahmet Çavuş! Zarara ziyana sokmadan güt şuralarda!" Romanda askeriyeye olan hayranlık uzun uzadıya anlatılmaktadır, filmde ise bununla ilgili diyaloglar daha kısa tutulmuştur (Baykurt, 2018).

Sonuç olarak roman ve filmlerden 1950'lerde kırsal yaşamın temel özellikleri olarak tarım ve hayvancılıkla uğraşının öne çıktığı, makineleşmenin henüz söz konusu olmamasından dolayı tosun, öküz ve benzeri hayvan gücünün üretim aracı olarak ön planda olduğu ve insanların yaşamdan beklentilerinin, giyim-kuşam, ev ihtiyaçları gibi mütevazı taleplerle sınırlı olduğu görülmektedir. Diğer yandan Bayram'ın karısı, çocukları ile birlikte annesiyle birlikte yaşaması da geleneksel aile yapısının söz konusu olduğunu göstermektedir.

2. Kolektif Mülkiyetin Parçalanışı ve Toplumsal Çatışma Alanlarının Ortaya Çıkışı

Evi meydana uzak, aşağı mahallede dere yatağına yakın bir yerde olan Haceli konumundan memnun değildir. Köy meydanına bakan Kara Bayram'ın evinin önündeki köy ortak alanı tam da hayallerindeki yerdir. Bayram'ın kardeşleri, babası yoktur, hamile karısı ile kıraç arazisini ekip biçerek yaşlı anasına ve üç çocuğuna bakmaya, geçinmeye çalışan yumuşak başlı fukaranın biridir. Haceli'nin ise muhtarla ilişkileri sağlamdır. Köy kurulunda ikinci üyedir. Gözü pek ve kavgacı dört erkek kardeşi vardır. Hali vakti de hiç fena değildir. Yani zenginlik ve arkasını kollayacak akraba yönünden daha iyi bir statüdedir. Muhtarın otoritesini de arkasına almıştır.

Haceli, muhtarla anlaşıp, köyün ortak arazisinden ev yeri satın almıştır. Haceli yeni evini, güneş alan bir mevkide, Kara Bayram'ın evinin tam önüne yapmak istemiştir. Kırsal yaşamda evin önü de neredeyse içi gibi değerlendirilir. Yılanların Öcü'nde köylerde bir evin önüne başka bir ev yapılamayacağı genel kabul gören fiili bir durum olarak verilir.
Muhtarın ve köy heyetinin desteğini arkasına alan Haceli, ne pahasına olursa olsun bu evi yapmak istemektedir. Haceli, kardeşleriyle beraber evin temellerini kazmaya başlar. Ancak Irazca bir gece temelleri doldurur.

Tarladan dönen Bayram "Haceli efendi bana bak kardeşim şu Karataş köyü içinde benim ev gibi kaç komşunun evi var. Yirmi komşu içinde evi önüne ev yapılacak tek enayi beni mi buldun?" diye çıkışır. Burada Kara Bayram'ın Haceli'ye karşı bir gücünün olmadığı ve bu sebeple kurban olarak köy halkı içinden düşük statüsü nedeniyle kendisinin seçildiğinin farkında olduğu ortaya çıkmaktadır. Haceli kendinden emin bir şekilde "Köy kurulunun kararı var, sandığa yedi yüz lira para yatırdım" der. Bayram "Kurul da senin gibi düşündü anlaşılan... Bayram dayatmaz, Bayram sesini çıkartmaz diye hükmettiniz" diye söylenir. Arkasını muhtara ve kardeşlerinin çokluğuna bir diğer deyişle otoriteye dayayan Haceli "Bana bak Bayram! Eğer bir hakkın zayi olduysa git şikâyet et!" diyerek Bayram'ı savar.

Muhtar, ev yapılmasına sürekli engel çıkaran Irazca'ya ders vermek için Bayram'ı muhtarlığa çağırtır ve gözlerini bağlayarak falakaya çektirir. Bu arada kerpiçlerin parçalandığını gören Haceli küplere biner ve eline aldığı bir taşla Haççа'ya saldırır ve onu döver.

Muhtar, Bayram'ı Haceli'nin kardeşlerine dövdürmüş ve "Bana bak Bayram! Önce temelleri doldurdun, sonra kerpiçleri kırdın, üstelik bir de evinin önüne çekip dövmüşsün! Haceli senden şikayetçi!" diyerek baskın çıkar. Bayram şaşırır ve "Peki cezamız ne şimdi?" diye sorar. Muhtar "Cezanı kanun gösterir," diyerek otoritesini kanunla ilişkilendirir. "Ama kerpiçleri tazmin edersen kanuna hiç hacet bırakmayız. Yoksa söndürürüm çıranı!" diyerek otoritenin temsiliyetinin keyfiliğini bir daha vurgular. Artık sabrı kalmayan Bayram "Peki bu kanun karımızın, bizim dövülmemize, evimizin önüne ev yapılmasına hiç cevap vermiyor mu!" diye karşılık verir.

Haççа Haceli'den gördüğü şiddet sebebiyle bayılmış ve fenalaşmış ve düşük yapmıştır. Çok kan kaybetmekte ve kan durdurulamamaktadır. Irazca bir hışımla Haceli'den şikayet etmek için muhtarın evine yönelir. Çalınan ası kuzusunun postunu ve dövülmüş olarak oğlunu da muhtarın evinde perişan vaziyette bulur. Oğlunu sırtına yüklenip çıkarken "Yer yutsun sizi! Adınız batsın! Mervan soyları! Yezidler!" diye beddua ederek köy meydanından geçer. Bu bedduası ile Irazca, tarihteki Kerbela vakasına ve haksızlık yapan otoriteye gönderme yapmakta, muhtar ve Haceli'nin zalimliklerini ve kendilerinin mazlumluklarını tarihi olaydaki durumla ilişkilendirmektedir.

Köy halkının tamamı muhtarın tarafında olduklarını açıktan olmasa da örtülü olarak belli etmişlerdir. Bayram'ın evinin önünde temel kazılırken sessiz kalmaları, kaymakamı karşılamaya giderken muhtarın telkinlerine itirazsız uymaları ve köyde yaşanan huzursuzluktan hiç bahsetmemeleri Irazca ve ailesi dışındakileri Haceli ve muhtarın grubuna dahil etmiştir. Muhtar, kendi çıkarlarını genele yaymış ve köy kurulu ile bir olup köyün ortak arazisinden Haceli'ye ev yeri satmıştır. Bu durum hukuki bir engel teşkil etmese de toplumun yıllardır süregelen kolektif nitelikli değer sistemi üzerine kurulan toplumsal ahlâka ters düşmüş ve normun dışına çıkılmıştır.

Diğer yandan cami imamı mevcut düzeni tahkim etme rolünü üstlenmesi açısından hutbesinde ufak tefek kötülüklere göz yumup teslimiyet göstermek gerektiğinden bahsetmektedir: "Şuna bütün benliğimizle inanalım ki, hiçbir kötülük karşılıksız kalmayacaktır, ama bu dünyada ama öte dünyada!" Bayram ve Agali göz göze gelerek hocanın anlattıklarıyla ilgili imalı bir şekilde bakışırlar. Dikbıyık (2012; 83), kötülükleri meşrulaştırıcı, egemenlerin yanında yer tutan köy imamı tiplemesinin Türk sinemasında bir dönem oldukça yoğun bir şekilde kullanıldığına vurgu yapar.

Filmin çekildiği yıllar askeri darbe sonrası döneme tekabül etmektedir. 1960-65 yıllarını kapsayan toplumsal gerçeklik akımı filmlerinde din ve din adamı, kötü niyetli muhtar ve toprak ağaları modernleşmenin karşısındaki güçler olarak kurgulanmaktadır (Dikbıyık, 2012, 83).

Irazca, kaymakama karşılama heyetinden önce ulaşır, halini anlatır. Kaymakam Irazca'ya inanır, hak verir. Kaymakam, muhtara ve karşılama törenine hiç itibar etmez. Köyde imar işlerini sorgular ve Haceli'nin ev temelini göstererek kimin olduğunu öğrenmek ister. Muhtar ikinci üyemiz Haceli efendinin diye cevapladığında "Nereden, kimden almış, babasından mı kalmış." diye üstüne gider. Muhtar köy ortak alanı olduğunu, kurul kararı ile Haceli'nin üstüne kaldığını söyler. Kaymakam "Makamın onayı var mı?" sorusunu sorduğunda muhtar "Yakında zatınıza arz edeceğiz efendim," diyerek cevaplar. Kaymakam "Kararları iptal edeceksiniz. Köy içinden ev yeri satmak yok. Ev yapma ihtiyacı olanlar eski yıkıkları tamir ettirerek ev yapacaklar," diye talimat verdiğinde muhtarın "Peki

efendim, emredersiniz efendim," demekten başka bir çaresi kalmamıştır. Durumu seyreden Irazca koşar "Bizim dövülmemiz, gelinimin çocuk düşürmesi ne olacak" diye sorduğunda, kaymakam, savcıya gidip şikâyette bulunmasını ve şahit göstermesini tavsiye eder. "Cezası çok büyüktür," diye de ekler. Kaymakam muhtarın yaptırdığı ziyafete katılmayı da reddeder ve köyü hemen terk eder.

Böylece Irazca tarafından, muhtarın planları boşa çıkarılmış, direniş ve hak arama başarıya ulaşmıştır. Irazca Ana ve statüsü düşük olan Kara Bayram, evlerinin önüne görece zengin ve yüksek statülü Haceli'nin ev yapmasına engel olmuşlardır. Burada mutlak bir sınıfsal farktan söz edilemese de, Bayram ve Haceli aynı maddi imkânlara sahip değildir. Haceli'nin yanında yerel otorite olan Muhtar ve her an yanında olan dört erkek kardeşi yer almaktadır. Ayrıca Haceli köy kurulunda ikinci üyedir. Yani statüsü Kara Bayram'dan daha üsttedir.

Kamusal alanın/köy meydanının kullanımının veya mülkiyetinin özel alana veya özel mülkiyete dönüştürülmesi kaçınılmaz olarak toplumda yapısal değişimlere neden olacaktır. Hem yazınsal hem görsel yapıtların açımlamasına göre bu durum, yani mülkiyet anlayışının değişmesi, çıkar çatışmalarına, toplumda tabalaşmaya veya sınıfsallığa evirilecektir ki bu da bir toplumsal mücadeleyi kaçınılmaz kılmaktadır.

3. Roman ve Filmlerin Sosyo-Politik Tasavvuru

Kolektif mülkiyetin özel mülkiyet haline dönüştürülmesiyle başlayan bir toplumsal farklılaşma/sınıflaşma/tabakalaşma veya toplumsal farklılaşmanın sonucu ortaya çıkan kamusal alanın özel kullanım haline dönüştürülmesi olgusu çatışma alanları üretmektedir. Bu çatışma alanlarının ortadan kaldırılması için yılan imgesi üzerinden bir öç almanın, bir toplumsal direnişin örgütlenmesin gerekliliğinin altı çizilen yapıtlarda yeni bir toplumsal yapılanmaya gidişte iki yol önerilmektedir.
Ezen-ezilen ilişkisinin çözümü olarak merkez gücün, devletin, çevreyle ilişkisinde/iletişiminde daha sıkı, daha yoğun bir sürecin başlatılması birinci öneridir. Erksan'ın çektiği filmde Irazca Ana 'Yılanlar öç alıyooor!' diye bağırır. 'Yılanlar öç alıyor bakıın!.. Yılanlar yılanken sizin gibi alçakların hakaretine dayanamadı da, siz insan olduğunuz halde bunca hakarete bunca zulme, zillete nasıl dayanıyorsunuz behey, he heeeey Kara Bayram?...' Yazıklar olsun bize, insan haysiyetine yakışmaz bu! Adam dediğin düşmanını tanımalı ve de hiçbir zaman öcünü yerde koymamalı! Şikayetimizi yapacağız. Değil Haceli, değil muhtar, feriştahları gelse bizi bundan alı koyamaz. Davran Bayram! Yarın kasabaya gidiyoruz. Doğru cumhuriyetin müdde-i umumisine…" der.

"Cevap ver behey ödlek, he heeey Bayram!... Sen de şu dünyada insanım diye geziniyorsun ama, bu mu senin insanlığın serseri Bayram!...Cevap verin, cevap verin! Bu mu insanlığınız?.. Yılma Bayram! Ödlek ödlek pusma Bayram!..Bayram 'peki ana!' diye kekeledi. 'Ama şimdi gecedir. Bu gecede ne yapılır? Sabah olsun gidelim! Sabah olsun düşelim yollara!...'Irazca 'Gece olsun!...' dedi. 'Düşün yollara! Yollara!..' roman bu cümleyle son bulur (Baykurt, 2018, 273).

Doğruca cumhuriyetin müddei umumisine gitmek ifadesi açıktır ki bürokratik otoritenin tahkimine işaret etmektedir. Adaletsizlik, haksızlık veya zulüm bir başka açıdan bakıldığında ise toplumsal farklılaşma ve toplumsal çatışma alanları bürokratik otoritenin egemenliği ile sonlandırılacaktır.

Gören'in Yılanların Öcü'nde ise filmin bu final sahnesi adeta siyasal propagandaya dönüşür. Irazca karakteri kameraya bakarak bu zulme başkaldırmak gerektiği üzerine bir söylev çeker. Hemen

harekete geçilmesi gerektiğini 'düşün yollara, yollara' ifadesini mistifikasyonu yüksek bir edayla slogan gibi dört defa tekrar eder. Bunun ardından üzerine son yazısı yazılacak, bütün köyün sıralı bir şekilde kağnılarını çekerek yürüyüşe geçtiği sahne gelir. Yürüyüş başlamıştır. Köylü 'bilinçlenmiş'tir. Bu zulme, bu haksızlığa karşı çıkacaktır.

Sonuç

1960'lı yıllardan başlayarak 1980'lere kadar Türkiye'nin gerek düşünce/bilim gerek sanat/edebiyat dünyasında sosyalist/kolektivist ideolojinin ağırlıklı bir yeri oldu. Bu alanda verilen ürünlerde de kaçınılmaz olarak bunun yansımaları görüldü.

Bu nedenle Irazca Ananın Haceli'ye hakaret etmesi, işini yapmasını engellemesi, temellerini doldurması, kerpiçlerini kırması, defalarca zarar vermesi haksızlık gibi değil adeta haksızlığa karşı bir direniş veya zulme karşı bir başkaldırının meşrulaştırılmış şiddet örneklemeleri olarak açımlandırılır. Yani devrimci şiddetin meşruluğu söyleminin örnekleri olarak sunulur bunlar. Zaten seyirci de Irazca'nın bu eylemlerinden rahatsızlık duymadan, sorgulamadan kendini onun yanında konumlandırarak yerini alır.

Romanın ve filmlerin iki momentum noktası vardır. Anlatılar bu temel hareket noktalarının etrafında saçaklanarak gelişir. Birincisi kolektif mülkiyetin parçalanmasının ürettiği sonuçlar. İkincisi ise önerilen veya yönlendirilen toplumsal tasavvurların imgesel anlatımları.

KAYNAKÇA

Scognamillo, G. (1998), *Türk Sinema Tarihi 1896-1997*, İstanbul: Kabalcı Yayınevi.

Baykurt, F., (2018), *Yılanların Öcü*, (27. Basım), İstanbul: Literatür Yayınları.

Erksan, M., (1961),*Yılanların Öcü*, Be-Ya Film: İstanbul.

Gören, Ş., (1985), *Yılanların Öcü,* Emek Film: İstanbul.

Dikbıyık, C., (2012), Türk Sinemasında Din Adamı Tiplemesi ve Değişen Din Adamı İmajı, *Türk Sinemasında Sosyal Meseleler* (Ed. Ensar Yılmaz), İstanbul: Başka Yerler Yayıncılık.

Kayalı, K., (1994), *Yönetmenler Çerçevesinde Türk Sineması,* Ankara: Ayyıldız Yayınları.

Kayalı, K., (2014), *Metin Erksan Sinemasını Okumayı Denemek*, İstanbul: Tezkire Yayıncılık.

International
Congress of Human Studies
Uluslararası İnsan Çalışmaları Kongresi ISBN:NNNN-NNNN

The Structural Characteristics Of Rural Life In The Novels 'Sağırdere' And 'Körduman'

'Sağırdere' ve 'Körduman' Romanlarında Kırsal Yaşamın Yapısal Özellikleri

Ensar Yılmaz*

Abstract

Villages are social communities in terms of agricultural/ economic production as well as in terms of religion and social relations. In the 1940s, 81 % of the population in Turkey used to live in rural areas. This demographic reality of Turkey has found its place in the Turkish literature. One of these literary forms is the novel.

Novels reflect social reality by materialising it in its 'characters.' Kemal Tahir's work, Sağırdere, is one of the novels that deals with the villagers in their traditional life the most intensely among the rural-themed novels of the period. Körduman was written as a sequence to Sağırdere. The outline of the events that resulted

Özet

Köyler tarımsal/iktisadi üretim bakımından olduğu gibi din ve sosyal ilişkiler bakımından da başlı başına sosyal birlikteliklerdir. Türkiye 1940'lı yıllarda, yüzde 81'i köylerde yaşayan bir nüfusa sahiptir. Türkiye'nin bu demografik gerçekliği Türk yazınında da kendine yer bulmuştur. Bu yazınsal türlerden biri de romanlardır.

Romanlar toplumsal gerçekliği 'insan'larda somutlayarak yansıtır. Kemal Tahir'in Sağırdere eseri yazıldığı dönemin köy romanları arasında, köylüyü gelenekler içindeki yaşayışıyla en yoğun olarak ele alan romanlardan biridir. Körduman da Sağırdere'nin devamı olarak yazılmıştır.

*Ensar Yılmaz, Doç. Dr., İstanbul Medeniyet Üniversitesi, Sosyal Hizmet Bölümü, ensaryilmaz24@gmail.com

in the tragedy in Körduman were told in Sağırdere.
These novels also have a wealth of material about the structural property of social relations in rural life in Turkey. For example, what are the tangible reflections of country life? How was Aga perceived by the peasants in Çankırı and Çorum? What kind of relationship existed between the peasant and the state, especially in terms of public order and tax? Relationships such as the reflection of the time the villager spends in the city far from the hometown onto his status in the village life find their place in these novels.
On the other hand, the novels focus, particularly on the themes of weddings, entertainment, the relationship between young men and women, traditional behaviors among young men which are centered around the character of Mustafa. In Sağırdere, attitudes towards young people constitute the center for traditions.
According to Tahir, what is expected of the novelists who write about the village is to try to discover the common, united spirit and attitudes of the Turkish nation. If the village can be identified with the members of the various groups of the peasantry, with the souls of the people, the Turkish spirit - the Anatolian Turk spirit - can be created in the form of a mosaic.

Keywords: Village, Peasantry, Village Novels, Kemal Tahir, Social Relationship

Körduman'da trajediyle sonuçlanan olayların ilk çerçevesi Sağırdere'de çizilmiştir.
Bu romanlar Türkiye'nin kırsal yaşamındaki sosyal ilişkilerin yapısallığı konusunda da zengin bir malzemeye sahiptir. Örneğin, köylülük olgusunun somuttaki yansımaları nelerdir? Ağalık; Çankırı, Çorum civarlarında köylü tarafından nasıl algılanmaktadır? Köylünün devletle girmiş olduğu, özellikle asayiş ve vergi konusunda, nasıl bir ilişki söz konusudur? Köylünün şehirdeki, gurbetteki geçirdiği sürenin köy hayatındaki statüsüne yansıması gibi ilişki biçimleri bu romanlarda kendine yer bulur.
Diğer yandan romanlarda Mustafa'nın çevresinde ağırlık kazanan düğün, eğlence, delikanlı/genç kız ilişkileri ve delikanlılar arasındaki gelenekçi davranışlar üzerinde durulur. Sağırdere'de geleneklerle ilgili merkezi gençlerle ilgili tutumlar oluşturmaktadır.
Tahir'e göre köyü yazan romancılardan beklenilen şey, Türk milletinin müşterek, yani birleşik ruhunu, davranışlarını keşfetmeye çalışmaktır. Köyü, köylülüğün muhtelif zümrelerine mensup kişileriyle, kişilerin ruhlarıyla eğer tespit edilebilirse Türk ruhu denilen yani Anadolu Türk'ü ruhu denilen bu tip, mozayik halinde meydana getirilebilir.

Anahtar Kelimeler: Köy, Köylülük, Köy Romanları, Kemal Tahir, Sosyal İlişki

Giriş

Türkiye, 1950'li yıllarda yüzde 81.6'sı kırsal alanda yaşayan (Tütengil, 1983, 15) demografik bir yapıya sahiptir. Köyler tarımsal/iktisadi üretim bakımından olduğu gibi din ve sosyal ilişkiler bakımından da başlı başına sosyal birlikteliklerdir (Tütengil, 1983, 10).

Bu sosyal birliktelikler Türkiye'nin bütün bölgelerinde aynı özellikleri göstermezler. Türkiye'deki köy yaşamı sosyal/kültürel/ekonomik açıdan bölgesel olarak farklı yapısallıklar barındırır.

Kemal Tahir'in 1940'lı yıllarda Çankırı ve etrafındaki kırsal yaşamı anlattığı Sağırdere ve Körduman romanları köy yaşamı içindeki sosyal ilişkileri ele alır. Romanlar toplumsal gerçekliği somut olaylar üzerinden, imgelem yoluyla anlatır.

Bu romanlar Türkiye'nin kırsal yaşamındaki sosyal ilişkilerin yapısallığı konusunda da zengin bir malzemeye sahiptir. Örneğin, köylülük olgusunun somuttaki yansımaları nelerdir? Ağalık; Çankırı, Çorum civarlarındaki köylüler tarafından nasıl algılanmaktadır? Köylünün devletle girmiş olduğu, özellikle asayiş ve vergi konusunda, nasıl bir ilişki söz konusudur? Köylünün şehirdeki, gurbetteki geçirdiği sürenin köy hayatındaki statüsüne yansıması gibi ilişki biçimleri bu romanlarda kendine yer bulur.

Kemal Tahir, Anadolu'nun, Anadolu köylüsünün ve kasabalısının tanınmadığını, onların edebiyatımızda yeterince yansıtılmadığını ileri sürmüştür (Kızılçelik, 2012, 73). Sağırdere romanını 1950 yılında, Körduman 1957'de yayımlamıştır (Kızılçelik, 2012, 89).

Kemal Tahir'e göre, roman, belirli kişilerle ve yüzeysel konularla ilgili değildir. Roman, sosyal sorunlarla bağlantılı olmalıdır. Kendi deyişiyle, "roman toplum meselesidir. Türk romanının kaderi, Türk toplumunun kaderiyle iç içedir" (Kızılçelik, 2012, 129-130).

"Kemal Tahir'in diğer 'köy romancılarından' bir farkı da köyü 'ezen-ezilen' ilişkisinin mekânı olarak değil Türklüğün kimlik kodlarını bulmaya, anlamaya çalıştığı bir mekân olarak düşünmesidir. Bu anlamda onun romanlarındaki köy ve köylü, bir kimliğin uzantısıdır" (Kızılçelik, 2012, 221).

Kemal Tahir'e göre, köyü ve köylüyü analiz ederken göz önünde bulundurulması gereken bir başka özellik, onları belirli kategoriler içinde düşünmemektir. Kemal Tahir, Mahmut Makal'ın Bizim Köy romanıyla başlattığı köy romanları stilize tiplerden, (öğretmen saf iyidir, hoca mutlak kötüdür, muhtar ve ağa zalimdir) şematik anlatımdan, hayali köy ve köylü anlayışından çıkarmıştır. Bu şematizm, Kemal Tahir tarafından aşılmıştır (Kızılçelik, 2012, 223).

Sanayileşmiş ülkelerdeki romanlarda köyden bahsetmek bir kaçış olarak ele alınmaktadır, kapitalizmden olabildiğince soyutlanmış bir köye kaçış, Türkiye'de ise köy romanları daha çok ülke kalkınması ile ilgili bir özellik göstermektedir (Naci, 1990, 261).

Tahir'e göre köyü yazan romancılardan beklenilen şey, Türk milletinin müşterek, yani birleşik ruhunu, davranışlarını keşfetmeye çalışmaktır. Köy, köylülük muhtelif zümrelere mensup kişileriyle, kişilerin ruhlarıyla eğer tespit edilebilirse Türk ruhu denilen yani Anadolu Türk'ü ruhu denilen bu tip, mozayik halinde meydana getirilebilir (Naci, 1990, 264).

Körduman'da bir gönül macerası peşinde olan bir köy delikanlısının (Mustafa), babasının şartlandırmasıyla daha önce ilgi duyduğu evli bir kadını (Ayşe) baştan çıkararak öç almaya sürüklenişi ve bunun cinayete kadar uzanışı anlatılır (Kaplan, 1988, 114).

Körduman, Sağırdere'nin devamı olarak yazılmıştır. Körduman'da cinayetle sonuçlanan olayların ilk çerçevesi Sağırdere'de çizilmiştir (Kaplan, 1988, 114).

1. Sosyal İlişkilerdeki Yapısallık

Sağırdere'de Yakup Ağanın küçük oğlu, eğitmenlik kursuna giderek modern eğitim sürecinden geçmiş Murat'ın kardeşi Mustafa'nın etrafında gelişen sosyal/ekonomik/kültürel ilişkiler ele alınır.

Mustafa, Ayşe'ye sevdalıdır. Fakat Ayşe, Mustafa'nın duygularına karşılık vermemektedir. Bu durumda Mustafa'nın üzerinden köy hayatında bir kadını elde etmek için girişilen büyü, muska gibi batıl inanışların güçlülüğünü, yaygınlığını görmekteyiz.

Mustafa, Ayşe'ye kavuşamamasıyla ilgili olarak Topal İsmail'le dertleşirken "Laf aramızda, İsmail, nikâhları kıyılırken saati de kapadım. Bıçağı da kınına soktum. Kızın bineceği hayvanın üzengisinden Vahit, kırk taş geçirdi... Hiç biri fayda vermedi. Hani 'Herif karıya yaklaşamaz, utanır da, utancından çatlar!'mış... Hep yalan!... Murat Ağam 'Böyle şeyler yalan!' derdi. Murat Ağam haklı... Bütün yalan, dolan, bunlar..." (Tahir, 1995, 121).

Mustafa, hocalara okuttuğu muskalar, yaptırdığı büyülere rağmen Ayşe'yi elde edemez. Ayşe, köyde hali vakti yerinde olan, üstelik evli olmasına rağmen Hocaların Hakkı'ya ikinci eş olarak gider. Kuma olur. Bunun üzerine Mustafa köyden ayrılır, en yakın arkadaş Vahit'le Ankara'ya yani şehre gider.

Sağırdere'deki olaylar, Mustafa'ya bağlı olarak iki değişik çevrede geçer: Yamören köyü ve Ankara. Her iki çevrede Mustafa'nın yaşayışı ve davranışları ön plandadır.

Köylülerin kendi içlerindeki ilişkileri ve dışarıya karşı görünüşleri, modern eğitim almış Murat'ın ağzından Sağırdere romanında şöyle verilir: 'Biz köylüyüz. Gösterişe ölürüz. Gösterişçiliğimizden ellerin lafına çokça bakarız. Sıkça efeleniriz ama, fukara komşumuzdan başkasına da, gücümüz yetmez. (…) Biz köylüyüz, arslanım, birbirimize karşı kurt gibiyiz, yabancıya karşı köpek gibi... Kendimiz toprakta yatarız, hatırlı konuğa kaba döşek saklarız. Komşuna bir yumurta vermezsin, versen de ilerde geride lafını edersin, başına vurursun, hatırlı konuğun atına tohumluğunu yedirirsin!' (Tahir, 1995, 49-50).

Köylerde hırsızlığın kötü bir şey olduğu söylenirken aynı zamanda çok yaygın olduğunu da görürüz: "Ulan, hanginiz çalmazsınız alçaklar! Köylünün topu hırsız... Hiçbir şey çalamazsa, köylü kısmı, babasının, kocasının tiftiğini çerçiye vermez mi? Komşunun yumurtasını aşıran, bahçesini yolan hangisi?
-Lafa bak... Baba malı hırsızlık sayılır mı?' (Tahir, 1991, 133).

Köyde erkeklerin toplum içindeki yerleri, erken yaşta edindikleri ve yapısal bir özellik olarak karşımıza çıkan kimliğin belirlenmesi sosyo-ekonomik zemin üzerinden verilir: 'Biz on iki yaşında sabanın sapını tutarız. Babamın gördüğü işleri, gücüm yetince ben de görürüm. Bu sebeple 15 yaşındaki oğlun köy yerinde erkek sayılır, evlenir. Öyle ya babası gibi bir erkek de o...
-Elbet... adam on beş yaşında babayiğit erkektir.
-Sana göre öyle, şehirliye göre değil' (Tahir, 1991, 34).

Köye gelen, köyden geçen tren için köylünün gösterdiği direnç Mustafa'nın babası Yakup Ağa'nın ağzından verilir. Bu durum modernizmi simgeleyen tren ile gelenekseli simgeleyen Yakup ağanın karşılaşmasıdır aynı zamanda. Köyde modern eğitim almış Yakup ağanın büyük oğlu Murat ile babasının farklı düşünme pratikleri geliştirmeye başladıklarını da görmekteyiz. Modern eğitim üzerinden ortaya bir nesil çatışması da çıkmaktadır. Yakup Ağa tren için şu değerlendirmeleri yapar: "Tren yoluna bak bir! Geldi, geçti. Aklı ermezler 'İyi' dediler. Senin Murat Ağan herkesten çok sevindi. Orada da bir Reşat Bey bulmuş. İstasyon memuru... Rumeli'den gelmiş bir herif! Şimdi de ondan almakta akılları... Meydanda uğursuzluğu bir bu tren yolunun... Köylüde din komadı, iman komadı, karılarda namus komadı. Trenin erkeği geceleri ateş savurur" (Tahir, 1991, 99). "Köylü, köyünde

barınmasın diye... Meydandaki bi-şey! Köylünün kızarmış ekini yansın diye. Trenin derdi köylünün ekinini yakmak... Ekini yanan köylü şehre gider mecburi. Allah göstermesin, hep amele oluruz, oğlum!" (Tahir, 1991, 100).

Ankara'da Mustafa'nın yaşadıkları üzerinden köylü ve şehir ilişkisinde ortaya çıkan yapısal durumu görmek mümkündür. "Ankara'ya geldikleri zaman, Mustafa'nın kafası kazan gibi olmuştu. Ayağının bastığı toprak sallanıyordu. Bir merdivenden yerin altına indiler, tahta döşemeli bir yoldan geçip başka bir merdivenden yerin yüzüne çıktılar. Şehre doğru yürürlerken, Mustafa, arkadaşlarını kaybetmek korkusuyla iki yanına bile bakmadı. 'Gel de yitmekten korkma bakalım!.. Evler, yollar, adamlar, madamlar birbirlerine benzer ama, bu kadar mı benzer?" (Tahir, 1995, 152-153).

Vahit'le girdikleri maden ocağı işinde Mustafa zayıf, çelimsiz ve küçük bulunduğu için işten çıkarılır. Fakat talihi yaver gider, hemşericilik üzerinden Cemal Usta'nın yanında taş ustalığına çırak olarak yeni bir işe girer. Köylünün şehirde bir zanaat sahibi olmasının motivasyon unsuru ise gelecekteki statüsü ve tatmin edeceğini düşündüğü iktidar duygularıdır. Mustafa'nın ağzından bu durum şöyle verilmektedir: "Çırak aldı bizi yanına, Cemal usta gördün mü? Usta yanına çırak girmek ne demek? İlerde zanaatı kapıp usta oldun mu işçi takımına bağırırsın, canın çektikçe... 'Ulan eşşoğlu eşşekler... Çevirin şu taşı...' diye çıkışırsın..." (Tahir, 1995, 182).

Bu arada, taş ocağında Vahit'in ayağına büyük bir taş düşmüş ve ayağı çalışamayacak kadar şişmiştir. Hastanede tedavi görür, ayağı biraz iyileşince köye döner. Fakat üstü başı perişan cebinde ise beş para yoktur. Bu, rezillik olarak görülür (Tahir, 1995, 209).

Mustafa ile Vahit'in köye dönüşleri karşılaştırıldığında kırsal yaşamın yapısal bir özelliği daha karşımıza çıkar. Şehre çalışmaya giden bir köylü eğer köye geri döndüğünde bir zenginleşme belirtisi göstermiyorsa bu, o kişinin daha önce köyde var olan statüsünün daha da aşağıya çekilmesine neden olmakta, rezillik olarak değerlendirilmektedir. Çünkü şehirde çalışarak kazanmayı başaramamış, köye kaçarak, sığınmak zorunda kalmıştır. Oysa Mustafa'nın dönüşü daha farklı olacak ve köylü ona karşı farklı bir davranış biçimi sergileyecektir. O artık bir zanaat sahibidir ve hediyelerle, cebinde parayla köye dönmüştür. Bu durum onun köydeki statüsünü yükseltmektedir. Bekarlığında ona yüz vermeyen Ayşe bile evli olmasına rağmen daha istekli bir gözle bakmaktadır.

Köylünün şehirle ilişkisi yeniden köyüne dönüp daha rahat yaşama isteğiyle açıklanır. Köylünün köyünden ilişkisini tümüyle kesip şehre yerleşme duygusu 1950'li yıllarda henüz ortaya çıkmamıştır. "Ulan köylü değil misiniz? Sıla hasreti yüreğinize bir düştü mü, duramazsınız. Cennette olsanız yola düşersiniz, reziller, seğirtirsiniz tezek kokusuna... (Tahir, 1995, 238).

Köylü için köy doğup büyüdüğü yerdir. Gurbet onun için yabandır. Geçim zoru olmasa köylü kısmı gurbette durmaz. Diğer yandan köylü köyde daha endişesizdir. Şehirde köylü tedirgin ve yılgın olmaktadır. Köylü köyünde gösteriş yapma imkânına sahipken şehirde böyle imkâna sahip değildir (Tahir, 1991, 35).

Mustafa köye döneceği zaman kendine yeni elbise yaptırır. Kunduracıdan yeni potinler alır. Siyah fötr şapka, yeni gömlekler, kazaklar, çifte pilli elektrik feneri, yuvarlak cep aynaları, minimini şişelerde çeşitli koku yağları, leblebi, kuru üzüm, çekilmemiş kahve, sakız, çay şekeri ve hepsini içine koyduğu süslü bir İstanbul sandığı ve bunların dışında daha birçok şeyle köye dönmek için hazırlar. Aldıklarını ortaya döküp onlara kibirle bakar. "Bir şey unutmadık! Şaştım. Şunlara bak! Kurşunlu'da

dükkân açar adam bunca malla... Öyleyken cebimde 116 lira kaldı. Yahu! Ben zengin olmuşum. Tuuu. Yamören'de altı ay, dost düşman, bizi konuşacak usta!.." (Tahir, 1995, 243).

Ankara'dan döndükten sonra Mustafa'nın yeni esvaplar giymesi, güzel kokular sürünmesi, köy için iyi sayılabilecek parayla gelmesi, eşine dostuna hediyeler getirmesi köy içinde ona olan ilgiyi artırır. Bu defa da Ayşe'nin kardeşi Fadik'le ilişki kurmaya çalışır. Fakat Ayşe'ye de ilgisi devam etmektedir. Ayşe'ye hediyeler gönderir. Kısa bir süre içinde hem Fadik'in, hem Ayşe'nin gönlünü eder.

Köylünün şehirle ilişkisi ve ekonomik ilişkilerin belirleyiciliği kadın erkek ilişkilerinde de kendine yer bulur. Bu durum Körduman'da şöyle verilir: 'Mustafa eğer Ayşe'yi yola getirdiyse, muskayla, tılsımla getirmedi, 150 kuruşluk kundura ile getirdi: Eski zaman karıları şimdi yok. Karıyı çileden çıkaran tılsım: Yedirmek, giydirmek... Reşit Hoca'nın muskasına kulak verme. Muskanın zorlusu, beş liralık bankanot... (Tahir, 1991, 249-250).

Kırsal hayattaki yapısal ilişkilerde önemli bir yere sahip olan olgulardan biri de öç alma olgusudur. Mustafa'nın babası Yakup Ağaya ait olan bir teke birileri tarafından kesilmiştir. Yakup Ağa tekenin kesilmesini Ayşe'nin kocası Hocaların Hakkı'dan bilmektedir. Yine bir gün Yakup Ağa'nın besili tosunu sakatlanmış olarak eve getirilir ve kesilir. Yakup Ağa tosunun sakatlanmasında da Hakkı'nın parmağı olduğunu, işi onun planlayıp başkalarına yaptırdığını düşünür. Yakup Ağa bunun öcünün mutlaka alınmasını ister (Kaplan, 1988, 115).

Karşı tarafın namusunu lekelemek, köyde sıkça görülen öç alma yollarından biridir. En çok karşılaşan biçimi de 'ırza tecavüz'dür. Bu Köruman'da da ilk başvurulan öç alma yoludur. Romanda öç alma isteği basit sayılabilecek sebeplere dayanır. Yakup Ağa'nın tekesinin kesilmesi, tosunun sakatlanması gibi. Gerçi malın köylü için taşıdığı değer ve önem açıktır. Yakup Ağa bunu şöyle belirtir: "…hayvanımın kanını arayacaksın. Vur, öldür, mahpusa gir, seni on yıl beslerim… delikanlı kısmına mahpusluk bir şeref…" Mustafa'ya yapılan bu telkinler onun davranışlarına yön verir.

Mustafa, Ayşe'yle gizlice birlikte olmaya başlar. Onunla ilişkilerini o kadar ileriye götürürler ki Himmet Çavuş'un odasının altındaki ahırda Himmet Çavuş tarafından basılırlar. Orada buluşacaklarını Ayşe'nin kuması Gülizar ihbar etmiştir. Ayşe'yle Mustafa heyete çağrılır. Ayşe ve kocası Hakkı davacı olmadığından bir şey yapılmaz (Kaplan, 1988, 114).

Bugünlerde Mustafa'nın ağabeyi Murat köye gelir. Mustafa'nın yaptıklarına karşılık onların da boş durmayacaklarını belirtir. Mustafa'nın Vahit'le barışmasını söyler. Elli yıldır cinayet görmemiş Yamören'de bir olay çıkmasını önlemeye çalışır (Kaplan, 1988, 115). Gençlerin arasında saygı ve sevgiye dayanan bir gelenek hâkimdir (Kaplan, 1988: 116).

Çankırı köylerinde köy delikanlıları her sene bir "büyük başağa", (buna "yiğitbaşı" da diyorlar) bir "küçük başağa", bir de "çavuşbaşı" seçerler. Bunlar delikanlıları çeker çevirir. Gittikçe değerini kaybeden eski bir ahi yasası olarak görülen (Tahir, 1995: 36) bu kurum Mustafa ile Vahit arasındaki gerginliği giderememeyecektir.

2. Ekonomik ve Siyasal İlişkilerin Yapısallığı

Kırsal yaşamın, ekonomik açıdan temel uğraşısı rençberliktir. Rençberlik, tarım ve hayvancılığa dayanır. Kırsal yaşamın farklı dinamikleri söz konusu olmakla birlikte ağalık kurumu, ekonomik ölçütler dikkate alınarak ortaya çıkar.

Yakup Ağa Yamören'de "Ağa" olmak istemektedir. Topal İsmail'le dertleşirken Eskilerden açar: Sığırtmaçlık ettiğinden, Çankırı tuz mağarasından eşekle tuz çektiğinden, Eğri Ahmet enişteden... "Ahırda iki çift öküz olmadı mı, ağalık boş laf, hay İsmail!" der (Tahir, 1991, 144).

Yine Topal İsmail, Mustafa'ya "Yamören'de kaç ağa var? Şu Hakkı, bizim Başağa Battal'ın babası, Himmet Çavuş... Bir de baban geldi yetişti. Kulaksız Ağa... Koca Yamören'in adamını dördü bölüşecekler. Kardeş payı... Ağa başına on iki buçuk ev..." diye söylemektedir (Tahir, 1991, 326).

Türkiye'nin bu bölgesinde, yani Çankırı ve civarlarında 'ağalık' çalışarak elde edilen zenginlik üzerinden gerçekleşebilmektedir. Ekonomik ölçütler de bölgelere göre değişebilmektedir. Yamören köyünde ağa olabilmek yüzlerce dönüm tarlaya, araziye; onlarca, yüzlerce hayvana sahip olmayı gerektirmemektedir.

Bu arada Mustafa köyde reciliğe başlamak ister. Artık tütün, cigara satacak, bunların yanında da üzüm, incir, ayna, sakız, iplik, boncuk, koku yağı mallar satacak ve tüccar olacaktır (Tahir, 1991, 85).

Mustafa'nın köyde çerçicilik yapmasına karşılık, Hocaların Hakkı da Vahit'i yanına alır. Demir toplayıp satacaklardır. Bir zamanlar Mustafa'nın en yakın arkadaşlarından olan Vahit'in de Ayşe'de gözü vardır. Söylediği halde, Mustafa'nın Ayşe'yle ilişkilerini sürdürmesini çekemez. Bu iki gencin yavaş yavaş araları açılır (Kaplan, 1988, 114).

Yakup Ağa diğer yandan büyük oğlu Murat'ın muhtar olmasını istemektedir. Muhtarlık köy hayatında çok önemli bir yere sahiptir. Siyasal otoriteyi kullanma açısından bir meşruiyet kazandırmaktadır. Yakup Ağa'ya göre 'muhtar kısmı köy yerinde, vali gibi, yüzbaşı gibi ferman yürütür. "Muhtarlık gibi var mı? Beyden, memurdan, tahsildardan, çavuştan bir konuk gelse, odana inecek senin... Gizlice konuşursun, aklını çeliverirsin (Tahir, 1991, 94).

Murat böyle bir işe yanaşmayınca onu korkaklıkla suçlar. Onun hep öğretmen yalanlarıyla kandırıldığını söyler. "Murat Ağan'ı bırak!.. Öğretmen Mahmut Bey yok mu? Kurşunlu öğretmeni! Şimdi mahpustaymış. Canı cehenneme rezilin! Murat'a ne yaptıysa Mahmut Bey yaptı. Oğlumu köy işinden soğuttu. Muhtarlıktan soğuktu. Herkes Mahmut Bey'e iyi der! Yalan! Senin Murat ağını rezil etti Mahmut Bey... Ne söylerse Mahmut Bey'in lafları... Bir gün olup, bu memlekette zengin, fakir kalmayacakmış. Bir gün olup, köylü, şehirli bir olacakmış. Sözgelişi, hâşa meclisten, köylü, şehirli gibi gezecekmiş. Bir gün olup öküzle rençberlik kalkacakmış. Yaaa... Makine tarlamızı sürüverecek, harmanımızı kaldıracak. Söz mü şunlar? Hep öğretmen yalanları... (Tahir, 1991, 98). (...) Murat Ağana sorarsan, dünya bu dünya... Öte dünya, Reşit Hocanın uydurması... (Tahir, 1995, 84).

Diğer yandan köyde Murat'ın eğitim sürecine olumlu bakışlar da söz konusudur. Bu durum şöyle verilmektedir: "Senin Murat Ağan'ın her sözü dört yüz dirhemdir. Okumuş çünkü, hemi de iyi okumuş. Şartım var! Şu oğlan, Murat Ağan gibi okuyacak! Sen öğretmen Mahmut Bey'i bildin mi? Öyle bir öğretmene, beş tane Çankırı şeyhi kurban olsun".

Yakup Ağanın, Murat'ın eğitimi üzerinden yaptığı değerlendirmeler kırsal yaşamın yapısal unsurlarının modernite karşısında direncini, Murat üzerinden yapılan olumlu değerlendirmeler ise yapısal unsurların çözülme sürecini ifade etmektedir.

İkinci Dünya Savaşı yıllarında Devlet'in vergi politikaları karşısında köylülerin takındığı tavır Sağırdere romanında şöyle verilmektedir: "Bu yıl sayımdan altmış iki tiftik keçisi, otuz koyun, üç merkep kaçırmışlardı" (Tahir, 1995, 56). "Yakup Ağa başını salladı… Allah Allah. Bakalım gelecek yıl daha neler göreceğiz! Kendi hayvanımı, ben hükümetten ne diye kaçırayım yahu? 'Sayımcı geliyor!' diye

köylü malını önüne kattı, dağa saklandı. Eşkiyalık dediğin budur, öteki yok!.. Rahmetli Eğri Ahmet'e 'Eşkıya!' derler. Biz Eğri Ahmet'ten davar saklamazdık (Tahir, 1995, 57-58)… Dağ taş hep davar kesilmiş. Az ileride Himmet çavuşun davarı... Sağ yanda Reşit Hocanın davarı... Dere boyu bütün davar canım!.. Bütün davar... (Tahir, 1995, 62).

Bu arada Hocaların Hakkı gibi devletle ilişkilerini yasaların öngördüğü şekilde düzenleyenler de vardır. Bu konuda Hocaların Hakkı şöyle der: "Çok şükür, şimdiye kadar kapımı tahsildara tekmeletmedim. 'Şu kadar vergi borcun var, rezil!' dedirtmedim. Yamören elli evlik... Bilirsin Ömer Ağa, vergi defterinde bizim köylünün borcu tepe gibi durur. Sayım parasından, yol parasından vergi borcu..." (Tahir, 1991 219).

Hocaların Hakkı aynı zamanda kırsal yaşamın bir başka yapısal özelliğine de örnek oluşturmaktadır. Köy hayatında ortaya çıkan farklı iki sosyal davranış biçimini Hocaların Hakkı şöyle anlatmaktadır: "Bu Yamören'in adamı bütün rezil! Ben çalışırım Ömer Ağa, herkes gölgede yatar, odalarda laf atar, karı peşinde gezer. Ben çalışırım. Köy yerinde 'İşim yok!' diyen yalan söyler. Ağaç budarsın, tarlaların taşını ayıklarsın... Avlunun, bahçenin duvarını onarırsın! Yaprak keserim, çalı toplarım, sapan demirini bilerim. Hayvanlar bakım ister, değirmene gidersin. Ne demişler alçak köpekler?.. Demişler ki: 'Şu Hakkı, sabahtan akşama kadar hiç durmaz. Ölecek!' demişler. Karılar laf arası, 'Sen de Hakkı gibi çalış!' dediklerinden, 'Köyün düzenini bozacak rezil!' demişler. Gördün mü? El sözüne bakmayacaksın. Benim duymadığım yoktur, üstüme almam. Çalışma, senin gibi yatakta yat! Bu kez, 'Bırak tembel domuzu!' diye güler bu Yamören…" (Tahir, 1991, 220).

Hocaların Hakkı, Mustafa'yla Vahit'in arasının açılmasından da faydalanarak Vahit'i yanına çekmek ister. Ona şöyle der "Bizim kabilede fukara var, zengin var. Neden? Hep Allah'tan... Fukara fukaralığını, zengin zenginliğini bilecek. Fakirden söz dinleme, zenginden acıma... Herkes hakkına razı olmalı. Bak, beş parmak bir mi? Allah'ın bir işi canım! Beş parmak böyle... biri küçük biri büyük, biri kısa biri uzun! Kurban olduğum Allah, parmakları mavzer biçiminde bir örnek yapsa yapamaz mı? Şu sebepten yapmadı ki... Alalım seni: Güreşte pelvansın. Toklu kazanırsın, teke kazanırsın. Ama kopuksun. Ben sana acıyorum. Ellerden aklın mı eksik?" (Tahir, 1991, 240).

Mustafa, sokakta dolaşırken Vahit'le Remzi önüne çıkarlar. Hesaplarının tenhada görülmesini isterler. Mustafa, Vahit'le Remzi'nin önünde yürümektedir. Önceden babasıyla konuştukları gibi, onları evlerine kadar çekecek, hatta eve sokmaya çalışacak, ondan sonra vuracaktır. Vahit ve Remzi, Mustafa'nın eve kaçacağından şüphelenirler. Tam bu anda Remzi, Mustafa'nın sırtına bir yumruk indirir. Aynı anda nerden geldiği bilinmeyen korucu Ali Dayı'nın sopası da Remzi'ye iner, boğuşmaya başlarlar. Vahit, Mustafa'nın üzerine yürür. Mustafa tabancasını çekerek Vahit'i öldürür. Köye gelen savcıya 'canını kurtarmak için' vurduğunu söyler (Kaplan, 1988, 115).

Sonuç

Kemal Tahir'in 1940'lı 50'li yıllarda Çankırı ve etrafındaki kırsal yaşamı anlattığı Sağırdere ve Körduman romanları köy yaşamı içindeki sosyal ilişkileri ele alır. Romanlar toplumsal gerçekliği somut olaylar üzerinden, imgelem yoluyla anlatır.

Sağırdere, yazıldığı dönemin köy romanları arasında, köylüyü gelenekler içindeki yaşayışıyla en yoğun olarak ele alan romandır. Mustafa'nın çevresinde ağırlık kazanan olaylara düğün, eğlence, delikanlı/genç kız ilişkileri ve delikanlılar arasındaki gelenekçi davranışlar üzerinde durulur (Kaplan,

1988: 146). Köylünün günlük hayatında karşılaşıbilen sıradan olaylarıyla Sağırdere, gerilimsiz bir romandır. Bu romandaki olaylar biraz daha canlılık ve trajik bir boyut kazanarak Körduman'da devam eder (Kaplan, 1988, 115).

Kırsal yaşamda kimlik algısı/oluşumu kent yaşamına göre daha erken yaşlarda ortaya çıkmaktadır. Örneğin, 15 yaşındaki oğul köy yerinde erkek sayılır, evlendirilir. Keza kadınlar için de aynı yaklaşım söz konusudur.

Sağırdere'deki olaylar, Mustafa'ya bağlı olarak iki değişik çevrede geçer: Yamören köyü ve Ankara. Her iki çevrede Mustafa'nın yaşayışı ve davranışları ön plandadır.

Ankara'da Mustafa'nın yaşadıkları üzerinden köylü ve şehir ilişkisinde ortaya çıkan yapısal durumu görmek mümkündür.

Köylünün şehirle ilişkisi yeniden köyüne dönüp daha rahat yaşama isteğiyle açıklanır. Köylünün köyünden ilişkisini tümüyle kesip şehre yerleşme duygusu 1940'lı yıllarda henüz ortaya çıkmamıştır.

Köylü için köy doğup büyüdüğü yerdir. Gurbet onun için yabandır. Geçim zoru olmasa köylü kısmı gurbette durmaz. Diğer yandan köylü köyde daha endişesizdir. Şehirde köylü tedirgin ve yılgın olmaktadır. Köylü köyünde gösteriş yapma imkânına sahipken şehirde böyle imkâna sahip değildir (Tahir, 1991, 35).

Mustafa ile Vahit'in köye dönüşleri karşılaştırıldığında kırsal yaşamın yapısal bir özelliği daha karşımıza çıkmaktadır. Bu da; şehirden dönen köylü, bir meslek edinmiş ve bir miktar para kazanmışsa ki bunun göstergeleri şehirden getirdiği giyisi veya yiyecek-içecek hediyelerdir, bu o kişinin köyden ayrıldığında sahip olduğundan daha yüksek bir statüye sahip olmasına vesile olacak ve bu durum da köylü tarafından kendisine daha itibarlı, özenli davranılmasına yol açacaktır. Bunun tersi bir durum ise yani, köye beş parasız bir dönüş "rezillik" olarak tanımlanacaktır.

Diğer yandan ekonomik ve siyasal açıdan yapısal ilişklere baktığımızda bu dönemde ve tabi Çankırı civarlarındaki bölgelerde aynı zamanda sosyal bir kurum olarak da değerlendirilen 'ağalık' çalışarak elde edilen zenginlik üzerinden gerçekleşebilmektedir. Üstelik ekonomik ölçütler de bölgelere göre değişebilmektedir. Yamören köyünde ağa olabilmek yüzlerce dönüm tarlaya, araziye; onlarca, yüzlerce hayvana sahip olmayı gerektirmemektedir.

Hem siyasal hem ekonomik açıdan ele alınabilecek bir konu da köylülünün bu dönemde malını(hayvanlarını) vergiye konu olmaması için Devletten kaçırmasıdır. Köylünün aslında her alanda kayıt altına alınmak istememesinin bir örneği yapısal bir özellik olarak karşımıza çıkmaktadır.

KAYNAKÇA

Kaplan, R., (1988). *Cumhuriyet Dönemi Türk Romanında Köy*, Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.
Kızılçelik, S., (2012). *Özgün ve Yetkin Bir Sosyal Teorisyen Olarak Kemal Tahir*, Ankara: Anı Yayıncılık.
Naci, F., (1981). *100 Soruda Türkiye'de Roman ve Toplumsal Değişme*, Ankara: Gerçek Yayınevi.
Tahir, K., (1991). *Körduman*, İstanbul: Adam Yayınları (2. Basım).
Tahir, K., (1995). *Sağırdere,* İstanbul: Adam Yayınları (2. Basım).
Tütengil, C. O., (1979). *100 Soruda Kırsal Türkiye'nin Yapısı ve Sorunları,* Ankara: Gerçek Yayınevi.

International
Congress of Human Studies
Uluslararası İnsan Çalışmaları Kongresi ISBN:NNNN-NNNN

Reconstruction of Memory with Space: Remains of the Abandoned Village in Migrant's Memory

Mekânla Hafızanın Yeniden Kurgulanması: Terk Edilmiş Köyüne Dair Göçmenin Hafızasında Kalanlar*

Sercan Eklemezler**
Selda Adiloğlu***

Abstract

There is an important relationship between space as the context of social relations and memory. Remembrances are protected and shaped by assigning a place to the coexisting groups in memory. It is not possible to talk about a memory irrelevant of space. Especially in the village communities that live a life connected with the land, the house and garden/fields, such places are decisive in remembering and constructing the memory. In this study, after a spatial break like migration, it is aimed to remember the village settlement left there and the daily life practices, with the impact

Özet

Hafıza ve toplumsal ilişkilerin bağlamı olarak mekân arasında önemli bir ilişkisellik mevcuttur. Anılar, birlikte yaşanan gruplara hafızada bir yer tayin edilmesi vasıtasıyla korunur ve şekillendirilir. Mekândan bağımsız bir bellekten bahsetmek mümkün değildir. Özellikle toprağa bağlı olarak ev ve bahçe/tarla ile kaynaşmış bir yaşam süren köy topluluklarında, bu gibi mekânlar anının hatırlanması ve kurgulanmasında belirleyicidir. Bu çalışmada, göç gibi mekânsal bir kopuşun ardından geride bırakılan köy yerleşimi ve oradaki yaşama dair gündelik pratiklerin mekânın etkisiyle

* Bu çalışma, Bursa Teknik Üniversitesi BAP Komisyonunca desteklenen 181N17 no.lu projenin bir bölümünü içermektedir.
** Sercan Eklemezler, Araş. Gör., Bursa Teknik Üniversitesi, İnsan ve Toplum Bilimleri Fakültesi, Sosyoloji, Bursa, Türkiye, sercan.eklemezler@btu.edu.tr
*** Selda Adiloğlu, Dr. Öğr. Üyesi, Bursa Teknik Üniversitesi, İnsan ve Toplum Bilimleri Fakültesi, Sosyoloji, Bursa, Türkiye, selda.adiloglu@btu.edu.tr

of the space. Another aim of the study is to focus on the issue of abandoned villages in the context of the Balkans and transnational migration, that discussed in the literature in the context of natural disasters, dam construction, terrorism, exchange and rural to urban migration. Dedeler Village of Kardzhali Province of Bulgaria has been preferred as the location to be focused on because of its emigration history over a long period and the fact that it is completely emptied today. In this context, in-depth interview was carried out with two women who emigrated from the Dedeler (Dyadovtsi) Village to Turkey in 1970s. During the interviews, the participants were asked to draw a sketch of the village in order to determine the settlement of the village and to reconstruct the memories scattered in memory in concrete places. During the interviews, it was seen that the narratives heard as well as the experiences, the practices and feelings related to group relations were re-constructed with the space and chronological leaps. It is understood that spatial elements such as village square-field-trees-house also play an important role in the expressions of memories.

Keywords: Recall and Space, Immigrant Memory, Village Settlement, Abandoned Village

hatırlanması amaçlanmaktadır. Çalışmanın bir diğer amacı ise alan yazında daha çok doğal afetler, baraj yapımı, terör, mübadele ve kırdan kente göç gibi konularla birlikte işlenen terk edilmiş köyler mevzusunun, Balkanlar ve ulus-aşırı göçler bağlamında ele alınmasıdır. Çalışmada odaklanılacak mekânın seçiminde, uzun bir süreçte göç vermesi ve günümüzde tamamen boşalmış olması nedeniyle Bulgaristan'ın Kırcaali ili Dedeler Köyü tercih edilmiştir. Bu kapsamda, Dedeler Köyü'nden 1970'li yıllarda Türkiye'ye göç etmiş iki kadınla derinlemesine görüşme gerçekleştirilmiştir. Hem köy yerleşiminin tespit edilebilmesi hem de bellekte dağınık hâldeki anıların somut yerlere oturtularak yeniden kurgulanabilmesi için görüşmeler esnasında katılımcılara köyün krokisi çizdirilmiştir. Görüşmelerde, bizzat yaşanılanlar kadar işitilen anlatıların, grup ilişkilerine dair pratiklerle duyguların, mekânla birlikte yeniden ve kronolojik sıçramalarla kurgulandığı görülmüştür. Köy meydanı-tarla-ağaçlar-ev gibi mekânsal öğelerin de anıların aktarımında önemli rol oynadıkları anlaşılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Hatırlama ve Mekân, Göçmen Hafızası, Köy Yerleşimi, Terk Edilmiş Köy

Giriş

Mekân ve hafıza, çoğunlukla birbirinden bağımsız iki farklı araştırma konusu olarak ele alınmış olsa da birbirine içkin mevzulardır. Mekân, salt mimarlığın, şehir bölge planlamanın veya coğrafyanın odak noktası durumundayken, hafıza da psikolojinin ve sosyolojinin araştırma konusu olmuştur. Oysa her iki olgunun birlikte işlenebildiği çalışmalar da mevcuttur. Bunların başında, Connerton'un 1989 tarihli *Toplumlar Nasıl Anımsar?* ve 2009 tarihli *Modernite Nasıl Unutturur?* çalışmaları ile Pierre Nora'nın 1984'da kaleme aldığı ve *Hafıza Mekânları* ismini taşıyan çalışması gelmektedir. Bu çalışma da iki

olgunun bir arada ele alınması gerektiği fikrinden beslenerek yapılandırılmıştır. Bu kapsamda mekânla hafızayı birleştiren nokta "boşalan bir köyün hatırda kaldığı şekliyle somutlaştırılması" fikridir. Çalışmada mekânsallık hem hafızanın yeniden kurgulanmasında işlevsel bir araç olarak kullanılmış hem de hafızadan faydalanılarak yok olmuş bir mekân yeniden görselleştirilmiştir. Bu amaçla çalışmanın konu edindiği köyün sakinlerine ulaşılmış ve köy sakinlerinin hafızalarına başvurulmuştur. Görselleştirme çabası, geçmişte kalan toplumsal ilişkilerle pratiklerin de bir anlamda hatırlanmasını beraberinde getirmiştir.

Bu çalışmanın da konu edindiği boşalan köy mevzusu, yerel ve küresel ölçekte bir mesele halini almış durumdadır. Kaldı ki, akademik düzeyde yapılan çalışmalar da bu ön-kabulü destekleyen bulgular içermektedir. Bu çalışmalarda ister yerel veya bölgesel isterse de Avrupa, Asya gibi kıtalar boyutunda olsun, köylerin boşaldığı mevzusu temelde kırdan kente yaşanan göç ve nüfus azalışıyla birlikte işlenmektedir. Çalışmaların büyük bir çoğunluğu ülke içi nüfus değişimlerine bağlı köy boşalmalarına eğilirken, bu çalışma sınır aşan bir göç süreciyle bağlantılı olarak gelişen boşalmış köy meselesini işlemektedir. Sınır aşan göçler sonrası boşalmış köy mevzusu, alan yazında az da olsa yer almaktadır. Ancak var olanlar, konuya yaklaşım tarzı anlamında bu çalışmadan farklılaşmaktadır. Zira mevcut çalışmalar, harita üzerinde işaretleme usulüyle boşalan köyleri tespit etmeye odaklanırken, bu çalışma hafıza-mekân ilişkisini temel alarak yok olan bir köy yerleşimini anılar ve hatırlanan toplumsal ilişkilere içkin şekilde cisimleştirmektedir.

Çalışmanın bundan sonraki bölümlerinde boşalan köy mevzunun alan yazındaki durumuna bakılacak. Çalışmaya zemin oluşturması hasebiyle de mekân ve hafıza ilişkisinin kuramsal niteliğine değinilecek, akabinde görüşmelerde elde edilen bulgular ve bulgularla birlikte yeniden üretilen köy yerleşimi bir kroki çizimi ile desteklenecektir.

Bir Literatür Taraması (Küresel-Yerel Bir Olgu Olarak Boşalan Köyler)

Tek bir köyün ya da sayıca birçok köyün boşalıyor olması ve hatta boşalmış olması, farklı etmenlerle ilişkilidir. Bu olguda, demografik meseleler gibi, ekonomik, ekolojik, siyasal ve/veya sosyolojik meseleler de etkilidir. En esaslı mesele ise demografik bir üst okuma içerisinde yerini alan göçtür. Bilhassa da küresel boyutlara vardığı gözlenen kırdan kente yaşanan göçler, köylerin boşalmasına, terk edilmesine, harabe halini almasına yol açmaktadır. Mascarenhas, Filipe ve Barata da (2013), köylerin boşalma halini, kırsaldan kopuşlarla ilişkilendirmekte olup bu durumu, birçok Avrupa ülkesinin karşı karşıya kaldığı bir mesele olarak nitelendirmektedirler. Avrupa ülkelerinden birisi olan Portekiz benzer bir olguyu deneyimlemiş görünmektedir. Zira Filipe ve Mascarenhas (2011)'nın Broas köyü özelinde yaptıkları araştırmada, köyün terk edilmiş hale gelmesinde kente doğru yaşanan iç göçün etkili olduğu belirtilmektedir. Yine iç göç veya kente göç olgusunu boşalan köylerin nedeni olarak sunan bir diğer çalışmada (Jaszczak ve ark. 2018), Polonya, Slovakya, Almanya ve Güney Kıbrıs'ı içeren bir bölgede kırsal alanların terk edilmişliği; nüfustaki azalış, kentlere göç ve nüfusun bölgesel olarak yoğunlaşması ile ilişkilendirilmektedir. Sorge ve Padwe (2015) ise aynı olgunun nedeni olarak kısaca kentleşmeyi gösterir.

Kırdan kente yaşanan göçlerin yanında farklı etmenlerden dolayı da köyler boşalmaktadır. Misal, Wolski (2016), bazı köy yerleşimlerinin boşalmalarını, doğal afetler, endüstriyel felaketler, büyük ölçekli gelişim projeleri ve askeri harekâtlarla ilişkilendirir. Köylerin boşalmasında bazen doğrudan

politik ve yönetsel kararların da etkili olduğunu ekler. Yazar Wolski (2016), Polonya'nın Batı Bieszczady Dağları bölgesinde İkinci Dünya Savaşı yılları ve ardından gelen politik baskılarla ilişkili göçler sonrasında boşalan köyleri inceler. 1944-1947 yılları arasında ve 1951'de, 15. ve 16. yüzyıldan beri var olan yüz kadar köyün nüfuslarının yüzde doksanının etnik kökenleri nedeniyle yer değiştirmeye zorlandıklarından bahseder. Yine etnik ve dini kimlikleri itibariyle böyle bir muameleye maruz bırakılanların işlendiği bir diğer çalışma Golan tarafından kaleme alınmıştır. Yazar Arnon Golan çalışmasında (1997), İsrail özelinde yeni kırsal yerleşim birimlerinin mekânsal dönüşümüne, Arap kırsal alanların ortadan kaldırılması ve o ortadan kaldırılan kırsal alanlarda yeni bir Yahudi kırsal manzarasının kurulmasına değinmektedir.

Mott (1931) öncü çalışmasında Iowa'daki (Amerika) terk edilmiş yerleri listelemeye çalışır. Amacını ise söz konusu yerleşim birimleri ve mezraların unutulmamasına yardımcı olmak olarak anlatır. Köylerin boşalma nedenlerinden ilki olarak, kara yollarındaki artışla birlikte ırmak kenarlarında kurulan köylerin önemini yitirmesini gösterir. Mott (1931), birçok köyün geçmişteki hareketli günlerinden hiç iz taşımayan çayırlara ya da mısır tarlalarına döndüğünden bahseder. Jaszczak ve ark. (2018) kente göç olgusunun nedeni olarak toprağın tarımsal değerinin küreselleşme ve beraberinde getirdiği ekonomik değişimlerle azalışını göstermektedir. Bu sürecin köyler gibi küçük yerleşimlerin boşalmasını beraberinde getirdiğini ifade etmektedirler. Farklı bir çalışmada ise (Gorgo ve Riggi, 2018), 1950 sonrası dönemde sanayi devrimi ile taşımacılıktaki gelişmelerin insanla toprak arasındaki ilişkiyi dönüştürdüğü, 1960'lı yıllarda ise ekonomik anlamda yaşanan patlamayla, kırsal dünyanın terk edilmeye başlandığı iddia edilmektedir. İtalya, Avrupa sınırları içerisinde boşalmış köy olgusunu derinlemesine yaşamış ülkelerin başında gelir. Letizia Gorgo ve Gloria Riggi (2018)'nin açıklamalarına benzer şekilde Dal Borgo ve Gambazza (2017) da İtalya özelinde, boşalma tehdidiyle karşı karşıya kalan köy sayısında giderek artış yaşanmasını çalışmalarına katarlar. Yazarlara göre İtalya'da yer alan altı bin kadar köy beş binin altında bir nüfusa sahip olup bunların neredeyse yarısı da yok olma tehdidi altındadır.

Boşalan köy mevzusu, salt Avrupa veya Türkiye dışındaki dünya ülkelerinde tartışılan ve araştırmalara konu edilen bir mesele değildir. Türkiye alan yazınında da bu mesele, tartışılmış ve halen de ara ara tartışılmaktadır. Bu konuya dair öncül çalışmalarla ilgili bilgiyi Özel'den (2015) almak mümkündür. Yazar (Özel, 2015) çalışmasını, Anadolu'da terkedilmiş ve kayıp hale gelmiş köylerin izini sürmeye ayırır ve bu konuların ilk kimlerce araştırıldığı bilgisini okurla paylaşır. Bilhassa Anadolu topraklarında Osmanlı dönemi yerleşmelerinde terkedilmiş ve kayıp köylere dair ilk çalışmaların Xavier de Planhol ve Wolf Dieter Hütteroth tarafından yapıldığını aktarır. Amasya özelinde 17. yüzyılın ilk yarısında terkedilmiş olan köylerin %70'inin tamamen ortadan kalkmış olduğu ve gerçek anlamda "kayıp" köylere dönüştüğü bilgisi yine aynı çalışmada yer almaktadır. Osmanlı döneminde Çorum, Çankırı, Yozgat ve Kırıkkale civarındaki birçok köy ve şehrin boşaltılıp lağvedildiği ve orada yaşayanların Rakka-Urfa ve Kıbrıs'a iskân ettirildikleri de ayrıca başka bir çalışmanın (Şamil-Şahin, 2016) konusudur. Mübadele yıllarında, Sinop'ta Rumlardan boşalan yerlere mübadillerin yerleştirilmesinin çalışıldığı bir araştırma da Kaya ve Yılmaz'a (2016) aittir. Tarihçi Akdağ (1964:13) kaleme aldığı çalışmasında, köylerin boşalmasının başlıca nedeninin vergi verme zorunluluğu olduğu bulgusuna ulaşır. Konuyla ilgili güncel çalışmalarda boşalma nedenleri arasında hem genel kabul görmüş etmenler yer almakta hem de bölgesel düzeyde yeni kategoriler eklenmiş durumdadır. Köşker, 2019 tarihli güncel çalışmasında boşalan köyleri listelemiş ve boşalma nedenlerine değinmiştir.

Temelde göç olmak üzere farklı ekonomik sebepler, jeolojik-ekolojik etmenler (baraj yapımı, doğal afetler), ulaşım, sosyal imkânlar ve siyasi olayların yer aldığını belirtmektedir. Güvenlik nedenleriyle ilişkilendirilerek köylerin boşalma haline değinen çalışmalardan birini Orhan Deniz kaleme almıştır. Yazar (Deniz, 2009) köy/köylerin boşalmasını, terör, şiddet, kan davası, yayla yasağına bağlı olarak geçim sıkıntısı, daha iyi eğitim, sağlık ve yaşam kalitesine kavuşma isteği gibi nedenlere bağlamaktadır.

Balkanlar özelinde boşalan köy mevzusuna ayrıca bakılacak olursa, birkaç çalışma örnek olarak gösterilebilir. Misal, yazar Dağkıran (2016:330), Dobruca'daki Türklerin göçler sebebiyle bölgeden ayrıldığını ve Türklerden boşalan yerlerin Romen yerleşimlerine dönüştürüldüğünü aktarır. Benzer bir yaklaşımla Ersoy-Hacısalihoğlu (2018), 1800'lü yılların sonlarında Bulgaristan'ın Burgaz Kasabasında yaşayan Türk ve Rumların sistematik baskılarla bölgeyi boşaltmalarını ve yerlerine Bulgarların yerleştirilmelerini ele alır. Diğer bir yazar Hacısalihoğlu, *Bulgaristan'da Savaş ve Göçün Yerleşim Yerleri Üzerine Etkileri: Güney Bulgaristan ve İslimye Sancağı Bölgesinde Harabeler* isimli bir çalışma kaleme alır. Yazar (Hacısalihoğlu, 2011) Bulgaristan'da Osmanlı egemenliğinden bu yana çok sayıda köyün göçler nedeniyle haritadan silindiği bilgisini paylaşır. Daha detaylı bir inceleme yapılacak olursa Hacısalihoğlu, arşiv taraması sonucu Bulgaristan coğrafyası içerisinde Osmanlı kaynaklarında adı geçen yaklaşık 5000 köy ismi listelemiş ve köylerin akıbetine dair açıklamalarda bulunmuştur. Bu açıklamalar içerisinde dikkat çeken başlıca bulgu ise boşalan birçok köyün -ki yazar, boşalan köyleri "harabe" olarak tanımlamaktadır- büyük ölçüde Müslüman yerleşimleri olduğu ve bunlar arasında az da olsa Rum köyü bulunduğudur. Hacısalihoğlu çalışmasında, 1980'lerde ve hatta 1990'lara değin bazı köy isimlerinin sadece resmi kayıtlardan silindiğini, gerçekte farklı isimlerle mevcudiyetlerini koruduklarını belirtir. Bulgar asıllı yazarlardan Mladenov ve Ilieva da Hacısalihoğlu'nun bulgularını desteklemektedirler. Yazarlar (Mladenov ve Ilieva, 2012) Bulgaristan'da özellikle kırsal alandaki nüfusun azalışına dikkat çektikleri makalelerinde 1985-2007 arasındaki süreçte, birçok küçük köyün yok olduğunu dile getirmekte ve 1989 göçünü bu yok oluşun nedenleri arasında saymaktadırlar.

Araştırmanın Kuramsal Çerçevesi: Hafıza ve Mekân

Ricoeur bir çalışmasında (2012), Augustinus'ın açıklamalarına yer vererek hafıza ile mekân arasında kurduğu ilişkiye değinir, bu ilişkiyi "hafızanın geniş sarayları" eğretilemesiyle kurguladığını, içsel hafızanın yerini ise "kiler" ve/veya "depo" gibi farklı görsel mecazlarla güçlendirdiği mahrem bir mekân olarak gördüğünü aktarır. Augustinus'tan uzun zaman sonra, mekânla hafızayı birlikte ele alan bir diğer düşünür Halbwachs'tır ve aralarındaki ilişkinin birbirini nasıl tamamladığını göstermektedir. Her şeyden önce Ricoeur'ün (2012) aktarımıyla Halbwachs için, ortak anılara dair en değerli olanlar, gezilen yerlere ilişkin olanlardır. Bu minvaldeki anılar, insanın bakış açısını tanıklıklardan alıp, deneyimlenmiş olunan anlara/ortaklıklara kaydırmaktadır. Mekânın hatırlama için olan önemi, Halbwachs'da daha da belirgin hale gelir ki, bu çalışma için de esas hususu teşkil eden kısım budur. Zira yazarın dile getirdiği gibi (akt. Ricoeur, 2012, s. 141), çocukluk veya yetişkinlikteki anılar, insanı zamansal olduğu kadar mekânsal bir gruptan ve/veya çevreden bir diğerine taşımaktadır. Resim ve resimdeki bir dostun/arkadaşın görüntüsünden hareketle ele aldığı bir örnekte Halbwachs, resimdeki bir yüzün/simanın görülmesinin, zamanın bir anında resimdeki kişiyle ilişkilendirilmiş bir mekânın da anında hafızaya düşmesine yol açtığını belirtir.

Hafızaya düşme anı, bir anlamda bir olay/olguyu iyi tanımlanmış bir mekâna yerleştirme işlevidir. Bu durumu Özaloğlu (2017:18), imgeler ve hatırlama üzerinden anlatır ve belirli imgelerin belleğin iyi tanımlanmış mekânlarına yerleştirilmesi sonucu geçmişin bugünden geriye doğru yeniden kurgulanacağını, kurgulanabileceğini aktarır. Geçmişin bugünden geriye doğru kurgulanmasında akla gelebilecek ilk mekân evdir ve ev, insanın hayatında organik alışkanlıklar kümesi olarak hafızasına kaydedilir (Öymen-Özak ve Pulat-Gökmen, 2009:149). Yazarlar (Öymen-Özak ve Pulat-Gökmen, 2009: 149) evin, eve dair imgelerin (burada merdiven) insan hafızasında kolaylıkla hatırlanabileceği ve bilhassa da benzeriyle karşılaşması (evindeyken çıktığı ilk merdiven ve merdiven çıkarkenki refleksleri) anında yeniden hatırlanacağını belirtirler. Reflekslerle birlikte o andaki hisler, duygular da önemlidir. Zira mekân ve hafıza reflekslerle birlikte duyguları ve ayrıca toplumsal ilişkileri de yeniden üretebilir.

Halbwachs (2016: 200), hafıza bağlamında mekân kadar ve hatta fazlaca aile gibi toplumsal grup ilişkilerinin belirleyici olduğunu iddia eder. Hafızanın mekâna bu denli içkin olması, gündelik yaşamla, hareketle ve gündelik ilişkilerle bağlantılıdır. Zira hayatı var eden gündelik ilişkiler, ister istemez bir mekânda gerçekleşir kaldı ki, hareket ve mekândan bağımsız saf bilinçten ibaret bir bellekten/hafızadan söz etmek de mümkün değildir (Özaloğlu, 2017: 16). Hutton'dan alıntılar yapan Özaloğlu (2017: 17), yazarın iddiası olan imgeleri somut yerlere oturtma fikrine yer verir. Bu fikre göre, hatırlarken insan, geçmişin imgelerini belli yerlere yerleştirir ve bu yerleştirme işlemi tamamlanana kadar bellektekiler bölük pörçük ve geçici durumdadır.

Belleklerdeki bölük pörçük ve geçici durumda olan geçmişi ve geçmişe ait imgeleri, bugüne taşıyabilmek için yukarıda yer aldığı gibi belli bir yere/mekâna yerleştirebilmek gerekir. Çalışma tam da bu geçiciliği ve bölük pörçük geçmişi, kesintisiz bir düzleme oturtmaya odaklanmaktadır. Bunun için köy krokisi oluşturulurken, bu silsilenin devamlılığı gözetilmiştir.

Araştırmanın Yöntemi

Çalışma, nitel veri toplama tekniği içerisinde yer alan derinlemesine görüşmeye başvurularak yapılandırılmıştır. Tekniğin temeldeki mantığı, Kümbetoğlu'nun da dile getirdiği gibi (2008: 71-72) açık uçlu sorular sormak, bunları dinlemek, cevapları kaydetmek ve bunlarla ilişkili ek sorular sormak yoluyla, araştırma konusunu detaylı bir şekilde incelemektir. Kümbetoğlu'nun bir ilişki başlatma süreci olarak nitelendirdiği derinlemesine görüşme, bu çalışmada hafızanın yeniden kurgulanması için gerekli etkileşime olanak tanımaktadır. Derinlemesine görüşmeler esnasında hafızada bölük pörçük şekilde yer alan anların, kesintisiz bir düzleme oturtulabilmesi içinse katılımcılarla birlikte mekânın somutlaştırılmasına çalışılmıştır. Bu amaçla görüşmeler esnasında katılımcılarla birlikte boşalan köyün imgeleri, bir kroki üzerinde konumlandırılmıştır. Kroki tasarımı tamamlandıktan sonra, teyit amacıyla katılımcılarla ikinci defa görüşülmüştür.

Çalışmanın tasarlanan çerçevede ilerleyebilmesi için katılımcıların seçiminde belli şartlar aranmıştır. Bunların başında, sınır-aşan bir göçü deneyimlemiş olmaları, doğup büyüdükleri ve geride bıraktıkları köylerinin boşalmış ve yok olmaya yüz tutmuş nitelikte olması gelmektedir. Bu kapsamda 1968 yılında Bulgaristan'la Türkiye arasında imzalanan Yakın Akraba Göçü Antlaşması sonrasında 1978 yılında Bulgaristan'dan Türkiye'ye (burada Bursa) göç eden Bulgaristan Türkü bir kadın katılımcı (EK1) ile görüşülmüştür. Söz konusu katılımcı, bugün bir yerleşim birimi vasfından çıkmış olan

Bulgaristan'ın Kırcaali iline bağlı Dedeler Köyü'nde[1] doğup büyümüştür. Aynı köyde doğup büyüyen ve 1973 yılında Türkiye'ye göç etmiş bir başka Dedeler Köyü sakini (DK1), görüşmelere ve kroki çizimine nezaret etmiştir.

Hafıza ile Mekânın İlişkisi: Köyü Yâd Etmek, Yâd'ı Somutlaştırmak

Görüşmeler sırasında EK1 isimli katılımcınn aktarımları, hafızasında yer eden anlatıları, yaşanmışlıkların haricinde işittikleri, grup ilişkilerine dair deneyimlediği pratikleri, duyguları ve ev-köy meydanı-tarla-ağaç gibi mekânsal öğeleri içerir. Dolayısıyla bu dört tema, çalışmanın başlıklarına dönüştürülmüş ve katılımcıların anlatılarıyla içi doldurulan bu başlıkların akabinde boşalmış olan köyün somutlaştırılma işlemine yer verilmiştir.

Yaşanmışlıkların Haricinde İşitilenleri Hatırlama

Bir görüşme, görüşmecinin doğup büyüdüğü köye dairse ilk anlatacaklarından birisi köyüne dair işittiği rivayetlerdir. Rivayetlerin kimden duyulduğu çoğunlukla bilinir de anlatının aslını ve gerçekliğini bilen pek olmaz. "Bir rivayete göre..." diye başlayan cümle, anneden, babadan, dededen, komşudan ve/veya agadan işitildiği ve görüşmecinin o anda hatırladıklarıyla yeniden üretilir ve görüşmeyi yapana aktarılır. Bu rivayetlerin canlılıkla hatırlanması birçok kez aktaranın kendi deneyimiymişçesine anlatıyı sahiplenip yeniden kurgulamasıyla ilişkilidir.

> (Köyün) *Adı şöyle, geliyoru, tek bir dede yerleşmiş Hasanlar'a... Dedenin nereden geldiğini bilmiyorum. O dede, sülalesini getiriyoru. Ama çok yıllar önce, işte kulaktan kulağa işittiğimiz kadar. Hasanlar'a bir dede yerleşiyoru.*

Köye dair bir diğer duyumu ise köyün tarihi yapılara sahip olmasıyla ilgilidir:

> *...Bizim köyde öyle bir şey yoktu. Sadece bizim Bağlık diyorduk, oraya giderken eski yapılar vardı, annem diyordu, burda Cenevizler yaşamış zamanla köyümüzde... Yapılar var. O yapıları Cenevizlerden kalma diye konuşuyorlardı.*

Kulaktan kulağa aktarımlarda köyün/köylerin kuruluşuna dair yapılan anlatımları, iyi-kötü, başarılı-başarısız, duyarlı-duyarsız, acı çekmiş-acı çekmemiş, fakir-zengin gibi zıtlıklar üzerinden hatırlananlar izler. Burada da benzer bir eğilim söz konusudur. EK1 isimli katılımcı, bu ikili zıtlıkları içeren iki duyumu aktarmaktadır. Bunlardan biri Hacı'nın köylüye olan kötülüklerini içerirken aslında er ya da adaletin yerini bulduğu temasına gönderme yapar:

> *...Sonra o Hacı'nın da bir tarihini anlatayım... Bu babamın evi ya Hacıların Çayırı dediğimiz, hemen babamların bitişiği, buradan aşağıya dereye kadar. [...] Hacı bir sabah bayramda, bayram namazına gidiyoru Ardino'ya; ama çayırını yoklayacak ya başka bir yoldan geliyoru, şimdi bizim Eğridere dediğimiz yere bu mahallenin biraz yukarıda dağın içinde, aşağı mahalle şimdi buradan aşağı başlıyoru. Onların aşardan yolu var, Hacı aşarıdan namaza gidiyoru, yukardan geliyoru. Yukardan geldikten sonra şimdi bizim evin şurasında burda çayırı var, avlu içinde. Şurda da birazcık kızılcık ağaçları var.*

[1] Dedeler Köyü (*Bulg.* Dyadovtsi), Rodop Dağları içerisinde Karaburun Dağı eteklerinde kurulmuş, çam ve kayın ormanlarıyla kaplı bir Türk köyüdür. İlçeye (Eğridere'ye/Ardino'ya) 7 km uzaklıkta olan köy, en kalabalık olduğu dönemde 60 haleden oluşmaktadır (Yalçın, 2008).

Orada iki kuzucuk görüyoru, bağlamış birileri bayram namazında. O kuzucukları asıyoru kızılcık ağacına eve varıyoru hanım diyoru Çobanlar'ın kuzularını astım diyoru, ikisini de öldürdüm diyoru, otlamaya koymuşlar oraya. (Karısı) "Be hacı ne yaptın" diyoru, "onlar bizim kuzularımız, ben onları oraya koymuştum otlamak için" diyoru... Yani, Hacı çok açgözlü biriymiş.

Bir diğer anlatım ise katılımcının annesinin yaşadığı bir olayla ilişkilidir. Bu duyumunda annesinin düğün yerini eşkıyaların basmış olmasını konu edinir:

Annemin tarihini anlatayım... Ondan vazgeçiyor (nişanlısından) annem, babama alacaklar, düğün kurulmuş, davul zurna. Babamın düğününü eşkıyalar basmış. (Eski nişanlısı) tarafının, "Kapalılar" eşkıyaları... Annemin düğününü basıyorlar, annem burda (görselde göstererek) babam orda, köyün biri tepede, biri derede. Annemi gelin getirememişler aşarı. Aradan artık bir hafta mı geçmiş ne kadar geçmiş, annem gelin gelememiş. Ondan sonra annemi aşağıya alıyorlar, düğünsüz alaysız.

Grup İlişkilerine ve Mekâna Dair Pratikler

EK1 isimli katılımcı, fazlasıyla grup ilişkileri ve bu ilişkilere dair deneyimlenen pratikler aracılığıyla köyün geçmişteki yerleşim bütünlüğünün oluşmasından bahsetmiştir. Aşağıdaki birden çok paragrafta da görüleceği üzere katılımcı, grup temelli anlar/hatırlananlar sayesinde köyüne dair yerleşim imgelerini yerli yerine oturtmuştur:

Nasıl diyeyim, "soy" olur ya mesela [...] sülalemiz "Namoğulları" diye geçiyoru ama bizim dedemiz, babamın babası yıllarca Gümülcine'de hocalık yapıyoru ve ailesini oradan getirdiği erzaklarla besliyoru. [...] Sonradan dedem düşünüyoru, diyor ki, bak benim diyor çok evlatlarım var, bir iki yüz koyun getiriyoru Yunanistan'dan Dedeler'e. Onlara, babamlara koyun alıveriyoru en azından meşgul olsunlar diye. O koyunlara kaldıktan sonra sülalemiz, "Çobanlar" diye geçiyoru. Şu anda da hala aile, Çobanlar sülalesi, abim oğlan kardeşim Çobanoğlu diye gider burada...

Konuşmasına sülale bilgilerinden hareketle devam eden EK1 isimli katılımcı: *Başka... Köyün ilerisine Sivri'ye doğru şeyler var, [...] Halil agalar, Hasanlar?.. [...] Şimdi oradakinin lakaplarını bilmiyoruz biz, isim olaraktan. Köy şu (fotoğraftaki boşluğu göstererek,* Resim 1*) arada boşluk var, burdan aşarı Hasanlar diye sülale geçiyoru, öyle yazın.*

Resim 1 Köyün genel görünüşü

Yukarıda yer alan iki paragrafta da görüleceği üzere, sülale adları/lakapları, köyün yerleşim bölgelerini tanımlayan unsurlar haline gelmiştir. Soy bilgisi verilecek olduğunda mahalle bilgisi, mahalle bilgisi verileceğinde de soy bilgisine başvurulmaktadır. Katılımcı, mensubu olduğu grupla ilişkili hatırladıkları ölçüsünde, köyüne bir şekil verebilmektedir. Bununla birlikte köyü oluşturdukça da unutulan veya kolayca hatırlanamayan sülale isimleri hatırlanmaktadır. Sorulardan biri köydeki sülale sayısını açığa çıkartmak için yapılandırılmıştır ve katılımcı bu bilgiyi köye bir somutluk kattıkça ulaşmakta, bilgiyi hafızasının derinliklerinden çıkartmaktadır:

> *Aslında sayabilirim. Köyümüz şöyle, girişte bir tepe üzerinde Aşağı Mahalle, onlar Türk Osmanlı'dan kalma, böyle yeni yapılaşmış bir köy değil. Aşağı Mahallenin birbirine yapışıktı evleri. Bizim Yukarı Mahalle birazcık böyle serpitirilmiş. Şurada (fotoğrafı eliyle gösteriyor*, Resim 2) *babamın doğduğu evdir... Bunlar hala durur...*

Resim 2 Katılımcının babasının doğduğu köyü gösterir fotoğraf

Katılımcı, Aşağı Mahalle'den ziyade Yukarı Mahalle'yi daha iyi bilmektedir. Bunun nedeni ise şu cümlede gizlidir: *Yani ayağımız oraya alışmış... Şimdi şu Yukarı Mahalle... Aşağı Mahalleyi o kadar bilmiyorum, iniyorduk aşağı ama pek fazla dil.* Aynı köy sınırları içerisinde bir bölgeye daha üst düzeyde hâkim olup, diğer bölgeyi daha az biliyor olmak, buradaki katılımcıya özgü olmayıp genellenmeye açıktır. Zira Park ve Burgess'in de dile getirdiği gibi, kişinin meşgul olduğu noktalar, bölgeler kişiye somut ve kişisel bir bilgi olarak döner. Park ve Burgess bu konuyla ilgili açıklamaları, bu çalışmadaki katılımcının tutumuyla benzerlik gösterir. Yazarlar (Park ve Burgess, 2016:56-57), bir köylüyü örnek alıp, onun sahip olduğu bilginin somut ve kişisel olduğunu, içinde bulunduğu topluluğun her üyesini şahsen ve tek tek tanıdığını, yine yaşadığı toprağa olan bağımlılığından dolayı büyüdüğü toprak şeridinin dışında komşu bir vadiyi, bir köyü, bir toprağı kesinlikle kendisine yabancı bir alan olarak gördüğünü aktarırlar.

Yine benzer şekilde köye bir silüet kazandırma çabasındayken katılımcı, birincil gruplardan ve bu grup bilgisinden faydalanmaktadırlar: *Her ikisi de oradan* (Dedeler). *Babam alt taraftan, annem köyün biraz yukarısından.* Yine benzer bir yaklaşımla katılımcı, köyünü görselleştirmeye devam eder: *Bu şimdi İsmail'in evi... Bu şimdi asıl dedemin evi, Ali Çobanof'un. Baba o eve evleniyoru. Orda artık hani gelinler evin içinde çoğalınca, babam bir amcasının evine taşınıyoru. O biraz şöyle şuralarda. Biraz daha yukarıda.* Birincil grup

ilişkileri, katılımcının daha hızlı hatırlamasına katkı sağlamaktadır. Bununla birlikte grup ilişkileri, mekânın etkisiyle yakınlaşabilmekte, aralarında akrabalık olmayan iki grubun ilişikileri mekândaki komşulukla birlikte iç içe geçebilmektedir. Dolayısıyla komşuluk ilişkileri de birincil (aile) grup ilişkileri gibi canlı hatırlanmaktadır: *Bak şimdi işte şu evler, arada bir duvar vardı. Aslında bunlarla hiç akrabalığımız yoktu. [...] Buraya daha yaşlılarımız yerleşiyoru, belki de bu yere arkadaş olaraktan yan yana yapalım diye.* Aile gibi birincil grup ilişkileri ve komşuluklarla birlikte arkadaşlık ilişkilerinden hareketle de katılımcı paylaşımda bulunmaktadır. Hatırladığı isimler üzerinden de köy krokisinde o arkadaşlarının evlerine konum vermektedir:

> *Benim sınıfımdan kız olaraktan yoktu, erkek arkadaşlar vardı. Benden bir sınıf yukarıda, bir sınıf aşağıda. Buradan Mestanlı'lardan Firdevs vardı, bu Naci Ferhadov'un kız kardeşi. Bizim evin bi üstünde Feride vardı, Feride şimdi Bağlarbaşı'nda, o Soydaşlar'dan. Firdevs Ardino'da hala, oğlu da Belediye'de (Bulgaristan'da), belediye başkanı olaraktan çalışıyoru. Halide diye bir arkadaşım vardı Ardino'da, onlar köyden olanlar...*

Görüşmeler, ilişkiler kadar pratiklerin de hatırlamaya yaradığını ortaya koymaktadır. Burada, bir cami hocasının ezan okuması ve ezan okumak için köydeki çeşmenin başına gelmesi, bir anlamda köy yerleşimindeki imgelerin de hatırlanmasına yaramaktadır: *Mescit. Yani Ramazan aylarında hoca tutulurdu. [...] Şerif Aga ezan okuyup gelirdi... Çeşmenin başında bir ezan okunurdu. Hoca gelirdi oraya bir aylığına.* Köye ait imgelerin yerli yerine oturabilmesi, belli bir zaman alsa da bir imge ve beraberinde hatırlanan bir an, bir ilişki veya bir pratik diğer imgeleri de çağrıştırmaya yarıyor: *Şu arada, şurda bir mescit var. Sonra onu ilkokula çevirdiler. Yıllar sonra açılıyor o da. [...] Ben Terzi Köyü'nde okurken yol yapıldı, kara yolu yapıldı.* Tek bir anlatı, içerisinde mescit, ilkokul ve kara yolu bilgilerini barındırıyor.

Duygusu Olan Anlar

Köye görsellik verme işleminin ilk aşaması, köyün bir meydanının ve/veya camisinin olup olmadığının hatırlanmasına ve akabinde varsa nerede konumlanması gerektiğine ayrılmıştır. Meydanı takip eden aşama ise evlerin konumlandırılışıydı. Bu aşamada paylaşılan anılar, sülale temelliydi ve köy krokisi üzerinde konumlandırılan ev sayısı arttıkça da anlatılar, hatırlananlar çeşitlilik içermeye başlıyordu. Bunlardan birisi köy krokisine ağaçların yerleştirilmesi aşamasında görülmüştü. EK1 isimli katılımcı, "Toz" ağacına bir konum verirken, abisinden yediği tokadı hatırlayarak şu bilgiyi paylaşır:

> *Toz ağacının kabuklarından sakız yaptık. Beyazdır kabukları, siyah sakız. Çok güzel kokuyoru... Çölmekte (çömlekte) yaptık. O kadar sakıncalıydı ki, eğer kokusu da her tarafa dağılıyoru, işitirlerse ormancılar, orman memurları çok büyük ceza yazıyorlardı. Abimle babam köyün karşısı ne derdik... Harcin armanı, kirecinin çeşmesi, yar yanı! Yar yanından babamla abim çıkıyorlar ve de o kokuyu duyuyorlar, ee onların bir maaşı yetmeyecek ormancı duyarsa. Ben abimden ilk defa tokat yedim, ablam kaçtı. Ben abimden sağlama bir tokat yedim, onu hiç unutmuyorum...*

Yukarıda yer alan açıklamada görüldüğü gibi, tokat ve benzeri olumsuz duygu içerikli pratikler veya Schacter, Gutchess ve Kensinger'a göre bilgiler (2015), belirli duygusal nitelik taşımayan bilgilere kıyasen çok daha doğru şekilde hatırlanmaktadır.

Katılımcı köyünü somutlaştırabilme adına köyüne dair imgeleri yerli yerine oturturken yaptığı açıklamalara, duygularını da dâhil etmektedir. Bu duyguların başında köyüne duyduğu özlem gelir: *...Ama şu yukarısı, her taşı sorsan, taş aralarından geçen yılanlar dahi gözümün önüne geliyoru. Köyümüzde çok gri yılanlar vardı ama zararsızdı onlar herhalde. Korkmuyorduk böyle, ne bileyim ben hiç korkmazdım.* Özlem duygusunu katılımcı ara ara, taşa, toprağa, yılana iliştirerek anlatmaktadır. Bu anlatımlarından birinde yine özlemini Mart çiçeği üzerinden ve hatta Türkiye'de Mart çiçeği yetiştirme denemesi üzerinden de dile dökmektedir:

> *Hepsini özlüyorum... Çiçekleri özlüyorum. Mesela bizim köyümüzde Mart çiçeği diye bir çiçek vardı, çok da güzel kokan, sarı. Çok fazla getirdim buraya, kök açtıramadım. Türkiye'de yetişen bir çiçek değil. Çiğdemden başka, sarı açar, birazcık sümbüle benzer.*

Katılımcı hatıralarındakileri bir sıraya koymaya başladığında ilk aklına gelen köyüdür, doğduğu büyüdüğü köyü:

> *Önce köy aklıma geliyor, sonra çiftlik. Çiftlik, güzel günlerimdi, gençliğim orda geçti ama derler ya nerde gözün açıldıysa, e diyorum ya yılanlarını dahi özlüyorum, o kadar. Hala da öyleyim... Her tarafını özlüyorsun. Çiçek topluyorsun, mantar bulduğun yerleri biliyorsun, çıtırak, hangi ağacın altında mantar topluyordun. [...] Diyorum ya her yeri her yeri taşına varıncaya kadar hatırlıyorum. Hangi tarlada ne yetişirdi, dere diplerinden topladığımız fındıklar, her yerler. Derenin geçtiği yerlerde fındık ağaçları vardı. Fındık topluyorduk torbalara...*

Ev-Köy Meydanı-Tarla-Ağaç Gibi Mekânsal Öğeler

EK1 isimli katılımcı, köyüne dair yaptığı anlatımlarda bahsettiği ilişkileri, deneyimleri ve duyumları, kendisiyle olan doğrudan veya dolaylı ilişkilerden başlatır. Burada görüldüğü gibi, etraflıca içeriğine ve niteliğine hâkim olduğu köy, mahalle, civar, ağaçlar, arkadaşlar ve sülale kendi köyü, mahallesi, civarı, ağacı, arkadaşı ve sülalesidir. Zira diğer durumlara kıyasla en yüksek hatırlama düzeyi kişinin kendisini referans almasıyla yaşanır (Schacter, Gutchess ve Kensinger, 2015). Yine kendinden hareketle yaptığı açıklamalarda ona, köyüne ait ağaçlar, orman, nehir, köprü, ev de kendisine, köyüne ait olduğu ölçüde bilindiktir:

> *Köyümüzde nehir elbette ama "Koca Dere" olaraktan geçer bir de Arda Nehri'ne yakındık kızım. İşte bu Şeytan Köprü, bizim annemin doğduğu yerden köyün tepesinden baktıktan sonra Şeytan Köprü'yü görüyordu. Çok yağmur yağdığında çocukluğumuzda koşuyorduk oraya Sivri diye bir yer vardı orda, Şeytan Köprü tamamen gözükiyordu. Çok yağmur yağıyordu, seller. Köprünün iki yanından taşıyordu, meraklıydık biz de.*

Hatırlanan ve atıf yapılan mekânsal öğeler arasında, köy meydanı vardır. Bayramların yaşandığı, kızların dizildikleri, tanışmaların gerçekleştiği mekân, EK1 isimli katılımcının zihninde Karaca Yeri olarak kalmıştır: *...Kızlarımınız bayram yaptığı yer vardı... Karaca Yeri. Hemen hemen köyün ortasıydı. İşte o Karaca yerinde ablam çok bayram yaptı. Kızlar dizilip karşı tarafta gençler oturuyodu. Beğendiklerine mani atıyorlardı. Eğer bir oğlan onu beğenirse, ben küçüktüm, aralarında mendil taşıyordum...* Bu noktada, nezaret amacıyla görüşmede bulunan DK1 isimli katılımcının hafızasında da köy meydanındaki Bayram anıları canlanmış ve söylenen manilere örnekler vermiştir: *Giderim gidişimdir, / Yollarım evrişimdir. / Ya görür ya*

göremem. / Belki son görüşümdür. Bir diğer mani ise şöyledir: *Atma taşı vurursun. / Sonra pişman olursun. /Dönüp dolaşıp yârim. / Gene beni bulursun.*

Meydan sembolik düzlemde bir mekânsal öğe olmanın yanında grup ilişkilerinin de şekillendiği ve hatta geliştiği bir mekândır: *Toplanıyorduk oraya. Köyde işini biraz bitiren kadınlar oturuyordu oraya, damat beğeniyordu. Dışarıdan, başka köylerden gelenler de gelin beğenirdi... İşte şu kızı beğendim, istemeye gidelim. Öyleydi. Delikanlılar da Ardino'nun etrafından, her köylerden kız beğenmeye geliyorlardı. Bayramlarımız çok güzel olurdu.* Karaca Yeri'nin bu denli açık şekilde hatırlanması hem grup ilişkilerine (tanışmalar gibi) yaptığı katkıyla hem de aitlikle ilişkilidir. Zira Karaca Yeri de EK1'in anlatımına göre ailesine aittir: *Şimdi bu Karaca yeri de bizim malımızdı. Babam vermişti onlara. Şurada da elma ağacımız vardı. Elma ağacında da salıngaç (salıncak) vardı. O salıngaçtan hiç inmiyordum.* EK1 isimli katılımcı yalnızca elma değil birçok meyve ağacının da olduğu bilgisini paylaşır: *Meyvelerimiz vardı; armut, elma, tütün çalışırdık biz. Şu kısımda da pınarımız vardı.* [...] *Çayırı, elması, sarı eriği, kirazı o boşlukta.* [...] *Meyvamız çok boldur, hala.*

Yine kendinden veya kendi birincil aile ilişkilerinden ve pratiklerinden hareketle EK1 isimli katılımcı anılarını paylaşmayı sürdürür. Buradaki anlatısı ise evlerinin köy içerisindeki konumlanışıyla ilgilidir:

> *Şimdi şöyle biz yama yerdeydik. Evimizin önünde iki tane harman derdik taş döşeli, Büyük Harman, onu geçerdik bir de küçük. Çok büyük taşları babam sırtında getirmiş, döşemiş çok güzel. Evimizin karşısında koruluk diyorduk orta yerinde de su gölü vardı, kaynak ordandı. O çok güzeldi bizim için. Çünkü köyün suları baya uzaktan alırdık. Biz suyumuzu ordan alırdık. Sudan yana şansımız vardı. [...] Sadece bizim aile, kimsecik girmezdi... Kışın kuru otları yığıyorduk, ahır hemen karşısındaydı, hayvanlarımızı beslemek için.*

Dedeler; Köyün Boşalma Süreci

Bu çalışmanın esaslı çıktısı, Dedeler isminde bir köyün artık Bulgaristan idari sınırıları içerisinde meskun bir yerleşim birimine denk gelmiyor olduğudur. Bugün harita üzerinde (bkz. Resim 3 ve Resim 4) köyün yerini bulmak belli belirsiz durumda olan idari sınırları takip etmekle mümkündür. Ancak köy imgelerine dair bir iz yakalayabilmekse köyün içinde olunsa dahi pek mümkün görünmüyor. Zira köy, boşalmış olmakla birlikte her geçen gün harabeye[2] dönüşmektedir.

[2] Köyün "harabeye" dönüşmüş güncel haline yönelik görsellere ulaşmak için bkz.: https://www.123rf.com/photo_45928917_abandoned-houses-in-village-dyadovtsi-near-ardino-bulgaria.html

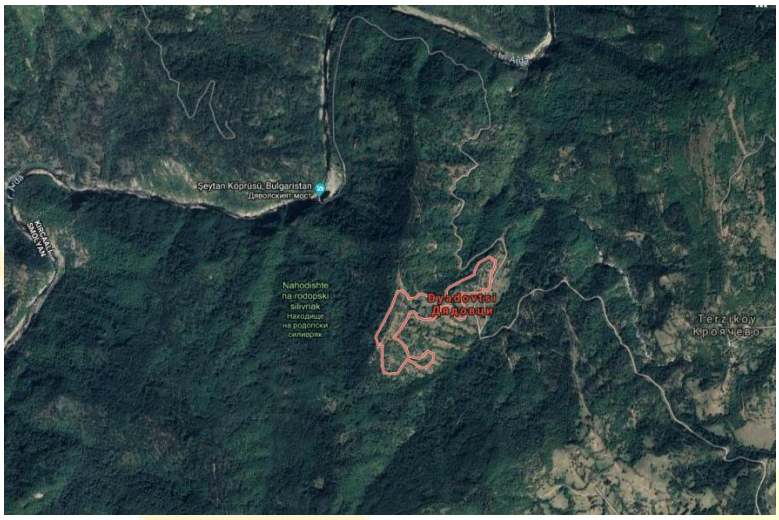

Resim 3 Dedeler Köyünün haritadan görüntüsü I (googlemap aracılığıyla)

Resim 4 Dedeler Köyünün haritadan görüntüsü II (googlemap aracılığıyla)

Köyün bugünkü halini almasında etkili unsur, göçtür. Köyden kasabaya yönelen Dedeler Köyü sakinlerinin olduğu bilgisi EK1 isimi katılımcı tarafından aktarılmıştır. Ancak asıl belirleyici unsur, Türkiye'ye doğru yaşanan göçlerdir. EK1 isimli katılımcı, geçim derdini, köyden çıkışlara başlıca neden olarak göstermektedir: *Köy, daha çok geçim derdinden. Toprağımız verimli değil, gençlerimiz başka işlere yöneldi.*

Köyün, köydeki hanelerin geçimine yetecek düzeyde ürün vermeye yetememesi üzerine, köy sakinleri yavaş da olsa köyden "uzaklaşmaya" başlar. İlk uzaklaşanlardan birileri de EK1 isimli katılımcının ailesidir: *İlk köyden uzaklaşan biziz. İsmail ailesi. İsmail Çobanoğlu, çiftlik aldı babam. Kasabaya yakın. [...] (çiftliğin) çok daha verimliydi toprakları, ağaçları, meyveleri, her şeyi.* EK1 isimli katılımcının, köyden ilk çıktıkları veya onun deyimiyle ilk uzaklaştıkları yıl, onun okulunu halen bitirmediği yıldır: *Ben*

ortaokulu bitirmemiştim. 57'de galiba çıktık. Aile olaraktan. Biz, kardeşim, annem babam, dörtüz, abim bizleydi, abim yengem altı, iki de çocuğu vardı, sekiz kişi çıkıyoruz. Ayrıcana ablamın ailesi, o da bizle birlikteydi...

Köyden göç, 1950 yılı ortaları ve sonrasındaki yıllarda hissedilir, ama asıl ivmesini 1989 tarihinde kazanır. Göçün esas güzergâhı Türkiye'dir. Ancak az da olsa Dedeler Köyü'ne yakın kasabaya/kasabalara göç edenler de olur: *(Bizden sonra) kasabaya, yavaş yavaş. Ardino'ya. [...] Köyün tamamı, bu son soydaşlar da 89-90'larda gittiler, Türkiye'ye. (89'dan sonra köyde) kalan bir iki aile de kasabaya yerleşti.* 1950 yılı öncesine dair bir göç deneyiminin yaşanıp yaşanmadığı sorgulandığında EK1 isimli katılımcı, hafızasının derinliklerinden bulup çıkardığı bir bilgiyle, 1900'lü yılların başında tek bir kişinin aracılığıyla köye göç olgusunun uğradığı anlaşılır:

> *50'den önceyi bilmiyorum... Haa 50'lerden çok önce 1914'lerde amcam kaçak geliyoru (Türkiye'ye). Asker kaçağı olaraktan geliyoru. Mehmet amcam, Türkiye'ye geliyoru. Önce Gönen'e geliyoru, orada ablası var, oradan Bursa'ya, Kemalpaşa'ya geliyorlar. Kemalpaşa'da da kardeş çocuklarımız var...*

Türkiye'ye göç yollarını açan EK1 isimli katılımcının amcası olmasa da, katılımcının anlatımı itibariyle bir "ilk göçmen" statüsüyle köy sakinlerinin Türkiye ve de bilhassa Bursa'ya göçüne kapı aralamış olur: …*Oldu, olmaz olur mu, çoğumuz vardır. Mesela halamlar. Daha yukarıda Kerimler, doğru Türkiye'ye gelenler. 89'da oradan çıkıp da Tahsin abiler geldiler. Var, Aşağı'da Behçet abiler, onlar kasabaya geldiler oradan Türkiye'ye geldiler. Biz öyle geldik.*

EK1 isimli katılımcı, ailesinden sonra köyde kalanların da 1989 yılı ve sonrasında tamamen köyden gittiklerini aktarır. 1989 yılına yaklaşılırken köy tenhalaşır, kala kala iki veya üç hane kalır, kalanlar da EK1 isimli katılımcının aktarımında görüleceği gibi, köyde barınamayıp en sonunda köyden çıkar:

> *Son göçte köyde kalan, İbaplar kaldı, Sali onun kardeşiydi, yukarıda dayımın Bayram kaldı, Kasım kaldı bizim, aşarda amcamın kızı kaldı. Amcamın kızı aile olarak yalnızcanaydı, kızının biri Peçdere'de, biri Kırcaali'de, oğlunun biri de burda (Bursa'da). Aşağıda bizlerde amcamın kızı, yukarıda bizim Kasım, başka köye göç etti. Bizim evi alan, sahibi, dayımın oğlu, başka köye göç ediyoru. Küçük dayımın Bayram, kasabaya göç ediyoru. Başka kalan...(düşünüyor) Başka da yok. Köy tamamen boşalıyoru...*

50-60 yıldan daha kısa bir sürede katılımcının hafızasında kaldığı kadarıyla 28-30 haneli bir yerleşim yeri durumunda olan Dedeler Köyü, bugün "boşalan köyler" arasındadır. Aşağıda (bkz. Görsel 1) yer alan çalışma, hafızada kalanlar üzerinden yapılandırılmış, bir anlamda hafızadan istifade edilmek şartıyla yeniden üretilmiştir. Ancak bu yeniden üretim, mekânsal bir varoluştan ziyade zihinsel bir üretimden ibarettir. Amaç, yok olmuş bir köyü görselleştirmekle birlikte yaş alan bir kuşağın köyüne, geçmişine, yaşanmışlıklarına ve dokunmak ve unutulmaya yüz tutmuş olanları az da olsa hatırlatmaktır. Bu teknikle yapılandırılan bir çalışmaya örnek pek mümkün olmasa da aynı gayeyle – unutmanın önüne geçme- benzer bir çalışma alan yazında mevcuttur. Mott'un çalışması (1931) bu minvalde yapılanlara iyi bir örnektir. Yazar, kendisini boşalan köy olgusunu çalışmaya iten motivasyonun, geçmişteki hareketli günlerinden hiç iz taşımayan çayırlara veya mısır tarlalarına dönen yerleşim birimleri ile mezraların unutulmamasına yardımcı olmak olduğunu aktarır. Buradaki amaç da Mott'unkiyle hemen hemen aynıdır. Zira bu çalışma da unutulmamayı önceler. Bununla birlikte bugün yerleşim birimlerinin birer kalıntı haline dönüştüğü, ağaçların alabildiğince bölgeyi kuşattığı, bir

zamanlar gençler için buluşma yeri olan meydanın bir çayıra dönüştüğü köyün, bir hikâyesini yazabilmek ve çizebilmektir.

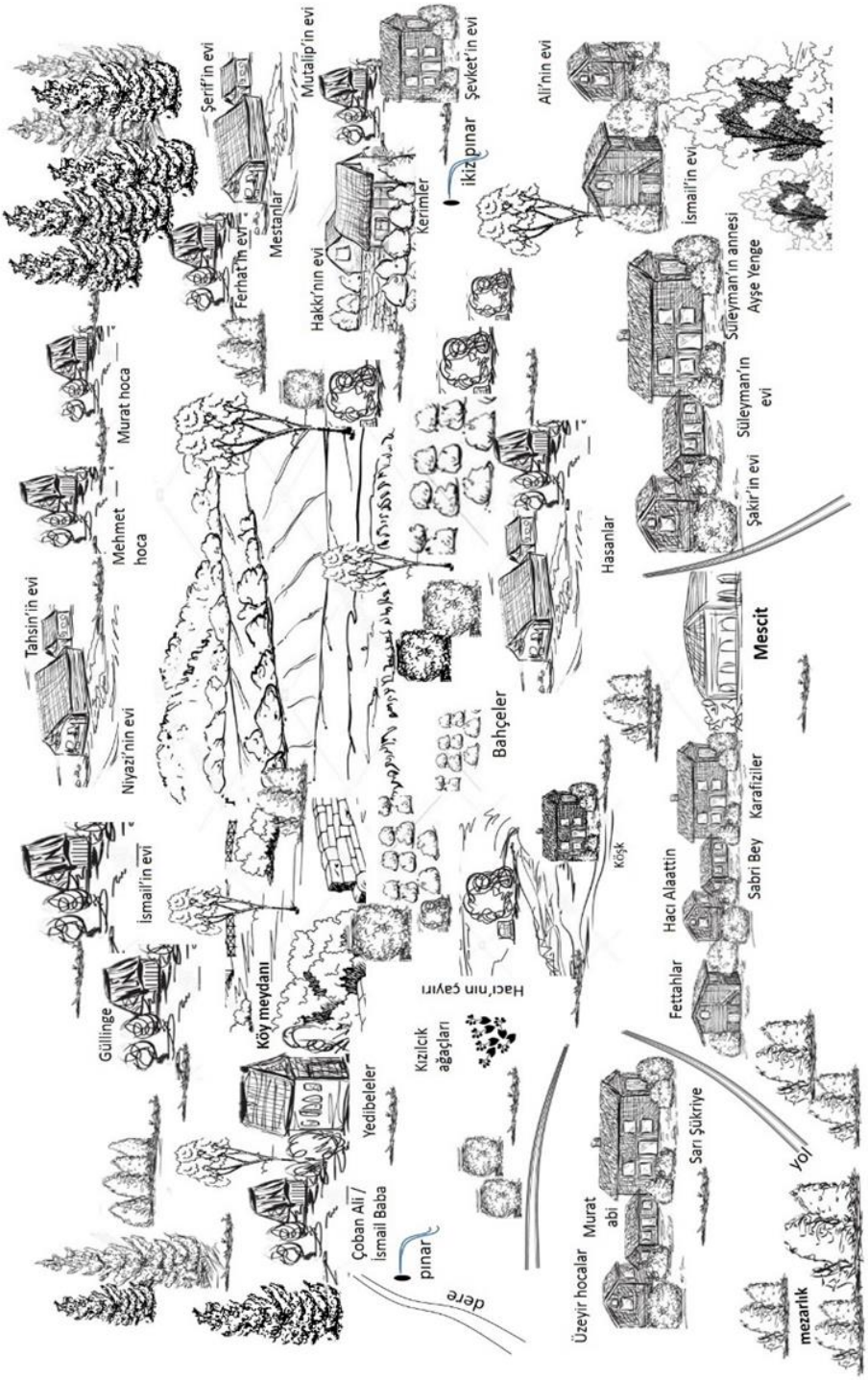

Görsel 1 Dedeler Köyünün meskûn bir yerleşim yeriykenki hali
(EK1 isimli katılımcının anlatımıyla görselleştirilmiştir)

Sonuç

Bu çalışma, boşalan köy olgusunu en temel düzeyde hafıza ile mekân bağlamında ve sosyoloji disiplini içerisinde irdelemeyi kendine amaç edinmiştir. Küresel bir olgu durumunda olan köylerin boşalması hali, dünya gündemini az veya çok meşgul ettiği kadar Türkiye gündemini de ilgilendirmektedir. Bilhassa göç ve nüfus azalışıyla parallelik gösteren boşalmalar, daha üst düzeyde kaygılarla takip edilmektedir. Bu konu ekseninde göç olgusu ise büyük çoğunlukla iç göç temelinde ve fazlasıyla kırdan kente göç güzergahında işlenmektedir. Bu çalışmanın diğerlerinden başlıca farkı, iç göç değil dış göç kapsamında ele alınıyor olmasıdır. Zira bir tarafta Balkanlarda bir ülke, diğer tarafta ise Türkiye vardır. Çalışmanın araştırma odağı, Bulgaristan'da Kırcaali ilçesine bağlı –ve bugün boşalmış durumda olan- Dedeler Köyü ve mevcudiyetinin seyridir. 2019 yılı itibariyle Dedeler Köyü'nden bahsetmek mekânsal bir gerçekliğe tekabül etmeyip zihinsel bir silüete denk gelir. Bu nedenle de mekânsal veya zihinsel bir gerçekliğe büründürebilme -başka bir ifade ile görselleştirme- işi, bu çalışmanın da ikincil gayretidir. Zira temeldeki amaç, boşalmış bir köyü ve köydeki yaşanmışlıkları unutturmamaktır.

Araştırma kapsamında köyün görselleştirilmesi için, köy sakinlerinden köye ve köydeki yaşanmışlıklara hâkim, dış göç aracılığıyla köyünden göçen birilerine ulaşılması planlanmış, bu ölçütleri karşılayan iki katılımcı ile çalışmaya başlanmıştır. Çalışma boyunca EK1 kodu ile anılan birinci katılımcı ile derinlemesine görüşme gerçekleştirilmiş ve bu katılımcı görselleştirme faaliyetinde doğrudan yer almıştır. Anlatıların doğruluğu ikinci katılımcının (metinde DK1 ismiyle kodlanmıştır) onayı ve/veya reddiyle sağlanmıştır.

Elde edilen bulgular köylerin, göç, mübadele, baraj yapımı, terör, güvenlik meselesi, ekolojik sorunlar, toprağın kullanım şekli gibi farklı etmenlerle boşaldığını ortaya koymaktadır. Bu çalışma kapsamında ele alınan köy, Arnon Golan (1997) ve Jacek Wolski (2016)'nin çalışmalarında değindikleri gibi, temelde politik ve yönetsel kararlara bağlı olarak boşalmıştır. Zira Bulgaristan'da boşalan Dedeler köyü, bir Türk köyü olup, bölgedeki diğer Türk köylerinin uğradıkları akibetin bir benzerine uğramışlardır (bkz. Hacısalihoğlu, 2011).

Köye dair hafızada kalanlara bakılacak olursa, katılımcının anlatımlarında doğup büyüdüğü köyü, geçen onca yıla rağmen "ona ait olmayı" sürdürmektedir. Köyü gibi, köydeki ağaçları, yılanları, taşları da ona, ailesine aittir. Görselleştirme işinde köyüne dair her bir imgenin konumlandırılışında bir anı, bir hikâye, bir duyum ve bir duygu hatırlanmakta ve bu hatırlananlar ardışık ve kronolojik bir sırada ilerlememektedir. Köye ve köydeki yaşanmışlıklarına dair olumlu ve olumsuz birçok duygu katılımcının hafızasında canlanmaktadır. Bunlardan bir kısmı kendiyle ve ailesiyle ilgili iken, diğerleri ise köydekilerle veya köylülerden birileriyle ilgilidir. Görüşmede duygusal içeriği olan anlıar daha baskındır.. Misal, katılımcının abisinden yediği tokat, annesinin düğününü basan eşkıyalar, Hacı isimli bir köylünün yaptığı kötülük, bu türdeki duygulara örnektir. Bu çalışmada gerçekleştirilen derinlemesine görüşmede, dört tema üzerinden yapılan açıklamalarla hem köyün anlatımı hem de görselleştirme işlemi gerçekleştirilmiştir. Bunlar, hafızasında yer eden anlatılar, yaşanmışlıkların haricinde işitilenler, grup ilişkilerine ve mekâna dair deneyimlenen pratikler, duygular ve ev-köy meydanı-tarla-ağaç gibi mekânsal öğelerdir. Son olarak belirtilebilecek olan husus şudur ki, mekânsallık hafızanın yeniden kurgulanmasında işlevsel bir araç vazifesini görürken, bir yandan hafıza da yok olmuş bir mekânın yeniden görselleştirilmesinde işlevsel olmaktadır.

KAYNAKÇA

Akdağ, M. (1964). Celâli İsyanlarından Büyük Kaçgunluk 1603—1606. *Tarih Araştırmaları Dergisi*, *2*(2), 1-49.

Connerton, P. (2012). *Modernite Nasıl Unutturur.* (Çev. Kelebekoğlu, K.) İstanbul: Sel.

Connerton, P. (2014). *Toplumlar Nasıl Anımsar?.* (Çev. Şenel, A.) İstanbul: Ayrıntı.

Dal Borgo, G. Alice ve Gambazza, Giuseppe. (2017). From Abandoned Vıllage To Ecovıllage: A Sustaınable Tourısm Experıence by The Communıty Of Torrı Superıore. *BSGLg*, 69, ss. 63-79.

Deniz, O. (2009). Van Kent Merkezine Yapılan Göçler ve Göçün Kentsel Gelişim Üzerine Etkisi. *TÜCAUM V. Ulusal Coğrafya Sempozyumu*, 16-17.

Ersoy-Hacısalihoğlu, N. (2018). 19. Yüzyılda Burgaz Kasabasının Gelişimi ve Karadeniz Ticaretindeki Önemi. *Çanakkale Araştırmaları Türk Yıllığı*, *16*(24), 369-388.

Filipe, M., & Mascarenhas, J. M. (2011). Abandoned Vıllages and Related Geographıc and Landscape Context: Guıdelınes to Natural and Cultural Herıtage Conservatıon and Multıfunctıonal Valorızatıon. *European Countryside*, 21-45.

Golan, A. (197). The Transformation of Abandoned Arab Rural Areas. *Israel Studies*, 2(1), 94-110.

Gorgo, L., & Riggi, G. (2018, April). Urban Traces: Revitalization Strategies for Abandoned Villages. In *24th ISUF International Conference. Book of Papers* (pp. 843-859). Editorial Universitat Politècnica de València.

Hacısalihoğlu, M. (2011). Bulgaristan'da Savaş ve Göçün Yerleşim Yerleri Üzerine Etkisi: Güney Bulgaristan Ve İslimye Sancağı Bölgesinde Harabeler. *Balkanlar'da İslam Medeniyeti Uluslararası Üçüncü Sempozyum Tebliğleri.* İstanbul: İslam Tarih, Sanat ve Kültür Araştırma Merkezi.

Halbwachs, M. (2016). *Hafızanın Toplumsal Çerçeveleri.* Ankara: Heretik.

Jaszczak, A., Kristianova, K., Vaznonienė, G., & Žukovskis, J. (2018). Phenomenon of Abandoned Villages and Its İmpact on Transformation of Rural Landscapes. *Management Theory and Studies for Rural Business and Infrastructure Development*, *40*(4), 467-480.

Kaya, M., & Yılmaz, C. (2016). Sinop'ta Mübadele ve Bir Mübadil Köyü: Karacaköy. *Marmara Coğrafya Dergisi*, (33), 276-301.

Köşker, E. (2019). Türkiye'de Terk Edilmiş ve Göç Veren Köy Yerleşimleri. İstanbul: İstanbul Teknik Üniversitesi Konut Araştırma ve Uygulama Merkez Müdürlüğü. http://www.kaem.itu.edu.tr/docs/librariesprovider124/default-document-library/terk-edilmi%C5%9F-k%C3%B6yler.pdf?sfvrsn=0

Kümbetoğlu, B. (2008). *Sosyolojide ve Antropolojide Niteliksel Yöntem ve Araştırma.* İstanbul: Bağlam Yayıncılık.

Mott, D. C. (1931). Abandoned Towns, Villages and Post Offices of Iowa. *The Annals of Iowa*, 18(2), 117-148.

Nora, P. (2006). *Hafıza Mekânları.* (Çev. Mehmet E. Özcan). Dost Kitabevi Yayınları.

Öymen-Özak, N. ve Pulat-Gökmen, G. (2009). Bellek ve Mekân İlişkisi Üzerine Bir Model Önerisi. *itüdergisi/a*, 145-155.

Özaloğlu, S. (2017). Hatırlamanın Yapıtaşı Mekânın Bellek ile İlişkisi Üzerine. T. Erman ve S. Özaloğlı,(Der.). *Bir Varmış, Bir Yokmuş. Toplumsal Bellek, Mekân ve Kimlik Üzerine Araştırmalar*. İstanbul: Koç Üniversitesi Yayınları.

Ricoeur, P. (2012). *Hafıza, Tarih, Unutuş*. (Çev. Mehmet E. Özcan). İstanbul: Metis Yayınları.

Schacter, L. D. & Gutchess, H. A. & Kensinger, A. E. (2015). Belleğin Özgüllüğü: Bireysel ve Kolektif Hatırlamanın Etkileri. İç. (Ed. Boyer, P., & Wertsch, J. V.) *Zihinde ve Kültürde Bellek*. (Çev. Yonca Aşçı-Dalar). İstanbul: İş Bankası Kültür Yayınları.

Dağkıran, S. (2016). S. II. Dünya Savaşı'nda Romanya Türkleri. İç. (Ed. Sarıahmetoğlu, Nesrin ve Kemaloğlu, İlyas). *İkinci Dünya Savaşı ve Türk Dünyası*. İstanbul: Türk Dünyası Belediyeler Birliği. 329-339.

Sorge, A., & Padwe, J. (2015). The Abandoned Village? Introduction to the Special İssue. *Critique of Anthropology*, *35*(3), 235-247.

Şahin, K. Ş. (2016). Çorum Bayat İlçesinin Osmanlı ve Cumhuriyet Dönemindeki İdari Durumu. *Uluslararası Kültürel ve Sosyal Araştırmalar Dergisi (UKSAD)*, *2*(2), 365-376.

Yalçın, R. (2008). *Bitmeyen Özlem*. İzmit: Rewolta.

Wolski, J. (2016). The Landscape of Abandoned Villages In The Western Bieszczady: The Problem of Definition and Classification. *Geographia Polonica*, *89*(3), 371-387.

International
Congress of Human Studies
Uluslararası İnsan Çalışmaları Kongresi ISBN:NNNN-NNNN

Future of Western Balkans after Brexit: Waiting Room of Enlargement and Current Dynamics

Brexit Sonrası Batı Balkanlar'ın Geleceği: Genişlemenin Bekleme Odası ve Güncel Dinamikler

Erdi Kutlu*
Çağdaş Cengiz**

Abstract

The United Kingdom's (UK) decision to leave (Brexit) the European Union (EU) is to bring about a new process that will affect the future of the Western Balkans taking part in the EU's enlargement perspective and the political stance of the three main actors of the continent, the UK, Germany and France. The UK's foreign policy towards the Western Balkans, as the UK will officially lose its decision-making position in the EU if the Brexit process is completed, will still interact with the Western Balkans Strategy of the new 27 members structured Union, where Germany and France will be at the core. Taking into account the differences in the existing political approaches of Germany and France to

Özet

Birleşik Krallık'ın Avrupa Birliği'nden (AB) ayrılma kararı (Brexit), AB'nin genişleme perspektifinde yer alan Batı Balkanlar coğrafyasının geleceğini ve kıtanın üç başat aktörü olan Birleşik Krallık, Almanya ve Fransa'nın bu konuya dair politik duruşlarını etkileyecek yeni bir sürece kapı aralamıştır. Brexit sürecinin tamamlanması halinde AB'deki karar alıcı pozisyonunu resmi anlamda yitirecek olan Birleşik Krallık'ın Batı Balkanlar'a yönelik dış politikası, Almanya ve Fransa'nın merkezinde yer alacağı 27 üyeli yeni yapının Batı Balkanlar Stratejisi ile karşılıklı ve sürekli bir etkileşim halinde olacaktır. Almanya ve Fransa'nın bölgeye yönelik mevcut politik yaklaşım farklılıkları da

* Erdi Kutlu, Ege Üniversitesi, Uluslararası İlişkiler, erdikutluuu@gmail.com
** Çağdaş Cengiz, Dr. Öğr. Gör., Dokuz Eylül Üniversitesi, Avrupa Birliği, cagdas.cengiz@deu.edu.tr

the region, the distinctive character of current dynamics comes to the forefront in this controversial geography, which resembles the waiting room of enlargement. While the Western Balkan geography in the enlargement perspective is conditioned by economic, political and institutional transformations on the basis of Europeanization and common future, it is possible that the integration process of the region to the Union may be in abeyance if Germany and France cannot determine a common strategy, as they are the locomotive of the Union. Within this possibility, having the feeling of frustration and exclusion in the Western Balkan countries will give opportunities both the Russian Federation and the People's Republic of China to expand their political influence in the region. In brief, the EU is facing a new challenge while getting rid of the shadow of Brexit which has fallen into European integration as well as on the basis of both deepening practice and enlargement policies covering the Western Balkans. In addition, Brexit brings serious opportunities both for the fate of the Western Balkans and the re-acceleration of EU integration dynamics.

Keywords: Brexit, Western Balkans, European Integration, EU Enlargement, Europeanization.

dikkate alındığında, genişlemenin bekleme odasını andıran bu ihtilaflı coğrafya üzerinde güncel dinamiklerin belirleyici niteliği ön plana çıkmaktadır. Genişleme perspektifinde yer alan Batı Balkan coğrafyası, Avrupalılaşma ve ortak gelecek zemininde ekonomik, siyasal ve kurumsal dönüşümler ile koşullandırılırken, Birliğin lokomotifi konumunda olan Almanya ve Fransa'nın gerçek manada ortak bir strateji belirleyememesi halinde bölgenin Birliğe entegrasyon sürecinin gecikmesi olasıdır. Bu olasılık dâhilinde, Batı Balkan ülkelerinde yaşanacak hayal kırıklığı ve dışlanmışlık hissiyatı, gerek Rusya Federasyonu gerekse Çin Halk Cumhuriyeti'nin bölgedeki siyasi nüfuzunu genişletmesine olanak tanıyacaktır. Özetle, Avrupa bütünleşmesine düşen Brexit gölgesinin ortadan kaldırılması yolunda ve gerek derinleşme pratiği gerekse Batı Balkanlar'ı kapsayan genişleme politikaları temelinde AB, yeni bir zorluk ile karşı karşıyadır. Bununla birlikte Brexit, Batı Balkanlar'ın geleceği ve AB bütünleşme dinamiklerinin yeniden hız kazanması adına önemli fırsatları da beraberinde getirmektedir.

Anahtar Kelimeler: Brexit, Batı Balkanlar, Avrupa Bütünleşmesi, AB Genişlemesi, Avrupalılaşma.

Giriş

Avrupa kıtasının güneydoğusunda yer alan Balkan ülkelerini ve özellikle AB'nin genişleme perspektifinde yer alan altı Balkan ülkesini tanımlayan Batı Balkanlar, Yugoslavya'nın parçalanması sonrasında istikrarını yitiren ve kıtanın politik/demografik anlamda en ihtilaflı bölgesi haline gelen coğrafyayı temsil etmektedir. AB'nin söz konusu altı ülkeyi kapsayan genişleme stratejisinde Arnavutluk, Sırbistan, Karadağ ve Kuzey Makedonya resmi aday statüsünde yer alırken; Bosna Hersek ve Kosova ise adaylığı henüz resmiyet kazanmamış potansiyel aday konumundadır (European Commission, 2019). Batı Balkanlar coğrafyasında Arnavutluk dışındaki diğer ülkelerin geçmişte

Yugoslavya üyesi olmaları ve dağılma sonrası yaşanan iç çatışma ve savaşların bölgeyi tamamen istikrarsız hale getirmesi sonucunda bölge ülkelerinin AB ile olan ilişkilerinin gelişimi, nispeten zorlu olmayan bir süreç sonrasında Birliğin parçası haline gelen diğer Merkezi ve Doğu Avrupa Ülkeleri'nden (MDAÜ) farklı bir seyir izlemiştir.

AB'de ekonomik ve politik anlamda ağır sonuçları olan 2008 Küresel Finans Krizi'nin, 2004 genişlemesinden bu yana tartışılan ve MDAÜ'lerin uyum ve hazmedilme sürecine dair "genişleme yorgunluğu" (enlargement fatigue) olarak da nitelendirilen zorluklara eklemlenen sonuçları olmuştur. 2016 sonrasında temel mesele haline gelen "Brexit" süreci ise Birliğin genişleme perspektifinin giderek daralmasına yol açmıştır. Öyle ki, üyelik müzakereleri fiilen askıya alınmadan önce Türkiye için gündeme gelen "ayrıcalıklı ortaklık" (privileged partnership) gibi veya bölgeye özgü bir "farklılaştırılmış entegrasyon" (differentiated integration) gibi Batı Balkanlar'ın AB'ye entegrasyonuna dair bazı alternatif kurguların siyasi ve akademik çevrelerce daha fazla dile getirildiği görülmektedir. Böylece, entegrasyon süreci asli olarak Birliğin içsel ve kurumsal gelişimine bağlı ve koşut olarak ele alınan Batı Balkanlar, Brexit sonrası Avrupa bütünleşmesinin geleceği açısından bir nevi turnusol görevi görmektedir.

Bununla birlikte, Birliğin belirleyici aktörleri olan Almanya ve Fransa'nın bölgeye dair stratejilerinin ve Brexit sonrası AB'deki karar alıcı pozisyonunu resmi anlamda yitirecek olan Birleşik Krallık'ın Batı Balkanlar'a yönelik dış politikasının nasıl şekilleneceğini, yalnızca Birliğin içsel dinamikleriyle açıklamak hatalı ve eksik bir yaklaşım olacaktır. Siyasi/askeri anlamda ABD ve Rusya Federasyonu'nun; ekonomik/finansal anlamda ÇHC'nin bölgedeki nüfuzunu genişletme çabalarının yanı sıra, kendi iç ve dış ekonomik/politik sorunlarında kaybolmuş görünse dahi Türkiye'nin bölge üzerindeki tarihsel etkisini göz ardı etmek olası değildir. Fakat bunlardan daha önemli olan boyut, 1990'lardaki karanlık döneme rağmen geçmişte kanıtlanmış olan ve bu anlamda geleceğe de ışık tutması gereken bir arada ve barış içinde yaşama iradesidir. Bu anlamda Batı Balkan ülkelerinin, sürecin daha da uzaması halinde ve kendi çelişkilerini çözmekte zorlanan bir siyasi bloğun bekleme odasında vakit kaybetmek yerine, geçmiş deneyimlerin ışığında kendi bölgesel işbirliğini inşa edecek ve yükseltecek adımlar atması olasılık dâhilindedir.

AB'nin Batı Balkanlar Genişleme Stratejisi: Aşamalı ve Koşullu Entegrasyon

1990'lı yıllarda Yugoslavya'nın yoğun çatışma içeren parçalanma süreciyle birlikte Avrupa'da çalkantılı bir bölge haline gelen Batı Balkanlar'da istikrar, barış ve ekonomik kalkınmanın sağlanması, Birliğin öncelikli hedefleri arasında sayılmıştır. Bu anlamda bölgenin siyasal, sosyal ve ekonomik gelişimiyle koşullu ve aşamalı biçimde Birliğe entegre edilme stratejisi, Birliğin genişleme gündeminin başlıca unsuru haline gelmiştir. Kalıcı bir barış ve istikrar ortamına ilişkin söylem doğrultusunda AB, 1999 yılında bölgeye yönelik "İstikrar ve Ortaklık Süreci" (Stabilisation and Association Process) olarak adlandırılan ve ikili düzeyde işleyen bir bölgesel politika yöntemi belirlemiştir. Böylece geçmişteki iç savaşların bir daha yaşanmaması söylemiyle BM ve NATO başta olmak üzere uluslararası aktörlerin katılımını da içeren bir süreç başlamıştır. MDAÜ'leri kapsayan büyük genişleme öncesi Selanik'te gerçekleştirilen Avrupa Konseyi Zirvesi'nde Batı Balkan ülkelerinin potansiyel aday olarak ilan edilmesi ise bölge için Avrupalılaşma sürecinin bir nevi başlangıcı olmuştur. Batı Balkanlar'ın genişleme ajandasına dâhil edilmesi ve İstikrar Paktı'nın yerini 2008 yılında Bölgesel İşbirliği

Konseyi'nin alması ile birlikte bölgede kalıcı barışın sağlanması ve sürdürülmesi hedefinin gerçekleştirilmesi ve ikinci aşama olarak üyelik yolunun açılarak bütün bu sürecin siyasal ve ekonomik reformlar ile koşullandırılması yoluyla AB müktesebatına uyumun sağlanması amaçlanmıştır. Batı Balkanlar'ın Avrupalılaşma ve ortak gelecek yolunda Birliğin bir parçası olabileceğini ifade eden "Avrupa Bakışı" (European Perspective), Avrupa Komisyonu'nun 2018 yılında yayımladığı Batı Balkanlar Stratejisi ve yine 2018 yılında Sofya'da düzenlenen AB-Batı Balkanlar Zirvesi'nde teyit edilmiştir.

Böylece 1999 yılında başlayan İstikrar ve Ortaklık Süreci, Batı Balkan ülkelerinin AB ile aşamalı yakınlaşmasını destekleyen stratejik bir çerçeve sunmuştur. Bu stratejinin kapsamında sözleşmeye dayalı ikili ilişkiler, mali yardım, ticari ve bölgesel işbirliği yer almıştır. İstikrar ve Ortaklık Anlaşmaları, karşılıklı siyasi ve ekonomik işbirliğini geliştirmek ve serbest ticaret anlaşmaları yoluyla Batı Balkanlar'ın AB ile ticaret hacmini artırmak üzerine odaklanmıştır. AB yumuşak gücü (soft power) ve müktesebatına uygun ortak demokratik ilkeler, insan hakları ve hukukun üstünlüğü temelinde her bir ülke ile kalıcı işbirliği yapıları tesis edilmiştir. Bakanlar düzeyinde yıllık toplanan İstikrar ve Ortaklık Konseyi, anlaşmalar ile belirlenen maddelerin uygulanmasına odaklanmış, koşulluluk bu aşamada sürdürülmüştür. Kosova'nın 2008 yılında Sırbistan'dan tek taraflı bağımsızlık ilan etmesi ve 2016 yılında AB ile Kosova arasında İstikrar ve Ortaklık Anlaşması'nın imzalanması sonucunda hâlihazırda tüm Batı Balkan ülkelerinde ortaklık anlaşmaları gerçekleştirilmiş durumdadır. Yalnızca Kosova örneğinde olmak üzere ortaklık anlaşması, tüm AB üyelerince imzalanmadan kabul edilmiştir.[1]

AB'nin Batı Balkanlar'a yönelik politikasında bölgesel işbirliği ve Avrupa bütünleşme dinamikleri iç içe geçmiş bir görünüm arz etmektedir. İstikrar ve Ortaklık Anlaşmaları, AB ve bölge ülkeleri arasında geniş bir alanda işbirliğine olanak tanımaktadır. Bu alanlar arasında savaş suçlarının araştırılması ve infazı, iltica ve organize suçlarla mücadele önemli yer tutmaktadır. AB genişleme ajandasında yer almaları dolayısıyla Katılım Öncesi Yardım Aracı'ndan (IPA) yararlanan bölge ülkelerine sağlanan mali desteğin kayda değer bir kısmı sınır ötesi ve bölgesel işbirliği alanlarına yönlendirilmiştir. İstikrar Paktı'nın halefi olan Bölgesel İşbirliği Konseyi (RCC), Güneydoğu Avrupa İşbirliği Süreci'nin (SEECP) operasyonel ayağını oluşturmaktadır. RCC, Avrupa ve Avrupa-Atlantik ekseninde AB ve NATO üyeliğini desteklemek ve henüz AB üyesi olmayan ülkelerle işbirliğinin geliştirilmesini sağlamak misyonuyla hareket etmekte, bu çerçevede ekonomik/sosyal kalkınma, enerji/altyapı, adalet/iç işleri, ortak güvenlik, parlamento ilişkileri ve beşeri sermayenin geliştirilmesi alanlarında işbirliğinin artırılmasına odaklanmaktadır. Bunların yanı sıra altını çizmek gerekir ki, Batı Balkanlar'ın AB ile bütünleşmesinde kilometre taşı oluşturan uygulamaların başında, Avrupalılaşma olgusu temelinde halklar arasındaki iletişim ve hareketliliğin yoğunlaşmasını sağlayan düzenlemeler gelmektedir. Bu bağlamda AB, ortak gelecek ve Avrupalılık düşüncesinin Batı Balkanlar'da yayılması adına Schengen Bölgesi'nde serbest seyahat rejiminin bölge halklarına sağlanmasını desteklemiştir. Böylece Kuzey Makedonya, Karadağ ve Sırbistan vatandaşları 2009 yılında; Arnavutluk ve Bosna Hersek vatandaşları ise 2010 yılında Schengen Bölgesi'ne vizesiz seyahat hakkı kazanmıştır. 2018

[1] Beş AB üyesinin Kosova'nın bağımsızlığını tanımamasından sonra ve Kosova'nın Avrupalılaşma ve AB entegrasyon sürecinden izole edilmemesi adına böyle bir yol izlenmiştir. AB'nin ticaret politikasının ulusüstü düzeyde ele alınması ve İstikrar ve Ortaklık Anlaşması'nın da geçici maddelerle bu kapsam içinde olması nedeniyle Kosova ile yapılan serbest ticaret anlaşması, bazı üye ülkelerin onayı alınmaksızın gerçekleştirilmiştir.

yılında Avrupa Komisyonu tarafından gerekli koşulları karşıladığı ifade edilmesine rağmen Kosova, henüz vizesiz seyahat hakkını elde edememiş tek bölge ülkesi konumundadır.

Genişleme perspektifinde yer alan Batı Balkan ülkeleri üç gruba ayrılmaktadır. Bunlar; adaylık statüsü kabul edilen ülkeler, adaylık statüsü kabul edilen ve müzakere süreci başlayan ülkeler ile AB genişleme stratejisinde potansiyel aday statüsünde bulunan ülkelerdir. Güncel duruma göre Sırbistan ve Karadağ AB ile müzakerelere başlamış ülkelerdir. Kuzey Makedonya ve Arnavutluk resmi statüde bulunan aday ülkeler olmalarına rağmen tam üyelik müzakereleri henüz başlamamıştır. Bosna Hersek ve Kosova ise AB genişleme ajandasında yer almalarına karşın henüz resmi anlamda aday ülke statüsüne alınmamış olan ülkelerdir (De Munter, 2019). AB'nin Batı Balkanlar Stratejisi, bölge ülkelerinin Kopenhag Kriterleri ile çerçevesi çizilmiş olan koşulluluğun yerine getirilmesi doğrultusunda ikili düzeyde gerçekleştirilmektedir. Bu açıdan, bölgeye yönelik bölgesel politika bağlamında kolektif bir bütünleşme stratejisi yürütülmemekte, görüldüğü gibi her ülkenin Birliğe katılım süreç ve statüleri farklılık göstermektedir. Böylece Batı Balkanlar özelinde AB, 2004'teki kolektif bütünleşme ile gerçekleşen büyük genişlemenin aksine, bölge ülkelerinin gelişme hızına koşut ve aşamalı bir bütünleşme stratejisi benimsemiştir. Bunun ilk adımı, 2013 yılında Hırvatistan'ın tam üye olarak kabul edilmesiyle atılmıştır. AB'nin, 2004 ve 2007 genişlemeleri sonrası bütünüyle Birlik ülkeleri tarafından çevrelenen Batı Balkanlar için parçalı entegrasyon politikasını sürdürmesi beklenmektedir. Bu politika, Batı Balkanlar ülkelerinin kendi iç dinamikleriyle ve reformları ilerletme kapasitesiyle koşullu olduğundan, farklı aşama ve statülere ayrılmış bulunan bölge ülkelerinin Birliğe entegrasyonunun da belirsiz bir sürece yayıldığı anlaşılmaktadır.

Tablo: Batı Balkan Ülkelerinin AB Adaylık Statüsü

Ülkeler	**Adaylık Tarihi**	**Müzakerelere Başlangıç Tarihi**
Arnavutluk	Haziran 2014	-
Bosna Hersek	Potansiyel Aday	-
Kuzey Makedonya	Aralık 2005	-
Kosova	Potansiyel Aday	-
Karadağ	Aralık 2010	Haziran 2012
Sırbistan	Mart 2012	Ocak 2014

2009 yılında üyelik için başvuru yapan Arnavutluk'un, koşulluluk kapsamında kendisine sunulan reform önerilerini kabul etmesi halinde adaylık statüsünü kazanabileceği Komisyon tarafından açıklanmıştır. Böylece, 2013 yılında gerçekleştirdiği parlamento seçimlerinden önce yargısal reformların önemli kısmını tamamlayan Arnavutluk, 2014 yılında aday ülke statüsü kazanmıştır. Fakat Komisyon'un 2016 ve 2018 yıllarında yayımladığı ilerleme raporlarında Arnavutluk ile tam üyelik müzakerelerine geçilmesine dair tavsiyelerde bulunmasına ve Avrupa Konseyi'nde sürecin 2019 yılında başlatılabileceğine dair fikir birliğine varılmasına karşın, Arnavutluk ile tam üyelik müzakereleri başlatılmamıştır.

Yugoslavya'nın parçalanma sürecinde iç savaşı en şiddetli haliyle yaşamış ve bu dönemden kalan problemlerini tam anlamıyla aşamamış olan Bosna Hersek ise, Sırp Cumhuriyeti ve Bosna Cumhuriyeti'ni içeren bölünmüş idari yapısıyla AB'ye potansiyel aday ülke statüsünde bulunmaktadır. İlk olarak 2008 yılında AB ve Bosna Hersek arasında müzakere edilip imzalanan İstikrar ve Ortaklık Anlaşması onaylanmadığı için yürürlüğe girememiştir. Buna gerekçe olarak, Bosna Hersek'in AİHM karar ve kurallarını uygulamadaki başarısızlığı gösterilmiştir. Bununla birlikte, Bosna Hersek ile

ilişkilerin tıkanmasını istemeyen AB, bu ülkeye yönelik ekonomik yönetişimi esas alan yenilenmiş bir yaklaşım ortaya koymuş ve bu doğrultudaki İstikrar ve Ortaklık Anlaşması 2015 yılında onaylanarak yürürlüğe girebilmiştir. Bosna Hersek parlamentosunun parçalı idari yapıya yönelik koşulluluk bağlamında yerine getirmesi gereken ve Avrupa Parlamentosu'nun bu kapsamdaki önerilerini içeren mevzuat uyumunu sağlayamaması nedeniyle taraflar arasında öngörülen zirveler 2015 yılından bu yana gerçekleştirilmemiştir. Ayrıca, İstikrar ve Ortaklık Anlaşması'nın onaylanmasının ardından Şubat 2016'da adaylık için başvuruda bulunmasına rağmen Bosna Hersek'in reform gerçekleştirme kapasitesi AB tarafından zayıf bulunmakta ve bu ülkeye dair olumlu geri dönüş süreci uzamaktadır.

2004 yılında AB üyeliği için başvuruda bulunan Kuzey Makedonya Cumhuriyeti, 2005 yılında AB'ye aday ülke olarak tanınmıştır. Yunanistan ile yaşanan Makedonya adının kullanımına yönelik anlaşmazlık, bu ülkenin müzakerelere başlayabilmesinde sürekli bir engel teşkil etmiştir. Yunanistan vetosu ve AB'nin üyelik öncesi aday ülkelerin AB üyesi komşuları ile sorunlarını çözme koşullu yaklaşımı dolayısıyla müzakerelere başlama engeli, adlandırma sorununun çözülmesinin ardından 2019 yılında aşılmıştır. Ülkeler arasında 2019 yılında imzalanan ve yürürlüğe giren Prespa Anlaşması uyarınca eski hali "Eski Yugoslavya Cumhuriyeti Makedonya" olan ülkenin resmi adı "Kuzey Makedonya" olarak değiştirilmiştir. Avrupa Komisyonu 2009 yılından bu yana Kuzey Makedonya ile müzakerelerin başlatılması hususunda tavsiye sunmuş ve bu Avrupa Parlamentosu tarafından da sürekli kabul görmüştür. 2018 Avrupa Konseyi'nde, Kuzey Makedonya ile müzakere sürecinin Arnavutluk ile benzer şekilde 2019 yılında başlatılmasına ilişkin fikir birliğine varılmış olsa da resmi süreç henüz başlatılmamıştır.

Kosova, Bosna Hersek gibi AB'ye üyelik için potansiyel aday statüsündedir. 2008 yılında tek taraflı bağımsızlık ilan eden Kosova; içlerinde Güney Kıbrıs Rum Kesimi, Yunanistan, Romanya, Slovakya ve İspanya'nın bulunduğu beş AB üyesince tanınmamış olan ve dolayısıyla entegrasyon süreci kısa vadede sınırlı ilerlemesi beklenen bir ülkedir. 2012 yılında Kosova vatandaşlarının Schengen Bölgesi'ne vizesiz seyahati için vize serbestleştirme diyaloğu başlatılmış ve 2018'de Avrupa Komisyonu ülkenin bu konuda tüm kriterleri yerine getirdiğini bildirmiştir. Fakat AB içindeki tanınma probleminin devam ediyor olması, Kosova'nın vizesiz AB sürecini engellemektedir. 2013 yılında Sırbistan ve Kosova arasında ilişkilerin normalleştirilmesi için AB aracılığında gerçekleştirilen Brüksel Anlaşması sonrası Avrupa Konseyi, Kosova ile İstikrar ve Ortaklık Anlaşması yapılması için müzakerelere başlanması onayını vermiş ve bu anlaşma üç yıl süren bir süreç sonrasında 2016 yılında yürürlüğe girmiştir. Sonuç olarak Kosova'nın AB'ye entegrasyonu, AB gözetiminde Sırbistan ile arasındaki yüksek siyasi diyaloğun yasal olarak bağlayıcı anlaşmalar sonucunda oluşturulması ve Kosova-Sırbistan ilişkilerinde nihai olarak tanınma ve normalleşme sürecinin tamamlanması ile koşullandırılmıştır.

Kosova'nın aksine Sırbistan ile anlaşmalı bir ayrılık sonrası 2006 yılında bağımsızlığını ilan eden Karadağ, 2008 yılının sonlarında üyelik başvurusunu yapmıştır. 2010 yılında resmi aday ülke statüsünü kazanan Karadağ ile müzakereler 2012 yılında başlatılmıştır. 2018 sonu itibariyle müzakere fasıllarını oluşturan 35 başlığın 32'si açılmış ve 2018 yılında Komisyon'un yayımladığı yeni Batı Balkanlar Stratejisi belgesinde Karadağ'ın üyelik yolundaki reformları kararlı bir biçimde sürdürmesi halinde 2025 yılında Birliğe üye olabileceği ifade edilmiştir (European Commission, 2018a, s. 7-17).

Sırbistan ise 2009 yılında üyelik başvurusunda bulunmuş ve 2012 yılında Kosova'nın bölgesel temsili konusunda Kosova ile vardığı anlaşma sonrası AB tarafından aday ülke statüsüne alınmıştır.

2014 yılında, bölgesel barışın tesisi açısından Kosova ile oluşturulan diyalog ve varılan anlaşma sonrasında AB, Sırbistan ile müzakerelere başlama kararı almıştır. 2018 sonu itibariyle 35 başlığın 16'sı açılmış ve yeni Batı Balkanlar Stratejisi'nde Sırbistan'ın kararlı reformlar gerçekleştirmesi halinde Karadağ'a benzer şekilde 2025 yılında AB üyesi olabileceği ifade edilmiştir. Sırbistan için AB üyeliği konusunda öncelikli koşulluluk, Kosova'nın ülkesel haklarını tanıması ve Batı Balkanlar'da kalıcı barışın tesisine yönelik uyumlu bir politika yürütmesidir (De Munter, 2019).

Genel bir bakışla, Batı Balkan ülkelerinin kendi iç ve komşuları ile olan problemlerinin çözülmeden Birliğe üye olamayacağı düşünüldüğünde, Kuzey Makedonya ve Karadağ'ın genişleme perspektifindeki en istikrarlı iki aday olması beklenebilir. Öte yandan, MDAÜ'lerin büyük genişleme öncesinde bir güvenlik koşulluluğu olarak NATO üyeliği süreçleri, Batı Balkanlar için de geçerliliğini korumaktadır. Nitekim Arnavutluk NATO'ya 2009 yılında, Karadağ ise 2017 yılında üye olurken, Yunanistan ile ihtilafını çözen Kuzey Makedonya'nın üyelik anlaşması hâlihazırda imzalanmış ve onay sürecinde beklemektedir. Ayrıca ekonomik yönetişim, kamu yönetimi reformu ve hukukun üstünlüğü gibi alanlar, Avrupa Komisyonu'nun Batı Balkanlar'ın Birliğe entegrasyonu için odaklandığı temel alanlar olarak ön plandadır. Söz konusu alanlardaki başarı, bölgesel istikrar ve AB'nin ekonomik ve siyasi işbirliğini esas alan bölgesel ve ikili ortaklıklar oluşturmasına bağlıdır. Diğer bir deyişle, bölgesel işbirliği ve iyi komşuluk ilişkileri, Batı Balkanlar'ın Birliğe entegrasyonu için başlıca önemli koşullardır. Bu kapsamda NATO, BM ve bölgesel işbirlikleri ile ortak paydada AB üyeliği hedefinde geçmişin olumsuz izlerini ortadan kaldıracak olan ortak gelecek ve kalıcı barış söyleminin pratiğe dökülebileceği düşünülmektedir (European Commission, 2014).

Bilindiği gibi "derinleşme" olgusu, Avrupa uyum sürecinin başlangıç dönemindeki yapısal ve örgütsel oluşumunun geçici ve tamamlanmamış halinden hareketle, bu yapı ve örgütlenmenin sürdürülme ve yoğunlaştırılma sürecini ifade etmektedir. Bu süreç, bir başlangıç projesi olarak Altılar Avrupası'nın doğasında bulunan genişleme perspektifi ile birlikte Avrupa'nın birlik olarak oluşumuna katkıda bulunan asli belirleyiciler olmuştur. Bütünleşmenin iki önemli dinamiğini ifade eden bu iki olgunun etkileşiminde, ekonomik/politik krizlerin etkisiyle süregiden adı konulmamış bir gerilim söz konusu olmuştur (Stammen, 2008). Nitekim güncel olarak, Brexit referandumu öncesi özellikle Euro Alanı'nda küresel ekonomik krizin etkisiyle tetiklenen mali krizler ve Kuzey Afrika ile Ortadoğu coğrafyasında yaşanan iç savaş ve çatışmalar sonrasında bu bölgelerden Avrupa'ya yönelen düzensiz göçün yol açtığı göçmen ve mülteci krizleri, derinleşme gündeminin öncelikli hale gelmesini hızlandırmış ve AB yapısının reforme edilmesine yönelik tartışmalar yoğunlaşmıştır. Brexit referandumundan önceki bu dönemde, yeni kabul edilecek üyelerin derinleşme pratiğine başlı başına potansiyel bir engel teşkil ettiği tartışılmaya başlanmıştır. Bunun anlamı, daha entegre bir AB yapısının oluşturulması ve kriz dönemleri başta olmak üzere hızlı işleyen bir karar mekanizmasının önemi doğrultusunda, genişleme yerine derinleşme gündemine odaklanmanın ve karar alma yapısının da bu yönde geliştirilerek yeni üyelerin yeni yapıya entegrasyonunun AB bütünleşme projesinin ve Avrupalılaşmanın başarısı açısından asli bir önem arz ettiğidir. Nitekim Brexit sonrası süreçte de derinleşme gündemine daha fazla odaklanılması beklenmektedir. Bunun yanı sıra Ortadoğu'dan yönelen göçün Türkiye üzerinden Batı Balkanlar'a ulaşması ve oradan da tüm kıtayı etkilemesi, Batı Balkanlar'ın AB ile entegrasyonuna yönelik adımların bir nevi ölçülerek atılması sonucunu beraberinde getirmiş ve bu kapsamda Batı Balkanlar'ın Avrupa Kıyı ve Sınır Güvenliği ile işbirliğine entegre

edilmesi için çalışmalar hızlandırılmıştır. Avrupa'ya uzanan enerji arzının transit geçiş noktasında konumlanmasından ötürü bu bölgenin, Enerji Birliği'ne katılımı da kritik bir öneme sahip olmuştur. Bütün bu boyutlarıyla birlikte bölge üzerindeki dönüştürücü etkinin, Batı Balkanlar'da yaşanacak bir nevi bölgesel bir derinleşmeye endeksli olduğu ve tam entegrasyona giden yolu koşulluluk zemininde inşa eden sürecin devam edeceği anlaşılmaktadır (European Commission, 2018b).

Brexit Sonrası Batı Balkanlar: Avrupa'nın Üç Büyükleri ve Diğer Başat Aktörler

Birleşik Krallık, coğrafi veya kolonyal bir bağı olmamasına karşın Batı Balkanlar'a yönelik genişleme perspektifine AB içinde ulusüstü ve federal nitelikli yapının geliştirilmesini yavaşlatmak adına olumlu yaklaşmış ve ayrıca Rusya'nın bölgedeki etkisini azaltma yönlü dış politikası bağlamında bölge ülkelerinin NATO üyeliğini teşvik etmiştir. Bununla birlikte Birleşik Krallık, bir yandan esnek yapılı bir AB adına ekonomisi görece zayıf ülkelerin üyeliklerini desteklerken, öte yandan bu ülkelerden gelecek göç dalgalarına ve serbest dolaşım rejimine karşı tutumuyla ve geçmişte Bulgaristan ve Romanya'nın üyelik sürecinde olduğu gibi "geçiş dönemi" politikasıyla Birliğin geliştirdiği ulusüstü söylem ve değerler ile çelişen bir eğilim sergilemiştir. Nitekim gelişmekte olan MDAÜ'lerin Birliğe katılımı sonrası ve özellikle bu ülkelerden başlayan göç hareketleri nedeniyle Avrupa şüpheciliğinin Brexit'e kadar uzanacak olan belirleyici dönemi başlamıştır. Birleşik Krallık'ta 2010 seçimleri sonucunda Muhafazakâr Parti'nin iktidara gelmesi ise bir yönüyle Birliğin genişleme süreçlerine verilen desteği de azaltan bir sürece kapı aralamıştır. Yeni üyelerden Birleşik Krallık'a doğru yoğun göç beklentisi ve siyasi elitler başta olmak üzere toplumun çeşitli katmanlarında AB şüpheciliğinin artması dolayısıyla gerek Birliğin ortak politikaları gerekse derinleşme/genişleme gibi tartışma alanlarına yönelik bir isteksizlik ve atalet söz konusu olmuştur. Nitekim Brexit referandum kampanyası sürecinde AB'den ayrılma yönünde propaganda yürüten tarafların önemli dayanak noktalarından biri de Batı Balkanlar, Türkiye ve hatta ileride Ukrayna'nın genişleme sonucu Birliğe katılımı ile yoğun göç hareketlerinin bu ülkelerden Birleşik Krallık'a yöneleceği konusundaki endişe olmuştur. Genel olarak Brexit referandumundaki göç tartışmaları Türkiye üzerinden gerçekleşmesine rağmen Batı Balkanlar coğrafyası da bu tartışmada yerini almıştır. 2013 yılında Muhafazakâr Partili Başbakan David Cameron, genişlemeye olan desteklerinin, Birliğe yeni katılan ülkelerden yaşanacak emek göçüne kısıtlama getirilmesi ve bu ülkelerden yoğun göçün engelleneceği döneme değin emeğin serbest dolaşımının sınırlandırılması koşuluyla süreceğini ifade etmiştir. AB içinden Birleşik Krallık'a yönelen göç hareketlerine ek olarak AB dışından yönelen göç dalgasının potansiyel etkileri de dikkate alındığında, Brexit'i savunan yoğun propaganda mekanizmasının Birleşik Krallık halkında algısal bir karşılık bulması pek de zor olmamıştır.[2]

Genel itibariyle AB, söylemsel ve stratejik anlamda Batı Balkanları Avrupa'nın ayrılmaz bir parçası olarak görmekte ve bu coğrafyanın geleceğinin Birliğe entegrasyonla şekilleneceğini kabul etmektedir. Nitekim Yüksek Temsilci Federica Mogherini de Avrupa'da gerçek manada bir bütünleşmenin, Batı Balkanlar'ın katılımı ile sağlanabileceğini ifade etmiştir (European Commission,

[2] Bu açıdan bakıldığında Brexit sonrasında ve Batı Balkanlar'ın AB'ye olası entegrasyonu gerçekleştiği takdirde, Avrupa bütünleşmesinin temel değerleriyle çelişen bu tarzda bir sınırlama girişiminin belki de tamamen ortadan kalkacak olması, Batı Balkanlar açısından katılım sonrası bile devam etme riski olan Birlik-içi dolaylı bir tecrit olasılığını gündemden kaldırmış olmaktadır.

2018b). Brexit süreci öncesinde olduğu gibi Brexit sonrasında da AB, geçmişten gelen bölgesel sorunların çözümünde başlıca rolü oynayacaktır. Bu kapsamda önceki bölümde incelendiği üzere Bosna Hersek'te barışının sürdürülmesi; Kosova, Arnavutluk ve Sırbistan arasında Kosova sorununu ortadan kaldıracak uzlaşının sağlanması ve Yunanistan ile Kuzey Makedonya sorununun çözümünün ardından iki ülke arasındaki iyi ve istikrarlı bir ilişkinin tesisi gibi konular başlıca siyasi gündem maddeleri olarak belirginleşmiştir. Bununla birlikte gerek bu gündemi yansıtacak olan süreç gerekse derinleşme/genişleme tartışmaları bağlamında Birliğin başat aktörleri arasında tam bir uzlaşı söz konusu değildir. Nitekim Sırbistan ve Karadağ'dan sonra diğer resmi adaylar olan Kuzey Makedonya ve Arnavutluk ile müzakerelere başlanması konusunda Komisyon ve Parlamento'nun verdiği olumlu tavsiye kararları ve Ekim 2019'da toplanan Avrupa Konseyi'nin iki ülkeye yönelik müzakerelere başlama söylemi, Almanya'nın desteğine karşın Fransa'nın vetosuna takılmıştır. Fransa'nın bu tutumu, bu ülkelere yönelik rahatsızlığından ziyade genel olarak derinleşme ve reform gündemini önceleyen yaklaşımıyla açıklanabilir. Bu nedenle Fransa'nın uzun vadede engelleyici bir politik tutumu söz konusu olmasa bile (European Western Balkans, 2019) Birlik-içi reformlar somutlaşmadan nihai entegrasyona sıcak bakmadığı anlaşılmaktadır.

Fransa Cumhurbaşkanı Emmanuel Macron da mevcut hali ile 28, Brexit sonrası 27 üyeli AB yapısının, Birlik düzenine ilişkin karar almakta ve küresel/bölgesel sorunların doğurduğu etkilere hızlı ve pratik tepkiler verebilmekte zorluk yaşadığını/yaşayacağını savunarak, Brexit sonrasında genişleme gündemi yerine öncelikli olarak Birliğin içsel meselelerine odaklanılması gerektiğini ifade etmiştir. Nitekim Fransa'nın Batı Balkanlar'a yönelik yeni stratejik yaklaşımında, hâlihazırdaki çözülmemiş bölge-içi anlaşmazlıklar ve hukukun üstünlüğünü kalıcı kılma, güvenlik ve dış etkilere açıklık gibi bölge ülkelerini Avrupa yöneliminden saptıran zorlukların yanı sıra çeşitli ekonomik ve sosyal boyutlu meselelerin aşılması koşullarının daha öncelikli meseleler olarak hatırlatıldığı görülmektedir (European Western Balkans, 2019). Macron'un sözcülüğünü yaptığı bölgeye yönelik bu çekimser yaklaşım, Almanya Başbakanı Angela Merkel tarafından tepkiyle karşılanmıştır (Stone, 2019). Merkel, verilen sözlerin tutulmamasının ve bölgenin bekleme odasında bırakılmasının, bölge ülkeleri ve vatandaşlarında hayal kırıklığı ve dışlanmışlık hissine bağlı olarak Avrupalılık hissiyatında gerilemeye yol açabileceği, bu nedenle bu ülkelerin daha fazla bekletilmesinin stratejik olarak da hatalı bir yaklaşım olacağına vurgu yapmıştır. Esasen Merkel'in bu açıklaması, uzun sürmesi olası bir belirsizlik halinde bölge ülkelerinin siyasi ve ekonomik alanda diğer büyük güçlerin etkisine giderek daha açık hale gelme riskine dair derin bir endişe barındırmaktadır. Zira ABD'nin bölge üzerinde özellikle soğuk savaş sonrasında kökleşen mutlak hegemonik etkisi nispi bir gerileme sürecine girerken, bir yanda Birliğin lokomotifi olan Almanya ve Fransa'nın, diğer yanda Rusya gibi bölge ile tarihsel bağları olan askeri bir süper gücün, öte yanda ise kuşak-yol inisiyatifi gibi stratejik bir açılım ile Balkanları geçiş rotasında konumlandırmış olan ÇHC'nin varlığı, Batı Balkan ülkeleri açısından "AB üyeliğini" başlı başına varoluşsal bir zorunluluk olmaktan çıkarabilecek etkiye sahiptir.

ÇHC, Batı Balkanlar'da özellikle finansal anlamda büyük bir yatırımcı pozisyonuna evrilmekte ve küresel finans olanaklarının daraldığı bir konjonktürde bölge nezdinde ÇHC'ye yönelik olumlu bir algı oluşmaya başlamaktadır. Öte yandan bölgedeki nüfuzunun ekonomik temelsizlik nedeniyle zayıf olduğu düşünülse bile Rusya'nın nihai anlamda bölge ülkelerinin NATO ve AB üyeliklerini zorlaştıracak bir etki kapasitesine sahip olduğu yadsınamaz noktadadır. Nitekim Rusya'nın bölgedeki

artan müdahalesine ilişkin Ekim 2016'da Karadağ'daki darbe teşebbüsünde Rusya'nın bağı ve bunun yanı sıra Bosna Hersek'teki Sırp Cumhuriyeti'nin Rusya'dan uzun menzilli silahlar satın almış olması Bosna Hersek'teki iç barış sürecine tehdit olarak yansıtılmaktadır. Bosna Hersek özerk Sırp Cumhuriyeti başkanı Milorad Dodik'in ülke istikrarını bozmaya yönelik Bosna Hersek'ten ayrılmasını öngören referandumu destekleyebileceğine dair söylemlerine Rusya'nın verdiği destek de buna örnek gösterilmektedir. Özellikle iç savaş sırasında NATO tarafından bombalanmış bir Eski Yugoslavya ülkesi olan ve aynı zamanda Batı Balkanlar'daki en büyük ekonomik ve demografik güç konumunda olan Sırbistan'ın Rusya ile yakın ilişkisi de dikkate alındığında, Birliğin bölgeye yönelik hassas bir politik söylem geliştirmesi kaçınılmaz olmakta, belirsizlik yerine açıklık, bekleme yerine entegrasyon algılarını hızlandırması gerekmektedir. Ayrıca Batı Balkanlar'ın bir bütün olarak AB'ye entegrasyonunun geçmişten gelen hasmane tutumlarla veto yetkisi üzerinden şantaj malzemesi haline getirilmesinin engellenmesi ve hatta bunun da ötesinde Birliğe daha önce üye olması olası bir bölge ülkesinin, daha sonra üye olması beklenen diğer bir bölge ülkesinin üyeliğini mevcut AB yapısında yer alan veto mekanizmasıyla engelleme olasılığını ortadan kaldıracak düzenlemelerin gerçekleştirilmesi gerekmektedir. Bu şekliyle bölgenin AB'ye tam entegrasyonunun, ülkelerin tarihsel hafızasında olumsuz yer tutan yakın geçmiş izlerinin silinmesinde de kayda değer bir rol oynayabileceği düşünülmektedir (European Commission, 2018b).

Batı Balkan coğrafyası ağırlıklı olarak kendi etki alanında ve arka bahçesi konumunda olan Almanya, sonuç olarak derinleşme ve reform gündemi ile eş zamanlı şekilde ve Batı Balkan ülkelerinin üyelik yolunda uzun süre bekletilmemesi yönünde bir politika izlemektedir. Bu sayede AB bloğuna katılacak olan bölge ülkelerinin orta vadede Rusya ve ÇHC etkisinden uzaklaşması da sağlanmış olacaktır. Öte tarafta Fransa'nın, bölge ile bir takım tarihsel bağları bulunmasına karşın, yakın tarih açısından yoğun bir çıkar ilişkisinin bulunmayışı, Fransız yaklaşımının Batı Balkanlar genişlemesini öncelikli görmeyen tutumunu açıklayan faktörlerden birisidir (Lindsay vd. 2017). Ayrıca mevcut genişleme ajandasında yalnızca Batı Balkanlar ve Türkiye'nin yer alıyor olması, Fransa'nın yeni bir genişleme yorgunluğu yerine Avrupa vatandaşlarının sorunlarını çözecek derinleşme sürecine yönelik tercihini desteklemektedir. Özetle Fransa, yeni üyelerin sorunlarıyla birlikte Birlik yapısına dâhil olması yerine bekletilmesini, böylelikle Birliğin sorunlarını çözmeye odaklanmanın ve yeni ayrılmaların önüne geçecek derinleşmenin asli öncelik haline getirilmesini savunmaktadır. Birleşik Krallık ise bir yandan ayrılık müzakerelerini yürütürken, diğer yandan Brexit sonrasında da Bölge güvenliğinin Avrupa güvenliği ile eşanlamlı olduğu tespitinden hareketle bölgenin güvenliği için oynadığı rolü üstlenmeye devam edeceğini ifade etmektedir (British Council, 2018).

Bu noktada ekonomik/ticari boyut, ayrıca dikkate alınması gereken bir faktördür. Geçmişten itibaren özellikle Almanya, İtalya, Hollanda ve Avusturya gibi Birlik üyesi ülkelerin Balkan coğrafyası ile olan ekonomik/ticari ilişkilerinin nispeten daha gelişkin olduğu dikkati çekmektedir (Montanari, 2005: 59-81). Bu durum bölgedeki siyasi ağırlık açısından da Almanya'yı üç büyükler arasında ön plana çıkarmakta ve Almanya'nın bölgeye ilgisini artıran faktörlerin başında gelmektedir. Almanya'nın aksine Birleşik Krallık'ın Batı Balkanlar'daki ekonomik varlığının ve ticari ilişkilerinin zayıflığı, bu ülkenin bölgeye yönelik ilgisini azaltan bir faktördür (House of Commons Foreign Affairs Committee, 2017). Dolayısıyla Brexit'in gerçekleşmesi halinde Almanya ve Fransa'nın öncülüğünde rotasını belirleyecek olan AB'nin, Fransa'nın çekimser yaklaşımı ve Almanya'nın bölgesel ağırlığı arasında bir denge kurması

gerekecektir. Fransız halkının gelişmekte olan ekonomilerin katılımına ilişkin çekincesinin yanı sıra göç algısı başta olmak üzere Batı Balkan ülkelerindeki olumsuz gelişmelerin Fransız medyası tarafından sıklıkla kullanılması, Fransa halkı nezdinde genişlemenin öncelik dışı bir tartışma olarak kalmasına yol açmaktadır (Wunch, 2017). Buna karşın ve genel itibariyle tüm AB ülkelerinin, bölgenin ekonomik ve ticari anlamda yakınsamasını destekleyen AB mali yardımlarının yeni bütçe döneminde artırılması gerekliliği üzerinde hemfikir olduğu görülmektedir. Bu doğrultuda genişleme stratejisinin finansmanı ve üyelik süreçlerinin hızlandırılması için Avrupa Komisyon'u, 2021-2027 bütçesi çerçevesinde IPA fonlarının kademeli olarak artırılmasını planlamıştır (European Commission, 2018a: 18). Nitekim yeni bütçe taslağına incelendiğinde IPA III aracının Batı Balkanlar Stratejisi bağlamında konumlandırıldığı ve geçmiş bütçe dönemine nazaran fonların yüzde yirmi oranında artırıldığı dikkati çekmektedir (Kurtar ve Cengiz, 2019, s. 76).

Sonuç ve Değerlendirme

SSCB'nin dağılmasından sonra ortaya çıkan güç boşluğu, Balkan coğrafyasında hâkimiyet kurmak isteyen güçler için bir fırsat sunmuştur. Rusya'nın, daha çok etnik ve inançsal temeldeki yakınlığı ile ilişkilendirilen, bununla birlikte Avrupa'ya uzanan bir enerji koridoru olması nedeniyle Rusya açısından yaşamsal anlamda asli bir konu olan Batı Balkanlar; AB ve ABD açısından ise dış tehditlere karşı güvenlik ile açıklanan, fakat ekonomik olarak açık pazar ve enerji hâkimiyeti gibi asli gerekçeler ile her daim kontrol altında tutulmak istenen ihtilaflı bir bölgedir. Böylece en başta jeostratejik konumu gereğince Batı Balkanlar, ekonomik ve politik rekabetle şekillenen sürekli bir hegemonya mücadelesine konu olmuştur. Balkanlar konusunda geçmiş dönemde AB ve ABD'nin birlikte politika ürettiği ve nihai anlamda ortak hareket ettiği görülmüştür. Bununla birlikte AB'nin Balkan ülkelerine yönelik genel söylemsel mantığı; istikrar, refah ve ekonomik boyutlarıyla Avrupalılık kimliğinin Balkanlarda benimsetilmesi olarak öne çıkarken; ABD'nin ise özellikle Rusya'ya karşı güvenlik ve savunma endişeleri ile gerekçelendirdiği bir müdahale stratejisi söz konusu olmuştur (Al ve Balcı, 2017, s. 37-39). Bunun yanı sıra Batı Balkan coğrafyasının, 2000'li yıllardan ve Yugoslavya'yı parçalayan silahlı çatışmaların sona ermesinden itibaren, AB'nin yol haritası olarak belirlediği rota doğrultusunda ekonomik ve siyasi boyutlu bir gelişim ve dönüşüm çizgisine girdiği görülmektedir. 2004 yılında Slovenya'nın, 2013 yılında ise Hırvatistan'ın Birliğe üye oluşu, bu gelişim ve dönüşümü kanıtlar nitelikteki başlıca gelişmelerdir (Ambassade de France à Skopje, 2019).

Bununla birlikte AB, Balkan coğrafyasındaki parçalanmışlık karşısında gerek iç savaş sürecinde gerekse savaş sonrası dönemde tutarlı ve entegre bir strateji ortaya koyamamıştır. AB açısından, savaş sürecinde olduğu gibi kalıcı barışı inşa ve bu çalışmada incelendiği üzere genişleme stratejisi bağlamında tutarsız ve birbiriyle çelişen politik yaklaşımlar söz konusu olmuştur. Bölgedeki iç savaş ve çatışma kalıntılarının yanı sıra organize suç, otoriter yönetimler, demokrasi eksikliği ve yolsuzluk gibi kronikleşmiş bir takım sorunlar da bu tutarsız yaklaşımları ve genişlemeye dair şüpheciliği besleyen önemli faktörler olmuştur. Almanya ve Fransa arasındaki yaklaşım farklılıkları ve Birliğin kendi derinleşme sürecine dair tartışmalar bir yana, bölge ülkelerinin herhangi birinin üyelik kapısını aralayabilmesi için öncelikle sayılan bu sorunların çözümüne yönelik bir nevi bölgesel bir derinleşmenin ön koşul haline getirildiği fiili bir durum ortaya çıkmıştır. Bu süreçte Birleşik Krallık'ın pozisyonu ise, AB yapısı içindeyken izlediği genel stratejiden kayda değer bir farklılık arz etmeyecektir.

Birleşik Krallık, Almanya ve Fransa'nın öncülüğünü yaptığı ulusüstü yapının Birlik çatısı altında geliştirilmesine yönelik politikalara karşı kendi hükümetlerarası yaklaşımı doğrultusunda Batı Balkanlar ve Türkiye de dâhil olmak üzere tüm genişleme süreçlerine dair olumlu yaklaşımını sürdürecektir (Grant, 2006). Bu yönüyle tarihsel, coğrafi ve kolonyal bir bağı olmadığı halde Batı Balkan ülkelerinin üyeliğine olan desteği, Birleşik Krallık'ın bölgeyi kayıran özel bir yaklaşımı olarak değil, genişleme süreçlerine dair genel stratejisi bağlamında okunmalıdır. Nitekim Brexit sonrasında da Birleşik Krallık, NATO çatısı altında güvenlik ve savunma alanında, Berlin Süreci dâhilinde ekonomik ve siyasi alanda, ikili işbirliği anlaşmaları çerçevesinde ise ticaret ve yatırım alanında bölge ülkeleri ile ilişkilerini sürdürecektir.

Güney Avrupa'ya açılan bir kapı olan Balkan coğrafyası, ÇHC'nin "Bir Kuşak Bir Yol" projesinde kilit bir bağlantı noktasını teşkil etmektedir. ÇHC'nin, Avrupa kıtasına ve ötesine uzanan yeni ipek yolunu çizen bu büyük stratejik adımı, hâlihazırda, ÇHC kontrolünde olan Pire Limanı'nı Avrupa'nın kalbine bağlamaktadır. Her ne kadar ticari bir konsepti ön plana almış olsa da, olası jeopolitik etkileriyle başta ABD ve Birleşik Krallık olmak üzere AB'nin iki başat gücü Almanya ve Fransa'nın küresel çıkarlarıyla çelişen bu stratejik hamlenin, ekonomik/finansal ve sosyal etkileriyle önümüzdeki onyıllara damga vurma olasılığı oldukça yüksektir.[3] Böylece, siyasi anlamda ABD ve Rusya Federasyonu'nun; ekonomik/finansal anlamda ise ÇHC'nin bölgedeki nüfuzunu genişletme çabalarının yanı sıra, kendi iç ve dış ekonomik/politik sorunlarında kaybolmuş görünse dahi Türkiye'nin bölge ile olan tarihsel bağlarını göz ardı etmek olası değildir. Fakat bunlardan daha belirleyici olan veya olması gereken seçenek, Batı Balkanlar'ın 1990'lardaki karanlık döneme rağmen geçmişte kanıtlamış olduğu ve bu anlamda geleceğe de ışık tutan bir arada ve barış içinde yaşama iradesidir. Sonuç olarak bölge ülkelerinin, kendi çelişkilerini çözmekte zorlanan bir siyasi bloğun bekleme odasında vakit kaybetmek yerine, geçmiş deneyimlerin ışığında ve bağımsızlık çerçevesinde kendi bölgesel işbirliğini inşa edecek ve yükseltecek adımlar atması da olasılık ve mantık dâhilindedir.

[3] ÇHC açısından Sırbistan, kuşak-yol inisiyatifinde kilit bir ortak olarak ön plana çıkmaktadır. Nitekim ÇHC bu ülkede, çoğunluğu kredi şeklinde olan ve altyapı, ulaşım ve enerji projelerini finanse eden 1 Milyar Dolar'ın üzerinde bir yatırım gerçekleştirmiştir (EUISS, 2017).

KAYNAKÇA

Al, A. ve Balcı, B. (2017). Political Economy Analysis of the Balkans: Struggles for Hegemony, 2nd International Congress on Political, Economic and Social Studies-ICPESS.

Ambassade de France à Skopje (2019). Stratégie française pour les Balkans occidentaux, https://mk.ambafrance.org/Strategie-francaise-pour-les-Balkans-occidentaux (15.11.2019).

British Council (2018). The future of the Western Balkans - what role for the UK?, https://www.britishcouncil.org/research-policy-insight/insight-articles/future-western-balkans (15.11.2019).

De Munter, A. (2019). The Western Balkans, European Parliament Fact Sheets on the European Union, https://www.europarl.europa.eu/factsheets/en/sheet/168/the-western-balkans (15.11.2019).

European Commission (2014). Enlargement Strategy and Main Challenges 2014-15, COM (2014) 700 final, Brussels.

European Commission (2018a). A credible enlargement perspective for and enhanced EU engagement with the Western Balkans, COM(2018) 65 final, Strasbourg.

European Commission (2018b). Strategy for the Western Balkans: EU Sets Out New Flagship Initiatives and Support for the Reform-Driven Region, https://ec.europa.eu/neighbourhood-enlargement/news_corner/news/strategy-western-balkans-eu-sets-out-new-flagship-initiatives-and-support-reform_en (15.11.2019).

European Commission (2019). European Neighbourhood Policy And Enlargement Negotiations, https://ec.europa.eu/neighbourhood-enlargement/countries/check-current-status_en (15.11.2019).

European Union Institute for Security Studies-EUISS (2017). China's Road: into the Western Balkans, https://www.iss.europa.eu/sites/default/files/EUISSFiles/Brief%203%20China%27s%20Silk%20Road.pdf (15.11.2019).

European Western Balkans (2019). Macron published a new Strategy for the Western Balkans, 01.05.2019, https://europeanwesternbalkans.com/2019/05/01/macron-published-new-strategy-western-balkans/ (15.11.2019).

Grant, C. (2006). Europe's Blurred Boundaries: Rethinking Enlargement and Neighbourhood Policy, Centre for European Reform, London.

House of Commons Foreign Affairs Committee (2017). Global Britain and the Western Balkans, Tenth Report of Session 19 (15.11.2019).

Kurtar, A. ve Cengiz, Ç. (2019). Avrupa Birliği 2021-2027 Bütçesi ve Türkiye, İmaj Yayınevi, Ankara.

Lindsay, J. K. vd. (2017). The national politics of EU enlargement in the Western Balkans, Journal of Southeast European and Black Sea Studies 17:4.

Montanari, M. (2005). EU Trade with the Balkans: Large Room for Growth?, Eastern European Economics. 43:1, ss. 59-81.

Stammen, T. (2008). Avrupa Birliği'nin Gelişiminde Genişleme ve Derinleşme Süreci Arasındaki Diyalektik İlişki (çev. Necati İyikan), Akdeniz İ.İ.B.F. Dergisi (15), ss. 196-209.

Stone, J. (2019). EU Enlargement Plans Stall After Opposition from Emmanuel Macron, The Independent, 18.10.2019, https://www.independent.co.uk/news/world/europe/eu-enlargement-emanuel-macron-albania-north-macedonia-juncker-a9161536.html (15.11.2019).

Wunch, N. (2017). Between indifference and hesitation: France and EU enlargement towards the Balkans, Journal of Southeast European and Black Sea Studies, 17:4.

International
Congress of Human Studies
Uluslararası İnsan Çalışmaları Kongresi ISBN:NNNN-NNNN

Differentiation of Advertising Channels in Consumer Purchasing Behavior by Geographic Regions

Tüketici Satın Alma Davranışında Reklam Mecralarının Etkisinin Coğrafi Bölgelere Göre Farklılaşması

Fikret Yaman *
Semih Açıkgözoğlu**

Abstract

Today, businesses are resorting to advertising, which is an element of the promotion mix in order to market their goods and services. The purpose of advertising is to market goods or services to the consumer. Advertising is one of the leading tools that drive consumer behavior. Because when the consumer needs any goods or services, they will be informed, persuaded and reminded by advertising. Advertising reaches consumers through different advertising channels. Television, newspapers, radio, magazines, outdoors and the Internet are among these media. Advertising channels vary from consumer to consumer. According to the characteristics of the target audience, businesses benefit from these advertising channels. The company that wants to sell its product

Özet

Günümüzde işletmeler mal ve hizmetlerini pazarlayabilmek için tutundurma karmasının bir ögesi olan reklama başvurmaktadırlar. Reklamda amaç tüketiciye mal ya da hizmeti pazarlayabilmektir. Tüketici davranışlarına yön veren araçların başında reklam gelmektedir. Çünkü tüketici herhangi bir mal ya da hizmete ihtiyaç duyduğunda reklam sayesinde bilgilendirilecek, ikna edilecek ve hatırlatmalarda bulunulacaktır. Reklam tüketicilere farklı reklam mecraları sayesinde ulaşmaktadır. Televizyon, gazete, radyo, dergi, açıkhava ve internet bu mecraların başında gelmektedir. Reklam mecraları tüketiciden tüketiciye farklılık göstermektedir. Hedef kitlenin özelliklerine göre işletmeler bu reklam mecralarından yararlanırlar. Ülke genelinde ürününü satmak isteyen işletme ile belli bir bölgede ürününü satmak isteyen işletmenin kullanacakları reklam mecrası farklı

* Fikret Yaman, Doç. Dr., Afyon Kocatepe Üniversitesi Uluslararası Ticaret ve Finansman, fyaman@aku.edu.tr
** Semih Açikgözoğlu, Araş. Gör. Afyon Kocatepe Üniversitesi İşletme Bölümü, sacikgozoglu@aku.edu.tr

throughout the country and the advertising medium that the business will use in a certain region will be different. The effect of advertising channels also varies from person to person, region to region. Businesses should pay attention to these in choosing advertising media and determine which medium can best reach the consumer. In the study, 1000 consumers in 81 provinces in Turkey were surveyed face-to-face and in line with these surveys, it was determined whether advertising media differed in consumer purchasing behavior by geographic allocation.

Keywords: Advertising, Consumer, Geograpical Region, Advertising Media, Consumer Behavior

olacaktır. Reklam mecralarının etkisi de kişiden kişiye, bölgeden bölgeye farklılıklar göstermektedir. İşletmeler reklam mecrası seçiminde bunlara dikkat etmeli ve tüketiciye en iyi şekilde hangi mecra aracılığıyla ulaşabileceğini tespit etmelidir. Çalışmada Türkiye'de 81 ilde 1000 tüketiciye yüzyüze anket uygulanmış ve bu anketler doğrultusunda reklam mecralarının tüketicinin satın alma davranışında coğrafi bölgelere göre farklılık gösterip göstermediği ortaya konulmuştur.

Anahtar Kelimeler: Reklam, Tüketici, Coğrafi Bölge, Reklam Mecraları, Tüketici Davranışları

Giriş

Günümüzde reklam işletmeler için tüketiciye ulaşabilme ve tüketiciyi etkileyebilme amacıyla kullanılan bir tutundurma bileşenidir. Reklam sayesinde işletmeler ürünlerini daha rahat pazarlayabilmektedirler. Tüketiciler ise bir ürünü satın alır, kullanır, bundan dolayı memnuniyet ya da memnuniyetsizliğini çevresine yansıtır. Tüketiciyi o ürüne yönlendiren araçların başında reklam gelmektedir. Reklam tüketiciye çeşitli mecralar aracılığıyla ulaşmaktadır. Bu mecraların en bilinenleri; televizyon, radyo, gazete, dergi, internet ve açıkhavadır.

Tüketici gördüğü ya da işittiği reklam sonrasında ürüne karşı bir tutum geliştirir. Tüketici reklam sonrasında o ürüne ihtiyaç duyduğu düşüncesinde ise ürünü satın alma, ihtiyacı olmadığı düşüncesinde ise, satın almama kararı vermektedir.

Reklamın etkisi çeşitli demografik özelliklere göre de farklılık göstermektedir. Her kişinin reklama gösterdiği tepki ve davranış farklı olmaktadır. Bu farklılık cinsiyete göre, eğitime göre, yaşa göre, meslek grubuna göre, bölgelere göre ve daha birçok değişkene göre olabilmektedir.

Çalışmada reklam mecralarının tüketici satın alma davranışına etkisi her bir mecra için ayrı ayrı incelenmiş ve bölgelere göre farklılıklar olduğu sonucu elde edilmiştir.

1.Tüketici ve Tüketici Satın Alma Davranışı

Tüketici işletmeler tarafından satışa sunulan ürünlere, kişisel ya da hane halkı ihtiyaçları, istekleri ya da arzuları gerçekleştirmek amacıyla satın alan ya da satın alma kapasitesinde olan kişidir (Durmaz v.d., 2011:116). Tüketiciler, ihtiyacı olan ürünleri satın alırken psikolojik ve psikososyal ihtiyaçlarının neler olduğu üzerinde dururlar ve bu ihtiyaçlarına göre satın alma davranışlarına yön verirler (Yılmaz, 2005, 258). Bu nedenle reklam mecralarında tüketiciye ulaşmak isteyen işletmeler bu ihtiyaçları dikkate almalıdırlar.

Tüketici tercihlerini tespit ederek başarıya ulaşmanın işletmeler tarafından atılacak adımları şunlardır (Arslan, 2003:84);

- Tüketici istek ve ihtiyaçlarını anlamak,
- Bu istek ve ihtiyaçları karşılayabilecek mal ve hizmetleri üreterek, tüketici tatminini sağlayacak değer sunmak,
- Tüketiciyi satın alma davranışını gerçekleştirebilmesi adına güdülemektir.

Şekil 1: Tüketici Davranışı Genel Modeli

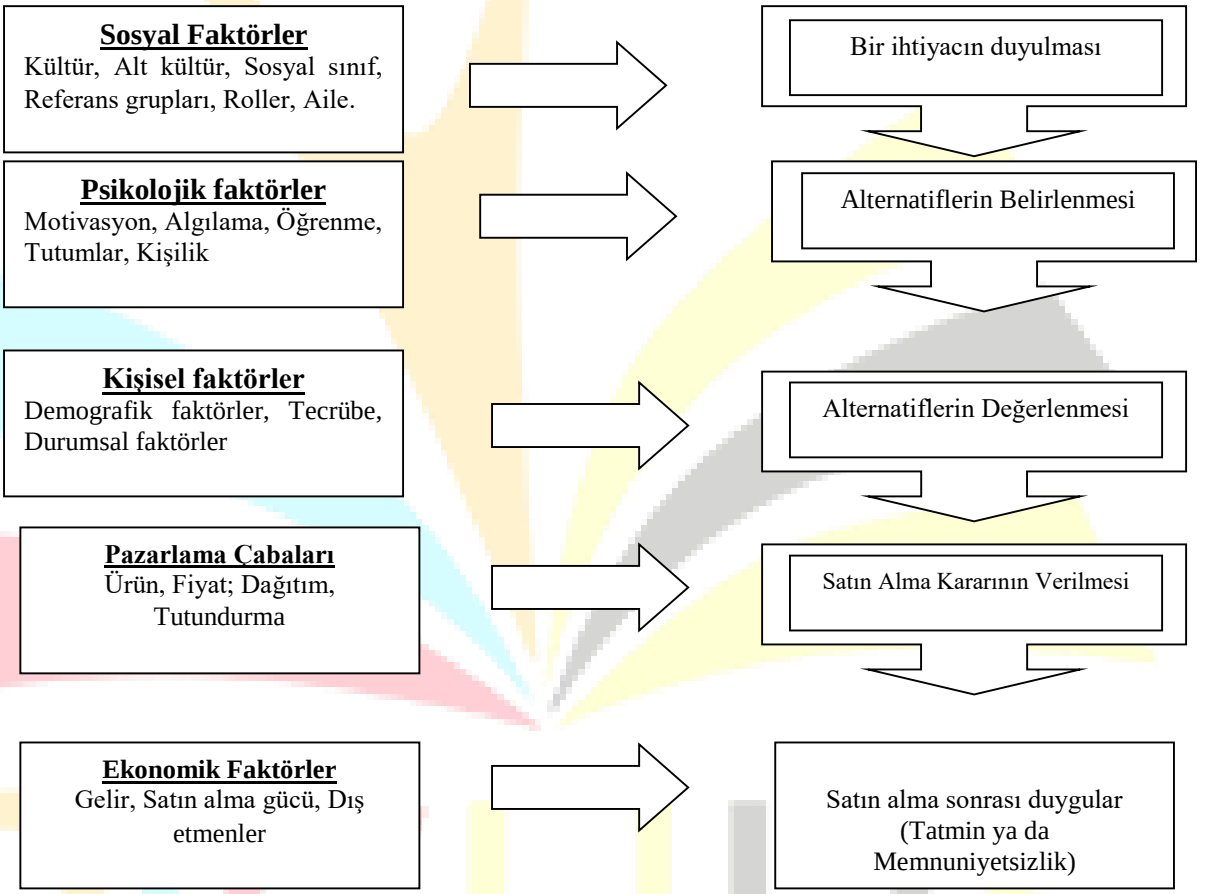

Kaynak: Altunışık v.d., (2012). Modern Pazarlama, Değişim Yayınları, İstanbul, 5.baskı.

Tüketici satın alma modeline bakıldığında öncelikli olarak tüketicinin bir ürüne karşı satın alma ihtiyacını duyması gerekmektedir. Tüketici bu ihtiyacı duyduktan sonra alternatifleri belirlemelidir. Tüketicinin satın alma davranışında sonraki aşama belirlemiş olduğu alternatifler arasından seçim yapabilmesidir. Alternatifleri değerlendiren tüketici için sonraki aşama ise satın alma kararının verilmesidir. Satın alma sonrası ise tüketici memnuniyet ya da memnuniyetsizliklerle ilgili duygular yaşar.

Şekil 1'e göre, tüketicinin satın alma kararında onu etkileyen bazı faktörler de söz konusudur. Tüketiciyi aile, kültür, referans grupları gibi sosyal faktörler, motivasyon, algı, öğrenme gibi psikolojik faktörler, tecrübe, demografik özellikler gibi kişisel faktörler, gelir, satın alma gücü gibi ekonomik faktörler ve ürün, fiyat, dağıtım, tutundurma gibi pazarlama çabaları etkilemektedir.

Tüketici davranışı karmaşık, dinamik ve çok boyutlu bir süreçtir ve tüm pazarlama kararları tüketici davranışı ile ilgili varsayımlara dayanmaktadır (Khan, 2006;6). Tüketicilerin marka ile uzun süre kalmaları için firmalar tarafından müşterilere özel ürünler ve tercihli hizmetler sunulmaktadır (Rajagopal, 2010;33).

Tüketici davranışının özellikleri şunlardır (Akturan, 2007: 238);

- Tüketici davranışı güdülenmiştir ve istek ve ihtiyacı tatmin etmek amaçlanmıştır.
- Tüketici davranışı satın alma öncesi, satın alma ve satın alma sonrası aşamalarını içeren dinamik bir süreçtir.
- Tüketici davranışı bir dizi faaliyeti kapsar.
- Tüketici davranışı karmaşıktır, zamana göre farklılık gösterir.
- Tüketici davranışında farklı roller bulunmaktadır.
- Tüketici davranışı dış faktörlere göre şekillenebilir.
- Tüketici davranışı kişiden kişiye farklılık gösterir.

Tüketiciler satın alma davranışlarında bir çok etken tarafından etkilenmektedir. Bu etkenlerden biri de reklamdır.

2. Reklam ve Reklam Mecraları

Paralı olarak yapılan duyurulara reklam adı verilmektedir. Gazeteler, radyo, dergiler, internet, televizyon, cep telefonu gibi kitle iletişim araçları veya reklam panoları ve afişler kullanılarak tüketicilere iletilen duyurulara reklam denir (Işıktaş, 2018: 30).

Reklamın temel özellikleri şunlardır (Elden ve Bakır, 2010: 13);

- Pazarlama iletişiminin bir aracıdır,
- Reklamda bir bedel söz konusudur ve bu bedel karşılığında reklam yayınlatılır.
- Reklamda hedef kitle, tüketici ve müşterilerdir.
- Kişisel olmayan bir sunum biçimi olarak karşımıza çıkar.
- Reklam mesajları çeşitli mecralar sayesinde hedef kitleye ulaşır.
- Reklam yapan taraf bellidir.
- Reklam yönetim süreci olarak hedef kitlenin karşısında çıkar.
- Reklam belirlenen amaçlar doğrultusunda yapılır.

Reklam tüketici ile markayı buluşturur ve bu sayede tüketicide marka bilinci oluşur. Tüketici reklam sayesinde ürünün işlevini öğrenir ve sağladığı faydalara bakar. Tüketici eğer üründen fayda sağladığına inanır ve hoşnut kalırsa bu noktada alımlarına devam eder (Elden, 2016:17).

Günümüzde reklam ajansları, müşterileri olan işletmelerin reklamlarını yayınlamak için tüm reklam mecraları içerisinde daha fazla alternatife sahiptir. Reklam farklı mecralar aracılığıyla hedef kitlesine ulaşır. Bu mecralar; televizyon, radyo, gazete, dergi gibi mecralardır (Çakır, 2016: 19).

Dev bütçelerle hazırlanan reklamlar artık her köşe başını, her yöreyi, her alanı, otobüs ve tramvay duraklarını, havalimanlarını ve bir çok alanı kaplamış durumdadır (Şimşek, 2006: 18-19).

Reklam yönetimi, özellikle reklam mecralarının seçimi, pazarlama yöneticileri için gün geçtikçe daha da zorlaşmaktadır. Geleneksel medya hala çok çekici olmasına rağmen, Internet'in hızlı ve sürekli yükselişi birkaç yeni, çekici pazarlama iletişim kanallarını ortaya çıkarmıştır. Buradaki zorluk, medya bütçeleri neredeyse sabit kalırken, mevcut reklam mecralarının sayısının çoğalmış olmasıdır (Danaher ve Dagger., 2013;517).

Hızlı büyüyen sektörlerde gelişmekte olan markalar genellikle tüketici bilincini artırmak ve yeni ürünlerin denenmesini teşvik etmek için reklama yatırım yapmaktadır. Yavaş büyüyen sektörlerde

olgun markalar pazar payını korumak ve düşüşü önlemek amacıyla reklam yapmaktadır (Darrat vd., 2016; 62).

Reklam, mal ve hizmeti hedef kitlesiyle buluşturup ona değer yükler. Bu nedenle uzun ve kısa vadeli hedefleri vardır. Bu hedefler reklam sürecini tümüyle etkiler. Bu sayede reklamda verilmek istenen mesaj belirlenir ve ona göre verilir (Altunbaş, 2015:16).

Reklam tanımında şunları barındırır (Peltekoğlu,2019:2);

- Üretici ve tüketiciyi buluşturmayı amaçladığı için bir iletişim biçimidir.
- Reklam mesajları rasyonel ve duygusal öğelerden oluştuğu için reklamın içinde hem duygu hem de mantık söz konusudur.
- Reklam sayesinde ürün, fikir yeniden konumlandırılır. Bunun için reklam hayal gücünü, ikna kabiliyetini kullanır.

3. Araştırma Hakkında Genel Bilgiler

Araştırma Türkiye'nin 81 ilinde 2018 yılı Ağustos ayında yapılmıştır. Araştırmada veri toplama yöntemi için yüzyüze anket yöntemi kullanılmış ve çalışmada kullanılan ölçeğin güvenilirliği test edilmiş ve (Cronbach Alpha=0,82) güvenilir olduğu tespit edilmiştir. Araştırmada katılımcıların bölgelere göre tutumlarını tespit etmek amacıyla varyans analizinden yararlanılmıştır. Anket formu 5 demografik, 15 algıyı ölçmeye yönelik Likert Ölçeği ile hazırlanmış Tamamen katılıyorum- Kesinlikle katılmıyorum aralığındaki sorulardan olmak üzere toplam 20 sorudan oluşmaktadır.

4. Değerlendirme ve Bulgular

Araştırmaya farklı yaş, eğitim, cinsiyet, bölge ve meslekten tüketiciler katılmıştır.

Tablo 1: Katılımcıların Demografik Özellikleri

YAŞ	SAYI	%	EĞİTİM	SAYI	%
20 yas ve altı	108	10,8	**İlköğretim**	137	13,7
21-30 yas arası	433	43,3	**Lise**	395	39,5
31-40 yas arası	207	20,7	**Ön Lisans**	170	17,0
41-50 yas arası	153	15,3	**Lisans**	177	17,7
51-60 yas arası	81	8,1	**Lisansüstü**	121	12,1
61 yas ve üzeri	18	1,8	**MESLEK**	**SAYI**	**%**
BÖLGE	**SAYI**	**%**	**Memur**	178	17,8
Marmara	300	30,0	**İşçi**	115	11,5
Ege	164	16,4	**Ev Hanımı**	162	16,2
İç Anadolu	239	23,9	**Öğrenci**	145	14,5
Akdeniz	125	12,5	**Serbest Meslek**	165	16,5

Karadeniz	58	5,8	**Çiftci**	132	13,2
Doğu Anadolu	29	2,9	**İşsiz**	103	10,3
Güneydoğu Anadolu	85	8,5	**CİNSİYET**	**SAYI**	**%**
			Kadın	463	46,3
			Erkek	537	53,7
Toplam	1000	100	**Toplam**	1000	100

Araştırmaların çoğunda araştırmaya katılan bireylerin yaşı önemli bir değişkeni oluşturmaktadır. Farklı yaş düzeylerindeki bireyler farklı davranışlar sergileyebilmektedirler. Araştırmaya katılanların % 43,3'ü 21-30 yaş aralığında, %20,7'si ise 31-40 yaş aralığında yer almaktadırlar. Cinsiyet de bu tür araştırmalarda önemli bir değişkendir. Araştırmaya katılanların %53,7'si erkeklerden, %46,3'ü ise kadınlardan oluşmaktadır. Araştırmaya farklı meslek gruplarından katılım olmuştur. Katılımcıların %17,8'i memur, % 16,5'i ise serbest meslek mensubudur.

Diğer önemli bir değişken olan eğitim durumunda ise katılımcıların %39,5'i lise, %17,7'si ise lisans mezunudur. Eğitim düzeyleri kişilerin davranışlarına yön verir. Araştırmada nüfus sayımı verileri bölgelere göre oranlanmıştır. Katılımcıların % 30'u Marmara Bölgesi, %23,9'u ise İç Anadolu Bölgesi'ndendir.

5. Bölgelere Göre Reklam Mecralarının Değerlendirilmesi

Araştırma Türkiye'nin yedi coğrafi bölgesinde gerçekleşmiştir. Araştırmada coğrafi bölgelerden toplanan veriler nüfus sayımı verilerine göre orantılı olarak toplanmıştır. Buna göre; araştırmaya katılanların %30'u Marmara Bölgesi'nden, %23,9'u İç Anadolu Bölgesi'nden, %16,4'ü Ege Bölgesi'nden, %12,5'i Akdeniz Bölgesi'nden, %8,5'i Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nden, %5,8'i Karadeniz Bölgesi'nden ve %2,9'u da Doğu Anadolu Bölgesi'ndendir.

Çeşitli reklam mecraları bölgelere göre (Sig.0,05 anlamlılık düzeyinde) karşılaştırılmış ve aşağıdaki sonuçlar elde edilmiştir.

- Marmara Bölgesi'ndeki tüketiciler, Karadeniz Bölgesi'ndeki tüketicilere göre televizyon reklamlarını daha çok takip etmektedirler.
- Akdeniz Bölgesi'ndeki tüketicilere göre, Marmara Bölgesi'ndeki tüketiciler televizyonda izledikleri reklamları arkadaşlarına daha çok anlattıklarını ifade etmişlerdir.
- Televizyonda izledikleri reklamlar Marmara Bölgesi'ndeki tüketicilerin kararlarını Akdeniz Bölgesi'ndeki tüketicilere göre daha çok değiştirmektedirler.
- Televizyon reklamlarında eskiden kullandığı ürüne daha sempatik bakacağını ifade eden Marmara Bölgesi'ndeki tüketiciler Güneydoğu Bölgesi'ndeki tüketicilere göre farklılaşmaktadırlar.

Sonuç

Reklam bugün tüketicinin satın alma davranışında en önemli etkileyicilerden biridir. Reklam çeşitli mecralar aracılığıyla tüketicilere ulaşır. Her bir tüketici farklı reklam mecralarından etkilenir.

Kimi tüketici gazetelerden, kimisi televizyondan, kimisi internetten kimisi ise bu sözü edilen mecraların dışındaki mecralar aracılığyla reklamla karşılaşmaktadır.

Tüketici satın alma davranışı, tüketicinin bir mal ya da hizmete ihtiyaç duymasıyla başlar. Daha sonra tüketici bu mal ya da hizmeti satın alır, sonrasında ise memnuniyet ya da memnuniyetsizliği değerlendirir. Bu aşamaların hepsinde reklam etkileyici bir faktördür.

Tüketici ile ilgili araştırmalarda yaş, eğitim, cinsiyet, meslek gibi birçok değişken tüketici davranışına etki etmektedir. Bireylerin yaşadıkları bölgeler de tüketici davranışına yön veren diğer bir değişkendir.

Çalışmada bölgelere göre reklam mecralarının tüketici satın alma davranışını etkileyip etkilemediği araştırılmıştır. Reklam mecraları ayrı ayrı incelenmiş ve sadece televizyondaki reklamlarda bölgeler arası farklılıkların olduğu ortaya çıkmıştır. Diğer mecralar ile bölgeler arasında farklılık olmadığı tespit edilmiştir. Buna göre Marmara Bölgesi'ndeki tüketiciler ile Akdeniz Bölgesi'ndeki tüketiciler arasında farklılıklar görülmüştür. Marmara Bölgesi'ndekiler Akdeniz Bölgesi'ndekilere göre; televizyon reklamlarını daha çok takip ederlerken, televizyonda izledikleri reklamları arkadaşlarına daha çok anlatmaktadırlar. Ayrıca Marmara Bölgesi tüketicileri Akdeniz Bölgesi tüketicilerine göre televizyon reklamlarını fikirlerinde daha etkileyici bulmaktadırlar. Marmara Bölgesi'ndekiler Güneydoğu Anadolu Bölgesi'ndekilere göre daha önce kullandığı ürünün reklamına televizyonda daha sempatik yaklaşmaktadır.

Bundan sonraki araştırmalarda araştırmacılara; geneli temsil edecek, nitel yöntemlerle desteklenmiş, karşılaştırma yapabilmek için de farklı demografik özelliklere sahip tüketicilerin algılarının karşılaştırılması önerilmektedir.

KAYNAKÇA

Akturan U., (2007), "Tüketici Davranışına Yönelik Araştırmalarda Alternatif Bir Teknik: Etnografik Araştırma", İstanbul Ticaret Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 6(11), 2007/2, s.237-252.

Altunbaş, H. (2015). Reklam Bize Ters, Literatürk Academi, İstanbul.

Altunışık R., Torlak Ö., Özdemir Ş., (2012), "Modern Pazarlama", İstanbul: Değişim Yayınları, 5.baskı.

Arslan K., (2003). "Otomobil Alımında Tüketici Davranışlarını Etkileyen Faktörler", İstanbul Ticaret Üniversitesi Dergisi, S. 3, ss.83-103.

Çakır S.,(2016), "Reklam ve Müzik", Ankara: Gece Kitaplığı.

Danaher P.J. ve Dagger T.S, (2013), Comparing the Relative Effectiveness of Advertising Channels: A Case Study of a Multimedia Blitz Campaign, Journal of Marketing Research, Vol L, 517-534.

Darrat M. A., Wilcox G.B., Funches V., Darrat M. A., (2016), Toward an Understanding of Causality Between Advertising and Sales: New Evidence from a Multivariate Cointegrated System, Journal Of Advertising45 (1), 62-71.

Durmaz Y., Oruç R.B., Kurtlar M., (2011), "Kişisel Faktörlerin Tüketici Satın Alma Davranışlarına Etkisi Üzerine Bir Araştırma", Akademik Yaklaşımlar Dergisi, 2(1), s.114-133.

Elden M., ve Bakır U. (2010), "Reklam Çekicilikleri Cinsellik, Mizah, Korku", İstanbul: İletişim Yayınları.

Elden M.(2016), "Reklam Yazarlığı", İstanbul: İletişim Yayınları.

Işıktaş S. (2018). "Türkiye'de Reklam Tarihi Gelişimi ve Televizyon Reklam Araştırmaları", İstanbul: Hiper Yayın.

Khan, M. A. (2006), "Consumer Behavior and Advertising Management." New Delhi: New Age International.

Peltekoğlu F.B., (2019), "Kavram ve Kuramlarıyla Reklam",İstanbul: Beta, 2.baskı.

Rajagopal P., (2010), "Consumer Behavior : Global Shifts and Local Effects". New York: Nova Science Publishers, Inc.

Şimşek, S. (2006). Reklam ve Geleneksel İmgeler, NKM Yayınları, Ankara.

Yılmaz, V. (2005). "Tüketici Memnuniyeti ve İhtiyaçlarının Marka Sadakatine Etkisi: Sigara Markasına Uygulanması", Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi , S.1, s.257-271.

International
Congress of Human Studies
Uluslararası İnsan Çalışmaları Kongresi ISBN:NNNN-NNNN

Human Rights And Liberty: A Debate Over Liberty And Rights From The Past To Present

İnsan Hakları ve Özgürlük Nereden Nereye Bir Öngörü

Özlem Küçük*

Abstract

The only country that was founded on the discourse of freedom is the USA. The result of discourse of freedom as a legendary, the USA has attracted many artists and scientists to its lands. All these scientists contributed significantly to the development of the United States. The United States is one of the countries that have made positive contributions to the international human rights field. For example, on June 12, 1776, at the beginning of the Virginia Constitution, "Bill of Rights" comprises the first positive legal law text that historically guaranteed

Özet

Özgürlükler ülkesi olarak efsaneleşen ve özgürlük bilinciyle kurulan tek ülke ABD'ye, bu ünü sayesinde ülkelerindeki katı rejimden yâda politik baskılardan kaçan birçok bilim insanı ve sanatçı göç ederek gelişimine büyük katkı verdi. 12 Haziran 1776 yılında Virginia anayasasının başındaki "Bill of Rights (haklar bildirisi) tarihsel olarak insan haklarının güvenceye alındığı ilk pozitif hukuk metnidir ve ABD'nin insan hakları alanında yaptığı önemli katkılardandır. Farklı etnik kökenlerden hakları eşit ortaklık, demokrasi, özgürlük ile kendi kaderini tayin etme

* Özlem Küçük, Dr. Öğr. Gör., Kocaeli Üniversitesi Hukuk Fakültesi Adalet Meslek Yüksekokulu, ozlem.kucuk@kocaeli.edu.tr

human rights. Since its establishment, the United States has aimed to be a universal nation that unites many people of different ethnic backgrounds under the umbrella of equal partnership and freedom with its federal political structure different from Spain, Britain, France etc. The Atlantic Charter was a statement issued on 14 August 1941 that included the four freedoms of American President Roosevelt which were freedom from fear, freedom from want, freedom of speach and freedom of worship. Thus, the Atlantic Declaration is an important milestone in the establishment of the United Nations and Human Rights. Finally, United States contributed expanding the liberalism by supporting human and political rights proggression. The US does not think the same idea about human rights today as it did in the past. Face Book Ceo, Mark Zuckerberg who is the man with total control over the world's largest communications platform still hasn't fulfilled his promises to reform.

Keywords: Liberty, Human Rights, Political Rights, Democracy, Free From Fear

gibi anti-emperyalist söylemle birleştiren ülkenin bu tavrı ekonomik ve siyasal gelişimini destekler nitelikteydi. ABD başkanı Roosevelt, 5 Ocak 1941 tarihli ünlü söylevinde, "söz ve ifade özgürlüğü", "ibadet özgürlüğü", "yoksulluktan kurtulma özgürlüğü" ve "korkmadan yaşama özgürlüğü" olmak üzere dört özgürlük kavramını uluslararası topluma beyan etti. 14 Ağustos 1941 de Atlantik demeci ile insan hakları düşüncesi Amerikan ve İngiliz devletinin uzlaşısı ile ilk defa uluslararası hukuka yansımıştır. Ancak ABD, bugün insan hakları hususunda geçmişte durduğu noktada değildir. Katılaşan göç politikası, pek çok insanın kişisel verilerini politik amaçlarla kullanan bir şirketin, esasen, insanların siyasal hakların kullanımını zihinsel yönlendirme yöntemiyle etkilemesi sonrası açılan dava sürecinde yaşananlar gibi.

Anahtar Kelimeler: Özgürlük, İnsan Hakları, Siyasal Haklar, Demokrasi, Korkmadan Yaşama Hakkı

Giriş

Tarih, insanı insan yapan değerlerin yükselmesine tanıklık eder. Lakin, siyasi ve ekonomik iktidarlar her zaman sınırları belirledi. Günlük yaşamımızda, aile ilişkilerimizde, arkadaş ilişkilerimizde, sosyal yaşamda, ya da iş yaşamında, iktidar bize bazen yapmak istediğimiz bir şeyi yapmamamız için, bazen de yapmak istemediğimiz bir şeyi ise yapmamız için zorlayan güçtü. Bu güç, bireylerin kendisini bulmasını kendi olmasını istediği gibi davranmasını ve özgür yaşamasını engelledi. Pek çok düşünürün tarih tezi vardır. Ancak, güncelliğini kaybetmeyen birkaç isim arasında, Hegel, Nietzche, Marx ve Foucault da bulunur.

Alman filozoflardan Hegel'in tarih felsefesi, özgürlük mücadelesi üzerinedir. Hegel'e göre tarihsel ilerleme, özgürlük bilinciyle olmaktadır. Hegel, bireyi devlete tercih ettiği ve bireyin tek başına özgürlüğü yerine toplum içinde toplumla birlikte özgür olacağı hususundaki fikirleri nedeniyle,1945'te Karl Popper tarafından, Nietzche, Marx ve Plato ile birlikte Hegel, "açık toplumun düşmanı" ve komünist totaliteryanizmin taraftarı olarak ilan edilmişti (Yalvaç, 2009, s. 5-9).

Bireyin toplumsal varlığı ile kendi varlığı arasındaki uzlaşıyı sağlamaya çalışan Hegel'in aksine Nietzche'in tarih tezinde üst insana ulaşmak vardır. Sözü edilen üst insan, insandan sonra var olan, özgür ruhlu, eski değer yargılarından arınmış, yarı tanrı, acıma hissinden uzak, daha zeki bir varlıktır ve insanın sonunu getirecektir (Işık, 2019, s. 7-25). 1844'te Karl Marx, Paris *El Yazmaları*'nda, insan doğasını tanımlar. Nitekim 21. Yüzyılda da geçerli olan şöyle bir tespit yapar: "İnsanlar kendilerini özgür kılmak isterler ve komünizmin nihai hedefi bireysel özgürlüktür" (BBC, 2018). İktidar ve özgürlük üzerine en güncel yazın ise tanınmış Fransız sosyolog Michel Foucault'nun biyopolitika üzerine yaptığı derin araştırma ve incelemedir. Foucault, iktidar kavramı üzerine çalışmış ve geleneksel düşüncenin dışına çıkmış, yegâne kişidir. Michel Foucault'ya göre iktidar yalnızca "birilerinin" "başkalarına" uyguladığı edinimlerdir ve tekrar ederek çoğalır. İktidar, küresel olarak yoğunlaşmış ya da dağılmış biçimde var olan bir ilişkiler ağıdır. Tüm düşünce sistemini iktidar olgusunun doğuşuna etki eden mekanizmaların deşifre edilmesine yönelten Foucault, iktidarı bir "ilişkisellik" durumu olarak ele alır. Tarih içinde değişen olgudan öte, ona göre iktidar, Klasik Çağ'dan itibaren "bilginin" başkaları üzerine yüklenmesi fiilidir. Foucault bilginin iktidarını Arkaik Yunan'a kadar götürür (Baştürk, 2012, s. 65-78).

Foucault'un yaşadığımız yüzyıla uyarladığı bio-iktidar kavramı, esasen, Facebook skandalı ile ortaya çıkan, siyasal tercihlerin yönlendirilmesi üzerine kurgulanan bu yeni güç sistemini gözler önüne serer. Bu yeni yönetim sisteminde bireyler kendi bedenlerini, düşüncelerini ve duygularını "toplumsal temsil formuna" göre düzenlemekte, disiplin etmekte ve yeniden kurmaktadır. Bu noktada, sosyal/beşeri sermaye kavramlarının yeni liberal yönetim zihniyeti ile ilgili bağlantı noktası olarak belirginleşmekte ve benlik teknolojileri ile tahakküm teknolojileri arasındaki ilişkinin bir sonucu olarak M. Foucault'un "Bio-iktidar" kavramı ön plana çıkmaktadır (Köse, 2004, s. 41-47).

Bugün, ortada otomasyon, toplumsal bilgi ve ortak bilgi birikiminde depolanan enformasyon var. İşte tam da bu noktada, ortak bilgi birikiminin nasıl ve ne yönde ve kimler tarafından kullanılacağı sorunu karşımıza çıkar. Kişisel bilgi ve verilerin özel şirketlerin kullanımında olması, insan hakları ve bireysel özgürlükler ile örtüşmemektedir. Siyasal tercihlerin yönlendirildiği bir sosyal medya skandalı olan facebook skandalı ile demokrasinin ve seçme seçilme hakkının ne derece tehlikeli boyutlara ulaşabildiği gözler önüne sersede, henüz dünyada bu konuyla ilişkili tam bir fikir birliği bulunmamaktadır. Mamafih, 1848'de Marx bir deftere şunları yazar: "Eğer işçiler üretim süreçlerinden tamamen dışlanırsa, üretimi, makineler, süreçler gerçekleştirir hale gelirse, işçiler sadece bunu izler hale gelirse, bu durumda bilgi toplumsallaşır ve bilginin, daha önce başka hiçbir yerde kullanmadığı bir kavram olan 'ortak bilgi birikimi' tarafından ele geçirilir." Bugün, ortada otomasyon, toplumsal bilgi ve ortak bilgi birikiminde depolanan enformasyon var. İşte tam da bu noktada, ortak bilgi birikiminin nasıl ve ne yönde ve kimler tarafından kullanılacağı sorunu karşımıza çıkar. Kişisel bilgi ve verilerin özel şirketlerin kullanımında olması, facebook skandalı ile ne derece tehlikeli boyutlara ulaşılabileceğini gözler önüne serdi (BBC Türkçe, Karl Marx neden hala güncel, 16.05.2018).

1. Herkesin Hakkı Olarak Özgürlük Anlayışı

İyi bir devlet, gücünü ve meşruiyetini, yönettiği insanların temel hak ve özgürlüklerine gösterdiği saygıdan alır ve insan hak ve özgürlüklerini kamu hayatını düzenleme bahanesiyle kökünden kazıyıp yok edemez (Ünal, 1994, s. 45). 1215 yılında İngiltere'de, dönemin kralına karşı İngiliz baronları harekete geçmiş ve tarihte ilk defa, 'Magna Carta Libertatum'u (Özgürlüklerin Büyük Beratı) yani kralın keyfi özgürlüklerinin sınırlandırıldığı bir kanuni düzenleme yapılmıştı (Dönmez, 1985). Belli ki Magna Carta, iktidarın keyfi uygulamalarının sınırlandırılması ile başlayan süreç, toplumu oluşturan tüm bireylerin hukuk önünde eşit olmasının yolunu açan siyasi ve ekomik güce karşı bireyi koruyan hukuk düzeni ile klasik liberalizmin beşiği, Birleşik Krallık için önemli bir kilometre taşı olmuştu (Heywood, 2013, s. 60).

Liberalizm, İngiliz Devrimi ile mutlak monarşinin parlamentoya karşı yenilgisi sonucu ideolojik olarak başladığı varsayılır. Liberalizmin siyasi tarihi incelendiğinde ise, Amerikan Bağımsızlık Bildirgesi ve Fransız Devriminin de önemi büyüktür. Neticede, liberal hareket, mutlak monarşiye, merkantilizme, dini ortodoksiye karşı çıkmış, halk tarafından seçilmiş parlamento ile hukukun üstünlüğü kapsamında bireyin haklarınının korunması yönünde gelişme göstermiştir (Taflıoğlu, 2013, s. 1350).

İnsan hakları, felsefe, özellikle etik, birçok hukuk dalı ve siyaset bilimi arasında bir yerde bulunan bir alandır. İnsan Hakları, II. Dünya Savaşı'ndan sonra modern haliyle ortaya çıktı, ancak kökleri antik çağlarda, Orta Çağ'da ve özellikle Aydınlanma döneminde aranabilir. Komünist dünyada insan hakları araştırılmamış ya da öğretilmemiştir: Zira, batıdan gelen ve bütün içinde "burjuva insan hakları" olarak adlandırılan güçlü fikirlerin kasıtlı olarak yok edilmesi ve karartılması ile ancak 1970 ve 80'lerde sosyalist sıfatının bir tamamlayıcısı olarak insan hakları kavramı kendini gösterir (Nowicki, 2016, s. 1).

İnsan Hakları Evrensel Bildirisi, 10 Aralık 1948'de Birleşmiş Milletler Genel Kurulu'nca kabul edilmiştir. BM üyesi 48 devlet temsilcisi oylamada olumlu oy kullandı ve bu ülkelerin arasında Türkiye'de vardı. Fakat 8 üye devlet (Sovyetler Birliği, Suudi Arabistan, Beyaz Rusya, Polonya, Ukrayna, Yugoslavya, Çekoslovakya ve Güney Afrika Birliği) çekimser oy kullandı. Sovyetler Birliği ve onu takip eden beş sosyalist devlet, bireysel hakların kolektif hakların önüne geçmesi ve bireyin devlete karşı sorumluluğunun yeterince açık olmamasını neden gösterirken, Suudi Arabistan, insan hakları evrensel beyannamesinin şeriat kuralları ile uygun düşmemesi, Güney Afrika Birliği ise sosyal ve ekonomik hakların bu metinde olmaması gerektiğini düşündüğünden dolayı çekimser oy kullandılar (Aybay, ty, s. 1). Mamafih, bilhassa, faşizm tehdidi nedeniyle Sovyetler Birliği'nin son derece istekli bir biçimde Birleşmiş Milletlerin kuruluşunda aktif rol oynamasına rağmen, İnsan Hakları Evrensel Bildirisi'nin yaklaşık 3 yıl süren taslak çalışmalarında zamanla derin bir şüpheye düştüğü, halkın menfaati yerine, liberal düşüncenin özünü oluşturan bireyin menfaatinin ön plana çıkarılmasından rahatsızlık duyduğu görülmektedir. Sovyetler Birliği, hem taslağı hazırlayan komisyondaki temsilcilerini geri çekmiş, hem de 10 Aralık 1948'deki oylamaya bağdaşıkları ile birlikte katılmayarak İnsan Hakları Evrensel Bildirisi'ni kabul eden ülkeler arasında yer almamıştır (Omay, 2011).

Kasım 1989'da Berlin duvarı yıkıldı ve Batı ile Doğu Almanya birleşti. Nitekim ardından Doğu Avrupa ülkelerinde rejim değişiklikleri oldu ve Varşova Paktı çöktü. Körfez Savaşı ile meydana gelen gelişmeler bölgenin geleceğini belirginsizleştirdi. 25 Haziran 1991'de Slovenya ve Hırvatistan'ın Yugoslavya Federasyonu'ndan ayrıldıklarını ilan etmesiyle Yugoslavya dağılma ve bir iç savaş sürecine

girdi, SSCB dağıldı ve Bağımsız Devletler Topluluğu (BDT) ortaya çıktı. Böylece, ABD ve SSCB ekseninde oluşmuş iki kutuplu dünya düzeni başka bir değişle Soğuk Savaş sona erdi. (Çiftçi, 2009, s. 204).

İkinci Dünya Savaşı bitimine doğru Birleşik Krallık ve ABD tarafından hazırlanan Keynes ve White Planlarının tartışılarak kurulduğu yeni dünya ekonomik sistemi karşılıklı bağımlılıktan çok tek taraflı bağımlılık esasına dayalıdır. Zira ABD, teknolojik ve ekonomik üstünlüğü ile rezerv paranın ABD doları olmasını sağlarken, sistemin işleyiş kurgusunu da belirledi ve tüm diğer uluslararası gönüllülük esasına göre kendine bağımlı kılan bir ekonomik ve askeri sistemik güç yarattı. Ancak, Sovyetler Birliği ABD hegemonyasını algılar algılamaz karşı çıktı. Postdam Konferansı ile yeni ABD Başkanı Truman'ın nükleer füzeyi icat ettiklerini söylemesi sonrası Stalin'in yerinde görmek isteriz sözü ve duyduğu endişe sonrası başlayan yarış. Roosevelt'in Başkan Yardımcılığını yapmış ve Truman döneminde de Ticaret Bakanı olan Henrdy Wallace, 1946 yılında Başkan Truman'a yazdığı ve sonra basına açıkladığı "Rusya ile Barışa Gien Yol" başlıklı mektubunda, ABD'nin atom bombasına sahip olması ve muazzam ekonomik gücünün Sovyetler tarafından tehdit olarak algılandığını açıklar. ABD ile Sovyetler Birliği arasındaki silahlanma yarışını, Doların rezerv para olması ve düşük maliyetli silah üretimi ile ABD'ye üstünlüğü sağlarken, diğer taraftan yeni bağımsızlığını kazanmış ülkelerin komünizm tehdidinden uzaklaştırmak üzere 1960'da kurulan Uluslararası Kalkınma Birliği (IDA), Sovyetler Birliği'nin ekonomik olarak sürdürülebilirliğini tehlikeye soktu. SSCB'nin çöküşüyle tek kutuplu dünyanın başlangıcı ilan edildi (Bozdağlıoğlu ve Özen, 2004, s. 68; Özkan, 2011, Köse, 2015, s.267; Mundy ve Verger, 2015, s. 11).

Bütün bu gelişmeler beraberinde, 1990'lı yıllarda insan hakları anlayışı Polonya'da hızla yayıldı. Böylece İnsan hakları ve özgürlüklerin, toplumun devletle değil sadece bireyin devletle olan ilişkilerinde olması gereği tüm dünyada kabul görmeye başladı (Nowicki, 2016, s. 1). Varşova Paktı'nın sona ermesi ile bilhassa Orta ve Doğu Avrupa'da insan hakları ve demokratikleşme dalgasını başlamış, nihayetinde hem siyasi sistemler değişirken; hem de sosyo – ekonomik tabakada dönüşüm yaşamıştır. Doğu Bloku'nun çöküşü ile birlikte Polonya'nın önderlik ettiği süreçte gerek siyasi yapı gerekse sosyo-ekonomik yapı değişime uğramıştır. Böylece bu ülkeler parlâmenter ya da yarı parlâmenter sisteme geçerken, liberalleşme süreci beraberinde piyasa ekonomisine geçiş de sağlanmıştır (Yücel, 2011, s. 635).

1.1. ABD'nin Özgürlük Anlayışı ve İnsan Hakları'nın Gelişimi

ABD, özgürlük söylemi üzerine bilinçli olarak kurulmuş tek ülkedir. Zira 1961 yılında John F.Kennedy, **ABD'nin özgürlüğünün başarısı** için **"her bedeli ödeyecek, her yükü çekecek kadar"** güçlü bir ülke olduğunu ifade etmişti (Kissinger, 2000, s. 12). ABD, özgürlük söylemi üzerinden entellektüel hegemonyasını enformasyon ve iletişim teknolojileri üzerinden sürdürür. Bu nedenle, ABD'nin dünyaya barış, demokrasi, refah ve özgürlük getirdiğine inananların sayısı azımsanmayacak kadar çoktur. Ünlü ABD'li yönetmen Michael Bay'in Transformers film serisi bu duruma güzel bir örnektir. Zira Transformers: Ayın Karanlık Yüzü bir Amerikan yapımı bilim kurgu filmidir ve serinin üçüncü filmidir. Savaşın sonuna doğru dünyayı ele geçirmek isteyen autobotların eski lideri Sentinel Prime, dünyayı bu istaladan kurtarmak isteyen Optimus Prime'a şöyle der: "Sana evini, Cybertrone'u getirdim." Optimus Prime ise şu cevabı verir: "**Sen, bana özgürlüğün herkesin**

hakkı olduğunu öğrettin." Öyle ki, ABD, 11 Eylül 2001 terör saldırısının ardından önce Afganistan'a sonra Irak'a ***özgürlük, demokrasi ve adalet*** götürmek bahanesiyle Birleşmiş Milletler'e rağmen, askeri müdahalede bulunmuştur (Toman ve Akman, 2014).

Diğer taraftan, ABD, insan haklarının gelişimine önemli katkısı olan ülkeler arasındadır. 18. yüzyılda, Amerikan Bağımsızlık Bildirisi ile eşitliğe, hakların devrolunamazlığına ek olarak yaşam, özgürlük ve mutluluk arayışına yer verilmiştir. İngiliz hukukunda "sınıf ve zenginlik dikkate alınmadan "adalet önünde herkes eşittir" kuralı varken, Amerikan Bağımsızlık Bildirisinde ise her insanın doğuştan özgür ve eşit doğduğu yönündeki doğal hak teorisine atıf vardır (Hatipoğlu, 2015). Tarihte ilk kez, 1689 yılındaki Temel Haklar Bildirisi (Bill of Rights) ile İngiliz vatandaşlarının temel hakları tek tek sayılmış ve parlamento onayı olmaksızın kralın bunlara müdahale edemeyeceği ilan edilmişti (Ünal, 1994). 12 Haziran 1776 yılında Virginia Anayasasının başındaki "Bill of Rights (Haklar Bildirisi) tarihsel olarak ***insan haklarının güvenceye alındığı ilk pozitif hukuk metnidir*** (Yürik ve Karakul, 1998). Amerikan Bağımsızlık Bildirisi ardından 1789 yılında ise Fransa'da İnsan ve Yurttaş Hakları Bildirisi yayınlandı. Tüm bu bildiriler, bireylerin hak ve özgürlüklerinden ve bunların devrolunamadığından, devletin bu hakların kullanılmasında elverişli ortam ve güvence sağlamasından bahseder. İlaveten, 1789 Bildirisi, Amerikan ve İngiliz insan hakları bildirilerinin önüne geçerek, bireyin hak ve hürriyetleri yanısıra, vatandaş olarak toplumda sahip olacağı hak ve sorumlulukları da belirler. Nitekim, siyasal haklar uluslararası topluma beyan edilir (Civelek, ty, s. 2). İnsan hakları konusunun uluslararası topluma kazandırılması ise İkinci Dünya Harbi'ni engellemede başarız olan Milletler Cemiyeti'nin yerinin hangi şekilde doldurulacağı hususunda tartışmalar ışığında ola geldi. ABD, Almanya'ya karşı savaşa girmeden, Müttefik Devletlere katılmadan önce, Ağustos 1941'de (SSCB, Haziran 1941'de Müttefik Devletlere katıldı) Birleşik Krallık ile "Atlantik Şartı" üzerinde anlaştı. ***Atlantik Şartı'nın*** temelini, Amerikan Başkanı Roosevelt'in **"Dört Özgürlük"** prensibi şekillendirdi. Bunlar, **"konuşma özgürlüğü"** (free of speach) **"korkmadan yaşama özgürlüğü**" (free from fear), **"ibadet özgürlüğü"** (free of worship)**, "yoksulluktan kurtulma özgürlüğü"** (free from want). Zaferin kesinleşmesiyle birlikte, Müttefik Devletler, San Francisco Konferansı sonrası 1945'de Atlantik Şartı'nı esas alan Birleşmiş Milletler Teşkilatı'nı kurdular (KPDS, 2009, s. 9).

Neticede, Liberal anlayışta **birey, özgürlük** ve **insan haklarının** temel olduğundan siyasal hak ve özgürlüklerinin gelişmesi açısından liberalizmin katkısı büyük olmuştur (Koray, 2005, s. 33).

1.2. Temel Hak ve Özgürlüklerin Bir Uzantısı Olarak Siyasal Haklar

Yirminci yüzyıl, genellikle "haklar çağı" olarak anılır ve insan hakları tüm hakların başlangıç noktasıdır. 1948'de II. Dünya Savaşı'ndan sonra onaylanan Evrensel İnsan Hakları Bildirgesi, uluslararası insan hakları hukukunun temelini oluşturdu. Devredilemez insan haklarının temel ilkeleri hakkındaki ilk evrensel ifadeydi ve tüm insanlık ve milletler için ortak bir başarı standardı oluşturdu. İnsan Hakları Deklarasyonda belirtilen prensipler, dünya genelinde 90'dan fazla ülkenin yasalarında tekrar edilmiştir. İnsan haklarını izlemek, tanıtmak, korumak ve geliştirmek için çeşitli mekanizmalar kuruldu. Bununla birlikte, dünyanın dört bir yanındaki birçok insan için insan haklarının korunması, yerine getirilmeyen bir söz olarak kalmaktadır. İnsan haklarının küresel alana taşınması başarısına rağmen, başka hiçbir tarihsel dönem bu hakların bu derece ihlal edildiğine tanık olmamıştır. İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi, II. Dünya Savaşı sonrası kurulan dünya düzenini hem ulusal hem de

uluslararası olarak meşrulaştırmak için önemli bir araç oldu ancak günümüz yaşamın karmaşıklıklarını çözmede uyumlu ve yeterli değildir. Evrensel İnsan Hakları Bildirgesi'nin başında: "Bütün insanlar özgür, onur ve haklar bakımından eşit doğarlar. Akıl ve vicdana sahipler ve birbirlerine karşı kardeşlik ruhu içinde hareket etmeleri gerekir" der. Bu ifade, temel düzeyde insan haklarının iki birey arasındaki bir ilişki modeli olarak anlaşılabileceğini göstermektedir. Her bir bireyin, insan şeref ve onuruna layık şekilde özel değerini sağlamak üzere insan haklarının temelini İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi yapılandırdı. Esasen, insan hakları toplumdan ve devletten ahlaki olarak üstündür ve bireylerin kontrolü altındadır. Kişisel özerklik ve insan hakları birbirine çok bağlıdır ve birbirleri olmadan var olamazlar. Bu, sadece tüm bireylerin eşitliğini değil aynı zamanda özerkliklerini, devlete ve yöneticilerinden farklı ilgi ve hedeflere sahip olma ve bunları sürdürme haklarını yansıtır (Gumbis ve others,ty, s. 77-93).

Kişinin hak ve özgürlükleri, sosyal ve ekonomik haklar ile siyasal haklardan oluşan temel haklar içinde siyasal haklar önemli bir yere sahiptir. Wendy Brown (2018, s. 93), Foucault'un 1978-1979 College de France derslerinde belirttiği üzere klasik liberalizmden neoliberalizme geçişle birlikte homo oeconomicus figüründe meydana gelen değişimi ele almıştır. Adam Smith tarafından ortaya atılan rasyonel birey (homo oeconomicus) kendi çıkarı doğrultusunda hareket eden ve menfaati doğrultusunda gerçekleştirdiği eylemlerinin görünmez bir el tarafından toplum menfaatine yarar sağladığına inanılan insan tipidir. Ancak kendi şahsi görüşüm klasik liberalizmin dayanak noktalarından Sosyal Darwinizm, Bretton Woods ile kurulan yenidünya düzeni ile son bulduğudur. Zira bu yeni düzen ABD tarafından kuruldu. Barışın sağlanması ve savaşların engellenmesi için Birleşmiş Milletler, gelişmekte olan ülkelerin yenidünya düzeni ile mutabakatını sağlamak üzere Dünya Bankası ve IMF gibi uluslararası müdahale sistemini sağlayan güçlü araçlar ile donatıldı. Ünlü Fransız Filozof Alain, Mutlu Olma Sanatı adlı kitabında şöyle der: "İnsanların sürekli çıkar peşinde koştukları söylenir; ama mantıklı bir amaç karşısında bile tembel tembel durduklarını görüyorum. Hayalleri henüz girişilmemiş bir yapıtla ilgilenecek kadar güçlü değildir. Onun içindir ki, önümüzde beğendiğimiz fakat bir türlü girişemediğimiz bir sürü iyi şeyler vardır (Alain, 2004). Fransız Dışişleri Bakanı Talleyrand, yöneltilen bir soru üzerine ülkelerin uyguladığı dış politikalar için şöyle bir yorum yapmıştır. "Müdahale etmeme, müdahalecilikle hemen hemen aynı anlama gelen metafizik ve siyasî bir terimdir." Talleyrand, açıkça, başka devletlerin işlerine karışmamanın da karışmak kadar büyük etkisi olabileceğini belirtmiştir. (Roskin ve Berry,2015) Dış politikada uluslara "Müdahale etmeme" ABD Başkanı Wilson ile tarihe karışmıştır. Ancak kurmuş olduğu Milletler Cemiyeti'ne ABD'nin katılmaması sonrası büyük bir hayal kırıklığına uğrayan Wilson, destekçisi F.D.Roosevelt'in iktidara gelmesi sonrası, ABD için politika devamlılığı sağlanmıştır. Halkın Çözülüşü Neoliberalizmin Sinsi Devrimi (2018) kitabında Wendy Brown, halk egemenliğine karşılık gelen homo politicus'un nasıl homo oeconomicus tarafından ele geçirildiğini ve insan sermayesine dönüştüğünü anlatır. Böylece tüm diğer sermayeler gibi insan sermayesi de piyasa da alınıp satılan, sürekli rekabet içinde, özerkliği olmayan bir öznedir. Nitekim ömrü boyunca kendi eğitimine sağlığına yatırım yapan insan sermayesi, piyasa değerini düşürmemek için çırpınıp durur. Neoliberalizm ile siyasi olanı ekonomikleştirilirken (örneğin, istihdam alanına uygun eğitim programlaması ve ulusal değerlerin eğitimin içinde yer almaması gibi), hem vatandaş hem de devlet dönüşüme uğrar. Artık benlik, menfaat ve iktidar odaklı rasyonel birey, belirlenmiş kriterler ve normlar dâhilinde kendi kendine yatırım yapan kendini sürekli geliştiren ve rekabet eden bir sermaye

halini almaktadır. Devletin piyasa dostu olduğu, serbest piyasa düzenini bozan tüm etmenleri bir bir kaldırdığı ve çok uluslu şirketler ile uluslararası örgütlerin de yönetim mekanizması içine alındığı yönetişim kavramı, devlet egemenliğini yıpratırken, acımasız rekabet nedeniyle piyasaya açılan bireyin vatandaşlık hakları da zayıflamaktadır (Brown, 2018).

Siyasal haklardan seçme hakkının ne derece zayıflatıldığına ilişkin Gültekin Sümer (2008) tarafından yapılan aktarım keza çok önemlidir. Amerikalı seçmenlerdeki dış politikayla ilgili kanaatlerin oluşumu konusunda Noam Chomsky'nin keskin eleştirileri bulunmaktadır. Bunlardan biri, Amerikan seçmeninin demokrasinin işlemesi düşünüldüğünde katılımcı olmayıp, sadece gözlemci olduğudur. Bu konuda medya uzmanı W.Lance Bennett şöyle demektedir:

> "Halk, tepeden gelen güçlü ikna edici mesajlara maruz bırakılır ve bu mesajlara karşılık olarak, medya yoluyla anlamlı bir cevap veremez. Liderler çok büyük miktarda siyasi gücü ellerine geçirmiş ve destek alınmasını, itaat edilmesini ve halk arasında bariz bir kafa karışıklığı yaratılmasını sağlamak için medyayı kullanarak, siyasi sistem üzerindeki halk denetimini azaltmışladır" (Sümer, 2008).

Öyleki, günümüzde seçmen gerek cep telefonu mesajlarıyla gerekse diğer enformasyon teknolojileri ile yoğun bir bilgi bombardımanına ve etkileme sürecine maruz bırakılmaktadır. Konuyla ilgili Sağır'ın (2004, s.13) makalesinde seçmenlerin siyasal tercihlerini etkileme ve bir tür güç uygulama yönetimi olarak "cep mesajlı demokrasi" ifadesi kullanılmıştır (Sağır, 2004, s.13).

2. Herkesin Hakkı Özgürlüğün Kullanımında Bir Engel: Neoliberal Gözetim Mekanizmaları

Foucault'nun aydınlanma çağı düşünürlerinden farklı bir bakış açısı vardır. Ona göre bilim insanlığı özgürleştirmeden ziyade, denetim mekanizmalarından biridir ve bireyleri içten dışa kuşatır. Bilgiyi üreten ve güç ilişkilerinin oluşumunda, dönüşümünde ve yeniden yapılandırılmasında kullanan iktidar, bireyi özneleştirir ve hapseder (Aktaran, Çelebi, 2013, s. 515).

İşte tam da bu noktada ABD, sadece dışsal askeri müdahaleler yâda içsel polisiye tedbirlerle değil, aynı zamanda enformasyon teknolojisi kullanarak bireylerin gözetimi ve denetimini sağlamaktadır. Steven Spielberg'in 2002 yılında çektiği "Minority Report" (Azınlık Raporu) filmi, suçluların suç işlemeden önce yakalanabildiği 2050'li yılları anlatır. Filmde, suç henüz ortaya çıkmadan engellenmenin mümkün olup olmayacağı, masumiyet karinesi hiçe sayılarak (ya da şüphelinin suçu işleyip işlemeyeceği noktasında hiçbir kesin kanıt olmaksızın) henüz suç işlemeden kişinin cezalandırıldığı distopik bir gelecek hayal etmiştir. V for Vendetta (Teigue, 2006) filmi de halkın güvenliğini sağlamak için her şeyi denetim ve gözetim altında tutmayı kendine hak gören bir devletin, diktatörlükten başka bir şey olmadığını vurgulamıştır. Toplumu denetleyerek, gözetleyerek, müdahale ederek, dışarıdan korumaya çalışan, ABD güvenlik mekanizmalarının işlevi, gün geçtikçe kişisel hak ve özgürlükleri engeller ve göçmen politikalarını katılaştırır şekle bürünmüştür. 2012 yılında Microsoft şirketiyle işbirliği yapan New York Eyaleti Polisi, şüpheli birinin kişisel özelliği, Bölgesel Uyarı Sistemi'ne girdiğinde, kentin kritik bölgelerine yerleştirilmiş 3 bin kamera görüntüsü devreye giriyor ve polis takibi başlıyor. Tom Cruise'un başrolünü oynadığı Azınlık Raporu filminde olduğu gibi kent kameraları ile şüphelinin eşleşmesi sağlandıktan sonra polis şüpheliyi yakalamak üzere harekete geçebiliyor (Azınlık Raporu Gerçek Oldu, Hürriyet Planet, 09.08.2012). Cinayetlerin önceden bilindiği

Azınlık Raporu filmi, İngiltere ve Çin hükümetlerine de ilham vermiş görünüyor. İngiltere'de Cambridge Üniversitesi'nden Prof. Dr. Geoffrey Barnes ile Durham Polis Teşkilatı işbirliği sonucu gerçekleştirilen ve ismine HART (Harm Assesment Risk Tool-Zarar Değerlendirme Risk Aracı) denilen bir yapay zeka üretildi. Bu makine, sicil kaydı ve diğer istihbarat verilerini temel alarak kişilerin şüpheli olup olmadığına karar veriyor, şüpheli gözüken kişileri, sıraya koyuyor ve takip edebiliyor. (Azınlık Raporu (Minority Report) Gerçek Oluyor, NTV, 12 Mayıs 2017) Daha ileri düzeyde gözetim ve denetim mekanizmalarını ise dünyada belki de en fazla Çin kullanmaktadır. Zira Çin devleti, yapay zekâ kullanımı ve gelişimi teşvik etmek üzere ulusal strateji yayınlayan ülkeler arasındadır (Şaşmaz, 21 Temmuz 2018). Çin'de bir eczacılık fakültesi yönetimi tarafından iki sınıfta pilot uygulaması başlatılan yapay zekâ ile gözetim mekanizması tepki çekti. Öğrencilerin derse devam edip etmediğini, devam edenlerin ise dersi dinleyip dinlemediğinin anlaşılabilmesi için uygulamaya konan sistem, aynı zamanda mahremiyet haklarının ihlali anlamına da gelmektedir. Sistemi kuran yönetim ise tam tersine böylece daha fazla çalışmanın teşvik edilebileceğini savunmaktadır (NTV, 03.09.2019).

2.1. Değişen Algıların Özel Hayatın Gizliliği Hususuna Etkisi

Bilim ve teknoloji alanındaki gelişmelere paralel olarak önemi artan, özel hayatın gizliliği hakkı, esas olarak bu sınırsız iletişim teknolojileri ile birlikte bireyin, gizlenemeyen, korunamayan ve yer yer müdahale edilen özel hayatını, kamu menfaati yararına devletler tarafından ihlal edilmesine neden olmaktadır. Oysaki 1361 yılında İngiltere'de "Justice of the Peace Act" hareketi ile İngiliz Yargı'sına ötekilerini gizlice dinleme ve izleme faaliyetinde bulunan kişileri, özel hayatın gizliliği kapsamında tutuklama yetkisi verilmişti (Salihpaşaoğlu, 2013, s. 229). Ancak, günümüzde gelinen noktada, Friedman'ın "özgürlüğümüzü koruması için kurduğumuz devlet, özgürlüğü yok edici bir Frankestein'e dönüşmemelidir", sözü zihinlerde çınlıyor (Dağdelen, 2004, s. 10).

Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi (AİHM) ile ABD Federal Yüksek Mahkemesi (FYM) özel hayatın gizliliği ve korunması hakkı ile ilgili farklı yaklaşımlar sergilemekteler. Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi Kararlarında özel hayatın korunması hakkına, açıkça koruma sağlamakta: hem devletin haksız müdahalesine karşı koruma sağlayacak, hem de kişilerin her koşulda bu haktan yararlanmasını sağlayacak kararlarla bu hakkı insanlık haysiyeti ve şerefi üzerinden değerlendirmektedir. Ancak, ABD, bu hakkı, "özgürlüğün" bir yönü olarak değerlendirme eğilimindedir (Bozlak, 2013).

2.2. İnsan Hakları ve Teknoloji

Pek çok durumda teknoloji, insan haklarını güçlendirme yolu olarak gösterilir. Örneğin bilinmeyen iletişim şekillerinin bireylere tanıtımı, özgürlüklerini deneyimlemek ve müteşekkir olunması gereken bir şey gibi sunulur. Ancak, teknoloji aynı zamanda dijital alana kişisel verilerin aktarımı nedeniyle, bireylerin insan hakları hususunda öngörülmeyen risklerle karşı karşıya kalmamız anlamına gelmektedir. Günümüzde sıklıkla filtreleme, bloke etme ve yeni teknolojilere ulaşım engellenmesi de aynı şekilde özgürlüklerin yasaklanması şeklinde algılanmaktadır. Bununla birlikte, insan haklarını çevrimiçi hale getirme süreci sadece ifade özgürlüğüne odaklanmakla kalmıyor, aynı zamanda birçok başka insan haklarını da içeriyor. Suçluluğu kanıtlanana kadar masum sayılma hakkı, çevrimiçi alandaki en zorlu insan haklarından biridir. Ön şüphe olmaksızın gözetim amaçlı veri toplama, devam eden uygulamalarla risk altına girmiştir. Yeni teknolojiler mevcut yasal ortamda o kadar derine nüfuz

etmişlerdir ki, sadece, geleneksel insan haklarına yeni yaklaşımlar getirmekle kalmayıp, aynı zamanda kesinlikle anayasal bir yönde gelişmesine ve hükümetler tarafından daha fazla düzenleme yapılması gereken yeni hak ve özgürlükleri de üretmişlerdir (Coccoli, 2017, s. 223*)*. ABD'de 2016 yılında California Eyaleti'nin San Bernardino kentinde 14 kişiyi öldüren terörist çiftin Iphone'un kriptolu yazılımının kırılması talebi, Federal Soruşturma Dairesi (FBI) ile Apple şirketini karşı karşıya getirdi. Apple şirketi, bu uygulamanın kişisel verilerin gizliliği yönündeki özgürlük haklarına müdahale girişimi olduğunu söyleyerek, müşterilerine bu durumu protesto etmeleri yönünde çağrıda bulundu (Haberler, 17.02.2016). Son yıllarda Amerika ve Avrupa'da artarak devam eden terör saldırılarının, kamusal alanların çeşitli gözetim araçlarıyla izlenmesi konusundaki sosyal baskıyı tetiklediği iddia ediliyor. Devletlerin meşru amaçlar öne sürülerek, kamu lehine gözetim yaparken nasıl bir yol ve yöntem izleyecekleri örneğin sadece kentlere yerleştirilen kamera sistemi mi yoksa kişisel veri ağını mı yoksa bütün iletişim ve enformasyon kaynaklarını mı kullanacakları, gerekli-gereksiz ve aşırı ayırımın nasıl yapılacağı günümüzde önemli tartışma konuları arasında yer alıyor. Aynı zamanda yaygınlaşmış enformasyon teknolojisi ile artan kişisel veri kullanımı hakkının korunup korunmayacağı hangi durumların istisna olacağı konusuda, özel işletmeler ile kamu kurumlarını karşı karşıya getirmektedir (Bozlak, 2013).

Dolayısıyla, ahlaki panik, yeni iletişim türlerine ortak bir tepkidir. Eleştirmenler, 1990'lı yıllarda internetin yaygınlaşmasının, bireylerin kamu hayatı ve toplumdan yabancılaşmasının artışına neden olduğunu belirtiyor. Tüm sosyal medya siteleri birbiriyle benzer tehlikelerle yüklüdür. Örneğin, bilginin güvensiz şekilde ifşası, siber zorbaları, bağımlılık, riskli davranış, tehlikeli topluluklarla temas, ana akım medyada sosyal network siteleri ile ilgili yaygın endişelerdendir (Valenzuela, 2009, s. 875-876).

Günümüzde, Cambridge Analytica skandalı, sosyal medyada kullanıcı verilerinin toplanması ve kullanımı ile ilgili uygulamalar hakkında dünya genelinde bir tartışmayı tetikledi. Şu anda, kişisel verilerin gizliliğine ilişkin yeni bir dönemin izleri söz konusudur. Cambridge Analytica'nın politik meseleler üzerindeki etkisi, "ABD'de Mark Zuckerberg'in Senato Sorgusu" ve ardından "Genel Veri Koruma Yönetmeliği" idi. González ve diğerlerinin (2019) İngiliz ve İspanyolca konuşan sosyal medya kullanıcıları üzerinde yaptığı Cambridge Analytica skandalına ilişkin araştırmanın sonucu bir hayli ilginçtir. Zira ilk olarak kişisel veri mahremiyetine ilişkin skandala kullanıcıların tepkileri yerel bakış açıları ile örtüşür. İkinci olarak, İngilizce konuşanlar için hükümetlere ve kuruluşlara sorumluluk verme eğilimi vardır, İspanyolca konuşanlar ise insanlara bağlamaya meyillidir (González vd, 2019).

Sonuç

Günümüzde, insan hakları konusu üzerinde hala birçok tartışma yürütülmektedir. Eski Avrupa Merkez Bankası Başkanı Jacques Attali "Geleceğin Kısa Tarihi" isimli kitabında şöyle der: Tarih, ne kadar sürmüş olursa olsun, hiçbir sarsıntının bugüne kadar kalıcı bir biçimde yolundan çeviremediği tek bir olgu var: "bireysel özgürlük" insanlık bir yüzyıldan diğerine geçerken bütün öteki değerler karşısında, bunun önceliğini dayatıyor. Peki, Tarih "bireysel özgürlük" olgusunu nasıl önceliyor?

Her türden bedensel gücü azaltmaya imkân veren teknik gelişmelerle, Her türlü esaret biçimine katlanmayı giderek artan şekilde dışlayarak, Örfleri, gelenekleri, siyasi sistemleri, sanatı ve ideolojileri liberalleştirerek. Diyebiliriz ki, insanlık tarihi "bireysel özgürlük" kavramı ile kendi yazgısını düşünmeye ve çizmeye odaklı bir hukuk sistemi içinde başkalarının haklarına saygılı bir biçimde yaşamaya

yönlendirildi. Günümüzde sürekli gelişen "piyasa" ve "demokrasi" olgusu, eskiden savaş beylerinin, imparatorların, kralların, kilisenin keyfine bağlı olan insan hakları konusuna bugün sahip çıkmıştır.

KAYNAKÇA

Alain Emile Auguste Chartier (2004). *Mutlu Olma Sanatı.* Y. N. Nayır (Çev.). İstanbul: Varlık yayınları.

Aybay, R. (ty). Açıklamalı İnsan Hakları Evrensel Bildirisi. http://tbbyayinlari.barobirlik.org.tr/TBBBooks/insan_haklari_evrensel_bildirisi.pdf

Bozdağlıoğlu, Y., Özen, Ç. (2004). Liberalizmeden Neoliberalizme Güç Olgusu ve Sistemik Bağımlılık. *Uluslararası İlişkiler,* 1 (Kış 2004): 59-79.

Bozlak, A. (2013). Kamusal Bağlamda Özel Hayatın Korunması: ABD Federal Yüksek Mahkemesi ve Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi Uygulaması Arasına Mukayeseli Bir İnceleme. *TBB Dergisi*, 1(109), 55-92.

Brown, W. (2018). *Halkın Çözülüşü, Neoliberalizmin Sinsi Devrimi.* B. E. Aksoy (Çev.). İstanbul: Metis Yayıncılık.

Civelek, J. (ty). 1789 Fransız Bildirisi ve 1948 Evrensel İnsan Hakları Bildirisi. *İstanbul Hukuk Fakültesi Dergisi,* https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/99710.

Çelebi, V. (2013). Michel Foucault'da Bilgi, İktidar ve Özne İlişkişi. *Sosyal ve Beşeri Bilimler Dergisi,* 5(1), 512-523.

Çiftçi, K. (2009). Soğuk Savaş Sonrasında ABD: "Rıza"Ya Dayalı "Hegemonya"Dan "İmparatorluk" Düzenine", *ZKÜ Sosyal Bilimler Dergisi,* 5(10) :203-219.

Dağdelen, İ. (2004). Liberalizasyon. *Uluslararası İnsan Bilimleri Dergisi*, 1(1303-5134), 1-65.

Baştürk, E. (2012). Michel Foucault'da Liberalizm Eleştirisi: İktidar, Yönetimsellik Ve Güvenlik. *Felsefe ve Sosyal Bilimler Dergisi,* 1(14), 65-78.

BBC Türkçe. (2018). *Karl Marx Doğumundan 200 Sonra Neden Hâlâ Güncel?* www.bbc.com/turkce/haberler dunya-44012778. Erişim: 11.12.2018

Coccoli, J. (2017). The Challenges of New Technologies in The Implementation Of Human Rights: An Analysis Of Some Critical Issues İn The Digital Era. *PHRG.* 1(2), 223-250.

Bont, J., Goldman G. (Yapımcı), Frank, S., Cohen, J. (Senarist), Spielberg, Steven (Yönetmen). (2002). *Azınlık Raporu* [Bilim Kurgu]. Amerika: DreamWorks.

DeSanto, T. (Yapımcı), Kruger, Ehren. (Senarist) ve Bay, Michael (Yönetmen). (2013). *Transformers 3: Ay'ın Karanlık Yüzü* [Bilim Kurgu]. Amerika: Paramount Pictures.

Dönmez, O. (1985). İnsan Haklarının Milletlerarası Alanda Korunması, *Dicle Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi,* 3(3), 223-285.

González, F., Yu, Y., Figueroa, A., López, C. Aragon,C.(2019). Global Reactions to The Cambridge Analytica Scandal: An İnter-Language Social Media Study. *WWW* '19 Companion, May 13–17, 2019, SFO, CA, US.

Gumbis, J., Vytaute B. and Jurgita R. (-) Do Human Rights Guarantee Autonomy? Publication. *University of Vilnius.* Vol. 62/63. Cuadernos Constitucionales de la Cátedra Fadrique Furió Ceriol. 77-93.20.11.2019'da erişim. https://dialnet.unirioja.es/descarga/articulo/3684807.pdf

Haberler, (17.02.2016). *Fbi ile Apple Karşı Karşıya.* https://www.haberler.com/fbi-ile-apple-karsi-karsiya-8168088-haberi/ Erişim Tarihi: 20.11.2019.

Hatipoğlu, O. G. (2015). *Amerikan Yönetim Düşüncesinin Doğuşu 1776-1929.* Doktora tezi, Ankara Üniversitesi Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Bilim Dalı, Ankara.

Heywood, A. (2013). *Siyasi İdeolojiler.* A. K. Bayram vd. (Çev.). Ankara: Liberte Yayınları.

Hürriyet, (09.08.2012). *Azınlık Raporu Gerçek Oldu.* http://www.hurriyet.com.tr/gundem/azinlik-raporu-gercek-oldu-21191741. Erişim Tarihi: 20.11.2019.

Işık, S. (2019). Küçük/Süfli Politikaya Karşı Büyük/Soylu Politika: Nietzsche'de Politik O/Alanın Yeniden Değerlendirilmesi, *Düşünme Dergisi,* 15, s. 7-25.

Kissinger, H. (2000). *Diplomasi*. İ. H. Kurt (Çev.). İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.

Koray, M. (2005). Görülmek İstenmeyen Gerçek: Sosyal Refah Politikaları Ve Demokrasi İlişkisi. *Çalışma ve Toplum,* 1(2), 27-60.

Köse, E. (2004). *Yeni Bir İktidar Tarzı Olarak Liberal Yönetim Zihniyeti Ve Beşerî-Sosyal Sermaye Kavramı.* Ömer Torlak (Haz./Ed.), 3. Eskişehir bilgi, ekonomi ve yönetim kongresi, Eskişehir: Osmangazi Üniversitesi yayınları.

Mundy, K., Antoni V. (2015). The World Bank And The Global Governance Of Education in Changing World Order. *International Journal of Educational Development,* 1 (40), 9- 18.

Nowicki, M. (2016). *What Are Human Rights*. http://humra.org/wp-content/uploads/2016/03/marek_nowicki_what_are_human-rights.pdf

NTV. (12.05.2017). *Azınlık Raporu (Minority Report) Gerçek Oluyor.* www.ntv.com.tr/galeri/sanat/azinlikraporu- minority-report-gercek-oluyor. Erişim Tarihi: 20.11.2019.

NTV, (03.09.2019). *Çin Üniversitesi Sınıflarda Yüz Tanıma Sistemini Deniyor.* https://www.ntv.com.tr/teknoloji/cin-universitesi-siniflarda-yuz-tanima-sistemini-deniyor, MrNACNke80mYx-jYWmwASg. Erişim Tarihi: 20.11.2019.

Omay, U. (2011). *Sosyal Haklar Kapitalizmin Tek Taraflı Anlaşması Mı?*. Sosyal Haklar Ulusal Sempozyumu III. Kocaeli: Petroliş Yayını, 223-233.

Özkan, B. (2011). Soğuk Savaş Sonrası ABD Dış Politikası. *Sarem Journal Of Strategic Studies,* 9(16), 1.

KPDS, (Mayıs 2009). *Sosyal Bilimler İngilizce Testi*. A Grubu.

Köse, İ. (2015). Yalta Ve Postdam Konferansları: Sovyetler Birliği'nin Türk Boğazlarında Egemenlik Paylaşım Talepleri. *Karadeniz İncelemeleri Dergisi,* (19), 241-276.

Roskin, M., Nicholas B. (2015). *Uluslararası İlişkiler: Ul'nin Yeni Dünyası.* Ö. Şimşek (Çev.). Ankara: Adres Yayınları.

Sağır, M. (2004). Demos'un Genişlemesi ve Temsili Demokrasi Demokrasiden Küresel Doğrudan Demokrasi'ye. *Amme İdaresi Dergisi*, 37(3), 1-15.

Salihpaşaoğlu, Y. (2013). Özel Hayatın Kapsamı: Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi İçtihatları Işığında Bir Değerlendirme. Gazi Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, XVII(3), 227-266.

Silver, J., Wachowski, L. A. (Yapımcı), Wachowski, L. A. (Senarist) ve McTeigue, James (Yönetmen). (2006). *V For Vendetta* [Bilimkurgu, Aksiyon]. Amerika, İngiltere, Almanya: WarnerBros.

Sümer, Gü (2008). Amerikan Dış Politikasının Kökenleri ve Amerikan Dış Politik Kültürü. *Uluslararası İlişkiler Dergisi,* 5(19), 119-144.

Şaşmaz, A. (21 Temmuz 2018). *Bazı Ülkelerin Ulusal Yapay Zekâ Stratejileri.* https://medium.com/deep-learning-turkiye/baz%C4%B1-%C3%BClkelerin-ulusal-yapay-zek%C3%A2-stratejileri-d9f762759afd. Erişim: 20.11.2019.

Taflıoğlu, S. (2013). Liberalizm ve İnsan Hakları Karşısında Zayıflayan Devlet Egemenliği. *JASSS Dergisi*, 6(1), 1347-1364.

Toman, M., Halil A. (2014). Tarihi Süreç İçerisinde Amerikan İmparatorluğu. *Tarih Okulu Dergisi,* 1 (20): 285-331.

Ünal, Ş. (1994). İnsan Haklarının Tarihi, Felsefi Ve Hukuki Temelleri. *Ankara Barosu Dergisi*, 1(1), 41-74.

Valenzuela, S. (2009). Is There Social Capital in A Social Network Site? Facebook Use And College Students' life Satisfaction, Trust, And Participation. *Journal of Computer-Mediated Communication*, 14, 875–901.

Yalvaç, F. (2009). Hegel, Dünya Tarihi Ve Özgürlük Mücadelesi Olarak Uluslararası Ilişkiler. *Uluslararası İlişkiler,* 6(21), s. 3-37.

Yücel, B. (2011). Komünizm sonrası orta ve doğu avrupa ülkelerindeki anayasacılık hareketleri. *AUHFD*, 60 (3), 635-690.

Yürük, A. T., Selman K. (1998). Çağdaş Toplumda İnsan Haklarının Doğuşu Ve Gelişimi. *Anadolu Üniversitesi Açık Öğretim Fakültesi Yayını*, 1(3): 31-50.

International
Congress of Human Studies
Uluslararası İnsan Çalışmaları Kongresi ISBN:NNNN-NNNN

To Create Sacred Settlements Using "Flour" and "Reed" in Ancient Mesopotamian Religion

Eski Mezopotamya Dininde "Un" ve "Kamış" ile Kutsal Mekan Oluşturmak

Yeşim Dilek*
Murat Turgut**

Abstract

Any person with any religious faith arranges his whole life according to the rules and rituals that are determined in the direction of his belief. In order to perform the rituals encompassing the actions required by the faith, he is also in need of the sacred places where the rituals can be practiced. In order to worship, show their respect to the "sacred" and perform rituals people have been constructing sacred structures called "temple" for centuries. Except these constructed temples especially in some ancient societies, special ritual places were created outside the temples for the implementation of rituals, and these places became direct sanctuaries as a place of contact with the 'sacred'.

Özet

Dini inancı olan bir kimse, yaşamının büyük bir bölümünü, dininin gerektirdiği yasalara, kurallara ve ritüellere göre düzenler. İnancının gerektirdiği eylemleri kapsayan ritüelleri gerçekleştirmek için de ritüelin uygulandığı kutsal mekanlara ihtiyaç duyar. İnsanoğlu asırlardır ibadet etmek, inandıkları 'kutsal' varlığa hürmetlerini sunmak ve ritüel uygulamak için "tapınak" adı verilen kutsal yapılar inşa etmektedirler. Özellikle eskiçağ toplumlarında ritüellerin uygulanması için tapınaklar haricinde özel ritüel mekanlar oluşturulurdu ve bu mekanlar 'kutsal' olan ile temasa geçme yeri olarak doğrudan kutsal mekan haline gelirlerdi. Bu bağlamda, eskiçağ medeniyetleri arasında oldukça önemli bir yere

* Yeşim Dilek, Dr., Selçuk Üniversitesi, Yabancı Diller Yüksek Okulu, yesimdilek@selcuk.edu.tr.
** Murat Turgut, Dr., Selçuk Üniversitesi, Tarih Bölümü, mturgut@selcuk.edu.tr.

In this sense, while mentioning the sacred places in ancient Mesopotamian Civilization, which had a very significant position among the ancient civilizations, it should not be limited to the temples called "Ziggurat". Ancient Mesopotamian societies created sacred settlements which could differ according to the aim of the rituals by using some objects such as "flour" or "reed". These settlements were separated from the noncelestial area and became sacred places temporarily. The purpose of this study is to examine how effective flour and reed used in daily life were in creating sacred places in ancient Mesopotamian religion in terms of the relationship with rituals.

sahip olan Eski Mezopotamya medeniyetinin de kutsal alanlarından bahsederken bu alanları sadece 'Ziggurat' adı verilen tapınaklarla sınırlandırmamak gerekir. Eski Mezopotamya toplumları ritüelin amacına göre değişiklik göstermekle birlikte 'un' ve 'kamış' gibi belirli nesneleri kullanarak ritüel alanlar oluşturmuşlardır ve bu alanlar kutsal dışı alandan ayrılarak geçici de olsa kutsal mekan haline gelmişlerdir. Bu çalışmanın amacı, günlük hayatta kullanılan un ve kamışın Eski Mezopotamya dininde nasıl kutsal mekan oluşturmada etkili olduğunu ritüeller bağlantısıyla incelemektir.

Introduction

Any person with any religious faith arranges his whole life according to the rules and rituals that are determined in the direction of his belief. In order to perform the rituals encompassing the actions required by the faith, he is also in need of the sacred places where the rituals can be practiced. In order to worship, show their respect to the "sacred" and perform rituals people have been constructing sacred structures called "temple" for centuries. Except these constructed temples especially in some ancient societies, special ritual places were created outside the temples for the implementation of rituals, and these places became direct sanctuaries as a place of contact with the 'sacred'. In this sense, while mentioning the sacred places in ancient Mesopotamian Civilization, which had a very significant position among the ancient civilizations, it should not be limited to the temples called '*Ziggurat*'. Using some objects such as 'flour' or 'reed' ancient Mesopotamian societies created sacred settlements which could differ according to the aim of the ritual. These settlements were separated from the non-celestial area and became sacred places temporarily. The purpose of this study is to examine how flour and reed used in daily life were effective in creating sacred places in ancient Mesopotamian religion.

In general, sacred place is a special area where the 'sacred' expresses itself and by this way it is separated from the unholy area. These sacred places turn into centres of constant points within the homogeneous area. According to Eliade (2017), each sacred place requires its hierophany and its sacred manifestation. As a consequence of this, a certain area differs qualitatively by breaking away from the cosmic environment surrounding it. (p.26). The deep desire of a religious person is to be

able to live in a divine world and have a structure similar to the house of the gods, which emerged as temples and sacred places in ancient times. This religious longing demonstrates the need to live in a pure and sacred universe as it was when the creator first had it (Eliade, 2017, p. 46) As Brereton (1987) points out that, the sacred area has three different functions. First, a sacred place provides the domain of communication with God. Secondly, it is perceived as the residence of divine power itself and finally, it functions as the religious reflection of the world, including the ideal form of truth. (p.530).

The idea of sacred place led the ancient people to the idea of living in the centre of the world as much as possible. In this sense, ancient societies wanted and organized the areas where they lived and the places where they worshipped to be in the centre of the world (Eliade, 2017, p. 24). Especially in those societies, the concept of sacred space was associated with the temples. These societies believed that lots of supernatural powers and gods had to exist because the people in those times did not have a command of scientific facts or the capacity to interpret the natural events happening around them. After determining the existence of several gods, they accepted that there should be places where gods were to live, so they built structures for these powers. In addition to these structures that provided people make contact with gods, these societies created special ritual places for certain aims. These are; to practice their rituals, to communicate with gods and to demand. Since these ritual spaces were connected with gods and sacred acts, they became temporarily real sacred places.

Sacred Place in Ancient Mesopotamia

In ancient Mesopotamia, the temple called *Ziggurat* was the place where the efforts to reach the sacred and the tendencies to create and maintain its sacredness were seen most prominent. *Ziggurat* was one of the most important factors shaping the Mesopotamian religious system in terms of its architectural structure, carefully selected building site, symbolic feature and its provision in society. Sharing the supernatural powers, mystery and fascination of the gods, these structures gained to be sacred places which had the characteristics of centre of the world. Starting from prehistoric times, Mesopotamian temples were constructed over the ruins of previous ones with intent not to damage the original form. In this way, it began to be like a tower or a mountain over time. In addition to its symbolic meaning creating the connection between gods and people, its shape was the traditional architectural structure of Mesopotamian temple. (Kramer 2002, p. 181). On the other hand, *Ziggurat* was regarded as a mediating place for gods to show their existence of the earth and to communicate with people (Campbell 2003, p.110). As Oppenheim (1944) points out, *Ziggurat* meaning tower, was the first place and residence on the earth to meet the descent of gods from sky (p.55). In ancient Mesopotamian languages, the words used for the temple mean 'home'. In Sumerian language 'e' was used, and in Akkadian language *'bitum'* was used. It means 'house of god on the earth'. (Black-Green, 2017, p. 287).

In ancient Mesopotamia, depending on the content and purpose of the rituals, they were performed in temples or in non-temple areas which were determined by the priests. Therefore, when talking about the sacred areas of this society, it should not be limited to the temples of ritual practice. The sanctity of an area in Mesopotamia's religious perception was not solely dependent on divine phenomena. Even the slightest sign of the divine world or the sanctity of nature was enough to make

that space sacred. These signs, which could be called manifestations, not only blessed the area, but also changed the quality of the area from the polluted area around it.

The Sacredness of Ritual Place in Ancient Mesopotamia (Ritual Place Creation)

It is important to know some issues to understand the ritual connection of sacred place. According to Cranz (2012), some questions should be answered to get this connection: Was it natural or built by humans? Were its boundaries clearly determined? Was it temporarily or permanently existed? How was it consecrated, or how did it become unholy thereafter? How was it perceived out of the place which was not sacred? (p. 133-134). The sacred places specially created for rituals not only expresses the purpose and meaning of the ritual, but also reveals the religious world created by human beings.

Ritual places provided communication with the divine realm and they differed from the ordinary plane so they gained the characteristics of sacred place. The limits of the places to be used in the rituals were determined according to certain criteria. There were also some factors necessary for a place to be suitable for the ritual and to become sanctified. The world perception of Mesopotamia within the religious system influenced the criteria for determining both. Eliade (2002) explains this perception through the concept of "reality" in ancient people's mind: *"According to traditional cultures, there was a reality of what was sacred only: the temple, a sacred city, or a riverside sanctuary was the only truth, because the entire universe was concentrated there."* (p. 28).

As it is understood from the ritual texts and mythological stories of the ancient Mesopotamia that the ritual practice was performed in places outside the temple where the public could participate. Many religious ceremonies were applied on special areas such as riverbank, forest, city borders and city gates. In order to evaluate the ritual field, it was necessary to focus primarily on the actions of people in that field. Smith, (1987) emphasizes that an area could be sanctified through rituals, and that the order of the cosmos and the sanctuary in which it was located were firmly connected to each other and that all of these could be revealed through social order (p. 105).

The places where the rituals were practiced were separated from the outside world, just like the temples, and so they became the only real place at that moment. For example; a ritual place which was limited by reeds or flour was designated as the sacred place, because within this boundary of human being got the opportunity to communicate with the sacred through rituals. The features of the sacred places created by using 'reed' and 'flour', depending on the purpose of the rituals, in ancient Mesopotamia, constitute the content of this study.

Reed

One of the most important benefits of the Euphrates and Tigris rivers in Mesopotamia is the reed, which enables the use of many different ways. Reeds obtained from marshy places, which were important for both daily and religious life of Old Mesopotamia. Reed was easy to obtain and easy to transport from the riverside, and by this way it became an object that was somehow involved in many ancient Mesopotamian rituals. Ragavan, (2012) stated that the sanctity of the reed was about the Sumerian god of water; Enki and cosmic primary groundwater *Abzu* which was believed to have a protective effect against demons (p.249). The sacredness and religious meaning imposed on 'water'

was all too often. In this sense, everything related to water was considered to be sacred directly. It was the essence of life and prosperity. The reeds also reflected the essence of life and prosperity with their fertility, as well as the hosting of fish, birds and other animals in Ancient Mesopotamia.

Other evidences about the sacredness of the reed were relieved in written texts. One of the most important among them was presented in *Šurpu* ritual series. '*Maqlu*' and '*Šurpu*' ritual series were the types of rituals applied to disrupt the effect of black magic by burning. Both words mean 'burning' because everything that represents evil forces was tried to be destroyed by means of burning (Goff, 1956, p. 11).In this ritual, there were some instructions to consecrate certain objects. This type of consecrating instructions has been named by recent scholars as "Kültmittelbeschwörungen" In Mesopotamian's religious perception, the objects existed in nature, such as salt, reed, cedar, juniper, fresh and salt water, sulphur, etc. were to become secular in some way, so they could gain their sacred essence and creation, thanks to this method (Jacobsen, 1976, p. 15). In Ancient Mesopotamian religious system, everything created by gods was potentially sacred already. It is a method used to consecrate such objects again. Hence, this German expression includes the disclosure of this existing potential by defining the creation cycle of an object during the sanctification. (Falkenstein, 1968, p.80). This process did not need the help of a particular creative god; it is sufficient to place the object in the conditions of the environment in which it was created:

> *Pure reed, clean reed, growing in the heart of the reed-thicket! Above you sparkle, below you sparkle, above and below you are filled with sparks; above, you bring the justice of Utu, below, you bring to perfection the hand washing (ceremony) of Enki. With bathed head, for releasing… A man with bathed head speaks (thus) to you: You cleanse, you purify the mouth of the humans, may the evil tongue stand aside!"* (Šurpu Tablet IX:17-25. Reiner, 1958, s. 45).

In another prayer text found in Nippur, it was mentioned the sacredness of reed and how it was consecrated. "The symbol of the reed, the reed of Nanna, the reed of the reed hut, the reed of pure reeds, the magnificent reeds, the magnificent juniper, the royal incense" (Dick, 2005, p. 171). These plants, as stated, were the ideal symbol of divine purification power.

In Ancient Mesopotamia, reed was also a very useful material for construction; temporary sanctuaries made of this object were very common in the region thanks to its symbolic meaning and accessibility. The evidence that the reed was used to create ritual places has been found in many written texts and descriptions of some finds. Gods were believed to be gathered in reed sanctuaries and people could communicate with gods in these pure environments where demons were not allowed to come in. The sanctuaries made of this material also had the dimension of creating a parliamentary environment in which divine judgments and divine decisions were taken. In order to evaluate the rituals and the demands of the participants in these temporary sanctuaries, it was believed that the divine committee, where the god of water *Ea*, god of sun *Šamaš* and *Ea*'s son *Ašalluhi/Marduk* presented and stayed in these structures. (Ragavan, 2012, p. 249).

Being as one of the most important and essential material of the temporary ritual places established for the religious practices of Mesopotamia, reed was somehow included in many Mesopotamian rituals Among these rituals were the '*Bit-Rimki*' (bath house) and the *Bit-Sala-Me* (water sprinkle house) ritual,

which were directly connected to ritual settlements made of reeds. In also '*Šurpu*' ritual series, there were two references to reed huts (Cranz, 2012, p. 191).

Bit-Rimki **Ritual (Bath House)**

In Mesopotamia, generally the rituals of bathing, cleansing and purifying, which were at the forefront of daily religious duties, often took place in rivers. However, certain purifying rituals were carried out in different manmade environments. Therefore, specific cleaning environments were to be created for these kinds of rituals. The most well-known among them is Bit-*Rimki* ritual. This ritual, which was a quite different purification ritual, was among the royal rituals and involved the purification of the king with certain practices. This practice, which was an Assyrian royal cleansing ritual, was carried out in specially built 'bath-houses' (Farber 1995, p. 1902). Temporary areas were created by reeds for ritual practice and some sequence of practices applied to the king in these bathes and he was purified. These areas were temporary sanctuaries and separated from the world by reeds (Ambos, 2012, p. 251).

Bit-Rimki included a performance of at least two days and several ritual series that the king had to practice both day and night. During the night, the priest had the king read a long prayer for the important gods of the pantheon. The king sought the support of the gods and begged for his protection. When the sun rose, symbolic washing was carried out in the reed hut series. After cleansing and dressing ceremonies, the king entered and exited seven bath houses made of reeds. In ritual, the king entered a house and *ašipu* (physician priest) recited a prayer and then the king recited a prayer. The king washed his hands over a symbolic object. While reciting another prayer by heart, *ašipu* cleanse the king. The king and ašipu would move to the other house (Boden, 1998, pp. 79-80, Ambos, 2012, p.251).

Bit-Sala-Me **Ritual (Water Sprinkle House)**

In *'Bit-Sala-Me'* ritual, as in Bit-Rim-ki, temporary ritual areas made of reeds were constructed for the king. The Bit-Sala-Me ritual was part of the New Year's festival, which included the king's ascent to the throne. For his ritual performance, the king set out a pre-arranged steppe, where he would stay for one night. This ritual area consisted of building complex made of reeds. This junction included a temporary prison made of reeds and a temple, and these two structures were fenced with reeds. In the evening and during the rise of the sun, the king and the priests would enter this junction made of reed through the west gate. At the end of the king's one night in prison and ritual bathing in the temporary sanctuary, the committee of gods *Ea*, *Šamaš* and *Ašallûhi* evaluated the demand of the king. (Ambos, 2012, p. 246).

Šurpu **Ritual (Burning)**

Similar structures made of reed were seen in *Šurpu* ritual series. Rituals such as *Maqlu* and *Šurpu,* which were applied to reconstruct the bond between man and god, or to dispel evil forces, were not performed in pre-determined sanctuaries such as temples. (Cranz, 2012, p.191). In the ritual of *Šurpu*, there were two references to reed huts called 'rim-ki' and 'gi.PAD', to purify the patient:

"Go, my son Marduk! Take him to the pure house of ablutions, (gin.na dumu.mu: a-lik ma-ri AMAR.UD: Ašal.lû.hi" (Surpu Tablet V-VI: 35-37 Reiner 1958, p. 31).
"May be at his head (when he is for expiation?) in the reed-hut. (gi.PAD Šub.ba sag.ga.na he.a.)" (Surpu Tablet IX: 87. Reiner, 1958, p. 48).

Mis-Pi, Pit-Pi Rituals (Mouth-washing, Mouth-Opening)

Evidences that reeds were used to create ritual places can be found in many written texts and descriptions of some finds. *Mis-Pi, Pit-Pi* rituals are other examples among them[1]. These rituals aimed to animate statues of gods which were made of tamarisk. It was believed that gods could come to life and reflected their existence in small wooden statues which were human shaped called anthropomorphic images. From the end of third millennium B.C. it was believed that gods could present their existence in *Ziggurats* by means of these anthropomorphic cults and their physical manifestations were in them and Mesopotamian people demonstrated their respect to these images regarding them as real gods. (Hurowitz, 2003, p.147). On the first day of *Mis-Pi, Pit-Pi* rituals, it is seen that the god statue was placed in the mat in the middle of the reed hut.

Flour

Flour was an indispensable element of both daily and religious life in Mesopotamia. In addition to being the main building material of basic nutrients such as bread, it also had very different and meaningful roles in the religious system. In Mesopotamia, one of the most common methods to create ritual places where certain rituals should be practiced and to separate them from secular areas was to create temporary ritual spaces using by flour. This practice, which was similar to the temporary ritual areas prepared with reed, was an indication of how important it was to create sacred places by applying ritual practice areas in Mesopotamian religious perception mentioned above.

In some of the rituals practiced in ancient Mesopotamia, flour was used either to create a ritual space or to surround the person or the object on which the ritual was practiced. By means of circling and surrounding the area inside the flour could not enter evil and a safe area for the ritual could be created. In the Sumerian texts as it was called ZÎ-SUR-RÛ and meaning 'drawing a line flour' limited the perimeter of individuals and objects used in rituals. It is thought by scholars that the aim of circling

[1] These practices applied to the statue of god in ancient Mesopotamia are as follows: The application of 'mouth washing', means that several substances having a purifying effect were combined with holy water in a special bowl (mostly egubbû) and washing the mouth of the god statue with it that enabled to clean and purify it first. Mouth opening was the application of delicious, fragrant substances such as honey, butter, cedar and cypress to the mouth of the image in order to revitalize, sensitize the god, to make it eat and smell. (Paul, 1992, p.272). These two Mesopotamian rituals, which had a very important place for this region's religion have been searched lots of scholars especially in the western world. Such as: Boden, 1998, p. 91., Hurowitz, 2003, p. 147., Herring, 2008., Beckerleg, 2009, p. 61., 482. Ay, 2013, p. 4. It has been considered as a subject of study more than other types of ritual. There have been many dissertations and articles on this subject. The comparison between mouth opening ritual in Egyptian civilization and Mesopotamian ritual was first discussed by Blackman. However, in the light of the newly found data, this comparison has expired, according to Paul. The rituals of animating inanimate objects practiced in Egypt do not only cover gods' statues and are much more diverse. For detailed information on Egyptian opening mouth rituals, see Beckerleg (2009) "The Image of God in Eden: The Creation of Mankind in Genesis 2: 5-3: 24 in Light of the Mesopotamia and Ancient Egypt "

the main objects of the ritual area and the target people by flour was to determine a purified border that prevented the entry of evil forces (Cranz, 2012, pp. 190-191-192. Black-Green, 2017, p.73).

Mesopotamian ritual texts contain lots of information that countless types of flour were used in different rituals. Although flour was mostly used to create a ritual place, it is known that it was sprinkled to the ground in some rituals, some was used as heaps, some was mixed with water and obtained dough which was used to make statues. (Black-Green, 2017, p. 301). The use of flour was found in many other rituals, such as evil expulsion, divination and healing rituals.

There are a lot of ritual examples containing flour as a function of drawing the line. One of these was presented in *Šurpu* ritual. In the third line of the first tablet of the *Šurpu* ritual, it is mentioned that the priest had to surround the demon with flour after setting up the malt, which would burn all objects representing evil force: *"The incantation-priest will recite himself. The patient pours out…. Flour, the incantation priest wipes him off with the …. Flour and throws it into the fire"* (Reiner, 1958, p. 11).

Another interesting example about flour is the healing ritual texts containing plants which were going to be used in treatment rituals, were surrounded by flour after sundown and they were removed from the soil in the morning (Reiner, 1995, p. 36-38). In some other treatment rituals, sick people who were believed to be enchanted or harmed by demons, were surrounded by flour. In some cases, their beds were also surrounded by flour (Demirci, 2013, 76).

Another ritual practice which needed a circle created by flour was found in a royal ritual Bit-Sala-Me. The prison that should be formed in this ritual was made by drawing a circle of flour inside the reed hut (Ragavan, 2012, 247). In *Maqlu* series, flour was mostly involved in the production of sculptures which would be burned.

The most remarkable including flour was the rituals applied against demon *Lamaštu* . *Lamaštu* was a demon and she was the daughter of the divine personification of the sky; AN. She was the most well-known of the few demons who were a law unto herself. In general, this demon is at a higher level than ordinary demons. The primary victims were those who were still in the womb or new-born babies. *Lamaštu* demon touching the belly of a pregnant woman seven times, could cause the baby to fall or cause a new-born baby to die (Black-Green, 2017, p. 195). In some demon expulsion rituals like those against the demon *Lamaštu*, the evil forces were transferred to a statue. This statue was buried at the corner of the room invaded by demons and this surrounding area was marked using flour, so that the demon could not go out and give harm. (Butler, 2017, p. 250).

Conclusion

As it can be understood from the numerous written texts belonging to ancient Mesopotamian societies, many sacred places where religious ceremonies were practiced had been created for special purposes. They were separated from other places with the aim of communication with divine beings in these sacred places. Investigations conducted in ancient Mesopotamia reveals that some sacred places were sacred because they existed in nature, but some others were designated and created by human beings.

As it is clear in Mesopotamian written texts, any area could become sacred by means of some implementations, and there were certain requirements to make an area sacred. In addition to the use of some natural signs, some objects produced by man were used to determine this area. Flour and

reed were among the objects used by the ancient Mesopotamian societies for this purpose. Reed may have been seen as a sacred object because of its connection with the *Abzu* and god of water *Ea*. Because of these connections with divine world, the area defined as a boundary was seen as a special area separated from the outer world. In this respect, considering the purifying feature of water, the area restricted by reed was the purified clean area. The refining feature obtained by water through the reed did not allow demons of the outside world to enter this determined and purified area.

One of the objects used to create a sacred area in ancient Mesopotamian rituals was flour. According to the written documents, the ritual area was determined by using a flour in many rituals and this area was separated from the outside world. It is believed that demons could not enter or exit from the consecrated area determined by flour like created by reed. At this point, the question that should be answered is: What led those people to this idea? Flour could easily be found and moved from one place to another. This substance was also one of the most important nutrition of daily life. Moreover, the colour of flour symbolizes purity and cleanness. In the light of this fact perhaps people thought that an object of this colour would prevent the evil forces from entering the sanctuary. Somehow it was included in rituals and so in religious life of this society.

Consequently, as it is understood ancient Mesopotamians needed pure, clean and preserved places to perform their religious activities and rituals. In accordance with this purpose they created places by using some sacred objects such as reed and flour which could transform the ordinary environment pure and sacred.

REFERENCES

Abush, T. (2015). The Witchchcraf Series maqlu. Atlanta Georgia: SBL Press.

Ambos, C. (2012). *Temporary Ritual Structures and Their Cosmological Symbolism in Ancient Mesopotamia. Heaven on Earth Temples, Ritual, And Cosmic Symbolism In The Ancient World*, Deena Ragavan (Ed.). Papers from the Oriental Institute Seminar Heaven on Earth Held at the Oriental Institute of the University of Chicago. Michigan: Printed by McNaughton & Gunn, Saline.

Beckerleg, L. C. (2009). *The Image Of God" in Eden: The Creaton Of Mankind In Genesis 2:5-3:24 In Light Of The Mis Pi Pit Pi And Wpt-R Rituals Of Mesopotamia And Ancient Egypt,* DoktoraTezi, The Department of Near Eastern Languages and Near Eastern Languages and Civilizatons Harvard University Cambridge.

Black, J., Green, A. (2017). *Mezopotamya Mitolojisi Sözlüğü. Tanrılar iritler Semboller*, İstanbul: Köprü Kitapları.

Boden, P. J. (1998). *The Mesopotamian Washing of The Mouth (mis pi) Ritual: An Examinaton of Some of the Social And Communicaton Strategies Which Guided Die Development And Performance of The Ritual Which Transferred The Essence of The Deity Into Its Temple Statue.* Doktora Tezi, The Johns Hopkins University Baltmore, Maryland.

Brereton, J. P. (1987). Sacred space. *Encyclopedia of Religion*. M. Eliade (Ed.). 16 vols, 526-535. New York: MacMillan.

Butler, S. A. L. (2017). *Mesopotamian Conceptions of Dream And Dream Rituals*. Doktora Tezi, University College: London.

Campbell, J. (2003). *Doğu Mitolojisi,* Ankara: İmge Kitapevi.

Caplice, R. (1974*). The Akkadian namburbu Texts: An introducton*. SANE: Undena Publicatons.

Cranz, I. (2012). *Impurity and ritual in the priestly source and Assyro-Babylonian incantatons.* Doktora Tezi, Johns Hopkins University Baltmore: Maryland.

Demirci, K. (2013). *Mezopotamya dinlerine giriş tanrılar, ritüel, tapınak. istanbul*: Ayışığıkitapları.

Dick, M. B. (2005). A Neo-Sumerian Ritual Tablet in Philadelphia. *Journal of Near Eastern Studies,* Vol. 64, No. 4. The University of Chicago Press. 271-280.

Eliade, M. (2002). *Babil Simyası ve Kozmolojisi*. İstanbul: Kabalcı Yayınevi.

Eliade, M. (2017*). Kutsal ve Kutsal Dışı*, İstanbul: Alfa Mitoloji Yayınevi.

Falkenstein, A. (1968). *Die Hauptypen Der Sumerischen Beschwörung*. Leipzig: LSS NF1.

Farber, W. (1995). *Witchcraf, Magic and Divinaton in Ancient Mesopotamia, Civilizatons of The Ancient Near East. J. M.Sasson* (Ed.), Vol.III, New York, 1895-1909.

Goff L. B. (1956). The Rôle of Amulets in Mesopotamian Ritual Texts, *Journal of the Warburg and Courtauld Institutes*, The Warburg Institute, Vol. 19, No. 1/2, 1956, 1-39.

Herring, S. L. A. (2008). Transubstantated" Humanity: The Relatonship Between The Divine Image and The Presence of God in Genesis I. 26f Vetus Testamentum, Vol. 58, Fasc. 4/5. BRILL. 480-494.

Hurowitz, V. A. (2003). The Mesopotamian God Image, from womb to tomb. *Journal of the American Oriental Society,* Vol. 123, No. 1, American Oriental Society, 147-157.

Jacobsen, T. (2017). *Karanlığın hazineleri.* İstanbul: Paris Yayınları.

Kramer, S. N. (2002). *Sümerler,* İstanbul: Kabalcı Yayınevi.

Oppenheim, A. L. (1944). The Mesopotamian Temple. The Biblical Archaeologist, *the American Schools of Oriental Research*. Vol. 7, No. 3, 1944, 54-63.

Paul, J.R. (1992). *Mezopotamian Ritual Texts and Concept of the Sacred In Mesopotamia*, Doktora Tezi, Near Eastern Languages and Cultures.

Ragavan, D. (2012). *Entering Other Worlds: Gates, Rituals, and Cosmic Journeys in Sumerian Sources. Heaven on Earth Temples, Ritual, and Cosmic Symbolism in The Ancient World,* Deena Ragavan (Ed.). Papers from the Oriental Insttute Seminar Heaven on Earth Held at the Oriental Insttute of the University of Chicago.
Michigan: Printed by McNaughton & Gunn, Saline.

Reiner, E. (1958). *Şurpu. A collecton of Sumerian and Akkadian incantatons*. AO Beihet 11, Graz.

Reiner, E. (1995). Astral Magic in Babylonia. *Transactons of the American Philosophical Society*, vol 85/4, 1-150.

Smith, J. Z. (1978). *To take place: Toward theory in ritual.* Chicago: The University of Chicago Press.

International
Congress of Human Studies
Uluslararası İnsan Çalışmaları Kongresi ISBN:NNNN-NNNN

A Theoretical Analysis of Robert Dahll's Pluralist Democracy Thought

Robert Dahl'ın Çoğulcu Demokrasi Düşüncesinin Kuramsal Çözümlemesi

Rasim Berker Bank*

Abstract

Considered one of the leading theorists of contemporary political science and thought, Robert Dahl has been renowned for his studies, particularly on pluralist democracy, in international academic circles. According to him, politics is the permanent and lasting totality of relations between people, which includes the phenomena of authority, power and sovereignty. Since the phenomenon of power is a universal phenomenon that is not limited within the framework of state organization and exists in all societies, defining it within the framework of political power relations will also mean emphasizing the universal aspect of politics. This study did not aim to deal with all aspects of Dahl's political thought. The main problematic

Özet

Çağdaş siyaset biliminin ve düşüncesinin önde gelen teorisyenlerinden biri olarak kabul edilen Robert Dahl, uluslararası akademik çevrelerde, özellikle de çoğulcu demokrasi konusundaki çalışmalarıyla ün kazanmıştır. O'na göre siyaset, insanlar arasındaki otorite, iktidar ve egemenlik olgularını içeren ilişkilerin sürekli ve kalıcı bütünüdür. İktidar olgusu, devlet örgütlenmesi çerçevesinde sınırlanmayan ve toplumların tümünde var olan evrensel bir olgu olduğuna göre, siyasal iktidar ilişkileri çerçevesinden hareket ederek tanımlamak siyasetin de evrenselliğini vurgulamak anlamına gelecektir. Bu çalışma Dahl'ın siyasal düşüncesini tüm yönleriyle ele alan bir çalışma değildir. Bu çalışmaya konu olan temel sorunsal, Dahl'ın

* Rasim Berker Bank, Dr. Öğr. Üyesi, Giresun Üniversite, Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi, berkerberker@hotmail.com

of this study was limited to the theoretical analyses developed by Dahl between 1953 and 1980 on the concept of pluralist democracy. Within this cope, his system analysis, political analysis, characteristics of political system, *influence* relation, differences between systems, impact and conflict level differences were examined under separate headings, and then the concepts of democracy and polyarchy were discussed. The theoretical analyses made by Robert Dahl on the concept of democracy pose four fundamental questions: What is democracy? Why should we accept democracy? What political institutions are needed for democracy? What conditions support democracy? Thus, we see that Dahl seeks to find answers to the above-mentioned questions in order to make the concept of pluralist democracy functional, which he attempted to develop with a view to solving the problems that arise in the relations between the state and society. Finally, this study focused on the relationship between the concept of polyarchy developed by Dahl and the market economy.

Keywords: Pluralist Democracy, Polyarchy, State, Justice, Power, Sovereignty

1953 ve 1980 yılları arasında çoğulcu demokrasi kavramına ilişkin geliştirdiği kuramsal çözümlemelerle sınırlandırılmıştır. Hedeflenen bu çerçevede O'nun sistem analizi, siyasi analizi, siyasal sistemin özellikleri, nüfuz (*influence*) ilişkisi, sistemler arasındaki farklılıklar, etki ve çatışma düzeyindeki farklılıklar şeklinde belirtilen üst başlıklar altında inceledikten sonra demokrasi ve poliarşi kavramı ele alınmaktadır. Robert Dahl'ın demokrasi kavramına yönelik geliştirdiği kuramsal çözümlemelerine bakıldığında dört temel soru yöneltiyor: Demokrasi nedir? Neden Demokrasiyi kabul etmeliyiz? Demokrasi için hangi politik kurumlar gerekir? Hangi koşullar demokrasiyi destekler? Böylece Dahl, devlet toplum arasındaki ilişkilerde ortaya çıkan sorunların çözümüne yönelik geliştirmeye çalıştığı çoğulcu demokrasi kavramını işlevsel kılmak için yukarıda belirtilen sorulara yanıt bulmaya çalıştığını görüyoruz. Son olarak bu çalışmada Dahl'ın geliştirdiği Poliarşi kavramı ile piyasa ekonomisi arasındaki ilişki üzerinde durulmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Çoğulcu Demokrasi, Poliarşi, Devlet, Adalet, İktidar, Egemenlik

Giriş

Çağdaş siyaset biliminin ve düşüncesinin önde gelen teorisyenlerinden biri olarak kabul edilen Robert Dahl, uluslararası akademik çevrelerde, özellikle de çoğulcu demokrasi konusundaki çalışmalarıyla ün kazanmıştır. O'na göre siyaset, insanlar arasındaki otorite, iktidar ve egemenlik olgularını içeren ilişkilerin sürekli ve kalıcı bütünüdür. İktidar olgusu, devlet örgütlenmesi çerçevesinde sınırlanmayan ve toplumların tümünde var olan evrensel bir olgu olduğuna göre, siyasal iktidar ilişkileri çerçevesinden hareket ederek tanımlamak siyasetin de evrenselliğini vurgulamak anlamına gelecektir. Bu çalışma Dahl'ın siyasal düşüncesini tüm yönleriyle ele alan bir çalışma değildir. Bu çalışmaya konu

olan temel sorunsal, Dahl'ın 1953 ve 1980 yılları arasında çoğulcu demokrasi kavramına ilişkin geliştirdiği kuramsal çözümlemelerle sınırlandırılmıştır. Hedeflenen bu çerçevede O'nun sistem analizi, siyasi analizi, siyasal sistemin özellikleri, nüfuz (influence) ilişkisi, sistemler arasındaki farklılıklar, etki ve çatışma düzeyindeki farklılıklar şeklinde belirtilen üst başlıklar altında inceledikten sonra demokrasi ve poliarşi kavramı ele alınmaktadır. Robert Dahl'ın demokrasi kavramına yönelik geliştirdiği kuramsal çözümlemelerine bakıldığında dört temel soru yöneltiyor: Demokrasi nedir? Neden Demokrasiyi kabul etmeliyiz? Demokrasi için hangi politik kurumlar gerekir? Hangi koşullar demokrasiyi destekler? Böylece Dahl, devlet toplum arasındaki ilişkilerde ortaya çıkan sorunların çözümüne yönelik geliştirmeye çalıştığı çoğulcu demokrasi kavramını işlevsel kılmak için yukarıda belirtilen sorulara yanıt bulmaya çalıştığını görüyoruz. Son olarak bu çalışmada Dahl'ın geliştirdiği Poliarşi kavramı ile piyasa ekonomisi arasındaki ilişki üzerinde durulmaktadır.

Siyasal Sistemin Analizi

Robert Dahl'ın siyasal sisteme yönelik olarak bir analize başlarken insan topluluklarının siyasi yönünü diğer yönlerinden ayıran şey nedir? sorusuyla işe başlıyor. Dahl, siyasal sisteme yönelik olarak yapacağı analizlerde birçok düşünürü de kıyaslama öğeleri olarak kullanır. Aristoteles, tüm otoritelerin aynı olduğunu savunanlara karşı bir argüman geliştirerek, bir sitedeki (*Polis*) siyasi liderin otoritesini, sahibin kölesi, kocanın karısı, ebeveynlerin çocukları üzerindeki otoritesinden ayırmaya çalışır. Siteyi en egemen ve dâhil edici ortaklık şeklinde tanımlar. Aristoteles, bir anayasayı ise, sitenin (Polis) genel olarak onun görevlerinin özellikle de her konuda egemen olan görevinin düzeni olarak nitelendirir. Weber, siyasi kurumların *territorial* (toprak) yönüne vurgu yapmakla birlikte; Aristoteles gibi, siyasi ilişkilerin otorite içerdiğine yönelik olarak benzer görüşü paylaşır. Laswel'in görüşlerine baktığında ise, onun siyaset bilimini, iktidarın paylaşılması ve şekillendirilmesini analiz eden ampirik bir disiplin olarak tanımladığını görüyoruz. Bu üç düşünür de siyasi ilişkilerin "otorite" ve "iktidar" içerdiğine ilişkin olarak aynı düşünceyi paylaşırlar. Dahl, bu düşünürlerin yapmış olduğu analizlerden hareketle bir siyasi sistem tanımına ulaşır. Böylece, Robert Dahl siyasi bir sistemi, belli ölçüde, "*kontrol*", "*etki*", "*iktidar*" ve "*otorite*" barındıran, sürekli bir insan ilişkileri üzerinden tanımlamaya çalışır. Bu tanım oldukça geniştir ve pek çok insanın siyasi olarak nitelemeyeceği ilişkileri de kapsar. (1) Günlük konuşmada bir kulübün, şirketin yönetiminden bahsederken böyle bir yönetimin diktatörlük, demokratik, temsil eden, otoriter gibi sıfatlarla nitelendiririz ve buralarda politika yapıldığını duyarız. (2) Bir siyasi sistem, bir kurumun sadece bir yönüdür. Hiçbir insani ilişki her yönüyle yalnızca siyasi değildir. İnsanlar otorite ve iktidar dışında pek çok ilişkiye sahiptir: aşk, saygı, vb. (Dahl, 1996).

Genişliğine rağmen bu tanım, Dahl için, sıradan tartışmalarda bulanıklaşan kritik ayrımları yapabilmemize yardımcı olur. Böylelikle, siyaseti devlet kapsamında görmekle yetinmeyen ve iktidar olgusunun aracılığıyla tanımlamaya çalışan Dahl, siyaset, "insanlar arsındaki otorite, iktidar ve egemenlik olgularını içeren ilişkilerin sürekli ve kalıcı bölümüdür," biçiminde formüle etmeye çalışır (Dahl, 1996).

Buradan hareketle, Dahl, Bir siyasal analizinin iktidar, düzen ve otorite ile ilgilenirken, ekonominin, kıt kaynaklar veya ürün ve hizmetlerin üretimi ve dağıtımıyla ilgilendiğini belirterek, siyasal analizin içeriğini de ekliyor. Öyleyse, "siyaset", insani kurumların bir yönünü, "ekonomi" ise bir diğer yönünü oluşturur. Bu bağlamda, bir ekonomist ile siyaset bilimci aynı kurumu inceleyebilir.

Ancak Dahl bu noktada, önemli bir soruna dikkat çekmek için, şöyle diyor: Pek çok insan demokrasi, diktatörlük, kapitalizm, sosyalizm gibi terimleri hem siyasi sitemler hem de ekonomik sistemler için kullanırlar. Siyasi sistemlerle ekonomik sistemleri karıştırma eğilimi, standart tanımların olmayışından, bu terimlerin tarihsel kökenlerinin atlanmasından kaynaklanır. Bu terimlerin tarihsel kökenleri dikkate alındığında tanımlar şu biçimde ortaya konabilir. Demokrasi: kararlara katılım imkânın tüm yetişkin yurttaşlar tarafından geniş ölçekte paylaşıldığı siyasal sistemdir. Diktatörlük, kararlara katılım imkânın daha az kişiyle sınırlandığı siyasi sistemin adıdır. Kapitalizm, önde gelen ekonomik faaliyetlerin çoğunun özel kişilerce sahip olunan ya da kontrol edilen şirketlerce yerine getirildiği ekonomik sistem dir. Sosyalizm, önde gelen ekonomik faaliyetlerin çoğunun devlet eliyle gerçekleştirildiği ve merkezi planlamanın olduğu bir sistemdir.

Dahl, siyasi sistemleri ve ekonomik sistemleri kısaca değindikten sonra demokrasi ile diktatörlük ve sosyalizm ile kapitalizm arasındaki ilişkinin *dikotomik* bir ilişki olduğunu vurgular. Bunu aşağıdaki tabloda daha net olarak anlayabiliriz.

Siyasal Sistem	**Ekonomik Sistem**
Demokrasi	Kapitalizm
Demokrasi	Sosyalizm
Diktatörlük	Kapitalizm
Diktatörlük	Sosyalizm

Farklı bir ifadeyle, kapitalist bir sistem demokratik olabileceği gibi diktatörlük de olabilir. Aynı şekilde sosyalist bir sistem demokratik olabileceği gibi diktatörlükte olabilir. Dahl buradan hareketle "*sistemler*" ve "alt *sistemler*" açıklamasına geçiyor. Dahl'a göre, birbirini bir biçimde etkileyen elemanlar toplamı bir sistem olarak değerlendirilebilir (Dahl, 1996). Bir sosyal sistemde iki ya da daha çok insan birbirini etkiler, bu insanlar kendi davranışlarında diğerlerinin nasıl davranabileceğini dikkate alırlar ve bazen ortak amaçlara ulaşmak için birlikte davranabilirler. Bu bağlamda bir sosyal sistem oldukça işleyici bir düzendir. Mesela, bir demokratik sistem de işleyici bir sistemdir. Bu sistemin içinde yer alan aile, siyasi partiler ve diğer birçok kurumlar da alt sistemi oluştururlar. Ancak demokratik olmayan diğer sistemlerde de alt sistemlerin olduğunu söyleyebiliriz. Demokratik sistemin totaliter sistemlerden ayırt eden en önemli özelliğinin ise, demokratik sistemin gelişmesine yardımcı olacak diğer alt sistemlerin varlığıdır. Dahl'ın burada yapmış olduğu vurgu demokratik sistemin gelişmesine yardımcı olacak sivil toplumdaki diğer örgütlenmelerin önemidir.

Dahl'a göre, "Her toplumda, insanlar çeşitli durumlarda sosyal davranışlar hakkında belli beklentiler geliştirme eğilimindedir". Bu tip şablonlar toplumsal roller olarak nitelendirilir (1971). Hepimiz çeşitli rolleri oynar ve hızlı bir biçimde birinden diğerine yer değiştiririz. Bir siyasi sistem kararlı ve durağan bir yapıya kavuştuğunda, siyasi roller oluşur. Bu rollerin toplamı da siyasal sistemin hükümetini meydana getirir. Eğer çok çeşitli siyasi sistemler varsa ve çok çeşitli yönetim biçimleri varsa, Hükümeti bunlardan ayıran temel özellik(ler) nedir? Dahl, bu soruların cevabını ararken; daha önce verilmiş üç olası cevap üzerinde duruyor: (1) "Hükümet, diğer yönetimlerin amaçlarından daha yüksek ve asil amaçların peşinde koşar." (2) Aristoteles'in tanımını alırsak; "hükümet, iyi hayat için gereken tüm kaynak ve niteliklere sahip olmaktan dolayı kendine yeterli bir siyasi kurumdur." (3) Weber'den

uyarlanan bir tanım kullanırsak: "Hükümet, belli bir toprak alanında, kurallarını yürütmek için meşru fiziksel güç kullanımının düzenlenmesini başarıyla destekleyen herhangi bir yönetimdir." (Dahl, 1971).

Dahl yapılan bu tariflere karşı çıkarak kendi tanımını geliştirir. O'na göre, Devletin hükümeti zorunlu olarak güç kullanımını tekelleştirmez ancak meşru güç kullanımlarının sınırlarını belirler.

Siyasi Analiz

Siyasetin analizi, kişini içinde yaşadığı dünyayı anlamasına, alternatifler arasında daha zeki seçimler yapmasına yardımcı olması ve tüm siyasi sistemlerde içkin olan değişimi etkilemesine yardımcı olur. Anlamak ve akılcı davranmak için temel sorular sorarız ki bunlar siyasi analizimizin temel belirleyenleridir. Dahl, dört temel sorgulama biçimi üzerinde duruyor. (1) *Policy Orientation*: Nasıl davranmalıyım ki daha iyi bir duruma geleyim, ailem, kendim, işim, partim, ülkem için? Burada kişi bir davranış biçimi, politika arayışına yönelir. (2) *Normative Orientation*: Daha iyiyi daha kötüden ayıran şey nedir? Burada kişi alternatif davranış biçimleri arasında yargılamayı sağlayacak ölçüt, norm arayışını hedefler. Mesela, sahip olduğu din onun politik tercihlerinde önemli bir yer tutar. Bazen de felsefi görüşü onun tercihlerinde belirleyici olur. (3) *Empirical Orientation*: işler gerçek dünyada nasıl işliyor? Burada kişi ampirik ilişkileri ortaya çıkarma peşindedir. (4*) Semantic Orientation*: Kullandığım anahtar terimler ya da yaptığım yorumlarla ne kastediyorum? Kişi burada anlamı netleştirmeyi hedefler. Anlamın netleştirilmesi, siyasi analizin önemli bir parçasıdır çünkü kullanılan terimlerin çoğunun ortak bir biçimde kabul edilmiş tanımları yoktur. Demokrasi, özgürlük, devrim gibi terimler oldukça belirsizdir ve bunlar üzerinde bir uzlaşmaya da varılmamıştır (Dahl, 1979).

Nüfuz İlişkisi

Siyaset analizinde, nüfuz terimleri insanlar arasındaki ilişkilerle ilgilidir. A, B'nin eylemlerini değiştirirse, A, B'yi etkilemiş olur. Burada bir nedensellik ilişkisi mevcuttur. A, B'nin "X" olayını yapmasına neden olur. Nüfuz bir aktörün ya da birden çok aktörün isteklerinin, arzularının, maksatlarının, tercihlerinin, bir diğer aktörü ya da aktörlerin eylem ve düzenlemelerini etkilediği ilişki biçimidir. Nüfuz ilişkilerini kendi içinde sınıflandırabiliriz. Pozitif nüfuz biçimleri "açık nüfuz" ve "örtük nüfuz" olmak üzere ikiye ayrılır. *Açık nüfuz,* A, bir eylemin gerçekleşmesini sağlamak için B'yi doğrudan etkiler. Bu tür etki biçimlerini her alanda görmemiz mümkündür. Mesela, bir siyasi lider veya devletin herhangi bir kurumu yapmış olduğu açıklamalarla toplumu açıkça etkiler. Örtük nüfus, bu tür nüfus biçimlerinde A'nın B'den istemleri yeterince açık değildir. A'nın B'den olan istemi örtük biçimde yer algılanır. Fakat A'nın bu istemi yeterince açık olmasa da B bu istemi algılar ve eylemlerini istenen yönde geliştirir (Dahl, 1963).

Nüfus ilişkilerinin arkasında farklı faktörler de vardır. (1) Siyasi kaynakların dağılımındaki farklılıklar: Para, bilgi, destek, servet vb. (2) Bireylerin siyasi kaynaklarıyla birlikte yetenek ve verimliliklerindeki değişimler. (3) Sahip olunan siyasi kaynakların kullanımında motivasyon farklılıkları. Belirtilen bu üç faktör de nüfusun etkili olmasında belirleyici ölçüde önemlidir. Bir de nüfus biçimlerinden söz etmemiz mümkündür. *Pozitif nüfus*: A'nın B'yi etkilemesinin olumlu sonuçları vardır. *Negatif nüfus*: B eylemlerinin A'nın istediği doğrultuda geliştirmez (Dahl, 2001).

Nüfuz araçları da önemli bir yere sahiptir. A'nın istekleri B'nin davranışlarını düzenlemelerinde bir değişiklik yaratıyorsa, A, B'yi etkilemiş olur. Ancak burada, B'nin davranış ve düzenlemelerini

değiştiren araçların farklılaşması çok önemli bir noktadır. A, B'nin eylemlerini geliştirme esnasında olası değişiklikleri algılaması için kullanılacak araçlar önemlidir. Örneğn, A, B için imkânlı alternatifleri değiştirdiğinde, bu değişikliğin "B" tarafından algılanmasını da sağlamalıdır. Çünkü B, yaşanan bu değişimi anlamazsa, B'nin durumu değişmemiş olacağından A'nın istekleri gerçekleşmeyecektir. Bazı durumlarda ise A, B'nin eylemlerini, olası değişmeleri göz önünde bulundurarak, onu bilgilendirmeye çalışır (Dahl, 2015).

Öğrenilmiş kontrol, önceki ikna ve teşviklerin bir ürünüdür ve B, bir kez öğretildikten sonra artık ikna ve teşvike gerek kalmaz. Bir de *rasyonel ikna* ve *manipülatif ikna* yöntemleri vardır. Birincisinde, daha çok, mantığa dayalı bir ikna biçimidir. İkincisinde ise, ikna biçimi yanıltmaya yöneliktir.

Birini etkilenmesinin diğer bir biçimi de iktidar, baskı ve kaba kuvvet biçiminde oluşur. Birincisinde, kişi yaşadığı toplumda bir güce sahiptir ve bu gücün kendisine sunduğu olanakları, başkasını etkilemek için kullanır. Örneğin, fabrika sahibi bir iş adamı üretimin araçlarının ona sunmuş olduğu olanakları kullanarak işçi üzerinde bir iktidara sahiptir. Sahip olduğu bu güç sayesinde sürekli olarak işçileri tehdit etme olanağına sahiptir. Eğer işçilerin greve gitmeleri halinde onların işten çıkarılacakları tehdidinde bulunur. Alternatif olanın olumsuz yönü artırılmış olur. İkincisinde, kişi üzerinde yaratılan etkinin baskı boyutu karşımıza çıkıyor. Örneğin, bir sendikanın düşük olan ücretleri yükseltilmesi amacıyla grev kararı aldığını varsayalım. Ancak sendikanın grevi gerçekleştirecek yeteri kadar fona sahip olmamamsından ötürü bu parayı işçilerden talep etmek ister. İşçilerden bir kaçının o dönemde bu paraya çok ihtiyacı vardır ve grevin gerçekleşmesi için gerekli olan parasal yardımda bulunmak istemezler. İşte bu aşamada, işçiler, sendikanın baskısıyla karşı karşıya kalıp; istemeden de olsa, bu greve destek olurlar. Üçüncüsünde ise, kişinin etkilenmesinde doğrudan şiddetin önemi vardır. Kişilerin yapmasını istemedikleri eylemleri kaba kuvvet aracılığıyla engellenir. Örneğin, greve çıkan işçi kaba kuvvet aracılığıyla engellenir ve diğerlerine de gözdağı verilmiş olur (Dahl, 2018).

Siyasi Sistemlerin Özellikleri

Birincisinde, siyasi kaynakların eşitsiz kontrolü. Dahl, bu konuda 4 neden ileri sürüyor: (a) İşlevlerin uzmanlaşması her toplumda farklı siyasi kaynaklara ulaşmada farklılıklar yaratır. (b) İnsanlar hayata miras aldıkları farklılıklar nedeniyle eşit biçimde başlamazlar ve iyi bir konumdan başlayanlar da durumlarını daha da iyi bir noktaya getirirler. (c) Güdü ve hedeflerdeki farklılaşma toplumlar tarafından, bireyleri farklı uzmanlık alanlarıyla donatmak için cesaretlendirilir. (d) Motivasyondaki farklılaşma, yetenek ve kaynaklardaki farklılığa götürür (Dahl, 2001).

İkincisinde, Siyasi Etki (*influence*) Arayışı: Siyasi sistemin üyelerinden bazıları hükümetin yürüttüğü kararlar, politikalar ve kurallar üzerinde etki sahibi olmayı hedeflerler (Dahl, 2001).

Üçüncüsü, Siyasi Etkinin Eşitsiz Dağıtımı: Bazı insanların daha çok kaynağa sahip olmaları hükümeti etkilemelerini kolaylaştırır ve bu biçimde hükümet üzerinde etki sahibi olan kişiler bu etkilerini daha fazla kaynak sahibi olmak için kullanırlar (Dahl, 2001).

Dördüncüsü, Çatışan Amaçların Peşinde Olma ve Bunların Çözümlemesi: Bir siyasi sistemin üyeleri çatışan amaçlar peşinde koşarlar ve bu amaçlarla, diğer konularda olduğu gibi hükümet ilgilenir (Dahl, 2001).

Beşincisi, Bir ideolojinin Gelişmesi: Bir siyasi sistem içindeki liderler, kendi liderliklerini açıklamak ve meşrulaştırmak manasında bir grup tutarlı, bütüncül doktrini benimserler (Dahl, 2001).

Altıncısı, Diğer Siyasi Sistemlerin Etkileri: Bir siyasi sistemin davranış biçimleri, başka mevcut siyasi sistemlerce etkilenir çünkü siyasi sistemler izole değillerdir, istisnalar bir yana, her siyasal sistem dış ilişkilerde bulunur.

Yedincisi, Değişimin kaçınılmazlığı: Hiçbir siyasal sistem durağan değildir ve sürekli değişim halindedir (Dahl, 2001).

Sistemler Arasındaki Farklar

Birincisi**,** Tarihsel gelişim: Her siyasal sistem biricik bir tarihe sahiptir ki bu geçmiş onların bugünü ve geleceği üzerinde önemli etkilere sahiptir (Dahl, 2018).

İkincisi, Sosyo-Ekonomik düzey veya modernlik düzeyi: Ülkeler arasında, kişi başına düşen gelir, okuma yazma, eğitim, teknik beceriler, teknoloji, endüstrileşme, kentleşme, gazete ve dergi dolaşımı, elektronik iletişim, ulaşım gibi pek çok konuda farklılıklar bulunur. Bu alanlardan birinde az gelişmiş bir ülkenin diğerlerinde de düşük bir modernlik seviyesine sahip olması yüksek bir olasılıktır (Dahl, 2018).

Üçüncüsü, Siyasal kaynakların ve becerilerin dağılımı: Bunların dağıtımı tüm ülkelerde eşitsiz olsa da, eşitsizlik düzeyi çeşitlidir. Örneğin bilgi siyasal becerilerin oluşumuna katkıda bulunan siyasal bir kaynaktır. Ancak, bilgiye ulaşım eğitim ve okuma yazma üzerinden eşitsiz dağıtılmaktadır. Benzer şekilde servet de siyasal bir kaynaktır ve her yerde eşitsiz dağıtılmıştır ancak eşitsizliğinin düzeyi değişir. Eşitsizliklerin alanı toplumdan topluma da değişen bir özellik gösterir (Dahl, 2018).

Dördüncüsü, Çatışmaların şiddeti, boyutu: Çatışmaların şiddeti, belli bir sistemde zaman içinde ve farklı sistemlerde aynı zamanda çeşitlidir (Dahl, 2018).

Etki Biçimindeki Farklılık

(1) Özerklik *versus* Kontrol: Bireyler ve alt sistemler, devletin hükümeti ile olan ilişkilerinde, Poliarşilerde, hegemonik rejimlere göre daha özerktirler. Bu sav, poliarşi ve hegemonik rejimlerin tanımı gereği de doğrudur. Bir Poliarşi ile, birey ve alt sistemlerin göreli olarak çok daha yüksek bir özerkliğe sahip olduğu sistemi kastederiz. Buna karşılık, hegemonik rejim ile, böyle bir özerkliğin düzeyi çok daha düşüktür (Dahl, 1971). Hükümetin işleyişine katılmak gerektiğinde ona muhalefet etmek poliarşinin mihenk taşıdır ve burada devletin, bahsedilen özerkliği hoş görmek ve korumak yükümlülüğü söz konusudur. Poliarşilerde pek çok çeşit organizasyon mevcuttur: özel kulüpler, kültürel organizasyonlar, baskı grupları, siyasal partiler, ticari birlikler ve bunlar gibi daha birçokları, gerektiğinde hükümeti etkilemeyi hedeflerler, Buna karşılık, özerkliğin gelişmesi hegemonik rejimler için ve liderlerin iktidarı için tehlikeli olarak algılanır ve bu nedenle de hükümetin kontrolü altında tutulurlar (Vergin, 2003).

(2) İkna *versus* Baskı: Hegemonik rejimlerden farklı olarak poliarşilerde, siyasi liderler baskıdan çok ikna üzerine yoğunlaşırlar. İkna ile baskını arasındaki denge, aslında siyasi kurumların farklılığından oluşur. Liderlerin seçimine katılan bir gruba baskı uygulanması ile bu hakka sahip olmayan bir gruba baskı uygulanması arasında fark vardır. Daha sonra kendilerini seçmeyebilecek bir çoğunluğa baskı uygulamak liderlerin çıkarına olmayacağından, Poliarşilerde ikna daha ağır basar.

(3) Karşılıklı Kontrol *versus* Tek taraflı Kontrol: Poliarşilerde, muhalefet etme ve siyasete katılım hakkı geniş bir tabana yayıldığından, bireyler ve alt sistemler hükümete karşı daha çok özerkliğe sahiptirler ve liderlerin, muhalefete karşı baskı uygulama imkânları da sınırlı olduğundan baskıdan çok ikonayı, karşılıklı etkiyi tercih etmek durumunda kalırlar. Poliarşilerde bu nedenle, hükümet kararları daha çok bir pazarlık ve görüşmeler yoluyla verilir, Buna karşılık, hegemonik rejimlerde, liderlerin etkisi daha çok tek taraflıdır ve politikalar hiyerarşide emir ile belirlenir.

Çatışma Düzeylerinde Farklıklar ve Poliarşi

Siyasal Çatışma *versus* Sivil Çekişme: Poliarşilerin daha çok çatışmaya zemin oluşturacağını iddia etmek makuldür ve uygulamaya bakıldığında da durum böyledir. Çatışan partiler, hizipler ve adaylar rakiplerini yasama organında, seçimlerde ya da kamuoyu platformlarında yenmeye çalışırlar. Poliarşilerde çatışma sıklıkla ortaya çıksa da, yoğunlaşmış bir düzeyde gerçekleşmez. Poliarşilerde çatışma görüşmelerle sonuçlanırken, poliarşik olmayan rejimlerde baskı ile sonuçlanır.

Robert Dahl'ın Demokrasi kavramına yönelik olarak geliştirdiği açıklamalara bakıldığı dört önemli aşamanın geçerli olduğunu görüyoruz. Demokrasi nedir? Neden Demokrasiyi kabul etmeliyiz? Demokrasi için hangi politik kurumlar gerekir? Hangi koşullar demokrasiyi destekler? Dahl, geliştirmeye çalıştığı demokrasi kavramını anlamlı bir bütün haline getirmek için yukarıda verilen sorulardan hareket ederek cevap bulmaya çalışıyor.

Demokrasi nedir? Bir ülkede demokrasinin olup olmadığına nasıl karar veririz? Dahl bu sorulara cevap ararken; bunu, geliştirdiği beş temel ilkeyle açıklamaya çalışıyor: Etkin katılım, oy kullanma eşitliği, bilgi edinme, gündem üzerinde son söz söyleme hakkı ve siyasal sürece yetişkinlerin dâhil edilmesi.

Etkin katılım, bir politika birlik tarafından kabul edilmeden önce, bu politikanın ne olması gerektiği kanosunda görüşlerini diğer üyelerin dikkatine sunmak için eşit ve etkin imkânlara sahip olmalıdır. *Oy kullanma* eşitliği, uygulanacak politikaların ne olacağı hususunda, oyların sayılması esnasında tüm oylar eşit olmalıdır. *Bilgi edinme*, karar alma süreçlerinde birliği oluşturan her üyenin ilgili alternatif politikalar hakkında ve onların muhtelif sonuçlarına yönelik olarak bilgi edinme hakları vardır. Gündem üzerinde son söz söyleme hakkı, birliği oluşturan üyelerin gündeme konacak maddelerin ne olması gerektiği hakkında karar verme özgürlükleri vardır. Böylece yukarıdaki üç kriterin demokratik süreç sürekli kılınmış olur. Topluluğun politikası üyeler tarafından belirlene bilir. *Erişkilerin dâhil olması*, bir ülkede sürekli olarak ikamet eden erişkinlerin tümü ya da büyük çoğunluğu ilk dört kıstas tarafından ortaya konulan tüm vatandaşlık hakkına sahip olmalıdır.

Demokrasiyi temellendiren bu beş açıklamadan sonra neden bu kriterlerin geçerli olması gerektiğine yönelik olarak Dahl öyle bir mantık geliştiriyor: "*Üyelerin topluluğun politikasını belirlemekte politik açıdan geçerli olması için gereklidir.*" Eğer yukarıda açıklanan beş temel kıstas bir toplumda gelişmez ise birliği oluşturan üyeler politik eşitliklerini yitirirler. Ayrıca, bu kriterler bir toplumda demokrasi olup olmadığına karar vermemize yardımcı olur (Lijphard, 1996).

Dahl için yukarıda açıklanan beş kriterin olması demokrasinin var olması ve sürekli kılınması açısından yaşamsal derecede önemlidir. Dahası bu kriterlerin insanlar tarafından benimsenmesini gerektirecek birçok neden vardır. Bunları şöyle özetleyebiliriz: (1) Zorbalığı önlemek, (2) Temel haklar,

(3) Genel özgürlük, (4) Kendi çıkarlarını koruma, (5) Kendi kaderini tayin etme, (6) Ahlaki özerklik, (7) İnsani gelişme, (8) Politik eşitlik, (9) Barış, (10) Refah (Dahl, 1996).

Zorbalığı önlemek, adından da anlaşılacağı üzere otokratik yönetimlerin iktidara gelmesini engellemektir. İdeolojik milliyetçilik ve dini inançlardan ötürü bazı siyasi liderlerin iktidara gelip devletin sağladığı olanakları kötüye kullanması söz konusu olabilir. Mesela, 1929-53 yılları arasında J. Stalin yönetimini, 1933-45 yılları arasındaki Hitler yönetimini ve 1975-79 yılları arasındaki Pol Pott yönetiminin insanlar üzerindeki yarattığı olumsuz sonuçları biliyoruz. Ancak halkçı yönetimler de lekesiz değil. Ülkelerindeki yabancılara ve kolonilerdeki insanlara yapmış olduğu olumsuz uygulamaları biliyoruz.

Temel haklar, demokratik yönetimler vatandaşlarına diğer alternatif yönetimlerden farklı olarak vatandaşlarına bazı haklar sunar. Bu hakları etkin katılım biçiminde formüle edebiliriz: Siyasi konularda görüşlerini açıklama hakkı, diğer vatandaşlara fikirlerini duyurma hakkı ve siyasi meseleleri tartışma hakkı (Dahl, 2015).

Genel *özgürlük,* bir toplumda demokrasinin köklü bir biçimde var olması için o toplumda demokratik kültürün gelişmesi gerekir. Demokratik hak ve özgürlüklerin sadece devletin anayasal güvence altına alamsı yetmez; bunların toplum tarafından genel kabul görmesi gerekir. Yani toplumda demokratik kültür geleneğinin gelişmesi gerekir.

Kendi çıkarlarını koruma, herkes yaşadığı toplumda diğerlerinden farklı olarak bazı amaçları vardır. Demokratik sistem, kişilerin bu özel isteklerini seçme özgürlüğünü ve geleceğe yönelik olarak geliştirdiği hedeflerini gerçekleştirme özgürlüğünü güvence altına alır (Dahl, 2015).

Kendi kadrini tayin etme, insan toplumun dışında yaşayarak tatminkâr olamaz. Birey toplumsallaştığı sürece hak kavramı anlam kazanır. Ancak, toplum içinde de yaşadığınız sürece her istediğinizi yapamazsınız. Sizin özgürlüğünüz başkasının özgürlüğünün ihlal ettiği yerde biter. İsteklerinizi ve arzularınızı güç kullanarak halledemediğinize göre barışçıl yollar bulmak zorundasınızdır. Öncelikli olarak bir toplumun varlığını sürdürmesi için bazı kuralların var olması alazım. Bu kurallarında mantık kurallarına uyması lazım. (1) Bir kanun yürürlüğe girmeden öncesizin ve diğer bütün vatandaşların görüşlerini açıklama fırsatı olması lazım. (2) Herkesin tatmin edecek kanunları çıkması gerekecek. (3) Oy birliği olmadığı takdirde teklif edilen yasaların en fazla oy alan yürürlüğe girecektir. Uygulanacak bu yöntemler tüm üyelerin endi seçtikleri kanunla yaşamasını garanti etmese de, kendi kaderini tayin etme hakkını veriyor (Dahl, 2015).

Ahlaki özerklik ilkesi, demokratik bir toplumda karar alma süreçlerinde bireylerin kendi kararlarını kendisi vermesi önemlidir. Bu karar alma süreçlerinde bireyin oynadığı rol ve sonuçlarını kabul edilmesi ahlaki sorumluluğun gelişmesini gerektirir. Alınan kararların olası sonuçlarının tek tek birey üzerinde bir yaptırımı yoktur. Bu sonuç sadece bireyin ahlaki sorumluluğuyla ilgilidir (Dahl, 2015).

İnsani gelişme, yaşadığımız toplumda gelişmesini istediğimiz bazı önemli değerler vardır: Dürüstlük, adalet, cesaret ve sevgi. Tüm bu değerler demokratik bir düzün içinde gelişmesine olanak tanır. Ayrıca, yetişkinlerin kendi çıkarlarını koruması, diğerlerin çıkarlarını düşünmek, kararlar için sorumluluk almak, en doğru karar için diğerleriyle birlikte araştırmak demokratik sistemin gelişmesine olanak tanıyan temel faktörlerdir (Dahl, 2015).

Politik eşitlik ilkesi, Dahl bu kavramı açıklarken "ahlaki yargı" kavramı geliştiriyor. Bu anlayışa göre, bir insanın iyiliği diğer insanın iyiliğinden daha önemli değildir. Bu ilkeye göre tüm insanların dile getirdikleri talepler hususunda eşit mesafede olmalıyız. Buna "özsel eşitlik" denir. Dahl'a göre bu ilkenin benimsenmesi için birçok nedenimiz var. Birincisi, ahlaki ve dini nedenler: Hepimiz bir tanrının çocuğuyuz. İkincisi, alternatif ilkenin zayıflığı (Dahl, 2015).

Barış, demokratik toplumlarda birçok konuda çatışma vardı, ama bunlar barış ve uzlaşı aracılığıyla çözülür. İkinci dünya savaşı sonrasında yaşanan siyasi gelişmelere bakıldığında demokratik ülkelerin birbiriyle savaşmadıklarını görüyoruz. Refah, demokratik ülkeler refah ülkeleridir.

Yapılan tüm bu açıklamalar ışığında demokrasinin hangi politik kurumlara ihtiyacının olduğuna yönelik olarak Dahl'ın bazı açıklamaları vardır. *Seçimle belirlenmiş memurlar*, politikalarla ilgili hükümet kararlarını kontrol etme işini anayasa tarafından belirlenmiş, vatandaşların seçimle belirlediği memurlara verilmesidir. Özgür seçimler, seçilen memurlar ya da temsilciler, sık sık adil yapılan seçimlerle yenilenir. İfade özgürlüğü, politik konularda memurları, hükümeti, rejimi, sosyo-ekonomik düzeni hâkim ideolojiyi eleştirme hakkı vardır. Bilgilenme özgürlüğü, vatandaşların diğer vatandaşlardan bilgi edinme hakkının yanında alternatif kaynaklardan da (gazete, dergi, bağımsız kaynaklar ..vb.) bilgilenme özgürlüğü vardır. Kurumsal özerklik, demokratik kurumların etkin olarak çalışması için ve birçok hakkı elde etmek için vatandaşların görece bağımsız kurumlar ve organizasyonlar kurmaya hakkı vardır. Ayrıca kurulan bu organizasyonlar sayesinde demokratik hak ve özgürlük mücadelesi sürdürülmelidir. Mesela, bağımsız siyasi parti ve çıkar grupları olabilir. *Vatandaşların dâhil edilmesi*, bir ülkede sürekli olarak ikamet eden ve ülkenin kanunlarına tabii olan bir yetişkin diğerlerinin sahip olduğu demokratik haklardan mahkûm bırakılamaz (Sartorini, 1996). Mesela, oy kullanma, seçimlerde aday olma, bağımsız organizasyonlar oluşturmak ve bunlarda yer almak ve bilgi kaynaklarına erişmek gibi.

Dahl, yukarıda yapmış olduğu tüm bu açıklamalara "Poliarşi" adını vermektedir. Bu kelime Yunanca'da çok ve yönetmek anlamına geliyor. Dahl'ın demokrasi yerine özellikle de Poliarşi kavramını kullanmasının nedeni, demokrasinin, genel oy hakkının gelişmediği yerlerde de kullanılmamış olmasındandır. Şöyle ki, Tocqueville, Amerika'daki siyasal yaşamı değerlendirirken oy kullanma hakkının gelişmemiş olmasına rağmen bu süreci demokratik olarak değerlendirdi. Dahl'ın eleştirisi ise bu noktadan sonra anlam kazanmaktadır. XX. Yüzyılda karar alma süreçlerindeki bireylerin oynadığı etkinlik XIX. yüzyıldan çok farklıdır Mesela, siyasi partilerin varlığı, muhalif organizasyonlar ve çıkar grupları siyasal yaşamdaki etkinliği oldukça artmıştır (Tilly, 2011). Dahl, bu nedenle, demokrasi yerine "Poliarşi" kavramını kullanmayı tercih etmektedir (Orum, 2019).

Poliarşinin politik kurumları şu demokratik kriterleri yerine getirmek için gereklidir. Seçilmiş memurlar: Etkin katılım, gündemin kontrolü. Özgür adil sık yapılan seçimler: Oy kullanma eşitliği, gündemin kontrolü. İfade özgürlüğü: Etkin katılım, bilgilenme ve gündemin kontrolü. Alternatif bilgiye ulaşma: Etkin katılım, bilgilenme ve gündemin kontrolü. Kurumsal özerklik: Etkin katılım, bilgilenme ve gündemin kontrolü. Vatandaşları dâhil etme: Tam olarak siyasal yaşama katılım.

Piyasa Ekonomisi Değerlendirmesi

Dahl, piyasa ekonomisinin demokrasinin bazı konularda yararına bazı konularda ise zararına olduğunu düşünmektedir. Piyasa ekonomisi demokrasinin gelişmesine faydalıdır. Birincisi, poliarşik

demokrasi sadece piyasa ekonomisinin geliştiği ülkelerde kalmayı başarmıştır; kapitalist olmayan ülkelerde gelişememiştir. İkincisi, piyasa kapitalizmi ekonomik büyüme sağlamıştır ve dolayısıyla da bu demokrasinin gelişmesine yardımcı olmuştur. Demokratik ülkelerde ekonominin büyümesi fakirliğin azalmasına, insanlar arasında sosyal ve politik ayrılıkların azalmasına yardımcı olmuştur. Üçüncüsü, piyasa ekonomisi sosyal ve politik sonuçları dolayısıyla demokrasi için elverişlidir. Kişisel özgürlüğün gelişmesine, bireysel özgürlük oluşmasına, mülkiyet hakkı, hukukun üstünlüğü, hükümete katılma ve güçlü bir orta sınıfın oluşmasına yardımcı olur. Dördüncüsü, piyasa kapitalizmin en önemli sonucu, güçlü firmaların doğmasıyla ekonomik kararların alınmasıyla otorite ve merkezi yönetim ihtiyacının önüne geçmiş olur (Dahl, 2001).

Piyasa kapitalizmi bazen de poliarşinin işlemesine zarar verir. Birincisi, demokrasi ve piyasa kapitalizmi birbirlerini değiştirdikleri ve sınırladıkları sürekli bir çatışma içinde kalmışlardır. Piyasa ekonomisi tamamen kendi kendini düzenleyemez. Piyasa ekonomisinin işlemesi için yaygın bir hükümet müdahalesi kontrolü gerekir. Çünkü, hükümet müdahale etmediği zaman insanların kendi ekonomik çıkarlarını her şeyin üstünde tutup ona uygun olarak hareket edeceklerdir. Bu da poliarşinin gelişmesini engelleyecektir.

Tüm bu sorunlar ahlaki ve siyasi sorunlar olmaktadır. Piyasa kapitalizmine bağlılığıyla öne çıkan Amerika da bile eyalet ve diğer yerel yöneticiler ekonomiye müdahale eder. Mesela, işsizlik sigortası, yaşlılara ödenen maaş, mali politika, güvenlik, kamu sağlığı, sağlık sigortası, eğitim, hisse senedi satışı, inşaat sınırlamalarını koymak, piyasa rekabetini sağlamak, doktor ve benzeri mesleklere çalışmaları için ruhsat vermek, iş yerlerinin çevreye zarar vermesini önlemek. Dahl'ın yaptığı açıklamadan anlaşılacağı üzere, devlet müdahalesi olmadan kapitalist piyasa ekonomisi yürüyemez. Ayrıca, piyasa kapitalizmi toplumda eşitsizliklere neden olduğundan, siyasi kaynakların dağılımda da eşitsizlikler yaratır. Bu da poliarşik demokrasinin gelişmesine engel olur.

Sonuç Yerine

Çoğulcu demokrasi düşüncesini temel alan siyaset felsefesinin, İkinci Dünya Savaşı sonrasının kendine özgü koşullarında çok önemli bir yere sahip olduğunu söyleyebiliriz. İkinci Dünya Savaşı'nın sona ermesi aslında yeni bir savaşın da –Soğuk Savaş- başlangıcıdır: İdeolojiler savaşı. Büyük ölçüde Amerikalı siyaset bilimcilerin öncülük ettiği çoğulcu demokrasi yaklaşımına göre, özgürlükler ancak piyasa ekonomisinin şekillendirdiği bir anlayış üzerinde yükselebilirdi. Girişimcilik, özel mülkiyet, bireycilik gibi kavramlar çoğulcu anlayışın şekillendirdiği temel değerleri oluşturmaktaydı. Sovyet bürokrasisinin devleti her şeyin üstünde gören ve devleti adeta bir "*cult*" haline getiren yaklaşımına karşılık, çoğulcu demokrasi düşünürlerin en büyük kozu, "sivil toplum uğrağındaki demokratik hararetlerin" önemini vurgulamalarıydı.

Soğuk Savaş'ın kendine özgü koşullarında kapitalist ve sosyalist ülkeler arasında ortaya çıkan ideolojik ve politik gerilim 70'lere gelindiğinde büyük ölçüde önemini kaybettiğini; çoğulcu demokrasi yaklaşımının temel alan düşünürlerin ise, eskisi kadar taraftar bulamasalar da devlet karşısında sivil toplumun demokratik yönünü ön plana çıkartmış olmasıyla hâlâ önemini korumaktaydı.

XX. yüzyılın ikinci yarısında çoğulcu yaklaşımı temsil eden düşünürlerin fikirlerinin büyük ölçüde bugün artık önemini kaybettiğini söylersek yanılmış olmayız. Ancak, sivil toplumun demokratik

yönüne ilişkin olarak yapmış oldukları katkılardan ötürü de R. Dahl'ın halen önemini koruduğu söyleyebiliriz.

KAYNAKÇA

Sartorini, G. (1996). *Demokrasi Teorisine Geri Dönüş*. T. Karamustafaoğlu ve M. Turhan (Çev.) 1. B., Ankara: Yetkin Yayınları.

A. Dahl, R. (1996). *Demokrasi ve Eleştirileri*. L. Köker (Çev.).1. B., Ankara: Yetkin Yayınları.

A. Dahl, R. (1971). *Polyarchy: Participation and Opposition*. New Haven: Yale University Pres.

A. Dahl, R. (1979). *Procedurel demokrachy, "philosophy, politics and sociesty*. New Haven: Yale University Pres.

A. Dahl, R. (1963). *Modern Political Analysis*. *New Haven*: Yale University

A. Dahl, R. (2001). *Demokrasi Üzerine*. B. Kadıoğlu (Çev.). 1. B., Ankara: Yayınları,

A. Dahl, R. (2015) .*Etik Siyaset ve Ekonomi Üzerine Dersler - Amerikan Anayasası Ne Kadar Demokratik?*. C. Çakmak (Çev.). Ankara: Sakarya Üniversitesi Kültür Yayınları,

A. Dahl. (2018). *Siyasal Eşitlik*. E. Zeybekoğlu (Çev.). Ankara: Dost Kitapevi.

Crouch, C. (2016). *Post Demokrasi*. E Zeybejoğlu (Çev.). İstanbul: Dost Yayınları.

Lijphard, A. (1996). *Çağdaş Demokrasiler, Yirmidir Ülkede Çoğunlukçu ve Oydaşmacı Yönetim Örüntüleri*, E. Özbudun ve E. Onulduran (Çev.). Ankara: Yetkin Yayınları,

Marquez, X. (2019). *Demokrasi Dışı Siyaset, Otoriterlik, Diktatörlük ve Demokratikleşme*, İ. Çekem (Çev.). İstanbul: İletişim Yayınları.

Orum, A. M. (2019). *Siyaset sosyolojisi, günümüz dünyasında iktidar ve katılım*, İ. Kaya (Çev.). İstanbul: Say Yayınları.

Schmıtter, P. ve Lynn Karl, T. (1991). Demokrasi Nedir ve Ne Değildir?. *Journal of Democracy*, A. B. Çetin (Çev.), s.75-88.

Tilly, C. (2011). *Demokrasi*, E. Arıcan (Çev.). Ankara: Phoenix Yayınları.

Vergin, N. (2003). *Siyasetim Sosyolojisi, Kavramlar, Tanımlar, Yaklaşımlar*, İstanbul: Doğan Kitap.

International
Congress of Human Studies
Uluslararası İnsan Çalışmaları Kongresi ISBN:NNNN-NNNN

Disabled Employees and Their Job Related Risks

Engelli Çalışanlar ve İşe Bağlı Riskleri

Sibel Çelikel Yiğiter*

Abstract

Individuals being affected by attitudes and environmental conditions resulted from the loss of function due to any congenital or subsequent development may limit their social lives. One of the most basic ways of ensuring the participation of these individuals who have functional impairment and defined as disabled in social life is to ensure their participation in working life. However, the rate of being out of working life of these people having disabilities is 2.5 times higher than non-disabled people. According to the Disability and Aging Research conducted by Statistical Institute of Turkey (TUIK) in 2016 that 35.2% of the population aged over 15 living in Turkey have different functional deficits. These functional losses are vision, hearing, learning and understanding difficulties or orthopedic difficulty. Therefore, special

Özet

Bireylerin doğuştan gelen ya da sonradan gelişen herhangi bir nedenle fonksiyon kaybı yaşaması sonucu tutum ve çevre koşullarından etkilenmesi sosyal hayatını sınırlayabilmektedir. Fonksiyon kaybı yaşayan ve toplumda engelli olarak tanımlanan bu bireylerin sosyal yaşama katılımlarını sağlamanın en temel yollarından biri çalışma yaşamına katılımlarının sağlanmasıdır. Ancak engelli bireylerin engelli olmayanlara kıyasla çalışma yaşamı dışında kalma oranı 2,5 kat daha fazladır. Türkiye İstatistik Kurumu (TUİK) tarafından yapılan Engellilik ve Yaşlılık Araştırması 2016 yılı sonuçlarına göre Türkiye genelinde 15 yaş üzeri nüfusun %35,2'si farklı fonksiyon kayıpları yaşamaktadır. Yaşanan fonksiyon kayıpları; görme, işitme, öğrenme ve anlama güçlüğü ya da ortopedik güçlük şeklinde sıralanabilir. Engelli bireylerin çalışma yaşamında

* Sibel Çelikel Yiğiter, Kocaeli Üniversitesi, Köseköy MYO, scelikel@kocaeli.edu.tr

occupational health and safety measures should be taken in cases where disabled people may encounter work-related risks in working life. This situation is seen as an extra burden by employers and makes it difficult to employ disabled people. In this study, the general axis of occupational health and safety measures, which will vary according to the type of disability, is examined and evaluated in terms of legal legislation.

Keywords: Disability, Disabled People, Working Life, Work Related Risks

işe bağlı riskler nedeni ile karşılaşabilecekleri durumlar için özel iş sağlığı ve güvenliği tedbirlerinin alınması gereklidir. Bu durumu işverenler tarafından ekstra yük olarak görülmekte ve engelli istihdamını zorlaştırmaktadır. Bu çalışmada engellilik türüne göre farklılık gösterecek olan iş sağlığı ve güvenliği tedbirlerinin genel ekseni yasal mevzuat açısından incelenerek değerlendirilmektedir.

Anahtar Kelimeler: Engellilik, Engelli Bireyler, Çalışma Yaşamı, İşe bağlı Riskler

Giriş

En genel tanımı ile engellilik, bireyin yaşamsal etkinliklerini sekteye uğratan bir ya da daha fazla fiziksel ve/veya zihinsel bozukluk olarak ifade edilebilmektedir. Bireylerin doğuştan gelen ya da sonradan gelişen herhangi bir nedenle fonksiyon kaybı yaşaması sonucu tutum ve çevre koşullarından etkilenmesi ise maalesef ülke şartlarında sosyal hayatını sınırlayabilmektedir. Fonksiyon kaybı yaşayan ve toplumda engelli olarak tanımlanan bu bireylerin sosyal yaşama katılımlarını sağlamanın en temel yollarından biri ise çalışma yaşamına katılımlarının sağlanmasıdır. Ancak çalışma yaşamı kendine özgü birtakım risklere sahiptir. Sadece engelli çalışanlar için değil tüm çalışanlar için söz konusu olan işçi sağlığı ve iş güvenliği riskleri için önlemlerin alınması gereklidir. Diğer taraftan engelli çalışanların çalışma yaşamına katılımının diğer bireylere göre 2,5 kat daha düşük olduğu bilinmektedir. Bir yandan engelli bireylerin çalışma yaşamına katılımın artırılması ve diğer yandan da engellerine özgü işe bağlı risklerinin en aza indirilmesi gereklidir. Bu nedenle çalışmada engellilik türüne göre farklılık gösterecek olan iş sağlığı ve güvenliği tedbirlerinin genel ekseni yasal mevzuat açısından incelenerek değerlendirilmektedir.

Mevzuatta Engelli Bireyler ve Güncel Durum

Birleşmiş Milletler'in Engellilerin Haklarına İlişkin sözleşmesinde "Engelli kavramı; diğer bireylerle eşit koşullar altında topluma tam ve etkin bir şekilde katılımlarının önünde engel teşkil eden uzun süreli fiziksel, zihinsel, düşünsel ya da algısal bozukluğu bulunan kişiler" olarak tanımlanmaktadır. Bu sözleşme Türkiye tarafından da onaylanmıştır. Sözleşmede engellilerin çalışma ve istihdam koşullarına ilişkin ana eksen belirlenmiştir. Buna göre sözleşmeye taraf olan devletler engelli bireylerin diğer çalışanlar ile eşit koşullar altında çalışma hakkına sahip olduğunu kabul etmektedir. Böylece

engelli bireylerin istedikleri işlerde çalışarak yaşamlarını kazanma olanağına sahip olabilmelerinin önü açılmıştır. Sözleşmeye taraf devletler, doğuştan veya işe bağlı nedenlerle engelli olanlar da dahil olmak üzere tüm engellilerin çalışma hakkının tanınması için gerekli tedbirleri alarak güvence altına almakla yükümlüdür. Ayrıca sözleşme ile işe alım sürecinden başlayarak tüm süreçlerde ve kariyer geliştirme olanaklarında her türlü ayrımcılık yasaklanmıştır. Engellilere tüm alanlarda fırsat eşitliği sağlanması, eşit işe eşit ücret ilkesinin benimsenmesi, her türlü mağduriyetin engellenmesi, çalışma ortamlarında güvenli ve sağlıklı ortamların sağlanması, sendikal haklar, kamuda istihdamın sağlanması, özel sektörde istihdamın teşvik edilmesi, girişimcilik olanaklarının önünün açılması vb. haklar sözleşme yükümlülükleri arasında yer almaktadır. İşe bağlı nedenlerle engelli olanlar için ise mesleki rehabilitasyon, işte kalma ve işe dönüş programları yürütülmesi sözleşmenin yükümlülükleri arasında yer almaktadır. Ayrıca 2008 yılında yürürlüğe giren Engellilerin Haklarına İlişkin Sözleşme, Avrupa Birliği tarafından da kabul edilmiştir.

Ulusal mevzuatın temeli olan Anayasa'nın onuncu maddesinde[1] yer alan eşitlik ilkesine göre tüm bireylerin eşit haklara sahip olduğunun altı çizilmektedir. Diğer yandan Anayasanın 50. maddesi; "*Kimse, yaşına, cinsiyetine ve gücüne uymayan işlerde çalıştırılamaz. Küçükler ve kadınlar ile bedeni ve ruhi yetersizliği olanlar çalışma şartları bakımından özel olarak korunurlar. Dinlenmek, çalışanların hakkıdır. Ücretli hafta ve bayram tatili ile ücretli yıllık izin hakları ve şartları kanunla düzenlenir.*" şeklinde düzenlemesi engelli bireylere koruyucu hak getirmektedir. Anayasanın 61. maddesi 2. fıkrasında ise özel olarak korunması gerekenler bireylere yönelik olarak; "*Devlet, sakatların korunmalarını ve toplum hayatına intibaklarını sağlayıcı tedbirleri alır.*" İfadesi yer almaktadır. Bu madde engellilerin korunmasına yönelik özel tedbirlerin alınmasını ve toplum hayatına entegrasyonu için çalışmalar yapılmasını öngörmektedir.

Engelli tanımına baktığımızda ise 5378 sayılı Engelliler Hakkında Kanunu Madde 3-c'de, "Engelli: fiziksel, zihinsel, ruhsal ve duyusal yetilerinde çeşitli düzeyde kayıplarından dolayı topluma diğer bireyler ile birlikte eşit koşullarda tam ve etkin katılımını kısıtlayan tutum ve çevre koşullarından etkilenen birey" şeklinde tanımlama yapılmış olduğunu görmekteyiz.

Türkiye'de engelli bireylere ilişkin bilgilerin elde edildiği araştırma Türkiye Sağlık Araştırması'dır (TSA). Araştırma Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK) tarafından iki yıllık periyotlar halinde yayınlanmaktadır. Ancak bu çalışmanın hazırlandığı dönemde henüz 2018 yılına ilişkin veriler açıklanmamış durumdadır. Bu nedenle çalışmada 2016 yılı verileri kullanılmaktadır. TSA ülkede yaşayan bireylerin kalkınma göstergeleri içerisinde önemli bir paya sahip genel sağlık durumunun ortaya çıkarılması ve gerekli olan bilgilerin derlenmesi amacıyla Avrupa İstatistik Ofisi (Eurostat) metotlarına uygun şekilde gerçekleştirilmektedir. TSA ile 15 ve üzeri yaştaki nüfusun genel sağlık durumuna ilişkin pek çok bilgi edinilmektedir. TSA ile görme/işitme sorunu olanlar, yürüyemeyenler/merdiven inip çıkamayanlar, öğrenmede/hatırlamada zorluk çekenler, giyinme, tuvalet kullanımı, banyo yapma gibi kişisel bakım faaliyetlerini gerçekleştirirken zorluk çekenler gibi engellilik ve yaşlılıkla ilgili göstergeler elde edilmektedir.

TSA sonuçlarına göre temel faaliyetleri yerine getirmede zorluk yaşayan 15 ve üzeri yaştaki nüfusun dağılımı aşağıda bulunan Grafik-1'de görülmektedir. Grafik-1 incelendiğinde 2012 yılında

[1] Türkiye Cumhuriyeti Anayasası, Madde 10 – Herkes, dil, ırk, renk, cinsiyet, siyasi düşünce, felsefi inanç, din, mezhep ve benzeri sebeplerle ayırım gözetilmeksizin kanun önünde eşittir. (Ek fıkra: 7/5/2010-5982/1. madde) Çocuklar, yaşlılar, özürlüler, harp ve vazife şehitlerinin dul ve yetimleri ile malul ve gaziler için alınacak tedbirler eşitlik ilkesine aykırı sayılmaz.

temel faaliyetlerini gerçekleştirmede zorluk çeken bireylerin 2012 yılında 21,9 iken bu oran 2014 yılında 37,2 ye yükselmiştir. Araştırma sonuçlarına göre 2016 yılında Türkiye'de 15 yaş ve üzerindeki nüfusun yaklaşık %35,2 si farklı şekillerde fonksiyon kayıpları ile yaşamını sürdürmektedir.

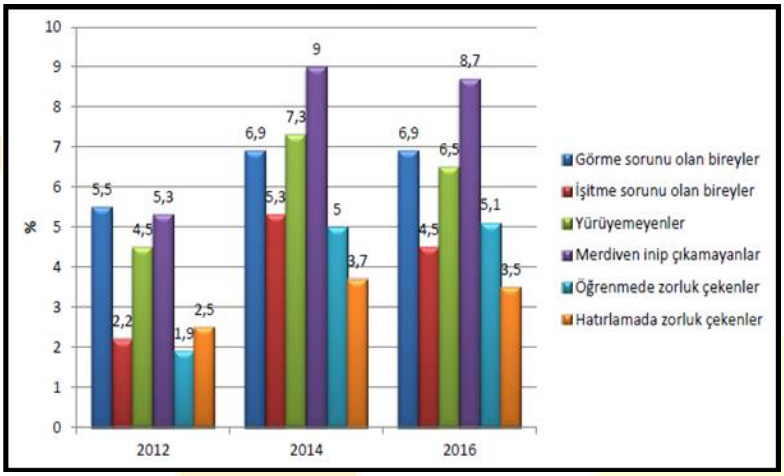

Kaynak: Engelli ve Yaşlı İstatistik Bülteni Ağustos 2019

Grafik-1. 2012-2016 yıllarını kapsayan dönemde temel faaliyetleri yerine getirmede zorluk yaşayan 15 ve üzeri yaştaki bireylerin dağılımı

Engellilik ve yaşlılık göstergeleri açısından 2016 yılına ait TSA yılı verileri incelendiğinde herhangi bir sağlık sorunu yaşayan bireylerin, yaşadıkları sorun ve yaşlarına göre dağılımlar aşağıda bulunan Tablo-1'de görülmektedir. Tablo incelendiğinde sağlık sorunlarının yaşa bağlı olarak artmakta olduğunu görülmüştür. Tablodaki sağlık sorununa göre toplam oranlar incelendiğinde bazı bireylerin birden fazla sağlık sorununa sahip olduğu sonucunu çıkarmak mümkündür. Çalışma çağında olan 15-64 yaş aralığındaki nüfusun ise bazı sağlık sorunları yaşadığı görülmektedir.

Tablo-1. 2016 yılı verilerine göre sağlık sonucu yaşayanların yaşadıkları sorun ve yaşlarına göre dağılımı

Yaş Grubu	Herhangi bir sağlık sorunu yaşayan bireylerin % dağılımı					
	Görme Zorluğu	İşitme Zorluğu	Herhangi bir yardım ve yardımcı araç kullanmadan yürüyeme ve merdiven inip çıkma zorluğu	Merdiven inip çıkama zorluğu	Yaşıtlarına göre öğrenme/hatırlama zorluğu	Hatırlama Zorluğu
15-44	2,09	1,12	1,28	1,94	1,82	1,54
45-54	9,43	4,13	5,12	8,80	4,60	3,10
55-64	13,27	5,37	10,79	15,38	7,16	4,07
65-74	18,48	14,98	23,36	29,29	15,09	9,49
75+	31,92	34,71	47,95	55,42	33,09	22,53
TOPLAM	**75,18**	**60,32**	**88,51**	**110,82**	**61,76**	**40,72**

Kaynak: TSA'ndan yazar tarafından düzenlenmiştir.

Çalışma hayatında bulunan bireylerin engelli statüsünde çalışabilmesi ancak sağlık kuruluşlarından almış oldukları rapor ile belgelemeleri halinde mümkün olabilmektedir. Bu amaçla çıkarılmış olan iki farklı yönetmelik bulunmaktadır. Yurtiçinde İşe Yerleştirme Hizmetleri Hakkında

Yönetmelik'te engelli[2] tanımı incelendiğinde ise çalışma yaşamında bireyin engelli olarak değerlendirilebilmesi için fonksiyon kayıplarının %40 düzeyinin üzerinde olması gerektiğini görülmektedir. Benzer şekilde "Engelli Kamu Personel Seçme Sınavı Ve Engellilerin Devlet Memurluğuna Alınmaları Hakkında Yönetmelik" incelendiğinde engellilik için fonksiyon kayıplarının %40 düzeyi ve üzerinde olması ile çalışabilir durumda olduğuna ilişkin sağlık kurulu raporunun alınmış olması gerektiği ifade edilmektedir. Ulusal mevzuata göre çalışma yaşamında bireylerin engelli olarak kabul edilebilmesi için bu durumu sağlık raporu ile belgelemeleri ve engel oranının %40'ın üzerinde olması gerektiği görülmektedir.

Ulusal Engelli Veri Tabanına göre güncel veriler incelendiğinde 2019 yılı Ağustos ayında engelli sayısı 1.396.263'ü erkek, 1.077.628'i kadın olmak üzere toplam 2.473.891 kişi olduğu görülmektedir. Aynı dönemde ağır engeli olarak tanımlanan kişi sayısının 707.735 olarak belirlenmiş olduğu görülmektedir. Bu veriler ise sadece rapor almak için hastaneye başvurmuş ya da herhangi bir hizmet almak için müracaat etmiş olan sisteme kayıtlı ve hayattaki engellilerin sayısını göstermektedir. Dolayısı ile Türkiye'deki engelli sayısının bu rakamların üstünde olup olmadığına ilişkin güncel veri bulunmamaktadır.

Tablo 2- Türkiye'de 2019 yılı eylül ayı sonu engelli kontenjanları

	Engelli Çalıştırmakla Yükümlü 50+ İşyeri Sayısı		**Çalıştırmakla Yükümlü Olduğu Engelli Sayısı**		**Engelli Çalışan Sayısı (50+İşyeri Sayısı)**		**Engelli Çalışan Sayısı (50-İşyeri Sayısı)**		**Engelli Açık Kontenjan Sayısı**		**Engelli Kontenjan Fazlası Sayısı**	
	Kamu	**Özel**	**Kamu**	**Özel**	**Kamu**	**Özel**	**Kamu**	**Özel**	**Kamu**	**Özel**	**Kamu**	**Özel**
Türkiye	1.313	18.009	16.732	111.645	15.444	99.134	917	7.666	4.118	19.784	2.830	7.273

Kaynak: İş-Kur istatistik verileri

Türkiye'de 2019 yılı eylül ayı sonu itibariyle engelli kontenjanlarına baktığımızda ise kamu sektöründe 15.444 ve özel sektörde ise 99.134 kişinin çalışma yaşamında aktif olarak bulunduğunu görmektedir.

İş Sağlığı ve Güvenliği Mevzuatında Engelli Bireylere Yönelik Özel Hükümler

Çalışma yaşamında sağlık ve güvenlik şartlarının sağlanması ve mevcut şartların iyileştirilmesi amacına yönelik yasal düzenlemeler İş Sağlığı ve Güvenliği kanunu kapsamında gerçekleştirilmektedir. Kanun çalışma yaşamında bulunan tüm işveren ve çalışanların, kamu veya özel sektör ayrımı gözetmeksizin görev, yetki, sorumluluk, hak ve yükümlülüklerini düzenlemektedir. Kanunda ve bağlı yönetmeliklerde engelli bireylere özgü bazı özel hükümler bulunmaktadır. İş sağlığı ve güvenliğine yönelik mevzuat incelendiğinde engelli bireylere yönelik hükümler içeren kanun ve yönetmelikler aşağıda sıralanmıştır.

[2] MADDE 3 - (1) e) Doğuştan ya da sonradan herhangi bir nedenle bedensel, zihinsel, ruhsal, duyusal ve sosyal yeteneklerini çeşitli derecelerde kaybetmesi nedeniyle toplumsal yaşama uyum sağlama ve günlük gereksinimlerini karşılamada güçlükleri olan ve korunma, bakım, rehabilitasyon, danışmanlık ve destek hizmetlerine ihtiyaç duyan kişilerden tüm vücut fonksiyon kaybının en az yüzde kırk olduğu sağlık kurulu raporu ile belgelenenleri, kapsamakradır.

- İş Sağlığı ve Güvenliği Kanunu;
- İş Sağlığı ve Güvenliği Risk Değerlendirmesi Yönetmeliği
- İşyeri Bina ve Eklentilerinde Alınacak Sağlık ve Güvenlik Önlemlerine İlişkin Yönetmelik
- Çalışanların İş Sağlığı ve Güvenliği Eğitimlerinin Usul ve Esasları Hakkında Yönetmelik
- İşyerlerinde Acil Durumlar Hakkında Yönetmelik
- İşyeri Hekimi ve Diğer Sağlık Personelinin Görev, Yetki, Sorumluluk ve Eğitimleri Hakkında Yönetmelik

İş Sağlığı ve Güvenliği Kanunu'nda engelli tanımı yapılmamış olmakla beraber iş kazası tanımında kişinin vücut bütünlüğünü ruhen ya da bedenen engelli hâle getiren olay ifadesi yer almaktadır. Bu tanım işe bağlı nedenlerle bireylerin yaşamlarını kaybedebileceğini ya da engelli hale gelebileceğini ifade etmektedir. 6331 sayılı kanunun risk değerlendirme ile ilgili olan onuncu maddesinde de çalışma ortamına ve çalışanların bu ortamda maruz kaldığı risklerin belirlenmesine yönelik gerekli çalışmalar gerçekleştirilirken özel politika gerektiren gruplar (genç, yaşlı, engelli, gebe veya emziren çalışanlar) için özel önlemlerin alınması gerekmekte denilmektedir. Bu ifadeler haricinde engel yaratan şartlar veya engelli bireyler ile ilgili başka ifade bulunmamaktadır. Ancak kanun bir çatı kanun niteliğindedir. Oldukça kapsamlı bir alan olan iş sağlığı ve güvenliği konusu ile ilgili çalışmalar 6331 sayılı kanuna ve bağlı yönetmeliklerin çizdiği çerçevede gerçekleştirilmektedir.

İş Sağlığı ve Güvenliği Risk Değerlendirmesi Yönetmeliği 6331 sayılı yasa kapsamında işyerlerinde iş sağlığı ve güvenliği yönünden yapılması zorunlu olan risk değerlendirmesinin yöntem ve esaslarının belirlenmesi amacına yönelik olarak çıkarılmıştır. Yönetmelikte de özel gereksinimli bireylere yönelik risklerin tespitine özellikle vurgu yapılmıştır. Bu noktada engelli çalışanlar içinde engel türlerine göre özel risklerin belirlenmesi bir zorunluluk olarak değerlendirilmektedir. Risk değerlendirmesi kapsamında incelenerek bilgi toplanacak olan konular oldukça kapsamlıdır. İşyerlerinde risk değerlendirmesi yapılırken işyeri düzeni, kullanılan ekipman ve aletler, üretim yöntemleri, kimyasal maddelerin riskleri vb. pek çok tehlike hakkında bilgiler toplanmaktadır. Ayrıca işyerinde çalışanların mesleki yeterlilikleri ile bireysel özellikleri (eğitim, yaş, cinsiyet ve benzeri özellikleri ile sağlık gözetimi kayıtları vb.) de değerlendirilmektedir. Risk değerlendirmesinde tespit edilmiş olan tehlikelerin her biri ayrı ayrı dikkate alınır. Risk analizi ile tehlikelerden kaynaklanabilecek risklerin oluşma sıklığı ile zarar görebilme ihtimali olan tüm unsurlar ile oluşabilecek zararın şiddeti belirlenmektedir. Çalışmalar sonucunda tespit edilen risk seviyesi, kabul edilebilir risk seviyesi düzeyine gelinceye kadar çalışmalar sürdürülür. İşyerlerinde çalışan tüm engelli bireylerin engel türlerine göre kabul edilebilir risk seviyesine ulaşılması yönetmelik gereği zorunludur.

İşyeri Bina ve Eklentilerinde Alınacak Sağlık ve Güvenlik Önlemlerine İlişkin Yönetmelik, 6331 sayılı İş Sağlığı ve Güvenliği Kanunu kapsamına giren bütün işyerlerinin bina ve eklentilerinde bulunması gereken asgari sağlık ve güvenlik şartlarının sağlanması amacıyla çıkarılmıştır. Yönetmelikte geçen işyeri bina ve eklentileri ifadesi işyerine bağlı çalışılan tüm alanlar ile çalışanların girip çıkılabileceği diğer alanları (dinlenme, yemek, temizlik vb.) ve işyeri sınırlarında yer alan açık alanları kapsamaktadır. Yönetmelik ekinde engelli çalışanların bulunduğu işyerlerinde engel durumlarını göz önünde bulundurarak gerekli düzenlemelerin yapılması gerektiği ifade edilmektedir. Ulusal ve uluslararası standartlara uygun olarak yapılan düzenlemelerin başta engelli çalışanların doğrudan

çalıştığı alanlarda olmak üzere kullandıkları tüm alanları da kapsayacak şekilde gerçekleştirilmesi gereklidir.

Çalışanların İş Sağlığı ve Güvenliği Eğitimlerinin Usul ve Esasları Hakkında Yönetmelik'te, 6331 sayılı kanun kapsamındaki iş yerlerinde çalışanlara verilecek olan zorunlu eğitimlerin asgari şartları belirlenmiştir. Eğitimler genel olarak hukuk, sağlık ve teknik konular olarak üç ana başlık altında toplanmıştır. Dördüncü başlık olarak ise diğer ibaresi altında işyerine özgü daha spesifik konulara verilecek olan eğitimlere değinilmiştir. Bu yönetmelikte de özel politika gerektiren gruplarına özgü eğitimlerin verilmesi gerektiği özellikle ifade edilmiştir. Bu kapsamda engelli çalışanlara özellikleri dikkate alınarak eğitim verilmesi yönetmelik ile zorunlu tutulmuştur.

Acil durum, işyerinin tamamında ya da bir bölümünde meydana gelebilecek yangın, patlama, tehlikeli kimyasal maddelerin yayılımı ile doğal afet gibi acil müdahale, mücadele, ilkyardım veya tahliye gerektiren olayları ifade etmektedir. İşyerlerinde Acil Durumlar Hakkında Yönetmelik ile acil durumlarda yapılması gereken çalışmalar ve görevlendirilecek çalışanlar ile acil durum yaratan olayın daha da kaotik hale dönüşmeden kontrol altına alınmasına ilişkin yapılacak olan düzenlemelerin ekseni belirlenmektedir. Bu yönetmelikte işyerinde bulunan engelli çalışanlara tahliye esnasında refakat edilmesi için gerekli tedbirlerin alınması gerektiği ibaresi bulunmaktadır. Engelli çalışanın refakatçisi acil durumların olumsuz sonuçlarından çalışanların etkilenmeyeceği mesafede veya korunakta önceden belirlenmiş güvenli yere kadar refakat etmelidir.

İş sağlığı ve güvenliği ile ilgili olan ve içerisinde engellilere yönelik özel ifadeler içeren bir yönetmelik de "İşyeri Hekimi ve Diğer Sağlık Personelinin Görev, Yetki, Sorumluluk Ve Eğitimleri Hakkında Yönetmelik" dir. Bu yönetmelik iş sağlığı ve güvenliği hizmetlerinde görev yapan işyeri hekimleri ile ve diğer sağlık personeli ilgili tüm konuları düzenlemek için çıkarılmıştır. Bu yönetmelik kapsamında görev yapmakta olan işyeri hekimi iş sağlığı ve güvenliği hizmetleri ile ilgili olarak işverene alınacak kararlar konusunda rehberlik etmek ile görevlidir. Ayrıca işyerinde yapılacak olan risk değerlendirmesi ile ilgili çalışmalara ve uygulanmalara katılmamalıdır. Risk değerlendirmesi[3] sonucunda alınması gereken sağlık ve güvenlik önlemleri konusunda işverene önerilerde bulunmak ve takibini yapmak yine işyeri hekimimin görevleri arasında sıralanmıştır. Özel politika gerektiren grupta[4] sayılan çalışanların sağlık durumlarının yakından takip edilmesi ve korunması ile bu kişilerin bilgilendirilmesi de yine işyeri hekimlerinin görevleri arasında sıralanmıştır.

[3] İşyeri Hekimi Ve Diğer Sağlık Personelinin Görev, Yetki, Sorumluluk Ve Eğitimleri Hakkında Yönetmelik, MADDE 9 – (2) b) Risk Değerlendirmesi; 2)) Gebe veya emziren kadınlar, 18 yaşından küçükler, meslek hastalığı tanısı veya ön tanısı olanlar, kronik hastalığı olanlar, yaşlılar, malul ve engelliler, alkol, ilaç ve uyuşturucu bağımlılığı olanlar, birden fazla iş kazası geçirmiş olanlar gibi özel politika gerektiren grupları yakın takip ve koruma altına almak, bilgilendirmek ve yapılacak risk değerlendirmesinde özel olarak dikkate almak.

[4] İşyeri Hekimi Ve Diğer Sağlık Personelinin Görev, Yetki, Sorumluluk Ve Eğitimleri Hakkında Yönetmelik, MADDE 9 – (2) c) Sağlık Gözetimi; 5) Özel politika gerektiren gruplar, meslek hastalığı tanısı veya ön tanısı alanlar, kronik hastalığı, madde bağımlılığı, birden fazla iş kazası geçirmiş olanlar gibi çalışanların, uygun işe yerleştirilmeleri için gerekli sağlık muayenelerini yaparak rapor düzenlemek, meslek hastalığı tanısı veya ön tanısı almış çalışanın olması durumunda kişinin çalıştığı ortamdaki diğer çalışanların sağlık muayenelerini tekrarlamak.

Değerlendirme

Engelli bireylerin çalışma hayatının dışında kalma oranı maalesef engelli olmayan bireylere kıyasla daha yüksektir. Halen yürürlükte olan yasalarla engelli istihdamını artırıcı düzenlemeler yapılmaktadır. Özellikle işyerinde çalışan sayısına bağlı olarak belli bir oranda engelli çalışan istihdamını zorunlu hale getiren kota uygulaması ile işyerlerinde az sayıda ve farklı engel grubundan bireylerin çalışma yaşamında yer aldığı görülmektedir. Bu nedenle işyerinin engelli bireylerin iş sağlığı ve güvenliğinin sağlanmasına yönelik olarak özel bir politika belirlemesi gereklidir. Bu noktada iş sağlığı ve güvenliği profesyonellerinin özellikle engelli bireylere yönelik sağlık ve güvenlik düzenlenmelerinin yapılmasında önemli bir role sahip olduğu aşikardır.

İşyerlerinde engelli bireyleri odağa alacak şekilde risk değerlendirmesi yapılması kanun ve yönetmelikler gereği bir zorunluluktur. İşyerlerinde hazırlanması zorunlu olan acil durum planlarında da çalışmakta olan engelli bireylerin dikkate alınması ve uygun düzenlemelerin yapılması gereklidir. İş sağlığı ve güvenliği alanında yürürlükte olan mevzuat ile çalışanların işyerinde sağlık ve güvenliklerini sağlamak bu kapsamda özellikle sağlık gözetimi ile çalışanların sağlık durumları ile iş yerinde işin yürütümünden kaynaklanan tehlikelerden korunması amaçlanmaktadır. Bu noktada tüm çalışanlar gibi engelli bireylerinde işe başlama ve sonrasında periyodik kontrollerle devam eden sağlık kontrolleri ile gerek işe bağlı sağlık sorunları ve gerekse bireysel sağlık sorunlarının tespit ve tedavisi daha kolaylaşmaktadır. İşyerlerinde engelli bireyler için gerçekleştirilmekte olan erişimi artırma ve kullanımı kolaylaştırma amaçlı çalışmalarda temel antropometri ve ergonomi prensipleri ile çalışmalar yürütülmektedir. Bu durum aslında sadece engelli bireyler için değil tüm çalışanlar için kolaylaştırıcı ve sağlık sorunlarını engelleyici bir yaklaşımın belirlenmesini sağlamaktadır. Bu noktada "işyerlerinde gerçekleştirilecek olan engelsiz tasarımlar aslında tüm çalışanların kullanımında olan tasarım şeklidir" demek mümkündür.

İş sağlığı ve güvenliğine ilişkin ulusal mevzuat engelli bireyler açısından incelendiğinde son söz olarak söylemek gerekir ki aslında mevzuat engelli bireyleri tam anlamı ile ayrı bir yere koymamaktadır. Mevzuat daha genel bir eksenden hükümler içermektedir. Mevzuat hükümleri ve beraberinde getirdiği zorunluluk ve uygulamalar, bireyselleştirilmiş yükümlülükleri içinde barındırmaktır. Bu noktadan değerlendirildiğinde özellikle engelli çalışanlara yönelik düzenleme ve uygulamalar, risk değerlendirmesi ekipleri ile işyerinde görev yapan iş sağlığı ve güvenliği profesyonellerinin bilgi ve yeterlilikleri doğrultusunda yönlenmektedir. Bu durum aslında tüm çalışanları kapsamaktadır. Bu nedenle özellikle iş sağlığı ve güvenliği profesyonellerinin özel gereksinimli bireylere yönelik olarak farkındalığının önemli olması bu alandaki sorunların giderilmesinde etkili olacaktır.

KAYNAKÇA

Arslan, H., Altıntaş, G. (2014). Engellilerin Çalışma Yaşamına Katılımını Arttırarak Toplumla Kaynaşmalarını Sağlamayı Hedefleyen Bir Model Önerisi. *Çankırı Karatekin Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi,* 5 (2), 165-186. https://dergipark.org.tr/tr/pub/jiss/issue/25893/272873 Erişim Tarihi: 9.11.2019.

Burcu, E. (2017). Türkiye'de Engelli Bireylerin Dezavantajlı Konumlarına Engellilik Sosyolojisinin Eleştirel Tavrıyla Bakmak, Tematik Yazılar, *Toplum ve Demokrasi*, 11 (24), Temmuz-Aralık, 2017, s. 107-125.

Çalışanların İş Sağlığı ve Güvenliği Eğitimlerinin Usul ve Esasları Hakkında Yönetmelik, https://www.mevzuat.gov.tr, Erişim Tarihi: 12.11.2019.

Dünya Sağlık Örgütü (2011). *Dünya engellilik raporu,* Yönetici Özeti, http://siteresources.worldbank.org/TURKEYINTURKISHEXTN/Resources/455687-328710754698 /YoneticiOzeti.pdf, Erişim: 11.12.2013.

Engelli kamu personel seçme sınavı ve engellilerin devlet memurluğuna alınmaları hakkında yönetmelik, https://www.mevzuat.gov.tr, Erişim Tarihi: 12.11.2019.

Engelli ve yaşlı istatistik bülteni. Ağustos 2019, https://ailevecalisma.gov.tr, Erişim Tarihi:

Engelliler hakkında kanun. https://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.5378.pdf, Erişim Tarihi: 9.11.2019.

Engellilerin haklarına ilişkin milletlerarası sözleşme, https://humanrightscenter.bilgi.edu.tr/media/upload/2015/08/03/EngellilerinHaklarinaIlis kinSozlesme.pdf, Erişim Tarihi: 9.11.2019.

İş sağlığı ve güvenliği hizmetleri yönetmeliği, https://www.mevzuat.gov.tr, Erişim Tarihi: 9.11.2019.

İşyeri hekimi ve diğer sağlık personelinin görev, yetki, sorumluluk ve eğitimleri hakkında yönetmelik, https://www.mevzuat.gov.tr, Erişim Tarihi: 12.11.2019.

İş sağlığı ve güvenliği kanunu, https://www.mevzuat.gov.tr, Erişim Tarihi: 12.11.2019.

İş sağlığı ve güvenliği risk değerlendirmesi yönetmeliği, https://www.mevzuat.gov.tr, Erişim Tarihi: 12.11.2019.

İşyeri bina ve eklentilerinde alınacak sağlık ve güvenlik önlemlerine ilişkin yönetmelik, https://www.mevzuat.gov.tr, Erişim Tarihi: 12.11.2019.

İşyerlerinde acil durumlar hakkında yönetmelik, https://www.mevzuat.gov.tr, Erişim Tarihi: 12.11.2019.

Türkiye Cumhuriyeti anayasası, https://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.2709.pdf, Erişim Tarihi: 9.11.2019.

Türkiye iş kurumu istatistik bülteni, https://www.iskur.gov.tr/kurumsal-bilgi/istatistikler, Erişim Tarihi: 22.11.2019.

Yurtiçinde işe yerleştirme hizmetleri hakkında yönetmelik, https://www.mevzuat.gov.tr, Erişim Tarihi: 9.11.2019.

International
Congress of Human Studies
Uluslararası İnsan Çalışmaları Kongresi ISBN:NNNN-NNNN

Accountability of Teachers Leading to Absenteeism and Low Efficiency: The Case of Pakistan

Zekeriya Nas*
Muhammad Zia-ur Rehman**
Tayyaba Mehreen***

Abstract

The aim of this study is to determine the quality of teachers in Pakistani educational institutions and to prepare a compilation study on the accountability of teachers who lead to absenteeism and low productivity. Qualitative research technique was used in the study. The poor implementation of the dynamic education policies and evaluation mechanisms can lead to negative results. Teachers, who are not professionally sound, may be inadequate to solve their professional and social problems. There are less educational opportunities for teachers at primary level at the AJK. It is clear from the findings that parents are not satisfied with the quality of education in state primary schools.

* Zekeriya Nas, Doç. Dr. Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi, Gevaş Meslek Yüksekokulu, email: idilbret@hotmail.com
** Muhammad Zia-ur Rehman, Asst. Prof. Dr. National Defence University, Pakistan.
*** Tayyaba Mehreen, National Defence University, Pakistan

Keywords: Teachers, Pakistani Educational Institutions, Productive Students, Dynamic Educational Policies

Introduction

European Commission (2013) communicated that the National Professional Standards for Teachers gives a structure subject to potential instrument to overview educators' introduction reliant on verifying of abilities quick and dirty in the Standards relating to instructional strategy and the ability to support amazing learning. The reason for the course of action movement was to figure a structure that prizes extraordinary practice, improvement, attracts high achievers to the calling and supports influenced instructors.

The study discussed different variables i.e. to evaluate performance, objective and manifest instrumentation in order to measure performance were taken to promote responsiveness as well as effectiveness and efficiency and also to hold units accountable. Fear of the label of failing school also increases teacher efforts. These high accountability pressures raise more job security concerns among teachers but increase their attendance rates. As there could be various standards to look at learning institutions as of: sets of school, like school-by-year, and teaching faculty (Rehmani, 2003).

The evaluation grasped that it is profitable to investigate how other locale and state commitment and pay-for-execution systems influence instructor interest and educator effort extensively more generally. More channels ought to be examined through which test-based commitment methodologies raise understudy achievement. Finally, interest evaluates only one segment of instructor effort, and it is possible that instructors responded along various pieces of teacher effort or even traded off effort in one estimation against effort in another (Lockheed, 1991).

Pakistani Perspective

As expressed before, KPK has done considerable work in such manner. (Khan,2015) states that the KPK instruction division acquainted a viable observing component with check the instructors' nonattendance. In the first of period of the battle Ghar Aya Ustaad, 400,000 kids were taken back to schools and a similar objective was set for the second period of the crusade, which started in Fall 2015.

There is a strong association between understudy support and level of learning. Instructor empowers the most in adjusting so a phenomenal focus is relied upon to improve demonstrating techniques; placing just in school establishment isn't adequate. High assortment in execution among

schools in practically identical settings considers neighborhood exercises to improve results. Exercises can be verified in existing organization rules and execution evaluation to help teachers to train better (Bhatti, 1987).

Conceptual Analysis

A major contributing factor for poor teacher performance is the state of accountability and governance in the public education system. Attendance is an easy-to-understand and a clear indicator of system performance. Teacher presence is essential for learning. Unannounced visits are a great way to measure the current condition and performance of the school, teachers and students (Hargreaves, 2000).

It is assessed that country culture and context matters a lot. Therefore adjusting and crafting the syllabi as Pakistan-specific with addition and deletion and then implementation can generate much positive results. On the other hand the effective monitoring system is needed in education departments such as the plan devised by the KP government to provide quality education, eliminate corruption and to bring teachers and students back to school (IMU). Arrangement of financial impetuses to the understudies may urge the guardians to send their kids to class and may bring about decreased dropout proportion (Maclean, 1999).

Discussion and Conclusion

Teachers Training shall include emotional stability course because the increased drop-out ratio of students is the result of poor teacher training. Teachers are not trained to handle high class strength and weak students. They often get aggressive towards low performing students shattering their confidence and ruining their futures.

The idea of uniform curriculum countrywide with local adjustments by Federal Minister of Education shall be implemented on immediate basis. This will not only remove barriers between multiple education systems, but will also eliminate inferiority complex in students studying in the public sector and superiority complex of students studying in the private sector schools.

REFERENCES

Bhatti, M. A. (1987). *Secondary Education in Pakistan: Perspective Planning*. Islamabad: National Education Council

European Commission (2013, July). *Supporting Teacher Competence Development for Better Learning Outcomes*

Hargreaves, A. (2000). Four Ages of Professionalism and Professional Learning. *Teachers and Teaching History and Practice*, 6(2).

Khan,A,.,(2015, August 31). *Why 25 Million Children Are Out of School in Pakistan*. In The Express Tribune.

Lockheed, M. E., & Verspoor, A. and Associates. (1991). *Improving Primary Education in Developing Countries: A review of Policy Options*. New York: Oxford University Press, The World Bank.

Maclean, R. (1999). Developments in Teacher Education in Asia and the Pacific: Issues and Prospects Towards The Twenty-First Century. *Asia-Pacific Journal of Teacher* Education & Development (APJTED), 2(1), pp. 87-94.

Rehmani, A. M. (2003). Impact of Public Examination System on Teaching and Learning in Pakistan. *In Asian Network of Training and Research Institutions in Educational Planning (ANTRIEP) Newsletter,* Vol. 8, No. 1, January – June, 2003: New Delhi.

International
Congress of Human Studies
Uluslararası İnsan Çalışmaları Kongresi ISBN:NNNN-NNNN

Efficient Use of Country Resources: The Role of Leadership

Zekeriya Nas *

Abstract

"The great leader is a great servant"(Ken Melrose)

The aim of this survey is to find out the efficient use of country resources: the role of leadership by reviewing the existing literature. Leader is the one who is able to formulate and implement successful strategies, perform and serve as a linkage between parts of an organization. With having successful leadership skills great strategies can be formulated and implemented perfectly. Leader is the one who can make effective plans in order to meet the requirements of changes, forecast the need of the organization, decide what to do, where to do and how to do as well. Hence, this study highlights the role and importance of leadership for using of country resources efficiently. The results of this survey show that as human resource,

* Zekeriya Nas, Assoc. Dr., Van Yuzuncu Yil University, idilbret@hotmail.com

leadership is most important resource for a country to use its resources proficiently.

Keywords: Leadership, country resources, human resources, innovation

1. INTODUCTION

1.1. Background

The main job of the leader is either to do or get done. In this approach, the leader is effective to the extent that he/she ensures the completion of all functions critical to mission. Although leadership functions need not be performed by a single person, the leader is in charge for performing these utilities. Under this line of attack, leadership can be defined as a dynamic social problem-solving process, which is achieved through general answers to collective glitches. These general answers are addressed in four wide-ranging groupings: (1) info in search of and put together, (2) data usage in problem resolving, (3) dealing personnel resources, and (4) handling substantial resources (Burke, Stagl, Klein, Goodwin, Salas & Halpin, 2006;).

1.2. Objectives of the Research Study

This paper aims to identify the role of leadership in efficient use of country resources. The objective of this review is to provide the findings of the work that investigated the relationship between efficient use of country resource and leadership and provide a broad general idea of the contemporary state of confirmation for the prominence of leadership in novelty practices in efficient use of country resources.

2. LITERATURE REVIEW

There have been studied various survey related to leadership as the topic of leadership is quite a broad topic.

The existence of a leader is every time needed by any country. A leader is somebody who can lead the country to promote the desired resources to lead people to reach their shared goals. Hence the leader should have clear ideas in order to be successful to use of country resources efficiently. The successful leader is one who knows how resources should be used efficiently, why he or she should implement and how to accomplish success. Therefore, the leader should be able to accomplish the goals successfully. The real leader is the one who thinks about her or his country not only thinks only about himself in order to find out ways to develop and improve the country. In this aspect, it can be

said that there are five roles of leadership to be successful in a country; task-oriented leadership; relations-oriented leadership; change-oriented leadership; diversity oriented leadership; and integrity-oriented leadership (Asmawi, 2017).

Leadership

According to literature review, there are various definitions of leadership. Asmawi, (2017) defines leadership as the procedure of inspirational individuals to give of their best to accomplish the anticipated result. Leadership is about getting people to move in the right direction, gaining their commitment, and motivating them to accomplish their objectives. It is an activity done for influencing the other people in reaching the target of the country. A good leadership should be able to inspire, motivate and influence the other people to promote vision and to achieve according their desired purposes. He or she also should be able to influence the other individuals and make a decision concerning the mission, strategy, and operations of country resources activities. Leadership means one person who is doing something to another individual.

Efficient use of country resources have continuously been a hot issue for all countries all over the world due to the limited amounts of resources. So significant researches have been issued in order to find the best way to recuperate wastes and efficient use of country resources. In order to achieve such ambitious objective, which implies benefits of country, the role of leadership is a powerful factor (Matino and Colla, 2015).

Although the terms " management " and " leadership " have been used interchangeably, there are some clear similarities and differences between each other as both management and leadership facilitate leading the activities of others. Effective leadership is critical for efficient using of country resources. But failure of leadership can create a very sensitive environment country wide. Hence, leadership is an important predecessor of safety environment in a society or a country. The leader should share his/her required information, experiences, skills and knowledge with focal people in order to use better resources (Barling & Frone, 2016).

The ability of leadership matches up to the idea and objectives of novelties and lead to their effective putting into practice in the societies. By the way, the key problem of societies that do not reach the synergistic performance consists in the lack of the managerial competences. So, leadership can be successful for efficient use of country resources by innovative management, strategies, plans, systems, methods to achieve efficiency and competitiveness. For instance, the strategic approach to innovations can lead to some more innovations and novelties in a country. Because an effective strategy can lead sufficient improvements, products, increasing profits and reducing cost of a product as well. Hence it can be said that it is the leadership to achieve high performance using country resources efficiently and effectively (Asem, 2017).

According to Hay (2006), there are two focal groupings of leadership: transactional (ordinary) and transformational (extraordinary). The dissimilarity between these forms of leadership is that transactional (ordinary) leaders, who swapped palpable rewards for the work and faithfulness of supporters while transformational, adaptive leaders who engage with supporters and raise awareness about the importance of particular products and novel ways in which those results can be accomplished. This opinion was reinforced by initial experiential studies suggesting that two leadership

methods may look as if self-sufficiently of each other. Hay also asserted that the former form of leadership is ineffective than the latter.

The leaders having high performance can provide the most powerful resources such as physical, capital and human resources. And it can be said that the most influential sources of development, employ, and prosperity formation can be found in innovation-driven industries. Therefore countries must have knowledgeable, skillful and experienced leaders in the information age in order to compete with other countries successfully in novel customs in an ever-changing modest surroundings (Dess & Picken, 2012).

According to Dess & Picken (2012) in order to participate and win in the modest surroundings of the 21st century, leaders must place less dependence on out-of-date constructions and gear stick and emphasis their hard work on five key importance:

- By means of strategic idea to stimulate and encourage
- Authorizing employees at all levels
- Accruing and distribution interior information
- Congregation and assimilating exterior info
- Stimulating the status quo and allowing originality.

There are different types of leaders. One of them is charismatic leader. Charismatic reader is self-confident while he/she is powerfully motivated in order to achieve and declare influence. Charismatic leaders generally and strongly advocate both social change and challenge the status quo as well. Hence they are more effective (House & Aditya, 1997).

Leaders are persons who are accepted as social problem solvers are responsible for diagnosing any problems, generating and planning suitable solutions, fulfilling solutions within characteristically compound social domains. They are responsibilities for managing personnel resources such as obtaining, motivating, coordinating, motivating, training, developing and monitoring the people. It can be said that successful leaders can take following the most conspicuous responsibilities as they include four activities of leadership processes. As it is known the performance strategies used by leaders are most likely to emerge from planning and coordination activities of leaders (Zaccaroa; Rittmana & Marksb, 2001).

Leadership and Performance

The association between leadership and performance has been the subject of many researches. It is known that numerous questions arisen related to leadership affects performance. It reveals that there are direct effect relationships between leadership and performance as a leader's ability, skills, experience and competence can affect performance. In decision-making democratic leadership inspire individuals to contribute and comprise themselves. Finally, it can be said that although the effect of style of leadership on performance is one of the most important topics, there isn't only one single best style of leadership on efficient use of country resource, the position power of the leader, and the interpersonal relationships between the leader group members (Asmawi, 2017; Özdevecioğlu & Kanıgür, 2009).

Zaccaroa; Rittmana & Marksb (2001) asserted that effective leaders set and provide high clear performance goals, provide performance strategies, exhort and encourage individuals in order to take on and achieve their clear goals and they provide performance strategies in

3. CONCLUSİON & RECOMMENDATİON(S)

Finally, as mentioned before, effective leadership is the one who has ability to solve problems faced by the country related especially resources. It may depend on the ability to solve both complex and social problems as they have advantages in inviting individuals to take part and to be involved in the decision-making (Asmawi, 2017).

It is well known that the competition among organizations, societies and countries is getting tougher and tougher day by day in global village. That is why; leadership is a vital factor for them. Efficient use of country resources can be implemented with help of effective leadership. It will help especially a country to grow and survive as well. So effective leadership is quite required for a country who is capable of using country's resources efficiently (Asmawi, 2017). Using resources of the country effectively by effective leaders can help the country do a better job of taking advantage of that knowledge as well (Faubert, Hoai Le, Wakim, Swapp & Watson, 2019).

REFERENCES

Asmawi, M. R. (2017). The Importance of Leadership Style in the University: Research Study at Universitas Islam Syekh-Yusuf Tangerang, Indonesia. *Mediterranean Journal of Social Sciences*, Vol 8 No 5 S1.

Asem, L.B., (2017). Innovation Management: the importance of leadership and teamwork in bus. *Journal "ECONOMICA"* nr.2 (100).

Barling, J. &Frone, M. R., (2016). If Only my Leader Would just Do Something! Passive Leadership Undermines Employee Well-being Through Role Stressors and Psychological Resource Depletion. *Wiley Online Library.*

Burke, C. S.; Stagl, K. C.; Klein, C.; Goodwin, G. F.; Salas, E. & Halpin, S. M. (2006). What type of leadership behaviors are functional in teams? A meta-analysis. The Leadership Quarterly, Elsevier, 17, 288–307.

Dess, G. G. & Picken, J. C. (2012). Changing Roles: Leadership in the 21st Century. Organizational Dynamics.

Faubert, B. C., Hoai Le, A. T., Wakim, G., Swapp, D. & Watson, K. (2019). Using the Evidence-Based Adequacy Model across Educational Contexts: Calibrating for Technical, Policy, and Leadership Influences. *International Journal of Education Policy & Leadership,* 14(4).

Hay, I. (2006). Leadership of Stability and Leadership of volatility: Transactional and Transformational Leaderships Compared. *Academic Leadership: The Online Journal*: Vol. 4: Iss. 4, Article 6.

House, R.J. & Aditya, R.N. (1997). The social scientific study of leadership: Quo Vadis? Journal of Management, Vol. 23, No. 3.

Matino, I. and Colla, V. (2015). Simulation Techniques for an Efficient Use of Resources: An Overview for the Steelmaking Field. World Congress on Sustainable Technologies (WCST-2015).

Özdevecioğlu, Kanıgür, (2009). Çalışanların İlişki ve Görev Yönelimli Liderlik Algılamalarının Performansları Üzerindeki Etkileri. *KMU İİBF Dergisi,* Yıl:11 Sayı:16.

Zaccaroa, S. J; Rittmana, A. L. & Marksb, M. A. (2001). Team leadership. The Leadership Quarterly, Elsevier.

International
Congress of Human Studies
Uluslararası İnsan Çalışmaları Kongresi ISBN:NNNN-NNNN

A Discussion About Green Cost and Green Profit/Loss Concepts in the Context of Green Management Approach

Yeşil Yönetim Anlayışı Bağlamında İşletmelerde Yeşil Maliyet ve Yeşil Kâr/Zarar Kavramları Üzerine Bir Tartışma

Benan Yücebalkan*

Abstract

World-wide environmental pollution, climate change and economic crises adversely affect societies in many areas and lead them to search. The green paradigm that emerged as a solution to the global disasters and environmental degeneration caused by the abuse of natural resources is a transformational effort to create an area where everyone will live, work, consume, relate and act with respect to the boundaries of the planet. In this process, "green management", "green economy" and some other concepts have emerged and become parts of sustainable development. Development, can be defined as efforts to catch up with developed countries by making arrangements in the field of economic,

Özet

Dünya ölçeğindeki çevre kirliği, iklim değişikliği ve ekonomik krizler toplumları birçok alanda olumsuz etkileyerek arayışlara yöneltmektedir. Yaşanan olumsuzluklara ve doğal kaynakların hor kullanılmasıyla ortaya çıkan çevresel dejenerasyona, küresel felâketlere çözüm önerisi olarak ortaya çıkan yeşil paradigma, herkesin gezegenin sınırlarına saygı duyarak yaşayacağı, çalışacağı, tüketeceği, ilişki kuracağı ve hareket edeceği bir alan yaratmaya yönelik dönüşümsel bir çabadır. Bu süreçte "yeşil yönetim", "yeşil ekonomi" vb. kavramlar ortaya çıkmış ve sürdürülebilir kalkınmanın bir parçası haline gelmişlerdir. Kalkınma, gelişmekte olan ülkelerin ekonomik, sosyal, siyasal vb. alanda

* Benan Yücebalkan, Dr. Öğr. Üyesi, Kocaeli Üniversitesi, Kandıra Meslek Yüksekokulu, byucebalkan@gmail.com

social, political, etc. The concept of growth is generally used for developed countries and the concept of development is used for developing countries that are trying to move forward on their path. Sustainable development refers to the continuity of development. It has the meaning of programming the life and development of today and the future so as to allow the development and fulfillment of the needs of future generations without consuming natural resources by establishing a balance between human and nature. Sustainable development, on the other hand, is an environmentalist world view that aims to achieve economic development without sacrificing the principle of using environmental values and natural resources in a manner that does not lead to extravagance, taking into account the rights and benefits of present and future generations.

The aim of this study, which is based on the principles of green management and green economy in the extension of these concepts and phenomena, is to emphasize the necessity of the issue of social costs through literature review. In this context, taking into account the social factor in cost and profit/loss analyzes, the measurability of the impacts that will arise as a result of the use of natural resources from the social perspective with the concepts of "green cost" and "green profit/loss" are discussed.

Keywords: Green management, Green economics, Green cost, Green profit/loss.

düzenlemeler yaparak gelişmiş ülkelere yetişme çabaları olarak tanımlanabilir. Büyüme kavramı genelde gelişmiş, kalkınma kavramı ise onların açtığı yolda ilerlemeye çalışan gelişmekte olan ülkeler için kullanılmaktadır. Sürdürülebilir kalkınma, kalkınmanın süreklilik taşımasını ifade etmektedir. İnsan ile doğa arasında denge kurarak doğal kaynakları tüketmeden, gelecek kuşakların gereksinimlerinin karşılanmasına ve kalkınmasına olanak verecek şekilde bugünün ve geleceğin yaşamını ve kalkınmasını programlama anlamını taşımaktadır. Sürdürülebilir gelişme ise çevre değerlerinin ve doğal kaynakların savurganlığa yol açmayacak biçimde akılcı yöntemlerle, bugünkü ve gelecek kuşakların hak ve yararları da göz önünde bulundurularak kullanılması ilkesinden özveride bulunulmaksızın, ekonomik gelişmenin sağlanmasını amaçlayan çevreci dünya görüşüdür.

Bu kavram ve olguların uzantısındaki yeşil yönetim ve yeşil ekonominin ilkeleri zemininde kurgulanan çalışmanın amacı, literatür tarama yöntemiyle toplumsal maliyetler konusunun gerekliliğine vurgu yapmaktır. Bu bağlamda maliyet ve kâr/zarar analizlerinde toplum faktörünün dikkate alınması, doğal kaynakların kullanımı sonucu doğacak etkilerin toplumsal perspektiften "yeşil maliyet" ve "yeşil kâr/zarar" kavramlarıyla ölçülebilirliği ele alınmıştır.

Anahtar Kelimeler: Yeşil yönetim, Yeşil ekonomi, Yeşil maliyet, Yeşil kâr/zarar.

Giriş

20. yy.'dan başlayarak dünya ekonomilerine yön veren ekonomik düzen toplumsal hayatın yalnızca ekonomik boyutunu oluşturmamış; siyasal, sosyal, kültürel, coğrafik, demografik, çevresel vb. pek çok alanda değişim ve dönüşümlere yol açmıştır. Yaşanan olumsuzluklara ve doğal kaynakların hor kullanılmasıyla ortaya çıkan çevresel dejenerasyona, küresel felâketlere çözüm önerisi olarak ortaya çıkan yeşil paradigma, herkesin gezegenin sınırlarına saygı duyarak yaşayacağı, çalışacağı, tüketeceği, ilişki kuracağı ve hareket edeceği bir alan yaratmaya yönelik dönüşümsel bir çabadır. Bu çabanın sonuç vermesi ancak yapısal ve ilkesel dönüşümleri üretim, tüketim, hareket vb.'ne bireysel ve kolektif bir dönüşümle uyarlayarak olanaklıdır. Diğer bir deyişle bireysel ve kolektif olarak adım atan yurttaşlar, dernekler, şirketler, yerel topluluklar sayesinde gerçekleşebilir (Avrupa Parlamentosu Yeşiller Grubu, 2012, s. 139). Yeşil paradigma kapsamındaki büyüme ve kalkınma eleştirisi refah algısına, paraya ve maddi zenginliğe verilen değere yönelik radikal bir eleştiridir. Maddi zenginliğin artışı hem küresel ve toplumsal eşitsizliklerin artmasına, hem de doğanın tahrip olmasına ve giderek uygarlıkların sürdürülemez bir hal almasına neden olmuştur. Bu bağlamda yeşil düşünce açısından ekonomik büyüme ve maddi refah saplantısı, hatalarından arındırılarak eşitlikçi ve sürdürülebilir yöne çevrilebilecek bir anlayış değil, krizlerin temel nedenidir (Şahin, 2012, s. 23).

Kalkınma, İngilizce "development" kavramının karşılığıdır ve gelişmekte olan ülkelerin ekonomik, sosyal, siyasal vb. alanda düzenlemeler yaparak gelişmiş ülkelere yetişme çabaları olarak tanımlanabilir. Bu çerçevede üretimin ve milli gelirin artırılması, sosyal ve ekonomik yapının değiştirilmesi, halkın değer yargılarının gelişmesi vb. değişim çabaları olarak açıklanabilir. Büyüme kavramı genelde gelişmiş, kalkınma kavramı ise onların açtığı yolda ilerlemeye çalışan gelişmekte olan ülkeler için kullanılmaktadır. Ekonomik büyüme üretim hacminde bir artış olarak görülürken, kalkınma insanı da içine alan daha geniş bir kavramı ifade etmektedir. Sürdürülebilir kalkınma (sustainable development) ise, kalkınmanın süreklilik taşımasını ifade etmektedir. İnsan ile doğa arasında denge kurarak doğal kaynakları tüketmeden, gelecek kuşakların gereksinimlerinin karşılanmasına ve kalkınmasına olanak verecek şekilde bugünün ve geleceğin yaşamını ve kalkınmasını programlama anlamını taşımaktadır (Türkiye Çevre Vakfı, 1991, s. 71'den aktaran Kaypak, 2011, s. 22).

Sürdürülebilirlik kavramı tarihsel gelişim süreci içerisinde ele alındığında, ekolojik anlamda sürdürülebilirlik düşüncesinin arkasında, 1960'lı yıllarda dünyanın gündeminde olan kalkınmacı ideolojinin yol açtığı sorunlar ile 1970'li yıllardan başlayarak gelişen çevre hareketinin kazanımlarının bulunduğu söylenebilir. Kalkınma 1960'lı yıllara kadar yapılan her eylemi ve faaliyeti meşru göstermek için yeterli görülüyordu, kalkınma adına yapıldıkça çevrenin tahrip edilmesi sorgulanmıyordu (Tekeli, 1996: 26'dan aktaran Kavoğlu, 1012: 16). Bu çerçevede sürdürülebilirlik ve kalkınma kavramlarının birbiriyle çatışma halinde olduğu söylenebilir. Kalkınmak için sürekli olarak kaynak tüketimine ve kaynak için de doğanın sunduklarına gereksinim vardır. Daha çok üretim, daha çok kaynak ve daha çok çevre tüketimi anlamına gelir. Ancak asıl sorun çevresel kaynakların kendilerini yenileme sürecinde ortaya çıkmakta, çevre kendisini yenilemekte zorlanmaktadır. Bir diğer sorun da üretim sürecinin ortaya çıkardığı atıkların ekosistem tarafından kabullenilmesinde ortaya çıkan çevre kirliliği olmaktadır (Kuşat, 2013, s. 4898).

İngilizce'deki "sustainable development" kavramının Türkçe'ye çevirisi olan sürdürülebilir gelişme ise Kentbilim Terimleri Sözlüğü'nde "Çevre değerlerinin ve doğal kaynakların savurganlığa yol

açmayacak biçimde akılcı yöntemlerle, bugünkü ve gelecek kuşakların hak ve yararları da göz önünde bulundurularak kullanılması ilkesinden özveride bulunulmaksızın, ekonomik gelişmenin sağlanmasını amaçlayan çevreci dünya görüşü" biçiminde açıklanmaktadır (Keleş, 1998, s. 112).

Sürdürülebilirlik, aslında yalnızca kaynakların aşırı tüketilmesinin yol açtığı ekolojik sorunların çözümünden ibaret olmayıp, bununla birlikte toplumsal, kültürel, ekonomik ve siyasi çözümlere de bağlı olarak gerçekleştirilebilecek bir projedir (Altuntuğ, 2009, s. 4).

Bu kavram ve olgulardan yola çıkan çalışmanın amacı, literatür tarama yöntemiyle yeşil yönetim ve yeşil ekonominin ilkeleri zemininde toplumsal maliyetler konusunun gerekliliğine vurgu yapmaktır. Bu bağlamda maliyet ve kâr/zarar analizlerinde toplum faktörünün dikkate alınması, doğal kaynakların kullanımı sonucu doğacak etkilerin toplumsal perspektiften "yeşil maliyet" ve "yeşil kâr/zarar" kavramlarıyla ölçülebilirliği ele alınmıştır.

Yönetim ve Yeşil Yönetim Kavramları

Yönetim kavramı bazen bir süreci, bazen bu sürecin unsurları olan organları (kişi veya gruplar), bazen de belirli bir bilgi topluluğunun yöneticilerin karar verme ve liderlik gibi faaliyetlerinde nasıl kullanılacağını çağrıştırmaktadır (Koçel, 2013, s. 58). Genel bir tanımlama yapmak gerekirse yönetim; belirlenmiş amaçlara ulaşmak için insanları, parasal kaynakları, hammaddeleri, yardımcı malzemeleri, donanımı, demirbaşları ve zamanı birbiriyle uyumlu, etkin ve verimli kullanabilecek kararlar alma ve uygulama süreçleridir (Eren, 2011, s. 3).

İşletme fonksiyonları açısından da yönetim; planlama, örgütleme, yöneltme, koordinasyon ve denetim işletme hedeflerine rasyonel (verimli, kârlı, etkin, etkili) olarak yönlendirilmesidir tanımı yapılabilir. Tanımda yer alan rasyonellik kriterlerinin açılımları şöyledir:

Verimlilik = Çıktı/Girdi
Etkinlik = Gerçekleştirilen Durum/Amaçlanan Durum (Hedef)
Kârlılık = Kâr/Öz Sermaye veya Kâr/Toplam Sermaye veya Kâr/Toplam Satışlar

Ancak işletmelerin amaçlarına etkili bir şekilde ulaşabilmeleri için güncel sorunlara çözümler sunmaları, işletme yönetiminde yeni stratejiler geliştirmeleri ve uygulamaları gerekir (Çavuş&Tancı, 2013, s. 74). Örgütsel etkililik, örgütün çeşitli grupların taleplerini ne ölçüde iyi karşıladığının "dışsal bir standardı" olarak ele alındığında, örgütün yaptığı işin yararlılığı ve bu işin yapılması sırasında kaynakların ne ölçüde "iyi" değerlendirildiği örgütsel etkililik kavramına dahil olur (Yükçü&Atağan, 2009, s. 2).

Yeşil yönetimin gündeme gelmesi, ekonomik ve teknolojik gelişmeyle birlikte çevresel değerlerin bozulması ve giderek yok olması, toplumların tüm gelişmişliğine karşılık kıtlık, açlık, sera etkisi vb. küresel sorunlara çözüm bulamamaları ve insanın geleceğinin güvencede olmaması ile 20. yy.'ın ikinci yarısında dikkatlerin çevre konularına yönelmesiyle olmuştur. Yeşil yönetim işletmelerin üretim faaliyetlerinde, stratejilerinde, planlama, örgütleme, yöneltme, koordinasyon, denetimden oluşan yönetim fonksiyonlarında; insan kaynakları, muhasebe, pazarlama gibi destekleyici fonksiyonlarında ve karar alma süreçlerinde çevreye verilen zararı en aza indirmeyi amaçlar.

Yeşil yönetimin başlıca unsurları aşağıdaki şekilde sıralanabilir (Çavuş, Tancı, 2013, s. 74-75).

- Yenilenebilir enerji ve hammadde kaynaklarının kullanımını tercih etmek,
- Çevreye duyarlı temiz teknolojilere yatırım yapmak,
- Atıkları azaltmak,
- Geri kazanım, dönüşüm süreçlerini ve yöntemlerini geliştirmek,
- İşletmenin enerji ve hammadde kullanımından atıkları yönetme şekillerine kadar her türlü faaliyetini kabul edilebilir ekolojik göstergelere ve çevre hukukuna uygunluğa göre sürekli gözden geçirmek ve gerekli düzeltmeleri yapmak,
- Yeşil tüketim bilincinin yaygınlaşmasına ve kamuoyunun artan beklentilerine yanıt vermeyi hedefleyen yeşil pazarlama anlayışını geliştirmek,
- Yeşil işyeri ve çalışma koşullarını oluşturmak.

Aşağıdaki Tablo 1'de de geleneksel yönetim ile yeşil yönetimin karşılaştırması yer almaktadır.

Tablo 1. Geleneksel Yönetim ile Yeşil Yönetimin Karşılaştırılması

GELENEKSEL YÖNETİM	YEŞİL YÖNETİM
Amaçlar Ekonomik büyüme ve kâr Ortaklara sağlanan getiri	**Amaçlar** Sürdürülebilirlik ve yaşam kalitesi Ortakların refahı
Ürünler Fonksiyon, stil ve fiyat için tasarlanmış ürünler Gereksiz atık yaratan paketleme	**Ürünler** Çevre için tasarlanmış çevre dostu ürünler
Organizasyon Hiyerarşik yapı Yukarıdan aşağıya karar verme Karar vermede merkeziyetçilik	**Organizasyon** Hiyerarşik olmayan yapı Katılımcı karar verme Karar vermede merkezkaççılık
Çevre Çevreye hâkim olma Çevrenin bir kaynak olarak yönetilmesi Kirlilik ve atıkların dışsallıklar olarak belirtilmesi	**Çevre** Doğayla uyum içinde olma Doğal kaynakların sınırsız olmadığının farkına varılması Kirlilik ve atıkların yönetilmesi ve minimize edilmesi
İşletme fonksiyonları Pazarlama, tüketimi artırmayı amaçlar Finansman, kısa sürede kârı maksimize etmek ister Muhasebe, geleneksel maliyetler üzerinde yoğunlaşır İnsan kaynakları yönetimi, işçi verimliliğini arttırmayı hedefler	**İşletme fonksiyonları** Pazarlama, tüketici eğitimi için vardır Finansman, uzun dönemli sürdürülebilir büyümeyi amaçlar Muhasebe, çevreyle ilgili maliyetler üzerinde yoğunlaşır İnsan kaynakları yönetimi, işyerinde sağlık ve güvenliği sağlamaya çalışır

Kaynak: Nemli, E. (2001). "Çevreye Duyarlı Yönetim Anlayışı". İstanbul Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi, No: 23-24, s. 213.

Sonuç olarak yeşil yönetim, işletmelerin çevresel sorumluluk duygusu ile faaliyette bulunmalarını ifade etmektedir ve çıkış noktası "sürdürülebilir gelişme" anlayışıdır. Yeşil yönetim uygulamalarının maliyetli olması dezavantajının yanı sıra işletme imajını artırmak, enerji kaynaklarının kullanımını azaltmak, rekabet avantajı sağlamak, işletmenin çevreye olan olumsuz etkilerini azaltmak, müşteri ve diğer baskı gruplarının taleplerine yanıt vermek gibi avantajları vardır (Gökdeniz, 2017, s. 55).

Yeşil Ekonomi

Büyük bir ekosistem olarak ifade bulan çevre, fiziksel ve biyolojik pek çok gereksinimi karşılayacak fırsatlar sunar. İktisadi çevre de ekonomik üretim sürecine her türlü kaynağı sunan temel yapıyı oluşturur; kısaca hammadde deposudur, üretimin ana kaynağıdır. Kaynakların kıt olduğu mantalitesinden hareketle, çevresel kaynakların da kıt olduğu ve elverdiğince etkin kullanılması gerektiği söylenebilir. Özellikle sürdürülebilir bir kalkınma için bu, bir gerek koşuldur (Kuşat, 2013: 4899-4900).

Yeşil ekonomi en basit tanımıyla;

i. insanın doğa üzerindeki yıkıcı müdahalelerini en aza indirmeyi ve bu sayede dünyadaki canlı yaşamın ve insan uygarlıklarının kalıcı olmasını sağlamayı amaçlayan,

ii. ekonomik büyüme ve kalkınma dogmasını reddeden,

iii. "küçük güzeldir" anlayışı çerçevesinde devasa ölçeklere karşı toprağa yakın, doğayla uyumlu ve insani ölçekte üretim-tüketim ilişkilerini temel alan ekonomik anlayıştır (Şahin, 2012, s. 24).

Richard Lawson, her ekonomik sistemin yapısal temelini doğal kaynakların oluşturduğunu, ancak mevcut ekonomik sistemin finansal sistemi önceleyen, üretimi ve kaynakları ise son sırada ve bedelsiz olarak gören anlayışının yeşil ekonomide tersine çevrilmesi gerektiğini söyler. Lawson, mevcut sistemi başaşağı çevirerek ekonominin birinci sırasına su, gıda, enerji, barınma ve atıkların zararsızlaştırmasını koyar. Bunlar olmadan en zengin finansal yapıda bile ekonomi oluşamaz. İktisat bilimi bunları sonsuz ve tükenmez girdiler olarak kabul ettiği için ekonomin en temel varoluş nedenini tehdit eden ekolojik krizi kavrayamamaktadır. Lawson'a göre ikinci kademede kaynakların dağıtımı, üretim ve ticaret gelir. Bu da ekonominin toplumsal olarak örgütlenmesini ve belli bir düzeyde iş bölümünü gerekli kılar. Üçüncü kademe idare, eğitim, sağlık ve sosyal hizmetler gibi kamu hizmetlerinden oluşur. Geleneksel yaklaşımda makroekonominin çıkış noktasını oluşturan para ve finans sistemi ise yeşil ekonomi için ancak dördüncü kademe olarak son sırada yer alır. Lawson'un hatırlattığı eski bir deyişle: "Ortada yiyecek bir şey olmadığında cebinde paran olacağına, cebinde paran olmadığında ortada yiyecek bir şey olması daha iyidir" (Şahin, 2012, s. 26-27).

Yeşil ekonominin hedeflerini belirlemek amacıyla 5–16 Haziran 1972 tarihlerinde Stockholm'de Çevre ve İnsan Konferansı düzenlenmiş ve bu konferans sonunda Birleşmiş Milletler Çevre Programı (UNEP) kurulmuştur. UNEP'in raporuna göre yeşil ekonomi için yeni düzenin üç temel hedef şöyledir (Kaypak, 2011, s. 28):

i. İstihdam yaratarak ve krizden zarar görmüş grupları koruyarak dünya ekonomisinin yeniden canlandırılmasına katkıda bulunmak,

ii. Karbon bağımlılığını azaltarak ekonomilerin temiz enerji kullanarak dengeli bir kalkınma yoluna girmelerini sağlamak,

iii. Sürdürülebilir kalkınma sağlayarak aşırı yoksulluğu ortadan kaldırmak.

UNEP (2010) yeşil ekonomiyi "insanın refahını ve toplumsal eşitliği sağlarken çevresel riskleri ve ekolojik kıtlıkları ciddi biçimde düşüren ekonomi" olarak tanımlamaktadır. Lawson (2006) ise yeşil ekonominin;

i. sonlu uzayda sonsuz bir biçimde genişlemek imkânsızdır,

ii. sonlu kaynaklardan sonsuza kadar faydalanmak imkânsızdır,

iii. her şey birbirine bağlıdır

gibi üç temel aksiyom üzerine inşa edildiğini yazar. Ekonomi bu aksiyomlara tâbi kılındığında insan faaliyetlerinin doğayla uyum içine girmiş olacaktır görüşünü savunur (Aşıcı, 2012, s. 41).

Yeşil ve sürdürülebilir ekonomilere geçişin avantaj ve dezavantajları son yıllarda en çok tartışılan konular arasında yer almaktadır. Barbiroli (2011) yeşil ve sürdürülebilir ekonomilere geçiş sürecinde ve sonrasında toplumun yaşayabileceği avantaj ve dezavantajları Tablo 2'de şöyle belirtmektedir (Kuşat, 2013, s. 4902):

Tablo 2. Yeşil ve Sürdürülebilir Ekonomilere Geçiş ve Sonrasında Yaşanabilecek Avantaj ve Dezavantajlar

AVANTAJLAR	DEZAVANTAJLAR
1. Çevreyle uyumlu ekonomik mallar ortaya çıkar.	1. Enerji ve maden kaynaklarının fiyatları yükselir.
2. Tüm faaliyet alanlarında yeni teknolojilerin gelişmesi ile küresel ve yerel ihtiyaçların daha uygun bir şekilde karşılanması mümkün olur.	2. Tarımsal gıda ve tarımsal endüstri kaynaklarında yüksek fiyatlar teşekkül eder.
3. Yeni ürünlerin sahip olduğu yeni işlevler, bu malların kullanım değerlerini maksimum düzeye çıkarır.	3. Tüm alanlarda yeni teknolojilerin geliştirilmesi için yüksek yatırım maliyetlerine ihtiyaç vardır.
4. Sürdürülebilir yönetim ölçütlerine adaptasyonun sağlanması ile ilgili olarak işletme rekabetleri gelişir.	4. Dayanıklı ürünlerin üretim maliyetleri ve pazar fiyatları artar.
5. Küçük ve orta ölçekli hizmet ve teknik yardım firmaları ortaya çıkar ve yeni iş imkânları yaratır.	5. Şirket ilişkilerinde, ölçülerinde ve ürettikleri ürünlerin değerinde azalış ortaya çıkar.
6. Orijinal çevresel dengelerin restorasyonu sağlanır.	6. Genelde büyük ölçekli işletmelerde işsizlik artar.
7. Genel kaynak verimliliği artar, enerji ve diğer doğal kaynaklara olan talep azalır.	7. Muhtemelen küresel düzeyde kişi başına düşen gelirlerde azalışlar ortaya çıkar.
8. Sürdürülebilir şehirlerde yaşam kalitesi büyük oranda artar.	8. Ailelerin satın alma gücünde azalışlar meydana gelir.
9. Endüstrileşmiş ve endüstrileşmemiş ülkeler arasında gelişme aşaması uygun bir şekilde başlamışsa, geliri yeniden dağıtır.	9. Şehirleri ve metropolleri sürdürülebilir iş ve yaşam alanlarına dönüştürebilmek için gereken maliyetler büyüktür.
10. Kişisel ihtiyaçlar ve çalışma zamanındaki hareketlilik azalır, kaynak verimliliği artar, yeni malzemelere bağlı olarak kirlilik ve enerji yoğunluğu azalır.	10. Ekolojik ses getiren ve ekonomik avantajları olan yeni taşıma ve ulaşım sistemlerinin üretilmesi için gereken yatırım maliyetleri yüksektir.

Kaynak: Barbiroli, G. (2011, s. 24) Economic consequences of the transition process toward green and sustainable economies: costs and advantages, International Journal of Sustainable Development & World Ecology Vol. 18, No. 1, February 2011, 17–27

Yeşil Maliyet ve Yeşil Kâr/Zarar

Bu çalışmanın amacının yeşil yönetim ve yeşil ekonominin ilkeleri zemininde yeşil maliyet ve yeşil kâr/zarar kavramlarını tartışmaya açmak olduğundan giriş bölümünde söz edilmişti. Bu bağlamda ilk olarak maliyet ve çevresel maliyetler, ardından yeşil maliyet ve yeşil kâr/zarar kavramlarına değinilmiştir.

Maliyet, genel anlamda bir amaca ulaşmak için katlanılan ekonomik fedakârlıkların tümü olarak tanımlanabilir. Çevresel maliyetler ise, işletmelerin hedef kitlelerine mal veya hizmet sunmak için katlandıkları maliyetlerden biri olarak kabul edilmektedir (Özbirecikli, 2000, s. 18). İşletmelerin çevre için yapmış oldukları tüm faaliyetler, çevresel maliyetlerin ortaya çıkmasına sebep olmaktadır (Alagöz&Yılmaz, s. 152).

Çevresel maliyetler azaltma maliyetleri, kullanma maliyetleri, zarar maliyetleri olarak üç temel grupta toplanabilir. Azaltma maliyetleri; işletmelerin çevresel sorunlarını önlemek veya azaltmak için katlandıkları maliyetleri kapsar. Kullanma maliyetleri; işletmenin çevresel kaynakları kullanmaları karşılığında katlanmaları gereken maliyetleri kapsar. Zarar maliyetleri ise; işletmelerin faaliyetleri sonucu oluşan çevresel kirlenmelerin veya çevresel zararların işletmelere yükleyecekleri maliyetlerden oluşmaktadır (Özbirecikli&Melek, 2002, s. 85'den aktaran Alagöz&Yılmaz, s. 152).

Tablo3. Çevresel Maliyetlerin Dağılımı

Azaltma Maliyetleri	Kullanma Maliyetleri	Zarar Maliyetleri
Çevre planlaması	Hava maliyeti	Hava kirliliği
Süreç kontrol	Su maliyeti	Su kirliliği
Emisyon ölçüm cihazları	Toprak maliyeti	Görüntü kirliliği
Çevreye zararsız mamul tasarımı geliştirme	Gürültü maliyeti	Cezalar ve tazminatlar
Geri dönüşüm tasarımları	Görüntü maliyeti	Çevre temizleme
Çevreye zararsız ambalaj geliştirme	Doğal gaz maliyeti	Şikâyet araştırmaları
Çevre geliştirme	Petrol maliyeti	Kefalet ve garanti giderleri
Çevresel eğitim	Kömür maliyeti	Satış azalmaları
Biyolog, kimyager hizmetleri	Enerji maliyeti	Diğer zarar maliyetleri
Çevre mühendislik hizmetleri		
Çevre raporları		
Çevre etiketleri		
Çevre güvenirlik		
Çevre yönetim sistemi		
Çevre denetimi		

Kaynak: Özbirecikli, M, Melek, Z. (2002). "Çevre Muhasebesi ve Çevresel Maliyetlerin Maliyet Muhasebesi Sistemine Etkileri ve Bir Araştırma". Muhasebe ve Finansman Dergisi, 14, s.85.

Bu çalışmada tartışmaya açılan sorular ise şöyledir:

1. Maliyet hesaplamalarında özne olan işletmelerin yerine doğa ve toplum niçin yerleştirilmiyor? Muhasebe kavramının tanımıyla çelişmekte midir?
2. Kâr/zarar hesaplamalarında özne olan işletmelerin yerine doğa ve toplum niçin yerleştirilmiyor? Muhasebe kavramının tanımıyla çelişmekte midir?

İlk soru bağlamda önerilen "yeşil maliyet" kavramı, işletmelerin amaçlarına ulaşmaları sürecinde doğanın ve toplumun katlanmak durumunda kaldığı fedakârlıkların tümü olarak tanımlanabilir. Bireylerin ve toplumun sınırsız olarak ifade edilen sınırlı gereksinimlerini karşılamak amacıyla ürün ya da hizmet üreten işletmelerin proses (üretim) sürecinde üretilen katı, sıvı, gaz atıklar; çıktı (ürün/hizmet) sürecinin sonunda oluşan atıklar ve çevreye verilen zararlar özneleri tersine, işletmelerden doğaya ve topluma çevirerek "yeşil maliyet" başlığı altında toplanabilir. Bu bağlamda;

Toplumsal Yeşil Maliyet = Zarar Maliyetleri
biçinde formüle edilebilir.

Nitekim farklı kaynaklarda çevresel muhasebe ile ilgili yapılan bazı tanımlar aşağıdaki yer almaktadır (Bengü&Can, 2009, s. 156):

- "Genel amacı ekonomik bilgi üretmek olan çevresel muhasebe ürettiği bilgilerle aslında insan ile çevre arasındaki etkileşimi açıklamaya çalışır." (Kırlıoğlu&Can, 1998).
- "Çevresel kaynakların kullanımı ve bu kaynakların kullanımı sonunda doğacak etkilerin muhasebesidir." (Gautam, 1997).

Çalışmanın tartışmaya açtığı ikinci soru ise kâr/zarar hesaplamalarında özne olan işletmelerin yerine doğa ve toplumun niçin yerleştirilmediğidir. Bu bağlamda önerilen "yeşil kâr/zarar" kavramı ise şöyle formüle edilebilir:

Toplumsal Yeşil Kâr/Zarar = Azaltma Maliyetleri – Yeşil Maliyet

veya

Toplumsal Yeşil Kâr/Zarar = Azaltma Maliyetleri –Zarar Maliyetleri

Nitekim Güvemli&Gökdeniz (1996)'da çevresel muhasebe, "Uygulanmakta olan muhasebe sistemlerinde özellikle maliyet ve kâr analizlerinde çevre faktörlerinin planlanıp uygulanmasıdır" biçiminde tanımlanmaktadır (Bengü&Can, 2009, s. 157).

Tartışmaya açılan bu önerileri değerlendirirken işletmelerin çevresel sürdürülebilirlik açısından aşağıdaki sorulara da yanıtlar aranması gerekmektedir (Aksu, B. 2018, s. 20):

- İşletmelerin faaliyetlerinden etkilenen doğal sermaye unsurları hangileridir ve gelecekte ne tür etkiler söz konusu olacaktır?
- Bu unsurlar mevcut kullanım koşulları çerçevesinde sürdürülebilirliklerini koruyacaklar mıdır?
- Doğanın dengesi korunmakta mıdır, yoksa ciddi bir tehlike altında mıdır?

Sonuç

İşletmelerin en önemli varlık nedenleri kâr elde etmektir ancak amaçlarına etkili bir şekilde ulaşabilmeleri için güncel sorunlara çözümler sunmaları, yönetimde yeni stratejiler geliştirmeleri ve uygulamaları gerekir. Çalışmada da ifade edildiği üzere yeşil yönetim işletmelerin yönetim fonksiyonlarında, destekleyici fonksiyonlarında ve karar alma süreçlerinde çevreye verilen zararı en aza indirmeyi amaçlamaktadır.

Çalışmaya Richard Lawson'un perspektifinden bakıldığında ise, mevcut ekonomik sistemin finansal sistemi önceleyen, üretimi ve kaynakları ise son sırada ve bedelsiz olarak gören anlayışının yeşil ekonomide tersine çevrilmesi gerektiği ileri sürülmektedir. Ayrıca bilindiği üzere doğada kaynakların sınırlı olmasının yanı sıra bireylerin/toplumun gereksinimleri de sınırlıdır.

Sonuç olarak bu çalışmada önerilen toplumsal yeşil maliyetlerin ve toplumsal yeşil kâr/zararın dikkate alınması ve yönetilmesi işletme başarısında olduğu kadar doğaya ve insan sağlığına önemli yararlar sağlanmasında, çevresel performansın artırılmasında da önemli paya sahip olacaktır.

KAYNAKÇA

Aksu, B. (2018). Firmaların Eko-İnovasyona Dayalı Sürüdürülebilir Performanslarının İncelenmesinde Bir Model Önerisi ve Analizi. *Kocaeli Üniversitesi F.B.E. Yayımlanmamış Doktora Tezi.*

Alagöz, A. , Yılmaz, B., Çevre Muhasebesi ve Çevresel Maliyetler. *S.Ü. İ.İ.B.F. Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi*, 147-158.

Altuntuğ, N. (2009). Sürdürülebilir Müşteri Değerinin Psikolojik ve Sosyolojik Boyutu: Bireysel ve Toplumsal Karakter.

Aşıcı, A. A. (2012). İktisadi Düşüncede Çevrenin Yeri Ve Yeşil Ekonomi: Karşılaştırmalı Bir Analiz. *Yeşil Ekonomi*, Ed. A. A. Aşıcı, Ü. Şahin, İstanbul: Yeni İnsan Yayınevi, 35-56.

Avrupa Parlamentosu Yeşiller Grubu (2012). Yeni Yeşil Düzene Neden İhtiyaç Duyuyoruz. *Yeşil Ekonomi*, Ed. A. A. Aşıcı, Ü. Şahin, Çev. İ. M. Aru, İstanbul: Yeni İnsan Yayınevi, 133-149.

Bengü, H., Can, A. V. (2009). Çevre Muhasebesinin Muhasebenin Temel Kavramlarından Sosyal Sorumluluk Kavramı Bağlamında Değerlendirilmesi. *Celal Bayar Üniversitesi S.B.E. Dergisi*, 7 (1), 155-160.

Çavuş, M. F., Tancı, N. (2013). Yeşil İşletme ve Çevre Yönetim Sistemleri. *Üçüncü Sektör Sosyal Ekonomi*, 48 (1), 73-82.

Eren, E. (2011). *Yönetim ve organizasyon*. 10. b., İstanbul: Beta Yayınları.

Gökdeniz, A. (2017). Konaklama Sektöründe Yeşil Yönetim Kavramı, Eko Etiket ve Yeşil Yönetim Sertifikaları ve Otellerde Yeşil Yönetim Uygulama Örnekleri. *IJSES International Journal of Social and Economic Sciences, Uluslararası Sosyal ve Ekonomik Bilimler Dergisi*, 7 (2), 54-61.

Kavoğlu, S. (2012). İtibar Yönetimi Açışından Yeşil Pazarlama: Örnek Olay İncelemesi. *Tarih Kültür ve Sanat Araştırmaları Dergisi*, 1 (4), 13-31.

Kaypak, Ş. (2011). Küreselleşme Sürecinde Sürdürülebilir Bir Kalkınma İçin Sürdürülebilir Bir Çevre. *K.M.Ü. Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi*, 13(20), 19-33.

Keleş, R. (1998). *Kentbilim Terimleri Sözlüğü*, Ankara: İmge Kitabevi.

Koçel, T. (2013). *İşletme Yöneticiliği*. 14. b., İstanbul: Beta Yayınları.

Kuşat, N. (2013). Yeşil Sürdürülebilirlik İçin Yeşil Ekonomi: Avantaj ve Dezavantajları-Türkiye İncelemesi. *Journal of Yaşar University (JOY)*, 29 (8), 4896-4916.

Şahin, Ü. (2012). Yeşil Düşünceden Yeşil Ekonomiye. *Yeşil Ekonomi*, Ed. A. A. Aşıcı, Ü. Şahin, İstanbul: Yeni İnsan Yayınevi, 22-34.

Yükçü, S., Atağan, G. (2009). Etkinlik, Etkililik ve Verimlilik Kavramlarının Yarattığı Karışıklık. *Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 23 (4), 1-13.

International
Congress of Human Studies
Uluslararası İnsan Çalışmaları Kongresi ISBN:NNNN-NNNN

Evaluation of Disabled Employment in Clothing Sector with regard to Occupational Health and Safety

Hazır Giyim Sektöründe Engelli İstihdamının İş Sağlığı ve Güvenliği Açısından Değerlendirilmesi

Nedime Şengün*
Seher Kanat**
Ayşegül Körlü***
Turan Atılgan****

Abstract

Employment policies possess a significant place within countries' economical and especially social development policies. As the employment participation rates of individuals are increased, the economical developments are increased on the one hand and on the other hand improvements in socio-cultural structure are appeared. Disabled employment issue is one of the most significant challenging factors in employment policies. Employment of disabled individuals is also important for economical and socio-cultural aspects as well as being significant both for disabled individuals and their families and the society with regard to psychology.

Özet

Ülkelerin ekonomik ve özellikle de sosyal kalkınma politikalarında, istihdam politikalarının önemli bir yeri bulunmaktadır. Bir toplumda bireylerin istihdama katılma oranları arttıkça bir yandan ekonomik gelişmeler artmakta diğer yandan da sosyo-kültürel yapıdaki iyileşmeler ortaya çıkmaktadır. İstihdam politikalarında toplumları zorlayan en önemli unsurlardan birisi de engelli bireylerin istihdamı sorunudur. Engelli bireylerin istihdamı sadece ekonomik ve sosyo-kültürel açıdan değil aynı zamanda psikolojik açıdan da hem engelli bireyler ve aileleri hem de toplum açısından önem arz etmektedir. Dünya Sağlık Örgütü'ne göre engellilik; bedensel,

* Nedime Şengün, Tekstil Mühendisi, nedimetanriverdi@gmail.com
** Seher Kanat, Doç. Dr., Ege Üniversitesi, Tekstil Mühendisliği Bölümü, seher.kanat@ege.edu.tr
*** Ayşegül Körlü, Prof. Dr., Ege Üniversitesi, Tekstil Mühendisliği Bölümü, aysegul.ekmekci@ege.edu.tr
**** Turan Atılgan, Prof. Dr., Ege Üniversitesi, Tekstil Mühendisliği Bölümü, turan.atilgan@ege.edu.tr

According to World Health Organization disability is defined as; inability to comply with normal life requirements as a result of absence or impairment of organs that cause a constant and definite loss of function and appearance of physical, mental and spiritual features. Nowadays, achievement of disabled people to labor force is also a prioritized policy in our country as well as all over the world.

At this point, an attention must be paid to clothing sector, which is one of the most significant of sectors of our country with regard to employment creation. Clothing sector possesses a significant position with regard to employment as well as in terms of exports, contribution to gross domestic product and investment policies.

In this context, the legal regulations for disabled employees, the situations that the disabled employees encountered and the employment opportunities within the clothing sector would be analyzed. Besides, the results of field work, which has been conducted in big-sized clothing enterprises within İzmir province and its hinterland, would be evaluated.

zihinsel ve ruhsal özelliklerden belirli bir oranda ve sürekli olarak fonksiyon ve görüntü kaybına neden olan organ yokluğu veya bozukluğu sonucu kişinin normal yaşam gereklerine uyamaması olarak tanımlanmaktadır. Engellilerin günümüz çalışma döneminde işgücüne kazandırılması, tüm dünyada olduğu gibi ülkemizde de öncelik verilen politikalar arasındadır.

Bu noktada, ülkemizde istihdam yaratan en önemli sektörlerinden birisi olan hazır giyim sektörüne bakmak gerekmektedir. Hazır giyim sektörü sadece istihdam açısından değil, ihracat, GSYİH'ya katkı ve yatırım politikaları açısından da çok önemli bir sektör konumundadır.

Bu bağlamda, bu çalışmada engelli çalışanlarımıza yönelik yasal düzenlemeler, engelli çalışanlarımızın karşılaştıkları durumlar ve sonuçlar ile hazır giyim sektöründe istihdam olanakları analiz edilecektir. Ayrıca İzmir ili ve hinterlandında hazır giyim sektöründe faaliyet gösteren büyük ölçekli işletmelerde gerçekleştirilen saha çalışmasının sonuçları da değerlendirilecektir.

Keywords: Employment policies, disabled employment, clothing sector, occupational health and safety

Anahtar Kelimeler: İstihdam politikaları, engelli istihdamı, hazır giyim sektörü, iş sağlığı ve güvenliği

Giriş

1. Engellilik Kavramı

Dünya Sağlık Örgütü'ne göre engellilik; bedensel, zihinsel ve ruhsal özelliklerden belirli bir oranda ve sürekli olarak fonksiyon ve görüntü kaybına neden olan organ yokluğu veya bozukluğu sonucu kişinin normal yaşam gereklerine uyamaması olarak tanımlanmaktadır (Barbotte vd., 2001). Dünya Sağlık Örgütü (2019), bugün dünya üzerinde bir milyardan fazla engelli insanın yaşadığını belirtmektedir.

Engelliliğin oluşmasına neden olan etmenler doğum öncesi, doğum anı ve doğum sonrası olarak üç ana grupta toplanmaktadır. Doğum öncesi etmenler; annenin beslenmesi, yaşı, hamilelikte

kullanılan ilaçlar, uyuşturucu, içki, sigara gibi alışkanlıklar, psikolojik sorunlar, akraba evliliği, hamileliliğin ilk aylarında geçirilen hastalıklar, kaza ve travmalar, anne çocuk arasındaki kan uyuşmazlığı, genetik olarak aileden gelen bazı özellikler olarak belirtilebilir. Doğum anı nedenleri ise; doğum anında bebeğe bulaşan hastalıklar, erken veya geç doğum, düşük doğum ağırlığı, göbek bağının bebeğin boynuna dolanması, doğum sırasında geliş pozisyonu anomalileri, doğum sırasında yetersiz oksijen ve beklenmedik basınç, doğum sırasında müdahalede kullanılan araçların bebeğe zarar vermesi olarak sayılabilir. Doğum sonrası nedenler; enfeksiyona maruz kalma, menenjit, beyin iltihabı gibi hastalıklar, hastalıklarda yanlış ve geç müdahale, yetersiz ve dengesiz beslenme, kazalar ve travmalar, çocuk istismarı olarak belirtilebilir (Anıl, 2019).

Engelliliğin türleri gruplandırıldığında, bedensel ve zihinsel engelliler olarak iki grupta toplanabilmektedir. Bedensel engelliler grubunda ortopedik, görme, işitme, dil ve konuşma engelliler ile süreğen hastalığı olanlar bulunmaktadır. Zihinsel engelliler ise hafif, orta, ağır ve çok ağır olarak sınıflandırılmaktadır (Anıl, 2019; Akardere, 2005; Tonak, 2014).

2. Engelli Bireylerin İstihdamı ve İşgücü Piyasasında Karşılaştıkları Durumlar

Engelli bireyler için çalışmak yalnızca gelir getiren bir olgu olmayıp aynı zamanda engelli bireyin toplum içindeki konumunu da belirlemektedir. Engelli bireyler, diğer bireylerle eşit koşullar altında çalışma hakkına sahiptir ve bu hak engelli bireylerin açık, bütünleştirici ve erişilebilir bir iş piyasası ve çalışma ortamında serbestçe seçtikleri bir işle hayatlarını kazanmalarına yönelik fırsat eşitliğini de içermektedir (Tonak, 2014). Literatürde engellilerin çalışma hayatında yer almasını engelleyen faktörler; işveren tutumları, engelli bireyin sahip olduğu nitelikler, istihdama yönelik politikalar ve ülkenin ekonomik gelişmişlik düzeyi olarak belirlenmiştir (Anıl, 2019).

İşverenler engelli işgücünü istihdam etme yükümlülüklerini mevcut yasalardan kaynaklanan boşluklardan faydalanarak mümkün mertebe yerine getirmek istememektedirler. Engelli bireylerin çalışma yaşamına katılmaları ve kabul görmeleri konusunda yapılan çalışmalarda, işverenlerin engelli birey çalıştırmak istememelerine gerekçe olarak; düşük verimlilik ve kalite, işin ağır ve tehlikeli olması, engelli bireyin işyeri koşullarına uymada güçlük çekmesi ve işyerinin fiziki koşullarının, araç ve gereçlerin engelliye uygun olmaması gibi nedenleri gösterdikleri belirlenmiştir. İşverenler, engellilerin istihdamında genellikle engellilik derecesi az olanları ve belli engellilik gruplarını tercih etmektedirler. Görme engelli, zihin engelli ve birden fazla engeli olan bireyler işverenler tarafından daha az tercih edilmektedirler. Bacak, ayak, el ve kol gibi uzuvlarında engeli olan bireyler diğer engelli bireylere göre daha avantajlıdır. İşverenlerin engelliler için uygun gördükleri meslekler; telefon operatörlüğü, daktilografi, büro işleri, paketleme-ambalaj işleri, temizlik işleri, bilgisayar operatörlüğü ve programcılığı, çeşitli alet tamirciliği olarak belirtilebilir (Akardere, 2005).

Diğer yandan, işe girmek için başvuran engelli bireylerin önemli bir kısmının okuma yazma bilmemesi, ilkokul mezunu olması ve yeterli mesleki nitelikleri kazanmamış olması gibi daha çok bireyim kendinden kaynaklana sebepler de engelli bireylerin iş hayatında yer almasını güçleştirmektedir. Ayrıca Türkiye'de engelli bireylerin istihdamı genellikle kanuni zorunluluklarla ve kanunda yer alan oranlarla sağlanmaktadır. Engelli istihdamında kota sistemi zorunlu olup, özel sektör işverenlerinin ve kamu sektöründekilerin yasaya uyması zorunlu tutulmuştur (Anıl, 2019).

Engelli bireylerin istihdamını etkileyen etkenler; engelli istihdamına yönelik politikaların eksik kalması, engelli bireylerin eğitim ve vasıf düzeylerinin zayıf olması, toplumun engelli bireyler ile ilgili önyargıları, işverenlerin olumsuz tutumları ve engelli bireylerin çalışma hayatında karşılaştıkları problemler nedeniyle istenen başarıyı sağlayamamaları olarak belirtilebilir (Anıl, 2019).

3. Engelli Bireylerin Çalışmasına Yönelik Yasal Düzenlemeler

Engelli bireylerin çalışmasına yönelik haklar ve yükümlülükler; Türkiye Cumhuriyeti Anayasası (1982), 657 Sayılı Devlet Memurları Kanunu (1965), 4857 Sayılı İş Kanunu (2003) ve 5378 Sayılı Engelliler Hakkında Kanun (2005) ile yasal olarak düzenlenmiştir.

Türkiye Cumhuriyeti Anayasası'nın (1982) 49. maddesi "Çalışma, herkesin hakkı ve ödevidir. Devlet, çalışanların hayat seviyesini yükseltmek, çalışma hayatını geliştirmek için çalışanları ve işsizleri korumak, çalışmayı desteklemek, işsizliği önlemeye elverişli ekonomik bir ortam yaratmak ve çalışma barışını sağlamak için gerekli tedbirleri alır." olarak ifade edilmiştir.

657 Sayılı Devlet Memurları Kanunu'nun (1965) 53. maddesi "Kurum ve kuruluşlar bu kanuna göre çalıştırdıkları personele ait kadrolarda % 3 oranında engelli çalıştırmak zorundadır. % 3'ün hesaplanmasında ilgili kurum veya kuruluşun (yurtdışı teşkilat hariç) toplam dolu kadro sayısı dikkate alınır." olarak belirtilmiştir.

4857 Sayılı İş Kanunu'nun (2003) 30. maddesi "İşverenler, elli veya daha fazla işçi çalıştırdıkları özel sektör işyerlerinde yüzde üç engelli, kamu işyerlerinde ise yüzde dört engelli ve yüzde iki eski hükümlü işçiyi veya 21/6/1927 tarihli ve 1111 sayılı Askerlik Kanunu veya 16/6/1927 tarihli ve 1076 sayılı Yedek Subaylar ve Yedek Askeri Memurlar Kanunu kapsamına giren ve askerlik hizmetini yaparken 12/4/1991 tarihli ve 3713 sayılı Terörle Mücadele Kanununun 21 inci maddesinde sayılan terör olaylarının sebep ve tesiri sonucu malul sayılmayacak şekilde yaralananları meslek, beden ve ruhi durumlarına uygun işlerde çalıştırmakla yükümlüdürler. Aynı il sınırları içinde birden fazla işyeri bulunan işverenin bu kapsamda çalıştırmakla yükümlü olduğu işçi sayısı, toplam işçi sayısına göre hesaplanır." olarak ifade edilmiştir.

5378 Sayılı Engelliler Hakkında Kanun'un (2005) 14. maddesine göre;

- Engellilerin iş gücü piyasası ve çalışma ortamında sürdürülebilir istihdamı için kendi işini kurmaya rehberlik ve mesleki danışmanlık hizmetlerinin geliştirilmesi de dâhil olmak üzere gerekli tedbirler alınır.
- İşe başvuru, alım, önerilen çalışma süreleri ve şartları ile istihdamın sürekliliği, kariyer gelişimi, sağlıklı ve güvenli çalışma koşulları dâhil olmak üzere istihdama ilişkin hiçbir hususta engelliliğe dayalı ayrımcı uygulamalarda bulunulamaz.
- Çalışan engellilerin aleyhinde sonuç doğuracak şekilde, engelinden dolayı diğer kişilerden farklı muamelede bulunulamaz.
- Çalışan veya iş başvurusunda bulunan engellilerin karşılaşabileceği engel ve güçlükleri ortadan kaldırmaya yönelik istihdam süreçlerindeki önlemlerin alınması ve engellilerin çalıştığı iş yerlerinde makul düzenlemelerin, bu konuda görev, yetki ve sorumluluğu bulunan kurum ve kuruluşlar ile işverenler tarafından yapılması zorunludur.
- Engellilik durumları sebebiyle iş gücü piyasasına kazandırılmaları güç olan engellilerin istihdam edildiği korumalı işyerlerinin statüsü ve bu işyerleriyle ilgili usul ve esaslar Çalışma ve Sosyal

Güvenlik Bakanlığı, Maliye Bakanlığı ve Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığınca müştereken çıkarılan yönetmelikle düzenlenir.

4. Engelli Bireylerin Hazır Giyim Sektöründe İstihdam Olanakları

Türkiye ekonomisinin kalkınmasının yapı taşlarından birisi olan tekstil ve hazır giyim sektörü uzun yıllardan beri ülke ekonomisindeki önemini ve yerini korumaya devam etmektedir. Sektör sahip olduğu ihracat potansiyeli, sağladığı istihdam ve yarattığı katma değer ile ülke ekonomisinin vazgeçilemez sektörlerinden birisidir.

Türkiye İhracatçılar Meclisi tarafından açıklanan rakamlara göre hazır giyim sektörü 2018 yılında otomotiv endüstrisinin arkasından 17,6 milyar dolarlık ihracatla Türkiye'nin en çok ihracat gerçekleştiren ikinci sektörü olmuştur (Timeturk, 2019). Türk hazır giyim sektörünün 2018 yılı itibariyle dış ticaret fazlası 15,5 milyar dolardır. Türk hazır giyim sektörünün dünya hazır giyim ihracatından aldığı pay ise 2018 yılı itibariyle %3,17'dir (Kanat ve Atılgan, 2019). Diğer yandan, Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı (2019a) verilerine göre, tekstil ve hazır giyim sektöründe 2019 Temmuz ayı itibariyle 1.092.376 birey istihdam edilmektedir. Görülebileceği gibi hazır giyim sektörü sağladığı istihdam ise ülkenin en önemli iş kollarından birisi konumundadır.

Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı'nın (2019b) yayınladığı Engelli ve Yaşlı İstatistik Bülteni'ne göre, engelli çalıştırmakla yükümlü olan işyerlerinde çalıştırılması gereken engelli birey sayısı 2019 yılı Nisan sonu itibariyle kamuda 17.044, özel sektörde ise 114.052 kişidir. 2019 yılı Nisan sonu itibariyle istihdam edilen engelli birey sayısı ise kamuda 16.044, özel sektörde ise 107.763'tür. Hem kamu hem de özel sektör istihdam etmesi gereken engelli bireylerin yaklaşık olarak %94'ünü istihdam etmektedir. İstihdam edilen bu bireylerin engelli nüfus içerisindeki oranına, çalışma yaşındaki engelli nüfusun miktarına ve istihdam edilen engelli bireylerin hangi sektörlerde çalışmakta olduklarına dair herhangi bir istatistiki bilgi bulunmamaktadır. Dolayısıyla hazır giyim sektöründe istihdam edilen engelli bireylerin sayısına, oranına ve özelliklerine dair genel bir veri ve istatistik de bulunmamaktadır.

Engelli nüfus oranı ve engelli bireylerin ne kadarının istihdam edildiğine dair erişilebilen en güncel veriler 2010 ve 2011 yıllarına aittir. 2011 Nüfus ve Konut Araştırması sonuçlarına göre, Türkiye'de en az bir engeli olan (3 ve daha yukarı yaş) nüfusun oranı %6,9 (4.876.000 kişi)'dur (Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı, 2019b). Türkiye İstatistik Kurumu (2010) verilerine göre, 15 yaş ve üzerindeki engelli bireylerin %85,7'si çalışmamaktadır. Başka bir ifadeyle, engelli bireylerin sadece %14'ü çalışma hayatına katılabilmiştir.

Literatürde, ülke ekonomisinin en önemli sektörlerinden birisi olan hazır giyim sektöründeki engelli istihdam olanaklarını analiz eden sınırlı sayıda çalışma bulunmaktadır. Tonak (2014) tarafından Ocak-Aralık 2013 arasında Denizli ilinde yaşayan bedensel engelli bireyler ile gerçekleştirilen çalışan bedensel engellilerin toplumsal katılım düzeylerinin belirlenmesi konulu araştırmaya çalışan 80, çalışabilecek durumda iken çalışmayan 60 olmak üzere 140 bedensel engelli birey katılmıştır. Elde edilen sonuçlara göre, araştırmaya katılan ve aktif olarak çalışan bedensel engelli bireylerin %51'i tekstil sektöründe istihdam edilmektedir.

Ural ve Demirel Akgül (2015) tarafından yapılan çalışmada ise engelli bireylerin hazır giyim sektöründeki istihdamları uygun departman seçimi açısından incelenmiştir. Araştırmaya Ankara ilinde faaliyet gösteren 30 hazır giyim işletmesi katılmıştır. Elde edilen verilere göre, işletmelerin sadece

%27'si engelli birey istihdam etmektedir. Engelli bireylerin istihdam edilememe nedenleri, bu bireylerin iş başvurusu yapmamaları (%53), performanslarının düşük olması (%30) ve iş için yeterli bilgi ve beceriye sahip olmamaları (%17) olarak belirlenmiştir. Araştırmaya katılan hazır giyim işletmelerinde engelli bireylerin depo, muhasebe, paketleme ve kalite kontrol departmanlarında çalıştıkları tespit edilmiştir.

5. Hazır Giyim Sektöründe Engelli İstihdamına Dair Bir Araştırma

Bu araştırma, İzmir ili ve hinterlandında hazır giyim sektöründe faaliyet gösteren büyük ölçekli işletmelerdeki engelli istihdamının iş sağlığı ve güvenliği açısından değerlendirilmesini amaçlamaktadır. Bu amaç doğrultusunda İzmir ili ve hinterlandında faaliyet gösteren ve araştırmaya katılmayı kabul eden beş büyük ölçekli hazır giyim işletmesini ve bu işletmelerde istihdam edilen ve ankete katılmayı kabul eden engelli bireyleri (23 çalışan) kapsayan anket çalışmaları gerçekleştirilmiştir. Çalışan ve işletme anketleri Şubat-Eylül 2019 tarih aralığında yüz yüze görüşme tekniği kullanılarak yapılmıştır. Çalışan engelli bireylere uygulanan anket 17 ana, 37 alt sorudan oluşmaktadır. İşletmelere uygulanan anket ise 13 ana, 22 alt sorudan oluşmaktadır.

Araştırma kapsamında gerçekleştirilen çalışan anketi değerlendirildiğinde, engelli çalışanların %48'inin kadın, %52'sinin ise erkek olduğu belirlenmiştir. Engelli kadın çalışanların yaş ortalaması 38 iken, engelli erkek çalışanların yaş ortalaması 35'tir. Engelli çalışanların %43'ü ilkokul mezunu iken %39'u ortaokul ve lise mezunudur. %18'i ise herhangi bir diplomaya sahip değildir. Çalışan engelli bireylerin sahip oldukları en üst düzey eğitimin lise seviyesi olması ve bu diplomaya da çok azının sahip olması engelli bireylerin eğitimlerinin yetersiz olduğunun ve bu konuda istenilen seviyelere gelinemediğinin bir göstergesidir.

Ankete katılan engelli çalışanların %92'si asgari ücret ve altında bir gelir düzeyine sahipken, %8'i asgari ücretin biraz üzerinde bir gelir düzeyine sahiptir. Bu durum engelli çalışanların genellikle nitelik gerektirmeyen sıradan işlerde çalıştırılmalarıyla açıklanabilir. Katılımcıların %52'si engellilik durumunun doğuştan olduğunu, %44'ü hastalık sonucunda engelli olduğunu, %4'ü ise kaza sonucunda engelli olduğunu belirtmiştir. Katılımcıların %87'si bir engel türüne sahipken, %13'ü iki engel türüne sahiptir. Katılımcılar arasında en sık görülen engel türü ortopedik ve zihinsel engeller iken, en az görülen engel türü görme ile dil ve konuşma engelleridir. Katılımcıların %44'ü %51-70 arasında, %30'u ise %31-50 arasında engellilik oranına sahiptir. Başka bir ifadeyle katılımcıların %74'ü %31'in üzerinde engellik oranına sahiptir.

Katılımcıların %30'u 10 yıldan uzun süredir, %22'si 4-6 yıldır, yine %22'si 1 yıldan az süredir, %13'ü 1-3 yıldır, yine %13'ü 7-10 yıldır bir işte çalışmaktadır. Başka bir ifadeyle katılımcıların %65'i 4 yıldan uzun süreden beri bir işte çalışmaktadır. Bu durum çalışma hayatına dahil olan bir engellinin çalışmaya devam ettiği ve topluma entegrasyonunun kolaylaştığı şeklinde yorumlanabilir. Katılımcıların %61'i Türkiye İş Kurumu aracılığıyla işe girerken, %30'u yakın çevresi aracılığıyla, %9'u ise doğrudan başvuru ile işe yerleşmiştir.

Ankete katılan engelli çalışanların %48'i paketleme ve depolama-sevkiyat departmanlarında veya ayakçı olarak çalışmaktadır. Engelli bireylerin istihdam edildikleri diğer departmanlar dikimhane, kalite kontrol, planlama ve kesimhanedir. Katılımcıların tamamı gündüz vardiyasında ve sosyal güvenceye sahip olarak (sigortalı) çalışmaktadır. Ayrıca, katılımcıların %78'i sağlık veya başka bir

problemden dolayı işe uzun süreli devamsızlıklarının hiç olmadığını belirtmiştir. Katılımcıların %91'i yaptığı işle ilgili bir eğitim almamıştır.

Ankete katılan engelli çalışanlara iş sağlığı ve güvenliği ile istihdama yönelik 21 ifade verilmiş ve ifadelere katılma derecelerini belirtmeleri istenmiştir. Kesinlikle katılıyorum 5, katılıyorum 4, fikrim yok/kararsızım 3, katılmıyorum 2, kesinlikle katılmıyorum 1 olarak kodlanmıştır. Elde edilen veriler Tablo1'de gösterilmiştir.

Elde edilen verilere göre katılımcıların tamamı veya tamamına yakını çalıştığı işletmeden ve işten memnundur, yöneticileri ile olan ilişkileri uyumludur ve yöneticilerinin ve çalışma arkadaşlarının kendilerine anlayışlı davrandığını belirtmiştir. Benzer şekilde katılımcıların büyük çoğunluğu çalışma arkadaşları ile ilişkilerinin uyumlu olduğunu, yaptıkları işin niteliklerine uygun olduğunu, engelsiz çalışma arkadaşları ile aynı koşullara sahip olduklarını (ücret, terfi, davranış vb.) ifade etmiştir. Ayrıca, katılımcıların büyük çoğunluğu engellilere yönelik çalışma yasalarının yetersiz olduğu, bu yasaların yeterince uygulanmadığı, işverenlerin engelli bireylere yönelik tutum ve davranışlarının olumsuz olduğu, işe gidip gelirken sorun yaşadıkları ve mesai sırasında araç ve gereçleri kullanırken sorun yaşadıklarına dair ifadelere katılmamışlardır.

Tablo 1. Katılımcı engelli çalışanların iş sağlığı ve güvenliği ile istihdama yönelik ifadelere göre dağılımı

İfadeler	N	Ortalama
Yaptığım iş niteliklerime uygundur.	23	4,13
Çalıştığım işten memnunum.	23	4,43
Çalıştığım işletmeden memnunum.	23	4,47
Çalışma arkadaşlarımla olan ilişkim uyumludur.	23	4,34
Çalışma arkadaşlarım bana anlayışlı davranıyorlar.	23	4,43
Yöneticilerimle olan ilişkim uyumludur.	23	4,47
Yöneticilerim bana anlayışlı davranıyorlar.	23	4,47
Engelli istihdamı eskiye göre daha iyi durumdadır.	23	3,65
Engelli çalışan kontenjanı yeterlidir.	23	3,78
Engelsiz çalışma arkadaşlarımla aynı koşullara (ücret, terfi, davranış vb.) sahibim.	23	4,00
İşyerimdeki engellilere yönelik düzenlemeler (engelli kaldırımı, engelli tuvaleti, çalışma ortamı tasarımı vb.) yeterlidir.	23	3,30
Özlük haklarından gerektiği gibi yararlanamıyorum.	23	3,17
Engelli bireylerin çalışma hayatına katılımı sınırlıdır.	23	3,47
İşyerimde engelli personele pozitif ayrımcılık yapılıyor.	23	3,17
Engelli bireylerin çalışma alanları sınırlıdır.	23	3,43
Engelli bireylere yönelik çalışma yasaları yetersizdir.	23	2,95
Engelli bireylere yönelik çalışma yasaları yeterlidir ancak uygulamada yetersizdir.	23	2,86
İşverenlerin engelli bireylere yönelik tutum ve davranışları olumsuzdur.	23	1,95
Engelli bireylerin eğitim almaları zordur.	23	3,00
İşe gelip giderken sorun yaşıyorum.	23	1,69
Mesaim sırasında araç ve gereçleri kullanırken sorun yaşıyorum.	23	1,86

Araştırma kapsamında gerçekleştirilen işveren anketi değerlendirildiğindeyse, katılımcı işletmelerin %60'ı örmeden mamul hazır giyim ürünleri, %40'ı ise dokumadan mamul hazır giyim ürünleri üretmektedir. Ayrıca katılımcı işletmelerin %75'i sadece dış piyasaya yönelik çalışırken (%100

ihracat yapmaktadırlar), %25'i hem iç hem dış piyasaya ürün satmaktadır. İşletmelerin ortalama çalışan sayıları 1270 iken, ortalama engelli çalışan sayıları 33'tür. Katılımcı işletmelerin örgütsel müşterilerinin engelli istihdamına yönelik herhangi bir talebi bulunmamaktadır. Katılımcı işletmeler ağırlıklı olarak ortopedik, işitme, dil ve konuşma ile zihinsel engelli bireyleri işletmelerinde istihdam etmektedirler. Katılımcı işletmelerin büyük çoğunluğu engelli istihdamının önündeki en büyük engeli, engelli bireylerin özgüvenlerinin yetersiz olması olarak belirtmiştir. Ayrıca, çalıştırdıkları engelli personelle yaşadıkları sorunları; eğitim yetersizliği, söz geçirememe-anlaşılamama, mesleki eğitimin yetersizliği ve iletişim kuramamak olarak ifade etmişlerdir.

Katılımcı işletmelerin %40'ının engelli çalışanlarını eğitmeye yönelik uygulamaları ve/veya projeleri bulunmaktadır. İşletmelerin %80'i engelli bireyleri stajyer olarak kabul etmektedir ve engelli çalışan istihdamına yönelik olarak 14857 nolu teşvikten yararlanmaktadır. Katılımcı işletmeler engelli çalışanlarından beklentilerini öğrenmeye açık olmaları, uyumlu olmaları, mesleki eğitim almış olmaları ve sorumluluklarını yerine getirebilmeleri olarak belirtmişlerdir.

Ankete katılan işlemelere engelli bireylerin istihdamına yönelik 10 ifade verilmiş ve ifadelere katılma derecelerini belirtmeleri istenmiştir. Kesinlikle katılıyorum 5, katılıyorum 4, fikrim yok/kararsızım 3, katılmıyorum 2, kesinlikle katılmıyorum 1 olarak kodlanmıştır. Elde edilen veriler Tablo 2'de gösterilmiştir.

Tablo 2. Katılımcı işlemelerin engelli bireylerin istihdamına yönelik ifadelere göre dağılımı

	N	Ortalama
Engelli çalışan çalıştırma yükümlülüğünü yerine getirmeyen işyerleri için öngörülen cezai yaptırımlar etkilidir.	5	3,60
Engelli çalışanlar diğer çalışanların çalışma temposunu düşürürler.	5	1,80
Engelli çalışanların diğer çalışanlar üzerindeki etkisi olumsuzdur.	5	1,60
Engelli personel istihdamı maliyetleri arttırmaktadır.	5	1,80
Engelli personel istihdamı iş kazaları riskini arttırmaktadır.	5	2,00
Engelli bir çalışanın çalışabilmesi için gerekli çalışma ortamının oluşturulması hakkında yeterli teknik bilgi ve beceriye sahibim.	5	4,00
Engelli çalışanlar gerekli vasıflara sahip oldukları takdirde işyerinde verimli olacaklardır.	5	4,00
Çalıştırdığım engelli personelden memnunum.	5	4,00
Engelli çalışanların mesleki eğitimlerini yeterli buluyorum.	5	2,40
Engelli personel istihdam eden işletmelere verilen teşvikler yeterlidir.	5	2,40

Katılımcı işletmelerin büyük çoğunluğu engelli bir çalışanın çalışabilmesi için gerekli çalışma ortamını oluşturabilecek yeterli teknik bilgi ve beceriye sahip olduklarını, engelli çalışanların gerekli vasıflara sahip olmaları durumunda verimli olacaklarını ve çalıştırdıkları engelli personelden memnun olduklarını ifade etmişlerdir. Ayrıca, katılımcı işletmelerin büyük çoğunluğu engelli çalışanların diğer çalışanların temposunu düşürdüklerini ve onları olumsuz etkilediklerini ve engelli istihdamının maliyetleri arttırdığını düşünmemektedirler.

6. Genel Sonuçlar ve Değerlendirme

Hazır giyim sektörü sahip olduğu ihracat potansiyeli, yaratığı katma değer ve sağladığı istihdam olanakları ile ülke ekonomisinin en önemli sektörlerinden birisi konumundadır. Resmi rakamlara göre

bir milyondan fazla kişinin istihdam edildiği sektör, engelli bireylerin çalışması açısından uygun bir sektör konumundadır.

Engelli bireylerin iş hayatına katılımlarının sağlanması, bu bireylerin toplumsal entegrasyonuna önemli katkılar sağlamaktadır. Nüfusun yaklaşık olarak %7'sinin engelli bireylerden oluştuğu dikkate alındığında bu bireylerin topluma ve ülke ekonomisine katkı sağlamalarının ne kadar önemli olduğu daha iyi anlaşılabilecektir.

İzmir ili ve hinterlandında faaliyet gösteren büyük ölçekli hazır giyim işletmelerinde gerçekleştirilen saha araştırmasının sonuçları da engelli bireylerin iş hayatına girdikten sonra çalışmaya devam ettiklerini ve çalışma hayatlarında herhangi bir ayrımcılıkla karşılaşmadıklarını göstermiştir. Hazır giyim işletmelerinde istihdam edilen ve ankete katılan engelli bireyler işlerinden ve işyerlerinden memnun olduklarını, arkadaşları ve yöneticileri ile uyumlu bir şekilde çalıştıklarını ve yöneticilerinin ve çalışma arkadaşlarının kendilerine anlayışlı davrandıklarını belirtmişlerdir. Ayrıca, engelli bireylere yönelik yasal düzenlemelerin yeterli olduğunu ve uygulandığını, işe gidip gelirken ve mesai sırasında gerekli araç ve gereçleri kullanırken herhangi bir sorun yaşamadıklarını ifade etmişlerdir. Engelli çalışanlar, engelsiz çalışma arkadaşları ile aynı koşullara (ücret, terfi, davranış vb.) sahip olduklarını da belirtmişlerdir. Ankete katılan engelli çalışanların yarıya yakını paketleme ile depolama-sevkiyat departmanlarında veya ayakçı olarak çalışmaktadır. Engelli bireylerin istihdam edildikleri diğer departmanlar dikimhane, kalite kontrol, planlama ve kesimhanedir.

İşveren yönünden bakıldığında ise, katılımcı işletmeler ağırlıklı olarak ortopedik, işitme, dil ve konuşma ile zihinsel engelli bireyleri işletmelerinde istihdam ettiklerini ve engelli çalışan istihdamına yönelik olarak 14857 nolu teşvikten yararlandıklarını belirtmişlerdir. Ayrıca, engelli bir çalışanın çalışabilmesi için gerekli çalışma ortamını oluşturabilecek yeterli teknik bilgi ve beceriye sahip olduklarını, engelli çalışanların gerekli vasıflara sahip olmaları durumunda verimli olacaklarını ve çalıştırdıkları engelli personelden memnun olduklarını da ifade etmişlerdir.

Araştırma sonuçlarından da görülebileceği gibi, fırsat verildiği takdirde engelli bireyler hazır giyim sektöründe rahatlıkla çalışabilmekte ve sektöre katkı sağlayabilmektedirler. Sektördeki büyük ölçekli işletmelerin engelli bireyleri istihdam ettikleri ve çalışma alanlarını onların rahat edebilecekleri şekilde tasarladıkları, dolayısıyla iş sağlığı ve güvenliği açısından hem çalışan hem de işveren açısından herhangi bir sorunun yaşanmadığı da ifade edilebilmektedir. Bu bağlamda, hazır giyim sektörü engelli bireylerin iş yaşamına kazandırabilmesi için uygun bir sektördür.

KAYNAKÇA

4857 Sayılı İş Kanunu. (2003). https://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.4857.pdf (Erişim Tarihi: Kasım 2019).

5378 Sayılı Engelliler Hakkında Kanun. (2005). https://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/ 1.5.5378.pdf (Erişim Tarihi: Kasım 2019)

657 Sayılı Devlet Memurları Kanunu (1965). https://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/ 1.5.657.pdf (Erişim Tarihi: Kasım 2019).

Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı. (2019a). *İşçi Sayıları Ve Sendikaların Üye Sayıları Hakkında Tebliğler,* https://ailevecalisma.gov.tr/media/11652/2019-temmuz.pdf (Erişim Tarihi: Kasım 2019).

Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı. (2019b). *Engelli ve Yaşlı İstatistik Bülteni,* https://ailevecalisma.gov.tr/media/9085/buelten-haziran2019-son.pdf (Erişim Tarihi: Kasım 2019).

Akardere S.S. (2005). *İşverenlerin Engelli Çalışanlara Yönelik Tutumları,* Marmara Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Özel Eğitim Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, s.261.

Anıl A. (2019). *İşverenlerin Engellilere Yönelik Tutumları İle Engelli Çalışanların Çalışma Alanına Yönelik Görüşlerinin İncelenmesi,* Necmettin Erbakan Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Özel Eğitim Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, s.120.

Barbotte E., Guillemin F., Chau N., Group L. (2001) Prevalence of Impairments, Disabilities, Handicaps And Quality of Life In The General Population: A Review of Recent Literature, *Bulletin of the World Health Organization,* 79(11): 1047-1055.

Dünya Sağlık Örgütü. (2019). https://www.who.int/disabilities/en/ (Erişim Tarihi: Kasım 2019).

Kanat S., Atılgan T., 2019, Global Foreign Trade Performance Of Turkish Textile And Clothing Sector, 5th International Conference On Engineering And Natural Sciences-*ICENS* 2019, 12-16 Haziran, Prag-Çek Cumhuriyeti.

Timeturk (2019). *2018 Yılı İhracat Rakamları Açıklandı,* https://www.timeturk.com/2018-yili-ihracat-rakamlari-aciklandi/haber-1018646 (Erişim Tarihi: Kasım 2019).

Tonak H.A. (2014). *Farklı Endüstri Ortamında Çalışan Bedensel Engellilerin Toplumsal Katılım Düzeylerinin İncelenmesi,* Pamukkale Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü, İş ve Uğraşı Tedavisi Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, s.114.

Türkiye Cumhuriyeti Anayasası, 1982, https://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.2709.pdf (Erişim Tarihi: Kasım 2019).

Türkiye İstatistik Kurumu, 2010, *Engellilerin Sorun ve Beklentileri Araştırması*, http://www.tuik.gov.tr/PreTablo.do?alt_id=1017 (Erişim Tarihi: Kasım 2019).

Ural Ö., Demirel Akgül N., 2015, Engelli Bireylerin Hazır Giyim Sektörüne İstihdamında Engel Türlerine Uygun Departman Seçimi, Paradoks Ekonomi, *Sosyoloji ve Politika Dergisi*, 11(1): 147-176.

International
Congress of Human Studies
Uluslararası İnsan Çalışmaları Kongresi ISBN:NNNN-NNNN

Relationship Between Heavy Metal Levels and Mining in Soil

Topraktaki Ağır Metal Düzeyleri ve Madencilik İlişkisi

Serpil Menteşe*
Olgun Böbrek**

Abstract

Mining activities provide economic benefits to human beings and cause many negative effects on the environment. Soil, water, air pollution, land degradation, reduction of biodiversity, soil collapse and increasing health problems are some of the negative impacts of mining activities on the environment. In this study, ıt is aimed to determine the effects on soil pollution (aluminum and copper) of mining activities carried out around Orhaneli and Büyükorhan (Bursa). For this purpose, 19 soil samples were taken from the study area by systematic random grid method. Ordinary kriking method were used to determine,

Özet

Madencilik faaliyetleri insanoğluna ekonomik açıdan yarar sağlarken çevre üzerinde birçok olumsuz etkiye neden olmaktadır. Toprak, su, hava kirliliği, arazi degredasyonu, biyoçeşitliliğin azalması, toprak çökmesi ve sağlık ile ilgili problemlerin artması madencilik faaliyetlerinin çevre üzerindeki olumsuz etkilerinden birkaçını oluşturmaktadır. Bu çalışmada Orhaneli ve Büyükorhan (Bursa) çevresinde yürütülen madencilik faaliyetlerinin topraktaki ağır metaller (alüminyum ve bakır) üzerinde olan etkilerini tespit etmek amaçlanmıştır. Bu amaçla çalışma alanından, sistematik rastgele karalej yöntemi ile

* Serpil Menteşe, Dr. Öğr. Üyesi, Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi, Coğrafya Bölümü, serpil.mentese@bilecik.edu.tr
** Olgun Böbrek, Öğrenci, Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi, Coğrafya Bölümü, olgunbobrek@gmail.com

mapping of spatial variation of heavy metals in the study area. In addition, distance analysis was used to determine the relationship of each heavy metal with the mines. Pearson Bivariate Correlation analysis was used to reveal how heavy metals in the soil were affected as they approached or moved away from the mines. As a result, the highest levels of aluminum and copper were found in areas where chromium and marble quarries are concentrated in the study area. As a result of distance analysis, a meaningful relationship was found between heavy metals and mines. For aluminum and copper values below the limit values.

19 adet toprak örneği alınmıştır. Çalışma alanındaki ağır metallerin mekansal değişiminin tespit edilmesinde ve haritalanmasında jeoistatistiksel yöntemlerden ordinary kriking yöntemi kullanılmıştır. Ayrıca her bir ağır metalin, maden ocakları ile ilişkisini tespit etmek için mesafe analizinden yararlanılmıştır. Topraktaki ağır metallerin, maden ocaklarına yaklaştıkça ya da uzaklaştıkça nasıl etkilendiğini ortaya koymak için ise Pearson Bivariate Korelâsyon analizinden yararlanılmıştır. Sonuç olarak en yüksek alüminyum ve bakır seviyeleri çalışma alanında krom ve mermer ocaklarının yoğun olduğu alanlarda tespit edilmiştir. Mesafe analizi sonucunda ise ağır metallerle maden ocakları arasında anlamlı ilişki tespit edilmiştir. Alüminyum ve bakır için belirtilen sınır değerlerin altında değerler tespit edilmiştir.

Keywords: Heavy Metals, Büyükorhan, Geographical Information Systems, Mining Activities, Orhaneli, Soil Pollution

Anahtar Kelimeler: Ağır Metaller, Büyükorhan, Coğrafi Bilgi Sistemleri, Madencilik Faaliyetleri, Orhaneli, Toprak Kirliliği

Giriş

Nüfusun her geçen gün artması, sanayileşme ve teknolojik ilerlemelerle birlikte insanoğlunun doğadaki kaynaklardan yararlanma hızı da artış göstermektedir. İnsanoğlunun yararlandığı ve kullanımına açık doğal kaynaklardan birini de maden ocakları oluşturmaktadır. Özellikle sanayi devrimi sonucunda hammaddeye olan talebin artışı ile birlikte daha çok maden çıkarılmaya başlanmıştır. Ancak madencilik faaliyetleri ve madencilik faaliyetleri sonucunda ortaya çıkan atıklar doğal çevre üzerinde birçok değişime neden olmaktadır. Verimli üst toprağın kaybolması, toprak yapısının değiştirilmesi, hava, toprak, su ve gürültü kirliliği, toprak ve kaya kütlelerinin dengesizliği, hayvan türlerinin kitlesel göçü, bitki ve hayvanların yok edilmesi madencilik faaliyetlerinin olumsuz etkileri arasındadır (Oladipo ve diğ., 2014). Elbette ki madenler, bulundukları bölgelerin ekonomik, sosyal, askeri ve siyasi tarihini etkileyen kaynakları oluşturmaktadır (Ekinci, 2013). Özellikle madencilik faaliyetleri ekonomik açıdan bulundukları bölgelere büyük kazanç sağlamaktadırlar. Ancak sırf ekonomik kazanç elde ediliyor diye doğal çevreyi oluşturan bileşenler yok sayılmamalıdır. Madencilik faaliyetlerinin yapıldığı alanlarda, alıcı ortamlarda kirliliğin önlenmesi, maden sahalarındaki arazi yapısı, toprak ve kimyasal koşulların

sürekliliğin sağlanması, ekosistemin tüm canlılar açısından yaşamsal faaliyetleri devam ettirecek şekilde kısmen veya tamamen onarılması mutlaka sağlanmalıdır (Demirbugan, 2018).

Madencilik faaliyetleri ciddi çevresel sorunlara neden olarak fiziksel çevre (toprak, su, hava) unsurlarının her birinin kalitesini ayrı ayrı etkilemektedir. Madencik faaliyetleri sonucunda ortaya çıkan en önemli çevre konuları arasında toprak kaynaklarının ağır metallerce kirletilmesi gelmektedir (Paktunç, 2001). Toprak katmanı, ağır metaller açısından son depolanma yerini oluşturmaktadır (Yıldız, 2001). Günümüz dünyasında önemli bir yer tutan sanayi ve buna paralel artan madencilik faaliyetleri ağır metal kirliliğinin en büyük nedenlerini oluşturmaktadır (Yavuz ve Sarıgül, 2016). Bazı elementler topraklarda doğal olarak bulunurken bazıları ise insan faaliyetleri yoluyla toprağa karışmaktadır (Zaware, 2014). Madencilik faaliyetleri sonucunda çevrede biriken ve çevreye zarar verici olarak nitelenmiş metaller arasında kurşun, kadmiyum, krom, arsenik, civa, bakır, çinko, nikel ve demir yer almaktadır (Paktunç, 2001).

Toprakta bulunan ağır metaller, toprak mikroorganizmaları ve bitki kökleri ile bünyelerine alınır veya yer altı suyuna sızarak yer altı suyunun doğal dengesinin bozulmasına, besin zincirinin kirlenmesine sebebiyet vermektedir (Yıldız, 2001). Ayrıca ağır metallerin çoğu canlılar üzerinde birikmektedir. Canlıların bünyesinde biriken bu elementler, seviyelerindeki artışa paralel olarak, ciddi hastalıklara hatta ölümlere bile yol açmaktadırlar (Akyıldız ve Karataş, 2018). Bu ağır metalleri bakır, krom, demir, mangan, çinko ve nikel teşkil etmektedir (Akyıldız ve Karataş, 2018). Topraktaki kirleticilerin çevre ve canlılar üzerindeki etkileri değerlendirilirken işe öncelikle konsantrasyon düzeyleri ve mekansal dağılımının belirlenmesi ile başlanması gerekmektedir. Kirleticilerin mekansal dağılımı Coğrafi Bilgi Sistemi (CBS) teknolojisi ve CBS tabanlı istatistiki yöntemlere dayalı olarak incelenmektedir (Rodriquez Salazar ve diğ., 2011). Araştırma alanı olan Orhaneli ve Büyükorhan çevresinde krom, linyit, mermer gibi madencilik faaliyetlerinin yaygın olarak yapıldığı görülmektedir. Bu nedenle bu çalışmada Orhaneli ve Büyükorhan (Bursa) çevresinde yürütülen madencilik faaliyetlerinin topraktaki ağır metaller (alüminyum ve bakır) üzerine olan etkilerini tespit etmek amaçlanmıştır.

1. Malzeme ve Yöntem

1.1. Çalışma Alanı

Çalışma alanını Bursa'nın güneyinde bulunan Orhaneli ve Büyükorhan ilçeleri oluşturmaktadır (Şekil 1). Yörede, Marmara Bölgesi'nin iklim özellikleri hüküm sürmektedir. Yörede ortalama olarak bakıldığında yazın en yüksek sıcaklık 20 - 25°C, kışın en düşük sıcaklık 4– 6 °C'dir. Orhaneli ve Büyükorhan'ın toplam nüfusu 29.534'tür. Orhaneli'nin toplam nüfusu 19.492 kişidir (TÜİK, 2018). Büyükorhan'ın toplam nüfusu 10.042'dir (TÜİK, 2018). Bölgenin ekonomisinde tarım, hayvancılık, madencilik, ormancılık öne çıkmaktadır.

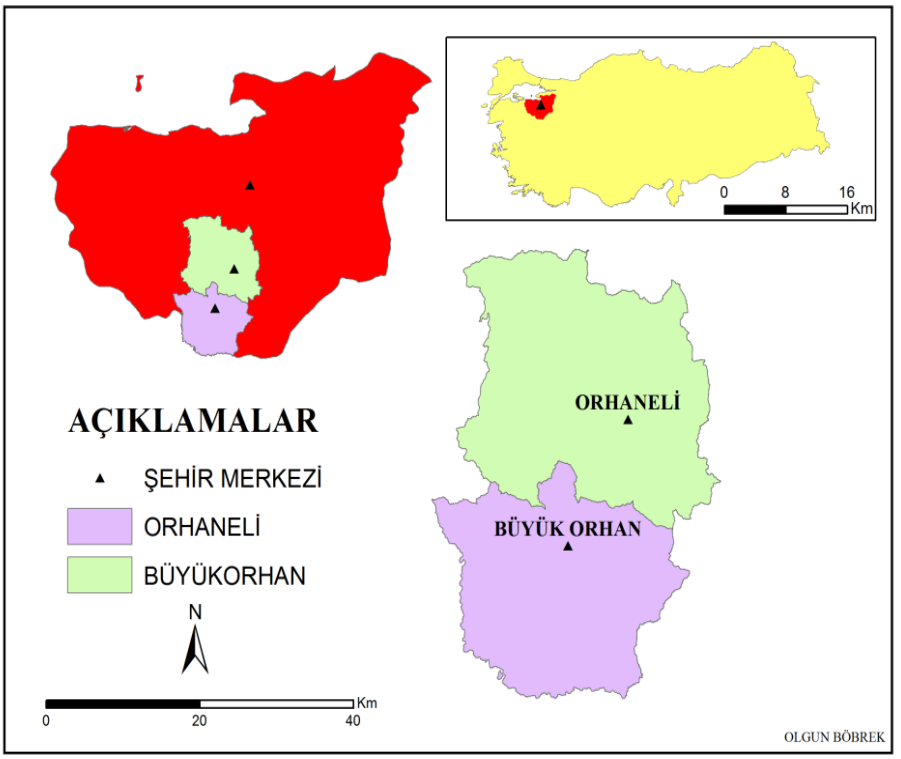

Şekil 1. Çalışma alanının lokosyon haritası

1.2. Veri

Maden ocaklarının konumlarının olduğu harita Orhaneli ve Büyükorhan Orman İşletme Şefliklerinden ve Bursa Büyükşehir Belediyesi Fen İşleri Müdürlüğü'nden temin edilmiştir. Çalışma alanından veri toplanmasında karelaj sisteminden yararlanılmıştır. Bu amaçla çalışma alanı kuzey-güney ve doğu-batı doğrultularında 8 km büyüklüğündeki gridlere bölünmüştür. Bu gridlerin içerisinde kalmak koşulu ile rastgele yöntemle 0-25 cm'lik derinlikten toprak numuneleri alınmıştır. Toplam 19 noktadan toprak numuneleri toplanmıştır. Örnekler, plastik kaşık yardımı ile V şeklinde çukurlar açılarak noktayı temsil eden dört beş yerden zikzaklar çizerek alınmıştır. Toplanan numuneler 2 lt hacimli plastik poşetlere konularak ve bulundukları konumları yazılarak saklanmıştır. Alınan tüm toprak örnekleri, Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi laboratuar ortamında 10-15 gün boyunca geniş süzgeç kağıtları içinde ve üstü aynı kağıtlarla kapatılarak kurutulmuştur. Kurutulan toprak numuneleri 2 mm elek yardımı ile elenmiştir. Topraklardaki element analizi Bülent Ecevit Üniversitesi Bilim ve Teknoloji Uygulama ve Araştırma Merkezi'ndeki ICP-MS cihazı ile yapılmıştır. Sonuç olarak koordinat değerleri ve bu koordinatlardaki ağır metal oranlarının işlendiği veri tabanı elde edilmiştir.

1.3. Yöntem

Araziden alınan toprak örneklerinin laboratuar analiz sonuçlarına göre tüm veri seti incelenmiştir. Her bir elementin çalışma alanındaki dağılımını belirlemek için ArcGIS Geostatistical Analyst modülünde yer alan araçlar kullanılmış ve dağılım haritalarının oluşturulmasında Ordinary kriging yöntemi tercih edilmiştir. Ordinary Kriging yönteminde bölgesel değişkenlerin durağan ve

ortalamanın sabit olduğu varsayımına göre çözüme gidilmektedir (İnal ve Yiğit, 2013). Risk değerlendirilmesinde ise Toprak Kalitesi Kontrol Yönetmeliği'nde belirlenen limit değerlerle kıyaslama yapılmıştır. Alüminyum ve bakır metalllerinin maden ocakları ile ilişkisini tespit etmek için mesafe analizinden yararlanılmıştır. Alüminyum ve bakır oranlarının olduğu harita üzerine rastgele 100 nokta atanmış ve her bir noktanın ağır metal oranları ile maden ocaklarına olan mesafe değerlendirilmiştir. Topraktaki ağır metallerin, maden ocaklarına yaklaştıkça ya da uzaklaştıkça nasıl etkilendiğini ortaya koymak için ise Pearson Bivariate Korelâsyon analizinden yararlanılmıştır.

2. Bulgular ve Tartışma

2.1. Çalışma Alanı Topraklarında Alüminyum (Al) ve Mekânsal Değişimi

Alüminyum, kolay işlenebilirliği, hafifliği, sağlamlığı, korozyondan etkilenmemesi ve iletken olması gibi özellikleri nedeniyle pek çok alanda tercih edilen bir metali oluşturmaktadır (Çelik, 2015). Alüminyumun doğada bulunma yüzde oranı diğer metallere göre daha yüksektir. Alüminyum metalinin mekânsal dağılışı Şekil 2 ile gösterilmektedir. Şekil 2 incelendiğinde en yüksek alüminyum konsantrasyonlarının Büyükorhan ve çevresinde olduğu belirlenmiştir. Bu alanda topraktaki alüminyum miktarı yaklaşık olarak 8503 ppm'den fazladır.

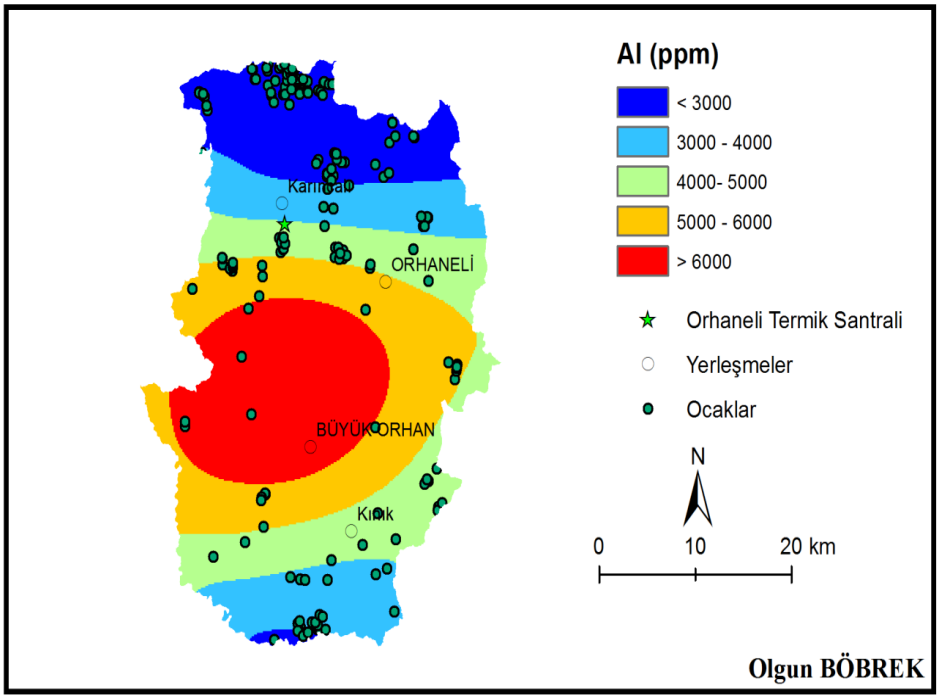

Şekil 2. Alüminyum (Al)'un dağılış haritası.

Topraktan alınan numunelerin alüminyum analiz sonuçlarına baktığımızda ise 8503 ppm ve 7846 ppm ile en yüksek seviyeler Büyükorhan'ın kuzeyi ile kuzeybatısındaki mermer ve krom ocaklarının çevresinde gözlenmiştir (Şekil 2). Abdul-Wahab ve Marikar (2012) tarafından Umman'ın altın madenciliği tesisi çevresinde yapılan çalışmada yüzeysel sularda çok yüksek bakır konsantrasyonları ve önemli miktarda Mn, Ni, Al, Fe, Zn, Pb, Co ve Cd konsantrasyonlarını

belirlenmiştir. Aynı zamanda WHO standartlarınınkinden daha yüksek Al konsantrasyonları tespit edilmiştir. Yine altın madenine yakın alanlardaki bitki türlerinin yüksek konsantrasyonlarda ağır metaller (Mn, Al, Ni, Fe, Cr ve V) içerdiği belirlenmiştir.

Analiz sonuçları ile Şekil 2 incelendiğinde eski, kapatılmış ve halen işletilmekte olan krom ve mermer madenlerinin çevresinde yüksek değerler tespit edilmiştir. Bu durum mesafe analizinde de ortaya çıkarılmıştır. Alüminyum konsantrasyonu ile maden ocakları arasındaki korelasyona (Tablo 1) baktığımızda %0,1 anlamlılık düzeyinde alüminyum konsantrasyonu ile tüm maden ocaklarına mesafe ve krom madenine mesafe arasında pozitif yönde; mangan ve demir madenine mesafe arasında negatif yönde anlamlı bir ilişki bulunmuştur. Bu da çalışma alanı topraklarındaki alüminyum konsantrasyon değerlerinin tüm maden ocaklarına ve krom madeni ocağına yaklaştıkça arttığını, uzaklaştıkça azaldığını göstermektedir.

Tablo 1. Ağır Metallerin Maden Ocaklarına olan Mesafe Analizini Gösteren Korelâsyon Tablosu

Ağır Metaller	Korelasyon	Tüm Madenlere (M) Mesafe (Msf)	Krom M. Msf.	Mermer M. Msf.	Bakır M. Msf.	Mangan M. Msf.	Linyit M. Msf.	Demir M. Msf.
Al	Pearson Correlation	**,334****	**,474****	,025	,148	**-,344****	-,133	**-,337****
	Sig. (2-tailed)	,001	,000	,808	,143	,000	,187	,001
	N	100	100	100	100	100	100	100
Cu	Pearson Correlation	,066	**,501****	-,031	,069	**-,210***	,061	**-,376****
	Sig. (2-tailed)	,513	,000	,756	,497	,036	,545	,000
	N	100	100	100	100	100	100	100

* Korelâsyon 0.05 düzeyinde anlamlıdır (2 tailed).
**Korelâsyon 0.001 düzerinde anlamlıdır (2 tailed).

2.2. Çalışma Alanı Topraklarında Bakır (Cu) ve Mekânsal Değişimi

Bakır elementi dayanıklılık ve iletkenlik özelliği nedeniyle sanayi kuruluşlarınca fazlaca ilgi görmektedir. Bu metal boru, vana, elektrik ve elektronik, otomotiv gibi birçok farklı sektörde kendine yer bulabilmektedir. Bakır metalinin mekânsal dağılışı Şekil 3 ile gösterilmektedir. Şekil 3 incelendiğinde bakır konsantrasyon değerlerinin en yüksek seviyeleri Orhaneli'nin güneyinde gözlenmektedir. Çalışma alanında bakır rezervleri bulunmaktadır. Yaklaşık olarak Orhaneli de 8 adet bakır madeni bulunmaktadır. Bakır rezervlerinin bölgede bulunması ve çıkarımının yapılması nedeniyle bölgede yüksek değerler gözlenmiş olabilir (Şekil 3).

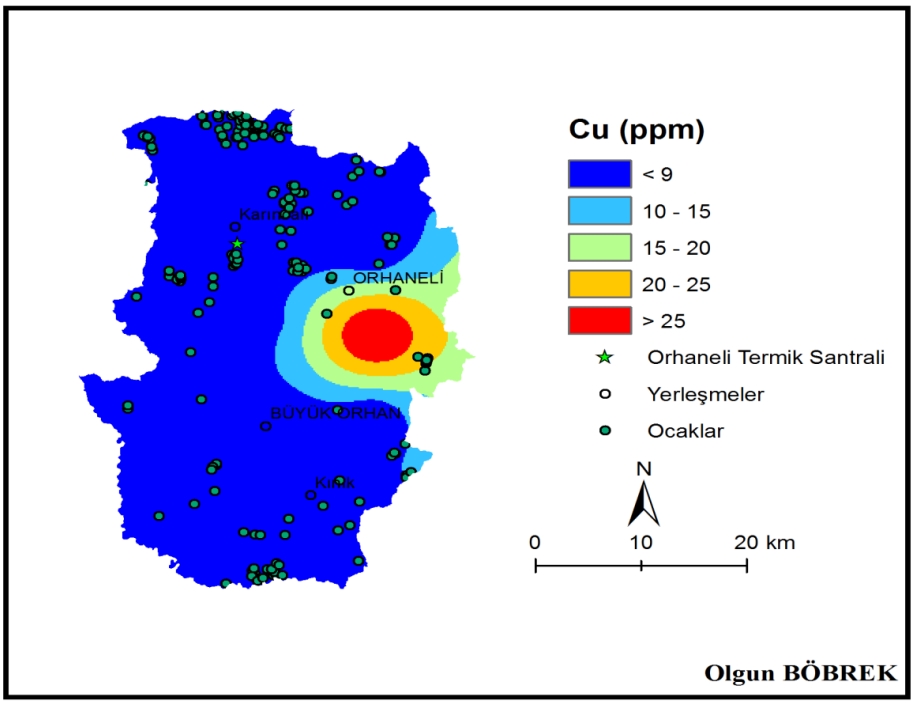

Şekil 3. Bakır (Cu)'ın dağılış haritası.

Bakır metali ile maden ocakları arasındaki mesafe analizine baktığımızda (Tablo 1) bakır konsantrasyonu ile bakır madenine mesafe arasında pozitif yönde bir ilişki tespit edilmiş fakat ilişki anlamlı bulunmamıştır. Bakır konsantrasyonu ile maden ocakları arasındaki korelasyon (Tablo 1) incelendiğinde %0,1 anlamlılık düzeyinde bakır konsantrasyonu ile krom madenine mesafe arasında pozitif yönde; mangan ve demir madenine mesafe arasında negatif yönde anlamlı bir ilişki bulunmuştur. Bu da çalışma alanı topraklarındaki bakır konsantrasyon değerlerinin krom madeni ocağına yaklaştıkça arttığını, uzaklaştıkça azaldığını göstermektedir.

Angelovičová ve Fazekašová (2014) tarafından Rudňany (Slovakya) eski madencilik alanında yapılan çalışmada da örneklenen topraklarda son derece yüksek ve sınırların üstünde bakır değerleri belirlenmiştir. Topraktaki ağır metal içeriğinin yüksek olması, ağırlıklı olarak bakır ve cıva üretimine odaklanan uzun vadeli madencilik ve eritme faaliyetlerinden kaynaklandığı vurgulanmıştır. Aynı zamanda Cheng ve diğ., (2018) tarafından Dongchuan bakır madenciliği alanında yapılan çalışmada Cu'ın ana kaynaklarından biri olarak madencilik faaliyetleri olduğu belirtilmiştir. Huang ve diğ., (2017) tarafından yapılan çalışmada da Çin'in Hunan eyaletindeki tipik terk edilmiş bir Pb-Zn madencilik alanından 83 toprak örneği alınmıştır. Bu alanda çeşitli ağır metaller (Cd, Pb, Zn, Cu ve Ni) analiz edilmiştir. Sonuç olarak ağır metaller tarafından en çok kirlenen alan olarak maden civarı belirlenmiştir. Ngole, ve Ekosse (2012) tarafından yapılan çalışmada madencilik sahasında topraklardaki bakır, nikel ve çinko konsantrasyonlarını belirlemek amaçlanmıştır. Sonuç olarak madencilik alanı bakır, nikel ve çinko ile yoğun şekilde kirlenmiş ve alanda bakır kirliliğinin nikel ve çinkonunkinden daha yüksek olduğu belirlenmiştir. Yine Ghazaryan ve diğ., (2016) yaptığı çalışmada bakır-molibden madeni kompleksi çevresindeki toprakların ağır metal kirliliğini ve buna bağlı çevresel riskleri değerlendirmek

amaçlanmıştır. İncelenen tüm alanlarda Cu, Mo, Pb ve Cd'nin ana kirletici olduğunu ve bunun Agarak bakır-molibden madeni kompleks aktivitesi ile şartlandırıldığını belirtmişlerdir.

TKKY'de bakır konsantrasyon düzeyleri bakımından belirlenen limit değer 50 ppm'dir. Bu nedenle bu çalışmada, bakır konsantrasyon düzeyleri, topraktaki kritik bulunması gereken element değeri olan 50 ppm değeri ile karşılaştırılmıştır. Analiz sonuçları incelendiğinde en yüksek değer 25,11 ppm'dir. 50 ppm değeri ile kıyaslandığında çalışma alanında bakır için riskli alanlar bulunmamaktadır.

Topraktaki bakır açısından temiz topraklar için verilen sınır değer 15 ppm; az kirli topraklar için verilen limit değer 30 ppm; orta derecede kirli topraklar için verilen sınır değer 50 ppm; oldukça kirli topraklar için verilen sınır değer 80 ppm; yoğun kirli topraklar için verilen sınır değer 300 ppm; aşırı kirli topraklar için verilen sınır değerde >4300 ppm'dir. Analiz sonuçlarına göre ortalama bakır konsantrasyonu 8,7 ppm, maksimum bakır konsantrasyonu 25,11 ppm, minimum bakır konsantrasyonu ise 7,01 ppm'dir. Çalışma alanı topraklarının bir bölümü (Orhaneli güneyi) bakır konsantrasyon düzeyleri açısından az kirli topraklar grubuna girmektedir.

Sonuç

Madencilik faaliyetleri fiziksel çevre unsurlarının kalitesini ve doğal yapısını değiştirmektedir. Madencilik faaliyetleri ve madencilik faaliyetleri sonucunda ortaya çıkan atıklar özellikle de toprak kirliliğine neden olmaktadır. Çünkü madencilik faaliyetleri, toprakta büyük miktarlarda ağır metal birikimlerinin oluşumuna neden olmaktadır. Bu nedenlerle çalışmada Orhaneli ve Büyükorhan'da yapılan madencilik faaliyetlerinin toprakta biriken ağır metallerden alüminyum ve bakırın üzerine olan etkisini belirlemek amaçlanmıştır.

Sonuç olarak en yüksek alüminyum konsantrasyonları Büyükorhan'ın kuzeyi ile kuzeybatısındaki eski, kapatılmış ve halen işletilmekte olan mermer ve krom ocaklarının çevresinde gözlenmiştir. Aynı zamanda alüminyum konsantrasyon değerlerinin tüm maden ocaklarına ve krom madeni ocağına yaklaştıkça arttığı, uzaklaştıkça azaldığı tespit edilmiştir. Bakır konsantrasyon değerlerinin en yüksek seviyeleri ise Orhaneli'nin güneyinde gözlenmiştir. Bakır konsantrasyon değerlerinin krom madeni ocağına yaklaştıkça arttığı, uzaklaştıkça azaldığı belirlenmiştir. Çalışma alanı topraklarının bir bölümünün (Orhaneli güneyi) bakır konsantrasyon düzeyleri açısından az kirli topraklar grubuna girdiği çalışmada tespit edilmiştir.

Madenciliğin yapıldığı alanlarda madencilik faaliyetlerine başlanılmadan önce o bölgedeki doğal ekosistemin durumuna bakılıp madencilik çalışmalarına başlanmalıdır. Madencilik faaliyetleri yapılacak ise de madencilik faaliyetleri bittikten sonra o bölgenin onarımına dikkat edilmelidir.

KAYNAKÇA

Abdul-Wahab., S. Marikar, F. (2012). The Environmental Impact Of Gold Mines: Pollution By Heavy Metals. *Open Engineering*, 2(2): 304-313.

Akyıldız, M., KarataĢ, B. (2018). Adana Şehir Merkezindeki Topraklarda Ağır Metal Kirliliğinin Araştırılması, *Çukurova Üniversitesi Mühendislik Mimarlık Fakültesi Dergisi,* 33(2), 199-214.

Angelovičová, L., Fazekašová, D. (2014). Contamination Of The Soil And Water Environment By Heavy Metals in The Former Mining Area of Rudňany (Slovakia). *Soil And Water Research,* 9(1), 18-24.

Cheng, X., Drozdova, J., Danek, T., Huang, Q., Qi, W., Yang, S., Zhao, X. (2018). Pollution Assessment of Trace Elements In Agricultural Soils Around Copper Mining Area. *Sustainability,* 10(12), 4533.

Çelik, M.Y., Sarıışık, A., Gürcan, S. (2003). Mermer ve Taş Ocaklarının Çevreye Olan Görsel Etkileri. Türkiye IV. *Mermer Sempozyumu Bildiriler Kitabı,* 18-19 Mayıs.

Çelik, O.H. (2015). *Alüminyum Siyah Cüruflarındaki Alüminyumun ve Bileşiklerinin Hidro ve Pirometalurjik Yöntemler ile Geri Kazanılması,* Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.

Demirbugan, A. (2019). Sürdürülebilirlik ve Maden Sahalarının Rehabilitasyonu. *Doğal Kaynaklar ve Ekonomi Bülteni.*

Ekinci, İ. (2013). Milas (Mesudiye) Bakır Madeni (1750-1816). *Electronic Turkish Studies*, 8(5).

Ghazaryan, K. A., Movsesyan, H. S., Ghazaryan, N. P., Shalunts, S. V. (2016). Assessment of Heavy Metal Contamination of Soils Around Agarak (RA) Copper-Molybdenum Mine Complex Proceedings of The Yerevan State University: Chemistry and Biology, *Yerevan State University*, 34-42.

Huang, S., Yuan, C., Li, Q., Yang, Y., Tang, C., Ouyang, K., Wang, B. (2017). Distribution and Risk Assessment of Heavy Metals in Soils From A Typical Pb-Zn Mining Area. *Polish Journal of Environmental Studies,* 26(3), 1105-1112.

İnal, C., Yiğit, C.Ö. (24-26 Eylül 2003). Jeodezik Uygulamalarda Kriging Enterpolasyon Yönteminin Kullanılabilirliği. *Coğrafi Bilgi Sistemleri ve Jeodezik Ağlar Çalıştayı*, Konya.

Ngole, V. M., Ekosse, G. I. E. (2012). Copper, Nickel And Zinc Contamination in Soils with in The Precincts of Mining And Land Filling Environments. *International Journal of Environmental Science and Technology,* 9(3), 485-494.

Oladipo, O. G., Olayinka, A., & Awotoye, O. O. (2014). Ecological Impact of Mining on Soils of Southwestern Nigeria. *Environ Exp Biol*, 12, 179-186.

Paktunç, D. (2001). Madencilik ve Çevre Etkileri. *Mavi Gezegen Popüler Yerbilimi Dergisi*, 4, Ankara.

Rodriquez Salazar, M.T., Morton-Bermea, O., Hemandez-Alvarez, E., Lozano, R., Tapia-Cruz, V. (2011). The Study of Metal Contamination in Urban Topsoils Of Mexico City Using GIS. *Environ Earth Science,* 62, 899–905.

Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK), [Erişim: 05.04.2019, https://biruni.tuik.gov.tr/bolgeselistatistik/sorguSayfa.do?target=tablo].

Yavuz, O., Sarıgül, N. (2016). Toprak Ve Sucul Ortamlardaki Ağır Metal Kirliliği Ve Ağır Metal Dirençli Mikroorganizmalar. *Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Dergisi,* 7(1), 44-51.

Yıldız, N. (2001). Toprak Kirletici Bazı Ağır Metallerin (Zn, Cu, Cd, Cr, Pb, Co Ve Ni) Belirlenmesinde Kullanılan Yöntemler. *Atatürk Üniversitesi Ziraat Fakültesi Dergisi*, 32 (2), 207-213.

Zaware, S. G. (2014). Environmental Impact Assessment On Soil Pollution Issue About Human Health. *International Research Journal of Environment Sciences,* 3(11), 78-81.

International
Congress of Human Studies
Uluslararası İnsan Çalışmaları Kongresi ISBN:NNNN-NNNN

A Review of the Location and Importance of Boarding Elementary Schools in the Olympic Succes Programme

Olimpiyat Başarı Programında Yatılı İlköğretim Bölge Okulları'nın Yeri ve Önemi Üzerine Bir İnceleme

Vahdet Alaeddinoğlu*

Abstract

The purpose of this study is to examine the status of the boarding secondary schools which are a part of the education system and which they later closed down in the Olympic achievement program and how these schools will bring success in sports. Essential considerations are presented for a long-term success program in sports with a particular emphasis on this program. In this study, it is aimed to increase the success portfolios by offering new alternative sources to the National Education and Sports community. The program follow-up presented in the results for these goals is of great importance for the development and success of sports in our country and also for achieving the medals in the Olympics, which is the ultimate goal. The study will address the current state of the Ministry of Education, the

Özet

Bu çalışmanın amacı Olimpiyat başarı programında, eğitim sisteminin bir parçası olan ve sonradan kapatılan Yatılı Orta İlköğretim Okullarının durumunu ele alarak bu okulların sporda başarıyı nasıl getireceği üzerine bir inceleme yapmaktır. Özellikle bu programda vurgulanacak noktalarla sporda uzun vadeli bir başarı programı için temel değerlendirmeler sunulmaktadır. Bu çalışmayla başta Milli Eğitim camiasına ve Spor camiasına yeni alternatif kaynaklar sunarak başarı portföylerinin artırılması hedeflenmektedir. Bu hedefler için sonuçlarda sunulan program takipleri ülkemiz sporunun gelişmesi ve başarısının artırılmasında ayrıca nihai hedef olan olimpiyatlarda madalyalara ulaşmasında çok büyük önem arz etmektedir. Çalışmaya Milli Eğitim Bakanlığı mevcut durumu, Spor Bakanlığı mevcut durumu

* Vahdet Alaeddinoğlu, Dr. Öğr. Görevlisi, Atatürk Üniversitesi Horasan Meslek Yüksek Okulu, v.alaeddinoglu@atauni.edu.tr

current state of the Ministry of Sports and the current state of other public institutions. In addition, in this study, evaluation of the Boarding Secondary Schools withdrawn from the activity under the roof of the Ministry of National Education will be discussed. The policies that could be followed in order to bring 512.888 students studying in 536 Boarding Secondary Schools before they were closed in the sports of the country will be evaluated. Particularly, the fact that the children studying in these schools were between 6-14 years old, which is the starting age for sports, has a special importance in determining these policies. The study also includes an examination of how effective in sportive improvement the student profiles studying in these schools before they were closed down. This study, formed by using qualitative research design, provides possible solutions on how Regional Primary Boarding Schools affect the future generations of our country.

ve diğer kamu kuruluşlarının mevcut durumları ele alınacaktır. Ayrıca bu çalışmada Milli Eğitim Bakanlığı çatısı altında faaliyetten çekilen Yatılı Ortaöğretim Okullarının değerlendirilmesi ele alınacaktır. Kapatılmadan önce 536 Yatılı Ortaöğretim Okulunun eğitim gören 512.888 öğrencinin ülkemiz sporuna kazandırılması amacıyla izlenebilecek politikaların değerlendirmesi yapılacaktır. Özellikle bu okullarda eğitim gören çocukların sporun başlama yaşı olan 6 -14 yaş arasında olmaları bu politikaları belirlemede özel bir önem arz etmektedir. Ayrıca kapatılmadan önce bu okullardaki öğrenci profillerinin sportif gelişimde ne kadar etkili olduğu üzerine bir incelemeyi içermektedir. Nitel araştırma deseni kullanılarak oluşturulan bu araştırma Yatılı ilköğretim Bölge Okullarının ülkemizin gelecek nesillerini nasıl etkilediği konusunda çözüm önerileri sunmaktır.

Keywords: Sport Policy, Education, Education, Olympic

Anahtar Kelimeler: Spor Politikası, Eğitim, Öğretim, Olimpiyat

Giriş

Spor, günümüzde başlı başına bir sektör yaratarak kimi zaman ülkelerin politika, gövde gösterisi kimi zamanda sağlık politikalarında önleyici hizmet görevi görmektedir. Bu nedenlerden dolayı gelişmiş ülkeler spora çok büyük önem göstermektedirler. Sporu en alt seviyede eğitim kurumlarına kadar yaygınlaştırmakta bununla birlikte şehirlerin spor kültürü ile yoğrulmaları için reklam ve açık hava etkinlikleri düzenlemektedirler. Bununla birlikte eğitim kurumlarını da spor politikalarına uygun olarak düzenlemektedirler. Spor, eğitimin önemli bir parçasıdır. Günümüz toplumlarında toplumu oluşturan bireylere spor bilinci ve spor kültürünün kazandırılmasında beden eğitimi ve spor öğretmenleri önemli bir yere sahiptir. Ülkemizin uluslararası spor müsabakalarında elde

edeceği başarılar okullardaki Beden Eğitimi ve spor dersleriyle yakın ilişkilidir. Bu sistemin merkezinde Beden Eğitimi ve Spor öğretmenleri bulunmaktadır (Kılıç, 2007).

Spor olgusu dünya üzerinde yaşayan bütün toplumların ırk, renk, kültür farkı göstermeksizin bir araya gelmesinde kullanılabilecek ortak bir dildir. Özellikle birçok toplum spor sayesinde dünyaya var olduğunu göstermiş ve bu konuda ortak bir temelde buluşabilmiştir. Bazen savaş halindeki birçok ülke spor olgusu yüzünden savaşı bir kenara bırakarak bir araya gelebilmiştir. Günümüz çağdaş sporunun gelişmesinde ve günümüz politikalarının oluşmasında Cumhuriyet tarihimizin ilk yıllarına bakmak gerekmektedir. Bu dönemde yapılan bütün çalışmalar günümüz spor kültürünün oluşmasında ve sonraki kuşaklara aktarılmasında büyük bir öneme sahiptir. Günün şartları göz önüne alındığı zaman spor olgusunun ne denli büyük bir gelişim gösterdiğini anlamak mümkün olmaktadır. Olimpik kurgunun tamamen gelişim göstereceği temel cumhuriyet tarihimize kadar uzanmaktadır (Türkmen, 2012).

1.1. Eğitim

Eğitim, bütün toplumun yaşayışında gençlerin ve çocukların geleceğe hazırlanması için bir araç olarak kullanılması ve onlara yardım edilmesidir.

Eğitim, belirlenen hedefler doğrultusunda kişilerin hayatlarında istendik davranış değişikliği oluşturma sürecidir (Voigt, 1998.)

Bir başka tanımda eğitim kavramı, bireylerin içerisinde yer aldıkları çevre içerisinde kendisini bilişsel, sosyal, zihinsel ve duyuşsal olarak etkilenmesi olarak tanımlanmaktadır (Şişman, 2007).

Çağlayan'a göre eğitim ise toplumları oluşturan bireylerin en iyi düzeye çıkarılmasında planlı ve programlı geleceğe yönelik teknolojik gelişmeleri takip edebilen bir sistemler bütünüdür (Çağlayan, 2004).

Eğitim, sistematik olarak yapılan ve uzun vadede pahalı bir insani yatırımdır. Bir toplumun geleceğine yönelik yapılabilecek ve ülkede yaşayan bütün bireyleri kapsayan bir sistemler ve programlar bütünüdür. Toplumu oluşturan bütün bireyler kendi yetenek ve becerilerine göre süreklilik arz edecek şekilde eğitimden geçirilmeli ve bunu kurumlar üstü milli bir politika olarak benimsemeledir (Ataünal, 2003).

Eğitim, zamana ve mekâna bağlı olarak çok yönlü, kendi içerisinde karmaşık, sürekli ve birden çok boyutu olan bir yapıdır. Bu yapıların oluşturulduğu genel dinamik okullardır. Ve burada ki eğitim sistemi kurumsallaşmış bir yapıyla geleceğin nesillerini bir fırsat eşitliği içerisinde yeiştirilmesinde en etkili yerdir (Varış, 1994).

Beden Eğitimi

Eğitim programlarının tamamlayıcı unsurlarından bir olan Beden Eğitimi aynı zamanda öğrenim gören çocukların kişiliklerinin geliştirilmesinin eğitilmesidir. Bir başka boyutuyla Beden Eğitimi ve spor eğitimi eğitim gören çocukların sağlıklı, mutlu, ahlaklı ve daha sağlam karakterli bir birey olmasında alan bilimciler tarafından verilen bir eğitim aracıdır (Milli Eğitim Yayınevi, 1988).

Spor

Önceden belirlenmiş bir takım fiziksel egzersizlerle bir bireyin ya da grubun kurallaştırılmış oyun programlarıyla karşılıklı veya bireysel hareketler serisini yapmasıdır. Bu hareketler serisi bütün katılanlar için eşit kuralları içermelidir (Güven, 1999).

Spor, içerisinde yenme ve yenilmenin olduğu bireyin kendi içgüdüsel tatminini amaç edinen ve yarışanların belirli kurallar çerçevesinde rekabete dayalı, fiziksel, ruhsal ve zihinsel faaliyetleriyle sosyalleştiği bir etkinliktir.

Gelecek olan çocukların yetiştirilmesinde alanında yetiştirilmiş beden eğitimi ve spor öğretmenlerine büyük işler düşmektedir. Özellikle bu okullarda yetişen spor öğretmenlerinin yetiştirilmesinde büyük bir özen gösterilmelidir. Özellikle sporcu olarak yetiştirilecek bireylerin hayatlarında yer alan Beden Eğitimi ve Spor Öğretmenlerinin yetiştirilmesinde ve onların çok yönlü olmasında eğitim sisteminin büyük bir önemi vardır (Tepir, 2001).

Okullarda yapılan spor eğitimlerinin ve spor faaliyetlerinin, bir çocuğu topluma kazandırma ve çocuğun gelecekte benliğinin oluşturulmasında önemli bir yere sahiptir. Sportif anlamda faaliyetlere katılan bireyler hem güçlü yönlerini görme hem de zayıf yönlerini görmektedirler. Ayrıca bedene eğitimi ve spor uygulamaları öğrencilerin ruh sağlıklarını koruma, toplumda yer edinme, hızlı kara verebilme yetisi, dürüst ve disiplinli bir şekilde çalışma alışkanlığı kazanmalarına olanak sağlamaktadır. Özellikle spor olgusu içerisinde var olan kazanma, kaybetme, saygı, sevgi, takdir, üzüntü gibi birçok soyut kavramın kazandırılmasında da en etkili araç olarak spor kullanılmaktadır. Ülkelerin sporda başarı elde etmelerinin yolu yukarıda saydığımız özelliklere sahip bireylerin yetiştiği tabana yayılması ve bedene eğitimi spor uygulamalarına daha çok yer verilmesidir (Açıkada & Ergen, 1990).

Olimpiyat Oyunları Türkiye ve Madalya Sıralaması

Günümüzün en büyük spor organizasyonu olan olimpiyatla her 4 yılda bir düzenlemektedir. Ve dünya tarihinin en eski spor organizasyonlarından birdir. Modern olarak 1896 başlayan olimpiyatlar bazen savaşlar dolayısıyla yapılmamış bazende ertelenmek durumunda kalmıştır. Fakat her ne sebeple olursa olsun bu organizasyon devamlılığını sürekli hale getirmeyi başarmıştır. Bu organizasyona katılan sporcular açısından yaptıkları spor dalında en prestijli ödüle sahip olmak bu yarışmadaki rekabeti inanılmaz çalışma saatlerine ve üst düzey bir yeteneği gerektirmektedir. Aynı zamanda ülkeler bu organizasyonu siyasi bir reklam aracı olarak kullanmakta buradan alınan madalyalarla ve derecelerle teknik gelişmişliklerini göstermektedirler. Günümüzde bu organizasyona ev sahipliği yapmak birçok aşamadan geçilmesi ve bunu ülke tabanıyla desteklenmesiyle başarmayı gerektirmektedir.

Olimpiyat oyunlarına ev sahipliği yapmak isteyen ülkelerin öncelikle IOC'ye sunacakları adaylık dosyasında seçici kriterlerin yer aldığı dosyaları tamamlamak zorundadırlar. Bu başlıkları büyük bir kısmı da eğitim ve spor başlıklarını içermektedir. Özellikle eğitim sisteminde sporun yeri, sportif organizasyonları eğitim programlarında nasıl yer aldığı ve yetişen sporcuların alt yapı hizmetlerinden nasıl yararlandığı başlıkları aday ülkelerin cevap vermek zorunda oldukları sorulardandır. Olimpiyatlara ada olunacak ise milli eğitim bakanlığına bağlı okullar ve özel okullar için hazırlanan beden eğitimi ve spor eğitimi müfredat programlarının, bu başlıklara da cevap verecek şekilde hazırlanması hem olimpiyat oyunlarının kazanılmasında hem de olimpiyatlar için yarışacak sporcuların yetiştirilmesinde etkili olacaktır (Yılmaz, 1999).

1896 Atina'dan, 2004 Atina'ya süregelen Olimpiyat Oyunları'nın 108 yıllık tarihinde; oyunlarda 128 farklı ülke sporcuları madalya kürsüsüne çıkmıştır; bu sporcular aldıkları derecelere göre altın, gümüş ve bronz madalyaları alarak başarılarını paylaştılar.

Spor dünyası bakımından en büyük gösterge olan bu oyunlar, ilk sırayı alan ülke olarak madalya sıralamasında ABD 859 altın madalya, 653 gümüş madalya, 580 bronz madalya olmak üzere toplamda 2092 madalya ile birinci sırada yer almaktadır, Sovyet Rusya ya da günümüzdeki adıyla Rusya 1010 madalya ile ikinci sırada yer almaktadır, ardından İngiltere 619 madalya ile 3. sırayı almaktadır, Ülkemiz ise 33 altın madalya, 16 gümüş madalya, 15 bronz madalya alarak, toplamda 64 madalya kazanmıştır. Ve bütün ülkeler sıralamasında 34. sırada yer lamkatadır. Türkiye bu sonuçlarla 128 ülke sporcularına göre diğer 94 ülkeyi geçmeyi başarmıştır. Kazanılan Altın madalya sayısına göre de sıralamamız 29. sırada olduğumuz görülmektedir (Milli Olimpiyat Komitesi, 2019).

Başka bir açıdan bakılacak olursa birçok küçük nüfuslu ülkeye göre de başarısız sonuçlar diyebilmekteyiz. Ve bu alınan dereceler genel anlamıyla büyük çoğunlukta Güreş ve Halterden gelmektedir.

2. YÖNTEM VE BULGULAR

Sporda başarı bütün kaynakları etkin ve nitelikli olarak kullanmayla gelişir. Özellikle günümüz dünyasında spor, ülkelerin reklam ve gelişmişlik göstergesi olarak kabul edilmektedir. Ülkede spor yapan birey sayısı ve sporun sağlık konusunda önleyici yönü yeni dünya araştırmacıları tarafından göz önüne alınmaktadır. Sporu bir eğitim politikası olarak gören ülkelerde hem bireylerin sağlıklı ve nitelikli olduğu hem de sağlık harcamalarına ayrılan maddi yükünde beraberinde azaldığı bilinen bir gerçektir. Bu kapsamda araştırma çalışmamız ülkemizdeki Yatılı İlköğretim ve Ortaokullarının spor eğitim politikasına entegre edilerek ülkemiz spor eğitiminin geliştirilmesi amacını taşımaktadır.

Bu çalışma ülkemiz sporunun gelişmesinde ve dünyada adından söz ettiren bir ülke olmasında etkili olabilecek bir eğitim programı araştırmasıdır. Araştırma için ülkemizde yer alan 341 yatılı bölge ortaokulunun spor okullarına dönüştürülmesi ve böylece bu okullarda okuyan 94455 öğrencinin spora başlama yaşı olan 6-13 yaş sınırında ülkemiz sporuna insan kaynağı olarak katılımının faydaları ve pozitif yönlerinin araştırılmasını içermektedir. Özellikle araştırmaya konu olan okulların örgün eğitimde ki değerleri göz önüne alındığı zaman görülecektir ki bu okullarda okuyan öğrenciler birer hazine niteliğindedir. Bu amaçlarla Yatılı İlköğretim ve Orta Öğretim Bölge Okullarındaki öğrenci profili ve okul durum analizleri yapılarak programa nasıl dahil olabilecekleri konusunda çözüm önerileri içermektedir.

2.1. Kapanmadan Önce Yatılı Bölge Okulları

Ülkemizin her bölgesinde bulunan Yatılı Bölge okulları insan kaynakları bakımından ülkemizin en önemli öğrenci kaynaklarından biridir. Özellikle bu okullarda okuyan çocukların tamamına yakını köylerden gelen çocuklar oluşmaktadır. Bu çocuklar öğrenme modelleri sürekli doğayla mücadele ve ön öğrenme düzeyi bakımından şehirdeki çocuklara göre daha çok bilgi ve deneyimlere sahip bireylerdir. Ayrıca köylerde yaşayan çocukların birkaç özelliklerinden bazılarına bakılacak olursa bu çocuklar spor biliminde öğretmek istediğimiz birçok parametreye ve ön öğrenmelere sahiptirler. Bunlar; dayanıklılık, devamlılık, kuvvet, çeviklik vb. özelliklerdir. Özellikle köy yaşantısında sahip

olunan yetiler normalde spor eğitimleriyle uzun sürelerde verilebilecek eğitimleri içermektedir. Örneğin Tenis dersinde forhand temel vuruşun öğretilmesinde yeni başlayan bir çocuğa hareketteki salınım ve topla buluşma anlatılırken birkaç ders aynı tekrarlar gerekmekte iken köyde yaşayan bir bireye tırpan nasıl çekilir diye bir sorunun ardından birkaç saniye düşündükten sonra hareketin kendisini canlandırmasını rahatlıkla görebilmekteyiz.

Ülkemizde ki kapatılmadan önceki sayılarına bakılacak olursa 341Yatılı bölge okulunda 94.455 öğrenci örgün eğitim görmekteydiler. İllerin nüfuslarına oranlarına göre bakılacak olursa da azımsanmayacak bir sayıya sahip olduğu görülecektir. Gençlik ve spor bakanlığı verilerine göre ülkemizde 695.698 faal lisanslı sporcunun var olduğu ve okullarda eğitim göre çocukların sayısının 1/6 oranı ortaya çıkmaktadır. Bu oran iyi bir insan kaynağı olarak görülmektedir.

Temel Eğitim Genel Müdürlüğü (Ortaokul) (Resmi)					
Ortaokul	Okul Dersliği	Öğrenci sayısı			Öğretmen Sayısı Toplam
		Erkek	Kadın	Toplam	
Yatılı Bölge Ortaokulu	**536**	**350.128**	**159.123**	**509.251**	**7152**

Tablo 1: 2018 yılı Yatılı Bölge Okulları'nın sayısal verileri

Milli Eğitim Bakanlığı verilerine göre Yatılı bölge okulları kapatılmadan önce 2016 yılında 94.455 öğrencinin örgün eğitim hayatına katıldığı bir sayıdan bahsedebiliriz. Bu okullardan 241 tanesinde spor salonu mevcut olup öğrencilerin sosyal imkanlara sahip olduğu görülmektedir. Buradaki öğrencilerin büyük bir çoğunluğu bu okullarda yatılı olarak kalmaktadırlar (30044345_meb_istatistikleri_orgun_egitim_2015_2016.pdf).

	İller	**Sayı**		**İller**	**Sayı**
1	Adana	**27.737**	21	Çanakkale	6.029
2	Adıyaman	**11.320**	22	Çankırı	5.973
3	Afyonkarahisar	8.944	23	Çorum	9.501
4	Ağrı	**33.078**	24	Denizli	1.900
5	Aksaray	4.452	25	Diyarbakır	**10.230**
6	Amasya	4.391	26	Düzce	3.687
7	Ankara	9.053	27	Edirne	1.089
8	Antalya	**23.361**	28	Elazığ	6.569
9	Ardahan	**10.109**	29	Erzincan	3.539
10	Artvin	8.670	30	Erzurum	**15.991**
11	Aydın	2.188	31	Eskişehir	742
12	Balıkesir	**12.121**	32	Gaziantep	2.504
13	Bartın	3.602	33	Giresun	7.351
14	Batman	**11.449**	34	Gümüşhane	5.723

15	Bayburt	1.777	35	Hakkari	5.194
16	Bilecik	1.484	36	Hatay	2.846
17	Bingöl	**20.754**	37	Iğdır	1.364
18	Bitlis	**17.620**	38	Isparta	1.778
19	Bolu	3.581	39	İstanbul	3.340
20	Bursa	4.124	40	İzmir	3.068
		219.815			**98.418**

Tablo 2: İllere göre Yatılı Bölge Okullarında okuyan öğrenci sayıları

İlk tablo incelendiği zaman 10.000 kişinin üzerinde olan illere bakıldığı zaman Anadolu'nun farklı illerinde ve nüfus yoğunluğundan bağımsız olarak büyük bir öğrenci niteliği ile başta Adana, Ağrı, Antalya, Bingöl, Bitlis, Diyarbakır ve Erzurum yer almaktadır. Özellikle bu illerin kırsal merkezler olması bu bölgelerde yaşayan çocukların bu okullardan yoğun olarak kullanıldığını göstermektedir. İllerin nüfuslarına bakılarak ülkemizin büyük bir eğitim planlamasıyla eğitim eşitliğini sağladığı görülmektedir. Ayrıca bu okullar günümüzde Taşımalı eğitimle okullara taşınan çocukların eğitim motivasyonun tamamına sahiptir. Bazı illerde durum aksi bir şekilde gerçekleşmektedir. Eskişehir, Bolu, Gaziantep ve İzmir gibi iller nüfuslarıyla orantılı olmayacak şekilde Yatılı Bölge okullarının sayısı azdır.

	İller	Sayı		İller	Sayı
41	Kahramanmaraş	7.763	61	Ordu	9.454
42	Karabük	1.409	62	Osmaniye	1.044
43	Karaman	3.164	63	Rize	1.646
44	Kars	9.570	64	Sakarya	1.794
45	Kastamonu	**13.513**	65	Samsun	**11.804**
46	Kayseri	7.648	66	Siirt	4.522
47	Kırıkkale	616	67	Sinop	**10.010**
48	Kırklareli	203	68	Sivas	9.116
49	Kırşehir	216	69	Şanlıurfa	6.608
50	Kilis	1.797	70	Şırnak	6.787
51	Konya	5.782	71	Tokat	9.216
52	Kütahya	732	72	Trabzon	3.341
53	Malatya	5.218	73	Tunceli	6.765
54	Manisa	186	74	Uşak	1.547
55	Mardin	7.663	75	Van	**17.659**
56	Mersin	3.710	76	Yalova	1.149
57	Muğla	1.266	77	Yozgat	2.136
58	Muş	**11.784**	78	Zonguldak	2.570

59	Nevşehir	270			**107.168**
60	Niğde	1.340		**Toplam**	
		83.850		**509.251**	

Tablo 3: İllere göre Yatılı Bölge Okullarında okuyan öğrenci sayıları

Yine aynı tablonun devamı incelenecek olursa Kastamonu, Muş, Samsun ve Van illerimizde bu okullarda öğrenim gören öğrenci sayısı 10.000 sayısının üstündedir. Ayrıca nüfusu 500 binin üzerinde olan iller daha düşük nüfuslu illere göre de okul sayısı azdır. Konya, Kahramanmaraş, Kayseri, Malatya, Mardin, Şanlıurfa, Trabzon, Sakarya ve Sivas gibi illerde Yatılı Bölge okullarının sayısı diğer küçük illere göre daha azdır.

İL	**LİSANSLI**			**FAAL**			**LİSANSLI SIRALI**	**FAAL SIRALI**
	ERKEK	**KIZ**	**TOPLAM**	**ERKEK**	**KIZ**	**TOPLAM**		
GENEL TOPLAM	**3.261.853**	**1.646.102**	**4.907.955**	**433.849**	**261.849**	**695.698**	**4.907.955**	**695.698**

Tablo 4: Gençlik ve Spor Bakanlığı Lisanslı ve Faal Sporcu Sayı Tablosu

Gençlik ve Spor Bakanlığı sporcu sayılarına bakılacak olursa; ülkemizde toplam lisanslı sporcu sayısı 4.907.955 sayısını görmekteyiz. Fakat faal lisanslı sporcu sayısı lisanslı sporcu sayısının 7'de 1 oranındadır. Bu verilere bağlı olarak 695 faal lisanslı sporcu sayısıyla yakın rakamlara sahiptir. Ülke sporu için iyi bir sporcu potansiyeli ve sporcu kaynağı olabilecek durumdadır.

3. TARTIŞMA SONUÇLAR VE ÖNERİLER

Ülkemizde yaşayan insanların spora genel ilgisi yetersiz veya hiç olmaması Yatılı ilk öğretim bölge okullarını değerlendirme adına büyük bir potansiyelin değerlendirmesini ön plana çıkarmaktadır. Ülkemizin aksine birçok batı ülkesinde spor yapma oranları % 44 ile % 60 arasında bir orana sahiptir. Spor tesisleri açısından Türkiye'nin bazı ülkelerle kıyaslandığında, halkının tümüne haftada 4 gün spor yaptırabilecek düzeyde spor tesisi bulunmasına karşın Türkiye'de bu sayının en iyi olduğu büyük şehirlerde bile ancak nüfusun %10'unu geçmediği gözlenmektedir. Ülkemiz potansiyelini kullanma adına başarılı sonuçların alınabileceği bir potansiyel olan Yatılı İlköğretim Bölge Okulları kapatılmadan önce büyük bir potansiyele sahipti. Bu potansiyel ülkemizin gelecek adına başarılı gelecek yatırımı olabilecekken bu okullar taşımalı eğitim modeliyle günü birlik bir eğitim programına yönlendirilerek büyük bir enerji kaybına uğramıştır. Ülkemizin genç ve dinamik nüfusunu oluşturan bu yapı dinamik bir yapıdan pasif negatif yönde eğrilmiştir.

Yaptığımız değerlendirme ve inceleme çalışmamıza göre bu okulların tekrar açılması ve eski statüsüne dönüştürülmesi elzem bir nitelik taşımaktadır. Bu anlamda yapılması gereken öneriler aşağıda sunulmuştur.

- Yatılı ilköğretim Bölge okulları tekrar açılarak eksiklikleri giderilmeli ve akademik kadroları güçlendirilmelidir. Ve bu okullara Yatılı İlköğretim Bölge Spor Koleji ismi verilirse bu okullar tamamen spor odaklı kolejlere dönüştürülmüş olacaktır.
- Gençlik ve Spor Bakanlığı ile ortak protokol yapılarak bu kurumda sürekli eğitimlere katılabilecek antrenörler görevlendirilmeli,
- Bölge sporcu profilleri ve yetenek değerlendirmeleri yapılarak bölgesel spor branşları belirlenmeli ve öğrencileri bu okullarda ilk 4 sene temel eğitime sonraki 3 sene de uzmanlaşma eğitimleri verilerek başarıları takip edilmeli,
- Burada okuyan çoğu köylü çocuğunun şehirde yaşayan akranlarına göre psiko motor, sportif hazır bulunuşlukları çok iyi durumdadır. Buda sportif anlamda bir üst basamak eğitim programına geçişi kolaylaştırmakta başarının kısa zamanda gelmesine neden olmaktadır.
- Kapatılmadan önce **536** adet olan Yatılı ilköğretim bölge okullarının yaklaşık **241** tanesi tam teşekküllü spor salonuna sahiptir ve yapılacak basit değişikliklerle bu okulların şartları iyileştirilirse 600.000 öğrenci arasından daha başarılı sporcuların yetiştirilmesi sağlanmış olacaktır.
- Ülkemizin olimpiyat başarı programında bu okulların tekrar açılması ve gelecek doğru planlamasıyla bu okullarla başarının gelmesi kaçınılmaz olacaktır.
- Ayrıca bu okulların spor kulüpleşmesi sağlanarak hem maddi hem de nakdi yardımlarla ülkemizin uluslararası arenada temsil edebilecek sporcuların yetişmesi sağlanmış olacaktır.
- Ayrıca ülkemizin kritik bölgelerinde dahi yer alan bu okullardan dolayı çocukların olumsuz ve negatif ortamlardan uzaklaştırılması sağlanmış olacak ve bu çocuklara gerçek ve uygulanabilir hedefler sağlanmış olacaktır.

KAYNAKÇA

Çağlayan, A. (2004). *Eğİtimde Özlenen Öğretmenler.* İstanbul: Ağaç Yayınları.

Açıkada, C., & Ergen , E. (1990). *Bilim ve Spor.* Ankara: Büro-Tek Matbaa.

Ataünal, A. (2003). *Niçin Ve Nasıl Bir Öğretmen?* Ankara: Milli Eğitim Vakfı Yayınları.

Güven, Ö. (1999). *Türklerde Spor Kültürü.* Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı Yayınları.

Kılıç, H. (2007). Beden Eğitimi Öğretmenlerinin Olimpiyatlar Hakkındaki Farkındalığı.

Milli Olimpiyat Komitesi, (2019, Kasım 10). *Madalya Sıralaması.* Milli Olimpiyat Komitesi: www.olimpiyat.gov.tr adresinden alındı.

Şişman, M. (2007). *Öğretmenliğe Giriş.* Ankara: Pagem Yayıncılık.

Türkmen, M. (2012). Siyasal Toplumsallaşma Aracı Olarak Beden Eğitimi ve Spor; İşçi Sporları ve Türkiye'deki Etkileri (1923 - 1938). *Gazi Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Doktora Tezi.*

Tepir, N. (2001). *Öğretmenin El Kitabı.* İstanbul: Nadir Kitap.

Varış, F. (1994). *Eğitim Bilimine Giriş.* Konya: Atlas yayınevi.

Voigt, D. (1998.). *Spor Sosyolojisi* (*Çeviren Ayşe Atalay*), İstanbul: Alkım Yayınları.

Yılmaz, S. (1999). *İstanbul Olimpiyat Oyunları Organizasyon Planlaması ve Tesislerinin INcelenmesi* (*2000-2004 Adaylıkları Çerçevesinde Bir Araştırma*). Samsun: Ondokuz Mayıs Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi.

Yayınevi, M. E. (1988). *İlköğretim Okulları, Lise ve Dengi Okullar Beden Eğİtimi Dersi Öğretim Programları.* İstanbul: Milli Eğitim Basımevi.

International
Congress of Human Studies
Uluslararası İnsan Çalışmaları Kongresi ISBN:NNNN-NNNN

Determining the Perceived Problems of Employees in Health Care Delivery: A Public Hospital Case

Çalışanların Sağlık Hizmeti Sunumuna İlişkin Algıladıkları Sorunların Belirlenmesi: Bir Devlet Hastanesi Örneği

Zülfiye Bıkmaz*

Abstract

Quality management tools should be used to provide qualified, effective and efficient health care delivery. Improving the system performance is only possible by correctly identifying the problems and producing the right solutions. This study aimed to determine the problems encountered by employees of a public hospital in health care delivery and their views on the solution of these problems. Data was collected in November-2017 after necessary permissions were obtained from both the hospital where the research was conducted, and the General Secretariat of Public Hospitals Association to which the hospital was affiliated. The sample consisted of 39 healthcare workers

Özet

Nitelikli, etkin ve etkili sağlık hizmetinin sunumu için kalite yönetimi araçlarının kullanılması gerekmektedir. Sistem performansını arttırılabilmesi sorunların doğru tanımlanması ve doğru çözümler üretilmesi ile mümkün olabilmektedir. Bu çalışma, bir devlet hastanesi çalışanlarının hizmet sunumu esnasında karşılaştıkları sorunlar ve bu sorunların çözümüne ilişkin görüşlerinin belirlenmesi amacıyla yapılmıştır. Çalışmanın verileri Kasım-2017 tarihinde toplanılmış ve verilerin toplanıldığı hastane ve bağlı olduğu Kamu Hastane Birliği Genel Sekreterliği'nden kurum izni alınmıştır. Örneklemi, ilgili hastanede aktif olarak çalışan ve çalışmaya katılmayı kabul eden

* Zülfiye Bıkmaz, Dr. Öğr.Üyesi, Kırklareli Üniversitesi, Sağlık Yüksekokulu, Sağlık Yönetimi Bölümü, zbkmaz@gmail.com

who actively worked in the hospital, accepted to participate in the study, and responded adequately to the survey questions. Data were collected using a 5-point Likert type propositions set which consisted of open-and closed-ended questions about the employees' socio-demographic characteristics, the problems they faced in work flow, the solution suggestions to these problems, and the potential problems they might encounter. The mean age of employees was 33.95±9.98 years,87.2% of them were health care professionals, and 43.6% had bachelor's degree. In addition,79.5% of the participants reported to have easy access to patient files,53.8% indicated that patient appointments were not realized on time,64.1% stated that patients could easily reach the unit they wanted to go to within the hospital, and 61.5% expressed that direction signs in the hospital were inadequate. By recognizing that employees play a key role in problem identification and resolution, and without perceiving feedback from employees as a threat, governance-oriented works can provide benefits to hospital management.

Keywords: Health Services, Healthcare Professional, Quality Management, Problems, Solution Proposals

ve anket sorularına yeterli düzeyde yanıt veren 39 sağlık çalışanı oluşturmuştur. Veri toplama aracı; sosyo-demografik özellikler, çalışanların iş akışı esnasında karşılaştıkları sorunlar, bunlara ilişkin çözüm önerilerine yönelik açık ve kapalı uçlu sorular ve çalışanların karşılaşma potansiyeli oldukları olası problemlerden oluşan 5'li likert bir öneri setinden oluşmaktadır. Çalışanların yaş ortalaması 33,95±9,98 yıl, %87,2'si sağlık çalışanı ve %43,6'sı lisans mezunu olduğu belirlenmiştir. Katılımcıların %79,5'i hasta dosyalarına kolay ulaştıkları, %53,8'i hasta randevularının tam saatinde gerçekleşmediği, %64,1'i hastaların hastane içerisinde gitmek istedikleri birime kolayca ulaşabildikleri ve %61,5'i kurum içerisinde yön levhalarının yeterli olmadığı yönünde görüş bildirmiştir. Çalışanların sorun belirleme ve çözüm noktasında kilit role sahip olduğunun farkında olarak, onlardan gelecek geri bildirimleri bir tehdit şeklinde algılamadan yönetişim odaklı çalışmanın hastane yönetimine kazanımlar getireceği düşünülmektedir.

Anahtar Kelimeler: Sağlık Hizmetleri, Sağlık Çalışanı, Kalite Yönetimi, Sorunlar, Çözüm Önerileri

Giriş

Sağlık hizmetlerinin düzeyi ülkenin gelişmişlik düzeyinden etkilenmekte ve yüksek kaliteli sağlık hizmeti toplumların dolayısıyla insanların daha uzun süre ve yaşam kalitesi yüksek bir şekilde yaşamlarını sürdürmesini sağlamaktadır. Sağlık hizmetlerinin sunumunda en önemli alanlardan biri tedavi edici sağlık hizmetlerinin sunulduğu hastanelerdir.

Dünya Sağlık Örgütü hastaneleri: tıbbi müşahede, teşhis, tedavi ve rehabilitasyon hizmetlerinin sunulduğu ve hastaların kusa süreli tedavi aldıkları yataklı kurumlar olarak tanımlamaktadır. Kar amacı gütmeyen sağlık hizmetlerinin sürdürülebilmesi için maliyet etkili davranması kamu yararı acısından önemlidir. Özünde bir işletme olan hastanelerin verimli, etkili ve etkin, kaliteli sağlık hizmet verebilmek için proaktif davranmalar gerekmektedir. Çalışanlarının eğitim seviyesi yüksek olması ve sorunları önceden öngörebilme yeteneklerinin yüksek ve çalışma alanının multidisipliner olması bu sektör için avantajlardandır.

1980 yılında Türkiye politikalarında olan değişim ve 1981 yılında çıkarılan sermaye piyasaları kanunu ile sağlık hizmetlerinin kamu üzerindeki yükünün azaltmak ve özel sektörün güçlendirilerek sağlık hizmetlerinin özel sektör tarafından verilmesini sağlanması planlanmıştır (Büyüksavaş, 2010). Bu durum rekabeti de yanında getirmiş ve sağlık hizmetlerinin kâr amacı güderek verilmesini zorlamaktadır.

Günümüzdeki rekabet koşulları organizasyonların var olması, yaşamlarını sürdürebilmeleri ve pazar paylarını artırabilmeleri öncelikle müşteri taleplerine olabildiğince fazla cevap vererek mümkün olmaktadır (Aytaç, 2009). Müşteri taleplerini karşılayabilmek için hizmet kalitesini arttırılması bir gerekliliktir Dünyada da hastane organizasyonları için belirlenen kalite standartları ve bu süreci bir performans değerlendirme sistemi olarak kullanılması yaygınlaşmıştır. Türkiye'de 2003 yılında "Sağlıkta Dönüşüm Programı" kapsamında başlatılan "Nitelikli ve etkili sağlık hizmeti için kalite ve akreditasyon" hedefini gerçekleştirmek amacıyla çeşitli çalışmalar yürütülmeye başlanılmıştır (Sağlık Hizmetleri Genel Müdürlüğü Sağlıkta Kalite ve Akreditasyon Daire Başkanlığı, 2016).

Kalite müşteri beklentilerini karşılamayı veya aşmayı içeren iyileştirilebilir, dinamik bir süreçtir (Kaya ve ark., 2013). Hızla gelişmekte olan bir hizmet sektörü olan Sağlık sektörü, sürekli iyileştirme, yüksek kalite, düşük maliyet ve müşteri tatmini için, çalışanların, yöneticilerin ve tedarikçilerin uyumu gibi imalat sektöründe önemli olan kavramlar günümüzde sağlık sektörünün de amaçları haline gelmektedir (Güleryüz, 2012). Hastaneler gibi proseslerinde insan üzerine değer katan faaliyetler bulunan hizmet kuruluşları her zaman hastaların/müşterilerin taleplerine karşılık verememektedir (Aytaç, 2009). Hasta bakımıyla ilgili önemli ya da potansiyel problemlerin ve risklerin belirlenmesi ve bunların nedenlerinin ve kapsamlarının nesnel olarak değerlendirilmesi gerekmektedir (Kaya, ve ark., 2013). Sistem performansının arttırılabilmesi bu engellerin doğru tanımlanması ve doğru çözümler üretilmesi ile ancak mümkün olabilmektedir. Kalite geliştirmek amacıyla literatürde çeşitli yöntem önerileri bulunmaktadır.

Sağlık hizmetlerinin sunumunda yeterli sayıda, gereken özellikleri taşıyan (Aşti ve Acaroğlu, 2000) yetkin ve kaliteli sağlık personeli istihdamı önemlidir. Günümüzde sağlık sektöründeki en önemli sorunlardan biri de sağlık personelinin dengeli dağılmamasıdır (Cankul ve ark. 2006).

Hastanelerde görülen ortak sorunlar arasında; hastane yönetimlerinin profesyonelleşme sorunlarının olması, eğitim ve sağlık hizmeti veren paydaşlar arasında bilgi ağı eksiklikleri, hastanelerin temel ihtiyaçlarına uygun olmayan personel istihdamı, bütçe, stratejik planlama vb. yer almaktadır (T.C. Kalkınma Bakanlığı, 2014).

Sorunlar göz ardı edildiğinde daha büyük sonuçlara sebep olabilmektedir. Kaliteyi arttırabilmek hastaların gereksinimlerinin farkında olmayı gerekmektedir. İstenmeyen olayların önüne geçmek ve

çalışan ve müşteri memnuniyetinin sağlanabilmesi için katılımlı bir yönetim anlayışı benimsenmesi gerekmektedir.

Yöntem

Bu çalışma, bir devlet hastanesi çalışanlarının hizmet sunumu esnasında karşılaştıkları sorunlar ve bu sorunların çözümüne ilişkin görüşlerinin belirlenmesi amacıyla yapılmıştır. Çalışmanın verileri Kasım-2017 tarihinde toplanılmış ve verilerin toplanıldığı hastane ve bağlı olduğu Kamu Hastane Birliği Genel Sekreterliği'nden kurum izni alınmıştır. Örneklemi, ilgili hastanede aktif olarak çalışan ve çalışmaya katılmayı kabul eden ve anket sorularına yeterli düzeyde yanıt veren 39 hastane çalışanı oluşturmuştur. Veri toplama aracı; sosyo-demografik özellikler, çalışanların iş akışı esnasında karşılaştıkları sorunlara, sorunlara ilişkin çözüm önerilerini belirlemeye yönelik hazırlanan açık ve kapalı uçlu sorular ve çalışanların karşılaşma potansiyeli oldukları olası problemlerden oluşan 5'li Likert bir öneri setinden oluşmaktadır. Veri toplanabilmesi için çalışanlardan sözel onam alınmıştır. Verilerin analizinde; nicel verilerde tanımlayıcı istatistikler ve nitel verilerde kavram analizi yapılmıştır.

Veriler cevap veren katılımcıların görüşleri ile sınırlıdır. Elde edilen sonuçlar sağlık sisteminde 15.08.2017 tarihinde çıkarılan 694 sayılı Kanun Hükmünde Kararname öncesi dönemin sonuçlarını yansıtmaktadır. Kurumlarda genel olarak hatayı bulmak ve hatayı yok etmek yerine hatayı bulanlara yönelik uygulamaların yaygınlığı ve böyle olacağına yönelik algının ankete geri dönüş oranını etkilediği düşünülmektedir. Örneklemin küçük olması ve diğer nedenlerden dolayı, elde edilen sonuçlar bu örneklem ile sınırlıdır, genellenemez.

Bulgular

Çalışmaya 39 çalışanın anketi dahil edilmiştir. Yaş ortalaması 33,95±9,98 (min:18, max:56). %61,5'i kadın ve %38,5 ise erkektir. %30,8'i hemşire olarak görev yapmaktadır. Hasta bakımından sorumlu olan ebe, hemşire ve sağlık memurları örneklemin %46,2'sini oluşturmaktadır. Çalışmaya katılanların %87,2'si sağlık çalışanı ve %12,8'i ise idari personeldir. %59,0'ı evli ve %43,6'si lisans mezunu olduğu belirlenmiştir. Çalışanların %20,5'i Dahili kliniklerde %48,7'si diğer alanlarda (laboratuvar, fizik tedavi ünitesi, radyoloji, ameliyathane, büro işleri vb.) çalışmaktadır. Çalışmaya katılanların toplam çalışma süresi ortalaması 139,28±113,25 (min:12, mx:372) ay, kurumda toplam çalışma süre ortalamaları 104,92±111,31 (min:2, max:372) ve birimde toplam çalışma süre ortalamaları 62,92±91,06 (min:1, max:372) ay olarak belirlenmiştir.

Tablo 1: Çalışanların rutinde yapılan aslında sonuçlarının yapılmasına gereksinim olmadığını düşündüğü iş süreçlerinin dağılımı

	n	%
Aşırı evrak işi, bürokratik yazışmalar, hasta dosyasındaki gereksiz formlar	**9**	**33,3**
İşe giriş ve çıkışlarda ayını anda kart basılması ve ıslak imza alınması ve kart sisteminin çalışmaması	2	7,4
Çalışma prensiplerim arasında böyle bir konuyu kabul etmem imkansız, iş iştir. Gereksiz diye bir konu mevzu bahis olamaz	1	3,7
Gereksiz işlere vaktimiz yok	1	3,7
Sekreter dışı personel için sekretarya işlerinin yapılması	**3**	**11,1**
Aile hekimliği sisteminin etkin çalışmaması sebebi ile gereksiz hasta müracaatları	1	3,7
Yeterli personel olmaması sebebi ile bakımın yapılması gereksizdir	1	3,7
İlaçların eczaneden çekilmesi için hemşirenin gitmesi (Narkotikler hariç)	2	7,4
Mavi kodun etkin çalışmaması sebebi ile hekimi bulmak için personelin gönderilmesi	1	3,7
Taburculuk sonrası hastanın eve ambulans ve sağlık personeli ile transportu	1	3,7
Hekimin yapması gereken bürokratik işlerin diğer personel tarafından yapılması	2	7,4
Verilen her işi yapıyoruz	1	3,7
Yok	2	7,4
Toplam	27	100,0

Tablo 1'de n=18 kişinin toplamda 27 görüşünün dağılımı verilmiştir. Bu konuya ilişkin baskın görüşler arasında; aşırı evrak işi, bürokratik yazışmalar, hasta dosyasında doldurulması gereken gereksiz evraklar ve sekreter dışı personelin sekretarya işlerinin yapmak zorunda kalması yer almaktadır.

Çalışanların %79,5'i çalışma esnasında hasta dosyalarına kolay ulaştıklarını belirtmiştir. %64,1'i herhangi bir nedenle hasta dosyası kaybolmuş olsa onun kopyasına ulaşmayacağını düşünmektedir. Kaybolan hasta dosyasına erişim için olası bekleme süresi katılımcıların görüşüne göre 5 dakika ile 10-15 yıl arasında değişmektedir. Bu konuda net bir fikir sahibi olunmamasının daha önce bu işleme yönelik deneyim eksiliği olduğu ve prosedürler konusunda fikir sahibi olmadıklarını düşündürmektedir. Çalışanların %53,8'i hastaların randevularının tam saatinde gerçekleşmediği yönündedir.

Tablo 2: Çalışanların hasta randevularının tam zamanında gerçekleşememesine yönelik öngördükleri sorunların dağılımı

	n	%
Aşırı yoğunluk hasta sayısının fazla olması	**10**	**18,9**
Hekim sayısının az olması, Personel eksikliği	**4**	**7,6**
Doktorların geç gelmesi	**4**	**7,6**
Hastaların sıra beklemek istememesi ve bu süreçte kavga çıkarmaları	1	1,9
VİP hastalara öncelik verilmesi	2	3,8
Muayene sırasında hasta şikayetlerini net olarak anlatamaması ile ilişkili muayene sürelerinin uzaması	1	1,9
Hekim gereğinden fazla hasta bakması/bakmaya zorlanması	1	1,9
Hastanın geç gelmesi	5	9,4
Randevu sisteminin randevu başlangıç saatinin mesai başlangıç saatlerinden önce başlatması	1	1,9
Ameliyatların önceden belli olmaması	1	1,9
Aradan personel yakınlarının muayene edilmesi	2	3,8
Doktorun sekreterinin olmaması	1	1,9
Doktorunun alanında uzman tek hekim olması	1	1,9
İzinli olan hekime kayıtlı randevu verilmesi	1	1,9
Muayene esnasında hasta yakınlarının içeriye girmesi	1	1,9
Hasta eğitim seviyesi	1	1,9
Hastanın aynı anda iki randevu alan hastaların bir işlem gerçekleşirken sistemde ikinci kayıt açılamaması ve görülememesi	1	1,9
Randevu sisteminin verdiği muayene süresinin yeterli olmaması (en az 15dk olmalı)	4	7,6
Muayene sürelerinin hastadan hastaya değişiklik göstermesi, bunun yanında sisteminin standart muayene süreleri üzerinden işlem yapması	3	5,7
İş yükü (hekimin poliklinikten acil servise hasta muayenesi için çağrılması vb.)	3	5,7
Tükenmişlik	1	1,9
HBYS'nin yavaş olması sebebi ile muayene işlem süresinin uzaması	1	1,9
Gereksiz işlemler için sağlık personelinin zamanın çalınması	1	1,9
Aciliyet olmamasına rağmen 65 yaş üstü ve 7 yaş altı gruba poliklinik sırasında öncelik verilmesi	2	3,8
Toplam	53	100,0

Tablo2'de n=20 çalışan toplamda 53 görüş belirtmiştir. Bekleme sürelerini oluşturan sebepler arasında; aşırı yoğunluk ve hasta sayısının fazla olması, hekim ve personel sayısının az olması, hastaların randevularına geç gelmeleri ve hekimlerin işe geç gelmeleri ve benzeri yer almaktadır.

Tablo 3: Çalışmaların hasta randevularındaki bekleme sorunun çözüm önerilerinin dağılımı

	n	%
Aile hekimliği sisteminin etkin işletilmesi	1	2,9
Aile hekimi görmeden hastanın 2. V 3. Basamağa başvurularını engelleyen bir düzenleme olması gerekliliği	1	2,9
Türk toplumunun zihniyet yapısı değiştirilmeden bekleme sorunun teknik yöntemlerle	3	8,6
Daha fazla personel	6	17,1
Hekimlerin mesailerine zamanında gelmesi	1	2,9
Bir branşa ait birden fazla hekim bulunmalı	2	5,7
Her doktor için bakılması gereken standart tavan hasta sayısı belirlenmeli-ideal muayene süreleri göz önüne alınarak (daha sağlıklı ve kaliteli muayene sonuçları için)	**4**	**11,4**
Cerrahi uzmanlık alanına sahip hekimlerin aynı gün hem ameliyat hem de poliklinik hizmeti vermemeli	1	2,9
Doktor izinleri güncellenmeli	1	2,9
Doktor ameliyat saatleri güncellenmeli	1	2,9
Doktorun izinli/raporlu olduğunu idare tarafından bilinmesi/bildirilmesi	1	2,9
Doktorların hastanede kalması için motivasyonunun arttırılması	2	5,7
Her doktor için tıbbi sekreter istihdam edilmesi	1	2,9
İnsanlara gerekli düzende nasıl davranması gerektiğinin öğretilmesi	1	2,9
Toplumun eğitilerek gereksiz hastaneye başvuruların azaltılması	1	2,9
Hastalara sınırsız özgürlük alanı verilmemelidir	1	2,9
Randevu sisteminin ihtiyaç tespitlerine göre revizyonu	1	2,9
Öncelikli hastaların varlığı sıkıntıları arttırıyor	2	5,7
Sadece randevulu hasta bakılmalı	2	5,7
Randevusuna geç gelen hastaların randevuların silinmesi	1	2,9
HBYS yavaşladığında ya da durduğunda hemen müdahale edilmesi	1	2,9
Toplam	35	100,0

Tablo 3'de n=18 çalışan toplam 35 öneride bulunmuştur. Randevu sistemindeki hasta bekleme sorununa çözüm için çalışanların önerileri arasında; daha fazla personel gereksinimi, toplumun zihniyet yapısının değişmesi gerektiği, her doktor için bakılması gereken standart tavan hasta sayısı belirlenmeli-ideal muayene süreleri göz önüne alınarak (daha sağlıklı ve kaliteli muayene sonuçları için)- vb. öneriler yer almaktadır.

Bir kurum çalışanı olarak katılımcıların %76,9'u hastane içerisinde istediği yere ulaşabildiğini belirtmiştir. Katılımcıların %64,1'i hastaların, hastane içerisinde gitmek istedikleri birime kolayca ulaşabildiklerini belirtmişlerdir. Katılımcıların %61,5'i kurum içerisinde yön levhalarının yeterli olmadığını düşündükleri bulunmuştur.

Tablo 4: Hastane içerisinde yönlendirmenin sağlıklı yapılabilmesi için çalışan önerilerinin dağılımı

	n	%
Asansörlülerin önünde, giriş te dâhil her katta ve danışma masalarında hasta yönlendirmesi için personel bulunması	**16**	**44,4**
Daha fazla yönlendirme levhası olmalı	**7**	**19,4**
Çalışanlar daha fazla bilgilendirilmeli	3	8,3
Danışma masalarının arttırılmalı	2	5,6
Yönlendirme levhalar görünür yerde olmalı ve anlaşılır olmalı	**4**	**11,1**
Yerlere farklı renkler ile gidilecek birimin işaretlenmesi sağlanmalı	1	2,7
Her kapıya sekreter gerekir	1	2,7
Yönlendirme elemanı olarak işe alının personelin hasta transferinde kullanılmamalı	1	2,7
Toplum eğitim seviyesi arttırılmalı	1	2,7
Toplam	36	100,0

Tablo 4'te n=20 çalışan toplamda 36öneride bulunmuştur. Hastane içerisinde ulaşımın kolaylaşması ve bu durum ile ilişkili sorunların çözümü için çalışanlar; daha fazla danışma masası ve danışma personeline ihtiyaç olduğu, daha fazla yönlendirme levhası olması gerektiği ve yönlendirme levhalarının görünür yerde ve anlaşılır olması gerektiği vb. önerilerde bulunmuşlardır.

Tablo 5: Çalışanların çalışma alanlarına ilişkin iş süreçlerini engelleyen durumlara yönelik görüşlerinin dağılımı

	n	%
Servislerin büyük ve boş alanların olması (özellikle tek nöbetçi hemşire olduğunda)	2	8,0
İlaç hazırlama odasının küçük ve havasız olması	1	4,0
Ziyaret zamanlarına riayet edilmemesi, esneklik sağlanması	2	8,0
Çalışmamı engelleyen bir durum yok	**4**	**16,0**
Hemşirelerin hekimin işlerini yapmak zorunda kalması	2	8,0
Hemşirelerin tıbbi sekreterlerin görevlerin yapmak zorunda kalması	1	4,0
Dosya ve evrak işleri	2	8,0
Personeli yetersizliği	**4**	**16,0**
Sorunların görmezden gelinerek çözüm bulunmaması	2	8,0
Malzeme sıkıntısı	2	8,0
Çalışma alanının amacına göre kullanılmaması	1	4,0
Çalışma alanında yeterli havalandırma olmaması	1	4,0
Çalışma alanında kör noktaların olması	1	4,0
Toplam	25	100,0

Tablo 5'te n=10 çalışan toplamda 25 görüş bildirmiştir. Çalışanların çalışma alanına ilişkin iş süreçlerini engelleyen durumlar arasında, böyle bir sorun olmadığını bildirenlerin yanı sıra personel eksikliği, servislerin çok büyük olduğu ve boş alanların yer aldığı vb. görüşlerini beyan etmişlerdir.

Çalışanların %66,7'sinin çalıştığı alanın temizliğinden ve düzeninden memnun olduğu saptanmıştır.

Tablo 6: Çalışanların çalışma ortamının düzeninin sağlanmasına yönelik önerilerinin dağılımı

	n	%
Çalışanlar arası uyum	**3**	**9,7**
Çalışılan ortamda kurallara uymak	**4**	**12,9**
Düzenli çalışma ortamının sağlanması	1	3,2
Yeterli ve düzenli ilaç ve malzemenin sağlanması	2	6,5
İşlem sonrası kullanılan malzemenin kullanıma hazır konumda yerine bırakılması	1	3,2
Çalışanların üzerlerine düşen görevleri eksiksiz yerine getirmesi	3	9,7
Poliklinik kapı önlerindeki koltuk sayısı arttırılmalı	2	6,5
Ayrı bekleme alanı yapılmalı	1	3,2
Personel arasında kayırma uygulanmamalı herkese standart davranılmalı	2	6,5
Poliklinikler havadar olmalı	1	3,2
Servis rutinlerinin sorumlu hemşireler dışında da takip edilmesi sağlanmalı	1	3,2
İşe iş yapacak kişilerin alınması	1	3,2
İş özelliklerine göre personelin geliştirilmesi	1	3,2
Saygılı bir iş ortamı (sorunların ortak çözüldüğü ve kimsenin kimseyi küçük görmediği bir iş ortamı)	1	3,2
Temizlik personellerinin işlerini üstün körü yapmaları	1	3,2
Temizlik personellerinin kendi görevlerini diğer çalışanlara yaptırmak istemeleri	1	3,2
Disiplin	2	6,5
Ziyaretçi saatlerinin düzenli olması	1	3,2
Orderlerin zamanında girilmesi	1	3,2
Gereksiz tetkik ve tedaviden kaçınılması	1	3,2
Toplam	31	100,0

Tablo 6'da n=16 çalışan toplamda 31 öneride bulunmuştur. Çalışanların çalışma alanının düzenin sağlanmasına yönelik önerileri arasında; çalışılan ortamda kurallara uyulması, personel arasında uyumun olması, çalışanların üzerlerine düşen görevleri eksiksiz gidermesi gerektiği ve benzeri yer almıştır.

Katılımcıların %53,8'i hastaların çalıştıkları birimin işleyişi konusunda kısmen bilgi sahibi olduklarını düşünmektedirler. Katılımcıların %74,4'ü çalıştıkları birimde işlem gerçekleştirdikleri masa hariç bir danışmanın olmadığını bildirmiştir. Katılımcıların %61,5'i yöneticilerin kalite iyileştirme

faaliyetlerine destek verdiklerini düşünmektedir. Katılımcıların %84,6'sı hastane süreçlerinde değişikliğe gidilmesi durumunda çalışanların destek vereceği yönünde görüş bildirmiştir. Çalışanların %48,7'si hizmet kalitesini arttırılmasına yönelik yapılan kalite çalışmalarının verilen hizmetin gerçekten kalitesini arttırmaya yönelik olduğuna inanmadıkları bulunmuştur.

Tablo 7: Çalışanların verilen sağlık hizmetinin kalitesine arttırılmasına yönelik olarak yapılmasına ihtiyaç duyulan önemli değişikliklere ilişkin görüşlerinin dağılımı

	n	%
Danışmaların sayısının arttırılması	**3**	**7,9**
Veri giriş elemanlarının poliklinikler yerine danışma bankolarında durması	1	2,6
Cihaz başı, kurum içi ve kurum dışı personel eğitimlerinin sayısının arttırılması	2	5,3
Personel sayısının arttırılması	**5**	**13,2**
Nitelikli ve alanında uzman personelin çalışmasının sağlanması	1	2,6
Yeni birimler açılırken çalışanların görüşünün alınması	1	2,6
Çalışanların ekonomik koşullarının iyileştirilmesi	1	2,6
Personel yer değişikliklerinin önlenmesi	1	2,6
Adil bir personel dağılımının sağlanması	1	2,6
Asansör sayılarının arttırılması	1	2,6
Sorun çözümüne yönelik olarak tüm paydaşlara danışılması	1	2,6
Evrak doldurma sorunun çözülmesi	1	2,6
Çalışanı sorumlu olmadıkları işler ile meşgul ederek asıl işlerindeki aksamaların önlenmesi	1	2,6
Birim bazlı kalite süreçleri konusunda eğitimli kişiler tarafından performans ölçümü ve sorun giderme süreçlerinin uygulanması	1	2,6
Herkese eşit şartlarda hizmet verilmesi	1	2,6
Prosedürlerin her çalışana eşit olarak uygulanması	1	2,6
Her çalışanın kendi sorumluluklarını yerine getirmesi	2	
Yeni sağlık teknolojileri alınmalı	1	2,6
Personelin mutluluğunun sağlanması	2	5,3
Hastane ortamının temiz ve düzenli olması	2	5,3
Hasta eğitimi (broşür ve bilgilendirme vb.)	2	5,3
Sağlık bakım kalitesinin rakamlarla değil de sonuçlarının kalitesi ile değerlendirilmesi	1	2,6
Sevk zincirinin doğru işletilmesi	1	2,6
Muayene esnasında sekreter ve hemşirenin doktora eşlik etmesi	1	2,6
Hastane birimleri ve işleyişleri ile ilgili internet üzerinden bilgilendirme yapılmalı	1	2,6
Randevu sisteminin daha etkili işletilmesinin sağlanması	1	2,6
Verimlilik ve kalite standartlarının sürekli uygulanmasının sağlamak	1	2,6
Toplam	38	100,0

Tablo 7'de n=15 çalışan toplamda 38 görüş beyan etmiştir. Çalışanların verilen sağlık hizmetinin kalitesini arttırmaya yönelik önerileri arasında; personel sayısını arttırmak, hasta danışma personelinin sayısının arttırılması ve cihaz başı, kurum içi ve kurum dışı personel eğitimlerinin sayısının arttırılması ve benzeri yer almıştır.

Katılımcıların %64,1'i işlem yaparken malzeme gecikmesinden dolayı beklemeler yaşadığını bildirmiştir.

Tablo 8: Malzeme temininde gecikmelerin sebepleri konusunda çalışanların görüşlerinin dağılımı

	n	%
Firmanın malzeme göndermemesi, geç göndermesi vb. sorunlar	**3**	**11,5**
Hastanenin ilaç ve malzeme stoklarında sorun olması	**6**	**23,1**
Hastanenin gereksinimi olan malzemeyi temin edememesi	2	7,7
Dağıtıcının yavaş olması	1	3,8
Hastane içi malzeme talebinin haftada bir gün gerçekleşmesi	2	7,7
Birim malzeme istek talebini oluşturan sorumlunun ilgili günlerde izinli olması	1	3,8
İhtiyaç belirlemede uygun yöntemler kullanılmaması sebebi ile yaşanan sorunlar	3	11,5
En önemli malzemenin sarf depoda olmaması	1	3,8
Satın alma sürecinin etkin yürütülmemesi	1	3,8
Gereksinimi olan malzemenin yedeğinin servislerde bulunmasının yasak olması	1	3,8
Bazı malzemelerin az kullanımının olması sebebi ile hastanenin ihaleye çıkmaması	1	3,8
Malzeme istemlerinin sözel yapılması ve isteme geç girilmesi	1	3,8
Sarf depodan malzeme getirecek personel ile hasta bakımına katılan personelin aynı kişi olması malzeme temininde gecikmelere yol açması	1	3,8
Malzeme taleplerinde yaşanan iletişim sorunları	1	3,8
Malzeme temininde gereksiz ya da yanlış temin	1	3,8
Toplam	26	100,0

Tablo 8'de n=12 çalışan toplamda 26 görüş beyan etmiştir. Malzeme teminin gecikme sebeplerine yönelik personel görüşleri arasında; hastanenin ilaç ve malzeme stoklarında sorun olması, firmanın malzeme göndermemesi, geç göndermesi vb. sorunlar ve ihtiyaç belirlemede uygun yöntemler kullanılmaması sebebi ile yaşanan sorunlar ve benzeri görüşleri olduğu belirlenmiştir.
%69,4'ü tedavi süreçlerini tamamlayabilmek için gerekli olan ilaca ulaşmakta zorluk yaşamadıkları belirlenmiştir.

Tablo 9: Çalışanların ilaçların temini ile ilgili yaşadıkları en önemli sorunların dağılımı

	n	%
Her ilacın hastane eczanede olmaması	**6**	**33,3**
Her ilacın muadilini hastane eczanesinde olmaması	1	5,5
Hastane eczanesinde çalışanların orderda yazan yerine farklı ilaç göndermesi	1	5,5
Doktor order vermesindeki gecikmelerden dolayı ilaçların eczaneden geç temin edilmesi	**2**	**11,1**
Hastane eczanesinde olmayan ilaçların order edilmesi	**2**	**11,1**
Hastane eczanesinde doktor orderlerinin geç hazırlanması	1	5,5
İlaç alınması için hemşirelerin eczaneye gitmesinin gerekmesi	1	5,5
Hastane eczanesinin ihale süreçlerinde yaşadığı sıkıntılar sebebi ile önemli ilaçların temininde yaşanan zorluklar	1	5,5
Acil servis hizmetlerinde günlük yatışlarının olmaması ve ödenmeyen ilaçların order edilmesiyle ilişkili sorunlar	1	5,5
İlacı yazan hekimin yetkisinin bilinmemesi	1	5,5
Sorun yok	1	5,5
Toplam	18	100,0

Tablo 9'da n=11 çalışan toplamda 18 görüş beyan etmiştir. Çalışanların ilaç teminine yönelik yaşadıkları sorunların dağılımında; her ilacın hastane eczanesinde olmaması, doktor order vermesindeki gecikmelerden dolayı ilaçların eczaneden geç temin edilmesi ve hastane eczanesinde olmayan ilaçların order edilmesi ve benzeri görüşler yer almaktadır.

Tablo 10: İlaç temin süreçlerinde yaşanan sorunlara yönelik olarak çalışanların öngördükleri çözüm önerilerinin dağılımı

	n	%
Sorunun paydaşları ile iletişime geçilmeli (hekim, eczacı, hemşire vb.)	**2**	**20,0**
Düzenli order yazılmalı	1	10,0
Birimlere ve eczaneye firmaların kendi ürünleri konusunda daha fazla bilgilendirme yapmalı	1	10,0
Yatan hastalara dış reçete yazılabilmeli	1	10,0
İlaçlar muadilleri ile birlikte temin edilebilmeli	1	10,0
Hangi ilaç türünü hangi hekim tarafından yazılabileceği konusunda bilgilendirme yapılmalı	1	10,0
Aynı etken maddeye sahip ilaçların aynı isimle satılmasının sağlanmalı	1	10,0
İkinci basamak sağlık kuruluşlarında sadece ilaç yazmak için ayrı bir poliklinik olmalı	1	10,0
Her çalışanın kendi sorumluluklarını yerine getirmesi ve bir başkasının yapması gereken işi Diğer sağlık personeline yüklenmemesi	1	10,0
Toplam	10	100,0

Tablo 10'da n=8 çalışan 10 görüş beyan etmiştir. İlaç teminindeki sorunların ortadan kaldırılmasına yönelik çalışan önerileri arasında; sorunun paydaşları ile iletişime geçilmeli (hekim, eczacı, hemşire vb.), düzenli order yazımının sağlanması ve ilaçların muadilleri ile birlikte temin edilebilir olması gibi görüşler yer almaktadır.

Çalışanların %56,4'ünün çalıştığı alanda ilaç ve malzeme stokunun olduğu belirlenmiştir. Çalışanların %92,3'ü hastaların kendilerine görevli olmadıkları konularda da soru sorduğunu bildirmiştir. %64,1'i bu soruların yaptıkları işleri sürdürmelerine engel teşkil ettiğini düşünmektedir. %53,8'inin bu sorular yüzünden motivasyonlarının düştüğünü bildirmiştir. %59,02ının kurum işleyişinde yaşanan bu sorunların çözümü için düşündükleri bulunmuştur. %48,7'si değişim için önerilerde bulunmaları halinde bu önerilerin kurum tarafından dikkate alınmayacağı yönünde görüşleri olduğu bulunmuştur. Kurumda ast-üst ilişkisinin bir tarafa bırakılarak sorun çözümüne yönelik karşılıklı tartışıldığı toplantılar yapılmakta mıdır? Sorusuna %30,8'i evet, %35,92u hayır ve %33,3'ü ise kısmen yanıtı verilmiştir.

Tablo 11: Çalışanlara göre kurumlarında yaşadıkları en önemli sorunların dağılımı

	n	**%**
Ast-üst farklılıkları	1	2,1
Çalışan sorunlarına çözüm bulunmaması	1	2,1
İzin isteme ve izin verilmesi sürecinde karşılaşılan engeller	1	2,1
Az sayıda çalışan çok iş yaptırılması	1	2,1
Çalışanlara ücretlerinin tam verilmemesi	1	2,1
Torpilli çalışanların daha rahat birimlerde görevlendirilmesi	1	2,1
Personel yetersizliği (hekim, hemşire, personel vb.)	**8**	**16,7**
Performansa bakılmaksızın personel yeri değiştirilmesi	2	4,2
Yönetimin hekimlerle iyi ilişkiler içerisinde olmaması	1	2,1
Üretimin çözüm odaklı olmaması	1	2,1
Yetersiz havalandırma	2	4,2
Birimlerde cam olmaması	2	4,2
Çalışmayan kişilerde ceza sistemini çalıştırmamak ve işini iyi yapanlara fazlasıyla iş yüklemek	1	2,1
Eksiklikler ve sorunların tespit edilmemesi ve edilenler için yapılan girişimlerin sonuçlarının kontrol edilmemesi	1	2,1
Çalışanların sorunlarını dinlemeksizin ve görüşleri alınmaksızın fazladan sorumluluk yüklenmesi	1	2,1
Çalışanların sorumluluktan kaçmaları	1	2,1
Siyasetin hastane yönetimine karışması	1	2,1
Çalışanların önemsenmemesi ve görüşlerinin alınmaması	**4**	**8,4**
Döner sermaye gelirlerinin tüm meslek grupları arasında adil dağıtılmaması	1	2,1
Hasta sayısının fazla olması	2	4,2
Asansörlerin hasta ve personelin ortak kullanımı	1	2,1

Kantin hizmetlerinin olmaması	1	2,1
Kreşin olmaması	1	2,1
Personel memnuniyetsizliği	**3**	**6,3**
Çok sağlık kurumlarında poliklinik düzeninin hastalar için yorucu olması	1	2,1
İdari personelin çok sık değişmesi	1	2,1
Mobbing	1	2,1
Randevu sisteminin tam işlememesi	1	2,1
Ulaşım güçlüğü	2	4,2
Hastane ortamının dağınıklığı	1	2,1
Sorunlara adil ve hızlı bir çözüm üretmek için karşılıklı fikir alışverişinin olmaması	1	2,1
Toplam	48	100,0

Tablo 11'de n=18 çalışan toplam 48 görüş bildirmiştir. Çalışanlara göre kurumlarında yaşadıkları en önemli sorunların arasında; personel yetersizliği, çalışanların önemsenmemesi ve görüşlerinin alınmaması, personel memnuniyetsizliği ve hasta sayısının fazla olması gibi görüşler bildirmişlerdir.

Tablo 12: Çalışanların yaşanan sorunlara ilişkin çözüm önerilerinin dağılımı

	n	**%**
Personel sayısının arttırılması (hekim, hemşire, personel vb.)	**7**	**20,6**
Laboratuvarın başka kata taşınması	1	2,9
Başka kurumlara geçici görevlendirmelerin engellenmesi	1	2,9
İdarecilerin adil davranması	2	5,9
Kurum işleyişine dış çevreden gelen baskıların azaltılması	1	2,9
İdealistçe çalışarak, bu benim işim diyerek yeterli bilgi ve donanımla çalışılırsa tüm sorunlar çözülür	1	2,9
Kişilerarası iletişimin sağlıklı olması	1	2,9
Personelin refahının sağlanması	1	2,9
Sorunlara ortaklaşa çözüm aranmalı	1	2,9
Tüm çalışanlar önemsenmeli	1	2,9
Belirtilen şikayetlerin sürüncemede bırakılmaması	1	2,9
Öneriler dikkate alınmalı	1	2,9
Kurum içi ve kurum dışı eğitimlerin arttırılması	1	2,9
Sevk zincirinin işletilmesi	2	5,9
Randevulu hasta bakılmalı	1	2,9
Poliklinikler hasta cinsiyeti ve yaş gruplarına göre düzenlenmeli	1	2,9
Yeni yapılan hastanelerin gereksinime uygun planlanması	1	2,9
Çalışan personele yer ve tayin kısıtlaması getirilmeli	1	2,9
Yeterli donanıma sahip yöneticiler kurumlarda çalışmalı	2	5,9
İş yükünün eşit ve adil dağıtımının sağlanması	1	2,9
Çalışanların sorunları da dikkate alınmalı	1	2,9

Siyasetin yönetime katılmasının engellenmesi	1	2,9
Döner sermaye gelirlerinin eşit dağıtılmalı	1	2,9
Görev yetki ve sorumlulukların sınırlarının net çizilmesi	1	2,9
İşe alımlarda siyasi kayırmanın engellenmesi	1	2,9
Toplam	34	100,0

Tablo 12'de n=14 çalışan 34 öneride bulunmuştur. Çalışanların yaşanan sorunlara yönelik çözüm önerileri arasında; personel sayısının arttırılması (hekim, hemşire, personel vb.), idarecilerin adil davranması ve Sevk zincirinin işletilmesi ve benzeri önerilerin olduğu bulunmuştur.

Tablo 13: Çalışanların işleyişe yönelik verilen olası sorunlara katılım oranlarının dağılımı

Aşağıda verilen önermeleri yapma sıklıklarınız…….	**Hiçbir zaman**	**Nadiren**	**Bazen**	**Oldukça sık**	**Çok sık**
1. Kendimi çalışma alanını toplarken bulurum	2	3	6	**13**	9
	6,1	9,1	18,2	**39,4**	27,3
2. Kendimi ilaç tarihlerini kontrol ederken ve ayıklarken bulurum	5	5	8	**9**	5
	15,6	15,6	25,0	**28,1**	15,6
3. Kendimi malzemelerin tarihlerini kontrol ederken ve ayıklarken bulurum	4	4	**9**	**9**	6
	12,5	12,5	**28,1**	**28,1**	18,8
4. Malzemelerin olduğu odada malzemelerin yerleri değişir	8	9	**10**	3	3
	24,2	27,3	**30,3**	9,1	9,1
5. İstediğim bir malzemenin istediğiniz özellikte gelmediği olur	6	**12**	10	2	3
	18,2	**36,4**	30,3	6,1	9,1
6. İstediğim bir malzemenin istediğim zamanda gelemediği olur	3	6	**11**	9	4
	9,1	18,2	**33,3**	27,3	12,1
7. İstediğim ilacın muadili geldiği olur	2	-	**14**	8	7
	6,5	-	**45,2**	25,8	22,6
8. İstediğim dozdan eksik geldiği olur	9	**10**	6	3	3
	29,0	**32,3**	19,4	9,7	9,7
9. İstediğim evrakın gelemediği olur	4	10	**15**	1	2
	12,5	31,3	**46,9**	3,1	6,3
10. İstemediğim evrakın geldiği olur	4	**16**	8	2	2
	12,5	**50,0**	25,0	6,3	6,3
11. Taburcu olan ve yatan hastaların karıştığı olur	**21**	4	5	1	1
	65,6	12,5	15,6	3,1	3,1
12. Laboratuvar sonuçları arasında aradığım hastaya ait olanını bulmam uzun zaman alabilir	**13**	10	7	1	1
	40,6	31,3	21,9	3,1	3,1
13. Hastamla ilgili order değişikliğinin bildirilmediği olur	5	8	**12**	2	2
	17,2	27,6	**41,4**	6,9	6,9

14. Kendimi, kullandığımız cihazların menüleri ile boğuşurken bulurum	6	7	**13**	2	3
	19,4	22,6	**41,9**	6,5	9,7
15. Tekerlekli hasta sandalyelerini bir önce bıraktığım yerde bulamam	3	**10**	6	5	5
	10,3	**34,5**	20,7	17,2	17,2
16. EKG/Defibrilatör/NST cihazını bir önce bıraktığım yerde bulamam	**13**	9	6	1	1
	43,3	30,0	20,0	3,3	3,3
17. Tansiyon aleti/ateş ölçer/parmak ucu SpO_2 cihazını (pulseoksimetre) bir önce bıraktığım yerde bulamam	7	**11**	9	1	1
	24,1	**37,9**	31,0	3,4	3,4
18. Kendimi hastaya ait bilgileri işlemek için hasta dosyası ararken bulurum	7	8	**12**	2	2
	22,6	25,8	**38,7**	6,5	6,5
19. Hastaya ait bir işlemin tamamlanıp tamamlanmadığını öğrenebilmek için birden fazla kişiye soru sormak zorunda kalırım	6	9	**10**	4	3
	18,8	28,1	**31,3**	12,5	9,4
20. Kendimi insanlara işleriyle ilgili sorumluluklarını hatırlatırken bulurum	9	4	**12**	1	6
	28,1	12,5	**37,5**	3,1	18,8

Tablo 13'e cevap verenlerin sayısı çalıştıkları birime göre değişiklik göstermiştir. Yüzdeler cevaplayanların sayısı baz alınarak verilmiştir. Tablo incelendiğinde oldukça sıklar arasında, servis düzenin sağlanması için harcanan zaman, ilaç ve malzeme tarihlerinin kontrol edilmesi ve ayıklanması için harcanan zaman yer almaktadır. Bazen sıklık düzeyinde malzeme odasındaki malzemelerin yerlerinin değişmesi, kullanılan cihazın menüsünün bilinmemesi sebebi ile bunun için belirli bir zaman harcandığı gibi sonuçlara ulaşılmıştır.

Sonuç ve Öneriler

Çalışma sonucunda, personel eksikliği, personelin görevleri arasında olmayan işler için gereksiz zaman ve enerji harcadıkları, işinin gereklerini yerine getirmeye çalışan personeller olduğu gibi tam tersi özelliklere sahip çalışanların da mevcut olduğu ve yönetim tarafından sunulan tavrın çalışan personel tarafından kabul görmediği belirlenmiştir. İlaç ve malzemeye yönelik temin sorunlarının olduğu ve cep stok alanlarında bu ürünlerin yedeklerinin olmasının engellenmesinin iş süreçlerinin sürdürülmesinde bir bariyer oluşturduğu sonucuna ulaşılmıştır. Hasta randevu bekleme sürelerinin personel tarafından da önemli bir problem olarak algılandığı ve kendileri dışındaki bir dizi sorundan kaynaklı bu hasta memnuniyetini düşüren durumla karşılaşıldığı algısının mevcut olduğu belirlenmiştir. Servis çalışma düzeninde bazı eksiklikler olduğu, arşiv, hastane içi görsel yönetim kullanım eksikliği ve hasta danışma personeline ihtiyaç olduğu görüşünün hâkim olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Çalışmaya katılan çalışanların hastane süreçlerindeki sorunlara duyarlı oldukları ve çözümler düşündükleri sonucuna ulaşılmıştır. Katılımlı yönetim tarzının benimsenmesi durumunda çalışanların hastane idaresine oldukça önemli bir kaynak olacağı düşünülmektedir. Çalışanların sorun belirleme ve çözüm noktasında kilit role sahip olduğunun farkında olarak, onlardan gelecek geri bildirimleri bir tehdit şeklinde algılamadan yönetişim odaklı hareket etmenin hastane yönetimine kazanımlar getireceği

düşünülmektedir. Kamu yönetiminin uzun süredir karşılaştığı sorunları hastanelerde de yaşandığı sonucuna ulaşılmıştır. Sağlık hizmetlerinin yönetiminde yetkin yöneticiler ve güçlendirilmiş bir personel ile daha özerk hale getirilmesi sorunlara çözüm olacağı düşünülmektedir.

KAYNAKÇA

Aşti, T. ve Acaroğlu, R. (2000). Hemşirelikte Sık Karşılaşılan Hatalı Uygulamalar. *Cumhuriyet Üniversitesi H. Y. O. Dergisi*, 4(2):10-12.

Aytaç, Z. (2009). *Hastanelerde Yalın Yönetim Sistemleri.* T.C. İstanbul Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü. Yüksek Lisans Tezi, İstanbul.

Büyüksavaş A. (2010). *Kamu Hizmeti Sunan Özel Hastanelerin Sorunları ve Çözüm Önerileri: Isparta ve Antalya Örneği.* Yayınlanmamış Yüksek lisans tezi. T.C. Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Kamu Yönetimi Anabilim Dalı. Isparta.

Cankul, H. İ., Şahin, B. ve Demir, C. (2006), Hastanelerde İnsan Gücü Planlaması: İş Yükü Analizine Dayalı Bir Çalışma, *Amme İdaresi Dergisi*, 39 (4): 245-266.

Güleryüz, D. (2012). *Yalın Yönetim Sistemlerinin Hastanelere Uygulanabilirliği ve Bir Hastane Uygulaması.* T.C. Sakarya Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü. Yüksek Lisans Tezi, Sakarya.

Kaya, S., Tengilimoğlu, D., Işık, O., Akbolat, M. ve Yılmaz, A.(2013). *Sağlık Kurumlarında Kalite Yönetimi.* 1. Baskı. Anadolu Üniversitesi Web-Ofset Tesisleri. Eskişehir.

Resmi Gazete (1981). *Sermaye Piyasası Kanunu.* Kanun No:2499. Yayımlandığı Tarih: 30.07.1981. Sayı: 17416.

Resmi Gazete (2017). *Olağanüstü Hal Kapsamında Bazı Düzenlemeler Yapılması Hakkında Kanun Hükmünde Kararname,* Kanun Hükmünde Kararname No: 694, Yayımlandığı Tarih: 25.08.2017. No: 30165.

Sağlık Hizmetleri Genel Müdürlüğü, Sağlıkta Kalite ve Akreditasyon Daire Başkanlığı (2016). *T.C. Sağlık Bakanlığı Sağlıkta Kalite Standartları Hastane* (Versiyon-5, Revizyon-01). Pozitif Matbaa, Ankara. http://dosyasb.saglik.gov.tr/Eklenti/3460,skshastanesetiv5r1pdf.pdf.

T.C. Kalkınma Bakanlığı (2014). *Sağlık Hizmetlerinin Etkinliğinin Arttırılması ve Sürdürülebilirlik. Onuncu Kalkınma Planı 2014-2018.* Özel İhtisas Kalkınma Raporu.

International
Congress of Human Studies
Uluslararası İnsan Çalışmaları Kongresi ISBN:NNNN-NNNN

Factors Affecting Job Satisfaction: A Comparative Research On Public and Private Sector Employees

İş Tatminini Etkileyen Faktörler: Kamu ve Özel Sektör Çalışanlarına Karşılaştırmalı Bir Araştırma

Şefik Özdemir*

Abstract

Job satisfaction, which expresses satisfaction with the work that the employees do in their institutions and the organization itself, is an important concept that motivates employees, connects them to their institutions, and contributes to their efforts. This study aims to determine the importance of factors affecting the job satisfaction of nurses working in private and public hospitals. In this context, a form containing the questions is given to 19 nurses working in public and private hospitals and they are asked to write the answers to these forms. A content analysis is performed on the data collected from the participants. As a result of the research, the most important factors that affect positively the job satisfaction of nurses working in private hospitals are communication environment and harmonious teamwork. On the

Özet

Çalışanların kurumlarında yaptıkları işten ve kurumun kendisinden memnun olmayı ifade eden iş tatmini çalışanları motive eden, kurumlarına bağlayan ve kurumları için daha fazla çaba harcamalarına katkı sağlayan önemli bir kavramdır. Bu çalışmanın amacı özel ve kamu hastanelerinde çalışan hemşirelerin iş tatminini etkileyen faktörlerin önem derecelerini tespit etmektir. Bu kapsamda kamu ve özel hastanelerde çalışan 19 hemşireye soruları içeren bir form verilmiş ve bu forma soruların cevaplarını yazmaları istenmiştir. Katılımcılardan toplanan veriler içerik analizi ile incelenmiştir. Araştırma sonucunda özel hastanelerde çalışan hemşirelerin iş tatminlerini olumlu yönde etkileyen en önemli faktörler iletişim ortamı ve uyumlu ekip çalışması iken devlet hastanelerinde iletişim ortamının iyi olması ve aldıkları ücretler

* Şefik Özdemir, Aksaray Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Fakültesi, Acil Yardım ve Afet Yönetimi, Aksaray, Türkiye, sefikozdemir@aksaray.edu.tr

other hand, in state hospitals, the most important factors that affect positively are the good communication environment and the fee they received. Another result obtained from the study is that the most important factors that negatively affect job satisfaction of public nurses are night shifts, excess workload, management style, injustice in promotion, and mobbing, while the most important factor that negatively affects the job satisfaction of nurses working in private hospitals is insufficient wage.

olduğu tespit edilmiştir. Araştırmadan elde edilen diğer bir sonuç da kamuda çalışan hemşirelerin iş tatminlerini olumsuz etkileyen en önemli unsurların gece nöbetleri-fazla iş yükü, yönetim tarzı, terfilerde adaletsizlik ve mobing olurken özel hastanelerde çalışan hemşirelerin iş tatmini olumsuz etkileyen en önemli unsurun yetersiz ücret olduğunun tespitidir.

Keywords: Job Satisfaction, Public Sector, Private Sector, Hospital, Nurse

Anahtar Kelimeler: İş Tatmini, Kamu Sektörü, Özel Sektör, Hastane, Hemşire

1. Kavramsal Çerçeve

İşletmelerin rekabet üstünlüğü elde edebilmesinin en stratejik kaynaklarından birisi çalışanlardır. Çalışanlar işletmelere inovatif ürün veya hizmetlerin ve rekabet avantajı sağlayacak temel yeteneklerin ortaya çıkarılmasında en önemli kaynak olarak görülmektedir. Bu nedenle işletmeler çalışanlarından sahip oldukları tüm bilgi, beceri ve yeteneklerini işletmenin başarısı için kullanmasını beklemektedir. Ancak çalışanların bu beklentileri karşılayabilmesini etkileyen birçok faktör vardır. Bu faktörlerden bir tanesi de iş tatminidir.

Modern yönetim anlayışının en önemli faktörlerinden biri olan iş tatmini, herhangi bir çalışanın fiziksel, ruhsal ve sosyal ihtiyaçlara ilişkin beklentilerini karşılama düzeyini ifade etmekte ve herhangi bir bireyin kendi değerlendirmesini yaptıktan sonra geliştirdiği bir duygusal tepki olarak kabul edilmektedir (Yigit, 2015, s. 54). Locke (1976) iş tatminini, bir bireyin işinin veya iş deneyimlerinin değerlendirilmesinden kaynaklanan zevkli veya olumlu bir duygusal durum olarak tanımlamıştır (Saari ve Judge, 2004, s. 396). Hoppock (1935) iş tatminini, bir insanın işimden memnun olduğunu söylemesine sebep olan psikolojik, fizyolojik ve çevresel koşulların herhangi bir kombinasyonu olarak tanımlamıştır. Bu yaklaşıma göre iş tatmini, birçok dış faktörün etkisinde kalsa da çalışanın nasıl hissettiği ile ilgili olan bir şeydir (Aziri, 2011, s. 77). Budak (2006, s. 1) iş tatminini, bireylerin deneyimleri veya gözlemleri sonucunda oluşan beklentilerinin karşılanma derecesinin ortaya çıkardığı olumlu tutum ve davranışlar olarak tanımlamıştır. Özet olarak iş tatmini, iş görenlerin birbirinden farklı

birçok faktörü kendi algıladıklarına göre incelemesi ve kendi işleri ile ilgili bir sonuca varmasıdır (Özkalp ve Kırel, 2010, s. 114).

Kuşkusuz iş görenin beklenti ve ihtiyaçlarının karşılanma derecesi arttıkça iş tatmini artacaktır (Kök, 2006, s. 293). Bazı çalışanların daha az çalışmak veya beklenenin altında üretken olarak işlerinden memnun oldukları da bir gerçektir. Ancak sebebi ne olursa olsun iş tatmini sağlanamayan iş görenlerin olduğu işletmeler bir takım olumsuz örgütsel etkilerle karşılaşabilmektedir. Söz konusu örgütsel etkilerin bir kısmını şu şekilde sıralayabiliriz (Şimşek, Akgemci ve Çelik, 2008, s. 203; Kök, 2006, s. 297):

- İşten ayrılma isteği
- Çalışma isteksizliği
- İş ile ilgili süreçlerde başarısızlık
- Diğer çalışanlarla işbirliği yapamama
- Yetersizlik duygusu
- İş gören devir oranının yükselmesi
- Yüksek devamsızlık
- Düşük örgütsel bağlılık
- Tükenmişlik,
- Yabancılaşma,
- Çatışma,
- Stres,
- Sabotaj

Durmuş ve Günay (2007) iş tatminini etkileyen faktörlerin bireysel ve örgütsel faktörler olarak iki grup altında toplanabileceğini ifade etmişlerdir. Söz konusu bireysel faktörleri yaş, cinsiyet, eğitim düzeyi, medeni durum, meslekte çalışma süresi gibi özellikleri içerirken; örgütsel faktörler ise işin niteliği, ücret, güvenlik, gelişme ve yükselme olanakları, çalışma ortamı ve koşulları, yönetim biçimi ve yöneticilerle olan ilişkiler ve grup etkileşimini içermektedir. Nitekim literatürde yapılan çalışmalar da iş tatminini en çok bu faktörlerin etkilediğini doğrulamaktadır. Örneğin, Çam ve Yıldırım (2010) hemşirelerin iş tatminlerinin çalışma ortamı ve koşulları, ücret, yönetim şekli ve yöneticilerle ilişkiler, iş yerindeki iletişim, gelişme ve yükselme olanakları faktörlerinden etkilendiğini tespit etmişlerdir. Söyük, Erol, ve Ateş (2016) gece nöbetlerine kalmayan hemşirelerin gece nöbeti tutanlara göre iş tatmin düzeylerinin yüksek olduğunu bulgulamışlardır. Taşkaya (2009) lisans ve lisansüstü eğitim alanların iş tatmini düzeylerinin diğerlerine göre daha yüksek olduğunu tespit etmiştir. Hayes, Douglas ve Bonner (2015) bir kurumda çalışma süresi fazla olan hemşirelerin (tecrübeli hemşireler) görevlerine yeni başlayan genç hemşirelere göre daha yüksek memnuniyet düzeyine sahip olduklarını tespit etmiştir. Diğer bir çalışmada Durak ve Serinkan (2007) hemşirelerin iş tatmin düzeyinin ailenin gelir durumlarına göre anlamlı farklılık gösterdiği sonucuna ulaşmıştır.

Diğer taraftan yapılan bazı çalışmalarda kamu ve özel sektörde çalışan hemşirelerin iş tatminlerini etkileyen faktörler ve iş tatmin düzeyleri karşılaştırılmış ve aralarında farklılıklar olduğu ortaya konmuştur. Durmuş ve Günay (2007) özel hastanelerde çalışan hemşirelerin iş tatmin düzeylerinin kamuda çalışan hemşirelere göre daha yüksek olduğunu bulgulamışlardır. Diğer bir çalışmada Eğinli

(2009) çalışanların iş doyumu ile hangi faktörün ne düzeyde önemli olduğunu belirlemek amacı ile yaptığı araştırmada çalışanların sırasıyla işten hoşlanma, çalışma koşulları, ücret, işe karşı hassasiyet, yönetim ve denetim anlayışı, üst-ast ilişkisi ve çalışma haklarına önem verdiklerini tespit etmiştir. Araştırmacı ayrıca kamuda çalışanların özel sektörde çalışanlara göre iş tatminlerinin daha fazla olduğunu bulgulamıştır. Yukarıda yer alan bilgiler ve araştırma sonuçlarına dayanarak aşağıda yer alan iki araştırma sorusu geliştirilmiştir.

1. Sizce kurumunuzda çalışan hemşirelerin iş tatminini olumlu etkileyen faktörler nelerdir?
2. Sizce kurumunuzda çalışan hemşirelerin iş tatminini olumsuz etkileyen faktörler nelerdir?

2. Araştırmanın Amacı, Örneklemi ve Yöntemi

Bu çalışmanın amacı özel ve kamu hastanelerinde çalışan hemşirelerin iş tatminini etkileyen faktörleri tespit etmektir. Bu kapsamda kamu ve özel hastanelerde çalışan 22 hemşireye soruları içeren kendi başına yanıtlanan soru formu verilmiş ve bu forma soruların cevaplarını yazmaları istenmiştir. Katılımcılardan toplanan veriler içerik analizi ile incelenmiştir. Söz konusu form Tablo 1'de gösterilmiştir. Form aracılığıyla toplanan veriler içerik analizi ile incelenmiştir.

Tablo 1. Görüşme Formu

Katılımcıların Demografik Bilgilerine Yönelik Sorular
Cinsiyetiniz: ( ) Erkek ( ) Kadın Medeni Durumunuz: ( ) Evli ( ) Bekâr Yaşınız: ( ) 25 veya altında ( ) 26-35 ( ) 35'in üstünde Eğitim durumunuz: ( ) Lise veya altı ( ) Yüksekokul ( ) Üniversite Kaç yıldır bu işyerinde çalışıyorsunuz? ( ) 1 yıldan az ( ) 1-5 yıl ( ) 5 yıl üzeri
Katılıcıların İş Tatminine İlişkin Sorular
1. Sizce kurumunuzda çalışan hemşirelerin iş tatminini olumlu etkileyen faktörler nelerdir?
2. Sizce kurumunuzda çalışan hemşirelerin iş tatminini olumsuz etkileyen faktörler nelerdir?

3. Bulgular

Tablo 2. Katılımcıların Demografik Bilgileri

Değişken	**Kategori**	**Frekans**	**Yüzde**
Cinsiyet	Erkek	2	10.5
	Kadın	17	89.5
Medeni Durum	Evli	14	73,6
	Bekâr	5	26.3
Yaş	25 yaş altı	9	47.3
	26-35 yaş	4	21.1
	35 yaş üstü	6	31.6
Eğitim Durumu	Lise veya altı	3	15.8
	Önlisans	9	47.3
	Lisans	7	36.9
Çalışma Süresi	1 yıldan az	2	10.5
	1-5 yıl	8	42.2

5 yıl ve üzeri	9	47.3

Tablo 2'deki demografik bilgiler incelendiğinde katılımcıların; % 89.5'i kadın, % 47.3'ünün 25 yaş ve altı, % 47.3'ünün ön lisans mezunu olduğu ve % 47.3'ünün 5 yıl ve üzeri çalışanlardan oluştuğu görülmektedir. Çalışma kapsamında katılımcılara yöneltilen ilk soru "Sizce kurumunuzda çalışan hemşirelerin iş tatminini olumlu etkileyen faktörler nelerdir" olmuştur. Katılımcıların bu soruya verdikleri cevapların analizinden elde dilen sonuçlar Tablo 3 ve Tablo 4'te gösterilmiştir.

Tablo 3. Devlet hastanesinde çalışan hemşirelerin iş tatminini olumlu etkileyen faktörler

Olumlu Etkileyen Faktörler	**Frekans**
İletişim Ortamı	6
Ücret	5
Uyumlu ekip çalışması	3
İşi Sevmek	3
Hastalara Sağlanan Fayda	3

Tablo 3'de kamuda çalışan hemşirelerin iş tatminlerini olumlu yönde etkileyen en önemli unsurların iletişim ortamının iyi olması ve aldıkları ücretler olduğu tespit edilmiştir. Tespit edilen diğer faktörler ise hastalara sağlanan fayda, uyumlu ekip çalışması ve işlerini sevmeleri olduğu görülmektedir.

Tablo 4. Özel hastanede çalışan hemşirelerin iş tatminini olumlu etkileyen faktörler

Olumlu Etkileyen Faktörler	**Frekans**
İletişim Ortamı	8
Uyumlu ekip çalışması	5
Hastalara Sağlanan Fayda	3
Yönetim tarzı	3
İşi Sevmek	2
Sosyal etkinlikler	2
Mesleki Yetkinlik	1

Tablo 4'de özel hastanede çalışan hemşirelerin iş tatminlerini olumlu yönde etkileyen en önemli unsurun iletişim ortamı olduğu tespit edilmiştir. Tespit edilen diğer önemli bir faktör de uyumlu ekip çalışmasıdır. Buradan elde edilen diğer faktörler sırasıyla; hastalara sağlanan fayda, yönetim tarzı, işlerini sevmeleri, sosyal etkinlikler ve mesleki yetkinlik olduğu görülmektedir. Çalışma kapsamında katılımcılara yöneltilen ikinci soru ise "Sizce kurumunuzda çalışan hemşirelerin iş tatminini olumsuz etkileyen faktörler nelerdir" olmuştur. Katılımcıların bu soruya verdikleri cevapların analizinden elde dilen sonuçlar Tablo 5 ve Tablo 6'da gösterilmiştir.

Tablo 5. Devlet hastanesinde çalışan hemşirelerin iş tatminini olumsuz etkileyen faktörler

Olumsuz Etkileyen Faktörler	**Frekans**
Gece Nöbetleri-Fazla İş yükü	6
Yönetim tarzı	6
Terfilerde Adaletsizlik	6
Mobbing	6
Resmi Tatilleri Tam Kullanamama	5
Kendilerine Vakit Ayıramama	4
Ödüllendirmenin Yapılmaması	4
Değersizlik Algısı	3
İletişim Ortamı	2
Sosyal faaliyetlerin yetersizliği	2
Dedikodu	2
Hastalık kapma riski	2
Şiddete Uğrama Riski	1

Tablo 5'de kamu hastanelerinde çalışan hemşirelerin verdikleri cevaplara bakıldığında iş tatminlerini olumsuz yönde etkilen en önemli unsurların; gece nöbetleri-fazla iş yükü, yönetim tarzı, terfilerde adaletsizlik ve mobbing olduğu tespit edilmiştir. Katılımcıların iş tatminlerini olumsuz yönde etkileyen diğer faktörler sırasıyla; resmi tatilleri tam kullanamama, kendilerine vakit ayıramama, ödüllendirmenin yapılmaması değersizlik algısı, iletişim ortamı, sosyal faaliyetlerin yetersizliği, dedikodu, hastalık kapma riski ve şiddete uğrama riski olarak tespit edilmiştir.

Tablo 6. Özel hastanede çalışan hemşirelerin iş tatminini olumsuz etkileyen faktörler

Olumsuz Etkileyen Faktörler	**Frekans**
Ücret	6
Gece Nöbetleri-Fazla İş yükü	4
Kendilerine Vakit Ayıramama	3
Değersizlik Algısı	2
İşini kaybetme korkusu	2
Ödüllendirmenin Yapılmaması	1
Mobbing	1
Performans Değerlendirmenin Adil Olmaması	1

Tablo 6'daki sonuçlara göre özel hastanede çalışan hemşirelerin iş tatminlerini olumsuz yönde etkilen en önemli unsurun "ücretin yetersizliği" olduğu görülmektedir. Tespit edilen diğer önemli bir unsur ise "gece nöbetleri-fazla iş yükü" olmuştur. Özel hastanede çalışan hemşirelerin iş tatminlerini olumsuz yönde etkileyen diğer faktörler sırasıyla; kendilerine vakit ayıramama, değersizlik algısı, işini kaybetme korkusu, ödüllendirmenin yapılmaması, mobbing, performans değerlendirmenin adil olmaması olduğu tespit edilmiştir.

Sonuç ve Tartışma

Bu çalışmada kamu ve özel hastanelerde çalışan hemşirelerin iş tatminini etkileyen faktörler incelenmiştir. Bu amaçla katılımcılara yöneltilen ilk soru "Sizce kurumunuzda çalışan hemşirelerin iş tatminini olumlu etkileyen faktörler nelerdir?" olmuştur. Özel hastanede çalışan hemşirelerin verdiği cevapların analizi neticesinde iş tatminlerini olumlu yönde etkileyen en önemli unsurların iletişim ortamı ve uyumlu ekip çalışması olduğu tespit edilmiştir. Tespit edilen diğer faktörler ise hastalara sağlanan fayda, yönetim tarzı, işlerini sevmeleri, sosyal etkinlikler ve mesleki yetkinlik olduğu bulgulanmıştır. Kamuda çalışan hemşirelerin iş tatminlerini olumlu yönde etkileyen en önemli unsurların iletişim ortamının iyi olması ve aldıkları ücretler olduğu tespit edilmiştir. Bulgulanan diğer faktörler ise hastalara sağlanan fayda, uyumlu ekip çalışması ve işlerini sevmeleri olmuştur.

Araştırma kapsamında katılımcılara yöneltilen ikinci soru "Sizce kurumunuzda çalışan hemşirelerin iş tatminini olumsuz etkileyen faktörler nelerdir?" olmuştur. Özel hastanede çalışan hemşirelerin verdiği cevapların analizi neticesinde iş tatminlerini olumsuz yönde etkileyen en önemli unsurun ücretin yetersiz olarak görülmesi ve gece nöbetleri-fazla iş yükü olduğu bulgulanmıştır. Tespit edilen diğer önemli unsurlar ise sırasıyla; kendilerine vakit ayıramama, değersizlik algısı, işini kaybetme korkusu, ödüllendirmenin yapılmaması, mobbing, performans değerlendirmenin adil olmaması olmuştur. Kamuda çalışan hemşirelerin iş tatminlerini olumsuz yönde etkileyen en önemli unsurların gece nöbetleri-fazla iş yükü, yönetim tarzı, terfilerde adaletsizlik ve mobing olduğu bulgulanmıştır. Söz konusu katılımcıların iş tatminlerini olumsuz yönde etkileyen diğer faktörler sırasıyla; resmi tatilleri tam kullanamama, kendilerine vakit ayıramama, ödüllendirmenin yapılmaması değersizlik algısı, iletişim ortamı, sosyal faaliyetlerin yetersizliği, dedikodu, hastalık kapma riski ve şiddete uğrama riski olarak tespit edilmiştir. Çalışmadan elde edilen bulgular literatürde yapılan çalışmalar ile desteklenmektedir. Nitekim Durak ve Serinkan (2007) Denizli Devlet Hastanesi Yoğun Bakım Servisleri"nde çalışan hemşirelerin en çok "yönetim tarzı, karar verme tarzı ve terfi sistemi" ile ilgili tatminsizlik yaşadıklarını tespit etmiştir.

Bu çalışmada tespit edilen sonuçlara göre kamu hastanelerinde çalışan hemşirelerin yüksek ücret ve iletişim ortamı iş tatmini oluşturan önemli faktörler olarak öne çıkarken özel hastanede çalışan hemşirelerin iletişim ortamı ve uyumlu ekip çalışması iş tatmini oluşturan önemli faktörler olarak öne çıktığı söylenebilir. Burada esas belirleyici unsurun ücret olduğu görülmektedir. Özel hastanelerde çalışan hemşirelerin daha düşük ücret almaları iş tatminsizliği oluşturan bir neden olarak ortaya çıkarken devlet hastanelerinde çalışan hemşirelerde iş tatmini sağlayan bir neden olarak bulgulanmıştır. Söz konusu durumun nedeni mevcut durumda Türkiye'de kamuda çalışan hemşirelerin daha iyi mali haklara sahip olması ile birlikte istihdam edilmeyi bekleyen hemşire sayısının fazla olmasına bağlanabilir. Nitekim çalışmada özel hastanelerde iş tatminini olumsuz etkileyen faktörlerin arasında işini kaybetme korkusunun yer alması söz konusu durumu desteklemektedir.

KAYNAKÇA

Aziri, B. (2011). Job Satisfaction: A Literature Review. *Management Research & Practice,* 3(4).

Budak, A. (2006). *Kamu Sektöründe Çalışanların İş Tatmin Düzeyi: Milli Savunma Bakanlığı Akaryakıt İkmal ve Nato Pol Tesisleri'nde Bir Uygulama*. Yüksek Lisans Tezi, Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü: Eskişehir.

Çam, O., ve Yıldırım, S. (2010). Hemşirelerde İş Doyumu Ve Etkileyen Faktörler. *Türkiye Klinikleri Journal of Nursing Sciences,* 2(1), 64-70.

Durak, İ., & Serinkan, C. (2007). Hemşirelerde İş Tatmini: Denizli Devlet Hastanesi Yoğun Bakım Ünitelerinde Bir Araştırma. Karamanoğlu *Mehmet Bey Üniversitesi Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi,* 2007(2), 119-135.

Durmuş, S., & Günay, O. (2007). Hemşirelerde İş Doyumu ve Anksiyete Düzeyini Etkileyen Faktörler. *Erciyes Tıp Dergisi*, 29(2), 139-146.

Eğinli, A. T. (2009). Çalışanlarda İş Doyumu: Kamu ve Özel Sektör Çalışanlarının İş Doyumuna Yönelik Bir Araştırma. *Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 23(3), 35-52.

Hayes, B., Douglas, C., & Bonner, A. (2015). Work Environment, Job Satisfaction, Stress And Burnout Among Haemodialysis Nurses. *Journal of nursing management*, 23(5), 588-598.

Kök, S. B. (2006). İş Tatmini Ve Örgütsel Bağlılığın İncelenmesine Yönelik Bir Araştırma. *İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi,* 20(1), 291-310.

Özkalp, E., & Kırel, Ç. (2010). *Örgütsel Davranış*. 4. Baskı. Bursa: Ekin Yayınevi.

Saari, L. M., & Judge, T. A. (2004). Employee Attitudes And Job Satisfaction. *Human Resource Management,* 43(4), 395-407.

Söyük, S., Erol, M., & Ateş, M. İstanbul İli'ndeki Özel Hastanelerde Çalışan Hemşirelerin İş Tatminleri. *Sağlık ve Hemşirelik Yönetimi Dergisi*, 3(1), 26-36.

Şimşek, S., Akgemci, T., & Çelik, A. (2008). *Davranış Bilimlerine Giriş ve Örgütlerde Davranış*. Ankara: Gazi Kitabevi.

Taşkaya S. (2009). Sağlık *Çalışanlarının Örgütsel Adalete İlişkin Algılamaları İle Örgüte Bağlılık Düzeylerinin İş Tatmini Ve İşten Ayrılma Niyeti Üzerindeki Etkileri*. Hacettepe Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Ankara.

Yiğit, S. (2015). Stress in The Health Sector And Effect Of Optimism On The Job Satisfaction. *The Russian Academic Journal* Vol. 31(1).

International
Congress of Human Studies
Uluslararası İnsan Çalışmaları Kongresi ISBN:NNNN-NNNN

The Role of Perceived Financial Strain and Intergroup Contact in Perceived Threat in the Context of Syrian Immigrants

Suriyeli Mülteciler Bağlamında Algılanan Tehditte Ekonomik Zorluk Algısı ve Gruplar Arası Temasın Rolü

İlknur Tayınmak*
Aras Türkeli**

Abstract

Today in Turkey, there are ever increasing perceived threat and prejudice towards Syrian immigrants. It appears to be important to determine the factors underlying intergroup perceived threat in order to cope with prejudice and discrimination. The main purpose of the current study is examining the role of perceived individual financial strain and intergroup contact in the individual's perceived threat related to out-group. Thus, 255 Turkish undergraduate and graduate students (mean age=22.75, SD = 4.22; the percentage of female and male participants: 67.5% and 32.5%, respectively) were asked to complete Intergroup Contact

Özet

Ülkelerinde yaşanan savaş sonrası Türkiye'ye göç eden Suriyeli bireylere yönelik günümüzde artan düzeyde bir önyargı ve tehdit algısı mevcuttur. Gruplararası tehdit algısını ortaya çıkaran faktörlerin belirlenmesi önyargı ve ayrımcılıkla mücadele konusunda önem taşımaktadır. Bu çalışmanın temel amacı, bireysel ekonomik zorluk algısı ve gruplararası temasın bireyin dış-grup hakkındaki tehdit algısındaki rolünü araştırmaktır. Çalışma Mersin Üniversitesi'nin çeşitli fakültelerinde lisans ve lisansüstü eğitim gören ve Türkiye Cumhuriyeti Vatandaşı olan gönüllü 172'si kadın (%67.5), 83'ü erkek (%32.5) toplam 255 öğrenci ile yürütülmüştür (Yaş

* İlknur Tayınmak, Doktora Öğrencisi, Mersin Üniversitesi, Psikoloji Bölümü, ilknurtayinmak@gmail.com
** Aras Türkeli, Doktora Öğrencisi, Mersin Üniversitesi, Psikoloji Bölümü, arasturkeli@gmail.com

Quantity and Quality Scales, Threat Scale, which is a questionnaire about attitudes related to the Syrians, and Perceived Financial Strain Scale, which is related to the individual's him/herself. We hypothesized that the individuals perceived more financial strain in their current life would perceive more threat from Syrians. We also hypothesized that the individuals who had more frequent and better quality social contact with Syrians would perceive less threat from Syrians. To test the predictors of perceived threat, hierarchical regression analyses were performed. The main results indicated that contact quality significantly predicted perceived threat; and also when the contact variables were held constant, financial strain significantly contributed to the model.

Ort.=22.75, SS=4.22). Katılımcılara Suriyelilerle ilgili tutum maddelerini içeren Tehdit Ölçeği, Gruplararası Temas Miktarı ve Kalitesi Ölçekleri ve bireyin kendisiyle ilgili Algılanan Ekonomik Zorluk Ölçeği uygulanmıştır. Bireylerin kendi hayatlarıyla ilgili ekonomik zorluk algısı arttıkça Suriyeliler ile ilgili tehdit algısının artacağı, Suriyelilerle sosyal temas miktarı ve kalitesi arttıkça ise tehdit algısının azalacağı öngörülmüştür. Tehdit algısının yordayıcılarını test etmek amacıyla hiyerarşik regresyon analizi yürütülmüştür. Elde edilen bulgulara göre, temas kalitesi ve miktarının birlikte tehdit algısını yordadığı ve bu değişkenler kontrol edildiğinde ekonomik zorluk algısının tehdit algısını yordamaya anlamlı katkı sağladığı görülmektedir. Bu sonuçlar bireylerin algıladığı ekonomik zorlukların, Suriyelileri tehdit olarak algılamalarında bir risk faktörü oluşturduğunu göstermektedir. Tehdit algısını azaltma konusunda temas miktarının tek başına yeterli olmadığı görülmektedir. Temas miktarının aksine kalitesinin tehdit algısını düşürmede araştırmadaki değişkenler arasında en önemli role sahip olduğu bulgulanmıştır.

Keywords: Perceived out-group threat, Integrated threat theory, Intergroup contact, Perceived financial strain, Contact quality

Anahtar Kelimeler:, Dış-grup tehdit algısı, Bütünleşik tehdit teorisi, Gruplar arası temas, Ekonomik zorluk algısı, Temas kalitesi

Giriş

"Gruplar arası olumsuz duygu, düşünce ve davranışların altında yatan mekanizmalar nelerdir?" sorusu psikoloji literatüründe "önyargı ve ayrımcılık" konusu çerçevesinde ele alınmaktadır. Önyargı, bir gruba ve grubun üyelerine yönelik olumsuz tutumlar anlamına gelmektedir (Stangor, 2009, s. 4). Ayrımcılık ise bir grubun üyelerine karşı çeşitli önyargılardan beslenen eylemlerde bulunmak olarak tanımlanmaktadır ve önyargının davranışsal bir bileşeni olarak görülmektedir (Göregenli, 2012).

Gruplar arası önyargılı tutumların, bireyler ve toplum bazında pek çok olumsuz sonucu olduğu görülmektedir. Önyargılar, gruplar arası sosyal mesafeyi arttırarak ayrımcılığa neden olabilmektedirler (Göregenli, 2013). Önyargılar dış grup üyelerinde mevcut stereotipi doğrulayacakları endişesini ortaya

çıkararak bu grup üyelerinin bazı davranışlarına ket vurmalarına ve negatif stereotiplere uygun davranışlarda bulunmalarına neden olabilmekte ve dolayısıyla kendini gerçekleştiren kehanetleri doğurabilmektedir (Aronson, Wilson ve Akert, 2012, s.782). Dahası önyargılar, gruplar arasında çatışmaları tetiklemekte; bireylerin olumsuzluklar karşısında aslında kurban olan karşı grup üyelerini suçlamasına neden olmaktadır (Sakallı-Uğurlu, Yalçın ve Glick, 2007).

Birey ve grup bazında birçok olumsuz sonucu olan önyargı ve ayrımcılığın nedenlerini belirlemek, çözüm önerileri sunabilmek açısından oldukça önemlidir. Önyargının nedenlerine ilişkin birçok kuramsal açıklama mevcuttur. Sosyal kimlik teorisine göre insanlar grup üyelikleri ile sosyal kimliklerini oluştururlar ve bunun sonucu olarak iç-dış grup algıları ortaya çıkar (Tajfel, 1974). Sosyal baskınlık yönelimine göre bireyler kendi iç gruplarının, dış gruptan daha baskın, daha güçlü olmasını istemektedir (Pratto, Sianius, Stallworth ve Malle, 1994). Gerçekçi çatışma teorisine (Sherif, Harvey, White, Hood ve Sherif, 1961) göre bireyler sınırlı kaynaklar nedeniyle dış grup üyelerini rakip olarak görebilir ve önyargılı tutumlara sahip olabilir. Birleşik tehdit teorisi (Stephan ve Stephan, 2000) ise gruplar arası önyargı ve ayrımcılık konusundaki birçok açıklamayı entegre ederek daha kapsayıcı bir bakış açısı sunmuştur.

Birleşik tehdit teorisine göre önyargı ile ilgili dört temel neden mevcuttur: gerçekçi tehdit algısı, sembolik tehdit algısı, gruplar arası kaygı ve negatif kalıpyargılar. Gerçekçi tehdit algısı, bir grubun fiziksel ve psikolojik iyi-oluşuna, politik ve ekonomik gücüne yönelik diğer grubu tehdit olarak algılamasını içermektedir. Sembolik tehdit, grupların ahlak, tutum, değerler ve inançlar yönünden farklı olduğuna dair algıyı kapsamaktadır. Üçüncü tehdit bileşeni, gruplar arası kaygıdır; bireylerin diğer grupla temaslarında kötü hissedecekleri, reddedilecekleri veya alay edileceklerine yönelik algılarını içermektedir. Negatif kalıpyargılar, bireylerin dış gruba ilişkin negatif beklentilere sahip olmasını ve negatif davranışlara yönelik korku duymasını etkilemektedir. Bahsi geçen dört tehdit türü, gruplar arası tutumları şekillendirmektedir (Stephan, Ybarra, Martinez, Schwarzwald ve Tur-Kaspa, 1998; Stephan, Stephan ve Gudykunst, 1999; Stephan ve Stephan, 2000).

Birleşik tehdit teorisi çerçevesinde yürütülen araştırmalar, tehdit algısının negatif tutumlar ve duygularla ilişkili olduğunu göstermektedir. Örneğin; gerçekçi ve sembolik tehdit algısının Amerika'daki göçmelere yönelik negatif duyguları yordadığı bulgulanmıştır (Stephan, Ybarra ve Bachman, 1999). Başka bir çalışmada İsrail ve İspanya'ya göç eden gruplara yönelik duygu ve değerlendirmelerde, göçmen gruplar hakkındaki gerçekçi ve sembolik tehdit algısının anlamlı birer yordayıcı olduğu bulunmuştur (Stephan ve ark., 1998). Hollanda'daki göçmen işçilerle ilgili sembolik ve gerçekçi tehdit algısının; sosyal kimlik, gruplar arası temas ve algılanan statü farklılıkları ile göçmenlere yönelik önyargı arasında aracı değişken olduğu bulgulanmıştır (Curşeu, Stoop ve Schalk, 2007). Irksal tutumlar üzerine tehdit algısının rolünün incelendiği araştırmada sembolik ve gerçekçi tehdit algısının, siyahi ve beyaz öğrencilerin birbirlerine yönelik negatif ırksal tutumlarını yordadığı bulgusu elde edilmiştir (Stephan ve ark., 2002).

Birleşik tehdit teorisine yönelik incelemeler ve meta analiz çalışmaları, tehdit algısı konusunda kapsamlı ve detaylı bilgi sağlamaktadır. Riek, Mania ve Gaertner (2006) tarafından 95 araştırmanın dahil edildiği meta analiz çalışmasında, gerçekçi tehdit algısı (r=.42) ve sembolik tehdit algısının (r=.45) dış grup tutumları üzerinde istatistiksel olarak anlamlı bir rolü olduğu belirlenmiştir. Pettigrew ve Tropp (2008), 500'ü aşkın araştırmayı ele aldıkları meta analiz çalışmalarında, gruplar arası temas ve

önyargı arasındaki ilişkide kaygı ve tehdit algısının aracı değişken olduğunu bulgulamışlardır. Gruplar arası tehdit algısının sonuçları üzerine bir inceleme yapan araştırmacılar, tehdit algısının dış gruba daha az insani özellik atfetme, onlara karşı daha fazla hoşgörüsüz olma, düşmanca davranışlar sergileme, dış gruba karşı öfke, korku, kaygı gibi duygulara sahip olmayla yakından ilişkili olduğunu belirtmişlerdir (Stephan, Ybarra ve Rios, 2009).

İç grupla güçlü özdeşim kurma, algılanan statü eşitsizliği, gruplar arası çatışma gibi değişkenlerin (Çurşeu ve ark., 2007; Stephan ve ark., 2009) yanı sıra ekonomik zorluk algısının da tehdit algısı üzerinde önemli bir rolü olduğu görülmektedir. Günah Keçisi Hipotezi'ne göre herhangi bir şekilde engellenen, hayal kırıklığına uğrayan gruplar (ör; ekonomik sıkıntılar yaşayanlar), bu engellenmenin kaynağına öfkelerini yöneltemiyor iseler, bu öfke yer değiştirerek daha az güçlü olan ve daha az karşılık verebilecek olan bir azınlık gruba yöneltilebilmektedir. Analitik savunma mekanizmaları (yer değiştirme mekanizması) ve Engellenme-Saldırganlık Hipotezi (Dollard ve ark., 1939) üzerine inşa edilen bu hipotez, çeşitli gruplara yöneltilen önyargı ve saldırganlık konusuna açıklama getirmek amacıyla kavramsallaştırılmıştır (Öğretir ve Özçelik, 2008). Engellenme eğer ekonomik zorluk gibi soyut bir kaynak veya ulaşılamayacak olan bir grup tarafından ortaya çıkarıldıysa bu durumda öfke hedefi olarak başka grupların seçilmesinin daha olası olduğu görülmüştür (Alibeli ve Yaghi, 2012). Hovland ve Sears (1940), ekonomik zorluklar ve öfkenin yer değiştirmesi ilişkisi konusunda bulgu sağlayan ilk çalışmalardan birini yürütmüşlerdir. Bu çalışmada Amerika'nın 14 güney bölgesinde, son 48 yıl içerisinde siyahilere uygulanan linçler ile ekonomik indeksler arasındaki ilişki incelenmiş ve bu iki değişken arasında anlamlı bir korelasyon olduğu bulgulanmıştır.

11 yıl içerisinde Avrupa'daki göçmenlere yönelik tutumlara yönelik çalışmaları analiz eden araştırmacılar, iş piyasasında göçmenleri rakip olarak gören Avrupalıların onlar hakkında negatif tutumlara sahip olduklarını ve bu negatif ırksal tutumların ise yabancı-karşıtı düşünceleri arttırdığını bulgulamışlardır (Gang, Rivera-Batiz ve Yun, 2002). Butz ve Yogeeswaran (2010) tarafından yürütülen iki deneysel çalışmada, etnik gruplara yönelik önyargı üzerine ekonomik tehdit algısının rolü incelenmiştir. Çalışmada ekonomik tehdit, üç koşulda farklı şekillerde sunularak değişimlenmiş ve Asya kökenli Amerikalılara yönelik önyargı ve kaygı ölçümü yapılmıştır. Çalışmanın analizi sonucunda, ekonomik tehdit algısının, kaygıyı arttırmak aracılığıyla önyargı üzerinde etkili olduğu bulgusu elde dilmiştir. Walters (2011), sosyo-ekonomik zorlukların ve düşük benlik saygısının, nefret suçları ile ilişkisini ele alan çalışmaları yeniden gözden geçirmiş ve bazı durumlarda sosyo-ekonomik zorlukların önyargı ve ayrımcılıkla ilişkili olabildiğine yönelik çok sayıda araştırmadan örnekler sunmuştur.

Tehdit algısının çok sayıda öncülü olduğu (ekonomik zorluk algısı gibi) ve önyargılara, ayrımcılığa, gruplar arası olumsuz duygu ve düşüncelere zemin hazırladığı çok sayıda çalışma bulgusu ile gösterilmiştir. Bu bağlamda sorulan "Tehdit algısını ve dolayısıyla önyargı ve ayrımcılığı azaltma konusunda neler yapılmalıdır? Bu konuda yürütülen çalışmalar var mıdır?" sorusuna Gruplar Arası Temas Kuramları çerçevesinde yanıt aranmaktadır.

Temas Hipotezi (Allport, 1954) , gruplar arası önyargıları azaltmak, grup üyeleri arasında olumlu duygu, düşünce ve davranışlar meydana getirebilmek amacıyla kavramsallaştırılmış ve günümüze kadar farklı yönleriyle ele alınarak geliştirilmiştir. Bu kuram bireylerin gerçekçi olmayan inanç ve tutumlarının ırkçılığa neden olduğu görüşünün ortaya çıkmaya başladığı bir dönemde önerilmiştir (Emerson, Kimbro ve Yancey, 2002). 1930 ve 1940'lı yıllarda bu bağlamda ırksal çatışmalar

gözlenmiş ve gruplar arası temasın bu çatışmaları azaltıcı etkisi olduğu görülmüştür (Pettigrew, Tropp, Wagner ve Christ, 2011).

Ancak yürütülen çalışmalarda gruplar arası temasın her zaman ve her durumda önyargı ve ayrımcılığı azaltmadığı gözlenmiştir. Allport (1954) "The Nature of Prejudice (Önyargının Doğası)" adlı kitabında temasın hangi koşullarda etkili olabileceğini tartışmaktadır. Buna göre gruplar arası önyargının azalması için temasta dört koşulun sağlanması gerekmektedir. Grupların sosyal temasının eşit statüde gerçekleşmesi, grup üyelerinin ortak bir amaca sahip olması, bu ortak amaca ulaşmada işbirliği sağlayabilmeleri ve otorite, norm ya da kurumların bu temas sürecini destekliyor olması koşulları sağlandığında temasın önyargıyı azaltabileceği belirtilmektedir (Akt. Küçükkömürler ve Sakallı-Uğurlu, 2017; Pettigrew, 1998).

Pettigrew (1998) ise Temas Hipotezi'nin cevaplamadığı bazı noktalara açıklamalar getirerek ve kurama eklemeler yaparak "Gruplar arası temas kuramını (Intergroup contact theory)" geliştirmiştir. Kuram, gruplar arası temas yoluyla değişen dört süreç hakkında bilgi vererek "temas önyargıyı nasıl azaltır?" sorusuna yanıt vermektedir: Temas empati kurma, kaygıyı azaltma gibi duygusal tepkiler oluşturabilir; dış grup hakkında bilgi sahibi olmamızı sağlar; temas durumunda davranış değişimi yaşanır ve böylece tutum değişimine de zemin hazırlanır; temas iç grubumuzu yeniden değerlendirmemizi sağlar. Ayrıca temasın arkadaşlık için fırsat sağlamasının, yakın etkileşimlere izin vereceğini belirten araştırmacı, beşinci optimal koşul olarak "arkadaşlığı" önermiştir.

Pettigrew ve Tropp (2006), 515 çalışmayı dahil ettikleri meta analiz sonucunda önyargı ile temas arasında anlamlı negatif korelasyon bulmuşlardır. Bu meta analiz çalışmasına göre optimal temas koşulları sağlandığında, koşulların yokluğuna oranla önyargıda daha fazla azalma gözlenmektedir. Çocuklarla yürütülen bir araştırmada, temasın empatiyi arttırma aracılığıyla daha pozitif dış grup tutumları ve davranışsal niyeti yordadığı bulgulanmıştır (Vezzali, Hewstone, Capozza, Trifiletti ve Di Bernardo, 2017). Önyargıya eğilimi yüksek olan kişiler arasında daha yüksek temas kalitesinin, daha düşük gruplar arası düşmanlıkla ilişkili olduğu bulunmuştur (Kteily, Hodson, Dhont ve Ho, 2017). Karaoğlu (2015), Türkiye vatandaşlarının Suriyeli mültecilerle ilgili genel tehdit algılarının, sosyal mesafeyi yordadığını; empati artışı ve düşük genel tehdit algısının ise pozitif duyguları yordadığını bulgulamıştır.

Birleşik tehdit teorisi kapsamında yürütülen çalışmalara göre gruplar arası temas, tehdit algısının (gerçekçi, sembolik tehdit ve gruplar arası kaygı) yordayıcılarından biridir (Stephan ve Stephan, 2000; Pettigrew ve Tropp, 2008; Stephan, Ybarra ve Rios, 2009). Gruplar arası olumlu temasın göstergelerinden biri olan yüksek temas kalitesinin, gerçekçi ve sembolik tehdit algılarını ve sosyal mesafeyi azalttığı; pozitif duyguları ise arttırdığı bulgulanmıştır (Özkeçeci, 2017). Suriyelilerle pozitif temasın, tehdit algısını azaltma aracılığıyla pozitif duyguları yordadığı; negatif temasın ise tersine tehdit algısını arttırarak negatif duyguları yordadığı görülmüştür (Yanbolluoğlu, 2018).

Mevcut araştırmada Türkiye vatandaşlarının genel ekonomik zorluk algılarının ve Suriyeli mültecilerle temas miktarı ve temas kalitesinin, Suriyeliler hakkındaki tehdit algıları üzerindeki rolü incelemek amaçlanmıştır. Türkçe literatürde ekonomik zorluk algısının, tehdit algısı üzerindeki rolüyle ilgili bir çalışmaya rastlanmamıştır. Ekonomik kaygıların arttığı günümüzde Suriyelere yönelik tehdit algısının da artış gösterdiğini bulgulamak, bireylerin ekonomik zorluk algısını değiştirebilmek adına çözüm önerilerinin aranmasına olanak sağlayacaktır. Suriyelilerle temas kalitesinin tehdit algısı ve

önyargılar üzerinde etkili olduğunu bulgulayan çalışmalar mevcuttur. Mevcut çalışma ise Suriyeli mültecilerin yoğun olarak göç ettikleri Mersin'de yürütülerek temas ve tehdit algısı ilişkisini test edecektir. Bu bağlamda bireylerin kendi hayatlarıyla ilgili ekonomik zorluk algısı arttıkça Suriyeliler ile ilgili tehdit algısının artacağı, Suriyelilerle gruplar arası temas miktarı ve kalitesi arttıkça ise tehdit algısının azalacağı öngörülmektedir.

Yöntem

Katılımcılar

Araştırma Mersin Üniversitesi'nin çeşitli fakültelerinde lisans ve lisansüstü eğitim gören ve Türkiye Cumhuriyeti Vatandaşı olan gönüllü 172'si kadın (%67.5), 83'ü erkek (%32.5) toplam 255 öğrenci ile yürütülmüştür (Yaş Ort.=22.75, SS=4.22). Çalışmanın örneklemi kartopu örneklem seçimi tekniği kullanılarak belirlenmiştir.

Veri Toplama Araçları

Demografik Bilgi Formu. Katılımcılara yaş ve cinsiyetlerinin sorulduğu demografik bilgi formu verilmiştir.

Tehdit Algısı Ölçeği. Stephan, Ybarra ve Bachman (1999) tarafından dış grup ile ilgili tehdit algısını ölçmek amacıyla geliştirilen Tehdit Ölçeği, Balaban (2013) tarafından Türkçe'ye çevrilmiştir. Karaoğlu (2015) ise tez çalışması için Tehdit Ölçeği'ni Suriyeli mülteciler bağlamına uyarlamıştır. Mevcut çalışmada Karaoğlu (2015) tarafından uyarlanan, gerçekçi ve sembolik tehdit algısına yönelik 18 madde içeren Tehdit Ölçeği kullanılmıştır (α=.93). Maddeler "kesinlikle katılmıyorum" ile "kesinlikle katılıyorum" aralığında değişen 5'li likert türündedir. Her bir kişi için ölçek puanı madde ortalamaları alınarak hesaplanmıştır. Bu ölçekten alınan yüksek puanlar Suriyelilerle ilgili yüksek tehdit algısına işaret ederken; düşük puanlar ise düşük tehdit algısını göstermektedir. Karaoğlu (2015) tarafından yürütülen faktör analizi sonucunda, maddelerin gerçekçi ve sembolik tehdit olarak iki faktöre ayrışmadığı; bazı sembolik tehdit maddelerinin de gerçekçi tehdit boyutuna yüklendiği tespit edilmiştir. Bunun sonunda araştırmacı "genel tehdit" (α=.94) ve "kültürel farklılık tehdidi" (α=.78) olarak isimlendirdiği iki boyut üzerinden Tehdit Ölçeği'ni değerlendirmiştir. Üsten (2018) ise tez çalışmasında ölçeği tek boyutlu olarak ele almış ve genel tehdit puanı üzerinden değerlendirme yapmıştır (α =.96). Ölçeğin uyarlama çalışmasında gerçekçi ve sembolik tehdit alt boyutlarının kuramsal yapıya uygun olarak ortaya çıkmaması nedeniyle bu çalışmada da tehdit ölçeği tek boyutlu olarak kullanılmıştır.

Gruplar Arası Temas Kalitesi Ölçeği. Gruplar arası temas kalitesi, 6 maddelik Temas Kalitesi Ölçeği ile ölçülmüştür (Islam ve Hewstone, 1993; Voci ve Hewstone, 2003; Husnu ve Crisp, 2010). Ölçekte "Suriyeli mültecilerle olan iletişimizi nasıl tanımlarsız? En uygun seçeneği işaretleyiniz" şeklinde bir yönerge verilerek katılımcıların Suriyelilerle temaslarına ilişkin değerlendirmeleri ölçülmüştür. Katılımcılardan temas kalitelerini Yüzeysel/derin, doğal/zoraki, huzursuz/huzurlu, rekabetçi/uzlaşmacı, yakın/uzak ve olumsuz/olumlu sıfatları açısından 7'li bir puanlama üzerinden değerlendirmeleri istenmiştir. 2. ve 6. maddeler ters kodlanmaktadır. Her bir kişi için ölçek puanı madde ortalamaları alınarak hesaplanmıştır. Bu ölçekten alınan puanlar arttıkça temas kalitesi artmaktadır.

Temas Miktarı Ölçeği. Gruplar arası temas miktarı 2 soru (Voci & Hewstone, 2003; Husnu ve Crisp, 2010) ile ölçülmüştür. "Suriyeli kaç kişi tanıyorsunuz" sorusunun cevapları 1'den (Hiç) 9'a (30'dan fazla) uzanan bir skala arasında değişim göstermekte ve artan sayılar yüksek temas miktarına işaret etmektedir. İkinci soru olan "Suriyeli tanıdıklarınızla ne sıklıkta görüşüyorsunuz" ise 1 'den (Hiç) 7'ye (Her gün) doğru bir değişim göstermekte ve büyük sayıların işaretlenmesi yüksek temas miktarına işaret etmektedir. 9 skalalı olan ilk soru, istatsitiksel olarak 7 skalaya dönüştürüldükten sonra iki maddenin ortalamaları alınarak temas miktarı puanı hesaplanmıştır. Yüksek puanlar, yüksek temas miktarını göstermektedir.

Bu sorulara ek olarak Pettigrew (1998)'in gruplar arası temasın olumlu olmasında oldukça önemli olduğunu belirttiği "arkadaşlığı" ölçmek amacıyla katılımcılara "Bu tanıdıklarınızdan kaçını arkadaşınız olarak tanımlarsınız?" sorusu yöneltilmiştir.

Ekonomik Zorluk Algısı. Ekonomik zorluk algısı, araştırmacılar tarafından oluşturulan 5 soru ile ölçülmüştür. Bu sorular Benson, Fox, DeMaris ve Wyk (2003)'ın çalışmasında kavramsallaştırdıkları "ekonomik zorluk" değişkeni ve bu değişkeni ölçerken kullandıkları sorular rehber alınarak belirlenmiştir. "Ekonomik durumunuzu ne kadar tatmin edici buluyorsunuz?" ve "Ülkenin ekonomik durumunu ne derece tatmin edici buluyorsunuz?" soruları, 1 (Hiç tatmin edici bulmuyorum) ile 7 (Çok tatmin edici buluyorum) aralığında likert tipi ölçüm ile ölçülmüştür. "Ekonomik durumunuz konusunda ne derece kaygı duyuyorsunuz?", "Gelecekte işsiz kalmak konusunda ne derece kaygı duyuyorsunuz?" ve "Ülkenin ekonomik durumuyla ilgili ne derece kaygı duyuyorsunuz?"sorularına yanıtlar ise 1 (Hiç kaygı duymuyorum) ile 7(Her zaman kaygı duyuyorum) aralığında yer almaktadır. Katılımcıların ekonomik zorluk algıları, 5 maddenin ortalaması alınarak hesaplanmıştır. Yüksek puanlar, algılanan ekonomik zorluğun da yüksek olduğunu göstermektedir.

İşlem

Araştırma Mersin Üniversitesi Çiftlikköy Kampüsü'nde yürütülmüştür. Çeşitli fakültelerde eğitim vermekte olan hocalardan izin alınarak derslerin verildiği sınıflara gidilmiştir. Araştırmanın amacı hakkında verilen kısa bilginin ardından gönüllü katılım sağlamak isteyen öğrencilere Bilgilendirilmiş Onam Formu, Demografik Bilgi Formu ve ölçekler verilmiştir. Çalışma sonlandıktan sonra bilgi almak isteyen öğrencilere çalışma hakkında daha detaylı bilgi verilmiştir.

Bulgular

Araştırmanın amacına uygun olarak temas miktarı, temas kalitesi ve ekonomik zorluk algısı bağımsız değişkenler; tehdit algısı ise bağımlı değişken olarak ele alınmıştır. Değişkenlere ait ortalamalar, standart sapma değerleri ve Cronbach Alfa değerleri Tablo 1'de; değişkenler arası korelasyonlar ise Tablo 2'de sunulmaktadır.

Tablo 1

Değişkenlerin Cronbach Alfa, Ortalama ve Standart Sapma Değerleri

	Cronbach Alfa	N	Ort.	SS
Temas Miktarı	.66	255	2.33	1.63
Temas Kalitesi	.78	255	3.62	1.34
Ekonomik Zorluk	.72	255	5.48	1.15
Tehdit	.94	255	3.33	.93

Tablo 2

Değişkenler Arasındaki Korelasyonlar

	1	2	3	4
1. Temas Miktarı	-			
2. Temas Kalitesi	.29**	-		
3. Ekonomik Zorluk	-.00	-.11	-	
4. Tehdit	-.18**	-.60**	.19**	-

*$p < .05$, **$p < .01$, N=255

Temas miktarı, temas kalitesi ve ekonomik zorluk algısı değişkenlerinin tehdit algısını yordayıcı rollerini test etmek amacıyla hiyerarşik çoklu regresyon analizi yürütülmüştür. Birinci adımda temas miktarı ve temas kalitesi değişkenlerinin birlikte anlamlı olarak toplam varyansın %36'sını açıkladığı bulunmuştur, $F(2,252)=69.89$, $p<.001$. İkinci Adımda modele ekonomik zorluk algısı eklendiğinde ise; bu üç değişkenin birlikte anlamlı olarak toplam varyansın %37'sini açıkladığı bulunmuştur. R2 değişiminin anlamlı bulunması ekonomik zorluk algısının açıklanan varyansa anlamlı bir katkı sağladığını göstermektedir, $F(1,251)=6.17$, $p=.01$. Bu analizlere göre üç bağımsız değişken birlikte modele atıldığında ekonomik zorluk algısının [$\beta=.13$, $t(253)=2.48$, $p=.01$] tehdit algısını pozitif yönde, temas kalitesinin [$\beta=-.58$, $t(253)=-11.03$, $p=.01$] ise negatif yönde anlamlı olarak yordadığı; ancak temas miktarının [$\beta=-.01$, $t(253)=-.26$, $p=.79$] tehdit algısının anlamlı bir yordayıcısı olmadığı görülmektedir.

Tablo 3

Hiyerarşik regresyon katsayıları

	B	SH	β
Model 1			
Sabit	4.84	.14	
Temas Miktarı	-.01	.03	-.01
Temas Kalitesi	-.41	.04	-.59**
Model 2			
Sabit	4.25	.27	
Temas Miktarı	-.01	.03	-.01
Temas Kalitesi	-.40	.04	-.58**

Ekonomik	.10	.04	.13*

*p<.05, **p<.01*
Model 1 için R^2=.36 (p<.000); Model 2 için ΔR^2=.02 (p<.05).

Suriyeli en az bir arkadaşı olanlarla hiç Suriyeli arkadaşı olmayan katılımcıların tehdit algısını karşılaştırmak amacıyla bağımsız gruplar t test analizi yürütülmüştür. Elde edilen bulgular Suriyeli en az bir arkadaşı bulunan bireylerin (Ort.=2.97, SS=.95) hiç Suriyeli arkadaşı bulunmayanlara(Ort.=3.48, SS=.88) kıyasla tehdit algısının istatistiksel olarak anlamlı düzeyde daha az olduğunu ortaya koymaktadır, t(253)=-4.19, p<.001 (Bkz. Tablo 4).

Tablo 4
Suriyeli Arkadaşı Olan ve Olmayan Katılımcıların Tehdit Algısının Karşılaştırılması

	n	Ort	SS	t	df	p
Suriyeli arkadaşı olan	76	2.97	.95	-4.19	253	.000
Suriyeli arkadaşı olmayan	179	3.48	.88			

Tartışma

Mevcut çalışmada Türkiye vatandaşı olan bireylerin, Suriyeli mülteciler hakkındaki tehdit algıları üzerinde ekonomik zorluk algısı, gruplar arası temas miktarı ve temas kalitesinin rolünü incelemek amaçlanmıştır. Günah Keçisi Hipotezi bağlamında, katılımcıların hem bireysel hem de toplumsal (ülke olarak) ekonomik duruma yönelik algıları ve kaygılarının artışı ile Suriyeli mültecileri tehdit olarak algılama düzeylerinin de artacağı öngörülmüştür. Elde edilen bulgular bu hipotezi desteklemektedir; yürütülen hiyerarşik regresyon analizi sonucunda ekonomik zorluk algısının Suriyeli mülteciler hakkındaki tehdit algısını anlamlı düzeyde pozitif olarak yordadığı bulunmuştur. Yani ekonomik zorluk algısı arttıkça tehdit algısının da arttığı görülmüştür. Bu bulgu literatürde ekonomik, siyasal vb. zorluklar nedeniyle çeşitli azınlık gruplar (örneğin göçmenler) hakkında tehdit algısının, önyargılı tutumların ve ayrımcı davranışların arttığını gösteren çalışmalar ile tutarlıdır (Ör; Gang ve ark., 2002; Butz ve Yogeeswaran 2010).

Araştırma, ekonomik zorluk algısının tehdit algısını arttırdığını bulgulamanın yanı sıra bir çözüm önerisi de sunmaktadır: Hiyerarşik regresyon analiz sonucunda gruplar arası temas kalitesinin, tehdit algısını negatif yönde anlamlı düzeyde yordadığı bulgulanmıştır. Yani temas kalitesi arttıkça Suriyeli mülteciler ile ilgili tehdit algısı azalmaktadır. Bu bulgu, pozitif temas ve artan temas kalitesinin, dış gruba yönelik önyargı, ayrımcılık ve tehdit algısı ile negatif yönde ilişkili olduğunu gösteren çalışmalar ile tutarlıdır. Özkeçeci (2017) gruplar arası temas kalitesinin, Suriyelilere yönelik gerçekçi ve sembolik tehdit algısı ile negatif ilişkili olduğunu; Yanbolluoğlu (2018) ise pozitif gruplar arası temasın, tehdit algısını azaltarak dış gruba yönelik daha olumlu duyguları yordadığını bulgulamıştır. Gruplar arası olumlu temas, gruplar arası kaygıları ve negatif stereotipleri azaltma aracılığı ile önyargıların ve negatif duyguların azalmasını sağlamaktadır (Pettigrew, 1998; Pettigrew ve Tropp, 2006). Mevcut çalışmada da benzer şekilde Suriyeli mülteciler ile temas kaliteleri artan katılımcılar, medya aracılığıyla veya başka yollarla aktarılan Suriyelilere yönelik negatif stereotipler ve duygular yerine; birebir

kurdukları olumlu temas sayesinde daha pozitif düşünceler ve duygularla hareket ederek Suriyeli mültecilerle ilgili daha az tehdit algılamış olabilirler.

Empati bireysel ilişkilerde önemli olduğu kadar gruplar arası bağlamda da oldukça etkilidir. Yürütülen meta analiz çalışmalarında gruplar arası temas ve azalan önyargı arasında, empati artışının oldukça önemli bir rolü olduğu bulunmuştur (Pettigrew ve Tropp, 2006; 2008). Türkiye'de Suriyelilere yönelik önyargıların azalmasında empatinin önemli bir değişken olduğu bulgulanmıştır (Dinçol, 2019). Mevcut çalışmada da gruplar arası temas kalitesinin artışının empati düzeyini arttırarak tehdit algısının azalması üzerinde bir rol oynamış olma ihtimali yüksektir. Yürütülen bu araştırmada gruplar arası temasın hangi değişkenler aracılığıyla tehdit algısını azalttığı sorusu yanıtlanmamıştır. Bu nedenle gelecek araştırmalar, gruplar arası temas ve tehdit algısına aracılık eden ve bu ilişkiyi düzenleyen değişkenler üzerinde incelemeler yaparak mevcut çalışma bulgularını geliştirebilirler.

Elde edilen bulgular temas miktarının tehdit algısını anlamlı olarak yordamadığını göstermiştir. Önceki bulgular ile birlikte değerlendirildiğinde gruplar arası temasın ne kadar fazla olduğunun değil ne derece kaliteli ya da olumlu olduğunun önemli olduğu ortaya çıkmaktadır. Gruplar arası temas araştırmacılarının da vurguladığı üzere her sosyal temas önyargı ve ayrımcılık üzerinde azaltıcı etkiye sahip değildir. Temasın olumlu olmadığı durumlarda önyargının azalmadığını hatta negatif temasın olumsuz kalıpyargı ve önyargılar oluşturmada etkili olduğunu bulgulayan çalışmalar bulunmaktadır (Örn, Paolini, Harwood ve Rubin, 2010; Graf, Paolini ve Rubin, 2014; Aberson, 2015). Tehdit algısı ve önyargıların azaltılmasında grupların temas halinde olması önemli olmasına rağmen bu temasın olumlu etkileşimlere zemin hazırlaması gerekmektedir.

Mevcut araştırmadan elde edilen bir diğer bulgu ise "arkadaşlığın" gruplar arası temastaki önemini göstermektedir. En az bir Suriyeli arkadaşı olan katılımcıların, Suriyeli arkadaşı olmayanlara kıyasla tehdit algılarının anlamlı düzeyde daha az olduğu bulgulanmıştır. Bu bulgu, literatürde arkadaşlığın önyargıların azalması üzerinde olumlu bir rolü olduğunu gösteren çalışma bulguları ile tutarlıdır. Pettigrew (1998), iki insanın arkadaş olması durumunun, gruplar arası olumlu temasın en iyi göstergelerinden biri olduğunu belirtmiştir. Yürütülen meta analiz çalışmasında gruplar arası arkadaşlığın, temasın önyargı üzerindeki ilişkisini düzenlediği bulgulanmıştır (Pettigrew ve Tropp, 2006). Suriyeli bir arkadaşı olan katılımcıların, arkadaşlarına yönelik olumlu duygu ve düşünceleri nedeniyle dış grup algılarının da bu doğrultuda daha olumlu olması muhtemeldir. Gelecek araştırmalar arkadaşlık değişkeni üzerinde daha fazla durabilir ve arkadaşlığın derinliğine, arkadaşlıkla ilgili algılara, bu arkadaşlığa verilen değerin ne olduğuna göre önyargıların ve tehdit algısının nasıl değişimlendiğine odaklanabilir.

Araştırmanın sınırlılıklarından bir diğeri ise verilerin üniversite öğrencilerinden elde edilmiş olmasıdır. Bu durumda araştırma bulgularını toplumun farklı kesimlerine (ör; farklı meslek gruplarından bireylere) genelleyememe sınırlılığı ortaya çıkmaktadır. Öğrenciler henüz meslek hayatlarına adım atmadıkları ve genellikle aileleri veya farklı kaynaklardan gelen maddi imkanlar ile çeşitli ihtiyaçlarını karşıladıkları için belki de ekonomik zorluk algıları, toplumdaki birçok bireyden farklılaşmaktadır. Bu durumda başka örneklemlerde ekonomik zorluk algısı ve tehdit algısı arasındaki ilişkinin gücü de farklılaşacaktır. Gelecekte toplumun farklı kesimlerinden katılımcıların da dâhil edildiği araştırmalar yürüterek Suriyeli mülteciler veya farklı gruplara dair önyargılar üzerine ekonomik algı ve kaygıların rolü üzerine daha kapsamlı bulgular elde edilebilecektir.

Özetlemek gerekirse mevcut çalışmada ekonomik zorluk algısı arttıkça Suriyeliler ile ilgili algılanan tehdidin arttığı; gruplar arası temas kalitesi arttıkça ise tehdit algısının azaldığı bulgulanmıştır. Ayrıca Suriyeli bir arkadaşa sahip olmanın da tehdit algısı üzerinde azaltıcı bir etkisi olduğu görülmüştür. Bu bulgular Suriyeli mültecilere yönelik tehdit algısını, dolayısıyla önyargıları ve ayrımcılığı azaltma konusunda önemli bilgiler sunmaktadır. Öncelikle algılar değiştirilebilir özelliğe sahiptir: Suriyeli mültecilerin ekonomik sıkıntı yarattığına, bireylerin iş gücünü ellerinden aldıklarına, kültürel olarak tehdit edici olduklarına vb. yönelik algıları değiştirmek için başta medya olmak üzere birçok alanda çeşitli programlar, kampanyalar, kamu spotları aracılığıyla müdahaleler yapılabilir. İkinci olarak ise gruplar arası olumlu temasın tehdit algısını azaltabildiğine yönelik bulgu, Suriyeli mülteciler ile kurulacak olumlu temas girişimleri ve müdahale programlarına ihtiyaç duyulduğunu göstermektedir. Suriyeli mülteciler ve Türkiye vatandaşları, çeşitli eğitim programları aracılığı ile bir araya getirilebilir; okullarda iki grubu kaynaştırmaya yönelik etkinlikler düzenlenebilir; medyada gruplar arası olumlu temasın ve özellikle de arkadaşlığının vurgulandığı kısa filmler gösterilebilir. Bunlar uygulamada pratik ve oldukça etkili olabilecek önerilerdir. Bu ve benzeri etkisi olabilecek birçok yöntemle, ülkemize savaştan kaçıp sığınmış olan bu bireylere yönelik önyargı ve ayrımcılığın azaltılması gerektiği yönünde bir farkındalık oluşturulabilir.

KAYNAKÇA

Alberson, C. L. (2015). Positive Intergroup Contact, Negative Untergroup Contact, And Threat As Predictors Of Cognitive And Affective Dimensions Of Prejudice. *Group Processes & Intergroup Relations, 18(6),* 743-760.

Alibeli, M., ve Yaghi, A. (2012). Theories Of Prejudice And Attitudes Toward Muslims İn The United States. *International Journal of Humanities and Social Science, 2(1)*, 21–29.

Aronson, E., Wilson, T. D. ve Akert, R. M. (2012). *Sosyal psikoloji.* Okhan Gündüz (Çev.). İstanbul: Kaknüs.

Balaban, Ç. D. (2013). *The Roles of Intergroup Threat, Social Dominance Orientation And Right Wing Authoritarianism in Predicting Turks' Prejudice Toward Kurds.* (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Orta Doğu Teknik Üniversitesi, Ankara.

Benson, M. L., Fox, G. L., DeMaris, A., ve Wyk, J. V. (2003). Neighborhood Disadvantage, Individual Economic Distress and Violence Against Women in Intimate Relationships. *Journal of Quantitative Criminology, 19*, 207-235.

Butz, D. ve Yogeeswaran, K. (2011). A New Threat in The Air: Macroeconomic Threat İncreases Prejudice Against Asianamericans. *Journal of Experimental Social Psychology, 47(1)*, 22–27.

Curşeu, P. L., Stoop, R. ve Schalk, R. (2007). Prejudice Toward İmmigrant Workers Among Dutch Employees: Integrated Threat Theory Revisited. *European Journal of Social Psychology, 37* 125-140. Doi: 10.1002/ejsp.331.

Dollard, J., Doob, L., Miller, N., Mowrer, O. ve Sears, R. (1939). *Frustration And Aggression.* New Haven: Yale University Press.

Emerson, M.O., Kimbro, R.T. ve Yancey, G. (2002). Contact Theory Extended: The Effects Of Prior Racial Contact On Current Social Ties. *Social Science Quarterly, 83*, 745–761.

Gang, I. N., Rivera-Batiz, F. ve Yun, M.-S. (2002). Economic Strain, Ethnic Concentration And Attitudes Towards Foreigners in The European Union. IZA Discussion Paper, 578.

Göregenli, M. (2012). Temel Kavramlar: Önyargı, Kalıpyargı ve Ayrımcılık. (ed. Kenan Çayır, Müge Ayan Ceyhan). *Ayrımcılık Çok Boyutlu Yaklaşımlar* içinde(17-27) İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.

Graf, S., Paolini, S. ve Rubin, M. (2014). Negative Intergroup Contact Is More İnfluential, But Positive Intergroup Contact Is More Common: Assessing Contact Prominence And Contact Prevalence in Five Central European Countries. *European Journal of Social Psychology, 44*, 536-547.

Hovland, C. ve Sears, R. (1940). Minor Studies of Aggression: Correlation of Lynchings With Economic İndices. *Journal of Psychology. 9*, 301–310.

Husnu, S. ve Crisp, R. J. (2010). Elaboration Enhances The Imagined Contact Effect. *Journal of Experimental Social Psychology, 46,* 943-950.

Islam, M. R., ve Hewstone, M. (1993). Dimensions Of Contact As Predictors of Intergroup Anxiety, Perceived Out-Group Variability, And Out-Group Attitude: An Integrative Model. *Personality and Social Psychology Bulletin,19(6)*, 700-710.

Karaoğlu, E. (2015). *The Role of Social Dominance Orientation, Empathy and Perceived Threat in Predicting Prejudice of Turkish Citizens Toward Syrian Immigrants.* (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Orta Doğu Teknik Üniversitesi, Ankara.

Kteily, N. S., Hodson, G., Dhont, K. ve Ho, A. K. (2017). Predisposed To Prejudice But Responsive To İntergroup Contact? Testing The Unique Benefits Of İntergroup Contact Across Different Types Of İndividual Differences. *Group Processes and Intergroup Relations, 22,* 1-23.

Küçükkömürler, S. ve Sakallı Uğurlu, N. (2017). Gruplar Arası İlişkileri Düzenlemede Sosyal Temas Kuramları: Gruplar Arası, Yayılmacı ve Hayali Temas. *Nesne Psikoloji Dergisi, 5(9),* 1-31.

Öğretir, A. D. ve S. Özçelik. (2008). The Study of Ethnocentrism, Stereotype And Prejudice: Psycho-Analytical And Psycho-Dynamic Theories. *Journal Of Qafqaz University, 24*, 236-244.

Özkeçeci, H. H. (2017). *The Role of Contact and The Perceptıon of Threat in Prejudıce towardsSyrıans in Turkey.* (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Boğaziçi Üniversitesi, İstanbul.

Paolini, S., Harwood, J. ve Rubin, M. (2010). Negative Intergroup Contact Makes Group Memberships Salient: Explaining Why Intergroup Conflict Endures. *Personality and Social Psychology Bulletin, 36(12)*, 1723–173.

Pettigrew, T. F. (1998). Intergroup Contact Theory. *Annual Reviews of Psychology, 49,* 65-85.

Pettigrew, T. F. ve Troop, L. R. (2006). A Meta-Analytic Test of İntergroup Contact Theory. *Journal of Personality and Social Psychology, 90*, 751-786.

Pettigrew, T. F. ve Tropp, L. R. (2008). How Does İntergroup Contact Reduce Prejudice? Meta Analytic Tests Of Three Mediators. *European Journal of Social Psychology, 38*, 922–934.

Pettigrew, T.F., Tropp, L.R., Wagner, U. ve Christ, O. (2011). Recent Advances In Intergroup Contact Theory. *International Journal of Intercultural Relations, 35*, 271-280.

Pratto, F., Sidanius, J., Stallworth, L. M. ve Malle, B. F. (1994). Social Dominance Orientation: A Personality Variable Predicting Social And Political Attitudes. *Journal of Personality and Social Psychology, 67,* 741-763.

Riek, B. M., Mania, E. W. ve Gaertner, S. L. (2006). Intergroup Threat and Outgroup Attitudes: A Meta-Analytic Review. *Personality and Social Psychology Review, 10(4),* 336-353.

Sakallı-Ugurlu, N., Yalçın, Z. S., ve Glick, P. (2007). Ambivalent Sexism, Belief In A Just World, And Empathy As Predictors Of Turkish Students' Attitudes Towards Rape Victims. *Sex Roles, 57*, 889-895.

Sherif, M., Harvey, 0. J., White, B. J., Hood, W. R. ve Sherif, C. W. (1961). *Intergroup Conflict And Cooperarion.* Norman: University of Oklahoma Book Exchange.

Stangor, C. (2009). The Study of Stereotyping, Prejudice, And Discrimination within Social Psychology: A Quick History Of Theory And Research T. D. Nelson (Ed.). *Handbook of prejudice, stereotyping, and discrimination.* (s. 1-22) New York: Psychology Press.

Stephan, W. G., Ybarra, O., Martinez, C., Schwarzwald, J. ve Tur-Kaspa (1998). Prejudice Toward Immigrants To Spain And Israel: An Integrated Threat Theory Analysis. *Journal of Cross Cultural Psychology, 29,* 559-576.

Stephan, W. G., Stephan, C. W., ve Gudykunst, W. B. (1999). Anxiety in Intercultural Relations: A Comparison Of Anxiety/Uncertainty Management Theory And İntegrated Threat Theory. *International Journal of Intercultural Relations, 23*, 613–628

Stephan, W. G., Ybarra, O. ve Bachman, G. (1999). Prejudice Toward Immigrants: An Integrated Threat Theory. *Journal of Applied Social Psychology, 29*, 2221-2237.

Stephan, W.G. ve Stephan, C. W. (2000). An İntegrated Threat Theory Of Prejudice. *Oskamp, S. (Ed). Reducing prejudice and discrimination.* (23-47) New Jersey: Lawrence Erlbaum Associates.

Stephan, W. G., Boniecki, K. A., Ybarra, O., Bettencourt, A., Ervin, K. S. Jackson, L. A., McNatt, P. S. ve Renfro, L. C. (2002). The Role of Threats In The Racial Attitudes of Blacks And Whites. *Personality and Social Psychology Bulletin, 28*, 1242–1254.

Stephan, W. G., Ybarra, O. ve Rios M. K. (2009). Intergroup Threat Theory. T. D. Nelson (Ed.), *Handbook of prejudice, stereotyping, and discrimination* içinde (s. 43-59). New Jersey: Lawrence Erlbaum Associates.

Tajfel, H. (1974). Social Identity And İntergroup Behaviour. *Social Science Information, (13)* 65.

Uysal Dinçol, D. M. (2019). *Prejudice Towards Syrian Refugees In Turkey From A Multilevel Approach: The Effects Of Empathy And Threat In Particular Contexts*. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Yeditepe Üniversitesi, İstanbul.

Üsten, E. (2018). *Gendered Perceptions of Threat from Immigrant Minorities: A Social Psychological Analysis of Prejudice Against Syrians in Turkey.* (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Yaşar Üniversitesi, İzmir.

Vezzali, L., Hewstone, M., Capozza, D., Trifiletti, E. ve Bernardo, G.A. (2017). Improving Intergroup Relations With Extended Contact Among Young Children: Mediation By Intergroup Empathy And Moderation By Direct Intergroup Contact. *Journal of Community Applied. Social Psychology., 27*, 35–49.

Voci, A., ve Hewstone, M. (2003). Intergroup Contact And Prejudice Toward Immigrants in Italy: The Mediational Role Of Anxiety And The Moderational Role Of Salience. *Group Processes and Intergroup Relations, 6*, 37–54.

Walters M. (2011). A General Theories of Hate Crime? Strain, Doing Difference And Self Control. *Critical Criminology 19*(4), 313-330.

Yanbolluoğlu, Ö. (2018). *Suriyeli Mültecilere Yönelik Duygular ve Algılanan Sosyal Mesafede, Gruplar Arası Pozitif ve Negatif Temas, Sosyal Baskınlık Yönelimi, Gruplar Arası Tehdit ve Gruplar Arası Kaygının Rolü.* (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Uludağ Üniversitesi, Bursa.

International
Congress of Human Studies
Uluslararası İnsan Çalışmaları Kongresi ISBN:NNNN-NNNN

Examination of Sustainability Strategies of Businesses Manufacturing Goods and Services in Sports Industry: The Case of Eskişehir

Spor Endüstrisinde Mal ve Hizmet Üreten İşletmelerin Sürdürülebilirlik Stratejilerinin İncelenmesi: Eskişehir Örneği

Arif Yüce*
Sevda Gökce Yüce**
Hakan Katırcı***

Abstract

The concept of sustainability, defined as "meeting today's needs without compromising the ability to meet the needs of future generations", is one of the most important issues of our time. The fact that the scientific and environmental threats that humanity should be concerned about become more and more apparent day by day has led communities to take measures or seek alternative solutions to these issues. The concept of sustainable production/consumption is one of the key points that need to be addressed in terms of both measures and alternatives. As one of the most important industries of today, the sports

Özet

"Gelecek kuşakların gereksinimlerini karşılayabilme olanağından ödün vermeden bugünün gereksinimlerinin karşılanması" olarak tanımlanan sürdürülebilirlik kavramı günümüzün en önemli konularından biri konumdadır. İnsanlığın endişe duyması gereken bilimsel ve çevresel tehditlerin günden güne daha da belirgin bir hale gelmesi toplumları bu konulara yönelik önlem alma ya da alternatif çözümler aramaya sevk etmiştir. Sürdürülebilir üretim-tüketim anlayışı gerek önlemler gerekse de alternatifler kapsamında üzerinde durulması gereken kilit noktalardan biridir. Günümüzün en önemli endüstrilerin biri olan spor endüstrisi,

* Arif Yüce, Dr., Eskişehir Teknik Üniversitesi, Spor Yöneticiliği, arifyuce@eskisehir.edu.tr
** Sevda Gökce Yüce, Araş. Gör., Eskişehir Teknik Üniversitesi, Spor Bilimleri Fakültesi, Spor Yöneticiliği, Eskişehir, Türkiye, sgokce@anadolu.edu.tr
*** Hakan Katırcı, Doç. Dr. Eskişehir Teknik Üniversitesi, Spor Bilimleri Fakültesi, Spor Yöneticiliği, Eskişehir, Türkiye, hakankatirci@eskisehir.edu.tr

industry appeals to a wide range of consumers through a wide range of goods and services offered to consumers. At this point, it is considered important to look out for sustainable production/consumption and implement sustainability strategies both in terms of enterprises and also products and services offered to consumers. In this context, the main purpose of this research is to examine the sustainability strategies of the businesses manufacturing goods and services in their operations in the sports sector and to present the current situation. Within the scope of this research, semi-structured interviewing, one of the qualitative research techniques, was used. The interviews were conducted in Eskişehir with the senior executives of companies manufacturing goods and services in the sports sector between January 1st and March 10th in 2019, and the current situation was revealed. As a result of the research, it was found that the awareness levels of the companies regarding sustainability are not sufficient and the strategies implemented in this direction are also insufficient

Keywords: Sustainability, Sports, Sustainability in Sports, Sustainable Strategies in Sports

tüketicilere sunduğu çok çeşitli mal ve hizmetler aracılığı ile oldukça geniş bir tüketici kitlesine hitap etmektedir. Bu noktada hem işletmeler açısından hem de tüketicilere sunulan ürün ve hizmet açısından sürdürülebilir üretim-tüketimin gözetilmesi ve sürdürülebilirliğe ilişkin stratejilerin uygulanması önemli görülmektedir. Bu kapsamda bu araştırmanın temel amacı; spor sektöründe mal ve hizmet üreten işletmelerin faaliyetlerinde sürdürülebilirliğe ilişkin stratejilerinin incelenmesi ve var olan durumun ortaya konulmasıdır. Nitel araştırma tekniklerinden yarı yapılandırılmış görüşme tekniğinin kullanıldığı araştırma kapsamında 1 Ocak-10 Mart 2019 tarihleri arasında Eskişehir ilinde spor sektöründe mal ve hizmet üreten firmaların üst düzey yöneticileri ile görüşmeler gerçekleştirilmiş ve mevcut durum ortaya konulmuştur. Araştırma sonucunda firmaların sürdürülebilirliğe ilişkin farkındalık düzeylerinin yeterli seviyede olmadığı ve bu doğrultuda uygulanan stratejilerin de yetersiz olduğu saptanmıştır.

Anahtar Kelimeler: Sürdürülebilirlik, Spor, Sporda Sürdürülebilirlik, Sporda Sürdürülebilirlik Stratejileri

Giriş

Sürdürülebilirlik kavramına yönelik geçmişten günümüze farklı tanımlar ve yaklaşımlar olmasına rağmen bugüne kadar gerçekleştirilmiş en kabul gören tanım Dünya Çevre ve Kalkınma Komisyonu (World Commission on Environment and Development) tarafından "ortak geleceğimiz" adlı raporda ortaya konulmuştur. Bu raporda sürdürülebilirlik kavramı "Gelecek kuşakların gereksinimlerini karşılayabilme olanağından ödün vermeden bugünün gereksinimlerinin karşılanması" şeklinde tanımlanmıştır (WCED, 1987). Gerek kısa gerekse de uzun dönemler arasında ihtiyaç duyulan

dengeyi ifade eden sürdürülebilirlik kavramının özünde çevresel, sosyal ve ekonomik unsurlar bulunduğu, tüm bu unsurların birbirleri ile iç içe geçtiği, birbirinden etkilendiği ve bir etkileşim içerisinde olduğu ifade edilebilir (Appleton, 2006, Fischer vd., 2008; WCED, 1987). Çevresel sürdürülebilirlik, doğanın korunarak, özünü kaybetmeksizin sonraki kuşaklara aktarılmasını, farklı bir ifade ile doğal sermayenin korunmasını ifade etmektedir (Goodland, 1995). Sosyal sürdürülebilirlik öncelikle nesiller arası eşitliği ifade ederken, işgücü kaynağı olan insanın hem gümlük hem de iş yaşamı süresince sahip olduğu tüm hakların optimal düzeyde sağlanmasını amaçlamaktadır (Choi ve Ng, 2011). Ekonomik sürdürülebilirlik kavramı ise temeli sermaye kavramına dayanan ekonomik sistemlerin kendini sürdürülebilmesini ve işgücü, hammadde ve enerjinin verimli bir şekilde kullanılmasını ifade etmektedir (Basiago, 1999; Choi ve Ng, 2011).

Spor içerisinde barındırdığı farklı dinamikler sayesinde sosyal, çevresel ve ekonomik sürdürülebilirlik kapsamında birçok konuda önemli görevler üstlenmektedir (Casper ve Pfahl, 2015). Bununla birlikte spor ve sürdürülebilir kalkınmanın arasında güçlü bir bağ olduğu, böylece hem sporun sürdürülebilirlik kavramı üzerinde bir etkiye sahip olduğu hem de sürdürülebilirlik kavramından etkilendiği belirtilmektedir (IOC, 2006). Birleşmiş Milletler yayınladığı raporlarda sporu sürdürülebilir kalkınmanın öncü güçlerinden biri olarak kabul etmekte ve sporu "2030 Sürdürülebilir Kalkınma Hedefleri" içerisinde güçlü bir araç olarak göstermektedir (UN, 2017; United Nations, 2015). Buna paralel olarak 2018 yılında gerçekleştirilen "Sürdürülebilir Değişimler" konferansında da sporun sürdürülebilirlik konusunda öncü sektörlerden biri olduğu vurgulanmıştır (Campelli, 2019).

Spor endüstrisi, sporla doğrudan ya da dolaylı ilişkisi olan mal ya da hizmetlerin bulunduğu, somut-soyut ürünlerin tamamını kapsamaktadır (Funk vd., 2016).Yaklaşık 1.3 trilyon dolarlık bir pazar payına sahip (Plunkett Research, 2018) ve günümüzün en önemli endüstrilerin biri olan spor endüstrisi, tüketicilere sunduğu çok çeşitli mal ve hizmetler aracılığı ile oldukça geniş bir tüketici kitlesine hitap etmektedir. Bu noktada spor endüstrisi içerisinde yer alan her ürünün (mal ve hizmet) sürdürülebilir nitelikler taşımasının önemi ortaya çıkmaktadır. Bunlara ek olarak spor yönetimi kapsamında örgütlerin çevresel konularda farklılaşan istek ve ihtiyaçları karşılayabilmek adına yönetim stratejilerinde sürdürülebilirlik kavramına yönelik farkındalıklarını arttırmaları, bilgi sahibi olmaları ve bu doğrultuda insan kaynaklarını yönetmeleri de önemli hususlar arasında yerini almaktadır (Casper ve Pfahl, 2012). Dünya çapında spor endüstrisinin önde gelen firmaları ile birlikte birçok kuruluşun sürdürülebilirlik konusunda çeşitli çalışmaları söz konusudur. Bu noktada uluslararası düzeyde spor ürünleri üreten firmaların özellikle 2000'li yıllardan bu yana sürdürülebilirlik unsurunu temel alan üretim politikalarını benimsedikleri ve buna paralel olarak iletişim kampanyaları yürüttükleri görülmektedir (Adidas, 2018; Puma, 2018; Nike, 2018; UA, 2018). Ne var ki, spor mal ve hizmetleri üreten firmaların global olarak üretim ve yönetim stratejilerinde sürdürülebilirlik unsurunu benimsemelerine rağmen yerel ölçekte bu stratejilerin ne derece benimsendiği ve uygulandığına dair somut bir bilgi söz konusu değildir.

Sporun ve spor endüstrisinin sahip olduğu nitelikler nedeniyle spor ürünlerinde sürdürülebilir üretim-tüketim anlayışı gerek önlemler gerekse de alternatifler kapsamında üzerinde durulması gereken kilit noktalardan biridir. Bu noktada hem işletmeler açısından hem de tüketicilere sunulan ürün ve hizmet açısından sürdürülebilir üretim-tüketimin gözetilmesi ve sürdürülebilirliğe ilişkin stratejilerin uygulanması önemli görülmektedir. Bu kapsamda bu araştırmanın temel amacı; yerel ölçekte spor

sektöründe mal ve hizmet üreten işletmelerin faaliyetlerinde sürdürülebilirliğe ilişkin stratejilerinin incelenmesi ve var olan durumun ortaya konulmasıdır.

Yöntem

Araştırma kapsamında nitel araştırma tekniklerinden yarı yapılandırılmış görüşme tekniğinden yararlanılmıştır. Araştırmanın evrenini Eskişehir'de faaliyet gösteren ve spor endüstrisinde mal ve hizmet üreten işletmeler oluştururken, örneklemi spor malı üreten 6, hizmet üreten 8 firma olmak üzere toplam 13 firma oluşturmaktadır. Katılımcıların belirlenmesinde nitel araştırmalarda yaygın olarak kullanılan yargısal örnekleme yönteminden yararlanılmıştır. Araştırma amacına uygun olarak 01 Ocak-10 Mart 2019 tarihleri arasında Eskişehir ilinde spor sektöründe mal ve hizmet üreten firmaların üst düzey yöneticileri ile görüşmeler gerçekleştirilmiş ve mevcut durum tespit edilmiştir. Üst düzey yöneticilerin ve bağlı bulundukları firmaların sürdürülebilirlik ile ilgili görüş ve stratejilerinin belirlenmesine yönelik araştırmacılar tarafından oluşturulmuş 2 farklı yarı yapılandırılmış görüşme formu kullanılmıştır. Buna göre uzman görüşleri ve ilgili literatür çerçevesinde oluşturulan görüşme formları spor ürünü üreten firma yöneticilerine uygulanmak üzere iki farklı şekilde hazırlanmıştır. Spor hizmeti üreten firma yöneticilerine yönelik görüşme formunda 9, spora malı üreten firma yöneticilerine ilişkin formda ise 6 soru yer almıştır. İlgili sorular Tablo 1. ve Tablo 2.'de gösterildiği gibidir:

Tablo 1. Spor Hizmeti Sunan Firma Yöneticilerine Yönelik Görüşme Formu Soruları

1. Sürdürülebilirlik hakkında bilgilerinizi paylaşır mısınız?
2. Çalıştığınız tesislere ilişkin binalarda sürdürülebilirliğe ilişkin unsurlar var mı? Nelerdir?
3. Çalıştığınız tesislerde çalışanlara ve yöneticilere sürdürülebilirlik hakkında bilgilendirme/bilinçlendirme yapılıyor mu? Ya da buna yönelik politikalar var mı? Nelerdir?
4. Çalıştığınız spor salonunun ya da markanın sürdürülebilirliğe ilişkin kullanıcıları-müşterileri bilgilendirme/bilinçlendirmeye yönelik politikaları ya da çalışmaları var mı? Nelerdir?
5. Çalıştığınız tesislerde sürdürülebilir nitelikler taşıyan ürün/ekipman, sistem vb. var mı? Nelerdir?
6. Çalıştığınız tesislerde enerji tasarrufuna yönelik ekipmanlar var mı? Nelerdir?
7. Çalıştığınız tesislerde enerji tasarruflu aydınlatma vb. kullanılıyor mu? Kullanılıyorsa nerelerde kullanılıyor?
8. Çalıştığınız tesislerde geri dönüşüme yönelik atık toplama kutuları var mı?
9. Yöneticilik yaptığınız spor salonunda sürdürülebilir nitelikli ürünler ile ilgili talep geliyor mu?

Tablo 2. Spor Malı Üreten Firma Yöneticilerine Yönelik Görüşme Formu Soruları

1. Sürdürülebilirlik hakkında bilgilerinizi paylaşır mısınız?
2. Çalıştığınız mağazanın ya da markanın çalışanlarına ve yöneticilerine sürdürülebilirlik hakkında bilgilendirme/bilinçlendirmeye yönelik politikaları var mı? Nelerdir?
3. Çalıştığınız mağaza, marka ya da markaların sürdürülebilirliğe ilişkin kullanıcıları-müşterileri bilgilendirme/bilinçlendirmeye yönelik politikaları ya da çalışmaları var mı? Nelerdir?
4. Çalıştığınız marka ya da markaların sürdürülebilir nitelikli ürün/ürünleri var mı? Varsa ne gibi özellikleri barındırmaktadır?
5. Çalıştığınız marka ya da markaların sürdürülebilir nitelikli ürün/ürünleri varsa fiyatlandırma politikaları nasıldır? (Muadillerine göre daha pahalı/daha ucuz vb.)
6. Çalıştığınız mağazada sürdürülebilir nitelikli ürünler ile ilgili talep geliyor mu? Bu ürünler ile ilgili bilgi talep ediliyor mu?

Tablo 1. ve Tablo 2.'de görüldüğü üzere spor sektöründe mal ve hizmet üreten firmalarda çalışan bireylere temel olarak kendileri ve firmalarının sürdürülebilirlik kavramı anlayışına dair yönetim ve stratejilerine yönelik sorular yöneltilmiştir. Gerçekleştirilen görüşmeler ses kaydetme özelliğine sahip cihazlar ile kayıt altına alınmış ve daha sonra deşifre edilerek yazılı metinler haline dönüştürülmüştür. Yazılı metinler haline dönüştürülen görüşmeler içerik analizi yöntemi aracılığı ile doktora derecesine sahip 3 araştırmacı tarafından analiz edilmiş ve örneklendirilerek sunulmuştur. İçerik analizi kapsamında kodlayıcılar arası güvenirlik katsayısı hesaplanırken Miles ve Huberman, (1994) formülü esas alınmıştır. İçerik analizinde kodlayıcılar arası güvenirliğe ait katsayının 0.80 ve üzeri olması beklenmektedir. Araştırma kapsamında belirlenen kod ve temalara yönelik güvenirlik katsayılarının 0,80-1.00 arasında değiştiği belirlenmiştir (Tablo 3-4.). Buna göre araştırma kapsamında kodlayıcılar arası güvenirlik değerlerinin kabul edilebilir düzeyde olduğu ifade edilebilir.

Bulgular

Araştırma kapsamında elde edilen veriler sporda hizmet üreten işletmelerde ve sporda mal üreten işletmelerde sürdürülebilirlik anlayışı olmak üzere iki şekilde analiz edilmiştir. Buna göre ilgili analizler sonucu ortaya çıkan tema ve kodlar sırasıyla Tablo 3. ve Tablo 4.'de görüldüğü gibidir:

Tablo 3. Sporda Hizmet Üreten İşletmelerde Sürdürülebilirlik Anlayışına Yönelik Temalar

Tema	Kodlar	Kodlayıcılar Ar. Güv.
Tesis/Bina Sürdürülebilirliği	Mevcut Değil Farkındalık	1,00
Tasarruflu Aydınlatma	Mevcut	1,00
Sürdürülebilirlik Bilgisi	Devamlılık Bilgisi Yok Pozitif Davranış	1,00
Sürdürülebilir Nitelikli Talep	Yok	1,00
Sürdürülebilir Ekipman-Sistem	Su tasarruflu ekipman Isı geri kazanım Eliptik cihazlar	1,00
Kullanıcı-Müşteri Bilgilendirme	Yok Afişler	1,00
Enerji Tasarrufu	Eliptik Aydınlatma	1,00
Çalışan Bilgilendirmeleri	Yok Enerji Tasarrufu Bireysel Bilgilendirme	1,00
Atık Toplama-Geri Dönüşüm	Yok Plastik-Kâğıt Pil	1,00

Tablo 3.'de görüleceği üzere sporda hizmet üreten işletmelerde sürdürülebilirlik anlayışına yönelik yöneltilen sorulara yönelik olarak "Tesis/Bina Sürdürülebilirliği", "Tasarruflu Aydınlatma", "Sürdürülebilirlik Bilgisi", "Sürdürülebilir Nitelikli Talep", "Sürdürülebilir Ekipman-Sistem, Kullanıcı-Müşteri Bilgilendirme", "Enerji Tasarrufu", "Çalışan Bilgilendirmeleri", "Atık Toplama-Geri Dönüşüm" olmak üzere 9 farklı tema oluşturulmuştur. İlgili temalar içerisinde ise toplam 21 kod yer almıştır. Kodlayıcılar arası güvenirlik katsayısı tüm temalarda (α=1,00) olarak saptanmıştır.

Tablo 4. Sporda Mal Üreten İşletmelerde Sürdürülebilirlik Anlayışına Yönelik Temalar

Tema	Kodlar	Kodlayıcılar Ar. Güv.
Sürdürülebilirlik Bilgisi	Uzun Vade Dünya'nın Ömrü Devamlılık Denge Bilgisiz	0,8
Sürdürülebilir Nitelikli Ürün	Yok Proje Bilgisiz Atık Geri Dönüşüm	1,00
Sürdürülebilir Nitelikli Ürün Talebi	Reklam Etkisi Bilinmiyor	1,00
Mağaza-Marka Politikası	Yok	1,00

	Eğitim Bilinçlendirme	
Fiyatlandırma	Daha Ucuz Daha Pahalı	1,00

Tablo 3.'de görüleceği üzere sporda mal üreten işletmelerde sürdürülebilirlik anlayışına yönelik yöneltilen sorulara yönelik olarak Sürdürülebilirlik Bilgisi, Sürdürülebilir Nitelikli Ürün, Sürdürülebilir Nitelikli Ürün Talebi, Mağaza-Marka Politikası, Fiyatlandırma olmak üzere 5 farklı tema oluşturulmuştur. İlgili temalar içerisinde ise toplam 16 kod yer almıştır. Kodlayıcılar arası güvenirlik katsayısının (α=0,80-1,00) değiştiği belirlenmiştir.

Tartışma ve Sonuç

Temel amacının; yerel ölçekte spor sektöründe mal ve hizmet üreten işletmelerin faaliyetlerinde sürdürülebilirliğe ilişkin stratejilerinin incelenmesi ve var olan durumun ortaya konulması olan çalışma kapsamında gerek hizmet gerekse de mal üreten firmalarda yöneticilik yapan bireylerin ve bu işletmelerin sürdürülebilirlik konusunda yeterli düzeyde bilgi ve farkındalığı olmadığı belirlenmiştir. Elde edilen edilen veriler kapsamında hizmet üreten işletmelerde çalışan bireylerin sürdürülebilirlik hakkında bilgi sahibi olmadıkları ya da bilgi sahibi olanların da kavramı yeteri kadar bilmedikleri tespit edilmiştir. Buna göre bireyler sürdürülebilirlik kavramını genellikle devamlılık olarak yorumlamış ve bunu içerisinde bulundukları örgütün devamlılığı, karlılığı vb. unsurlarla eşleştirmişlerdir. Yine katılımcılardan bazıları tüketicilere yönelik olarak gerçekleştirdikleri samimi ve güler yüzlü hizmeti sürdürülebilirliğin bir unsuru olarak nitelendirmişlerdir. Her ne kadar bu durum sosyal sürdürülebilirlik kapsamında değerlendirilebilecek olsa da, sürdürülebilirlik kavramı sadece devamlılık ve insan ilişkileri üzerine odaklanan bir kavram olmaktan ziyade ekonomik, sosyal ve çevresel bütünlük gerektiren, üst düzey önem ile tüm insanlığın geleceğini ilgilendiren bir konudur (Herremans ve Reid, 2002; Thompson, 2010).

Sporda hizmet üreten en temel işletme tiplerinden biri olan spor ve sağlık merkezleri özelinde gerçekleştirilen çalışmaya katılan bireylerin tamamı, çalıştıkları spor salonuna ilişkin binaların herhangi bir sürdürülebilir niteliğe (LEED sertifikası, yeşil bina vb.) sahip olmadığını belirtirken, yine tüm katılımcılar spor salonlarında tasarruflu aydınlatma kullanıldığını ifade etmişlerdir. Türkiye'de sürdürülebilir niteliğe sahip spor tesislerinin sayısı oldukça sınırlı olduğu ifade edilebilir. Bu noktada spor salonlarının bazılarının küçük ölçekli olmasından dolayı bu tarz bir niteliğe sahip olamamaları normal olarak yorumlanabilir. Buna rağmen tasarruflu aydınlatma kullanımı günümüzde oldukça yaygın bir uygulamadır (Goodlight, 2018). Dolayısıyla bu tarz bir aydınlatmanın kullanılması da olması gereken bir durum olarak yorumlanabilir. Spor salonunda ve soyunma odalarında kullanılan ekipmanlar arasında sürdürülebilir nitelikli ürünlerinin olduğunu belirten yöneticiler bunları yoğunlukla eliptik cihazlar başlığı altında aktarırken diğer nitelikleri su tasarrufu sağlayan bataryalar ve ısıyı geri kazanımı sağlayan cihazlar olarak ifade etmişlerdir. Danko ve arkadaşları (2012), elektrik enerjisi yerine kinetik enerji kullanılan yeşil teknolojilerin spor salonlarında enerji kullanımının en aza indirgenmesi için önemini vurgulamış ve kullanılan eliptik makinaların sadece bireylerin kendi vücutlarını geliştirmeye değil aynı zamanda dünyanın da gelişimine katlı sağlayacağını ifade etmektedir. Buna

paralel olarak psikolojik bir doyum içerisine girecek bireyin sosyal olarak da sürdürülebilirliğe katkı sağlayacağı düşünülmektedir. Günümüzde su tasarruflu bataryalar su kullanımının kontrol altına alınması ve gerekli tasarrufun sağlanması adına oldukça önemli görülmektedir. Dolayısıyla spor-sağlık salonları gibi suyun farklı hizmetler amacıyla yoğun olarak tüketildiği işletmelerde su tasarrufu önemli bir unsur olarak tekrar ön plana çıkmaktadır (Cohen vd., 2009; Porteshawver, 2009). Yöneticiler çalıştıkları spor salonlarında geri dönüşüme yönelik plastik, kağıt ve pillere yönelik atıp toplama kutuları olduğunu belirtmişlerdir. Eskişehir Tepebaşı Belediyesi ambalaj atıkları (plastik, cam, kağıt, karton, metal, kompozit vb.), bitkisel atık yağlar, atık piller, tekstil atıkları, atık elektrikli ve elektronik eşyaların evsel atıklardan ayrıştırılması ve toplanması konusunda oldukça titiz çalışmalar ve hizmetler yürütmektedir (Tepebaşı Belediyesi, 2019). Yerel yönetim destekli olarak teşvik edilen atık toplama kutuları özellikle Eskişehir'de mahallelerde, okullarda, iş yerlerinde olmak üzere neredeyse hemen her binada mevcuttur. Bu noktada önemli olan konunun teşvik edilen sistemin doğru işleyişine ayak uydurabilmek ve desteklemek olduğu ifade edilebilir. Spor-sağlık merkezleri içilebilir su konusunda da hassas olunması gereken alanlardan biridir. Bu merkezlerde kullanılan içilebilir sular genellikle tüketicilere pet şişede sunulmaktadır. Tek kullanımlık olarak tüketicilere sunulan bu pet şişelerin geri dönüştürülebilir atıklar arasında muhafaza edilmesi gerekli değerlendirmelerin yapılması hem firmanın kendisi hem de yerel yönetimler bazında toplumsal şekilde sürdürülebilirlik unsuruna ekolojik olarak katkı sağlayabilecektir.

Yöneticiler tüketicilerden sürdürülebilir nitelikler taşıyan ürün ya da hizmetlere yönelik bir talep olmadığını belirtirken tüketicileri ve çalışanları bilgilendirmeye yönelik olarak afişler, uyarılar kullandıklarını, bunların olmaması durumunda ise bireysel olarak bilgilendirme için çaba harcadıklarını belirtmişlerdir. Ne var ki herhangi bir bilgilendirme/bilinçlendirmeyle alakalı faaliyeti olmayan spor salonlarının daha yoğunlukta olduğu belirlenmiştir.

Sporda mal üreten işletmelerde yöneticilik yapan bireylerin sürdürülebilirlik kavramına ilişkin bilgileri kapsamında devamlılık, denge, uzun vade ve dünyanın ömrü gibi kodlar ön plana çıkmıştır. Casper ve Pfahl (2012), spor yöneticilerinin değişen koşullar ile birlikte farklılaşan istek ve ihtiyaçları karşılayabilmek için sürdürülebilirlik kavramına yönelik farkındalıklarının artmasının ve bilgi sahibi olunmasının önemli faktörler olduğunu belirtmiştir. Bu noktada sürdürülebilirlik kavramının içerdiği tüm bu unsurların, yerel ölçekte üst düzey yöneticilik yapan bireyler tarafından farkında olunması gerek yönetim politikaları gerekse de gelecekte oluşturulacak yerel stratejiler açısından önemli ve değerli görülmektedir.

Sürdürülebilirlik bilincinde olan üreticilerin aynı doğrultuda toplumun sürdürülebilirlik kavramına ilişkin duyarlılığı ve farkındalığının arttırılması konusunda pozitif etkiler yaptığı gerçekleştirilen çalışmalar ile ortaya konulmuştur (Chard vd., 2013; Schmidt, 2006; Goworek vd., 2012). Araştırma kapsamında spor malı üreten firmaların yalnızca birinde sürdürülebilir nitelikli ürünlerin olmadığı ifade edilmiştir. Günümüzde spor malı üreten birçok firma sürdürülebilir nitelikler taşıyan ürünlere önem vermektedir. Bir nevi toplumsal duyarlılık olarak ortaya çıkan bu durum aynı zamanda sosyal sorumluluk ve halkla ilişkiler kampanyalarında da kullanılan ve kullanıcıların farkındalık ve bilinçlerini arttırmak için tercih edilen faaliyetler arasında yerini almaktadır (Adidas, 2018; Puma, 2018; Nike, 2018; UA, 2018). Yine farkındalık ve bilinçlendirme kampanyalarının neticesinde yöneticiler, tüketicilerin reklamda gördükleri ya da sürdürülebilir nitelikleri taşıyan ürünü

talep ettiklerini belirtmişlerdir. Bu da gerçekleştirilen faaliyetlerin hedefine kısmen ulaştığını göstermektedir. Firmaların sürdürülebilir nitelikler taşıyan ürünleri geri dönüştürülebilir materyaller ve sürdürülebilirliğe yönelik projelerden elde edildiği belirtilmiştir. Sürdürülebilirlik bilincine sahip firmaların bu konuda güncel olarak eğitimler ve çalışanlarını bilinçlendirme toplantıları düzenlediği belirlenmiş ancak bu durumun sadece 3 firma ile sınırlı kaldığı görülmüştür. Son olarak sürdürülebilir nitelikler taşıyan ürünlerin fiyatlandırmalarında bir tutarlılık söz konusu olmadığı, firmaların bazılarının geri dönüştürülebilir hammadde maliyetinin az olması nedeniyle sürdürülebilir ürünleri muadillerinden daha ucuz bir fiyatlandırma politikası ile tüketicilerine sunduğu, tam aksine bazı firmaların ise bu ürünleri daha pahalı bir fiyatlandırma stratejisi ile sunduğu belirlenmiştir. Sürdürülebilirlik bilincine sahip tüketiciler üzerinde yapılan çalışmalarda sürdürülebilir nitelikler taşıyan ürünlerin daha pahalı olması halinde bile tercih edileceği sonucuna ulaşılmıştır (Kotler, 2011). Buna göre farkındalık yaratma sürecinin ardından gerçekleşmesi muhtemel fiyatlandırma politikalarının ve firma stratejilerinin hedef kitlede yer alan tüketicilere yönelik gerçekleştirilen ve sosyo-ekonomik unsurlar barındıran araştırmaların sonuçları olduğu yorumu yapılabilir.

Tüm bu bilgiler çerçevesinde araştırma sonucunda firmaların sürdürülebilirliğe ilişkin farkındalık düzeylerinin yeterli seviyede olmadığı ve bu doğrultuda uygulanan stratejilerin de yetersiz olduğu saptanmıştır. Buna ek olarak sporda mal üreten işletmelerde yöneticilik yapan bireylerin sürdürülebilirlik hakkında bilgilerinin ve genel olarak sürdürülebilirliğe yönelik yönetim ve stratejilerinin hizmet üreten işletmelerdeki yöneticilerden daha fazla ve etkili olduğu belirlenmiştir. Gerek hizmet üreten işletmelerde üst düzey yönetici konumunda olan bireylerin sürdürülebilirlik kavramına yönelik olarak bilgilerinin ve farkındalıklarının düşük düzeyde olması, gerekse de görev aldıkları firmalarda benzer strateji politikaların yetersiz olması gelecek adına da olumsuz durumlar yaratmaktadır. Bu noktada öncelikle bu bireylerin ve işletmelerin bilgilendirilmesi ve farkındalıklarının arttırılması gerekmektedir. Benzer şekilde bu spor salonlarında atık yönetiminin gerçekleştirilmesi ve tasarruflu cihazların kullanılması önemli unsurlardır. İlgili uygulamaların gerçekleştirilmesinin ardından spor salonlarının kendi enerjilerini üretme noktasında stratejiler belirlemesi de önemli potansiyel barındıran bir uygulama olarak görülmektedir. Araştırmada vurgulanan eliptik cihazların ve bazı standart egzersiz donanımlarının kinetik enerji ile çalıştığı ifade edilmiştir. Günümüzde sözü edilen bu kinetik enerjinin elektrik enerjisine dönüştürülmesine yönelik ekipmanlar tasarlanmış ve uygulamaya konulmuştur (Meinhold, 2010). Gerek spor salonlarının tasarımında gerek faaliyetlerinde gerekse de tüketicilere sunduğu hizmetlerde sürdürülebilir nitelikler taşıyan ürün ve hizmetlerin sunulması ve benimsenmesi, sosyal, ekonomik ve çevresel boyutta, uzun vadede firmaların ve dünyanın geleceğine katkılar sağlayacaktır.

KAYNAKÇA

Adidas (2019). *Sustainability History,* https://www.adidas-group.com/en/sustainability/managing-sustainability/sustainability-history/

Appleton, A.F. (2006). Sustainability: A Practitioner's Reflection. *Technology in Society*, *28* (1-2), 3-18.

Basiago, A.D. (1998). Economic, Social, and Environmental Sustainability in Development Theory and Urban Planning Practice. *Environmentalist*, *19*(2), 145-161.

Campelli, M. (2019). Sport Can Become The Leading Industry In Sustainability – If It Changes Its Approach, Says IOC. https://sportsustainabilityjournal.com/analysis/sport-can-become-the-leading-industry-in-sustainability-if-it-changes-its-approach-says-ioc/

Casper, J.M., & Pfahl, M.E. (2012). Environmental Behavior Frameworks Of Sport And Recreation Undergraduate Students. *Sport Management Education Journal*, *6*, 8–20.

Casper, J.M., & Pfahl, M.E. (Eds.). (2015). *Sport Management and the Natural Environment: Theory And Practice*. Routledge.

Chard, C., Mallen, C., & Bradish, C. (2013). Marketing and Environmental Sustainability In The Sport Sector: Developing a Research Agenda For Action. *J. Mgmt. & Sustainability*, *3*, 45.

Choi, S., & Ng, A. (2011). Environmental and Economic Dimensions of Sustainability and Price Effects on Consumer Responses. *Journal of business ethics*, *104*(2), 269-282.

Cohen, R., Ortez, K., & Pinkstaff, C. (2009). Increasing Water Efficiency in California's Commercial, Industrial, And Institutional (CII) Sector.

Danko, P. J., Hanley, J. R., & Williams, L. (2012). Get Fit, Save Energy; Powering the Rec Through Energy-Generating Equipment.

Fischer, K., Steimle, U., & Zink, K. (2008). "Human Factors, Business Excellence and Corporate Sustainability: Differing Perspectives, Joint Perspectives", Ed: Zink, K..; "*Corporate Sustainability as a Challenge for Comprehensive Management*", Heidelberg, Physica Publishing.

Funk, D., Alexandris, K., & McDonald, H. (2016). *Sport consumer behaviour: Marketing strategies*. Routledge.

Goodland, R. (1995). The concept of environmental sustainability. *Annual Review of Ecology and Systematics*, *26*(1), 1-24.

Goodlight (2018). Gym owners make substantial energy savings with LED lighting https://www.goodlight.co.uk/blog/gym-owners-make-substantial-energy-savings-with-led-lighting/

Goworek, H., Fisher, T., Cooper, T., Woodward, S., & Hiller, A. (2012). The Sustainable Clothing Market: An Evaluation of Potential Strategies for UK Retailers. *International journal of retail & distribution management*, *40*(12), 935-955.

Herremans, I. M., & Reid, R. E. (2002). Developing Awareness of The Sustainability Concept. *The Journal of Environmental Education*, *34*(1), 16-20.

International Olympic Committee. (2006). *IOC Guide on Sport, Environment and Sustainable Development*. International Olympic Committee.

Kotler, P. (2011). Reinventing Marketing to Manage The Environmental Imperative. *Journal of Marketing*, *75*(4), 132-135.

Meinhold, B. (2010). ReRev Makes Energy Generating Gyms a Reality. https://inhabitat.com/revrev-makes-energy-generating-gyms-a-reality/

Nike (2019). SASB Summary, https://purpose.nike.com/reports

Plunket Research (2018). Sports & Recreation Industry Statistics and Market Size Overview https://www.plunkettresearch.com/statistics/Industry-Statistics-Sports-Industry-Statistic-and Market-Size-Overview/

Porteshawver, A. B. (2009). Green Sports Facilities: Why Adopting New Green-Building Policies Will Improve The Environment And Community. *Marq. Sports L. Rev.*, *20*, 241.

Puma (2019). Business and Sustainability Report 2017 https://about.puma.com/en/sustainability/reporting.

Schmidt, C. W. (2006). Putting the Earth in Play: Environmental Awareness and Sports.

Tepebaşı Belediyesi (2019). Atık Yönetimi. http://www.tepebasi.bel.tr/calismadetay.asp?hid=4937

Thompson, P. B. (2010). What Sustainability Is (And What It Isn't)'. *Pragmatic sustainability. Theoretical and Practical Tools', Routledge, London and New York.*

Under Armour (2019). Sustainability at Under Armour, https://about.underarmour.com/community/sustainability

United Nation (UN). (2017). *2030 Agenda Acknowledges Sport as Key Enabler of Sustainable Development, Peace, Deputy Secretary-General Says during High-Level Exhibition.* United Nation Press.

United Nations (1987). Report: World Commission on Environment and Development 1987: Our Common Future. Web: http://www.un-documents.net/our-commonfuture.pdf

United Nations (2015). *Transforming Our World: The 2030 Agenda for Sustainable Development*, New York: UN.

WCED Report (1987).World Commission on Environment and Development, 1987. Dünya Çevre ve Kalkınma Komisyonu (Ortak Geleceğimiz Raporu) Our common future. Brundtland Report. Oxford: Oxford University Press.

International
Congress of Human Studies
Uluslararası İnsan Çalışmaları Kongresi ISBN:NNNN-NNNN

Evaluation of Social Awareness Applications: A Qualitative Analysis

Toplumsal Duyarlılık Uygulamalarının Değerlendirilmesi: Nitel Bir Analiz

Tebessüm Ayyıldız Durhan*
Beyza Merve Akgül
Suat Karaküçük

Abstract

In this research, it was aimed to determine and evaluate the opinions of the students who participated in social sensitivity applications before and after the application. The study was conducted by using qualitative research model, situation analysis and criterion sampling method. The opinions of the students with field experience on social awareness practices were collected with unstructured open ended questions before and after the eight-week practices. The collected data were analyzed by content analysis. The results of the research; It has shown that after the social sensitivity applications, the students' development in the areas of help, empathy, happiness, spirituality, awareness and continuity were provided and positive results were obtained. It has been determined that social sensitivity practices reveal

Özet

Bu araştırmada toplumsal duyarlılık uygulamalarına katılan öğrencilerin, uygulamalara katılmadan önceki ve uygulama sonrası görüşlerini belirlemek ve değerlendirmek amaçlanmıştır. Nitel araştırma modeli, durum analizi ve ölçüt örneklem yöntemi kullanılarak gerçekleştirilen araştırmaya toplumsal duyarlılık dersi alan 21 üniversite öğrencisi katılmıştır. Sekiz haftalık uygulamaların öncesinde ve sonrasında toplumsal duyarlılık uygulamalarına yönelik saha deneyimi olan öğrencilerin yapılandırılmamış açık uçlu soruyla görüşleri toplanmıştır. Toplanan veriler içerik analizi ile çözümlenmiştir. Araştırmanın sonuçları; toplumsal duyarlılık uygulamaları sonrasında öğrencilerin yardım, empati, mutluluk, maneviyat, farkındalık ve devamlılık konularında gelişimlerinin sağlandığını göstermiş, olumlu

* Tebessüm Ayyıldız Durhan, Beyza Merve Akgül, Suat Karaküçük, Gazi Üniversitesi, Rekreasyon Bölümü, tebessum@gazi.edu.tr

and reinforce the positive emotions of individuals and positive gains are obtained after the applications.

sonuçlar ortaya koymuştur. Toplumsal duyarlılık uygulamalarının bireylerin olumlu duygularını ortaya çıkarttığı ve pekiştirdiği, uygulamalar sonrası olumlu kazanımlar elde edildiği belirlenmiştir.

Keywords: Social, sensitivity, applications, qualitative

Anahtar Kelimeler: Toplumsal, duyarlılık, uygulamaları, nitel

Giriş

Toplumsal duyarlılık kavramı içinde bulunduğumuz dünya ve etrafımızı çevreleyen, etkileşimde olduğumuz toplumla ilgili hassasiyet göstererek, ilişki kurmak ve bu konuda sorumluluk almak olarak nitelendirilmektedir. Ancak Türkiye'de aktif olarak toplumsal duyarlılık uygulamalarına katılım oranları oldukça çarpıcı düzeydedir. Kuzey Amerika'da toplumun yaklaşık yüzde 68'i sivil toplum faaliyetlerine katılırken, İsveç'te bu oran yüzde 57, Ukrayna'da yüzde 13, Hindistan'da ise yüzde 32 düzeyindedir. Türkiye bu verilerin oldukça gerisinde kalmaktadır. Yüzde 5 oranında sağlanan katılım pek çok ülke ile kıyaslandığında oldukça düşük bir oran olarak karşımıza çıkmaktadır. Aynı zamanda Türk toplumunun spordan sonra en az zamanın ayrıldığı faaliyetlerin, 21 dakika ile hobiler ve oyunlar, 43 dakika ile gönüllü işler olduğu TÜİK'in 2015 raporlarında yerini almaktadır. Diğer yandan Charities Aid Foundation tarafından yayınlanan Dünya Bağışçılık Endeksi 2014'e göre Türkiye toplumsal duyarlılık faaliyetlere katılma süresi açısından 135 ülke arasında 5 dakika ile 132'inci sırada yer almaktadır. Dolayısıyla Türk toplumunun toplumsal duyarlılık faaliyetleri ile ilgili farkındalığını arttırmak ve katılımını sağlamak adına örgün eğitim faaliyetleri içinde bu bilinci oluşturacak derslere ihtiyaç duyulduğu yadsınamaz bir gerçektir. Bu amaçla pek çok okulun müfredatında yer alan topluma hizmet uygulamaları, toplumsal duyarlılık uygulamaları gibi dersler bu amaca hizmet eder niteliktedir. Benzer biçimde Gazi Üniversitesi Rekreasyon Bölümü müfredatında yer alan "Toplumsal Duyarlılık Uygulamaları" bölüm öğrencilerine ve alan dışı öğrencilere bu uygulamaları yaptırmak adına güçlü bir alt yapı oluşturmaktadır. Bu noktadan hareketle öğrencilerin toplumsal duyarlılık uygulamalarına derse başlarken nasıl yaklaştıkları ve dersin sonundaki kazanımları belirlenmeye çalışılmıştır. Dolayısıyla bu araştırmada toplumsal duyarlılık uygulamalarına katılan öğrencilerin, uygulamalara katılmadan önceki ve uygulama sonrası görüşlerini belirlemek ve değerlendirmek amaçlanmıştır.

Yöntem

Bu çalışmada nitel araştırma yöntemlerinden durum analizi tercih edilmiştir. Nitel durum çalışmasının en temel özelliği bir ya da birkaç durumun derinliğine araştırılmasıdır. Yani bir duruma

ilişkin etkenler bütüncül bir yaklaşımla araştırılarak ilgili durumu nasıl etkiledikleri ve ilgili durumdan nasıl etkilendikleri üzerine odaklanılır (Yıldırım ve Şimşek, 2016: 73).

Çalışma grubu

Araştırmanın çalışma grubunu Ankara ili Gazi Üniversitesi Rekreasyon Bölümü öğrencilerinden Toplumsal Duyarlılık Uygulamaları dersini alan 21 öğrenci oluşturmaktadır. Çalışma grubundaki 21 öğrencinin tamamı sekiz haftalık süre boyunca uygulamalara katılmış ve toplumsal duyarlılık uygulamaları gerçekleştirmiştir. Çalışma grubunun belirlenmesinde Rekreasyon bölümü öğrencilerinden TDU dersini alan öğrenciler ölçüt örnekleme yöntemi ile seçilmiştir. Ölçüt örneklem yönteminde asıl nokta seçilecek olan durumların bilgi verme açısından zengin olmasıdır. Çünkü bu durumlar program veya sistem iyileştirmeleri için birer fırsat haline dönüşen sistemin temel eksikliklerini ortaya çıkarabilir (Patton,2014:238).

Verilerin Toplanması

Araştırmada yer alan örneklem grubuna "Toplumsal duyarlılık uygulamaları sizin için ne ifade etmektedir? Duygu ve düşüncelerinizi yazınız." şeklinde açık uçlu bir soru sorulmuş, söz konusu soru uygulama öncesi ve sonrası iki kez sorularak öğrencilerin yanıtlarını yazmaları istenmiştir. Verilere verilen yanıtlar öğrencilere K1,K2,K3 şeklinde kodlar verilerek içerik analizi için elektronik ortama geçirilmiştir.

Verilerin Analizi

Veriler içerik analizi ile çözümlenmiştir. İçerik analizi, elde edilen verilerdeki kavramları ve kavramlar arası ilişkileri açıklamayı amaçlamaktadır (Yıldırım ve Şimşek, 2008). İçerik analizi sırasında öğrencilerin verdiği cevaplar üzerinden temalar oluşturulmuş ve bu temalar üzerinden veriler kodlanmıştır. İki araştırmacı birbirinden bağımsız oluşturduğu temaları karşılaştırmıştır. Temaların güvenirliği Görüş Birliği/(Görüş Ayrılığı+Görüş Birliği)]*100 formülü ile hesaplanarak %93 bulunmuştur (Miles ve Huberman, 1994). Araştırmacılar arası görüş birliği sonuçlarına göre temalara son hali verilmiştir (Creswell, 2005). Belirlenen temalara göre öğrenci cevaplarının frekansları ve yüzdeleri araştırmacılar tarafından kodlanmıştır.

Bulgular

Tablo 1. Toplumsal duyarlılık uygulamalarına katılan öğrencilerin görüşlerine yönelik tema ve kategoriler

		f	%
Bilişsel	Farkındalık	6	1,26
	Empati	6	1,26
Duyuşsal	Mutluluk	27	5,67
	Maneviyat	9	1,89
Davranışsal	Yardım	27	5,67
	Devamlılık	6	1,26

Tablo 2. Toplumsal duyarlılık uygulamalarına katılan öğrencilerin farkındalık kategorisindeki görüşlerine yönelik alıntılar

Kategoriler			Alıntılar
Farkındalık	K2	*Son test*	*"Ben kendimde bu kadar etkileyeceğini düşünmüyorum. O faaliyetleri yaptıktan sonra yapmadan önce ne kadar duyarsız yaşadığımı fark ettim"*
	K3	*Son test*	*"Asıl konu şu; bu etkinlikte mutlu olduk, ağladık yani duygu sentezi yaşadık. Demek istediğim şu; Şu 5 etkinlik bile benim karakterime fayda sağladı. Zamanı ne kadar boşa harcadığımın farkına vardım."*
	K7	*Son test*	*"Öncelikle yaptığım uygulamanın bana çoğu insanla iletişimsiz kaldığımı farkettirdi. Bu ders sayesinde engelli arkadaşlarımla ne kadar uzak olduğumu anladım, onlarla samimi bağ kuracağımı fark ettim"*
	K13	*Ön test*	*"Toplumsal duyarlılık uygulamaları pek çok açıdan önemlidir. Kendimiz dışında bir şeyleri düşünebilmek, etrafımızdaki sorunların farkına varmak, bencil olmamak gerekir."*
	K16	*Son test*	*"Uygulamalarımdan sonra, aslında ne kadar çok yardıma ve ilgiye muhtaç insan ve hayvan olduğunun daha çok farkına vardım."*
	K21	*Ön test*	*"Yardım ettiğimiz canlı hasta biri de olabilir, ağaç da. Bu açıdan baktığımızda farkındalık çok önemlidir."*

Tablo 3. Toplumsal duyarlılık uygulamalarına katılan öğrencilerin empati kategorisindeki görüşlerine yönelik alıntılar

Kategoriler			Alıntılar
Empati	K1	*Son test*	*"Bu uygulamalar kendimle yüzleşmemi sağladı ve insanların dertlerini kendi derdim gibi görerek empati kurmamı sağladı. Bir gün belki benim de böyle durumlara düşebileceğimi hatırlattı.*
	K2	*Ön test*	*"En önemlisi empati yapmıyoruz, kurmuyoruz. Bu uygulamaların hepsi bana en azından insan olmayı ve empati kurmayı ifade ediyor."*
	K2	*Son test*	*"Bu faaliyetleri daha önce keşke yapmış olsaydım. Şuan çok daha duyarlı ve öngörülü olurdum. Ama bu ders sayesinde insan olduğumu ve empati kurmayı, bazı şeyleri bir karşılık olmadan da yapılabileceğini öğrendim."*
	K8	*Ön test*	*"Çıkarsız yapılan bu uygulamalar kişinin empati kurmasını sağlar ve kişiye sahip olduğu şeylerin değerini daha iyi bilmesi açısından yapılması gereken uygulamalardır."*
	K17	*Ön test*	*"Bu sayede onlar için bir şey yaparak kendimizi mutlu ve huzurlu hissediyoruz, onların yerine kendimizi koyuyoruz ve yeri geldiğinde şükrediyoruz."*
	K19	*Ön test*	*"Toplumsal duyarlılık benim için anlayışı ifade ediyor. Bir insanın karşısındaki kişinin sorunlarında ve toplumsal sorunlarda empati yaparak yardım etmesini ifade ediyor. hem sevgi, saygı artarken hem de anlayış ve empati duygularımızın gelişmesiyle toplumun gelişmesini sağlayacağız."*

Tablo 4. Toplumsal duyarlılık uygulamalarına katılan öğrencilerin mutluluk kategorisindeki görüşlerine yönelik alıntılar

Kategoriler			Alıntılar
Mutluluk	K3	*Ön test*	*"Toplumsal duyarlılık çalışmalarına katılan bir kimse bana göre şunları kazanır; haz ve mutluluk, özgüven gelişimi, ekip çalışması becerilerinde artış, toplumsal konum, yeni arkadaşlıklar."*
	K3	*Son test*	*"Örneğin okula gittiğimiz zaman birkaç çocuğun bir kalem ve bir defter ile o kadar mutlu olabileceğini gördüm, küçükken ailem bana genellikle istediğimi alıyordu, durumları vardı ama bu yardımla bu tepkileri (mutluluğu) görünce gerçekten manevi olarak kalben çok temiz duygular hissettim. Bu etkinlikte mutlu olduk, ağladık yani duygu sentezi yaşadık."*
	K4	*Ön test*	*"İnsanların mutlu, daha huzurlu olmaları için bu uygulamaların yapılması lazım. Çünkü çoğu insanların bu tür şeylere ihtiyaçları vardır. Örneğin bir engelli insana veya bir yaşlı insana yardım etmek, onunla konuşmak, gülmek yani onu mutlu huzurlu kılar."*
	K4	*Son test*	*"Toplumsal duyarlılık kapsamında yaptığım her etkinlik açıkçası beni mutlu etti. Yani yorulduk, zaman harcadık ama sonuç olarak mutlu olduk, mutluluk verdik birçok insana veya sokaktaki canlılara bu tabi bize yansıdı. Bir hayvanın karnını doyurmak veya susuzluğunu geçirmek her insana sevgi ve mutluluk verir. Böyle etkinlikler hem çevredeki insanları hem de bizi mutlu ediyor tabi ki. Açıkçası beni en mutlu eden polis haftasında Gazi polisleri ziyaret etmekti. O haftaki etkinlik beni çok mutlu etmişti beni tek değil karşıdaki polis ve annesini de mutlu etti. Sonuç olarak yaptığımız her etkinlik beni mutlu etti eminim ki benimle olan grup arkadaşlarımı da mutlu etmiştir."*
	K6	*Son test*	*"Çünkü başkasını mutlu etmenin en büyük mutluluk olduğunu bu ders sayesinde öğrendim."*
	K7	*Son test*	*"Bir elin uzatılmasıyla ardından uzatılan ellerin olması beni çok mutlu etti.*
	K8	*Son test*	*"Yaptığımız etkinlikleri yaparken ve yaptıktan sonra çok güzel duygular hissettim. Bu etkinlikler sayesinde düzenli olarak çevremizdekilerin yaşamlarına dokunabilmenin mutluluğunu yaşadım."*
	K9	*Son test*	*"Bu gerçekleştirmiş olduğumuz faaliyetler beni çok mutlu etti."*
	K11	*Ön test*	*"Toplumsal duyarlılık kişiyi mutlu eder. Kendine güvenmesini sağlar. Başkalarının mutluluğuyla mutlu olmayı öğretir."*
	K11	*Son test*	*"Projeleri yapmaya başladığımda her yaptığımda diğerinden daha mutlu olduğumu hissettim. Yaptığımız işlerin çocukları mutlu edeceğini bilmek çok güzel bir his oldu benim için."*
	K13	*Ön test*	*"Bir kişinin bile sizin sayenizde mutlu olması, karşılık beklemeden yaptığınız bir şey ile küçücük bir gülümseme görmeniz, içinizde derin bir huzur oluşur."*
	K13	*Son test*	*"İlk uygulamamı gerçekleştirdiğimde, kendimi çok mutlu ve huzurlu hissettim. Hediyeleri alınca çocukların mutluluğunu düşündükçe, kan vermeye birilerini ikna edebilince, kendimi değil başkalarını da düşündükçe tarifsiz şeyler yaşadım."*
	K14	*Son test*	*"Kanserli çocukların bizimle olan iletişimleri çok güzeldi. Onların mutlu olduğunu görmek paha biçilemezdi."*
	K15	*Son test*	*"Bir şehidin annesinin elini öpmek, onun anneler gününü kutlayarak bir an bile olsa acısını unuttuğunu ve mutlu olduğunu görmek yeryüzündeki hiçbir duyguyla kıyaslanamaz. Aç bir*

		köpeğin karnını doyurmak, yaralı bir kuşu veterinere götürerek tekrar uçmaya başladığını görmek bende tarif edemeyeceğim bir manevi huzur ve mutluluk uyandırıyor."
K16	*Ön test*	*"Özellikle çocukları çok sevdiğim için çocuk esirgeme kurumuna gidip onları mutlu etmek istiyorum. Onların gözlerinin içinin güldüğünü görebilmek beni de çok mutlu eder."*
K16	*Son test*	*"Keşke insanlar bu konuda daha çok bilinçlense ve herkes yardım ettiğimde onların suratlarındaki mutluluğu görmek beni çok mutlu etti. Hediyelerini alan kanser hastası çocukların mutluluğu ve teşekkür eden bakışları her aklıma geldiğinde çok duygulanıyorum, gözlerim doluyor. Mutluluk, paylaştıkça çoğalır, üzüntüler paylaştıkça azalır."*
K17	*Ön test*	*"Bir insana yardım etmek, ona iyi hissettirmek paha biçilemez bir mutluluk. Sadece o mutluluğu, insana verdiği güzel duyguları hissetmek için yapılması gereken bir uygulama".*
K19	*Son test*	*"Bazen bizim için önemli olmayan bir olay, karşımızdakinin çok mutlu olmasına sebep olacağını gördüm. Bu süreçte insanların mutlu olması için çabalarken aynı zamanda aynı düşünceye sahip yeni insanlarla tanıştıp, yeni arkadaşlar da edindim"*
K21	*Son test*	*"Uygulamalarımız sonrasında bu tarz uygulamaların büyük mutluluk verdiğini söyleyebilirim."*

Tablo 5. Toplumsal duyarlılık uygulamalarına katılan öğrencilerin maneviyat kategorisindeki görüşlerine yönelik alıntılar

Kategoriler			**Alıntılar**
Maneviyat	K3	*Ön test*	*"Toplumsal duyarlılık deyince, özgür irade, maddiyata dayanmayan, motivasyon ve başkalarının yararına yapılan manevi aktiviteler aklıma gelir. Toplumsal duyarlılık olayı diret insanın maneviyatı ile ilgilidir."*
	K3	*Son test*	*"İlk başta bu dersi seçtiğimde bir kere yaparız biter modundaydım ama bu hayır işlerini yapmaya başladığımda manevi olarak kendimi huzurlu bulduğumu fark ettim. Örneğin okula gittiğimiz zaman birkaç çocuğun bir kalem ve bir defter ile o kadar mutlu olabileceğini gördüm, küçükken ailem bana genellikle istediğimi alıyordu, durumları vardı ama bu yardımla bu tepkileri (mutluluğu) görünce gerçekten manevi olarak kalben çok temiz duygular hissettim."*
	K5	*Son test*	*"Dersi ilk aldığımda hevesli değildim. Fakat gönüllü olarak ve hiçbir beklenti altında olmadan iyi ve güzel bir şey yaptığımda hem manevi hem de ruhsal olarak kendimi çok daha iyi hissettim."*
	K8	*Ön test*	*"Toplumsal duyarlılık uygulamaları tüm insanların manevi yönlerini güçlendirmek adına çok önemlidir. Bu uygulamalar karşılık beklemeden yapıldığı için insanın manevi yönden büyük haz duymasını sağlar."*
	K15	*Ön test*	*"Toplumsal duyarlılık uygulamaları benim için doğayı ve tabiatı sevip, onu koruyup saygı duymak, toplumun tüm bireyleriyle dayanışma içinde olmak, karşılıklı sevgi, saygı ve yardımlaşma çerçevesinde yaşamak, sahip olduğumuz maddi ve manevi değerleri birbirimizle, hayvanlarla ve doğayla paylaşmak, hasta bir çocuğun ya da insanın veya hayvanın tedavisini sağlamak, onlara yaşama tutunma fırsatı vermek, hayvanları barınaklardan kurtarıp sahiplendirmek veya hayvanat bahçesindeki canlıların tutsaklığına son verip onları tekrardan kendi doğasında hür kılmak, huzur evlerine terk edilmiş yaşlı insanlarla 5 dakika olsa bile sohbet edip onlara değerli olduğunu hissettirmektir."*

	K15	*Son test*	*"Aç bir köpeğin karnını doyurmak, yaralı bir kuşu veterinere götürerek tekrar uçmaya başladığını görmek bende tarif edemeyeceğim bir manevi huzur ve mutluluk uyandırıyor."*
	K19	*Son test*	*"Yaptığım gönüllü uygulamalar sonrasında başımı yastığa koyduğumdaki manevi huzur benim için bu gönüllü uygulamalara sadece ders ile kalmayıp, hayatım boyunca devam etmem için yeteceğini düşünüyorum."*
	K20	*Ön test*	*"Bazı şeylere gözünü, kulağını kapatmak yerine, elinden geldiğince maddi veya manevi destek vermek ne kadar gönüllü bir eylem olsa da hepimiz için insanlık görevidir."*
	K21	*Ön test*	*"Toplumsal duyarlılık uygulamaları benim için daha çok kalpten isteyerek yapılan uygulamalardır. Kişinin vicdanen yükümlü olduğu iyilik kavramını eyleme dönüştürmesidir. Bu çalışmalar maddiyata değil, manevi duygulara hitap eder."*

Tablo 6. Toplumsal duyarlılık uygulamalarına katılan öğrencilerin maneviyat kategorisindeki görüşlerine yönelik alıntılar

Kategoriler			**Alıntılar**
Yardım	K16	*Ön test*	*"Toplumsal duyarlılık uygulamaları benim için insanlara yardım etmeyi ifade ediyor."*
	K16	*Son test*	*"Keşke insanlar bu konuda daha çok bilinçlense ve herkes yardım ettiğimde onların suratlarındaki mutluluğu görmek beni çok mutlu etti. Toplumları iyilik, beraberlik, yardımlaşma ve dayanışma yüceltir. Bu tür olaylara karşı bilincin artması en büyük temennimdir. Mutluluk, paylaştıkça çoğalır, üzüntüler paylaştıkça azalır."*
	K18	*Son test*	*"Bu faaliyetler bana yardımlaşmanın ne kadar güzel bir duygu olduğunu göstermiş oldu."*
	K3	*Son test*	*"Örneğin okula gittiğimiz zaman birkaç çocuğun bir kalem ve bir defter ile o kadar mutlu olabileceğini gördüm, küçükken ailem bana genellikle istediğimi alıyordu, durumları vardı ama bu yardımla bu tepkileri (mutluluğu) görünce gerçekten manevi olarak kalben çok temiz duygular hissettim."*
	K6	*Son test*	*"Bu faaliyetler yalnızca yardıma ihtiyacı olanlar, yalnızlık çekenler, acılı olanlar veya geleceğimiz olarak gördüğümüz çocuklarımız için değil gönüllü olarak faaliyet gösteren herkes için de oldukça önemli. Örneğin; ben yalnızca insanlara yardımcı olacağımı düşünüyordum ancak faaliyetlerimden sonra kendime de çok büyük iyilik yaptığımı anladım."*
	K11	*Ön test*	*"Psikolojik olarak rahatlamaya, insanlara yardım ederek, onlarda güven duygusu bırakmaya bireyin iç huzurunun artmasına sebep olur."*
	K11	*Son test*	*"İnsanlara yardım etmek ya da diğer arkadaşlarımla beraber gönüllü olarak herkes yaptığı işten haz alarak uyguladığında aslında birlik ve beraberliğin de ne kadar önemli ve güzel bir duygu olduğunu anladım."*
	K14	*Ön test*	*"Yolda yürürken yerde baygın halde olan ve yardıma ihtiyacı olan insanlara yardım edemeden geçip gitmek her zaman vicdanımı rahatsız etti."*
	K14	*Son test*	*"Yardıma ihtiyacı olanlara yardım etmek beni çoğu şeyden daha çok tatmin ediyor."*
	K17	*Ön test*	*"Toplumsal duyarlılık uygulamaları yardımımıza, sevgimize ilgimize muhtaç kişilerin elimizden geldiğince yanında olabildiğimiz çok güzel bir uygulama."*
	K17	*Son test*	*"Gönüllülüğün aslında ne kadar önemli olduğunu yaşlıların, hayvanların, çocukların, zor durumda olanların, yardıma muhtaç olanların bir nasılsın diye hatırını sormaya bile ne kadar ihtiyaçları olduğunu gördüm."*
	K18	*Son test*	*"Faaliyetler esnasında yardımda bulunduğum insanların yüzlerindeki güler yüz bana yaptığım işin ne kadar kutsal olduğunu gösterdi. İnsanlar sadece kendilerine değil, hayvanlara yardım*

			ettiğimde orada bulunan simitçinin de hayır duasını almak bambaşka bir duyguydu. Bu faaliyetler bana yardımlaşmanın ne kadar güzel bir duygu olduğunu göstermiş oldu."
	K21	*Son test*	*"Sadece insanlarla birebirde etkileşimde olan uygulamalar değil, diğer canlılara yaptığım yardımlar ya da dolaylı yoldan yardımım dokunacak uygulamalar da beni gerçek bir yardımsever hissettirdi. Sokak hayvanlarına yaptığımız mama yardımı ve Türk Kızılayı'na kan bağışında bulunmak buna örnektir."*

Tablo 7. Toplumsal duyarlılık uygulamalarına katılan öğrencilerin maneviyat kategorisindeki görüşlerine yönelik alıntılar

Kategoriler			**Alıntılar**
Devamlılık	K2	*Son test*	*"İnsanlara bakış açım bile değişti diyebilirim. Bu ders sayesinde yapmış olduğum faaliyetler sayesinde herkese her şeye karşı duyarlı oldum. Önceden yere çöp atan adamdım. Şuan atanı uyarırım. Çevreye zarar verenleri uyaranlardanım. İnsanlara bazı şeyleri karşılıksız yapması gerektiğini öğretmek istiyorum. Herkes böyle olsa asıl, bu dünya o zaman yaşanılır hale gelir. Beni buna vesile ettikleri için hocalarıma çok teşekkür ediyorum. Bunu devam ettireceğime söz veriyorum."*
	K4	*Son test*	*"Sonuç olarak yaptığımız her etkinlik beni mutlu etti eminim ki benimle olan grup arkadaşlarımı da mutlu etmiştir. İnşallah hep böyle devam eder."*
	K12	*Son test*	*"Benim ilk başlarken sıkıcı ve mantıksız bulduğum bu uygulamayı dersi verdikten sonra bile devam ettirecek kadar sevmem beni şaşırttı."*
	K15	*Son test*	*"Bu duyguları yaşamama vesile olan sizlere teşekkürü borç bilirim. Hayatım boyunca bu faaliyetlere devam ederek iyiliğin her gün azaldığı bu dünyaya pozitif bir şeyler katmak için çabalayacağım."*
	K17	*Son test*	*"Bu ders benim için bir başlangıç oldu. Hayatıma güzel şeyler kattı ve uzun bir yol başlattı. Ben açtığı bu yolda yürümeye devam edeceğim ve artık ben de bir gönüllüyüm."*
	K20	*Ön test*	*"Yaptığım gönüllü uygulamalar sonrasında başımı yastığa koyduğumdaki manevi huzur benim için bu gönüllü uygulamalara sadece ders ile kalmayıp, hayatım boyunca devam etmem için yeteceğini düşünüyorum."*

Sonuç

Araştırmanın sonuçları; toplumsal duyarlılık uygulamaları sonrasında öğrencilerin yardım, empati, mutluluk, maneviyat, farkındalık ve devamlılık konularında gelişimlerinin sağlandığını göstermiş, olumlu sonuçlar ortaya koymuştur (Örn: K18: "Bu faaliyetler bana yardımlaşmanın ne kadar güzel bir duygu olduğunu göstermiş oldu.", K6: "Ben yalnızca insanlara yardımcı olacağımı düşünüyordum ancak faaliyetlerimden sonra kendime de çok büyük iyilik yaptığımı anladım." K11: İnsanlara yardım etmek ya da diğer arkadaşlarımla beraber gönüllü olarak herkes yaptığı işten haz alarak uyguladığında aslında birlik ve beraberliğin de ne kadar önemli ve güzel bir duygu olduğunu anladım." K18: Bu faaliyetler bana yardımlaşmanın ne kadar güzel bir duygu olduğunu göstermiş oldu." K8: "Yaptığımız etkinlikleri yaparken ve yaptıktan sonra çok güzel duygular hissettim. Bu etkinlikler sayesinde düzenli olarak çevremizdekilerin yaşamlarına dokunabilmenin mutluluğunu yaşadım.") Toplumsal duyarlılık uygulamalarının bireylerin olumlu duygularını ortaya çıkarttığı ve pekiştirdiği,

uygulamalar öncesinde yaşanan tereddüdün uygulamalar sonrası yerini olumlu kazanımlara bıraktığı araştırma sonucunda elde edilmiştir.

KAYNAKÇA

Creswell, J. M. (2005). *Educational research: Planning, Conducting, And Evaluating Quantitative and Qualitative Approaches to Research.* 2nd ed. Upper Saddle River, NJ: Merrill/Pearson Education.

Miles, M. B. ve Huberman, A. M. (1994). Qualitative data analysis. USA: Sage Publiations.

Patton, M. Q. (2014). *Qualitative Research & Evaluation Methods.* (3. Edition) Sage Publication. (Çev. Eds Mesut B., Selçuk B. D. (2014). *Nitel Araştırma ve Değerlendirme Yöntemleri.* Ankara: Pegem Akademi, 238.

Yıldırım, A., Şimşek, H. (2016). *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri.* Ankara: Seçkin Yayıncılık, 73.

International
Congress of Human Studies
Uluslararası İnsan Çalışmaları Kongresi ISBN:NNNN-NNNN

Smart Sports Clothes: Examination of Perception of the Use of Wearable Technological Sports Products

Akıllı Spor Kıyafetleri: Giyilebilir Teknolojik Spor Ürünleri Kullanım Algısının İncelenmesi

Arif YÜCE*
Volkan AYDOĞDU
Sevda GÖKCE YÜCE
Hakan KATIRCI

Abstract

Wearable technologies refer to all kinds of objects that individuals put on and that contain technology. Changes and developments in technology from the past to the present day have affected every area as well as the design and development of products within the sports industry. Developments in wearable technologies, as well as information and communication technologies, are not limited to the use of wearable technologies by professionals in the sports industry and they also allowed them to take part in the daily activities of individuals. It is stated that approximately 245

Özet

Giyilebilir teknolojiler; bireylerin üzerine giydiği, teknoloji içeren her türlü nesneyi ifade etmektedir. Geçmişten günümüze teknolojide meydana gelen değişiklikler ve gelişmeler her alanı etkilediği gibi spor endüstrisi içerisindeki ürünlerin tasarımı ve gelişimini de doğrudan etkilemiştir. Bilgi ve iletişim teknolojileri ile birlikte giyilebilir teknolojilerde yaşanan gelişmeler sonucu spor endüstrisi içerisinde giyilebilir teknolojiler sadece profesyoneller tarafından kullanımı ile sınırlı kalmamış bireylerin günlük aktiviteleri içerisinde yer almasına da olanak sağlamıştır. 2019 yılında

* Arif Yüce, Dr., Eskişehir Teknik Üniversitesi, Spor Yöneticiliği, arifyuce@eskisehir.edu.tr

million wearable devices will be purchased by consumers in 2019 and the market volume will reach nearly 42 billion dollars. At this point, it can be said that wearable technologies have a very important position in the sports industry. Within the framework of this information, the determination of individuals' perceptions regarding the use of wearable technologies is valuable both in terms of determining the satisfaction levels of sports consumers and also providing important clues to manufacturers. In this context, the aim of this study is to examine the perceptions of individuals about usage of wearable technological sports products. Within the scope of the research which had a sample of 400 individuals using at least 1 wearable technological sports device, Song et al. (2018) adapted the questionnaire which allowed understanding of intentions to continue using wearable sports products into Turkish and used it. As a result of the research, it was determined that individuals intend to continue using wearable products depending on the perceived benefit, comfort, aesthetics, functionality, facilitating factors and social comparison.

Keywords: Sports, Wearable Technology, Wearable Sports Technology Products

yaklaşık 245 milyon giyilebilir cihazın tüketiciler tarafından satın alınacağı ve pazar hacminin yaklaşık 42 milyar dolar büyüklüğüne erişeceği ifade edilmektedir. Bu noktada giyilebilir teknolojilerin spor endüstrisi adına oldukça önemli bir konumda olduğu ifade edilebilir. Bu bilgiler çerçevesinde bireylerin giyilebilir teknolojilere ilişkin kullanım algılarının belirlenmesi gerek spor tüketicilerinin memnuniyet düzeylerinin belirlenmesi gerekse de üreticilere önemli ipuçları sağlanması adına değerlidir. Bu kapsamda bu araştırmanın amacı; bireylerin giyilebilir teknolojik spor ürünlerine ilişkin kullanım algılarının incelenmesidir. Örneklemini en az 1 giyilebilir teknolojik spor cihazı kullanan 400 bireyin oluşturduğu araştırma kapsamında Song ve arkadaşları (2018) tarafından giyilebilir spor ürünleri kullanımına devam etme niyetlerinin anlaşılmasına olanak sağlayan anket formu Türkçe'ye uyarlanarak kullanılmıştır. Araştırma neticesinde bireylerin algıladıkları yarar, rahatlık, estetik, işlevsellik, kolaylaştırıcı unsurlar ve sosyal karşılaştırma gibi unsurlara bağlı olarak giyilebilir ürünleri kullanıma devam etme niyetinde oldukları belirlenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Spor, Giyilebilir Teknoloji, Giyilebilir Spor Teknoloji Ürünleri

Giriş

Günümüzde teknolojinin yaşamış olduğu hızlı değişimler ve gelişmeler ile birlikte mobil teknolojilerin popülerliği akıllı giyilebilir cihazların ortaya çıkmasına neden olmuştur (Fang ve Chang, 2016). Akıllı giyilebilir teknolojiler ya da giyilebilir cihazlar olarak da ifade edilen giyilebilir teknolojiler, en geniş tanımı ile bireylerin üzerine giydiği, gömülü bilgisayar sistemlerine sahip, kullanıcılar ile yeni nesil her türlü akıllı ortamlar arasında her zaman ve her yerde etkileşim sağlayan elektronik cihazları

ifade etmektedir (Raskovic vd., 2004; Dehghani ve Dangelico, 2017). Giyilebilir teknolojiler uzun vadeli veri takibi sağlama amacıyla bilgisayarlar ya da mobil telefonlar ve benzer akıllı cihazlar ile senkronize bir şekilde çalışmak üzere tasarlanmış cihazlalardır. Bu noktada akıllı saatler, bileklikler, gözlükler, yüzükler-kolyeler, saç bantları, kulaklıklar gibi birçok farklı tasarımda giyilebilir teknolojileri görmek mümkündür. 2017 yılı itibari ile sağlık, eğlence, oyun, yaşam, spor başta olmak üzere farklı sektörlerde giyilebilir teknolojiler kapsamında değerlendirilen 427 farklı cihaz olduğu ifade edilmiştir (Denghani vd., 2018). Giyilebilir teknolojiler vücut üzerinde konumlarına göre farklı kategorilere ayrılmaktadır. Buna göre bu kategorileri şu şekilde açıklamak mümkündür (i-scoop.eu, 2017):

- Baş Bölgesinde Kullanılan Giyilebilir Teknolojiler: Akıllı Kasklar, Bilgi Eğlence Sistemleri (infotaintment), Askeri giysiler
- Göz Bölgesinde Kullanılan Giyilebilir Teknolojiler: Akıllı Gözlükler, Arttırılmış Gerçeklik ve Sanal Gerçeklik Gözlükleri, Akıllı Kontakt Lensler
- Kulaklarda Kullanılan Giyilebilir Teknolojiler: İşitme Cihazları, Akıllı Kulaklıklar, Akıllı Küpeler
- Kollarda Kullanılan Giyilebilir Teknolojiler: Tıbbi Akıllı Giysiler, Fiziksel Aktivite Takipçileri-İzleyicileri, Spor Kıyafetleri, Cilt Yamaları
- Bacaklar-Ayaklarda Kullanılan Giyilebilir Teknolojiler: Akıllı Ayakkabılar, Spor Kıyafetleri, Tıbbi ve Askeri Cihazlar
- Gövde Bölgesinde Kullanılan Giyilebilir Teknolojiler: Akıllı Giysiler, Gövde Bantları, Tıbbi Cilt Yaması

Bu bilgiler ışığında giyilebilir teknolojik spor ürünlerinin genellikle kollarda, bacak-ayaklarda kullanıldığı ifade edilebilir. Bilgi ve iletişim teknolojileri ile birlikte giyilebilir teknolojilerde yaşanan gelişmeler sonucu spor endüstrisi içerisinde giyilebilir teknolojiler sadece profesyoneller tarafından kullanımı ile sınırlı kalmamış bireylerin günlük aktiviteleri içerisinde yer almasına da olanak sağlamıştır (Song vd., 2018). CCS Insight raporuna göre 2015 yılında toplamda 84 milyon adet satışı gerçekleşen giyilebilir teknolojilere olan talebin yaklaşık 3 kat artacağı ve 2019 yılı sonuna kadar yaklaşık 245 milyon adet giyilebilir cihazın tüketiciler tarafından satın alınacağı ve bununla birlikte pazar hacminin yaklaşık 42 milyar dolar büyüklüğüne erişeceği ifade edilmektedir. Aynı raporda bu cihazların %50'den fazlasının fiziksel aktivite takipçileri olan giyilebilir teknolojiler olduğu da belirtilmiştir (CCS Insight, 2015). Bireylerin günlük aktivitelerini-faaliyetlerini, kat edilen mesafe, yakılan kalori, zindelik durumları, uyku durumları gibi unsurları takip etmek amacıyla yaygın bir şekilde kullandıkları giyilebilir spor ürünleri akıllı telefonlar ya da benzer nitelikteki cihazlar ile bağlantı kurarak bireylere tüm bu konular hakkında detaylı bilgiler vermektedir (Lunney vd., 2016; Kaewkannate ve Kim, 2018). Bu bilgiler sadece kullanıcılar ile sınırlı kalmamakta, arzu edildiği taktirde her türlü sosyal medya aracılığı ile paylaşılabilmekte ya da doktorlar tarafından analiz edilecek şekilde arşivlenebilmektedir (Fotopoulou ve O'Riordan, 2017). Bu doğrultuda elde edilen kayıtlar ile birlikte bireylere günlük rutinleri ve formları hakkında bilgi veren giyilebilir teknolojiler ya da fiziksel aktivite takipçilerinin bireyleri günlük egzersizlerini düzenli olarak gerçekleştirmeleri konusunda motive ettiği de

belirtilmektedir (Kaewkannate ve Kim, 2018). Bu noktada oldukça önemli bir pazar payına sahip olan giyilebilir teknolojiye sahip spor ürünlerinin, spor endüstrisi adına önemi bir kez daha ortaya çıkmaktadır. Bununla birlikte fiziksel aktivite takipçisi olarak kullanılan giyilebilir teknolojik ürünlerin gelişmesi ile birlikte sadece aktivite ya da günlük rutini takip ile sınırlı kalmayacağı belirtilmektedir. Bu kapsamda bileğe takılan fiziksel aktivite takipçisinin kullanıcıların kan basıncı, stres faktörleri, susuzluk durumu, hava sensörleri vb. gibi birçok özellikler ile birlikte bireylerin sağlıkları adına da vazgeçilemez ürünler olacağı dolayısıyla da giyilebilir teknolojilerin sağlık hizmetlerinin geleceği olarak bireylerin hayatlarını kurtaracak bir teknoloji olabileceği vurgulanmaktadır (Caddy, 2019).

Tüm bu bilgiler ışığında giyilebilir teknolojiye sahip spor ürünlerinin spor yönetimi ve spor pazarlaması adına bilimsel ilgiyi hak eden bir konumda olduğu ve ulusal düzeyde ilgili konuda yeterli sayıda çalışmanın olmadığı ifade edilebilir. Bu noktada giyilebilir teknolojiye sahip spor ürünlerine ilişkin kullanım algılarının belirlenmesi gerek spor tüketicilerinin memnuniyet düzeylerinin bilinmesi gerekse de üreticilere önemli ipuçları sağlanması adına değerli görülmektedir. Bu kapsamda bu araştırmanın amacı; bireylerin giyilebilir teknolojik spor ürünlerine ilişkin kullanım algılarının incelenmesidir.

Yöntem

Araştırma kapsamında nicel araştırma yöntemlerin anket tekniğinden yararlanılmıştır. Araştırmanın evrenini giyilebilir teknolojik spor cihazı kullanan bireyler oluştururken araştırma örneklemini en az 1 giyilebilir teknolojik spor cihazı kullanan 400 birey oluşturmuştur. Örneklem seçiminde yargısal ve kolayda örnekleme yöntemlerinden yararlanılmıştır. Anketlerin uygulanmasında yüz yüze anket uygulama yöntemi uygulanmış, katılımcılar öncelikle araştırmanın amacı ve giyilebilir teknolojilere ilişkin kısaca bilgilendirilmiş ve gönüllülük esas alınmıştır. Araştırmada bireylerin giyilebilir teknolojik spor ürünlerine ilişkin kullanım algılarını belirleyebilmek amacıyla Song ve arkadaşları (2018) tarafından giyilebilir teknolojik spor ürünleri kullanımına devam etme niyetlerinin anlaşılmasına olanak sağlayan anket formu Türkçe'ye uyarlanarak kullanılmıştır. İlgili anket "Algılanan Yarar", "Algılanan Rahatlık", "Moda/Estetik", "Teknik/İşlevsellik", "Kolaylaştırıcı Koşullar", "Tutum", "Sosyal Karşılaştırma", "Algılanan Davranış Kontrolü" ve "Kullanıma Devam Etme Niyeti" olmak üzere 9 bölümden ve toplam 31 sorudan oluşmaktadır. Verilerin analizinde kullanım algılarına yönelik durumun ortaya konulması aşamasında betimsel istatistiklerden (yüzde, frekans dağılımı, ortalama), bireylerin giyilebilir teknolojik cihazlara yönelik algılar arasındaki ilişkilerin ve farklılıkların belirlenmesinde ise korelasyon analizlerinden yararlanılmıştır.

Bulgular

Araştırma kapsamında elde edilen veriler farklı değişkenler çerçevesinde analiz edilerek tablolar haline getirilmiş ve sunulmuştur.

Tablo 1. Katılımcıların Demografik Değişkenlere Göre Dağılımları

Cinsiyet	n	f (%)
Kadın	207	51,8
Erkek	193	48,3
TOPLAM	**400**	**%100**
Yaş		
18-21 yaş arası	140	%35,0
21-30 yaş arası	232	%58,0
31-40 yaş arası	28	%7,0
TOPLAM	**400**	**%100**

Tablo 1.'de görüldüğü üzere araştırmaya katılan bireylerin %51'i (n=207) kadın, %48,3'ü (n=193) ise erkektir. Bununla birlikte bireylerin çoğunluğunun (%58, n=232) 21-30 yaş arasında olduğu %35'inin (n=140), %7'sinin (n=28) ise 31-40 yaş arasında olduğu belirlenmiştir.

Tablo 2. Katılımcıların Kullandıkları Giyilebilir Teknolojik Spor Ürünü Dağılımı

Cihaz	n	f (%)
Akıllı Gözlükler	15	%3,75
Akıllı Kulaklık	120	%26
Akıllı Saat-Bileklik	251	%62,75
Akıllı Kıyafetler	14	%3,50
TOPLAM	***400***	***%100***

Tablo 2.'de görüldüğü üzere katılımcıların büyük çoğunluğu (%62,75, n=251) giyilebilir teknolojik spor ürünleri arasında akıllı saat-bileklik kullandığını belirtmiştir. Daha sonra sırasıyla akıllı kulaklıkar (%26, n=120), akıllı gözlükler (%3,75 n=15) ve akıllı kıyafetler (%3,50, n=14) gelmektedir.

Tablo 3. Katılımcıların Giyilebilir Teknolojik Spor Cihazı Kullanım Geçmişlerinin Dağılımı

Geçmiş	n	f (%)
1 aydan az	58	14,5
1 - 6 ay	46	11,5
7 - 12 ay	29	7,3
13 - 24 ay	76	19,0
25 – 48 ay	95	23,8
49 ay ve üstü	96	24,0
TOPLAM	400	100,0

Tablo 3.'de görüleceği üzere katılımcıların %24'ü (n=96) 49 ve üzeri aydır, 23,8'i (n=95) ise 25-48 aydır giyilebilir teknolojik spor cihazı kullandıklarını ifade etmişlerdir. 13-24 aydır giyilebilir teknolojik spor cihazı kullandığını belirten bireylerin oranı %19 (n=76), 1 aydan daha az süredir kullananların oranı %14,5 (n=58), 1-6 aydır kullananların oranı %11,5 (n=46), 7-12 aydır kullananların oranı ise %7,3 (n=29) olarak belirlenmiştir.

Tablo 4. Katılımcıların Giyilebilir Teknolojik Spor Ürünleri Kullanımına Yönelik Yanıtlarının Dağılımları

	Hiç Katılmıyorum (1)		Az Katılıyorum (2)		Orta Düzeyde Katılıyorum (3)		Katılıyorum (4)		Tam Katılıyorum (5)	
	n	%	n	%	n	%	n	%	n	%
Algılanan Yarar										
1.Giyilebilir teknolojik cihazlar, bana aktiviteleri daha hızlı tamamlama olanağı sağlar.	20	5	44	11	109	27,3	129	32,3	98	24,5
2. Giyilebilir cihaz teknolojik cihazlar, performansımı arttırır.	21	5,3	55	13,8	121	30,3	124	31,0	79	19,8
3. Giyilebilir teknolojik cihaz, yapacağım aktiviteleri kolaylaştırır.	6	1,5	43	10,8	102	25,5	146	36,5	103	25,8
4. Genellikle, aktivitelerimde giyilebilir teknolojik cihazları kullanışlı buluyorum.	18	4,5	42	10,5	119	29,8	131	32,8	90	22,5
Algılanan Rahatlık										
5.Genellikle giyilebilir cihaz kullanmanın/takmanın kolaylıklarını hissederim.	22	5,5	41	10,3	119	29,8	132	33,0	86	21,5
6. Giyilebilir teknolojik cihazları kullandığımda/giydiğimde kendimi rahat hissederim.	32	8,0	68	17,0	122	30,5	113	28,3	65	16,3
Moda/Estetik										
7. Giyilebilir teknolojik cihazın tasarımı kendimi iyi hissetmemi sağlar.	29	7,3	54	13,5	132	33,0	122	30,5	63	15,8
8. Giyilebilir teknolojik cihazın tasarımından hoşlanırım.	21	5,3	49	12,3	127	31,8	124	31,0	79	19,8
9. Giyilebilir teknolojik cihazın tasarımı, bu cihazdan memnun olma nedenimdir.	37	9,3	93	23,3	124	31,0	91	22,8	55	13,8
10. Genellikle giyilebilir teknolojik cihazlar estetik açıdan modaya uygundur.	35	8,8	58	14,5	142	35,5	105	26,3	60	15,0
Teknik/işlevsellik										
11. Giyilebilir teknolojik cihazların fonksiyonlarını kullandığım zaman hatasız çalışır.	29	7,3	95	23,8	150	37,5	83	20,8	43	10,8
12. Giyilebilir teknolojik cihazlar sorunsuz bir şekilde çalışır.	34	8,5	94	23,5	152	38,0	88	22,0	32	8,0
13. Giyilebilir teknolojik cihaz isteğime uygun şekilde çalışmaktadır/işlemektedir (örneğin; dokunma, tıklama).	13	3,3	48	12,0	147	36,8	125	31,3	67	16,8
14. Genel olarak giyilebilir teknolojik cihazlar teknik olarak iyi çalışır.	14	3,5	46	11,5	131	32,8	149	37,3	60	15,0
Kolaylaştırıcı Koşullar										
15. Giyilebilir teknolojik cihazları kullanmaya devam etmek için gerekli kaynaklara sahibim.	30	7,5	63	15,8	134	33,5	117	29,3	56	14,0

16. Giyilebilir teknolojik cihazları kullanmaya devam etmek için gerekli bilgiye sahibim.	18	4,5	67	16,8	127	31,8	129	32,3	59	14,8
17. Giyilebilir teknolojik cihazlar kullandığım diğer cihazlar ile uyumludur.	18	4,5	38	9,5	131	32,8	126	31,5	87	21,8
Tutum										
18. Giyilebilir teknolojik cihazlar kullanmak kendimi iyi hissettirir.	24	6,0	52	13,0	131	32,8	122	30,5	71	17,8
19. Giyilebilir teknolojik cihazlar kullandığımda, bu cihazı alarak iyi bir iş yaptığımı düşünürüm.	23	5,8	52	13,0	123	30,8	135	33,8	67	16,8
20. Giyilebilir teknolojik cihaz kullanmak iyi bir fikirdir.	19	4,8	43	10,8	103	25,8	146	36,5	89	22,3
21. Giyilebilir teknolojik cihaz kullanmak akıllıca bir fikirdir.	18	4,5	49	12,3	100	25,0	146	36,5	87	21,8
Sosyal Karşılaştırma										
22. Yakın arkadaşlarımın kullandıkları giyilebilir teknolojik cihazlara dikkat ederim.	40	10,0	73	18,3	116	29,0	94	23,5	77	19,3
23. Başkalarının kullandıkları giyilebilir teknolojik cihazlara dikkat ederim.	50	12,5	93	23,3	102	25,5	96	24,0	59	14,8
24. Başkalarının kullandığı giyilebilir teknolojik cihaz tiplerine dikkat ederim.	47	11,8	94	23,5	107	26,8	85	21,3	67	16,8
25. Başkalarının hangi giyilebilir teknolojik cihazları kullandıklarına dikkat ederim.	56	14,0	81	20,3	105	26,3	96	24,0	62	15,5
Algılanan Davranış Kontrolü										
26. Giyilebilir cihazları kullanmaya devam etme kararı verirken, sahip olduğumu hissettiğim bilgilerin kapsamı yeterlidir.	29	7,3	71	17,8	170	42,5	96	24,0	34	8,5
27. Giyilebilir cihazları kullanmaya devam etme kararı verirken sahip olduğumu hissettiğim kontrolün (hâkimiyet) kapsamı yeterlidir.	24	6,0	73	18,3	157	39,3	118	29,5	28	7,0
28. Giyilebilir cihazları kullanmaya devam etme kararı verirken elimde olduğunu düşündüğüm kaynakların kapsamı yeterlidir.	31	7,8	71	17,8	143	35,8	114	28,5	41	10,3
Kullanıma Devam Etme Niyeti										
29. Mümkünse gelecekte de giyilebilir teknolojik cihaz kullanmaya devam etmek isterim.	16	4,0	48	12,0	82	20,5	141	35,3	113	28,3
30. Büyük ihtimalle gelecekte giyilebilir teknolojik cihaz kullanmaya devam edeceğim.	16	4,0	43	10,8	73	18,3	151	37,8	117	29,3
31. Gelecekte giyilebilir teknolojik cihaz kullanmaya devam etmeyi umuyorum.	17	4,3	39	9,8	72	18,0	143	35,8	129	32,3

Tablo 4.'te görüleceği üzere bireylerin tüm boyutlarda yer alan ifadelere verdiği yanıtlar orta düzey ve daha üstü katılım düzeyine sahiptir. Bireylerin en fazla (%37,8) "Büyük ihtimalle gelecekte giyilebilir teknolojik cihaz kullanmaya devam edeceğim." ifadesine katıldıkları belirlenmiştir. Katılımcıların ankette yer alan ifadelere ilişkin verdiği yanıtların boyutlara göre aritmetik ortalamaları Tablo 5.'de aktarılmıştır.

Tablo 5. Katılımcıların Giyilebilir Teknolojik Spor Ürünleri Kullanımına Yönelik Boyutların Ortalamaları

Boyut	n	ss	$\bar{x}$
Algılanan Yarar	400	,883	3,59
Algılanan Rahatlık	400	,886	3,12
Moda ve Estetik	400	,870	3,28
Teknik İşlevsellik	400	,828	3,24
Kolaylaştırıcı Koşullar	400	,893	3,39
Tutum	400	,891	3,50
Sosyal Karşılaştırma	400	1,11	3,10
Algılanan Davranış Kontrolü	400	,886	3,12
Kullanıma Devam Etme Niyeti	400	1,02	3,77

(1= Hiç Katılmıyorum, 5= Tam Katılıyorum)

Tablo 5.'de görüleceği üzere araştırma kapsamında en yüksek ortalamaya sahip boyutların "Kullanıma Devam Etme Niyeti" ($\bar{x}$=3.77) ve "Algılanan Yarar ($\bar{x}$=3.59), en düşük ortalamaya sahip boyutun ise "Sosyal Karşılaştırma" ($\bar{x}$=3.10) olduğu belirlenmiştir.

Tablo 6. Katılımcıların Giyilebilir Teknolojik Spor Ürünleri Kullanımına Yönelik Boyutların Korelasyon Değerleri

Faktör	1	2	3	4	5	6	7	8	9
1. Algılanan Yarar	1								
2. Algılanan Rahatlık	,681**	1							
3.Moda ve Estetik	,441**	**,468	1						
4. Teknik İşlevsellik	,382**	422**	,486**	1					
5. Kolaylaştırıcı Koşullar	,440**	,502**	,424**	**,553	1				
6. Tutum	,607**	,557**	,509**	,391**	,488**	1			
7. Sosyal Karşılaştırma	,412**	,368**	,415*	,270**	,309**	,513**	1		
8. Algılanan Davranış Kontrolü	,378**	,381**	,415**	,463**	,607**	,427**	,378**	1	
9. Kullanıma Devam Etme Niyeti	,565**	,535*	,480**	,369**	,481**	,701**	,412**	,443**	1

** p<0.01, *p<0.05

Tablo 6.'da görüleceği üzere bireylerin giyilebilir teknolojik spor ürünleri kullanımına yönelik boyutların tamamında pozitif yönlü ilişkiler söz konusudur. Buna göre en yüksek korelasyon değerinin "Tutum" ile "Kullanıma Devam Etme Niyeti" boyutları arasında olduğu belirlenmiştir (r=,701; p=,00). En düşük korelasyon değerine sahip boyutların ise "Teknik İşlevsellik" ile "Sosyal Karşılaştırma" olduğu saptanmıştır (r=,270; p=,00).

Tartışma ve Sonuç

Bireylerin giyilebilir teknolojik spor ürünlerine ilişkin kullanım algılarının incelenmesinin amaçlandığı araştırma kapsamında katılımcıların çoğunluğunun (%62,75) akıllı saat-bileklik kullandığı belirlenmiştir. CCS Insight raporuna göre piyasada var olan ve tüketiciler tarafından satın alınan

giyilebilir teknolojilerin yarısından fazlası fiziksel aktivite takipçisi olarak adlandırılan giyilebilir teknolojilerdir. Hali hazırda spor endüstrisi içerisinde doğrudan ya da dolaylı olarak tüketicilere sunulan fiziksel aktivite takipçilerinin büyük çoğunluğu akıllı saat ya da akıllı bilekliklerdir (Lunney vd., 2016). Fiziksel aktivite takipçilerinin ve akıllı bileklik-saatlerin ilk ortaya çıktığı dönemde gerçek kullanım amacı bireylerin günlük aktiviteleri, egzersizleri vb. aktiviteleri takip etmek iken ve genellikle daha aktif bireyler tarafından kullanılırken günümüzde mobil teknolojilerin gelişimi ile beraber akıllı saatler üretilmeye başlanmış ve böylece giyilebilir teknolojilerin kullanımı sadece profesyoneller ile sınırlı kalmamış, bireylerin günlük aktiviteleri içerisinde de yoğunlukla yer almaya başlamıştır (Song vd., 2018). Bununla birlikte mobil telefonlarda yer alan bir çok özellik akıllı saatlere entegre ve senkronize bir biçimde çalışarak hem bireylerin hayatlarını kolaylaştırmada etkili olmuş hem de fiziksel aktiviteler için motive edici bir unsur olarak yerini almıştır (Kaewkannate ve Kim, 2018). Buna göre araştırma kapsamında elde edilen veriler ve kullanıcıların giyilebilir teknolojik ürünlere ilişkin kullanım tercihlerine yönelik yanıtları birlikte düşünüldüğünde, araştırmada elde edilen sonuçların uluslararası pazara ait kullanıcı verileri ile benzer nitelikler taşıdığı ifade edilebilir.

Giyilebilir teknolojik spor ürünleri kullanan bireylerin, bu ürünleri kullanmaya devam etme niyetlerinin algıladıkları yarar ve algılanan rahatlık ile ilişkili olduğu tespit edilmiştir. Bireyler gelişen teknoloji ile birlikte giyilebilir cihazlarından fiziksel aktivitelerini, adımlarını, günlük olarak kat ettikleri mesafeleri, günlük yakılan kalorileri, kalp atım hızlarını, cilt sıcaklığını, terleme durumunu ve uykularını takip edebilmekte aynı zamanda tüm bu verileri akıllı bileklik ya da saatleri ile senkronize olarak çalışan akıllı mobil cihazlar ve bilgisayarlar üzerinden de görüntüleyebilmektedir (Duffy, 2014). Benzer şekilde mobil telefonlarda var olan dijital kamera, ajanda vb. fonksiyonlar da akıllı saatler tarafından kontrol edilebilmektedir (Cottle, 2017). Bu noktada bireylerin birçok farklı fonksiyona sahip olan bu cihazlardan öznel olarak çeşitli yararlar elde ettiği ve bu yararların gerek memnuniyet gerekse de kullanmaya devam etme niyetini doğrudan etkilediği yorumu yapılabilir.

Araştırma sonucunda bireylerin giyilebilir teknolojik spor ürünlerini kullanmaya devam etme niyetini etkileyen faktörler arasında bu ürünlerin görsel olarak modaya uygun ve estetik özellikler taşıması unsurlarının yer aldığı belirlenmiştir. Bunun nedenlerinden biri teknolojiye paralel olarak önemli gelişmeler yaşayan giyilebilir cihazlar daha büyük ve rahatsız edici konumdan daha şık, hafif ve kolaylıkla taşınabilir bir hale gelmesidir (Wright ve Keith, 2014). Farklı bir ifade ile bireylerin spor aktivitelerinde kullandıkları ürünlerin birçoğu teknoloji ve modayı birleştirerek çoklu ürün kategorisi içerisinde kullanıcılara sunulmaktadır (Porter ve Heppelmann, 2014). Aynı zamanda İngilizce moda (fashion) ve teknoloji (teknoloji) kelimelerinin birleşimi olan "fashnologhy" teriminin ortaya çıkmasına olanak sağlayan bu durum giyilebilir teknolojik cihazları hem estetik hem de işlevsellikleri nedeniyle kullanan toplulukları da meydana getirmiştir (Rauschnabel vd., 2016). "Fashnologists" olarak adlandırılan bu kullanıcılar ürün satın alma aşamasında fayda odaklı bir yaklaşım sergilerken moda unsurunu asla göz ardı etmeksizin algılanan yarar, kullanım kolaylığı ve sosyal yarar gibi unsurlara göre karar vermektedir (Rauschnabel vd., 2016; Adapa vd., 2018). Buna göre araştırma kapsamında birer boyut olarak değerlendirilen algılanan yarar, algılanan rahatlık, moda ve estetik, teknik işlevsellik ve kullanımı kolaylaştırma unsurlarının birbirlerine yakın ortalamalara sahip olmaları ve aralarında pozitif yönlü doğrusal ilişkiler olması araştırmaya katılan bireyler "Fashnologists" davranış kalıpları içerisinde değerlendirilebilir. Buna göre gerek tarz olarak şık olması gerekse de fonksiyonel olarak istek ve

ihtiyaçları karşılaması hem giyilebilir teknolojik spor ürünlerinin tercih edilmesinin hem de kullanıma devam etme niyetinin en önemli unsurlarından biri olarak ifade edilebilir. Tüm bu bilgiler kapsamında spor odaklı giyilebilir teknolojileri tercih eden kullanıcıların modayı da gözetmeleri durumunda "sport fashnologists" teriminin oluşumu da olası durumlardan biri olarak görülmektedir.

Araştırmaya katılan bireylerin giyilebilir teknolojik spor ürünlerini kullanmaları ve kullanmaya devam etme niyetlerini etkileyen unsurlardan biri de bireylerin ilgili teknolojik ürünlerden elde ettikleri kayıtları sosyal çevre ile internet üzerinden paylaşabilmesidir. Bireyler gerçekleştirdikleri tüm aktivitelerini sosyal medya üzerinden paylaşabilmektedir (Fotopoulou ve O'Riordan, 2017). Bu durumun kullanıcıları günlük egzersizleri düzenli olarak gerçekleştirmeleri ve sağlıklı bir yaşam benimsemeleri konusunda motive ettiği ifade edilmektedir (Kaewkannate ve Kim, 2018). Bu noktada yeni nesil giyilebilir teknolojik spor ürünlerinin bir nevi sosyalleşme unsuru olduğu da ifade edilmektedir (Canhoto ve Arp, 2017; Fotopoulou ve O'Riordan, 2017). Benzer doğrultuda Pinto ve Yagnik (2016) de giyilebilir teknolojik ürünlerin sosyal medya pazarlamasında bir araç olarak kullanılabileceğini ifade etmiştir.

Araştırma sonucunda bireylerin giyilebilir teknolojik spor ürünlerinden algıladıkları yarar, rahatlık, estetik, işlevsellik, kolaylaştırıcı unsurlar ve sosyal karşılaştırma gibi unsurlara bağlı olarak kullanıma devam etme niyetinde oldukları belirlenmiştir. Algılanan yarar-algılanan rahatlık-tutum arasında yüksek derecede pozitif yönlü bir ilişki söz konusudur. Dolayısıyla bireylerin kullandıkları giyilebilir teknolojik spor ürünlerinden algıladıkları yarar arttıkça, algıladıkları rahatlık ve buna yönelik tutumları da artmaktadır. Buna paralel olarak algılanan yarar, algılanan rahatlık ve tutum boyutlarının kullanıma devam etme niyeti ile pozitif yönlü ilişkisi olduğu belirlenmiştir. Buna göre bireylerin kullanmış oldukları giyilebilir teknolojik cihaza yönelik algıladıkları yarar, rahatlık ve tutumları bu ürünü kullanmaya devam etme niyetini etkilemektedir. Bu veriden hareketle bireylerin satın alma davranışlarının da bu faktörlerden etkilendiği yorumu yapılabilir. Buna ek olarak algılanan yarar ve algılanan rahatlık bireylerin sadece satın alma davranışlarının devamlılığını etkileyeceği gibi, ağızdan ağıza iletişim yolu ile yakın çevresinin de satın alma kararlarına etkide bulunacağı öngörülmektedir.

KAYNAKÇA

Adapa, A., Nah, F. F. H., Hall, R. H., Siau, K., & Smith, S. N. (2018). Factors Influencing The Adoption of Smart Wearable Devices. *International Journal of Human–Computer Interaction*, *34*(5), 399-409.

Caddy, B. (2019). Are Fitness Trackers The Future of Healthcare?. https://www.techradar.com/news/are-fitness-trackers-the-future-of-healthcare

Canhoto, A. I., & Arp, S. (2017). Exploring the Factors That Support Adoption and Sustained Use of Health and Fitness Wearables. *Journal of Marketing Management*, *33*(1-2), 32-60.

CCS Insight (2015). https://www.ccsinsight.com/press/company-news/2332-wearables-market-to-be-worth-25-billion-by-2019-reveals-ccs-insight/

Cottle KE. (2017). Current Patterns of Ownership and Usage of Mobile Technology in Older Adults, MsC Thesis, Brigham Young University.

Dehghani, M., Dangelico, R. M. (2017, March). Smart Wearable Technologies: Current Status And Market Orientation through a Patent Analysis. In Industrial Technology (ICIT), 2017 IEEE International Conference on (pp. 1570–1575). IEEE.

Dehghani, M., Kim, K. J., & Dangelico, R. M. (2018). Will Smartwatches Last? Factors Contributing to Intention to Keep Using Smart Wearable Technology. *Telematics and Informatics*, *35*(2), 480-490.

Duffy, J. (2014). The Best Activity Trackers for Fitness. *PCMag* http://www.pcmag.com/article2/0,2817,2404445,00.asp.

Fang, Y. M., & Chang, C. C. (2016). Users' Psychological Perception and Perceived Readability of Wearable Devices for Elderly People. *Behaviour & Information Technology*, *35*(3), 225-232.

Fotopoulou, A., & O'Riordan, K. (2017). Training To Self-Care: Fitness Tracking, Biopedagogy And The Healthy Consumer. *Health Sociology Review*, *26*(1), 54-68.

I-scoop.eu (2017). Wearables Market Outlook 2020: Drivers And New Markets https://www.i-scoop.eu/wearables-market-outlook-2020-drivers-new-markets/

Kaewkannate, K., & Kim, S. (2018). The Comparison of Wearable Fitness Devices. *Wearable Technologies*, 197.

Lunney, A., Cunningham, N. R., Eastin, M. S. (2016), "Werable Fitness Technology: A Structural In Vestigationinto Acceptanceand Perceived Fitness Outcomes", Computers, in Human Behavior, 65, 114-120.

Porter, M. E., & Heppelmann, J. E. (2014). How Smart: Connected Products Are Transforming Competition. Harvard Business Review, 92, 64–88.

Raskovic, D., Martin, T., Jovanov, E., 2004. Medical Monitoring Applications for Wearable Computing. Comput. J. 47 (4), 495–504.

Rauschnabel, P.A., Hein, D.W.E., He, J., Ro, Y.K., Rawashdeh, S.,& Krulikowski, B. (2016). Fashion or Technology? A Fashnology Perspective on the Perception and Adoption of Augmented Reality Smart Glasses. *Journal of Interactive Media*, 15(2), 179–194.

Wright, R., & Keith, L. (2014). Wearable Technology: If the Tech Fits, Wear It. *Journal of Electronic Resources in Medical Libraries*, *11*(4), 204-216.

International
Congress of Human Studies
Uluslararası İnsan Çalışmaları Kongresi ISBN:NNNN-NNNN

Investigation of Sports Consumer's Purchase Against Different Variables

Spor Tüketicisinin Tekrar Satın Alma Niyetinin Farklı Değişkenlere Göre İncelenmesi

Yeşim Gök*
Güçlü Özen**

Abstract

The aim of this study is to investigate the intention of purchasing the sports service purchased by the sports consumer in terms of different variables in terms of different independent variables. With the technology, which is one of the most important reasons for the mobilization in the economic, social and political structures in our lives, it has come along with the regulation of the duties and obligations of the people and solutions that improve the quality of life. Thanks to the movement, the individual's free time period has increased and the individual has turned to various activities in order to fill this free time period efficiently. Among these activities, sports come first in

Özet

Bu çalışmanın amacı farklı değişkenler açısından spor tüketicisinin satın aldığı spor hizmetini tekrar satın alma niyetinin farklı bağımsız değişkenler açısından incelenmesidir. Yaşamımızdaki ekonomik, sosyal ve siyasal yapılarda ki hareketlenmenin en temel nedenlerinden biri olan teknoloji ile birlikte insana düşen görev ve yükümlülüklerin düzenlenmesi ve yaşam kalitesini geliştirici çözümlerde beraberinde gelmiştir. Oluşan devinim sayesinde bireye kalan serbest zaman dilimi çoğalmış, birey bu serbest zaman dilimi verimli doldurmak adına çeşitli aktivitelere yönelmiştir. Bu etkinliklerden arasından toplumsal önem açısından ilk olarak spor

* Yeşim Gök, İzmir Demokrasi Üniversitesi, Spor Bilimleri, ysmgok@hotmail.com.tr
** Güçlü Özen, Doç.Dr, İzmir Demokrasi Üniversitesi, Spor Bilimleri, guclu.ozen@idu.edu.tr

terms of social importance and it is an important recreation activity in terms of its content (sports audience and active sports consumers). The expectations of the sports consumer are constantly changing due to the differentiation of their wishes and needs, as well as individual socio-economic differences. In order to keep up with the developments in today's rapidly changing world, to be able to take part in the growing market and to compete with the competitors in the market, it is necessary to provide customer satisfaction and to predict or shape their tendencies to develop after the purchase. In the research, cross-sectional approach from general screening models was adopted. Data were collected by questionnaire. As the measurement tool, kiler Intent to buy again "scale, which was formed by different questionnaires existing in the literature by Eskiler and Altunışık (2015), was used. The study group of the study consisted of 406 members (186 Women, 220 Men) who were the customers of a sports center in İzmir.In the statistical stage of the study, independent t test was used to evaluate gender and marital status independent variables, and one-way analysis of variance (ANOVA) was used to evaluate variables of education, income level and hall use.As a result of the analyzes, it was found that gender did not make any difference on the perception of repurchase, marital status, education level and intended use affect satisfaction level and repurchase perception, and difference of income level affected perceived value and satisfaction level.

Keywords: Sports Consumer, Purchase Intention, Customer Happiness

gelmektedir ve içeriği açısından (spor seyircisi ve aktif spor etkinlikleri gerçekleştiren tüketiciler) önemli bir rekreasyon etkinliği olarak önümüze çıkmaktadır. Spor tüketicisinin de istek ve ihtiyaçlarının farklılaşmasından aynı zaman da bireysel sosyo- ekonomik farklılıklardan dolayı beklentileri sürekli değişiklik göstermektedir. Günümüzde hızla değişen dünyada gelişmelere ayak uydurabilmek, büyüyen pazarda yer alabilmek ve pazardaki rakiplerle mücadele edebilmek amaçlı müşteri memnuniyetinin sağlanması ve onların satın alma sonrası gelişecek eğilimlerinin tahmin edilmesini ya da şekillendirilmesini gerekli kılmaktadır. Araştırmada genel tarama modellerinden kesit alma yaklaşımı benimsenmiştir. Veriler anket yolu ile toplanmıştır. Ölçüm aracı olarak Eskiler ve Altunışık (2015) tarafından alan yazında var olan farklı anketlerden oluşturulup, uyarlama çalışması yapılan "Tekrar satın alma niyeti" ölçeği kullanılmıştır. Araştırmanın çalışma grubunu, İzmir ilinde spor hizmeti sunan bir merkezin müşterisi olan ve çalışmamıza gönüllü katılan 406 üye (186 Kadın, 220 Erkek) oluşturmuştur. Araştırmanın istatistik aşamasında cinsiyet ve medeni durum bağımsız değişkenlerini değerlendirmek için bağımsız t testi, eğitim, gelir düzeyi ve salonu kullanım amacı değişkenlerini değerlendirmek için tek yönlü varyans analizi (ANOVA) yapılmıştır. Yapılan analizler sonucunda cinsiyetin yeniden satın alma algısı üzerinde fark yaratmadığı, medeni durum, eğitim seviyesi ve kullanım amacının memnuniyet düzeyi ve yeniden satın alma algısını etkilediği, gelir seviyesi farklılığının algılanan değer ve memnuniyet düzeyini etkilediği tespit edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Spor Tüketicisi, Tekrar Satın Alma Niyeti, Müşteri Memnuniyeti

Giriş

Gelişen, değişen dünya ekonomisi, teknolojik gelişme ile birlikte bireye düşen kişisel zaman dilimlerini artmıştır. Birey bu zamanı kaliteli değerlendirme amacı ile sanat, spor gibi reakreatif etkinliklere yönelmiştir. Toplumsal yeri açısından ciddi (aktif ve pasif katılımcı) yoğunluğa sahip spor da ilk aklımıza gelenlerden serbest zaman etkinliklerin başında gelmektedir. Dünyada spora olan yoğun ilgi, sektördeki ekonomik gelişmeyi de peşinden getirmiştir. Bu endüstrinin tabanını oluşturan spor izleyicileri, spor ürünü, spora ve sponsora fayda için geliştiren ürün, verilen bir spor hizmeti ve spor ürünün oluşturduğu birliktelik olarak nitelendirilmektedir (Argan ve Katırcı, 2002). Spor endüstrisi, önemli alt iki dala sahiptir; mal sektörü ile hizmet sektörü (Yıldız, 2009). Spor hizmet sektörü de kendi içerisinde pasif ve aktif katılım olarak iki çekirdek rol üstlenmektedir (Gratton ve Taylor, 2000).

Hizmet sektörünün ve hizmet ile ilgili çalışmaların önemi gittikçe artmakta ve bunun nedeni olarak ta dünya ekonomisine (gelişmiş ve gelişmekte olan ülkeler) katkıları azımsanmayacak kadar büyük olmasından kaynaklandığı vurgulanmaktadır. Tüketimde fiziksel malların tüketimi sonuç odaklı bilinirken, hizmetin ise süreç odaklı tüketim olarak betimlenmektedir (Grönroos, 2007).

Genellikle spor tüketicisinin (müşterinin) beklediği hizmetin belirsizliği, tüketici ile karşılaşmadan çözülememektedir. Hizmet kapsamında ve pazarlamasında önemli ayak olan "süreçler", tüketicilerin aldıkları hizmeti puanlama evresinde oldukça büyük önem taşımaktadır. Süreçler, hizmet sırasında mühim olan anekdotlar, prosedürler, etkinlikler, tüketici-personel etkileşimi, (Koç, 2015) gibi faktörler, tüketiciler tarafından hizmet puanlama evresinde ipucu niteliğinde kullanılmaktadır (Zeithaml ve Bitner, 2000).

Tam bu evrede de verilen hizmet ve gelişen rekabet ortamı ile birlikte satın alma ve tekrar satın alma niyeti olguları karşımıza çıkmaktadır.

Satın alma niyeti, müşterinin (tüketicinin) bir malı satın alması ya da hizmet pazarlayan bir işletmenin müşterisi olma durumu olarak tanımlanabilir (Shao vd., 2004). Tekrar satın alma niyeti ise, tüketicinin hizmet aldığı işletmeden var olan koşullarını, olağan durumunu değerlendirerek aynı işletmeden hizmeti ya da malı(ürünü) yeniden satın alması olarak tanımlanabilmektedir (Hellier vd. 2003). En kısa tanımı, tüketicinin hizmet veya ürünü birden çok kez tercih edip satın alması olarak ta tanımlanabilir. Tekrar satın alma niyetinin en önemli tanımlayıcıları da güven, memnuniyet, bağlılık, kalite, sadakat ve tatmindir (Turgut, 2014). Satın alma davranışında tekrar etmesi, müşteri memnuniyetinin pozitif geri bildirimi olarak vurgulanmıştır (Anderson vd., 1994; Hellier vd., 2003). Var olan tüketicileri korumak yerine yeni müşteriler kazanmaya çabalamak çok daha fazla zaman ve enerji gerektirir. Tekrar satın alma niyeti, tüketici ve işletme bağlılığının renkli ve heyecanlı tutma biçimidir. Tekrar satın alma davranışında bulunacak tüketicinin bu evrede ne gibi değişkenlerden etkileneceği pek bilenmemekle birlikte, hizmet aldığı işletme arasındaki bağ oldukça önemlidir. Tekrar satın alma davranışı, işletme kazancı üzerinde doğrudan etkileşime sahiptir. Hizmet sunarken kurulan ilişki kalitesinin, müşterinin korunmasında ve alış-veriş olgusu düzleminde müşterinin ürün veya hizmete yönelik sadakatini artırmada önemli bir rol oynadığı belirtilmektedir (Zhang ve Diğ., 2011).

Hizmet sunumu veya sunum sonrasında müşterilerin tüketim yaşantılarına dokunan olumlu ve olumsuz deneyimlerin, farklı değişkenler ile etkileşim içinde olduğu ve bu etkileşim sonucu ortaya çıkan duygu bütünlüğünün müşterinin geri dönüşü ve tekrar satın alma niyeti üzerindeki etkisinin önemine vurgu yapılmaktadır. Alan yazındaki araştırmalar bakıldığında, farklı değişkenlerin hizmet sunum

sırasında ve sonrasındaki etkileri (Bitner vd.,, 1990; Bitner vd., 1994; Caber, 2017) olduğu gibi, hizmet iyileştirme stratejilerinin de tüketici üzerinde yarattığı etkilerine (Witt ve Brady, 2003; Wirtz ve Mattila, 2004; Komunda ve Osarenkhoe, 2012) vurgu yapıldığı göze çarpmaktadır.

Kısacası hizmet sunan ile müşteri arasındaki yaşanan ilişki, tekrar satın alma niyetinin ortaya çıkıp çıkmayacağını doğrudan etkilediği gibi tüketim davranışın olumlu ya da olumsuz olmasını da doğrudan etkilemektedir. Dolayısıyla, müşteri ile üretici firma arasındaki iletişimin, etkileşimin etkilendiği birincil faktör olan demografik değişkenler, hem tüketici memnuniyet puanlamasını hem de tekrar satın alma niyetini etkileyebilmektedir (Gountas ve Gountas, 2006).

Bu kapsamda çalışmanın amacı ise, hizmet alan tüketicinin hizmeti tekrar tercih edebilmesi durumunu etkilendiği düşünülen değişkenler açısından incelenmesi.

Yöntem

Araştırmada genel tarama modellerinden kesit alma yaklaşımı benimsenmiştir. Veriler anket yolu ile toplanmıştır. Ölçüm aracı olarak Eskiler ve Altunışık (2015) tarafından alan yazında var olan farklı anketlerden derlenerek oluşturulup, uyarlama çalışması yapılan"Tekrar satın alma niyeti" ölçeği kullanılmıştır. Beşli likert tipi olan ölçek üç alt boyuttan oluşmaktadır. Araştırmanın çalışma grubunu, İzmir ilinde spor hizmeti sunan bir merkezin müşterisi olan ve çalışmamıza gönüllü katılan 406 üye (186 Kadın, 220 Erkek) oluşturmuştur. Çalışmamızda anketin güvenirlik katsayısı olan Cronbach Alpha.79 olarak tespit edilmiştir.

Bulgular

Çalışmanın bu kısmında yapılan istatistik analizler sonucu elde edilen verilen tablolar halinde verilmiştir.

Cinsiyet bağımsız değişkenin satın alma davranışı üzerindeki etkisinin belirlenmesi için bağımsız t testi uygulanmış ve elde edilen değerler Tablo 1'de belirtilmiştir.

Tablo 1. Cinsiyet değişkeni t testi tablosu

	kadın AO±SS N: 186	erkek AO±SS N: 220	t
Algılanan değer	13,51±,2,26	13,54±2,00	-,13
Yeniden satın alma	22,44±3,57	22,50±3,66	-,17
Memnuniyet	15,87±3,23	15,96±3,19	-,29
Total	51,82±6,76	52,01±6,09	-,29

* $p<0.05$

Tablo 1 incelendiğinde cinsiyet bağımsız değişkeni açısından alt boyutlar ve ölçek toplam puanlarında istatistiksel bir fark bulunmamıştır ($p>0.05$). Aritmetik ortalamalar incelendiğinde erkeklerin tüm alt boyutlarda daha fazla puan aldığı ancak bu puan farkın istatistiksel olarak anlamlı olmadığı tespit edilmiştir.

Medeni durum bağımsız değişkenin satın alma davranışı üzerindeki etkisinin belirlenmesi için bağımsız t testi uygulanmış ve elde edilen değerler Tablo 2'de belirtilmiştir

Tablo 2. Medeni durum değişkeni t testi tablosu

	Evli AO±SS N: 200	Bekar AO±SS N: 205	t
Algılanan değer	13,50±1,85	13,56±2,36	-,31
Yeniden satın alma	22,36±3,40	22,59±3,83	-,65
Memnuniyet	15,43±3,22	16,39±3,13	-3,03*
Total	51,29±6,18	52,55±6,57	-1,98*

p<0.05

Tablo 2 incelendiğinde Medeni durum bağımsız değişkeni açısından memnuniyet seviyesi alt boyutu ve ölçek toplam puan açısından istatistiksel bir fark tespit edilmiştir (p<0.05). Aritmetik ortalamalar incelendiğinde bekar spor tüketicisinin memnuniyet ve total puanlarının daha yüksek olduğu görülmektedir.

Eğitim bağımsız değişkeninin satın alma davranışı üzerindeki etkisinin belirlenmesi için Tek yönlü varyans analizi (Anova)testi uygulanmış ve elde edilen değerler Tablo 3'de verilmiştir

Tablo 3. Eğitim değişkeni Anova tablosu

	Varyansın Kaynağı	**Kareler Toplamı**	**Sd**	**Kareler Ortalaması**	**F**
Algılanan değer	Gruplar arası	19,96	3	6,65	1,48
	Gruplar içi	1807,11	402	4,49	
	Toplam	1827,08	405		
Yeniden satın alma	Gruplar arası	72,12	3	24,04	1,84
	Gruplar içi	5243,13	402	13,04	
	Toplam	5315,25	405		
Memnuniyet	Gruplar arası	107,01	3	35,67	3,53*
	Gruplar içi	4062,46	402	10,10	
	Toplam	4169,47	405		
Total	Gruplar arası	308,49	3	102,83	2,53*
	Gruplar içi	16294,43	402	40,53	
	Toplam	16602,92	405		

* p<0.05

Tablo 3 incelendiğinde Eğitim bağımsız değişkeni açısından memnuniyet seviyesi alt boyutu ve ölçek toplam puan açısından istatistiksel bir fark tespit edilmiştir (p<0.05). Farkın hangi gruplar arasında olduğunun tespit edilmesi için post hoc analizi yapılmış ve farkın 2-3 ve 2-4 arasında olduğu

belirlenmiştir. Aritmetik ortalamalar incelendiğinde eğitim seviyesi arttıkça memnuniyet ve toplam puanların arttığı görülmektedir.

Gelir durumu bağımsız değişkeninin satın alma davranışı üzerindeki etkisinin belirlenmesi için Tek yönlü varyans analizi (Anova)testi uygulanmış ve elde edilen değerler Tablo 4'de verilmiştir

Tablo 4. Gelir durumu değişkeni Anova tablosu

	Varyansın Kaynağı	Kareler Toplamı	Sd	Kareler Ortalaması	F
Algılanan değer	Gruplar arası	26,87	2	13,43	3,00*
	Gruplar içi	1800,21	403	4,46	
	Toplam	1827,08	405		
Yeniden satın alma	Gruplar arası	72,12	2	,313	,02
	Gruplar içi	5243,13	403	13,18	
	Toplam	5315,25	405		
Memnuniyet	Gruplar arası	,62	2	27,30	2,67*
	Gruplar içi	5314,62	403	10,21	
	Toplam	5315,25	405		
Total	Gruplar arası	35,76	2	17,88	,43
	Gruplar içi	16567,16	403	41,11	
	Toplam	16602,92	405		

* $p<0.05$

Tablo 4 incelendiğinde Gelir seviyesi bağımsız değişkeni açısından memnuniyet ve algılanan değer seviyesi alt boyutlarında istatistiksel bir fark tespit edilmiştir ($p<0.05$). Farkın hangi gruplar arasında olduğunun tespit edilmesi için post hoc analizi yapılmış ve farkın 1-3 grupları arasında olduğu belirlenmiştir. Aritmetik ortalamalar incelendiğinde gelir seviyesi arttıkça memnuniyet ve algılanan değer seviyesinin düştüğü görülmektedir.

Kullanım amacı bağımsız değişkeninin satın alma davranışı üzerindeki etkisinin belirlenmesi için Tek yönlü varyans analizi (Anova)testi uygulanmış ve elde edilen değerler Tablo 5'de verilmiştir

Tablo 5: Kullanım amacı değişkeni Anova tablosu

	Varyansın Kaynağı	Kareler Toplamı	Sd	Kareler Ortalaması	F
Algılanan değer	Gruplar arası	,35	2	,17	,03
	Gruplar içi	1826,73	403	4,53	
	Toplam	1827,08	405		
Yeniden satın alma	Gruplar arası	37,43	2	18,71	1,42*
	Gruplar içi	5277,82	403	13,09	
	Toplam	5315,25	405		
Memnuniyet	Gruplar arası	19,21	2	9,60	,93
	Gruplar içi	4150,26	403	10,29	

	Toplam	4169,47	405		
Total	Gruplar arası	75,56	2	37,78	,92
	Gruplar içi	16527,36	403	41,01	
	Toplam	16602,92	405		

* p<0.05

Tablo 5 incelendiğinde kullanım amacı bağımsız değişkeni açısından yeniden satın alma alt boyutlarında istatistiksel bir fark tespit edilmiştir (p<0.05). Farkın hangi gruplar arasında olduğunun tespit edilmesi için post hoc analizi yapılmış ve farkın 1-2 ve 2-3 arasında olduğu belirlenmiştir. Aritmetik ortalamalar incelendiğinde kilo kontrolü/narin görünmek gibi beden görüntüsü algısı amacıyla gelen grubun yeniden satın alma puanlarının sağlıklı olmak ve serbest zaman/sosyalleşme amacıyla gelen gruplardan daha yüksek olduğu görülmektedir.

Tartışma- Sonuç

Bu çalışmanın temel amacı tekrar satın alma niyetinin cinsiyet, eğitim, gelir seviyesi, spor tesisinin kullanım amacı gibi bağımsız değişkenlerin etkilerinin belirlenmesidir.

Çalışmamızda cinsiyet bağımsız değişkeninin yeniden satın alma üzerinde istatistiksel olarak bir fark yaratmadığı tespit edilmiştir. Pits ve Stotlar, (1996) ve Yalçın vd.,(2004) cinsiyet farklılığının spor tüketicisi davranışı üzerinde farklılık yaratabileceğini belirtmişlerdir. Bizim çalışmamızda bir fark olmamasının sebebi cinsiyet faktörünün ilk satın alma davranışında, memnuniyet ve algılanan değer olguları üzerinden etkili olmasına rağmen tüketime devam konusunda belirleyici olmaması olabilir.

Çalışmamızda medeni durum bağımsız değişkeninin yeniden satın alma üzerinde istatistiksel olarak bir fark yarattığı ve bekar tüketicilerin memnuniyet ve toplam puan düzeylerinin daha yüksek olduğu görülmektedir. Alan yazında bulunan çeşitli çalışmalarda evli katılımcıların spor hizmeti tüketiminde beklenti düzeylerinin daha yüksek olduğu (Bettencourt ve Gvvinner, 1996; Gürbüz, Koçak ve Lam, 2004), ancak bekar katılımcıların ürün kalitesine evli katımcılara göre daha fazla önem verdikleri ve bunun nedeni konusunda net bulgular olmadığı belirtilmiştir (Yalçın vd., 2004) konusun belirtilmiştir. Belirtilen bu durumun bekar tüketicilerin ilk satın alma davranışı sürecinde daha seçici iken yeniden satın alma sürecinde beklenti düzeylerinin daha az olması ile memnuniyet düzeylerinin yüksek olması sonucunu doğurduğu düşünülmektedir.

Çalışmamızda eğitim durumu bağımsız değişkeninin yeniden satın alma üzerinde istatistiksel olarak bir fark yarattığı ve eğitim seviyesi yüksek tüketicilerin memnuniyet ve toplam puan düzeylerinin daha yüksek olduğu görülmektedir. Araştırmaya katılan tüketici grubunun eğitim seviyelerine baktığımızda grubunun büyük oranının üniversite mezunu olduğu belirlenmiştir. Yıldız ve Tüfekçi (2010), Öztürk (2010) ve Öztürk ve ark (2014)spor merkezlerine üye olan tüketicilerin çoğunlukla yükseköğrenime sahip olduklarını vurgulamışlardır. Eğitim seviyesi yükseldikçe serbest zamanlarını daha etkin kullanma konusunda daha bilinçli olunması beklenen bir durumdur. Bu bağlamda bilinçli spor tüketicisinin ne istediğini bilmesi ve tükettiği hizmeti değerlendirerek, takdir etme, memnuniyet belirtme gibi geri dönüt vermesi bu şekilde bir bulguya yol açmış olabilir.

Çalışmamızda gelir seviyesi bağımsız değişkeninin yeniden satın alma üzerinde istatistiksel olarak bir fark yarattığı ve gelir seviyesi yüksek tüketicilerin memnuniyet ve algılanan değer puan

düzeylerinin daha düşük olduğu görülmektedir. Afthinos vd., (2005) yaptıkları bir çalışmada gelir düzeyi düşük tüketicilerin memnuniyet oranlarının daha yüksek oldukların tekrar satın alma niyetine daha yakın olduğunu belirtmişlerdir. Gelir seviyesi artan grubun beklentilerinin artması ve yeniden satın alma davranışında yeni ve belki de daha yüksek fiyatlı hizmetleri tercih edebilme olanağı böyle bir bulgu tespit etmemize sebep olmuş olabilir.

Çalışmamızda kullanım amacı bağımsız değişkeninin yeniden satın alma üzerinde istatistiksel olarak bir fark yarattığı kilo kontrolü/narin görünmek gibi beden görüntüsü algısı amacıyla gelen grubun yeniden satın alma puanlarının sağlıklı olmak ve serbest zaman/sosyalleşme amacıyla gelen gruplardan daha yüksek olduğu görülmektedir. Tüketicinin spor merkezlerini kullanma ve tercih etme sebepleri farklıdır. Sağlıklı yaşama ulaşmak, zihinsel rahatlama veya stres atmak ya da kilo kontrolü gibi sebeplerden tercih edilebilir (Gündoğdu ve Devecioğlu 2009, Günebakan, 2009). Katılım amaçlarında daha büyük bir yer kaplayan zayıflama ve narin görünme (Afthinos vd., 2005) bu aktiviteye devam etmek amacıyla tüketim konusunda daha istekli olmalarına ve çalışmamızda böyle bir bulgu tespit etmemizde rol oynamış olabilir.

Sonuç olarak cinsiyetin yeniden satın alma algısı üzerinde fark yaratmadığı, medeni durum, eğitim seviyesi ve kullanım amacının memnuniyet düzeyi ve yeniden satın alma algısını etkilediği, gelir seviyesi farklılığının algılanan değer ve memnuniyet düzeyini etkilediği tespit edilmiştir.

KAYNAKÇA

Anderson, E. W., Fornell, C., Lehmann, D. R. (1994). Customer Satisfaction, Market Share, and Profitability: Findings from Sweden. *The Journal of Marketing*, 53-66.

Afthinos, Y., Theodorakis, N.D. ve Nassis, P. (2005). Customers' Expectations of Service in Greek Fitness Centers'. *Managing Service Quality,* (3): 245- 258.

Argan, M., Katırcı, H. (2002). *Spor Pazarlaması.* Ankara: Nobel.

Bettencourt, L. A., Gwinner, K. (1996). Customization of the Service Experience: The Role of the Frontline Employee. *International Journal of Service Industry Management,* (2): 3-20.

Bitner, M. J., Booms, B. H., Mohr, L. A. (1994). Critical Service Encounters: The Employee's Viewpoint. *The Journal of Marketing*, 58(4): 95-106.

Bitner, M. J., Booms, B. H., & Tetreault, M. S. (1990). The Service Encounter: Diagnosing Favorable and Unfavorable Incidents. *The Journal of Marketing*, 71- 84.

Caber, M. (2017). Uçuş Deneyiminde Müşterilerarası Etkileşimler: Kritik Olaylar Tekniği İle Bir Durum Analizi. *Anatolia: Turizm Araştırmaları Dergisi*, 28(1):69- 80.

DeWitt, T. Brady, K. (2003). Rethinking Service Recovery Strategies The Effect of Rapport on Consumer Responses to Service Failure. *Journal of Service Research*, 6(2):193-207.

Grönroos, C. (2007*). Service Management and Marketing: Customer Management In Service Competition.* John Wiley & Sons.

Gratton, C., Taylor, P. (2000). *Economics of Sport and recreation.* Taylor & Francis, London: Spon Pres.

Gountas, j., Gountas, S. (2006). Personality Orientations, Emotional States, Customer Satisfaction, and Intentiontorepurchase, *Journal of Business Research*, (60): 72-75.

Gürbüz, B., Koçak, S., & Lam T. O E. (2004). The Reliability and Validity of the Turkish Version of the Service Quality Assessment Scale. 19th Conference of the North American Society for Sport Management Abstract Book, Atlanta, Georgia.

Gündoğdu, C. (2009).Devecioğlu S. Spor iGletmelerinde Ġnsan Kaynakları Planlaması. E-Journal of New World Sciences Academy; 4(1): 10-20.

Günebakan, T. (2009). Sağlıklı Yaşam ve Fitnes Merkezi Üyelerinin Tatmin Düzeyleri. Antalya, *Uluslararası Herkes İçin Spor ve Spor Turizmi Dergisi*,:106.

Hellier, P. K., Geursen, G. M., Carr, R. A., Rickard, J. A. (2003). Customer Repurchase Intention: A General Structural Equation Model. *European Journal of Marketing*, 37(11/12):1762-1800.

Koç, E. (2015). *Hizmet Pazarlaması ve Yönetimi.* Global ve Yerel Yaklaşım. Seçkin Yayıncılık.

Zeithaml, V. A. & Bitner, J.(2000). Service Marketing, Integrating Customer Focus Across The Firm. New York: McGraw-Hill/Irwin.

Komunda, M., Osarenkhoe, A. (2012). Remedy Or Cure For Service Failure? Effects Of Service Recovery On Customer Satisfaction And Loyalty. *Business Process Management Journal*, 18(1):82-103.

Öztürk, H. Adiloğulları, Ş. Mungan Ay, S.(2014). Sağlıklı Yaşam Ve Spor Merkezi Müşterilerinin Tatmin Düzeylerinin Bazı Demografik Değişkenler Açısından İncelenmesi. *CBÜ Beden Eğitimi ve Spor Bilimleri Dergisi.*

Öztürk,H. (2010). *Sağlıklı Yaşam ve Spor Merkezi Müşterilerinin Tatmin Düzeylerinin Bazı Demografik Değişkenlerle İlişkisinin Karşılaştırılması,* İstanbul, Yüksek Lisan Tezi.

Shao, C. Y., Baker, J. A., Wagner, J. (2004). The Effects of Appropriateness of Service Contact Personnel Dress on Customer Expectations of Service Quality and Purchase Intention: The Moderating Influences of Involvement and Gender. *Journal of Business Research*, 57(10): 1164-1176.

Turgut, M. Ü. (2014). *Marka Sevgisinin Marka Güveni, Olumsuz Bilgiye Karşı Direnç Ve Tekrar Satın Alma Niyeti Çerçevesinde İncelenmesi.* Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Ankara: Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Yıldız, S.M. (2009). Spor ve Fiziksel Etkinlik Hizmetleri: Geniş Bir Sınıflama. *Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi,* 12(22): 1-10.

Zhang, Y. Fang, Y.Wei, K.-K.Ramsey, E., McCole, P. Chen, H. (2011). Repurchase Intention in B2C e-commerce-A Relationship Quality Perspective. *Information & Management*, 48(6): 192-200.

Wirtz, J. ,Mattila, A. (2004). Consumer Responses to Compensation, Speed of Recovery and Apology After a Service Failure. *International Journal of Service Industry Management*,(2): 150-166.

Pıtts,G.B.,Stotlar,K.D.(1996). *Fundementals of Sport Marketing.* Morganlown, WV: Fitness Information Technology, Ine.

Yalçın, H.B, Dogru, Z., Yüktaşır, B. (2004). Spor Toketicisi Farklılıklarıve Spor Pazarlaması Bileşenleri, Atatürk Üniversitesi Besyo, *Beden Eğitimi Ve Spor Bilimleri Dergisi,*(2): 35-38.

Yıldız, M. Tüfekçi, Ö. (2010). Fitness Merkezi Müşterilerinin Hizmet Kalitesine Yönelik Beklenti Ve Algılarının Değerlendirilmesi. *Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*; (24):1-11.

International
Congress of Human Studies
Uluslararası İnsan Çalışmaları Kongresi ISBN:NNNN-NNNN

Slowmotion Video Examination of the Impact of Training on Badminton Athletes

Slowmotion Video Antrenmanlarının Badminton Sporcuları Üzerine Etkisinin İncelenmesi

Vahdet Alaeddinoğlu*

Abstract

As technology develops, it offers people different opportunities. With the presence of new developments, countries have made various efforts to increase quality in order to train the manpower demanded by the future. The importance of knowledge has increased due to these efforts. This increase has given rise to knowledge societies and changed the way societies live. Advances in technology have affected education systems as well as in all areas. The effects have forced institutions within the education system to make use of the computer, which is the product of scientific and technological developments in education and training applications. The most important of the basic conditions for athletes to reach the desired level is to have knowledgeable, skillful, talented and well-trained sports trainers who can practice

Özet

Teknoloji ilerledikçe insanoğluna birbirinden farklı olanaklar sunmaktadır. Ülkeler, yeni teknolojik gelişmelere göre teknolojik geleceğin beklediği insan kaynağını yetiştirmek için sürekli niteliği arttırmak için farklı çabalar göstermektedirler. Bu yüzden bilgi her zamankinden daha çok önem taşımaktadır. Bilginin artışı ve önemi, teknoloji toplumlarını meydana getirmiş ve toplumsal yaşamın bütün şekillerini köklü değişikliklere neden olmuştur. Bilgi toplumunu etkileyen teknolojik gelişmeler yaşamın her alanında olduğu gibi eğitim sistemlerini de büyük oranda etkilemiştir. Bu etkiler başında gelen teknoloji ve yeni şekillenen eğitim sistemi içerisinde yer alan hem eğitim kurumlarını, hem eğitim-öğretim uygulamalarını hem de bilimsel ve teknolojik merkezleri bilgisayar temelli teknolojiden en üst seviyede

* Vahdet Alaeddinoğlu, Dr. Öğr. Görevlisi, Atatürk Üniversitesi Horasan Meslek Yüksek Okulu, v.alaeddinoglu@atauni.edu.tr

at all levels. There has also been an increase in the number of qualified athletes as sports trainers have started to use all areas of technology. In this study, the learning effects of clear, drive, dunk and drop techniques on two groups of athletes were compared with the basic hitting techniques of badminton athletes in the top 5 of the world rankings. The Badminton numbering Test (BNT) developed by the researchers for both groups was pre-tested and the athletes ' levels were determined. The first group athletes were then tested again by showing the strokes of the top 5 athletes in the world. The same test was conducted within the second group. But feedback for the second group was done verbally and with coach corrections. The differences between technical learning and technique application were analyzed by comparing t test. Test results the T Test was conducted with the SPSS 21 analysis program depending on the level of intergroup relationship. According to the results of the analysis, the athletes of the Experimental Group 1 Group 2. There was a statistically significant difference in Clear stroke technique according to the group control group athletes. Athletes of experiment Group 1 Group 2. There was a statistically significant difference in the Drive stroke technique compared to the group control group athletes in terms of their strokes. As a result, the test for comparing two groups of badminton stroke techniques made according to the classical slow motion video of athletes monitors and implements learning – teaching methods more than revealed positive results, with more permanent and practical training in other sports can be done in such a short time, it is assumed that learning. It is possible to say that trainings, especially with video Slowmotion programs, affect both learning and learning time.

yararlanmayı mecbur bırakmıştır. Spor bilimi de sporculardan beklenilen düzeye ulaşmasının en temel özelliği alanda teknolojiyi kullanabilen yetenekli ve iyi donatılmış antrenör ve spor eğiticilerin yetiştirilmesidir. Spor eğiticileri teknolojinin her alanını kullanmaya başladıkça nitelikli sporcu sayısında da artış olmuştur. Bilim günümüz yaşantılarında çokça yer almakta ve bunun etkisi oldukça geniş alanlara yayılmaktadır. Film teknolojisinin gelişmesiyle paralel olarak reklam sektörleri de geniş bir kullanım alanında tüketicilere ulaşmak için farklı yöntemler geliştirmişlerdir. Bunun yanı sıra filim teknolojileri eğitimi özelliklede sporu ve sporcuları geliştirmede çok yönlü olarak kullanılmaktadır. Özellikle üst düzey olimpik sporcuların geliştirdikleri teknikleri analiz etmede ve onların oyun tekniklerini izlemede de aktif kullanılmaktadır. Filim teknolojisinin gelişimine bağlı olarak daha önce antrenmanını ya da maçını izleme imkânı olunmayan bir durumu anlık olarak izleme ve analiz etme imkânına sahip olunmuştur. Videolar slow motion olarak tekrar tekrar izlenme ve sporculara örnek gösterim sunumları olarak eğitimlerde kullanılmaya başlamıştır.

Bu çalışmada dünya sıralamasında ilk 5 te yer alan badminton sporcularının maçlarından temel vuruş tekniklerinden servis, clear, smaç, drop, net drop tekniklerinin iki sporcu grubu üzerinde öğrenme etkilerinin karşılaştırılması yapılmıştır. Her iki grup için araştırmacılar tarafından geliştirilen Badminton Numaralandırma Testiyle **(BNT)** ön test yapılarak sporcuların seviyeleri belirlenmiştir. Daha sonra birinci grup sporcularına dünya ilk 5'inde ki sporcuların vuruşları gösterilerek tekrar test yapılmıştır. Aynı test ikinci grup içinde yapılmıştır. Fakat ikinci grup için geri bildirimler sözlü olarak ve antrenör düzeltmeleri her teknik için ayrı ayrı yapılmıştır. İki grup arasında teknik öğrenme ve tekniği

uygulama arasındaki farklar t test karşılaştırması yapılarak analiz edilmiştir.
Test sonuçları SPSS 21 analiz programıyla gruplar arası ilişki düzeyine bağlı olarak T Test yapılmıştır. Analiz sonuçlarına göre 1 Grup olan Deney Grubu sporcuları 2. Grup Kontrol grubu sporcularına göre Clear Vuruş tekniğinde; vuruşları açısından istatiksel olarak anlamlı bir fark oluşmuştur. 1 Grup olan Deney Grubu sporcuları 2. Grup Kontrol grubu sporcularına göre Drive Vuruş tekniğinde; vuruşları açısından istatiksel olarak anlamlı bir fark oluşmuştur. 1 Grup olan Deney Grubu sporcuları 2. Grup Kontrol grubu sporcularına göre Smaç Vuruş tekniğinde; vuruşları açısından istatiksel olarak anlamlı bir fark oluşmuştur. 1 Grup olan Deney Grubu sporcuları 2. Grup Kontrol grubu sporcularına göre Drop Vuruş tekniğinde; vuruşları açısından istatiksel olarak anlamlı bir fark oluşmuştur.
Sonuç olarak Badminton Vuruş teknikleri Testine göre yapılan iki grup karşılaştırmasında Video Slowmotion izleyen ve uygulayan sporcuların klasik öğrenme – öğretme yöntemlerine göre daha olumlu sonuçlar ortaya koyduğu, diğer spor dallarında da bu tür uygulamalı eğitimlerle öğrenme daha kalıcı ve kısa sürede yapılabileceği varsayılmıştır. Özellikle video Slowmotion programlarıyla yapılan eğitimler hem öğrenmeyi hem de öğrenme süresini etkilediğini söylemek mümkündür.

Keywords: Video Slowmotion, Badminton Technical Teaching, Education in Sport

Anahtar Kelimeler: Video Slowmotion, Badminton Teknik Öğretimi, Sporda Eğitim - Öğretim

Giriş

1.1. Badminton

Badminton spor dalı, sporcu açısından dayanıklılık geçmişiyle yetiştirilmiş, oyunu okuyabilen, oyunu muhakeme edebilen, belirli standartlarda fiziksel ve fizyolojik özelliklere sahip sporcuları gerektirmektedir. Bir sporcuda yetenek kriterlerinin yanı sıra en önemli iki özellik olan çeviklik ve kuvvet bir arada olmalıdır. Ayrıca fiziksel dayanıklılık ta sporcuda aranması gereken şartlar arasındadır.

Bir badminton oyununda saliseler önemli olduğu için sadece fiziksel özellikler açısından bakılmayacağı bunun yanı sıra zihinsel parametreler, fiziksel parametreler ve yüksek konsantrasyona büyük ihtiyaç duyulmaktadır. (Top End Sports, 2019)

Badminton sporu, birebir oynanabildiği gibi iki kişilik takım sporcularının katılımıyla çiftler şeklinde de oynanabilmektedir. Badminton ekipmanlarına baktığımız zaman iki tane örülmüş raket ve bir kaz tüyünden oluşan toptan ibarettir. Badminton sahasının uzunluğu 13.40 metre, eni ise 5.18 metre olmaktadır. Sahayı tam ortadan bölen filenin yüksekliği 1.55 metredir.

Oyunun temel amacı topu rakibin oyun alanına düşürerek puan almaktır. Her set için 15 puan alan sporcu seti kazanır. 2 farklı puanla oyun bitirilir. Sayılarda 1 puan fark varsa oyuncular 2 puan fark ortaya çıkıncaya kadar oyun devam ettirilir. Hakemin yazı – tura atışı oyunun başlamasına sebep olur. Kurayı kazanan oyuncu başlar. Kurayı kazanan oyuncu, isterse servis atışını isterse oynayacağı sahayı seçer. Oyun, kurayı kazanan oyuncunun servis atışıyla başlar.

Servis vuruşu esnasında sporcunun iki ayak da yerde olmalı, Atılan servis karesine düşmek zorundadır.

Tüy top fileyi geçmez ve fileye takılırsa, saha çizgilerinin dışına çıkar ya da oyun alanının tavanına çarparsa (tavan olmayan yerlerde boy hizasını geçerse) oyun dışına çıkmış olarak kabul edilir ve sayı kaybedilmiş olur. Çiftler oyununda servis sabittir fakat oyunun devamı çiftler sahası ölçüleri geçerlidir. (wiral spor, 2019)

1.2. Dünyada Badminton

Badminton M.Ö. 5. yüzyılda Çinliler, tarafından oynanan Ti Jian Zi oyun günümüz Badmintonun atası durumundadır. Hindistan'da bilinen ve en çok kitlesi olan **Poona** 19. Yüz yıl Hindistan'ından günümüze yansıyan badmintonuna temel oluşturan oyunlardan biri olmuştur. Badminton oyununa birçok yönden benzeyen bir oyunu Hindistan'da görev alan İngiliz subaylar tarafından 1860'lı yıllarda ülkeye getirmiş ve oynamışlardır. Bir sonraki aşama da ise Badminton oynanan evlerin kurulmasını sağlamışlardır. O dönemde tanınan isimlerinden olan Beauford Dükü'nün kızları ilk defa bu oyunu Badminton Evi'nde oynamıştır ve bu sporun tanınmasını ve yayılmasını sağlamışlardır. Badminton adını İngiltere'de bir kasaba olan Badminton'dan almaktadır. İngiltere'de kuralları yazılan Badminton, 1934'te bu sporu oynayan ülkeler ve İngiltere'nin sömürge devletlerinin de katılımıyla Uluslararası Badminton Federasyonu'nun kurulmuştur. Günümüzde en başarılı ülkelere baktığımız zaman Çin, Hindistan, Endonezya, Danimarka gibi ülkeleri görmekteyiz. 1972 olimpiyatlarında ilk kez olimpiyat programına giren Badminton sporu başlangıçta gösteri sporu olmuş daha sonra 1992 olimpiyatlarında resmi olarak oynanmaya başlamıştır. Ülkemiz ilk defa 2012 olimpiyatlarında Neslihan Yiğit isimli sporcumuzla temsil edilmiştir.

1.3. Türkiye'de Badminton

Ülkemizde 1991 yılında kurulan Badminton Federasyonu 104. Üye olarak Uluslararası Badminton Federasyonu'na üyeliğe kabul edilmiştir. Kurucu başkanı İrfan Yıldırım'dır. İlk yapılan bağımsız seçimlerinde ise Akın Taşkent göreve başlamış ardından Faik İmamoğlu iki dönem başkanlık yapmıştır. Daha sonra Murat Özmekik federasyon başkanı olarak seçilmiş ve halen başkanlığını devam ettirmektedir.

Ülkemiz adına kurulalı kısa bir süre olmasına rağmen gerek federasyon başkanlarının çalışmaları gerekse antrenörlerin başarılı çalışmaları sonucu büyük bir ilgi ve sevgi görmüştür. Federasyon son yıllarda gerek deplasmanlı lig gerekse üniversiteler ligi gerekse Milli Eğitim Bakanlığı okullar ligleriyle başarılı tanıtımlar ve sporcu sayılarına ulaşmışlardır. Her geçen gün yapılan protokoller ile Badminton sporunun yaygınlığı artmaktadır. (Badminton Federasyonu, 2019)

1.4. Badminton Vuruş Teknikleri

1.4.1. Forhand Servis

Baskın olan ele göre, vuruşu yapan kol pozisyonu ve ayak pozisyonu değişebilmektedir, sağ elini kullanan bir sporcunun sağ ayağı fileye yakın ve file direğini gösterecek durumdadır. Raket sağ elle atılacaksa sağ arkadan başlayan raket salınımı yandan öne doğru bir salınım hareketiyle diz hizası veya altından salınımı tamamlayarak top ile buluşur. Yüksekten atılan servis dip çizgiye atılırsa yüksek servis olarak adlandırılır, eğer atılan servis, ön servis çizgisine atılırsa kısa servis olarak adlandırılır. (Gülmez, 2007), (Kale, 2011).

a- Forhand Kısa Servis
b- Forhand Uzun Servis
c-

1.4.2. Backhand Servis

Backhand tarafından atılan servis atışı, genellikle oyuncuların büyük bir kısmı tarafından aktif kullanılan kolay ve etkili bir vuruş tekniğidir.

Raket ve top vücudun ön tarafına alınır, topa raketin arka yüzüyle ve az salınımla vurulur. Hazırlık aşamasında, ağırlık iki ayakta dengelenmiş ve bir ayak önde olmalıdır. Top ve raket bel seviyesinin altında ve vücut önünde olmalıdır.

Vuruş aşamasında, vuruş kolu kısa bir geriye salınımda bulunarak topun mantar kısmına vurulmalıdır. Vuruştan hemen sonra, vücut ağırlığı ön bacakta olmalı ve kol ile vücut topu vuruş yönüne doğru takip etmelidir. (Düşler Kulübü, 2019), (Uzman Tv, 2019)

Bu servis çeşidi de diğer FH Servis gibi ikiye ayrılır.

a- BH Kısa Servis
b- BH Uzun Servis

1.4.3. Clear Vuruş

Clear, genellikle müsabakalarda raket baş üstünden bir vuruşla rakip sahanın dip çizgisine ya da diz seviyesinde yakaladığı topu yine rakip sahanın dip çizgisine gönderilmesini amaçlayan bir savunma vuruş tekniğidir. Baş üstünden kullanılan Clear vuruş tekniği ve alttan Clear vuruş tekniği olarak iki tekniği mevcuttur.

a- Savunma Clear Vuruş b- Hücum Clear Vuruş

1.4.4. Drive Vuruş

Drive, topun yüksekten omuz seviyesinin üstünde ve diz üstünde ki herhangi bir seviyede yakalanması durumunda, kortun ortasından topun fileye paralel ve düz olarak hem backhand hem de forehand tarafından vurulan düz bir vuruş tekniğidir. Burada amaç topun düz ve hızlı olarak vurulduğu tekniktir.

1.4.5. Drop Vuruş

Drop, baş üstü yapılan teknik vuruşlardan biridir. Top en yüksek noktadayken yakalanır ve raketin hareketi smaç vuruşuna benzeyen bir vuruşla daha yumuşak ve raket salınımı daha aşağıya doğru hareket ettirerek rakip sahanın fileye yakın olan bölgesine atılması amaçlanan bir hücum vuruş tekniğidir.

1.4.6. Net Drop

Net Drop, file üzerinden gelen topun karşılayan oyuncunun sahasına gelen topun yere düşmeden yakalanarak rakip sahanın file altına yumuşak bir kesme hareketiyle ve kısa bir vuruş tekniği ile bırakılmasını amaçlayan vuruş tekniğidir.

1.4.7. Lob

Lob, aşırma vuruştur, Rakibin ön sahada olduğu yada net drop ile file önüne çekilmesiyle arkasına doğru yapılan yüksek bir vuruştur.

1.4.8. Net Kill

Net Kill, top fileye yakın seyreden topun file üzerinde yakalanıp çok kısa ve hızlı bir hareketle aşağıya rakip sahaya indirilmesini amaçlayan vuruştur.

1.4.9. Smaç

Smaç, baş üzerinde ve en yüksek seviyede yakalan topun rakip sahaya en hızlı ve en kısa sürede raketin kamçı hareketiyle bitirilen hücum vuruş tekniğidir. Oyuncular sıçrama hareketiyle vuruşu yapabileceği gibi ya da sıçramadan da yapabileceği en etkili vuruş tekniğidir. (Badminton Federasyonu, 2019)

Badminton, yarışma ya da rekreasyon amacıyla tüm yas gruplarınca kolaylıkla oynanabilen dünyadaki en popüler sporlardan biridir.

Badminton sporu, bir sporcu için oyun oynandığı sırada sporcunun rakibine göre daha hızlı hareket etmesi ve üst seviyede düşünmesini gerektiren ve ihtiyacı olan hamlelerin yapılması ile oyun taktiğinin, topa vuruş kalitesini ve sporcunun olmadığı noktalara topu gönderebilmesi için de oyun tekniğinin önemli olduğu raketle oynana spor dalıdır. Bunun yanı sıra oyuncu bir sonraki hamleyi yaparken rakibinden daha önce hamleleri tahmin ederek topun geleceği yöne hamlelerin aktif olarak kullanıldığı bir spor dalıdır. Badminton sporunda rakibin attığı her vuruş için önce engelleme sonra ona karşı bir hamle gerçekleştirme ön plandadır. Bunu yapabilmenin en önemli şartları arasında kort içerisinde Badmintona özgü ayak teknikleri ve oyun tekniklerine sahip olmak gerekmektedir. Sizi yaptığınız teknik vuruşlar bütün oyuncuların bildiği vuruşlardır. Fakat bir oyuncuyu diğerinden farklı kılan şey ise hem oyun taktiği hem de kort içerisinde yaptığı koşu teknikleridir. (Yüksel, 2015)

Her yaş grubundan insanın rahatlıkla oynayabileceği, oynayana keyif veren, eğlenceli spor dallarından birisidir. Özellikle dar bir alanda oynanabilmesi ister üst seviye ister yeni başlayanların birlikte oynayabileceği ayrıca kadın ve erkeklerin birlikte oynayabileceği ender sporlardan birdir. Bunun yanı sıra üst seviye oyunda yüksek konsantrasyon ve çabukluğun en etkili olduğu spor dalıdır. Tarihi geçmişi günümüzden binlerce yıl öncesine kadar uzanan ve oynandığı her ülkede farklı farklı isimlerle

bilinse de günümüzün modern olimpiyat oyunlarında yer alan ve yüksek seviyede rekabetin olduğu en zor spor dallarından biridir. (Yorulmazlar & Kepoğlu, 2005)

Badminton oyunu, iki eşit sahaya bölünmüş ve bir fileyle ortadan ayrılmış dikdörtgen bir alan üzerinde iki ya da 4 kişiyle oynanan ve sayıların çok hızlı rally ile devam ettirilen birden çok koordinatif hareketin etkili olduğu (dikkat, çabukluk, kapalı açık motor beceriler vb.) ve rakibe hiçbir temasın olmadığı zeka içeren bir spor dalıdır. Özellikle Badminton sporunda çoğu kez sporcular tüy topa ellerinde ki raketlerle hamle yaparlar. Ve bu hareketleri olabildiğince en süratli ve en az adımla gerçekleştirirler. (Kale, 2011)

Badminton'a yeni başlayan bir sporcu adayına hem vuruş teknikleri hem de koşu teknikleri birlikte verilmelidir. Vuruş teknikleri gelişirken koşu teknikleriyle zamanlamayı iyi yaparak istenilen kaliteli vuruşa ulaşılabilmesi en istenilen özelliktir. (Salman & Selman, 1994)

Bu şekilde yetiştirilen sporcular koşu tekniğini sabitleyerek oyunun ruhunda var olan devamlılık, çabukluk ve genel dayanıklılığını öğrenmeleri sağlanmış olur. Sporcu bu temel koşu hareketlerini öğrendikten sonra gerçek durum olan maçlarda da aynı tepkileri gerçekleştirir ve bunu oynadığı her rallide kullanabilir hale gelir. (Kale, 2011)

Her antrenör ve sporcu gerçek bir durum öncesinde performansını görmek ister. Bunu için bilimsel tabanlı ölçekler kullanarak performans ölçüm araçları kullanır. Bu testlerin amaçları arasında teknik gelişim, kuvvet gelişimi ve psikolojik gelişimleri takip edebilmek ve varsa eksiklikleri giderebilmektir. Antrenörde bu testleri okuyarak sporcusuna yönelik antrenman değerlerini ve performans göstergelerini geliştirir. (Günay & Yüce, 2001)

Bir sporcunun performans gelişimi, kullanılacak antrenman yöntemleri, fiziki şartlar, sporcunun becerileri ve yapılan antrenmanın niteliklerine bağlıdır. Bütün spor dallarında olduğu gibi Badminton spor dalında da yapılacak çalışmalarda bütün niteliksel ve niceliksel özelliklere dikkat edilmelidir. Bu programlar her sporcu için özel olarak hazırlanmalı ve sporcunun gelişim özellikleri takip edilmelidir. (Yumuk, 2004)

Spor bilimi incelendiği zaman badminton spor dalı için ister elit ister amatör seviyede yapılsın bu spor dalına yönelik bazı fiziksel, antropometrik ve fizyolojik değerlerin sporcuların gelişiminde etkili olduğu ayrıca yapılacak çalışmalarda teknik nitelikli antrenmanların ve kuvvet çalışmalarının çok önemli olduğunu göstermektedir. (Alcock & Cable, 2009)

Bunun yanı sıra sporcuların gelişimlerini takip etmek ve antrenmanların sporcuları nedenli etkilediğini görmek amacıyla da bazı uygunluk testlerinin kullanılmasının bir zorunluluk olduğu görülmektedir. (Aygül, 2010)

Taşkın'ın (2010) yılında yaptığı bir çalışmada badminton dersi alan öğrencilerin bu oyun sayesinde patlayıcılık özelliklerinin arttığını belirtmiş ve bu alanda badminton teknik çalışmalarıyla diğer spor dallarının ortak antrenman geliştirebileceklerini belirtmişlerdir. (Taşkın, 2010)

Elit sporcuların müsabaka analizlerini yapan bir başka çalışmada ise ortalama bir maç süresinin 28 dk. ve her rally oyununda 6,4 sn. zaman iki katı dinlenme 12,9 sn. aralığında olduğu görülmüştür. Ayrıca bir topun karşılıklı olarak 0,93 sn. de yer değiştirdiği görülmüştür. BU kısa zamanlar içerisinde birden çok yeteneğe sahip olan Badminton sporcularının bir bütünlük içerisinde değerlendirilmek zorunluluğu ortaya çıktığı belirtilmiştir. (Manrique & Badillo, 2003)

Bunun yanı sıra Badminton sporunun çok hızlı bir oyun olduğu üzerine yapılan bir çalışmada ise topun raketten çıkış hızının ortalama 421 km/saat ölçüldüğü belirtildiği ve açılardan Badmintonda yapılan ölçümlerin önem kazandığını belirtmişlerdir. (Huynh, 2011)

İş te bu ve bunun gibi sayılabilecek birçok nedenden dolayı Badminton sporcularında hem yetenekli sporculara hem de gelişebilen sporculara ihtiyaç duyulduğunu göstermektedir. Ayrıca sporcuların belirlenmesinde özel yetenek testleri veya belirleyici badminton testleri yapılmak zorunluluğu ortaya çıkmaktadır.

Bu anlamda bu kadar köklü bir geçmişe sahip bir spor dalının sporcularının belirlenmesinde bir belirleyici kıstasa ihtiyaç olduğu görülmektedir. Bazı ülkeler seçim kriterlerini doğal seçime bırakırken bazı ülkeler kendi geliştirdikleri bilimsel kriterlere göre değerlendirmelerde bulunmaktadır. Bu anlamda ülkemiz Badminton sporunun gelişmesinde bir yetenek seçimi ve puanlama testine ihtiyaç bulunmakta ve bunu bilimsel temellere dayalı olarak gerçekleştirmek durumunda olmalıyız.

1.5. Öğrenme

Öğrenme, bir bireyde tekrarlarla ya da yaşantıda ki deneyimler yoluyla bireyin organizmasında ki davranışlarında meydana gelen sürekli ve kalıcı değişikliklerdir. Bu değişiklik istendik yöne doğru olabileceği gibi istenmedik yöne doğru da olabilir. Öğrenme, zihinsel süreçlerden geçen bilginin ve becerilerin davranışlarda kalıcı değişmesidir. Bir becerinin öğrenme olabilmesi için o bilgi ve beceri davranışlarımızda değişim olması gerekmektedir. (Tamer & Pulur, 2001)

Bir davranış öğrenme olarak adlandırılabilmesi için 3 temel özelliği içermelidir.

1. Davranış değişikliği olmalıdır. (Kalkavan, 2009)
2. Davranış değişimi kalıcı ve izli olmalıdır.
3. Davranış değişimi bireyin çevre etkileşimi sonucu (tecrübe edilmiş hareketler) olmalıdır.

En iyi öğrenme;

1. Öğrenciyi yapılacak aktivitelerde merkezde alabilmek,
2. Öğrenciyi ihtiyaçları, ilgileri, kapasiteleriyle bireysel merkeze alabilmek,
3. Öğrencinin keşfetmesi için öğretmen yol gösterici olmalı ve öğrencilerin araştırma yetenekleri geliştirebilmek,
4. Öğrenme durumlarına göre hem konuyu öğrenmede hem de beceri öğreniminde zihinsel süreçleri kullanarak yaratıcılıklarını kullanabilmek,
5. Öğrenme konuları öğrencilerin ilgi ve alakalarına göre düzenlenmek ve onların algısal alanları içerisinde yer alması gibi kavramlarla gerçekleştirilebilir.

Öğrenme, bir bireyin yaşantılarındaki deneyimleri sonucu onun davranışlarında ortaya çıkan ve uzun bir süreçte meydana gelen değişmelerdir. Bir bilginin yada becerinin öğrenme olabilmesi için bireyin, öğrencinin yada öğrenenin davranışında değişiklik yaşanması ve davranıştaki değişimin uzun süreli olması şarttır. Yeni öğrenilen bilgi ile o bireyin bilişsel kapasitesi gelişir, daha önceden bilmediği bir yeti hakkında bilgi sahibi olur ve o yetiyi geliştirmek için bütün ön şartlara sahip olmuş olur. Daha geniş ve farklı bir anlamda ise, öğrenme işleminin sonucu olarak, birey içinde bulunduğu çevresel şartlara farklı ve yeni bir anlam yükleyerek ve evrendeki konumunu yeniden adlandırır.

Çocukların motor gelişim hızı yetişkinlere göre çok daha hızlıdır. Bir birey 7-8 yaşa gelinceye kadar yaşamının en hızlı öğrenme düzeyine çıkmış ve bilgi düzeyini devam ettirmek için tüm gerekli berileri kazanmıştır**.** Bu yaşlardaki bütün çocuklara oyunla istenilen bütün kavramlar verilebilir ki bu kavramlar içerisine yerleştirilmiş gizli mesajlarla herhangi bir spor dalına ait hareket becerileri de rahatlıkla öğretilebilir. Çünkü hareket becerisinin bütün ön koşulu olan öğrenmeleri tamamlamış çocuğa sadece o spor dalına ait beceri kavramları özel öğretim yöntemleri ve oyunlarla kolaylıkla aktarılabilmektedir.
Motor Öğrenme: Yeni ve farklı Motor Becerileri kazanma ve kazandığı becerileri ilerletmeyle ilgilenilen çalışma alanıdır. Multi disipliner bir öğrenme stratejisi gerektirmektedir. Hareketlerde devamlılık ve kuvvet kavramları bilimin bütün alanları arasında incelenmektedir.
Motor Kontrol: Bireyin fiziksel ve fizyolojik hareketlerini inceleyerek altında yatan bilişsel, fiziksel ve davranışsal hareketler koordinasyonunu inceleyen çalışma alanıdır.
Öğrenme: Bireyin davranışlarında değişime neden olan ve deneyimlerinin sonucu olarak süreklilik arz eden ve bireyin davranışlarında kalıcı olanlarını inceleyen çalışma alanıdır. **(Kalkavan, 2009)**
Motor Beceri: Belirli bir hareket dizisini gerçekleştirebilmek için birbiriyle uyumlu motor hareketleri sağlayan davranışların öğrenme sıklığıdır. Motor beceriler gelişirken organizma da, serebral korteks ismiyle tanımlanan ve istemli kaslarını kontrol eden ve beyinde yer alan motor korteks bölgesinde işlenerek hareketlerin oluşmasını sağlar. Bu hareketler oluşurken sormamız gereken 3 soru ve cevapları bulunmaktadır.

- Organizma da öğrenme nasıl gerçekleşir
- Beyin hangi zihinsel ve bilişsel süreçlerden geçer
- Öğrenilen bir bilgi beynin hangi bölgesinde saklanır ve nasıl ortaya çıkar.

Motor öğrenmede daha önceden öğrenilen bir bilgi bir önceki aşamada öğrenilen diğer bir bilgi ile karşılaştırılır. Zihin yapısı daha önce öğrendiği herhangi bir bilginin biriyle aktif hale gelir. Uygulaması yapılan bir harekette zihinsel süreçte işlenen bilgi motor performans olarak ortaya çıkar ve o işe uygun motor kas koordinasyonu belirginleşir. Daha sonra yapılan geri bildirim sonucu birey kendisinde düzeltilmesi gereken hatalar varsa tekrar işleyerek düzenlemelerde bulunur ve bunu hareketlerin ortaya çıkmasında kullanır. İş te bu uzun süreli değişim süreci motor öğrenme olarak adlandırılır. (Mülazımoğlu, Kalkavan, & Bektaş, 2017).

Bireyin yaptığı bir hareket becerisinin doğru yapılması ve ya öğrenilmesi zihinsel süreçteki bilgiyle uyumlu olmasıyla paralel orantılıdır. Birey hareketi sürekli tekrar ederek beceriyi geliştirme sürecini pozitif yönde etkilemektedir. Yeni bir hareket ile karşılaşılırsa başlangıçta zorlanan birey daha sonra zihinsel süreçlerden geçirdiği o hareket bilgisini yeniden tanımlayarak ilk başlangıçta o hareket becerisine benzer bir beceri ortaya çıkaracak daha sonra tekrarlarla becerinin kendisini rahatlıkla ortaya koyabilecektir.

Eğitim, bir süreç kavramıdır. Bireyin öğrendiği davranışlarında çevresiyle olan etkileşimi ve kendi yaşantısal deneyimleriyle kasıtlı ve istendik yönde değişim oluşturma sürecidir. (Ertük, 2016) Başka bir tanımda ise eğitim, merkezine bireyi alarak hem bireyi hem toplumu, istenilen davranış özelliklerini göstererek planlı ve programlı olarak kuşaklar arası aktarımı geçekleştirmek için bireylerin davranışlarında yaşantılarındaki deneyimlerin kullanılmasını sağlayan doğum ve ölüm arasında ki bir süreç olarak görülmektedir. (Erden & Akman, 1995)

Eğitim sürecinde birey, aldığı eğitimlerle sürekli olarak değişim yaşamaktadır. Bir önceki dönemde yetersiz olduğu bilgi düzeyinden daha yeterli ve başka becerilere geçişini kolaylıkla yapabilecek duruma gelmektedir. Ve bu her yaşta ve durumda birikerek artmaktadır. (Tamer & Pulur, 2001)

Eğitim tanımlarının ortak özelliklerine bakıldığı zaman, eğitim bir süreç içerisinde geçekleşiyor olması,

Bireyin bir önceki bilgi düzeyinden daha yeterli bilgi düzeyine ulaşması,

Amacı ve aracının merkezinde insanın olması,

Eğitimdeki amaçların ortaya çıkarılabilmesi için bireye bir takım öğretim ve öğrenim etkinlikleri yapılarak sürecin sonunda uzun süreli bir değişim olması beklenmektedir.

Kapalı Beceri Koordinasyonu

Teknik karakterde ve sabit bir programa dayalı becerilerdir. Öğrenme gerçekleşirken yada beceri tekrarlanırken birey zihinsel bir talimat dizisiyle konsantre olur. Zihinde defalarca aynı hareketin takrarı söz konusudur.

Açık Beceri Koordinasyonu

Bireyin karşısındaki şartlara bağlı olarak uyumunu içeren ve becerilerin farklılık gösterdiği becerilerdir. Burada hareketin yapılışına dönük belirlenmiş ip uçları yoktur. Rakibin gösterdiği tepkilere karşı birçok daha önce öğrendiği programlardan biri seçerek hareketi tamamlar. Rakip hareketine başlayınca, bazende beceriler rakibin hareketinin bitiminden sonra (teniste olduğu gibi) birey yapacağı harekete karar vermekte ve kendisine en uygun beceriyi seçmektedir. (Ölçücü, 2007)

1.6. Antrenman Biliminde Analiz

1.6.1. Antrenman Biliminde Maç Analizi

Günümüzde teknolojinin gelişmesine bağlı olarak sporcuların performans ananlizleri de dijital olarak takip izlenebilmektedir. Gerek müsabaka anında gerekse müsabaka sonunda somut olarak ölüçülebilen bilgiler alınabilmekte ve değerlendirmeyi kolaylaştırılabilmektedir. Dijital olarak ölçülen bilgiler kayıt altına alınarak sporcunun gelişimsel boyutu ve gelecekte ki performansı hakkında ön görülere sahip olunabilmektedir. Özellikle sporcuya ait verilerin var olmasıyla hem antrenörün hem de sporcunun performans göstergelerine bağlı olarak veri değerlendirmesi yapılarak genel şablonda bir sistem oluşturulabilir. Ve gelecekte hangi parametrelerdeki sporcuların daha faydalı olacağı analiz edilebilir. (Lieberman, ve diğerleri, 2002)

1.6.1.1. Klasik Yöntem Analiz

Bu yöntemde kalem kağıt kullanarak sporcuların istatiksel bilgileri daha önceden belirlenen formalara işaretleme yada yazma yöntemiyle kaydedilmektedir. En ucuz ve hızlı yöntemdir. Maçta yapılan bir vuruş, pas yada koşular rakamlar yada işaretlerle belirlenen şablona yazılır. Maçta yaşanan bütün durumlar çeşitli işaretlerle de belirtilebilir. Kolaylıkla sporcu takşp edilebilir. Fakat birden çok sporcunun olduğu durumlarda bu biraz durumun zorlaşmasına neden olmaktadır. Daha çok personele ihtiyaç duyulmaktadır. Çünkü odaklanılan sporcu yada sporcuların her hareketleri takip edilemiyebilir.

Daha çok bireysel sporcuların analizinde etkili olduğu söylenebilir. (Eniseler, 1995) Kalem ve kağıtla yapacağımız yöntem ucuz ve hızlı olabilir fakat sistem yazanın analizini gerektirdiğinden karmaşa yaşanabilir. Bu yöntemin iyi öğrenilmesi gerekebilir. Bu türden sistematik analizlerde önceden bilgisayarda hazırlanmış bir şablona gerekmektedir ve analiz bittikten sonra sayısal değerler tekrar bilgisayara verilmektedir. Bu da sistemin kullanılmasını zorlaştırabilmektedir. (Kandaz, 2001)

1.6.1.2. Video Analizi ve Bilgisayar Analiz Metodu ile Analiz Yöntemi

Kağıt kalemle yapılan analizlere alternatif olarak ortaya çıkarılmış bir sistemler bütünüdür. Maçta yapılan analizle video görüntü kayıtları bir program sayesinde değerlendirme imkanı olduğu gibi kayıt altına alınana videolarla sporculara yaptıkları hareketler ve davranışlar tekrar tekrar izlenenilebilir. Hem bir sporcu hemde takım halinde kayıtlar altına alındığı için rahatlıkla kaydedilebilir. Video analizlerinde bazen küçük problemler yaşanabilir. Bazen kamera görüntüsünden uzaklaşıldığı durumlarda sporcunun hareketleri takip edilemeyebilir. Ve ya sporcu kamera kadranına uzak olmalarından dolayı hareket ölçülemeyebilir. (Eniseler, 1995) Badmintonda hem sporcu analizi hem de maç analizi yapılabilmektedir. Diğer spor branşlarına göre analiz daha kolay analiz edilebilmektedir. Bu analiz değerlendirmelerin nesnel ve objektif olması sporcunun daha sağlıklı bir değerlendirmeye tabi tutulması açısından çok önemlidir. Bu nesnel değerlendirmelerle sporcuların geleceğe dair yapılacak hem müsabaka hem de antrenman ön görüleriyle sporcunun durumu ortaya çıkarılabilir.

1.6.2. Performans Ölçüm Testleri

Performans testleri, sahada yapılabildiği gibi laboratuvar ortamında direkt ve ya dolaylı yöntemler ile gerçekleştirilebilir. İhtiyaç duyulan veri en yüksek doğruluk ve objektiflik ile değerlendirmeye alınabilmektedir. Dış etkenlerden etkilenme olasılığı en az olan ve tekrarlı testlerde her defasında aynı sonuçları vermesi, en uygun şartlarda ve değişmez şartlarda uygulama imkânı sağlaması bu testlerin kabul edilmesini etkilemektedir. Ve sonuçlarının sürekli karşılaştırmaya imkân vermesi bu testlerin güvenilirliğinin de kabul edilmesini sağlamaktadır. Örneğin Koşu Bandı Testinde elde edilen veriler aerobik gücü ölçmede "altın standart" olarak kabul edilir. (Saltin & Astrand, 1967). Geliştirilen saha testlerinde genel amaç; testi uygulayanlar açısından uygulaması kolay, güvenilir, özel olarak yetiştirilmeye ihtiyaç duyulmayan insan kaynakları, ucuz ve kolay temin edilebilen araç, malzeme ile yapılabilen, her yaştaki sporcuya uygulanabilmesidir. (Adsız, 2016)
Bu testler aşağıdaki şartları içerisinde bulundurmalıdır.

Geçerlilik, Güvenirlilik, Tekrar – Test Güvenirliği, Değişim Katsayısı, Sınıf İçi Korelasyon Analizi

2. MATERYAL METOT

Bu araştırmanın evreni Erzurum ilinde Badminton sporuna devam eden en az 1 defa müsabakalara katılmış ve oyun yılı ortalaması 3 yıl olan 14 sporcudan oluşmaktadır. Sporcuların bütününe araştırmacılar tarafından geliştirilen ve sporcuların teknik becerilerini ölçmek için amacını taşıyan Badminton Sıralama Testi (BTS) ön test olarak yapılmıştır. Her öğrenci amacına uygun olarak gönüllü olarak bu teste katılmış ve test bataryası hakkında bilgilendirilmiştir. Test bataryasına katılan

sporcuların bilgileri kendilerine ait test batarya formuna gözlemci ve antrenör tarafından kaydedilmiştir. Daha sonra sporcular ikiye ayırılmıştır. Birinci grup olan Video Slowmotion Grubu (N=7) olarak adlandırılmış ve gruba dünya sıralamasında ilk 8'de olan sporcuların vuruş teknikleri gösterilmiştir. Ardından ikinci bir Badminton Sıralama Testi (BTS) yapılarak sonuçlar karşılaştırılmıştır. İkinci grup (N=7) içinde ön test yapıldıktan sonra grupta bulunan sporculara sadece teknikler sözlü olarak uyarılarla antrenörlerin düzeltmesiyle uyarılarda bulunmuşlardır. Daha sonra son test Badminton Sıralama Testi (BTS) yapılarak sonuçlar kaydedilmiştir. İki grubun karşılaştırılmasında t-test yapılarak sonuçların istatistiki analizi SPSS 20 programıyla yapılmıştır.

Araştırmada verileri değerlendirmek ve karşılaştırmak için yapılan Badminton Sıralama Testi (BTS), araştırmacılar tarafından geliştirilmiştir. Sporcular iki gruba ayrılarak her iki gruba da ön test ve son test olarak yapılmış ve aradaki farklar değerlendirmeye alınmıştır.

Araştırmaya başlamadan önce araştırmanın niteliksel sonuçlar vermesi için Badminton Sıralama Testi (BTS) 30 farklı sporcuya uygulaması yapılarak sonuçları değerlendirmeye alınmıştır. Ve yapılacak testin geçerliliği denetlendikten sonra nitelikli sporcular üzerinde daha nitelikli ve özel olarak sporcular üzerinde yapılmıştır.

Denekler: Çalışmaya Erzurum ilinde Badminton müsabakalarına katılmış en az bir ulusal müsabakaya katılmış bay bayan sporcular olarak belirlenmiştir. Sporcuların spor yaşı ortalaması 3 yaş olarak belirlenmiştir.

Badminton Sıralama Testi (BTS): Badminton seviye ve Teknik Test uygulaması saha içi değerlendirme prosedüründe, sporcuların badminton oynama becerilerine bakılarak, aşağıdaki konu başlıklarıyla ilgili olarak değerlendirmeler yapılacaktır.

1. **Clear (Hücum) Vuruşu Değerlendirmesi:**
   a. **Forehand Clear Vuruş:** Değerlendirme yapacak antrenör kortun karşı tarafından 6 adet top beslemesi yaparak oyuncunun Forehand tarafına yüksek top atar, Oyuncu merkezden 6 Forehand tarafından çapraz arka korta doğru vuruşunu gerçekleştirir. 1. Bölgeye atılan doğru topa 4 puan, 2. Bölgeye atılan topa 3 puan, 3. Bölgeye atılan doğru topa 2 puan ve 4. Bölgeye atılan topa 1 puan verilir. Bu bölgeye atılan en yüksek puan 24 puandır. En düşük puan 6 puandır. Ayrıca 1. Bölgeye atılan doğru atış için 1 puan ekstra güç puanı verilir. Dışarıya atılan toplar 0 puan olarak hesaplanır. Bu puanlar doğru atılan puanlara eklenerek hesaplanır. Toplam 6 puan daha eklenir. (En yüksek skor 24 + 6 =30 Puan)
   b. **Backhand Clear Vuruş:** Değerlendirme yapacak antrenör kortun karşı tarafından 6 adet top beslemesi yaparak oyuncunun Backhand tarafına yüksek top atar, Oyuncu merkezden 6 Backhand tarafından vuruşunu gerçekleştirir. 1. Bölgeye atılan doğru topa 4 puan, 2. Bölgeye atılan topa 3 puan, 3. Bölgeye atılan doğru topa 2 puan ve

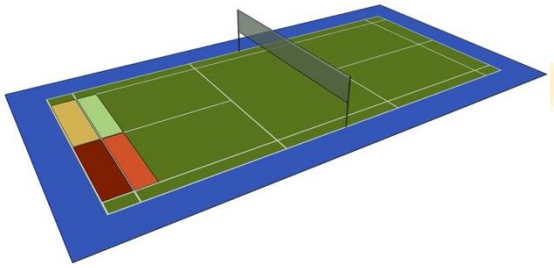

4. Bölgeye atılan topa 1 puan verilir. Bu bölgeye atılan en yüksek puan 24 puandır. En düşük puan 6 puandır. Ayrıca 1. Bölgeye atılan doğru atış için 1 puan ekstra güç puanı verilir. Dışarıya atılan toplar 0 puan olarak hesaplanır. Bu puanlar doğru atılan puanlara eklenerek hesaplanır. Toplam 6 puan daha eklenir. (En yüksek skor 24 + 6 =30 Puan) Not: her iki bölgenin çapraz bölgesine gelen toplar bölgenin en yüksek puanını gösterir. Ayrıca sporcular defansif clear vuruş yaparlar.

2. Smaç Vuruş Değerlendirmesi: Değerlendirme yapacak antrenör kortun karşı tarafından 4 adet top beslemesi yaparak oyuncunun Forehand tarafına yüksek top atar, oyuncu merkezden 4 yüksek smaç vuruşunu gerçekleştirir. İşaretli alan olan kortun ortasında ki **90 cm** enindeki alana vurulan her top için 4 puan, diğer bütün alanlara atılan her top için 2 puan, Bu teste atılan en yüksek puan 16 puandır. En düşük puan 8 puandır. Ayrıca doğru bölgeye atılan doğru atış için 1 puan ekstra güç puanı verilir. Dışarıya atılan toplar 0 puan olarak hesaplanır. Bu puanlar doğru atılan puanlara eklenerek hesaplanır. Toplam 4 puan daha eklenir. (En yüksek skor 16 + 4 =20 Puan)

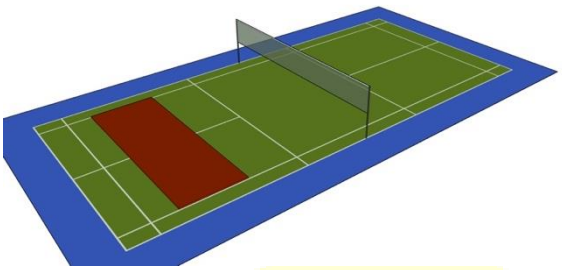

3. Drop Vuruş Değerlendirmesi: Değerlendirme yapacak antrenör kortun karşı tarafından 4 adet top beslemesi yaparak oyuncunun Forehand tarafına yüksek top atar, oyuncu merkezden 4 yüksek drop vuruşunu gerçekleştirir. 1. Bölgede bordo taralı bölgeye atılan her doğru drop topa 4 puan, 2. Bölge turuncu taranan drop vuruş topa 3 puan, ve diğer bölgeye atılan doğru topa 2 puan verilir. Bu bölgeye atılan en yüksek puan 16 puandır. En düşük puan 8 puandır. Ayrıca 3. Bölgeye atılan doğru atış için 1 puan ekstra güç puanı verilir. Dışarıya atılan toplar 0 puan olarak hesaplanır. Bu puanlar doğru atılan puanlara eklenerek hesaplanır. Toplam 4 puan daha eklenir. (En yüksek skor 16 + 4 =20 Puan)

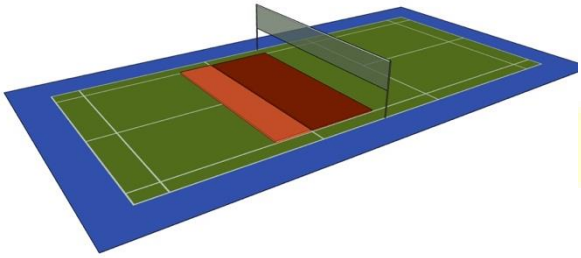

4. Net Drop Değerlendirmesi:

a. Forehand Net Drop: Değerlendirme yapacak antrenör kortun karşı tarafından 4 adet top beslemesi yaparak oyuncunun Forehand tarafına top beslemesi yapar, oyuncu merkezden 4 Forehand net drop vuruşunu gerçekleştirir. Doğru bölgeye atılan doğru net drop vuruşa 4 puan, fileyi geçiremediği vuruşlara 0 puan verilir.

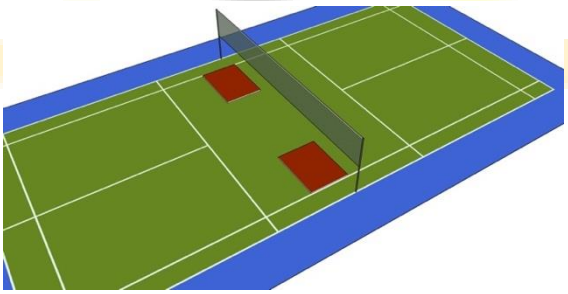

En yüksek puan 4 puandır. Ayrıca her doğru bölgeye atılan doğru atış için 1 puan ekstra güç puanı verilir. Taralı alan olan 35 cm en 55 cm genişlikte olan bölgenin dışına atılan vuruşlar için 2 puan verilir. Dışarıya atılan ve filede kalan toplar için 0 puan olarak hesaplanır. Bu puanlar doğru atılan puanlara eklenerek hesaplanır. Toplam 4 puan daha eklenir. (En yüksek skor 16 + 4 = 20 Puan)

b. Backhand Net Drop: Değerlendirme yapacak antrenör kortun karşı tarafından 4 adet top beslemesi yaparak oyuncunun Backhand tarafına top beslemesi yapar, oyuncu merkezden 4 Backhand net drop vuruşunu gerçekleştirir. Doğru bölgeye atılan doğru net drop vuruşa 4 puan, fileyi geçiremediği vuruşlara 0 puan verilir. En yüksek puan 4 puandır. Ayrıca her doğru bölgeye atılan doğru atış için 1 puan ekstra güç puanı verilir. Dışarıya atılan toplar 0 puan olarak hesaplanır. Belirlenen bölgenin dışına atılan vuruşlarda 2 puan verilir. Bu puanlar doğru atılan puanlara eklenerek hesaplanır. Toplam 4 puan daha eklenir. (En yüksek skor 4 + 4 = 8 Puan).

c.

5. Servis (Kısa)(Uzun) Değerlendirmesi:

a. Kısa Servis: Değerlendirmeye katılan sporcu Forehand ya da Backhand tarafına bakılmaksızın sağ kutuya 4 adet kısa servis atışı gerçekleştirir. 1. Servis bölgeleri olan her iki ön kortun sağı ve soluna attığı her doğru atış için 4 puan alır. 2. Servis bölgesine atılan atışlar için 3 puan alır. Servis bölgesinin dışına atılan atışlar için 1 puan verilir. Aynı atışı sol servis kutusuna gerçekleştirir. Servisler Fh Kısa Servis iki adet, Bh Kısa Servis 2 adet olacak şekilde atılır. Oyuncuya bir servis deneme hakkı verilir. Bu atışlardan toplanacak toplam puan 16 puandır. Her doğru atış için güç puanı verilir. Toplam 4 puan olarak değerlendirilir. (En yüksek skor 16+4=20)

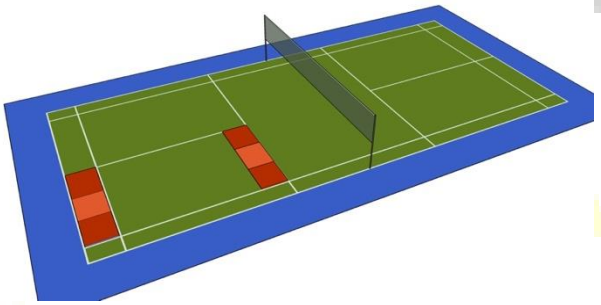

b. Uzun Servis: Değerlendirmeye katılan sporcu Forehand ya da Backhand tarafına bakılmaksızın sağ kutuya 4 adet kısa servis atışı gerçekleştirir. Dip çizgide taralı alan bölgenin sağına ve soluna 55 cm genişliğinde ki bölgelere atılan her doğru servise 4 puan verilir. Ortada kalan bölgeye 2 puan verilir. Servis bölgesinin önüne atılan servis atışları için 1 puan verilir. Aynı atışı Bh Servis olarak atar. Bu atışlardan toplanacak toplam puan 16 puandır. Her doğru atış için güç puanı verilir. Toplam 4 puan olarak değerlendirilir. (En yüksek skor 16+4=20).

6. Yıldız Test Protokolü: Badminton federasyonu tarafından sporcu seçimlerinde kullanılan hız testi uygulanacaktır. Katılımcılar test için korta giriş yapıp merkeze gelirler. Sporcu belirli noktalarda yer alan tüy topu alarak merkeze geri döner. Daha sonra diğer topa geçer. Altı bölgede olan bütün toplara uygulamayı yaparak testi bitirir. Bu test iki defa tekrar edilerek iki testin ortalaması alınır. Testler arası dinlenme 2 dk'dır. Kronometre hazır komutuyla birlikte başlar ve son top merkeze bırakıldığı anda bitirilir.

PUANLAMA			
ERKEKLER		KADINLAR	
SÜRE	PUAN	SÜRE	PUAN
12 SANİYE ALTI	25 PUAN	14 SANİYE VE ALTI	25 PUAN
13-15 SANİYE	20 PUAN	15-18 SANİYE	20 PUAN
16-18 SANİYE	15 PUAN	19-22 SANİYE	15 PUAN
19-21 SANİYE	7 PUAN	23-25 SANİYE	7 PUAN
22 SANİYE VE ÜZERİ	0 PUAN	25 SANİYE VE ÜZERİ	0 PUAN

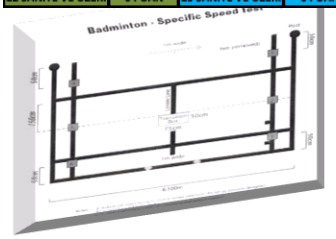

3. BULGULAR

Bu çalışmada elit Badminton sporcularının (1. Grup) video Slowmotion izleyenler ile (2.Grup) Sözlü Uyarılarıyla uyarılan sporcuların karşılaştırması yapılmıştır. Her iki gruptaki sporcuların sayısı cinsiyet dengesine riayet edilerek takip edilmiştir. Çalışmanın istatistik değerlendirmesi SPSS 21.00 programıyla yapılmıştır. Gruplar arasında anlamlılık derecesi olarak bağımsız normal dağılan gruplar için tanımlayıcı istatistik T-Test yapılmıştır.

BST Ön ve Son Test Normallik Test Sonuçları

		Kolmogorov-Smirnov[a]			Shapiro-Wilk		
	Grup	Statistic	df	Sig.	Statistic	df	Sig.
BST Son Test Puan	Araştırma Grubu	,141	11	,200*	,960	11	,767
	Kontrol Grubu	,212	11	,180	,911	11	,249
BST Ön Test Puan	Araştırma Grubu	,192	11	,200*	,882	11	,110
	Kontrol Grubu	,118	11	,200*	,950	11	,639

Grupların dağılımların normal olduğunu ölçmek için Normallik testleri yapılmış ve grupların değerlerinin normal dağıldıkları görülmüştür. İki grubun istatistik dağılımlarının normal olup olmadığı konusunda yapılan Normallik Testinde grup sayısının 50'nin altında olmasından dolayı Shapiro-Wilk Normallik değerleri temel alınarak iki grubun dağılımlarının normal olduğu görülmektedir.

Çalışmaya katılan bütün sporcuların başlangıç seviye ve değerleri aynı olduğu varsayımından yola çıkarak gruplar arasında Badminton Seviye Testine verilen cevapların genel olarak oyuncuların bireysel oyun güçlerinden kaynaklandığı düşünülmekte ve bu fark tesadüfi olarak ortaya çıkmıştır.

Independent Samples Test										
		Levene's Test for Equality of Variances		t-test for Equality of Means						
		F	Sig.	t	df	Sig. (2-tailed)	Mean Difference	Std. Error Difference	95% Confidence Interval of the Difference	
									Lower	Upper
BST Ön Test Puan	Varsayılan Eşit Varyanslar	,551	,467	,436	20	,667	4,273	9,794	-16,157	24,702
	Eşit olmayan Varyanslar			,436	18,468	,668	4,273	9,794	-16,266	24,811
BST Son Test Puan	Varsayılan Eşit Varyanslar	,060	,809	,753	20	,460	8,818	11,703	-15,595	33,231
	Eşit olmayan Varyanslar			,753	19,860	,460	8,818	11,703	-15,606	33,242

İki grubun yaptıkları ön test ve son test sonuçlarına göre araştırma grubunda istatistiki olarak anlamlı oldukları, her iki grubun değerlerinde anlamlı bir artış olduğu ve bu artışın araştırma grubu olan video izleyen grupta daha anlamlı olduğu görülmüştür.

Her iki grubun ön test ve son test sonuçları arasında yüksek değerde anlamlı bir fark olduğu görülmüştür. Ön test değerlerinde anlamlılık derecesi son test değerlerinde ki anlamlılık derecesinden daha fazla olduğu görülmüştür. (,436).

Grup İstatistiği					
	Grup	N	Mean	Std. Deviation	Std. Error Mean
BST Ön Test Puan	Araştırma Grubu	11	94,73	19,381	5,844

	Kontrol Grubu	**11**	**90,45**	**26,067**	**7,859**
BST Son Test Puan	**Araştırma Grubu**	**11**	**109,27**	**26,268**	**7,920**
	Kontrol Grubu	**11**	**100,45**	**28,577**	**8,616**

Ön testler arasında araştırma grubunun sonuçları kontrol grubuna göre farklılık tespit edilmiştir. Buna göre Araştırma grubunun ön test değerlerinden (X = 94.73) kontrol grubunun ön test değerlerinden (X=90,45) daha yüksektir. Aynı şekilde Araştırma Grubunun son test değerleri de anlamlı derece farklılık göstermekte (X= 109,27) kontrol grubunun (X=100,45) değerlerine göre daha anlamlı bir değere sahip olduğu görülmüştür.

	ADI SOYADI	**CLEAR TEST**		**SMAÇ TEST**		**DROP TEST**		**NET DROP TEST**		**SERVİS TEST**		**YILDIZ TEST**		**TOPLAM BNS SKORU 1**	**BNS PUANI**	**TOPLAM BNS SKORU 2**	**BNS PUANI**	**BNS Ortalama**
		ÖN TEST	**SON TEST**	**ÖN TEST**	**SON TEST**	**ÖN TEST**	**SON TEST**	**ÖN TEST**	**SON TEST**	**ÖN TEST**	**SON TEST**	**ÖN TEST**	**SON TEST**					
1	**S K**	25	23	9	11	4	15	11	29	18	24	15	15	82	**9**	117	**7**	1 bns ortalama
2	**G K**	33	42	12	20	17	17	14	21	22	30	15	20	113	**7**	150	**5**	**9**
3	**FA**	40	30	12	17	8	16	15	11	17	32	15	20	107	**7**	126	**7**	
4	**H Ö**	38	29	12	7	3	11	10	25	19	32	20	20	102	**8**	124	**7**	2. BNS Ortalama
5	**Ş E**	25	24	9	14	15	17	15	13	26	16	20	20	110	**7**	104	**7**	
6	**EA**	15	30	17	8	9	8	16	18	18	20	39	15	114	**7**	99	**8**	
7	**M K**	29	26	7	2	9	16	5	13	19	20	15	15	84	**9**	92	**8**	
8	**Ö Ö**	11	16	5	9	10	8	15	25	19	17	7	15	67	**10**	90	**9**	**7,5**
9	**M E**	16	5	11	5	5	6	15	20	11	11	7	15	65	**10**	62	**10**	

10	**RA**	21	15	5	9	15	8	6	30	27	23	7	7	81	**9**	92	**8**	
11	**CU**	26	39	7	29	6	14	16	20	23	29	39	15	117	**7**	146	**6**	

ADI SOYADI		**CLEAR TES**		**SMAÇ TEST**		**DROP TEST**		**NET DROP TEST**		**SERVİS TEST**		**YILDIZ TEST**		**TOPLAM BNS SKORU 1**	**BNS PUANI**	**TOPLAM BNS SKORU 2**	**BNS PUANI**	**BNS Ortalama**
		ÖN TEST	**SON TEST**	**ÖN TEST**	**SON TEST**	**ÖN TEST**	**SON TEST**	**ÖN TEST**	**SON TEST**	**ÖN TEST**	**SON TEST**	**ÖN TEST**	**SON TEST**					
1	**AA**	23	15	9	12	7	14	21	14	25	19	15	21	100	**8**	95	**8**	1. BNS ortalam
2	**MU**	25	36	11	14	4	14	14	31	24	29	15	15	93	**8**	139	**6**	**9**
3	**ÇA**	37	36	12	18	14	14	29	30	30	30	20	20	142	**6**	148	**6**	
4	**AY**	41	36	17	10	5	11	14	17	17	17	15	15	109	**8**	106	**8**	2. BNS Ortalama
5	**SB**	35	39	10	14	12	17	16	26	24	23	15	15	112	**8**	134	**6**	
6	**UB**	14	15	14	9	4	9	14	17	23	20	15	15	84	**9**	85	**9**	
7	**EY**	30	20	6	3	9	13	5	20	7	21	7	7	64	**10**	84	**9**	
8	**FM**	12	17	9	11	9	14	7	20	5	15	15	15	57	**10**	92	**9**	
9	**UP**	14	30	4	5	9	10	0	15	25	19	7	7	59	**10**	86	**9**	**8,1**
10	**AK**	33	10	15	4	11	11	11	15	24	8	7	7	101	**8**	55	**10**	
11	**YP**	24	17	2	9	5	15	9	10	19	23	15	7	74	**9**	81	**9**	

Tablo 1: Badminton Sıralama Testi Genel Sonuçları

Tablo incelendiği zaman tüm sporcuların ilk BST puan ortalaması 9 puan görülmektedir. Sporcuların 1. BST puanlarında Clear Test Badmintonda en çok kullanılan oyun tekniğidir. Bu teknikte sporcular genel anlamıyla ikinci testlerde daha başarılı sonuçlar çıkarmışlardır. Slow Motion gösteriminin klasik öğretime göre daha başarılı olduğu görülmektedir. Aynı şekilde Net

Drop ve Drop Shot tekniklerinde de diğer vuruşlara göre artış görülmektedir. Sporcuların Toplam skorlarına bakılacak olursa ilk BST skorlarına göre son test skorları da anlamlı bir şekilde artış göstermektedir. Bayan sporcularda artış daha belirgin bir şekildedir.

Tablo incelendiği zaman 1 grupta olan video slowmotion grubunun ön test sonuçlarıyla 2. Grubun sonuçları benzer sonuçlar BST sonuçları alınmıştır. Fakat ilk grupta yapılan test sonuçlarında oyun seviyesi bakımından biraz daha iyi sporcular mevcuttur. Çıkan ilk sonuçlarda ki BTS test sonucuna etki edecek bir sonuç ortaya çıkmamaktadır.

İlk gruptaki sporcuların 6 temel beceriyi ölçtüğümüz testlerin istatistiki ortalamalarına bakıldığı zaman 1. Grubumuz olan Araştırma grubunda sonuçlar ve alınan Badminton Seviye testi (BST) ön test sonuçlarına göre bireysel olarak farklılıklar olmakla beraber istatistiki olarak Kontrol grubundan anlamlı bir fark görülmektedir. Yapılan ilk testten sonra yapılan video slowmotion eğitimi sonrası sporcuların son test değerlerinde pozitif yönde bir artış görülmektedir.

Sonuç ve Öneriler

Video Slowmotion gösterimi ile yapılan antrenmanların sporcular üzerine etkisin incelediğimiz bu araştırmada sporcuların niteliklerinin artırılmasında farklı antrenman yöntemleri ile başarı endeksi sürekli arttığı görülmektedir.

Özellikle antrenmanların çeşitlendirilmesiyle sporcuların farklı teknikleri zihinsel süreçlerden geçirerek daha başarılı oldukları görülmüştür. Yapılan çalışmalardan ortaya çıkan çözüm önerileri aşağıda sunulmuştur.

1. Badminton antrenmanlarında klasik yöntemlerin yanında video izleme ve analiz antrenmanlarına da yer verilmelidir.
2. Video slowmotion antrenmanları sporcuların zihinsel süreçleri içerisine dahil ettiği için sporcuları daha çok düşünmeye sevk etmektedir.
3. Başarılı sporcuların yetiştirilmesinde ve özellikle temel eğitim programlarında video slowmotion gösterimleri sporcuları farklı alanlarda gelişmelerine sebep olmaktadır.
4. Özellikle antrenörlerin yaptıkları antrenmanları çeşitlendirme konusunda yardımcı olacaktır ve böylece sporcu çok yönlü gelişmiş olacaktır.
5. Sporcular için alanda en iyi sporcuların sürekli izlenilmesi başarı programını beraber getirecek sporcular için rol model gelişimi ile daha başarılı sporcuların yetiştirilmesini sağlayacaktır.
6. Özellikle yeterli antrenman programlaması yapılmayan sporcular için video gösterimleri alternatif eğitim modeli oluşturabilecektir.
7. İlgili federasyonlar bu programları kullanarak antrenör gelişim programlarını daha üst seviyeye çıkarma konusunda ülke sporuna daha çok katkı sağlamış olacaklardır.

KAYNAKÇA

Ölçücü, B. (2007). 10-14 Yaş Çocuklarda Tenis Becerilerinin GelişİmineEtki Eden Faktörlerin Degerlendirilmesi. *Cumhuriyet Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi.*

Adsız, E. (2016). Basketbola Özgü Yeni Bir Saha Testi İle Maksimal Oksijen Kullanımının Saptanması. *Ege Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Doktora Tezi*, 13-15.

Alcock, A., & Cable, T. (2009). A Comparison Of Singles And Doubles Badminton Heart Rate Response, Player Profiles And Game Characteristics. *International Journal Of Performance Analysis In Sports*, 234 - 235.

Aygül, M. H. (2010). 14-16 Yaş Grubu Bayan Badminton Sporcularına Uygulanan Pliometrik Antrenman Programının Motorik Özellikler Üzerine Etkisi. *Niüde Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi*, 58.

Badminton Federasyonu. (2019). https://www.badminton.gov.tr/federasyon/75-tarihce.html adresinden alındı.

Badminton Federasyonu. (2019). https://www.badminton.gov.tr/badminton.html adresinden alındı

Düşler Kulübü. (2019). https://www.duslerkulup.com/badminton-raket-tutus-ve-vurus-teknikleri.html adresinden alındı.

Eniseler, N. (1995). Futbolda sistematik maç analizi . *H.Ü.S.B.T.Y.O. Futbol Bilim ve Teknoloji Dergisi*, 24-26.

Erden, M., & Akman, Y. (1995). *Eğitim Psikolojisi Gelişim Öğrenme Öğretme.* Ankara: Arkadaş Yayınları.

Ertük, S. (2016). *Eğitimde Program Geliştirme.* Ankara: Edge Akademi Yayıncılık.

Gülmez, İ. (2007). *Her Yönüyle Badminton.* Ankara: Nüve Yayıncılık.

Günay, M., & Yüce, A. İ. (2001). *Futbol Antrenmanının Bilimsel Temelleri.* Ankara: Gazi Yayıncılık.

Huynh, M. (2011). Training And Evaluating Champions: A Skills Acquisition Training Tool İn Badminton. *School of Mathematical and Geospatial Sciences College of Science, Health and Engineering, RMIT University, Melbourne.* 79.

Kale, R. (2011). *Okullarda ve Kulüplerde Badminton.* Ankara: Nobel Yayıncılık.

Kalkavan, A. (2009). *Motor Öğrenme Ders Notları.* Kütahya: Dumlupınar Üniversitesi Yayınları.

Kandaz, N. (2001). 2000 Wimbledon Tenis Turnuvası Erkekler Yarı Final Ve Final Maçlarında Atılan Servislerin İstatistiki Analizi. *Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Beden Eğitimi Ve Spor Ana Bilim Dalı. Yüksek Lisans Tezi*, 87.

Lieberman, D. G., Katz, L., Hughes, M., Barlett, R., McClements, J., & Franks, I. (2002). Advanced in the application of information technology to sport performance. . *Journel of Sports Sciences*, 20,755-69. .

Mülazımoğlu, O., Kalkavan, A., & Bektaş, F. (2017). *Futbol Beceri testlerinde Dereceye Giren İlköğretim ve Liseli Sporcuların Teknik Düzeylerinin Araştırılması.* Antalya: 7. Uluslararası Spor Bilimleri Kongresi Seminer Kitabı.

Manrique, C., & Badillo, G. J. (2003). Analysis of the characteristics of competitive badminton. *British Journal Sports Medicine*, 65.

Salman, S., & Selman, M. (1994). *Badminton Temel Teknikleri ve Öğretimi.* Ankara: Onay Yayıncılık.

Saltin, B., & Astrand, P. (1967). Maximal Oxygen Uptake in Athletes. *Journal Of Applied Physiology*, 353-358.

Taşkın, C. (2010). Trakya Üniversitesi Kırkpınar Beden Eğİtimi Ve Spor YüKsekokulunda Badminton Dersi Alan Erkek ÖğRencilerin Patlayıcılık Özelliklerinin İncelenmesi. *Trakya Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi,* , 67.

Tamer, K., & Pulur, A. (2001). *Beden eğitimi ve Sporda Öğretim Yöntemleri.* Ankara: Kozan Ofset. *Top End Sports.* (2019). https://www.topendsports.com/sport/badminton/fitness-testing.htm adresinden alındı.

Uzman Tv. (2019). http://www.uzmantv.com/badmintonda-servis-nasil-atilir adresinden alındı.

wiral spor. (2019). http://www.viralspor.com/badminton-nedir/ adresinden alındı.

Yüksel, M. F. (2015). Gölge Badmintonu Antrenmanlarının 8-10 Yaş Grubu Badmintoncuların Performansları Üzerine Etkisinin Araştırılması. *Gazi Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enst., Beden Eğitimi ve Spor A.B.D*, 2-3.

Yorulmazlar, M. M., & Kepoğlu, A. (2005). *Badminton Teknik Öğretimi, Taktik Ve Kuralları.* İstanbul: Morpa Kültür Yayınları.

Yumuk, S. (2004). *Badminton.* Eskişehir: Lale Matbaası.

International
Congress of Human Studies
Uluslararası İnsan Çalışmaları Kongresi ISBN:NNNN-NNNN

Analysis of Social Media Shares in Traditional Sports Broadcasting

Geleneksel Spor Yayıncılığında Sosyal Medya Paylaşımlarının Analizi

Oğulcan Berk*
Yarkın Çelik**

Abstract

Human beings who are constantly discovering, producing and questioning are also searching for new technologies. The development of technology has been effective in all areas, while the emergence of the internet has been effective in people's lives. The use of the internet among new media is the most common and has become an important tool for achieving desired, desired content. The internet provides great convenience in terms of reporting news, and one of the most preferred areas of use of the user has been the desire to receive information from this

Özet

Sürekli keşfetme, üretme ve sorgulama içinde olan insan gelişen teknolojiyle birlikte de yeni arayışlara geçmektedir. Teknolojinin gelişimi her alanda etkisini gösterirken internetin ortaya çıkışı da insanların yaşamında etkili olmuştur. Çağımızda teknolojinin gelişmesi kitle iletişim araçlarını etkileyerek bu araçların biçimsel anlamda değişmesini sağlamıştır. Hem resmi hem de özel sektörde yaygın olarak kullanılan sosyal medya, müşteri ilişkilerinin de vazgeçilmez bir parçası haline gelmiştir. Geleneksel medyanın olanak sağlayamadığı

* Oğulcan Berk, İstanbul Aydın Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yeni Medya, İstanbul, Türkiye, berkogulcan@gmail.com
** Yarkın Çelik, Tekirdağ Namık Kemal Üniversitesi, Marmaraereğlisi MYO, Medya ve İletişim, Tekirdağ, Türkiye, ycelik@nku.edu.tr

platform. While there is one-way communication in traditional media, an interactive communication in social media has enabled users to move to new environments. Social media, which has made a change in the media environment, has become a news language in which the reader responds to different demands and makes him forget the traditional media. With traditional media reporting, the channels that broadcast their news on the internet also use a different language, but they do not have to compete in time, such as a broadcast stream, giving longer articles and detailed information about the news to reveal two different content.

Keywords: Traditional Journalism, Social Media Journalism, New Media, Television

çoklu ortam, zamandan tasarruf ve etkileşim gibi özellikleri bünyesinde barındıran dijital medya, kurum ve kuruluşların hedef kitlelerini arttırmada ve mesajlarını iletmede sıklıkla kullanılmaya başlanmıştır. Geleneksel medyanın aksine sosyal medyada etkileşimli bir iletişimin yer alması kullanıcıların yeni ortamlara yönelmesini sağlamıştır. Habere ulaşma ortamında değişiklik yaratan sosyal medya haber dili olarak da okuyucunun farklı taleplerine karşılık vermesiyle geleneksel medyayı unutturacak duruma gelmiştir. Geleneksel medyadaki habercilikle birlikte aynı zamanda internet üzerinden de haberlerini yayınlayan kanallar farklı bir dil kullanmakla birlikte yayın akışı gibi zamanla yarışmaları gerekmediğinden haberle ilgili daha uzun yazılar ve ayrıntılı bilgiler vererek iki farklı içerik ortaya sunmaktadır. Bu çalışma kapsamında geleneksel spor yayıncılığında yapılan haberlerin aynı kuruluş tarafından sosyal medyada nasıl paylaşıldığının içerik analizi yapılmış ve farklılıkları ele alınmıştır.

Anahtar Kelimeler: Habercilik, Sosyal Medya Haberciliği, Yeni Medya, Televizyon

Giriş

Yeni iletişim teknolojilerinin ortaya çıkışı ile birlikte interaktif iletişim olgusu gündeme gelmiştir. Bu gelişimin en önemli sebebi ise şüphesiz internettir. İnternetin günlük hayatımızın odak noktalarından olmasıyla birlikte kitle iletişim araçlarında değişiklikler yaşanmıştır. Artık ceplerimize sığan internet, haberleşme, alışveriş, günlük hayattaki tecrübelerimizi paylaşma ve haber alma gibi ihtiyaçlarımızı karşılar olmuştur. Bu sayede geleneksel kitle iletişim araçlarının değişmesini sağlamıştır. Gazete okuyan kişi sayısının her geçen gün azalması ve basılı yayın organlarının dahi çok hızlı bir şekilde internet siteleri üzerinden paylaşımlarını yapabiliyor olması bazı alışkanlıkları ortadan kaldırmaktadır. Okuyucu gazeteyi ayrıca elinde taşıma gereği ve isteği duymazken gündemi telefon, tablet, bilgisayar gibi zaten günün çoğunda yanında olan bu cihazlar üzerinden takip edebilmektedir.

Bu gelişmeler olumlu gibi gözükse de bir yandan da olumsuz etkileri olmuştur. Sanal alemde sosyalleşen toplumun artık güçlü ilişkileri kalmamış ve kişilerarası iletişimle birlikte haber alma aracı internet olmuştur.

İnternet kullanımı 2010 yılına kadar gençler için ortalama olarak lise döneminde başlarken artık ilkokul seviyesine kadar inmiş ve bu değişim sosyal medya için de farklı bir dil ve kullanım yarattığı gerçeğini göstermektedir. Bu kullanılan dil değişimiyle beraber internet üzerinden haber ve bilgi paylaşımı yapan yayın organları da takipçilerinin ilgisini daha fazla çeken paylaşımlarıyla, ilgi çekici başlıklar kullanmıştır. Televizyonlar is belirli bir yayın akışı üzerinden yayınlarını gerçekleştirirken, bu sürede paylaştıkları haberlerde ve bilgilerde oldukça sınırlı bir zaman diliminde kısa ve öz bir şekilde anlatım yapıp, ayrıntılardan uzak durumunda kalabilmektedir. Ayrıca birçok haberin oluşu ve her habere ortalama olarak aynı süreleri ayırma isteğiyle birlikte bilgilendirme süresi oldukça düşmektedir. İnternet ve sosyal medya kullanımının en yüksek olduğu gençler ise okudukları haberlerle ilgili daha fazla bilgi alma isteği duymaktadır. Bununla ilgili kanallar kendi internet siteleri üzerinden bilgi paylaşımlarını yapmakta ve hatta çoğu zaman canlı yayın sırasında ayrıntılar için internet sitelerine yönlendirmekte. Sadece ülkemizde değil, tüm dünyada geniş bir izleyici kitlesine sahip olan spor karşılaşmaları içinse özel içerik üreten spor kanalları yer almaktadır. Günlük haber bültenlerinde spora ayrılan zamanın oldukça düşük olması ve geniş bir izleyici kitlesinin beklentisiyle açılan spor kanalları çok önemli ve büyük bir topluluğa hitap etmektedir. Kendi internet siteleri dışında sosyal medya hesapları üzerinden de anlık olarak paylaşım yapan spor kanalları bu alanda yüksek etkileşime sahiptir. Bu nedenle sosyal medya ve televizyonun birbirlerinden beslenmeleri kaçınılmaz olmuştur.

Futbol da televizyona en çok gereksinim duyduğu şeyi vermiştir: yaşı, cinsiyeti, beğenileri, dili vb. birbirinden çok farklı olan izleyici kitlelerini aynı anda ekran karsısında toplamış ve televizyona sunmuştur. Dolayısıyla, futbol sayesinde televizyonlar, reklam verenlere, hazır ve çok geniş bir izleyici kitlesini rahatlıkla sunabilmiştir (Deniz, 2006: 58). Sporun televizyona yönelik bir başka etkisi de, program türleri içinde spor, daha doğrusu futbol programlarının artışıdır. Televizyon ve reklam veren arasındaki birlikteliğin sağlayıcısı durumundaki futbolun zaman içinde ekranlarda kapladığı alan artmıştır. Artık televizyonlar sadece naklen yayınlarla yetinmemektedir. Futbol sadece maç günleri değil, neredeyse haftanın 7 günü ekranlarda yer bulabilmektedir. Futbol merkezli çeşitli programlar televizyonları işgal etmiştir (Deniz, 2006: 59). Bu kadar geniş kitlelere hitap eden tematik bir yayıncılık anlayışını benimseyen kanallar yaptıkları özel haber, röportaj, bilgilendirmelerle tıpkı internet ve sosyal medya gibi insanlar için olmazsa olmazlardan biri haline gelmiştir. Ancak televizyonda farklı spor ve programlara ayrılan zamanlardan dolayı çoğu haber yeterli ayrıntılarla verilememekte.

Bunların yanında kullandıkları dile de özen göstermeleri gerekmekte çünkü; fanatiklik duygusunun en yüksek olduğu sporda, taraftarlar yapılabilecek en ufak hatada tepkisini açıkça göstermekte. Yorke, bununla ilgili şöyle belirtmektedir: "En karmaşık konuları bile anlatmakta zorlanmayan televizyon gazetecilerinin spor haberlerini yazarken ve yaparken hata yapmaları gerçekten sürpriz olacaktır. Yüksek sayıdaki izleyici kitlesinin diğer birçok konudan daha fazla olarak spor konusunda bilgili olduğunu da söylemek gerekmektedir. Yayın sırasında bir politikacının isminin yanlış söylenmesi bazı izleyiciler tarafından ikaza sebep olurken, spor organizasyonları ile ilgili yanlış telaffuz ve bilgilendirmelerde hata yapan kanalın telefonları günlerce susmamaktadır". Bu kadar hassas olmayı gerektiren spor yayıncılığı ve özelinde de spor haberciliği elbette ki beraberinde uzmanlaşmayı da

getirmektedir. Spor başlı başına bir uzmanlık alanı iken spora ait farklı dallarda yine özel uzmanlık gerektirmektedir (Kazaz 2007: 116). Yorke'un İngiltere ile ilgili verdiği şu örnek belki de dünyadaki birçok farklı ulus için çok rahatlıkla adapte edilebilecek bir örnek olarak durmaktadır. "Gramer olarak 'England is…' şeklindeki doğru kullanımın, spor ve milli takım müsabakaları söz konusu olduğunda gramer olarak yanlış olan 'England are…' şekline dönüştüğü görülmektedir (Kazaz 2007: 121). Sosyal medya ve televizyonda yapılan geleneksel spor yayıncılığının bir arada birbirinden beslenmesi günümüz şartlarında kaçınılmaz olmuştur. Yayıncıların gerekli zamanı yayın akışında bulamaması ve anlık kendisini izleyen kişilerden daha büyük bir kitleye sosyal medya üzerinden ulaşabiliyor olmaları daha çabuk internet kullanımına adapte olmalarını sağlamıştır.

1. Geleneksel Yayıncılık

Geleneksel yayıncılık dendiği zaman akla her zaman televizyon, radyo ve gazete gelmektedir. Kitle iletişim araçları arasında en eskilerinden biri olan televizyon 1923 yılında John Logie Baird tarafından icat edilerek günümüze kadar gelişip şekillenerek gelmiştir. Televizyon ismi Yunanca Tele (Uzak) ve Latince Visio (Gör) anlamına gelen kelimelerden türetilerek Uzaktan Gör anlamına gelmektedir. İletişim araçları başlangıçta askeri amaçla yapılan araştırmalar sonucu ortaya çıkmış ve o dönemlerde savaşların sonucunda önemli bir belirleyici unsur olmuştur. Temelde iletişim aracı olarak kullanılan televizyon zamanla eğlendirici ve haberdar edici özellikleriyle de önemli bir görev üstlenmiştir. Sürekli takip edilmesi de insan ve televizyon etkileşimini güçlü kılan etken olmuştur.

Televizyon Yayıncılığı ülkelerin ekonomik düzeylerine paralel bir şekilde gelişme göstermiştir. Amerika ve gelişmiş Avrupa ülkelerinde birbirlerine yakın tarihlerde başlayan televizyon yayıncılığı Türkiye'de ise 1950'li yıllarda başlamış olsa da geniş kitlelere yönelik yapılan ilk yayınlar 1968 yılında gerçekleştirilmiştir (Ağayeva, 2014: 5). Türkiye'de ilk televizyon çalışmaları 1949 yılında İstanbul Teknik Üniversitesi bünyesinde Yüksek Frekans Tekniği Bilim Dalı öğrencilerine uygulamalı eğitim vermek amacıyla başlamıştır. Bu girişim ile, öğrencilerin çalışmalar yapabileceği bir elektronik laboratuvar oluşturarak, ilk adımda düzenli yayına geçmesi düşüncesi olmadan, sadece sistemin kurulması hedeflenmiştir (Yengin, 1994: 67). Türkiye'de 1950'li yıllarda başlayan televizyon yayıncılığı çalışmaları meyvesini 1968'de vermiştir. 1964'te TRT'nin kurulmasıyla, devlet gücünü arkasına alan çalışmalar neticesinde 1966'da kapalı devre yayınları yapılmış, 31 Ocak 1968'de ise düzenli yayına geçilmiştir. Haftada üç gün yapılan yayınlar 1974'te haftanın bütün günlerini kapsar duruma gelmiştir (Bay, 2007: 44). 1984 yılında Türkiye'de renkli yayına geçilmesiyle birlikte 1990'larda özel televizyon yayıncılığı başlamış ve günümüze büyüyerek gelmiştir.

1980'li yılların ortasından itibaren dünyanın pek çok ülkesindeki spor yayınlarının süresinde ise ciddi artışlar kaydedilmiştir. Örneğin Fransa'da 1984 yılında 989 saat olan televizyon spor yayınları, 1988'de 5622 saate çıkmıştır. Baş döndürücü yükseliş, 2000'li yıllara da yansımıştır. 1968 ile 2010 yılları arasında kaydedilen artış 430 mislidir (Çetin, 2015: 79-80). Milyonlarca insanı peşinden sürükleyen spor, hayatımızın her anında yer alan önemli bir konu haline gelmiştir. Birbirinden farklı etnik ve dinsel kökene sahip insanları bir araya getirme imkânı bulan spor kitle iletişim araçlarının da dikkatini çekmesiyle beraber karşılıklı bir alışveriş yapmaya başlamıştır. Sporun önemi arttıkça, medyanın da spora olan ilgisi artmıştır. Bu nedenle en çok izlenen spor olan futbol, medyada en çok yer alan spor

dalı olmuştur. Böylelikle futbol, televizyon yayın akışlarının önemli bir bölümünü yer almaya başlamıştır.

Spor, birbirinden farklı kültür ve sosyal statüdeki insanları ortak bir noktada buluşturabilen, bütün dünyanın birlikte tüketebildiği bir etkinliktir. Sporun bu özelliği, reklam veren için bulunmaz bir fırsattır. Olimpiyatlar, Dünya Kupaları, Atletizm Şampiyonları gibi milyarlarca kişinin takip ettiği organizasyonlar, reklamcıların başka hiçbir şekilde ulaşamayacakları insan topluluğunu bir araya getirmektedir (Deniz, İstanbul: 44). Futbol, televizyonun en çok gereksinim duyduğu şeyi vermiştir; yaşı cinsiyeti, beğenileri, dili birbirinden çok farklı olan izleyici kitlelerini aynı anda ekran karşısında toplamış ve televizyona sunmuştur. Dolayısıyla, futbol sayesinde televizyonlar, reklam verenlere hazır ve çok geniş bir izleyici kitlesini rahatlıkla sunabilmiştir (Deniz, İstanbul: 58). Kısacası, televizyon ve futbol karşılıklı olarak birbirlerinden faydalanmakta, birbirlerinin ekonomik değerlerini ve popülaritesini arttırmaktadır.

Yirminci yüzyılın ikinci yarısında ulaşım ve kitle iletişim araçlarındaki gelişmeler toplumları birbirine yaklaştırmıştır. Gelişen teknoloji spor araç ve gereçlerinde daha yüksek performansın oluşmasına katkıda bulunmuştur. Toplumların birbirine yaklaşması ve boş zaman süresindeki değişiklikler spor ile ilgilenen kitlenin artmasına neden olmuştur (Talimciler, İstanbul: 111) Bu bağlamda tematik kanalların sayısının arttığı son dönemde bu kanalların izlenme sayısı oldukça yüksek olmuştur. Sadece aldıkları reytinglerle değil, sosyal medyada kendilerinden ve konuştukları konularla ilgili yapılan etkileşimle de bu anlaşılmaktadır. NTV Spor ile birlikte açık kanal olarak yayın yapan TRT Spor, A Spor, Spor Smart, beIN Sports, Tivibu Spor, S Sport, Sports TV, Eurosport 1-2 ve Süper Lig kulüplerine ait kanallar olan Beşiktaş TV, Fenerbahçe TV, Galatasaray TV ve Bursaspor TV oldukça geniş kitlelere yayıncılık yapmaktadır.

Tematik yayıncılığın spor özelinde çok önemli bir başlangıç noktası olan NTV Spor 2008 yılında yayın hayatına başlamış ve yaptığı yayınlarla ülkemiz insanı için çok önemli bir yer edinmiştir. Bu süreçte birçok ligin yayıncılığının yanı sıra futbol maçlarının özetleri, sporun her dalıyla ilgili yapılan yayınlarla beraber farklı sporlarla ilgilenen kitleleri de izleyicileri arasına eklemiştir. Ancak 2018 yılında, tam 10 yıllık yayın hayatını sona erdiren NTV Spor önemli bir boşluk yaratmıştır. Kanalın kapanmasının ardından yeni oluşumlar ve yenilenen ekipler kanallardaki yerini almış olsa da tam anlamıyla beklenen içeriği oluşturamamıştır. Tivibu Spor, S Sport, Sports TV, Eurosport 1-2, TRT Spor, A Spor, beIN Sports Haber gibi kanallar şu anda ücretsiz olarak hemen hemen tüm platformlarda yer almaktadır. Sadece bu bile sporun televizyon için ne kadar önemli olduğunu göstermektedir. Geleneksel yayıncılıkta halkın talep ettiği ve sürekli takip ettiği içerikleri üretmek için ulusal kanallarda haber veya dizi öncelikli yayın yapıldığından istenildiği kadar spor yayını yapılamadığından günümüzde spor kanallarının sayısı giderek artmış ve ona göre içerik üretimi yapılmaktadır.

Medya için spor ve özellikle de futbol reyting anlamına gelmektedir. Spor karşılaşmalarında yaşanan olayları da kendisi için kazanç unsuru olarak kullanan medya bu nedenle tematik yayıncılıkta sporu ön planda tutmakta ve yaptıkları programlarla da reytinglerini yükseltmeyi amaçlamaktadır. Her ne kadar spor dense de bu kanallarda en fazla futbola yer ayrılmaktadır. Futbolun en çok izlenen ve takip edilen spor dalı olması, onun medya tarafından daha çok çok kullanılmasına neden olmaktadır. Dört büyük takımın daha fazla taraftarı vardır ve bu takımların yayınlanması daha fazla tiraj ve reyting

alınmasını sağlamaktadır (Talimciler, İstanbul: 118). Bu nedenle izleyici televizyonda çoğunlukla dört büyük takımla ilgili haberlerle karşılaşmaktadır.

2. Yayıncılığın Dijitalleşmesi

Bilgi çağında meydana gelen gelişmeler ve bu gelişmelerin yarattığı yeni düzenlemeler, 20-30 yıl önce hayal edilen 2000'li yılların oldukça ötesinde bir yerde konumlanmıştı. Her ne kadar otomasyona dayalı teknolojik gelişmeler her alana yayılmış ve kendine yepyeni bir dünya yaratmış olsa da, 2000'li yılların "işaret fişeğini" yakan ve toplumsal dönüşümün çekirdeğini oluşturan en temel olgu internetin ortaya çıkmasıdır (Yengin, 2015: 59). İnternetin ortaya çıkışıyla birlikte çok ciddi bir kitle tarafından kullanılan sosyal medya günün her anında yanımızda bulundurduğumuz bir araç haline gelmiştir. İnternetin keşfi ile birlikte artık sanal çağ bizler için başlamış bulunuyor. Web 1.0'ın tek taraflı kullanımı ardından ortaya çıkan web 2.0 bizlere etkileşimli bir sosyal medya ortamı yaratmıştır. Bu etkileşimle birlikte bilgi paylaşımı yapmaya başlayan kullanıcılar zamanla bilgi toplama yeri olarak sosyal medyayı kabul etmiştir. Bu süreç televizyon yayıncılarının da sosyal medyaya geçişinin en önemli nedeni olmuştur. İzleyicisine sadece evinde televizyon karşısında değil, günün her anında ulaşmak isteyen yayıncılar dijital yayıncılık hayatlarına başlayarak kendileri adına çağ atlamıştır.

Geleneksel medyanın en güçlü öğelerinden biri olan televizyonun, internetin varlığından etkilenir hale gelmesi yayıncıların rekabet etmek yerine ortak platformalar arayışına girmelerin neden olmuştur. Yeni bir mecra olarak, dijital teknoloji ile internet üzerinden televizyon yayıncılığı yapılmaya başlanmıştır (Hamamcı, 2015: 18). Daha önceki iletişim araçlarıyla karşılaştırıldığında çok daha hızlı bir biçimde yaygınlaştığı görülen internetin hem piyasa hem de devlet tarafından medya sisteminin yeni merkezi unsur olarak benimsenmesi son derece mantıklı görünmektedir (Ağayeva, 2014: 20). İnternet ile birlikte yeni medya kavramı daha çok kullanılmaya başlamıştır. Aslında 1960'lardan itibaren kullanılmakta olan bu kavram, internetin yayılmasıyla birlikte 1990'larda önem kazanmıştır. Yeni medya, kullanıcısına etkileşim sağlamasıyla önemli bir işlevi gerçekleştirmektedir. Daha fazla interaktifliğin ortaya çıkmasıyla kullanıcılara farklı bir deneyim sağlamaktadır.

Günümüzde gündelik yaşamın her alanında giderek daha yaygınlaşan gündelik yaşam alışkanlıklarını köklü bir şekilde dönüştüren, toplumsal yaşamın bazı gerçekleri nedeniyle kullanım yoğunluğu gittikçe artan, bedenin bir uzantısı/parçası haline gelen bilgisayar, internet, cep telefonları, oyun konsolları, iPod veya avuç içi veri bankası kayıtlayıcıları ve iletişimleri gibi tüm bu dijital teknolojiler, yeni medya başlığı altında toplanabilmektedir (Yengin, 2015: 60). Günümüz teknoloji dünyasında artık spor karşılaşmalarını bilgisayar, tablet, akıllı telefon gibi ikinci ekranlarla birlikte izleyen, müsabakalarla ilgili Twitter ve Facebook üzerinden yorumlarda bulunan, canlı istatistikleri takip eden ya da diğer spor ilişkili hesapların paylaşımlarını inceleyen bir spor izleyicisi var. Buna ayak uydurmaya çalışan spor kanalları attıkları adımları özellikle dijitale uygun şekilde gerçekleştirmektedir.

Spor yayıncılığında ise son yıllarda artık yeni dönem başlamıştır. Kanallar artık yayınlarını kendi internet siteleri veya Youtube sayfalarında canlı olarak yayınlamakta, haberlerini sosyal medya hesaplarından paylaşmaktadır. Ayrıca gazetelerin hayata geçirdiği ve sadece internet üzerinden yayın yapan kendi kanalları da yayıncılık adına önemli adımlardan olmuştur. Kanalların Youtube sayfalarına baktığımızda yayını izlerken izleyicinin yorum yapmasını sağlayan ve anlık etkileşimle karşılıklı sohbet ve düşüncelerini paylaşabildikleri alanlar ortaya çıkmıştır. Kanalların sosyal medya hesapları üzerinden

paylaşılan haberi kendi sayfasında paylaşarak bununla ilgili yorum yapma ve bu yorumunu takipçilerine aktarma ihtiyacını da gidermektedir. Bu etkileşimi yüksek olan mecralarda ilgi çığ gibi büyürken dijitale geçişte bu sefer sadece haber paylaşımı yapan Twitter sayfaları da yayıncılık adına ilerleme kaydederek kendi spiker, muhabir ekibini kurmuştur.

BeIN Sports, Tivibu, D Smart, S Sport gibi kanallar sadece televizyon yayınları ve sosyal medya paylaşımlarıyla değil, dijital yayıncılık yapabilecekleri ve ayrı bir fiyatlandırma ile sattıkları platformları da hayata geçirmiştir. Öncülerinden biri olan Digiturk'ün satılmasıyla birlikte adı beIN Connect olarak değişen ve sonrasında diğer kanalların da ücretli olarak içeriklerini paylaştığı platformda geri sarma, durdurma, aynı anda farklı yayınları izleyebileceğimiz mozaik yayın ve daha birçok seçenekle karşımıza çıkmaktadır. İnternet üzerinden yapılan televizyon yayınlarının avantajı etkileşimli olabilmesidir. Televizyonun internet kullanıcılarını hedef kitlesi haline getirebilmesi ve elinde tutabilmesi için, internet kullanım alışkanlıklarını göz önünde bulundurması, izleyiciye zamanlama, yayın seçimi, sosyal medya entegrasyonu gibi tercih hakkı vermesiyle gerçekleşebilmektedir (Hamamcı, 2015: 19). Bu gibi yenilikler kullanıcının satın alım yapması sırasında oldukça önemli olmaktadır.

2.1. Spor Yayıncılığında Sosyal Medya

Bugün artık insanlığın yarısından fazlası, ırk, din, dil, renk, cinsiyet farkı gözetmeden çeşitli şekillerde internete bağlanmış durumda; dünyanın en ücra köşelerinde bile internete erişilebiliyor. Başka bir deyişle insanlığın yarısı, coğrafi kaygı olmadan bir tıkla birbirine bağlanabiliyor (Eczacıbaşı, 2019: 29). Sosyal medyanın kullanımının bu kadar hızlı yayılması ve kullanıcıların beklentisinin sürekli artmasıyla birlikte sosyal medya üzerinden haber alma isteği artmıştır. Bu istekle birlikte takip ettikleri sayfalar arasına ilgilendikleri konularla ilgili paylaşım yapan hesaplar girmiştir. Gazeteler gibi hesaplardan gündemle ilgili her türlü bilgiyi anlık olarak takip edebildikleri gibi ayrıca tematik olarak da paylaşım yapan sayfalara yönelmektedirler. Kullanıcıların bu isteğinden dolayı spor ile ilgili paylaşım yapan hesaplar çok fazla etkileşim almakta ve diğer hesaplara göre daha hızlı büyümektedirler.

İnternetle birlikte; zaman ve mekânın yeniden yapılandırılması söz konusudur. Teknoloji, bilginin sistematik olarak işlenmesini amaçlamaktadır. Dijital teknolojiyle birlikte karmaşıklıktan çok, az bilgiyle çok işlem yapılabilecek arayüzler üretilmektedir (Yengin, 2014: 119). Spor kanallarının sosyal medya hesapları dışında Twitter kullanımının ilk başladığı yıllardan itibaren amatör olarak sosyal medya haberciliği yapan bazı hesaplar şu anda en çok takip edilen sayfalar arasına girmiştir. Bunlar arasında en çok bilinen De Marke Sports hesabı 880bin'den fazla takipçiye sahipken aynı zamanda çalışmaları sonrasında spor özelinde farklı iş alanlarında ilerleyerek ajans haline gelmiştir.

Ulusal olarak yayın yapan kanalların sosyal medya kullanımına bakıldığında haberlerle ilgili en ince ayrıntıya kadar bilgilendirme yapıldığı görülmektedir. Televizyonda belirli bir yayın akışı içinde olmalarından dolayı süreyle yarışan kanallar, sosyal medya hesaplarında böyle bir sınırlamayla karşı karşıya değillerdir. Talimciler (2014: 117) bununla ilgili; Ülkemizde yayınlanan gazetelerde spor haberleri uzun yıllar bir iki sütun halinde verilmiştir. Daha sonra spor haberleri için sayfa ayrılmaya başlandı. Bu sayfaların taraf getirmeye başlaması ile spor muhabirliği ve yazarlığı gazetelerde kendisine yer buldu demiştir.

3. Sosyal Medyada Spor Haberciliği Analizi

Televizyon kanalları, farklı platformlarda sosyal medya hesapları oluşturarak, yayın duyurularını yapmaktadır. Bu paylaşımlar yayınlar sırasında da devam etmektedir. Kanallar böylece ulaşamadığı kitleye ulaşmayı hedeflemektedir. Spor kanalları sosyal medya kullanımında öncelikle başlıklarına ve görsellerine dikkat etmektedir. Kullanıcının öğrenmek istediği bilgi başlıkta tam anlamıyla yer almamışsa ve görselle ilgi uyandırmışsa o haberin tıklanma ihtimali giderek artmaktadır. Ancak spor kanallarının tamamının internet sitesinin olmaması bununla ilgili bazı ayrıcalıklar tanımaktadır. beIN Sports ve TRT Spor sosyal medya hesapları dışında internet siteleri üzerinden de bilgi paylaşımı, video ve fotoğraf galerileri oluşturarak kullanıcılarını siteye çekmek istemektedir. Bunun en önemli nedenlerinden biri reklam geliri elde etmektir. Ancak Tivibu Spor ve S Sport kanallarının internet sitesinin olmaması onları sadece sosyal medya hesapları üzerinden bilgi akışını yapmalarına neden olmaktadır. beIN Sports ve TRT Spor kanalları her türlü spor dalıyla ilgili bilgiler verirken, Tivibu Spor ve S Sport kanalları bu konuda sadece yayıncı olduğu sporlara öncelik vermektedir. Ayrıca bu iki kanal internet sitesi olmadığı için bütün haberlerini görsel içerik olarak zenginleştirmektedir. Bu nedenle yayıncısı olduğu maçlardan video görüntüleri anlık olarak paylaşmalarıyla birlikte, fotoğraflarla da sürekli görünürlüğünü arttırmaktadır.

BeIN Sports kanalını incelediğimizde canlı yayınlarıyla ilgili bilgilendirme, Youtube sayfalarındaki canlı yayına yönlendirici link paylaşımı, haberlerin önemine göre görsellerinde 'Son Dakika' veya 'Sıcak Gelişme' gibi ilgiyi artırıcı paylaşımlar yapılmaktadır. Bunun yanında haberlerinin tamamını linklerle birlikte internet sitelerine yönlendirerek oradaki giriş sayısını da artırmayı istemektedir.

Görsel 1. BeIN Sports Program Duyurusu

Görsel 1'de beIN Sports kanalında yayınlanan beIN Bugün programı için sosyal medya hesabından programın başladığı, spikerlerin ismi, Youtube sayfasından izleyecekleri linkle beraber program için oluşturulan #beINBUGÜN etiketiyle interaktif bir şekilde gerçekleştirilen programın bilgilendirilmesi takipçilere yapılmaktadır. Burada görüldüğü gibi artık televizyondan takip edilemeyen programları sosyal medya hesaplarından takip eden kullanıcılar, telefon, tablet ve bilgisayar gibi her an yanımızda olabilecek ve çok hızlı şekilde ulaşabileceğimiz başka seçeneklerle de izleyebilmektedir. Aynı zamanda kullanıcıların programı anlık olarak takibini sağlayabilecekleri bir etiketin oluşturulması da programla ilgili görüş, soru gibi geri dönüşlerin alınmasını kolaylaştırmaktadır.

Geleneksel medyanın uzun süreler alışık olduğu, izleyici görüşü alma şekli olan fax, telefon ya da mail artık geçerliliğini kaybetmeye başlamış, izleyici yorumlarını direkt olarak kişisel sosyal medya hesapları üzerinden iletme alışkanlığına sahip olmuştur. Bu durum izleyicinin diğer izleyicilerle sosyal medya üzerinden konuşması-tartışması sonucunu doğurmaktadır. Yani televizyonların izleyici kitlesi, kendiliğinden reklam-pazarlama aracı haline gelmiştir (Hamamcı, 2015: 26).

Görsel 2. BeIN Sports Son Dakika Haber Paylaşımı

Görsel 2'de takipçilerin dikkatini daha çok çekecek şekilde kullanılan görseller tamamen anlık gelişen ve haber girişi yapılmadan Twitter hesapları üzerinden hızlı bir şekilde duyurulma isteğini göstermektedir. Bilgiyi kullanıcılarına ilk servis eden kanal olma isteğiyle gerçekleştirilen bu paylaşımlarda amaç görselin rengi ve büyük puntoda yazılan yazıyla önemli bir haber olduğunu takipçiye belli etmektir. Ayrıca haberin önemine göre artan etkileşim sayıları da görselde gözükmektedir. Volkan Demirel'in aldığı cezanın etkileşimlerine bakıldığında habere 5 yorum yapılmış ve hiç Retweet yani o haberi paylaşım olmamıştır. Ancak aynı sitenin Michael Frey haberinde 366 yorum ve 23 Retweet olduğu gözükmektedir.

Televizyon kanalları sosyal medya ile bağını güçlendirerek, yayın içeriklerinin daha çok sosyal platformlarda dolaşım içerisinde olması, izleyici kitlesinin nabzını tutarak olumlu yorumları arttırmak ve artık kaçınılmaz olan yeni medya platformu ile arasındaki bağlantıyı koparmamak için, sosyal medya kullanıcısının da ilgi göstereceği programlar yapmayı hedeflemektedir. Kanallar izleyici kitlelerinin yaş ortalamasının artmasından endişe ettiklerinden, genç izleyiciyi ekrana çekmenin yollarından birinin de sosyal medya olduğunun farkında varmıştır (Hamamcı, 2015: 24-25).

Görsel 3. BeIN Sports Basketbol Haberi Paylaşımları

Görsel 3'te görülen basketbol haberinde Fenerbahçe ve Galatasaray takımları arasındaki rekabetten dolayı etkileşim diğer haberlere göre daha fazla olmuştur. Haber paylaşımının yanında ise internet sitesinde girilen haber gözükmektedir. Bültenlerde çok kısa süreler içinde izleyicilere bilgi vermek zorunda kalan kanallar internet sitesi üzerinden girdiği bilgilerde maçla ilgili tüm ayrıntıları verebilmektedir. Burada maçın her çeyrek için nasıl ilerlediğiyle birlikte tüm oyuncuların skorlarını ve hakem bilgilerine kadar en ince ayrıntısına kadar okuyucuya istenileni iletmiştir.

Görsel 4. BeIN Sports Sosyal Medya Hesabı Anket Çalışması

Etkileşimin oldukça önemli olduğu sosyal medya hesaplarında kullanıcıların kendi fikirlerini paylaşabilmesi de önemlidir. Kullanıcı kendisine sorulan sorulara verdiği cevap, yorumunun veya sorusunun canlı yayında okunması gibi eylemlerde etkileşimini daha fazla artırarak kanalın sadık seyircileri arasına girmektedir. Bu nedenle kanallar interaktif bir yayıncılığı mutlaka ön planda tutarak yayınlarını gerçekleştirmektedir. Görsel 4'te görülen ankette beIN Sports kanalı Avrupa Ligi'nde şampiyon olacak takımı kullanıcılarına sorarak onlardan aldığı yorumları canlı yayında duyurmak istemiştir. 17.903 gibi geniş bir katılımın olduğu bu anket sonucunda oy verenlerin %63'ü Arsenal takımını seçerek tercihlerini yapmıştır. Burada ayrıca kendi tercih ettiği takımın seçildiğini gören kullanıcı diğer anketlerde de kendi düşüncesini mutlaka belirtmek isteyeceğinden bu tarz paylaşımlar da sosyal medya hesapları için kanalların önceliğidir.

Görsel 5. beIN Sports Kanalı Ajax-Tottenham Maçı Spikerlerinin Maç Sonu Görüşleri

Spor kanalları özellikle çok ciddi bir izleyici kitlesine sahip olan büyük takımlarla ilgili özel içerikler üretmektedir. Özellikle İngiltere, İspanya, İtalya, Almanya ve Fransa gibi Avrupa'nın 5 büyük ligine özel önem veren kanallar, bu ligin takımlarının oynadığı karşılaşmaların önemine göre de paylaşımlarını artırmaktadır. Şampiyon Ligi'nde oynanan Ajax-Tottenham karşılaşması sonrasında o an çok geniş kitleler tarafından konuşulan bu maçla ilgili maçı anlatan spikerlerin yapmış olduğu yorumların paylaşımı çok fazla etkileşim alan paylaşımlardan olmuştur. Resim 5'te gözüken fotoğrafta 58 yorum yapılmış ve 38 Retweet ile daha fazla kişiye ulaşılmıştır. Ayrıca video üzerinde gözüken sayılara bakıldığı zaman bu video 10 Mayıs 2019 tarihinde 54bin'den fazla kullanıcı tarafından görüntülenmiştir. Bu yöntemle de kanallar yayın akışlarını bozmayacak şekilde karşılaşma sonrasında sosyal medya hesaplarından spiker ekibini kullanarak içerik üretmektedir.

İnternet sitesi olmayan spor kanallarından Tivibu Spor sosyal medyayı görsel olarak çok etkili ve profesyonel kullanan sayfalardandır. Programlarıyla ilgili duyuruları, maç programlarını, yayınladıkları maçların özetlerini ve anlık önemli anları, yapmış oldukları programlardaki görüşlerin yer aldığı videoları paylaşarak kullanıcılarına içerik üretmektedir.

Görsel 6. Tivibu Spor Kanalında Yayınlanan Programla İlgili Paylaşım

Tivibu Spor'da da birçok içerik paylaşımı yapmaktadır. Sadece Twitter değil, aynı zamanda Youtube sayfalarını da aktif kullanan Tivibi Spor bu paylaşımlarla geniş kitlelere ulaşmakta ve programı izlemekte zaman sorunu yaşayan kullanıcılarına da daha sonra yeniden izleyebilmesi için seçenek oluşturmaktadır. Görsel6'da kanalın spor yorumcularından Ali Ece'ye ait bir yorumun hem yazılı hem de görüntülü olarak paylaşımı sonrasında takip eden kitle tarafından önemli bir etkileşim sağlanmıştır. 15 yorumun yanında 55 Retweetle 10 Mayıs 2019 tarihinde toplamda 42.500 kullanıcı tarafından görüntülenmiştir bu video. Ali Ece'nin yapmış olduğu yorumu destekleyenlerle birlikte desteklemeyenler de olacaktır. Ancak kanalın bu paylaşımıyla birlikte özellikle açıklamada adı geçen kulübün taraftarları tarafından etkileşim sağlanmıştır.

Görsel 7. Tivibu Spor Basketbol Karşılaşmaları Yayın Akışı

İnternet sitesi olmayan Tivibu Spor günlük yayın akışlarını sosyal medya hesaplarından görsel 7'deki gibi paylaşarak izleyicilerine bilgilendirme yapmaktadır. Burada kullandığı görsel ifadelerle de yayın akışının dikkat çekici hal almasını sağlamaktadır.

Sonuç

Yeni iletişim teknolojilerinin gelişmesiyle birlikte her alanda köklü değişiklikler yaşanmaya başlamıştır. İnternetin de giderek kullanımının artması sonucunda meydana gelen bu değişiklikler kalıcı bir hal alarak geçmişteki alışkanlıklarımızdan bizleri uzaklaştırmaktadır. Geleneksel televizyon yayıncılığında spor programlarına ayrılan yerin düşük olması o günün şartlarına göre doğru bir karardı ancak izleyicinin beklentileri neticesinde alınan yeni kararlarla tematik yayıncılığın önü açılmıştır. Geçmişte birkaç dakikalık spor bültenleriyle çok kısa bir bilgilendirme yapan kanallar talebin artmasının ardından önce bir saatlik spor programları yapmaya başlamıştır. Ancak bu saatin de izleyiciye yetmemesi sonrasında tematik yayıncılık adına açılan spor kanalları bambaşka bir sektörün pazara girişini ortaya çıkartmıştır. Spor kanalları günün her anında gerçekleştirdikleri yayıncılıkla izleyici beklentilerini gerekli düzeyde karşılasa da tüm dünyada olduğu gibi ülkemizde de futbol odaklı bir

yayıncılığın olması diğer spor branşlarına yeterli yerin ayrılamamasına neden olmuştur. Ayrıca yayın akışına sadık kalmalarından dolayı da bilgi aktarımları sınırlı olmaktadır.

Yeni iletişim teknolojilerinin hayatımızın olmazsa olmazlarından biri haline gelmesi televizyon yayıncılığını da etkilemeye başlamıştır. Sosyal medyada günün her anında aktif olabilen kullanıcılar istedikleri bilgiye ulaşmayı kısa bir süre içerisinde başarmaktadır. İzleyici taleplerine göre şekillenmeye devam eden kanallar gelişimlerini sürdürerek önce sosyal medya hesaplarını açmış, ardından da dijital yayıncılıkla ilgili ilk adımlarını atmıştır. Sosyal medya hesaplarından yaptıkları paylaşımlarla gün içinde ayrıntılı olarak veremedikleri haberleri daha uzun şekilde aktarabilen kanallar, dijital yayıncılıkla da izleyicilerine ulaşmaya başlamıştır. Telefon, tablet, bilgisayar gibi araçlar aracılığıyla kendi internet siteleri, uygulamaları ve Youtube sayfalarında yayınlarını yapan kanallar bu yeni teknolojiye hızlı şekilde giriş yapmıştır. Böylece kullanıcısına her an ulaşabilen kanallar dijital dönüşüme başlangıç olan bu adımı atmıştır. Kanalların ayrıca sosyal medya hesaplarından yaptığı paylaşımlarının dili de kullanıcının dikkatini çekmek adına önemli olmuştur. Bu yüzden paylaşımlarını görseller ve ifadelerle güçlendirmeye çalışan yayıncılar, profesyonel ekiplerle sosyal medya hesaplarının kontrolünü gerçekleştirmektedir.

BeIN Sports ve Tivibu Spor kanallarının sosyal medya hesaplarına bakıldığı zaman ne tür paylaşımlar yapıldığını genel olarak görebiliyoruz. Programlarıyla ilgili bilgilendirme, yayın akışları, haberler, anketler ve diğer araçlar vasıtasıyla yayınlarını takip etmelerini sağlayan bağlantıları paylaşan kanallar sürekli olarak yeni içeriklerle ilgiyi artırmak istemektedir. Eskiden kanalın internet sitesine girip tarih seçerek bulunabilecek olan yayın akışına tek bir tıklamayla sosyal medya hesabından bakabilmekteyiz. Ayrıca kaçırdığımız programların önemli yerlerinden görüntüleri takipçilerine sunan yayıncılar etkileşim alarak takipçi sayılarını her geçen gün artırmayı başarmaktadır. Kullanıcılar için sosyal medyada etkileşim kurmak çok önemlidir ve bu etkileşimle sadık izleyici kitlesini de oluşturmayı başarmaktadır. Oluşturdukları etiketlerle ve anket yoluyla sorulan sorularla takipçilerinin de yayınlara interaktif olarak dahil olmasını hayata geçirerek canlı yayınlarını geçmişe göre daha farklı hale getirmiştir.

Sonuç olarak kanallar değişime ayak uydurarak yeni adımlar atmakta ve sosyal medya gerçeğini görmezden gelmeyerek ona uygun hamleler ve ekiplerle paylaşımlarını yapmaktadır kanallar. Geleneksel spor yayıncılığında yer alan kanalların sayısı her geçen gün artarken rekabet de o sayıyla birlikte kızışmaktadır. Kanalların sosyal medyadaki paylaşımlarıyla en ufak bir fark yaratmaları kendileri adına olumlu geri dönüşlere neden olacaktır. Her başarılı işte yeni takipçilere ulaşabilme imkânı da veren sosyal medya, dijitale dönüşüm sürecinde kanalların kendilerini geliştirip değiştirmeleri için çok kritik bir unsur olmaktadır.

KAYNAKÇA

Ağayeva N. (2014). *Geleneksel Televizyon Yayıncılığından Yeni Medyaya Doğru İlerleme*. İstanbul: Marmara Üniversitesi.

Bay N. (2007). *Radyo ve Televizyon Yayıncılığı*. İstanbul: Nüve Kültür Merkezi Yayıncılığı.

Çetin C. (2015). *Spor Iletişimi "Spor-Tv Birlikteliği Sattırıyor"*. İstanbul: Nobel Akademik Yayıncılık.

Deniz S. (2006). *Televizyon Spor Programcılığının Ticarileşmesi*. İstanbul: Marmara Üniversitesi.

Eczacıbaşı F. (2019). *Daha Yeni Başlıyor*. İstanbul: Koç Üniversitesi Yayınları.

Hamamcı E. (2015). *Televizyon Ve Sosyal Medya Ilişkisi*. İstanbul: Marmara Üniversitesi.

Kazaz M. (2007). *Televizyon Spor Haberlerinin Yapısal Çözümlenmesi ve Dil Kullanımı*. Konya: Selçuk Üniversitesi.

Talimciler A. (2014). *Türkiye'de Futbol Fanatizmi ve Medya Ilişkisi*. İstanbul: Bağlam Yayınları.

Yengin D. (2015). *Sosyal Medya Araştırmaları*. İstanbul: Paloma Yayınevi.

Yengin D. (2014). *Yeni Medya ve Dokunmatik Toplum*. İstanbul: Derin Yayınları.

Yengin H. (1994). *Ekranın Büyüsü Batıda Değişen Televizyon Yayıncılığının Boyutları ve Türkiye'de Özel Televizyonlar*. İstanbul: Der Yayınları.

International
Congress of Human Studies
Uluslararası İnsan Çalışmaları Kongresi ISBN:NNNN-NNNN

Use of Humor in Health Communication Field: Analysis of Canan Karatay Captions

Sağlık İletişiminde Mizahın Kullanımı: Canan Karatay Capslerinin Analizi

Emine Şahin*
Özlem Duğan**

Abstract

With the studies conducted in the field it is determined that the fear factor is usually use done in public informing message design. It is thought that the intended message will be more effective on the receivers of the message because of the high stimulation provided by the fear. However, from time to time fear content used more than necessary cause a reverse effect and irritates the receiver of the message towards the basic topic of the message. The main aim of this study is to examine the propagation of health related messages sent via captions which are mentioned as popular culture texts. The basic purpose of the creators of these captions which

Özet

Yapılan çalışmalarda sağlık konulu kamu spotlarında kamuoyunu bilgilendirici mesaj tasarımında çoğunlukla korku faktörünün kullanıldığı tespit edilmiştir. Korkunun sağladığı yüksek düzeyde uyarılma ile verilmek istenen mesajı alanlar üzerinde daha etkili olacağı düşünülmektedir. Ancak zaman zaman yersiz ve gereğinden fazla kullanılan korku içeriği tam tersi bir etkiye neden olarak iletişim mesajında yer alan temel konuya mesajı alan kişinin irite olmasıyla da sonuçlanabilmektedir. Bu çalışmanın temel amacı da popüler kültür metinleri olarak ifade edilen capslerde mizah yoluyla sağlık konulu mesajların yayılımını

* Emine Şahin, Gaziantep Üniversitesi İletişim Fakültesi Halkla İlişkiler ve Tanıtım Bölümü, Dr. Öğr. Üyesi, emines@gantep.edu.tr, Orcid ID: 0000-0002-7269-0923
** Özlem Duğan, Uşak Üniversitesi, İletişim Fakültesi Halkla İlişkiler ve Reklamcılık Bölümü, Dr. Öğr. Üyesi, ozlem.dugan@usak.edu.tr, Orcid ID: 0000-0001-9028-7989

emerge as written texts on moving visuals or only on images is to share their views on a current topic, spread the topic and create an interaction. However, when these captions are examined in discursive level it can be stated that they make people think as well as laugh. In this regard, this study aims to analyze Cardiac and Internal Diseases Professor Canan Karatay's internet captions, who is a brand in her own field and who is popular with theme dia with her speeches, and to reveal the means hidden in these speeches. This study is important in terms of revealing that humour can be used as an alternative to fear in order to gain attention of and affect the target population.

Keywords: Healthcare communication, humour, captions, Canan Karatay

incelemektir. Hareketli görseller ya da sadece imaj üzerine yazılı metin olarak ortaya çıkan capslerin yaratıcılarının temel amacı gündemde yer eden konuya ilişkin kanısını paylaşıma açmak, yayılımını sağlamak ve etkileşim oluşturmaktır. Ancak capslerin söylemsel düzeyde incelendiğinde gülmenin yanı sıra düşündüren imgeler olduğu ifade edilebilir. Bu anlamda çalışmada sağlık alanında marka olma özelliği taşıyan ve sürekli söylemleri ile medyada yer eden Kalp ve İç Hastalıkları Profesörü Canan Karatay'ın internet ortamında yayılan capsleri incelenerek söylemlerin arasına gizlenen anlamlar ortaya çıkarılmaktadır. Çalışma bu anlamda korku duygusunun alternatifi olarak hedef kitlenin dikkatini çekme, hedef kitleyi etkileme aracı olarak mizahin da kullanılabileceğini ortaya koymak açısından önemlidir.

Anahtar Kelimeler: Sağlık iletişimi, mizah, caps, Canan Karatay

Giriş

Sağlık iletişimi toplumların dolayısıyla bireylerin sağlığa ilişkin bilgi düzeylerini artırmak, farkındalık yaratmak ve sağlığa ilişkin oluşabilecek riskleri azaltmak açısından önem taşımaktadır. Sağlık çalışanı ile hastalar arasındaki iletişimden sağlık okuryazarlığını artırmak amacıyla düzenlenen sağlık kampanyaları da sağlık iletişiminin çalışma alanına girmektedir. Özellikle sağlık alanında toplumda bireylerin dikkatini çekmek, akılda kalan kampanyalar düzenlemek için çeşitli teknik ve yöntemler kullanılmaktadır. Yapılan çalışmalarda mesaj tasarımında öfke, korku ve sevgi (bağlılık anlamında) gibi duygulardan faydalanıldığı yaratıcı çalışmaların daha etkili olduğu ifade edilmektedir (Calhoun ve Solomon 1984'dan akt. Şahin, 2011, s. 347; Kor, 2014; Solak, 2017). Sağlık iletişiminde kamuoyunu bilgilendirici korkutucu reklamlarda, mesaja maruz kalanların başlarına gelebilecek tehdit ve tehlikeler gösterilerek onlarla nasıl baş edebileceği çözüm önerisi olarak verilmektedir (Balcı, 2011). Korkunun sağladığı yüksek düzeyde uyarılma ile verilmek istenen mesajın hedef kitle üzerinde daha etkili olacağı düşünülmektedir (Lennon vd. 2010). Ancak zaman zaman yersiz ve gereğinden fazla kullanılan korku

içeriği tam tersi bir etkiye neden olarak mesajı alan kişilerin mesajda yer alan konuya karşı irite olması ile karşılaşmaktadır. Korkunun aksine pozitif duygu uyandırması bakımından mizah da dikkat çekici, akılda kalıcı olduğu kadar öğrenmeyi kolaylaştırdığı gerekçesiyle kullanılmaktadır.

Bu çalışmanın temel amacı da güldürmek kadar düşündürücü capsler aracılığıyla sağlık temalı mesajların verildiğini ortaya koymaktır. Sıklıkla hareketli görseller ya da sadece imaj üzerine yazılı metin olarak kullanılan capslerin yaratıcılarının temel amacı gündemde yer eden ya da toplum tarafından önemli görülen konuya ilişkin paylaşımlarda bulunmak ve etkileşim sağlamaktır. Ancak capslerin söylemsel ve görsel düzeyde incelendiğinde gülmenin yanı sıra düşündüren imgeler olduğu da söylenebilir.

Bu bağlamda çalışmada ilginç söylemleri ile medyada sürekli yer alan Kalp ve İç Hastalıkları Profesörü Canan Karatay'ın internette yayılan capsleri çalışma kümesi olarak belirlenmiş, il önce capsler tematik olarak sınıflandırılmış ve temalar içinden rastlantısal olarak seçilen örnek üretimler Dağdaş'ın reklam çözümlemeleri doğrultusunda analiz edilmiştir. Çalışmada sağlıklı beslenme; ekmek, şeker, terayağı ve et kullanımı; fazla kilolar-şişmanlık gibi sağlıkla ilgili önemli konuların mizahi bir üslup kullanılarak verildiği belirlenmiştir.

Sağlık İletişiminin Kavramsal Çerçevesi

Hastalıklar ve koruyucu önlemler konusunda toplumda farkındalık oluşturmak, hedef kitleleri bilgilendirmek ve kamu bilincinin gelişmesini sağlamak gibi temel amaçlara sahip bir alan olarak değerlendirilen sağlık iletişimi, en basit anlamda sağlıkla ilgili kişilerarasındaki ilişkileri düzenleyen bir iletişim disiplini olarak tanımlanabilir. Bu bağlamda kişilerarası iletişim düzeyinde doktor-hasta iletişimi, sağlık personelinin kendi aralarındaki etkili iletişim sağlık iletişiminin araştırma konuları arasına girmektedir (Güven ve Boztepe Taşkıran, 2019, s. 10; Şahin ve Aydın, 2017, s. 188-189). Aynı zamanda hedef kitle ile sağlık enformasyonunun doğru biçimde sağlanması, zararlı madde ve sigara bağımlılığı gibi konularda kamuoyuna bilgi verilmesi, sağlık hizmetine erişimde bireylerin eğitilmesi böylece kişilerin doğru uzmana, doğru tanı ve tedavi yöntemlerine yönlendirilmesi, hasta ve sağlık profesyonelleri arasındaki etkili iletişimin sağlanması böylece tedavi sürecinde hasta ile doktor arasındaki işbirliğinin ortaya çıkması gibi önemli amaçlara yönelen bir disiplin olarak ele alınabilmektedir (Yılmaz, 2013; Şahin ve Aydın, 2017). Sağlık iletişimi aynı zamanda bireysel boyutta sağlığa ilişkin riskler ve bu riskleri azaltmaya yönelik farkındalık oluşturabilmektir (Çınarlı, 2008, s. 45). Sağlık iletişiminin, sağlık alanında kitlelerin bilinçlendirilmesi, yaşam kalitesinin arttırılması, hastalıkların önüne geçilmesi, hastalıkların ortaya çıkması sonrasında bununla başa çıkma yollarının tespiti ve sürecin doğru şekilde yönetilmesi gibi açılardan bireysel, toplumsal ve kurumsal boyutları bulunmaktadır (Hülür, 2016, s. 156). Sağlık iletişimi, sağlıkla ilgili mesajlarda yer alan bilgi ve önerilerin, ulaşılması hedeflenen kitlelerin tüm üyelerince tam olarak anlaşılabilmesini sağlamaktır (Guttman, 2003, s. 655). Sağlık iletişimi, sosyal bilimler ve iletişim bilimlerinin dil ve davranış araştırmaları, kişilerarası ilişkiler, grup ve örgüt davranışı, sosyal etki, medya çalışmaları, davranış değişimi, kültürlerarası iletişim ve yeni iletişim teknolojileri gibi önem taşıyan teorilerin, kavramlarını ve yöntemlerini bir araya getirmekte ve uygulamaktadır (Kreps, 2003, s. 354). Sağlık iletişimi, diğer disiplinlerle bağlantılı olarak sağlık psikolojisi, sağlık sosyolojisi, biyomedikal iletişim, davranışsal tıp, davranışsal sağlık ve tıbbi iletişim gibi yeni ortaya çıkan disiplinlerle birlikte gelişim göstermektedir.

Aynı zamanda tıp, halk sağlığı, sağlık eğitimi, sosyal çalışma, sosyoloji, psikoloji gibi profesyonel alanlarla da bağlantılı olan sağlık iletişimi, sağlık, bilgi ve hizmetlerinin yayılması ve sağlıkla ilgili tutum ve davranışların geliştirilmesi süreçlerinde yer almaktadır (Tabak, 2003, s. 30). Günümüz birey ve kamu sağlığını geliştirme çabalarının önemli bir öğesi haline gelen sağlık iletişimi, sağlığın korunması ve geliştirilmesine şu bağlamda katkı sunmaktadır (Çınarlı, 2008, s. 43-33):

Sağlık hizmetlerinde kişilerarası etkileşim bağlamında sağlık personeli ile hastalar arasındaki ilişkiler ve sağlık personelinin kendi arasındaki iletişim,

Sağlık enformasyonun kişisel olarak aranması ve kullanılması,

Klinik tavsiyelerin bireyler tarafından yerine getirilmesi,

Kamu sağlığına ilişkin mesajların oluşturulması,

Risk iletişimi bağlamında bireysel ve toplumsal sağlık riskine ilişkin enformasyonun yayılması,

Sağlık mesajlarının kitle iletişimi aracılığıyla sunumu,

Kamu sağlığı ve sağlığın korunmasına yönelik bireylerin ve sağlık personelinin eğitilmesi,

İletişim teknolojilerindeki gelişmeler sayesinde sağlık iletişimi alanında kullanılan tele-sağlık, etkileşimli sağlık iletişimi gibi yeniliklere başvurulması.

Kamu sağlığına ilişkin mesajların oluşturulmasında dikkat çeken kampanyaların hazırlamasında yaratıcı birçok öğeden faydalanılmaktadır. Bischofberger'e göre (2008) mizah hem bilişsel hem de duygusal mesaj stratejisi olarak kullanıldığında hicivli deneyimlerin zihinsel ve duygusal algısı ile birlikte olgu ve olaylara karşı zihinsel bir tutum gelişimini sağlamaktadır (aktaran Luzia ve Kristina, 2018, s. 11). Diğer taraftan mizahın başlı başına beden ve ruh sağlığına olumlu katkısı olduğu da bilinmektedir. ABD'de Ulusal Omurilik Örselenmesi Merkezi'nde yatan hastalarda mizahın ruh hali, üzüntülü düşünceler ve kaçınma davranışları üzerinde genel olarak olumlu bir etki yaptığı tespit edilmiştir (Aktaran Güler & Güler, 2010, s. 98).

Mizah Kullanımı: Güldüren Capsler

Strokes'e (2001) göre iyi bir iletişim sözel ve görsel öğelerin birlikte kullanılması ile meydana gelmektedir (İşler, 2002, s. 156). Görsel dil, kelime ile görsel ögelerin sıkı entegrasyonu olarak da tanımlanmaktadır (Horn, 2001, s. 1). İnsanlar gördüklerine, duyduklarından ya da okuduklarından daha fazla inanmaktadırlar. Görüntülü mesajlar, okumaya göre daha az zahmet gerektirdiği için zihinde kolayca çözümlenme imkânı bulmaktadır. Görsel bilginin kullanımı giderek artmakta, görsel dil evrensel bir dil niteliği kazanmaktadır (Güllüdağ, 2016, s. 151-152). Görsel semboller, elementler ve algılamalar bireylerin öğretim süreçlerinde, kültürlenme etkinliklerinde yeni kazanımların ve yaratıcılıkların oluşmasına katkı sağlamaktadır (İpek, 2003, s. 74).

Görsel semboller bir anlatım şekli iken hedef kitlenin mesaj yönünde harekete geçmesinde duygulardan da faydalanılmaktadır. Bizim sadece hissetmek olarak açıklayabileceğimiz duygular ya da psikolojik değişiklikler, bir durum ya da harekete yönelik itici güce sahipken bir davranışa kaynaklık eden kompleks bir yapıya da sahiptir (Plutchic, 2001, s. 3). Duygular bilişsellikten ve istemden uzak olarak, korkma, heyecanlanma sevinme gibi anlık bir deneyimin neden olduğu birden endişe, ani kışkırtma; ya da ağrı, umut etme ya da isteme gibi zihinsel hisler olarak tanımlanmaktadır (Larousse Dictionary 1990). Endişe, kaygı, panik gibi çeşitli duygusal durumlarla ilişkilendirilen (http://tr.wikipedia.org) korku gibi pozitif duygu uyandıran mizah da dikkat çekmek, akılda kalıcılığı

sağlamayla birlikte olumlu tutum geliştirme ve ikna gibi davranış değişikliğini sağlamada kullanılmaktadır (Uğur, 2008; Solak, 2017).

Mizah gülmeyi sağlayan nedenlerden biri olmakla beraber (Bayraktar, 2012, s. 265) antik çağlardan günümüze kadar yaşanan sosyal, ekonomik problemlerin ya da toplumsal bir olgunun ironi katılarak anlatım şeklidir. Diğer taraftan "gülmenin sanatlı şeklinin mizah olduğu" ifade edilmektedir (Eşigül, 2002, s. 3). Mizah, ayrıca komik ve gülünçlüğün olduğu, alışılmadık uyumsuz bir durum olarak da açıklanmaktadır (Bayraktar, 2010, s. 18-19). Günümüzde sıklıkla kullanılan ve özellikle ünlü kişilerin konuşmalarından esinlenerek tasarlanan mizah ürünü capsler de dikkat çekmektedir. Birçok araştırmacı farklı görüşler doğrultusunda capslerin tanımını yamaktadır. Patrick Breitenbach, bir capsin ne olduğuna dair tutarlı bir teori geliştirmenin henüz tamamlanmadığını ifade etmektedir (Halmdienst, 2016, s. 12).

Türkiye'de caps olarak bilinen ancak "İnternet meme" kavramı olarak da ifade edilen caps kelimesi İngilizcede "capture" ve "screenshot" sözcüklerinin birleşiminden türetilmiş bir kelimedir. "El konulan görüntü" anlamındadır. Screenshot ise "ekran görüntüsü alma" anlamına gelmektedir (https://www.seslisozluk.net/screen-capture-nedir-ne-demek/). Capslerde yazı ve görüntü aynı karede sunulmaktadır. Caps çoğunlukla fotoğraf ya da resim üzerine bindirilmiş yazılardan meydana gelse de sadece metinden oluşan bir içerik de caps olabilmektedir. Sadece metin olarak oluşturulan capsler daha çok Twitter'da ve "retweet" yoluyla yayılmaktadır. Capslerde gözle algılanan objelere, beyin belirli bir anlam yüklemektedir. Zihin tarafından çözümlenen bu anlamlandırmaların okuma eylemine göre daha kolay olduğu bilinmektedir (Aktaş, 2016, s. 6; Güllüdağ, 2016, s. 147-149; Karataş ve Binark, 2016, s. 439; Önürmen ve Doğan Topçu, 2018, s. 270).

Bazı caps üretimleri fotoğraflardan elde edilen resimlere amaca uygun bir alt yazı, kırmızı bir şerit içerisinde yazılarak hazırlanmaktadır. Bu capslerde eğlendirmek, korkutmak, herhangi bir düşünceyi aktarmak, reklam yapmak vb. gibi amaçlar güdülmektedir (Güvenç, 2017, s. 110). İlk önemli örnek Zero Wing adlı bir bilgisayar oyunun açılış görselindeki "All Your Base are Belongto Us" yazısının resim işleme programlarıyla hazırlanmış şeklidir (Börszei, 2013, s. 162). Türkiye'de ilk caps örnekleri ise İnci Sözlük sitesi üzerinde yaratılmaya başlanmış ve ardından pek çok caps sitesi kurulmuştur. "Beyaz yaka için mizah kültürü" sloganıyla ortaya çıkan İnci Caps, başarılı bir "dijital mizah içerik üretimhanesidir." 2009'da İnci Sözlük yazarları arasında popüler olan capslerin kitlelere ulaşması Facebook ve Twitter başta olmak üzere sosyal paylaşım platformları aracılığıyla olmuştur. İnci Caps dışında Bobiler.org capslerin tasarlandığı bir başka sitedir. İnci caps fotoğraf odaklı meme'lerin image macros türünü oluştururken, Bobiler.org monte adını verdiği photoshop yerleştirmeleriyle daha çok photoshop meme'leri türünü yansıtmaktadır (Asutay vd., 2015, s. 6-8; Kırık ve Saltık, 2017, s. 106).

Capsler, sadece birer internet mizahı olmalarının yanı sıra ikna edici metinleri ve yaratıcı üretim şekilleriyle, sembolik birer iletişim biçimi olarak sanal ortamda dolaşımını sürdürmektedir. Türkiye'deki popüler birçok konu ya da kişiler üzerinden üretilen capsler, ironi içermesi bakımından Türk siyasetinde sıklıkla kullanılan bir form olarak ortaya çıkmaktadır (Aktaş, 2016). Capsler, sosyal medya ve web sitelerinde topluma mal olmuş kişiler ve olaylara ait yazınsal ifadelerin mizahi bir dille bir araya getirilmesi sonucu oluşturulmaktadır (Akyazı ve Akyazı, 2013, s. 226). Doktor fenomen Canan Karatay ve Tarihçi Yazar İlber Ortaylı'nın dikkat çekici ve akılda kalıcı şekilde tasarlanan capsleri sosyal medyada da sıklıkla yer bulmaktadır.

Capsler, toplumsal gerginlikleri mizah ve hoşgörü yoluyla azaltma işlevini üstlenmektedir (Kahya, 2018, s. 1029). Capsler, sadece mesaj taşıyıcı bir rol üstlenmemekte, aynı zamanda kişilerin düşünce yapıları ve algılayışlarını değiştirmektedir. İletişim teknolojisi insan ilişkilerini etkilemekte, şekillendirmekte ve kültürel değişimlere yol açmaktadır (Altay, 2005, s. 15-22). Anlık etkileşim gücünü ortaya koyan capsler çoğu zaman karmaşık olanın en iyi yorumcusu olarak ortaya çıkmaktadır (Kullar ve İnci, 2015, s. 24).

Çevrimiçi iletişimin önemli bir parçası haline gelen caps üretimleri, geniş bir kesim tarafından takip edilmekte, aynı zamanda araştırmacılar tarafından da ilgi çekici hale gelmektedir (Morger,2017, s. 1; Öncül, 2018, s. 335). Özetle kendine has bir dili olması, kullanıldığı ortama göre şekil alması, paylaşılması ve yeniden üretilmesi sayesinde capsler, hızla yayılmaktadır. İletişimin en sıcak halini ifade eden capsler, yazılı iletişime katkı sunmakta, eğlendirme ve üretimindeki yaratıcılıkla birlikte insan iletişimini bir hoşgörü atmosferi içerisinde daha etkili kılmaktadır. Capsler üreticilerinin fikirlerini özgürce söyleyebilecekleri bir ortam oluşturmakta ve hızla yayılmaları sayesinde sağlanan içerik tekrarları toplumsal algılarında kabul görmesini sağlamaktadır.

Yöntem

Araştırmanın temel amacı popüler kültür metinleri olarak ifade edilen capslerde mizah yoluyla sağlık konulu mesajların yayılımını incelemektir. Çalışmanın diğer amaçları yaratıcı dil kullanılan capslerde sağlık alanında hangi temel problemlere dikkat çekildiğini, içinde bulunduğu kültürün göstergelerinin capslerde nasıl kullanıldığını ortaya koymaktır. Çalışma bu anlamda bir etki araştırması değildir. Betimleyici bir araştırmadır.

Araştırmada internet ortamında yapılan aramada elde edilen capsler bilgisayara kaydedilmiştir. Fotoğraf odaklı (image macros) ve photoshop yerleştirmelerinden (photoshop meme) oluşan 100 caps üzerinde inceleme yapılmıştır. Nitel araştırma desenin seçildiği araştırmada capsler söylem ve görsel düzeye analiz edilmiştir. Araştırmanın ilk adımında capsler tematik olarak sınıflandırılmıştır. İkinci adımında temadan belirlenen capslerde nasıl bir dil ve dili destekleyen görsel unsurların kullanıldığı belirlenmiştir.

Capslerin analizinde Bağnu Dağdaş'ın reklamlarda kullandığı sistematik yapı tercih edilmiştir. Dağdaş'ın yöntemin temel çerçevesini belirlediği çalışmasında gazete reklamlarındaki söylem ve görsel göstergeler incelenmektedir. İletişim çalışmalarında kullanılan söylem ve göstergebilim analiz yönteminin temeli İngiliz Kültürel Çalışmalarına dayanmaktadır. Kültürel çalışmalar 1930'larda Frankfurt Okulu'na kadar gitmektedir. Ancak kültür ve kültüre dair konulara ele alan İngiliz Kültürel Çalışmalarında medya toplumda hâkim olan ideoloji ve değerleri yeniden üreten kurum olarak görmektedir. Araştırmalarından eleştirel yaklaşımla ideolojik çözümlemeler yapmışlardır (Atabek ve Atabek, 2007, s. 79). İngiliz Kültürel Çalışmaları'nın önemli bir temsilcisi olan Stuart Hall ideolojiyi "toplumsal yaşamdaki fikir inanç ve değerleri üreten genel maddi süreç" olarak ifade etmekte ve kavramı "kültür"e yakın olarak kullanmaktadır (Dağdaş, 2003, s. 33). İdeoloji göstergeler ya da söylemsel bir olgu olarak görülmektedir. Hall olayların, ister gerçek ister kurmaca olsun, anlaşılabilmesi için kodlanması gerektiğini böylece sembolik biçimlere dönüştürülebileceğini belirtmektedir (akt. Atabek ve Atabek, 2007, s. 79). Bu işleme kodlama adını vermektedir.

Diğer taraftan İngiliz Kültürel Çalışmaları'nda ideolojinin çözümlemelerine yönelik Saussure'un dil çözümlemeleri pek çok kültürel olgunun çözümlenmesinde temel oluşturmaktadır. Diğer bir yapısalcı araştırmacı Roland Barthes çağdaş mitler üzerinde çalışmaktadır ve mitleri içinde yaşadığımız kültürün semiyoloji/göstergebilimsel olgusu olarak açıklamaktadır (Dağdaş, 2003, s. 66). Barthes kültürel göstergeleri mit çözümlemeleri ile anlamlandırmış ve ideolojinin anlaşılmasına yönelik göstergebilimin terminolojisini oluşturmuştur.

Her ne kadar dilsel göstergelerin çözümlenmesi söylem çözümlemesi, görsel göstergelerin çözümlenmesi göstergebilimsel çözümleme ile yapılsa da (Atabek ve Atabek, 2007, s. 82) çağdaş dilbilim çalışmalarında sözel olmayan dil göstergeler sistemine dâhil edilerek açıklanmaktadır (Dağdaş, 2003, s. 96). Göstergebilim dil incelemelerinde kullanılan terminolojinin faydalanıldığı eklektik bir yöntem şeklini almıştır. Çalışmada yalnızca söylemsel bir analizi seçerek metinlerden faydalanmak gönderge sistemini dışarıda bırakmak anlamlandırmada kullanılan görsel kodları göz ardı etmektir. Bu nedenle capslerde kullanılan metin ve görsel bir arada analiz edilmiştir. Çalışmada kullanılan analizin işleyişi şu şekildedir (Dağdaş, 2003, s. 36; Atabek ve Atabek, 2007, s. 80):

Gösterenler: Gösterge kavramını bir parçası ve anlamın oluşmasını sağlayan maddi unsurdur. Zaman zaman yazı, başlık, slogan, simge, sembol olarak verilmektedir. Çalışmada önce gösteren tanımlanmalıdır. Görüntüsel göstergede kaç kişi olduğu, karakterin duruş şekli, jest ve mimik kullanımı, karakterin içinde bulunduğu ortam düz anlam olarak verilmektedir. Bu aşamada dilsel ve görsel mesajların ayrımına gidilmektedir.

Gönderge sistemi: Göstergenin yan anlam olarak neyi ima ettiği açıklanmaktadır. Gösterenle ilişkili ikinci analitik araçtır. Önemli gösterenlerin yan anlamları nelerdir gösterge sistemi ile bulunmaktadır. Gönderge sisteminde mesajı alan kişi kadar oluşturan kişinin dünyasına ait ipuçları taşımaktadır. Daha kapsamlı kültürel çıkarımlar mit olarak verilmektedir.

Mit: Reklamlar sadece ekonomik bir alana dâhil edilemez. Aynı zamanda kültürel sembollerle de kültürün taşıyıcısıdır. Kültürel değerler, değişiklikler, reklamla yansımaktadır. Reklamlarda mit belirlenmelidir. Mitler karşıtlıklar ile verilebileceği gibi düz anlamla da verilmektedir. Mitler analizin devamında yorumlanarak kültürel anlamlandırma yapılmalıdır.

Analiz: Kültürel kodlar açımlanmaktadır. Gösteren özel anlam yaratmada kültürel bilgiyi nasıl kullanmaktadır genellemeler yaparak açıklanmaktadır. Metin ya da yazılı/görsel sunum bir bütün olarak değerlendirilmektedir. Varsa karşıtlıklar-zıtlıklar ortaya konulmaktadır. Parça bütün ilişkisi verilmektedir. Metinde farklı kodlar var ise analizde verilmektedir. Daha çok göstergenin yorumlama kısmıdır ve gönderge sisteminde sosyolojik bir sorunu mu yoksa temel ideoloji mi ortaya çıkarılmaktadır belirlenmektedir.

Sınırlılıklar

Çalışma Kalp ve İç Hastalıkları Profesörü Canan Karatay'ın capsleri ile sınırlandırılmıştır. Diğer taraftan belli kişi, grup veya siyasi partilerin hedef alındığı, kişileri ve grupların hedef gösterildiği, desteklendiği, ayrımcı dil kullanılan ve tekrara gidilen capsler çalışmanın kapsamı dışında bırakılmıştır. Nitel çalışmaların uygulama özelliği araştırmacının yorum pratiğine dayanmasıdır. Nitel araştırma yöntemlerini kullanıldığı çalışmalarda olduğu gibi bu çalışma verilerinin de nesnelliği ve genellenebilirliği sorgulanmaya açıktır.

Bulgular

Karatay'ın internet ortamında yayınlanan 100 capsi araştırmacılar tarafından kaydedilmiş. Öncelikle capsler söylemsel düzeyde tematik olarak sınıflandırılmıştır. Bunlardan 45'ü sağlık(sız)lı beslenme- kötü beslenme, 27'i et, ekmek, tereyağı ve şeker tüketimi, 20'sı fazla kilolar ve şişmanlık, geriye kalan 6'u ise benzer konuların tekrarı ya da sağlık dışındaki konularda caps üretimlerini kapsamaktadır. Capsler tematik ayrımından sonra aralarından rastlantısal olarak seçilerek analiz edilmiştir. Her başlıklandırılan tema içinde örnek analizler konu başlığının altında yer almaktadır.

Sağlık(sız)lı Beslenme- Kötü beslenme

Görsel 1."Evladım kebap size yasak" Capsi

Gösterenler*:* Görsel. Görselde dört farklı fotoğraf birleştirilmiştir. Üst fotoğraflarda bir dönem sinemanın önemli karakteri "Sezercik" ve alt fotoğraflarda Karatay yer almaktadır. Yazılı metinde de Sezercik'in replikleri verilmektedir. "Nasıl tadı güzel mi, bir gün bende yiyeceğim", Karatay'ın fotoğraflarının altında ise "Bakalım tadına, evladım kebap sana yasak" yazmaktadır.

Gönderge sistemi: Kötü beslenme

Mit: Sezercik, Yeşilçam karakteri yaşam standardı olarak ekonomik ve toplumsal yoksunluğu temsil etmektedir.

Analiz: Üst görselde Yeşilçam filmlerinde Sezer İnanoğlu'nun oynadığı Sezercik karakterinin görünümü yer almaktadır. Sezercik filmlerde parçalanmış bir ailenin terk edilmiş çocuğu, ekonomik zorluklarla erken yaşta çalışmak ve birçok zorluğa göğüs germek zorunda kalan küçük erkek karakterdir. Görsellerde omuz çekim ile Sezercik'in yüz ifadesi yansıtılmıştır. Mimikleri ile oyuncunu canlandırdığı karakterin ruh hali verilmektedir. Karatay ise fotoğrafta genel söylemlerini aksine ekmek yemektedir. İştahla kebap olduğu anlaşılan ekmeği ısırmaktadır. Öncelikle kelimeler ve görsellerde parça-bütün ilişkisi kurularak konu verilmiştir. Yeşilçam Türk sineması için önemli bir değer ve Sezercik de o dönemin ekonomik, toplumsal sorunlarını temsil eden önemli bir karakterdir. Karatay'ın

yemek yemedeki beden duruşu ve eylemi gerçekleştirme hali geniş palanda verilerek hem Karatay'ın iştahlılığı verilmekte hem de yemek ortamı yansıtılmaktadır. Caps karşıtlık kullanılarak oluşturulmuştur. Sağlıksız beslenmede, gereksiz et ve ekmek tüketimine vurgu yapan Karatay kebap yerken ifade edilmektedir. Yazılı metin görseli destekler nitelikte verilmiştir.

Tereyağı, Şeker, Et ve Ekmek Tüketimi

Görsel 2. "Ekmek Yoksa Pasta Yesinler" Capsi

Gösterenler: Görsel. Üst Fotoğrafta XVI. Louis karısı Marie Antoinette ve alt fotoğrafta Canan Karatay'ın kafası Antoinette'in bedenine yerleştirilmiş resmi yer almaktadır. Photoshop yerleştirilmesinden oluşan capste yazılı metin olarak "Ekmek yoksa pasta yesinler, şekersiz olmak şartıyla yiyebilirler" kullanılmıştır.

Gönderge sistemi: Şekersiz besin tüketimi.

Mit: Marie Antoinette, lüks yaşamın kraliçesi, ikon.

Analiz: 18. yy Kralı XVI. Louis'in taç giyme töreninde eşi Marie Antoinette'e atfedilerek ancak onun söylediği kesin olmayan Paris'teki ekmek kıtlığının doruğa ulaştığı esnada söylediği sanılan "Ekmek bulamıyorlarsa pasta yesinler!" sözü yazılı metin olarak verilmektedir. Karatay'ın Antoinette ile eşleştirilerek ekmeğe ve şekere yaklaşımı mizah diliyle anlatılmıştır. Böylece Antoinette ile ekmek arasındaki Karatay ile ekmek asasındaki ilişkiyi anlamlandırmaktadır. Karatay pasta bile yeseler şekersin yesinler önerisinde bulunmaktadır. Her şeye rağmen Karatay'ın şekersiz besin tüketiminde ısrarcı söylemleri capse de mizahi bir dille yansıtılmıştır.

Fazla Kilolar-Şişmanlık

Görsel 3. "Seni de Yola Getiririz Evlat" Capsi

Gösterenler: Görsel. Üst fotoğrafta güreşçi, alt fotoğrafta ise Karatay bel çekimi görünümü yer almaktadır. Yazılı metin, "Seni yola getiririz evlat".

Gönderge sistemi: Fazla kilo ile mücadele, şişmanlık

Mit: Yok

Analiz: Üst fotoğrafta ellerini havaya kaldırmış, sporcu kıyafeti ile kilolu bir güreşçinin fotoğrafı yer almaktadır. Alt fotoğrafta ise Karatay kendinden emin mimikleri ile gülümsemektedir. Karatay'ın fotoğrafının altında yazan "Seni de yola getiririz evlat" yazısı güçlü ve zor kilo ile Karatay'ın kararlı mücadelesini ortaya koymaktadır. Kendinden emin tavırları ise bu mücadelede başarılı olacağından emin olduğu şeklinde anlamlandırılmaktadır. Ancak kullanılan çocuk güreşçi fotoğrafı anlama farklı bir sempati kazandırmaktadır. Bu da capsin dikkat çekiciliğini arttırmıştır.

Sonuç

Sağlık gibi önemli bir konuda her zaman istatistik bilgilerin, tıbbi terimlerin yer aldığı bir dil ve bilişsel düzeyi yüksek medya mesajları tasarlanmaktadır. Daha da dikkat çekici olması için korku faktörü kullanılarak hedef kitle ikna edilmeye çalışılmaktadır. Ancak çalışma mizah unsurunun kullanıldığı capsleri konu almaktadır. Kalp ve İç Hastalıkları Profesörü Canan Karatay alanında uzman bir doktordur. Toplum tarafından bilinen ve kabul gören biri olarak kaynağı inanılırlığı açısından: güvenilirlik, uzmanlık, sosyal statü gibi (Odabaşı ve Oyman, 2009: 47-49) özellikleri taşımaktadır. Bu nedenle mesajı alan herkes çok sorgulamadan ve araştırmaya fazla vakit ayırmadan verilen bilginin doğruluğuna ikna olmaktadır. Ayrıca capslerin kendine has ilgi çekici bir dili olması, kullanıldığı ortama göre şekil alması, beğenildiğin hemen paylaşılması sayesinde capsler internette bulunan her ortamda bireylere kolayca ulaşabilmekte ve hızla yayılmaktadır. Yayılımı sırasında aracı olan dostlar, arkadaş grupları, aile yakınları mesajların çok uzun süreli işlenmesine gerek kalmadan kabul edilmesinde çevresel ipuçları olarak etkilidir. Ayrıca capslerin her ortamda paylaşılması ile sık tekrarlanır duruma gelmesi ve bireylerin sürekli bu mesajlara maruz kalmasına neden olmaktadır. İnternette çeşitli uygulamalarda benzer mesajlara maruz kalan bireyler bir aşama sonra olumlu tutum geliştirebilmektedir.

Çalışmada çevresel yol olarak tutum değiştirme ve ikna olmada fotoğraf odaklı ve photoshop yerleştirmelerinden oluşan 100 Caps mesaj içeriği ve içeriğin sunum şekli bakımından incelenmiştir. Tematik analizde elde edilen bulgulara göre capslerde sağlık alanında şu temel problemlere dikkat çekildiği belirlenmiştir: Sağlık(sız)lı beslenme ya da kötü beslenme; tereyağı gibi sağlıklı ürünlerin kullanımı ve şeker, et ve ekmek gibi besinlerin tüketilmemesi, aşırı kilo ya da şişmanlık.

Sağlık mesajlarının sunumunda gösterge düzeyinde Karatay'ın yalnız, röportaj yaparken, farklı mekân ve ortamlarda kullanıldığı. Yine gösterge düzeyinde fotoğraflarda popüler kişilerin, sıradan kişilerin, çeşitli hayvan ve cisimlerin konuyla ilintili olarak kullanıldığı belirlenmiştir. Söylemsel düzeyde ise zaman zaman şarkı sözlerinin, atasözlerinin, zaman zaman Türkiye gündeminde yer alan konuları ifade eden sembolik cümlelerin ve zaman zaman da kültürel mitlerin kullanıldığı belirlenmiştir. Örneğin, Yeşilçam'ın ünlü sinema karakteri Sezercik ve Hababam Sınıfı'nın müdürü Kel Mahmut bir kimliği simgelemektedir ve kimliğe ait özellikler capsteki temel özneye aktarılmıştır. Ayrıca çözümlemelerde söylem ve gösterge düzeyinde karşıtlıklardan-zıtlıklardan faydalanıldığı, gösterge düzeyinde parça bütün ilişkisi kurulduğu belirlenmiştir. Yaratıcı imgelerle mesaj daha çekici hale getirilmiştir.

Çalışma bu anlamda korku duygusunun alternatifi olarak hedef kitlenin dikkatini çekme, mesajın akılda kalıcılığını sağlama, hedef kitleyi etkileme aracı olarak mizahın da kullanılabileceğini ortaya koymak açısından önemlidir. Ancak çalışma bir etki analizi değildir, saha araştırması değildir. Betimleyici nitel bir çalışmadır.

KAYNAKÇA

Aktaş, Ö. (2016). Caps/memes as a Communication Method. *Inonu University Journal of Arts and Design*, 6(14), 1-14.

Akyazı, E. ve Akyazı, A. (2013). *Suskunluk Sarmalı Perspektifinden Sosyal Medya*. A. Algül, & N. Üçer içinde, Yeni Medya'da Demokrasi (s.225-241). Konya: Literatürk.

Altay, D. (2005). *Kadife Karanlık 21. Yüzyıl Iletişim Çağını Aydınlatan Kuramcılar,* Kadife Karanlık içinde (Ed. McLuhan. N. Rigel, G. Batuş, G. Yücedoğan, & B. Çoban), (ss. 9-75). İstanbul: Su Yayınevi.

Altunbaş, H. (2016). *Reklam Bize Ters*. Konya: Yayınları.

Asutay, H., Atik, O., Demir, M., Öğretmen, S. ve Göçerler, H. (2015). *Değişen gençlik kültürleri ile ortaya çıkan yeni okuma türleri,* https://www.academia.edu/15029620/De%C4%9Fi%C5%9Fen_Gen%C3%A7lik_K%C3%BClt%C3%BCrleri_Ortaya_%C3%87%C4%B1kan_Yeni_Okuma_T%C3%BCrleri

Atabek, Ü. Atabek. G. Ş. (2007). *Medya Metinlerini Çözümlemek: Içerik, Göstergebilim Ve Söylem Çözümleme Yöntemleri.* Ankara: Siyasal Kitabevi.

Balcı, Ş. (2011). Negatif Siyasal Reklamlarda Ikna Edici Mesaj Stratejisi Olarak Korku Çekiciliği Kullanımı. *Selçuk Üniversi Sisosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* www.sosyalbil.selcuk.edu.tr/sos_mak/makaleler. Erişim Tarihi: 14.01.2011.

Bayraktar, Z. (2012). Nasreddin Hoca ve Timur Konulu Fıkraların Gülmede Üstünlük Kuramı Açısından Değerlendirilmesi. *Uluslararası Türkçe Edebiyat Kültür Eğitim (TEKE) Dergisi*, 1(1), 265-274.

Bayraktar, Z. (2010). *Mizah Teorileri Ve Mizah Teorilerine Göre Nasreddin Hoca Fıkralarının Tahlili,* Doktora Tezi, Ege Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir.

Börszei, L. K. (2013). *Makes a Meme Instead: a Concise History of Internet Memes. New Media Studies Magazine,* 162. Erişim: 09.09.2017 https://works. bepress.com/linda_borzsei/2/.

Buchel, B. (2012). *Internet Memes as Means of Communication.* (Yüksek Lisans Tezi). Brno: Masaryk University Faculty of Social Studies Department of Sociology.

Caps Ne demek? https://www.seslisozluk.net/screen-capture-nedir-ne-demek/ (21.10.2019 tarihinde erişildi)

Chen, C. (2012). The Creation and Meaning of Internet Memes in 4chan: Popular Internet Culture in the Age of Online Digital Reproduction. *Instutions Habitus*, 6-19.

Çınarlı, İ. (2008). *Sağlık Iletişimi ve Medya.* Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.

Dağdaş, B. (2003) *Reklamı Okumak*. Ankara: Ütopya Yayınları.

Davison, P. (2012). *The Language of Internet Memes. The Social Media Reader.* (Ed. M. Mandiberg). New York: NYU Press. 120-134.

Eşigül, E. (2002). *Cumhuriyet Dönemi Mizahı Üzerinde Değerlendirmeli Bir Bibliyografya Çalışması*, Yüksek Lisans Tezi, Ege Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir.

Guttman, H. (2003). *Ethics in Health Communication Interventions.* T.L. Thompson, A.M. Dorsey, K.I. Miller & R. Parrott içinde, Handbook of Health Communication (651-679). London: Lawrence Erlbaum Associates.

Güler, Ç. ve Güler Bilge U.(2010). *Mizah, Gülme ve Gülme Bilimi.* Ankara: Yazıt Yayıncılık.

Güllüdağ, N. (2016). *Sosyal Medyanın Yeni Güldürü Öğesi Caps'lerin Mizahi Ve Eğitici Yönü Üzerine: (İlber Ortaylı örnekleminde),* s. 147-159. Prof. Dr. Hacali Necefoğlu'na Armağan, Editörler: İbrahim Özkaya ve Safiye Özkaya.

Güven, B. ve Boztepe Taşkıran, H. (2019). Sağlık İletişiminde Doktor-Hasta İlişkisi Modelleri ve İlişki Taraflarının Değerlendirmelerini Tespit Etmeye Yönelik Bir Araştırma. *Uluslararası Halkla İlişkiler ve Reklam Çalışmaları Dergisi*, 2(1), 7-38.

Güvenç, A. Ö. (2017). Anlatıdan Görsele Elektronik Mizah Kültürü. *Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, 101-112.

Halmdienst, K. (2016). *Eine Pragmalinguistische Und Diskursanalytische Betrachtung von Bild-sprache-texten am Beispiel der*, Flüchtlingskrise, Wien, file:///D:/CAPS%20 KÜLTÜRÜ/almanca %20tez%20meme.pdf.

Hastings, G., Stead, M., and Webb, J. (2004). Fear Appeals In Social Marketing: Strategic and Ethical Reasons For Concern. *Psychology* & *Marketing*, 21 (11), 961-986.

Horn, R. E. (2001). *Visual Language and Converging Technologies in The Next 10-15 years* (and Beyond), A Paper Prepared for the National Science Foundation Conference on Converging Technologies (Nano-Bio-Info-Cogno) for Improving Human Performance Dec. 3-4, 1-11.http://web.stanford. edu/~rhorn/a/recent/artclNSFVisualLangv.pdf,

Hülür, A.B. (2016). Sağlık İletişimi, Medya ve Etik: Bir Sağlık Haberinin Analizi. *Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 14(1), 155-178.

İpek, İ. (2003). Bilgisayarlar, Görsel Tasarım ve Görsel Öğrenme Stratejileri.*The Turkish Online Journal of Educational Technology-TOJET July*, 2(3), 68-76.

İşler, A. Ş. (2002). Günümüzde Görsel Okur Yazarlık ve Görsel Okur Yazarlık Eğitimi.*Uludağ Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, XV(1),153-161.

Karataş, Ş. ve Binark, M. (2016). Yeni Medyada Yaratıcı Kültür: Troller ve Ürünleri Caps. *TRT Akademi,* 1(2), 426-448.

Kahya, Y. (2018). Bir Iletişim Aracı Olarak Mizah: Sosyal Medyada Spor Temalı Caps Kültürü. *Avrasya Uluslararası Araştırmalar Dergisi*, 6(15), 1020-1030.

Kırık, A.M. ve Saltık, R. (2017). Sosyal Medyanın Dijital Mizahi: internet meme/Caps. *Atatürk İletişim Dergisi*, 12, 99-118.

Kreps, G. (2003). Trends and Directions in Health Communication Research. *Medien & Kommunikationswissenschaft*, 51 (3-4), 353-365.

Kor, G: (2014). Introduction to the Special Section: The Effectiveness of Fear Appeals in Health Promotion, *International Journal of Psychology*, Vol. 49, No. 2, 61–62, DOI: 10.1002/ijop.12043.

Kullar, U. ve İnci, S. (2015). *İnci Caps Kutsal Mizah Karbacı,* (4 b.). İstanbul: Epsilon.

Lennon, R., Rentfro, R.; O'Leary, B. (2010). Social Marketing and Distracted Driving Behaviors among Young Adults: The Effectiveness of Fear Appeals, *Academy of Marketing Studies Journal,* Volume 14, Number 2, 95-113.

Luzia, C. and Kristina, E. (2018). *Humortrotz(t) Stress? Bedeutungen, Möglichkeitenund Grenzenbemerkenswerter Phänomene Zürcher Hochschulefür Angewandte Wissenschaften*. (E.T: 15.04.2019). https://digitalcollection.zhaw.ch/handle/11475/14246.

Morger, C. F. (2017). *Memes Gegen Rechts. Eine Medienlinguistische Analyse von Memes im politischen diskurs der Durchsetzungs Initiative,* Stockholm University. http://www.diva-portal.org/smash/record.jsf?pid=diva2%3A1164103&dswid=2920.

Odabaşı, Y. ve Oyman, M. (2009). Pazarlama Iletişimi Yönetimi. İstanbul: MediaCat Yayınları. *Toplum Eğitim Bilimleri ve Sosyal Araştırmalar Dergisi,* 7(20), 329-338.

Önürmen, O. ve Doğan Topçu, A. (2018). Kültür Endüstrisinin Eğlencelik Yüzleri: Fotoroman'dan Caps'e Bir Bakış. *Erciyes İletişim Dergisi*, 5(4), 263-283.

Plutchic, R. (2001). The Nature of Emotion, Scientific Recearch Society. 89(4), 344-350 *Web of Science,* (Erişim Tarihi : 15.02.2016).

Solak, B.B. (2017). Televizyon Reklamlarında Mizah ve Mizahi Karakter Kullanımı: Banka Reklamlarına Yönelik Analiz. *İnönü Üniversitesi İletişim Fakültesi Elektronik Dergisi*, 1(2), 170-190).

Şahin, H. (2011). Öfke ve Öfke Denetiminin Kuramsal Temelleri. *Burdur Eğitim Fakültesi Dergisi*, www.ulakbim.gov.tr, Erişim Tarihi: 20.01.2011.

Tabak, R.S. (2003). *Sağlık İletişimi* (2.Baskı). İstanbul: Literatür Yayıncılık.

Tekrin, D. (2015). *Bir Yeni Medya Fenomeni: Internet Memeleri Ya Da Caps'ler, (*Der. Çetinkaya A. Kınk A. M. ve Şahin. Ö. E.). Bilişim Ve içinde. İstanbul: Hiperlink Yayınlan. 123-134.

Uğur, İ. (2008). *Televizyon Reklamlarında Mizahın Kullanımı.* İstanbul: Literatür Yayıncılık.

Yılmaz, E. (2013). Türkiye'de Hastaların Literatürk, İnternette Tıbbi Enformasyon Arama Davranışlarının Doktor-Hasta İletişimine Etkileri. *Galatasaray Üniversitesi İletişim Fakültesi Dergisi*, Özel Sayı 3: Sağlık İletişimi, 93-108.

International
Congress of Human Studies
Uluslararası İnsan Çalışmaları Kongresi ISBN:NNNN-NNNN

Privacy and Education of Privacy for children: Investigation of Administrators, Practitioners and Academicians' Perceptions, Attitudes, Expectations and, Recommendations Towards the Education of Privacy

Mahremiyet ve Çocuklarda Mahremiyet Eğitimi: Yönetici, Uzman ve Akademisyenlerin Mahremiyet Eğitimine Yönelik Algı, Tutum, Beklenti ve Önerilerinin İncelenmesi

Bekir Kul*

Abstract

The purpose of this research is; to explain the concept of privacy and the process of privacy education from different perspectives. Perceptions, attitudes, expectations and suggestions about privacy education of the related parties, especially managers, experts and academicians were examined. In this study, firstly, a conceptual framework about privacy and privacy education is given and the opinions of the managers, experts in the field and academicians who research the subject directly related to privacy training were included. This study was conducted in 2017-2018 and was designed as qualitative research. The results of the research have been discussed with the

Özet

Bu çalışmanın öncelikli amacı; farklı bakış açılarıyla mahremiyet kavramını ve mahremiyet eğitimi sürecini açıklamaktır. Çocuklarda mahremiyet duygusunun gelişimi, çocuklara verilecek mahremiyet eğitiminin nitelikleri, kapsamı ve uygulama sürecini daha kaliteli kılacak gereklilikler; başta yönetici, uzman ve akademisyenler olmak üzere ilgili tarafların mahremiyet eğitimine yönelik algı, tutum, beklenti ve önerilerin incelendiği bu çalışmada öncelikle mahremiyet ve mahremiyet eğitimiyle ilgili kavramsal bir çerçeve verilmiş, mahremiyet eğitimiyle doğrudan ilgili yönetici, sahada çalışan uzman ve konuyu araştıran akademisyenlerin görüşlerine yer verilmiştir. 2017-2018 yıllarında

* Bekir Kul, Dr, Millî Eğitim Bakanlığı Ortaöğretim Genel Müdürlüğü, bekirkul@hotmail.com

experts of the field and various suggestions have been made regarding the nature, scope and implementation process of privacy training. According to the study; It was stated that the concept of "privacy" and "education of privacy" as sexual education alone would narrow the scope . The concept of "privacy" should be included in the educational process aiming at the physical, cognitive, affective, cultural, social, moral and transcendent development of the individual. In addition, it was concluded that the concept of "privacy" should be dealt with along with issues such as morality, responsibility, self, self-esteem, private sphere and empathy.

Keywords: Privacy, Right to Privacy, Education of Privacy, Sexual Education, Child Protection.

gerçekleştirilen bu çalışma nitel araştırma olarak tasarlanmıştır. Bu kapsamda ayrıntılı bir literatür taramasından sonra; kamu kurum ve kuruluşları, üniversiteler ve sivil toplum kuruluşlarından üst düzey yönetici, uzman ve akademisyenlerle görüşmeler yapılmıştır. Görüşmeler sonucunda elde edilen veriler üzerinde betimsel analiz yapılmış ve temalara ulaşılmıştır. Araştırma sonuçları alan uzmanlarıyla tartışılmış mahremiyet eğitiminin niteliği, kapsamı ve uygulanma süreciyle ilgili olarak çeşitli öneriler sunulmuştur. Çalışmada elde edilen veriler doğrultusunda; "mahremiyet" ve "mahremiyet eğitimi" nin sadece "cinsel eğitim" olarak düşünülmesinin kapsamı daraltacağı; bireyin fiziksel, bilişsel, duyuşsal, kültürel, sosyal, ahlaki ve aşkın gelişimini sağlamayı amaçlayan eğitim-öğretim sürecine dâhil edilmesi gereken "mahremiyet" olgusunun; ahlak, sorumluluk, benlik, özsaygı, özel alan ve empati gibi konularla birlikte ele alınması gerektiği sonucuna ulaşılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Mahremiyet, mahremiyet hakkı, mahremiyet eğitimi, cinsel eğitim, çocuğun korunması

Giriş

Günümüzde kişilerin mahremiyetine veya özel yaşam alanlarına bireylerden, kurum ve kuruluşlardan kaynaklanan müdahaleler giderek artmaktadır. Özellikle bilgi ve iletişim teknolojisinde ortaya çıkan hızlı gelişmeler, mahremiyete yönelik ihlalleri oldukça kolaylaştırmaktadır. Toplumsal yaşamda gözlenen sosyal, siyasal ve ekonomik değişmeler, yeni hakların ve kavramların geliştirilmesi bakımından hukuku zorlamaktadır. Mahremiyet hakkının ihlal edilmesine dikkat çeken görüşler, son yıllarda giderek artmıştır. Bu doğrultuda toplumu oluşturan bireylerin mahremiyetlerinin büyük bir kuşatma ve tehdit altında olması sebebiyle; korunması, desteklenmesi ve bu amaçla farklı alanlarda çalışmaların gerekliliği ileri sürülmektedir. Diğer taraftan çocuğa yönelik şiddet, ihmal ve istismar

vakalarının son yıllarda giderek artması "çocukları korumak ve bilinçlendirmek konusunda neler yapılmalıdır?" sorusunu gündeme getirmiş ve "mahremiyet eğitimi" kavramının öneminin toplum tarafından tekrar hatırlanmasına sebep olmuştur. Bu çalışmada mahremiyetin ve mahremiyet eğitiminin farklı tanımları, kapsamı, içeriği gibi teorik konular yanında mahremiyet eğitiminin ne zaman, kimler tarafından verilmesi gerektiği, çocuklara verilecek mahremiyet eğitiminde dikkat edilmesi gereken noktalar, mahremiyet hakkının korunması ve desteklenmesi gibi işlevsel ve uygulamaya yönelik; ilgililerin doğrudan kullanabileceği öneriler bilimsel verilere dayandırılarak verilmiştir.

1. Mahremiyet Nedir?

Mahremiyet olgusuna bir insanın, birey olarak kabul edildiği, yani neredeyse insanlığın yaradılışına kadar eskilere gitmenin mümkün olduğu zamanlarda dahi rastlanması mümkündür. Fakat modern toplumlarla birlikte, bu kavram daha fazla önem kazanmıştır (Yüksel, 2003). Mahremiyetin alanı kültürden kültüre ve aynı toplum içerisinde zamandan zamana değişiklik gösterir. Mahremiyet kavramının birçok insan için aynı anlama gelmemesi ve özel yaşam sınırları içerisinde kalan konuların kişiden kişiye zamandan zamana ve kültürden kültüre değişiklik göstermesi, kavramın tanımlanmasını ve sınırlarının belirlenmesini güçleştirmektedir. Aileye, kültürel çevreye ve topluma göre şekillenen "mahremiyet algısı" nın bireyin kültürlenme ve sosyalleşme sürecine paralel olarak geliştiği düşünülmektedir. Bu düşünceye göre "mahremiyet algısı" birey tarafından kültürel ve sosyal kurallarla tüm hayatı boyunca devam eden bir öğrenme süreci içerisinde edinilmektedir (Kentler, 2008).

Mahremiyet geçmişten günümüze insanların her dönemde her toplumda karşılaştıkları ve anlam açısından değişiklik gösteren esnek bir kavramdır. Gelişen modernleşme ile birlikte hem sosyal hem de toplumsal açıdan mahremiyet, özel hayatın sınırlanması tartışmalarıyla önemli bir yere sahiptir. Mahremiyet kavramı esnek bir yapıya sahip olduğu için tam olarak sınırları belirlenememiştir. Bu yüzden mahremiyet farklı anlamlar içermektedir.

Mahremiyet bir şeyin gizli hali, bir şeyin gizli yönü demektir. 'Kişilik hakları', 'iletişim özgürlüğü' ve 'özel hayata saygı' kavramlarıyla ilişki içinde olan 'mahremiyet' olgusunu, "kişilerin yalnız başlarına kalabildikleri, başkalarıyla hangi koşullarda ilişki içerisine gireceklerine kendilerinin karar verebildikleri bir alan" olarak ifade etmek mümkündür. Tolga Turgay ve Hamdi Akan ise hazırladıkları Çalışma Grubu Raporu'nda mahremiyetten anlaşılması gerekenin, "kişinin kendine ait olan, üçüncü şahıslarca öğrenildiğinde maddi veya manevi zarara yol açmayan, yine de kişiye özel kalıp kalmayacağına kişinin kendisinin karar verdiği bilgilerle ilgili mahremiyet" olması gerektiği üzerinde durmuşlardır (Çelikoğlu, 2008).

Robert Gifford'a göre ise, "mahremiyet" ya da "özel yaşam alanı"nın en iyi tanımlarından birisi, Irwin Altman tarafından yapılmıştır. Altman için mahremiyet (privacy), bir kimsenin kendisine veya grubuna ulaşma çabası üzerindeki seçici kontrolüdür.

Mahremiyetin tanımlarından birisi kişinin kendisine ait olan bir şeyi başkalarından korumasıdır. Bunun yanında kişinin sınırlarını kendisinin belirlemesi anlamına da gelmektedir. Burada kişi sınırlarını belirlerken diğer kişilerle ilişki içerisinde olarak, bu ilişkinin ne ölçüde olacağını belirlemektedir (Sepetci, 2017).

Mahremiyet ayrıca kişisel olan, özel olan vb. gibi anlamlara da gelmektedir. Özel yaşam olarak da tanımlanabilen mahremiyet, kişilerin yalnız başına kalabildikleri, istedikleri gibi düşünüp davranabildikleri, başkalarıyla hangi yer, zaman ve koşullarda ne ölçüde ilişki kuracaklarına kendilerinin karar verebildikleri bir yaşam alanını ve bu yaşam alanında sahip olunan hakları ifade etmektedir (Yüksel, 2003).

Batı dillerinde "mahremiyet"in karşılığı olarak kullanılan privacy (privata: mahrem) Latince privo, privare fiilinden gelmektedir. Privo, bir kenara koymak, ayırmak muaf tutmak, bağışlamak, serbest bırakmak ve pejoratif bir nüans ile yoksun bırakmak, mahrum bırakmak anlamındadır (Şişman, 2019) Arapça "hareme ait" anlamına gelen "mahrem" kelimesi Arapça "haram" kelimesinden gelmektedir. Yasaklamak, men etmek, mahrum etmek, mümkün olmamak, el sürmemek, herhangi bir şeyi terk etmek, saygı gösterilecek şey; kadın ve kendileriyle evlenmenin haram olduğu yakın akraba gibi anlamlar içerir. Harem, harim, mahrum, hürmet, tahrim, ihram, muharrem gibi kelimeler de aynı kökten gelmektedir. Aynı kökten gelen "Mahremiyet" ise gizlilik, bir şeyin (mahrem) gizli hali, bir şeyin gizli yönü demektir. Bir anlamda buna insanın dokunulmazlığı da denebilir (Diler, 2014). Mahremiyet kelimesi Arapça bir kelimedir ve Türk Dil Kurumu'na göre "gizlilik" olarak tanımlanmıştır (Türk Dil Kurumu, 2019). Osmanlı Devletinin son dönemlerinde basılan İngilizce-Türkçe sözlüklerde "private" kelimesinin karşılıkları: Halvete mahsus, has; gizli, saklı, hafi, mektum, mahremane; resmi ve mirî veya ticarete umum olmayıp ahad-ı nasa ve umur-u zatiyeye mahsus, adi, zati, ferdi olarak, "privacy" nin karşılakları ise: Halvet, tenhalık, yalnızlık; tenha yer, köşe, köşe-i inziva; nihanhane, gizlilik, mektumiyet olarak açıklanmaktadır.

Kavramsal olarak 'mahrem' kelimesi samimi, içli dışlı, herkes tarafından bilinmemesi gereken, söylenmeyen, gizli şey anlamına gelmektedir (Göle, 2001).

Mahremiyet kavramının içeriğinin belirlenmesinde kültür önemli faktördür. Mahremiyet kavramı sadece dîni, etimolojik ve tarihsel bir kavram olarak ele alındığında ve toplumsal tecrübeden, yaşanmışlıklardan hareketle mevcut kitabî bilgiler güncellenmediğinde pratikteki önemini kaybetmektedir (Şişman, 2019). Mahremiyet kavramının içerdiği alanın belirlenmesinde kültür faktörü son derece önemlidir. Her kültürde bu alan farklılaşmakla birlikte varlığını sürdürmektedir. Mahremiyet bireyin özel alanıyla ilgili olmasının yanında toplumsal yönü de olan bir kavramdır. Toplumsal yaşamda bireylerin sürekli iletişim ve etkileşim hâlinde oldukları düşünüldüğünde mahremiyet konusunun önemi daha açık bir şekilde anlaşılacaktır.

Mahremiyet; özgürlükle iç içedir. Kişinin kendisine ilişkin bir alanın olması, kendi başına kalabilmesi; yalnız kendisinin bildiği ve sadece kendi istediği kişilerle paylaştığı özel bilgi ya da niteliklerine ilişkin doğal, insani bir haktır. Bu anlamda bireysel anlamda "iyi"dir. Mahremiyet ayrıca kişinin kendi öz gücüne erişebilmesini de sağlayan, araçsal bir "iyi"dir. Kişinin bağımsız karar verme niteliğini geliştirmesinde etkin bir rol oynar. Sağlıklı düşünme ve karar mekanizmasının varlığı bireysel ve toplumsal anlamda olumlu sonuçlar üretir. Mahremiyet bu boyutuyla da sadece bireysel değil, "toplumsal" anlamda da "iyi"dir (Dedeoğlu, 2014).

Mahremiyetin değişmesinde etkili olan faktörler Çelikoğlu'nun çalışmasında "*Bilgi ve iletişim teknolojilerindeki gelişmeler*, yazılı ve görsel medya, telefon, internet, gözetleme araçları… *sosyal ve kültürel alanlardaki gelişmeler*, sanayi devrimi ile birlikte iş ve aile yapısında görülen değişikler ile eğitim seviyesinin yükselmesi neticesinde daha açık ve özgür bireylerden oluşan bir toplum oluşturma

çabaları; *ekonomik alanlardaki gelişmeler*, kişilerin alım güçlerinin ve ürün pazarlama tekniklerinin birbirine paralel olarak artması neticesinde teknolojik gelişmeleri daha yakından takip edebilmeleri ve son olarak da *siyasi alandaki gelişmeler*, kamu yararını sağlamak üzere gözetleme tekniklerine başvurulması" şeklinde belirtilmiştir. "Mekânsal mahremiyet, kişinin yakın fiziksel alanını; kişi mahremiyeti haksız müdahalelere karşı koymayı; bilgi mahremiyeti ise kişisel verilerin toplanma, saklanma ve dağıtımının nasıl yapılacağının kontrol edilmesini gerektirir" (Çelikoğlu, 2008).

Modernleşme süreciyle başlayan ve toplum yaşamında giderek önem verilen bir konu haline gelen mahremiyet, zamanla hukuk tarafından da düzenlenmiş ve bu düzenleme mahremiyet hakkı şeklinde ifade edilmiştir (Yüksel, 2003). Dünya Cinsel Sağlık Derneğinin (World Association for Sexual Health) Cinsel Haklar Bildirgesi'nin 6. maddesinde mahremiyet hakkından söz edilmektedir. Bu bildirgede her bireyin herhangi bir müdahaleye maruz kalmadan kendi cinselliği, cinsel kimliği, cinsel davranışları konusunda mahremiyet hakkına sahip olduğu ifade edilmektedir. Bu hak kişiye dair cinsellikle ilgili bir bilginin başka kişilerle paylaşılmamasını da içermektedir (World Association for Sexual Health, 1999).

2. Mahremiyet Eğitimi Nedir?

Eğitimin başlıca görevlerinden birisi de; insanın tüm yeteneklerini ortaya çıkarmak, onu toplumun uyumlu, başarılı, erdemli bir ferdi olmasına katkıda bulunmaktır. Günümüz dünyasında eğitim; bireyin bütün yönleri ile gelişimini esas almak, insanın hiçbir yönünü göz ardı etmeden, bütün yönleri ile gelişimini sağlamak durumundadır. Eğitim bu görevini yerine getirirken bireyin fiziksel, bilişsel, duyuşsal, kültürel, sosyal, dini, ahlaki ve aşkın gelişimini sağlamalıdır. Mahremiyet eğitiminin de söz konusu ortak gelişim alanları içerisinde olduğu görülmektedir. Bu sebeplerle "Mahremiyet" olgusunun eğitim-öğretim sürecine dâhil edilmesi gerekmektedir.

Mahremiyet eğitiminin tanım, kapsam ve içeriği konusunda farklı yaklaşımlar sergilenmiştir. Kapsamlı bir bakış açısıyla mahremiyet eğitimi; bireyin kendi ve diğer insanların özelinin/özel alanının farkına varması, sosyal hayatın içinde kendi özel alanını koruması, diğer insanların özeline saygı duyması, kendisi ile çevresi arasında sağlıklı sınırlar koyması gibi bilgileri içerir.

Günümüzde zaman zaman "mahremiyet eğitimi" yerine "cinsel eğitim" kavramının tercih edilerek kullanıldığı görülmektedir. Cinsel eğitim "çocuklara ve ergenlere kadın ya da erkek olma, kadın ya da erkek olmakla ilgili algılar, cinsiyete ilişkin rolleri kabul etme, kendi ve karşı cinsin özellikleri hakkında bilgi sahibi olma amacıyla verilen eğitimdir (Çalışır, 2011). Cinsel eğitim; cinsel roller, kişiler arası ilişkiler, sevgi, vücut algısı ve üreme sağlığı konularının hepsini birden kapsayan bir eğitim olarak da tanımlanabilir (Sexuality Information and Education Council of the United States, 2001). Çocuğun ruhsal ve cinsel açıdan korunması için büyük önem taşıyan cinsel eğitim; çocuklara ve ergenlere kendi ve karşı cinsin özellikleri hakkında bilgi sahibi olma, cinsiyete ilişkin rolleri anlama ve kabul etme, cinsel problemlerini/ihtiyaçlarını değerlerin belirlediği çerçevede cevaplamanın/gidermenin yollarını öğretmek amacıyla verilen eğitimdir (Akcan, 2016; Diler, 2014). Diğer bir tanıma göre ise cinsel eğitim; cinsellikle ilgili gerekli bilgileri öğrenme, olumlu duygu ve davranışları kazanma çabalarının tümüdür (Taşçı, 2010). Tanımlardan da anlaşılacağı üzere; eğitim sayesinde çocuklar cinsellikle ilgili doğru bilgileri edinebildiği durumda, kendilerinden beklenen gelişmeyi gösterebilmekte ve yetişkinler

cinsellikle ilgili arzularını, heyecanlarını ve gerilimlerini uygun bir tarzda giderebilmeyi öğrendiği ölçüde, kendilerinden beklenen çalışma ve ilerleme görevlerini yerine getirmede başarılı olabilirler.

Mahremiyet eğitimini cinsel eğitimden daha kapsamlı bir kavram olarak ele alan yaklaşıma göre cinsel eğitim; çocuğun kendi cinselliğini tanıması, gelişim sürecinde cinsellikle ilgili yaşayacağı fiziksel ve duygusal farklılıkları öğrenmesi sürecidir (Taşçı, 2010; Akcan, 2016; Diler, 2014. Bu durumda mahremiyet eğitimi sadece cinsellik ve cinsel rollerin öğretilmesi ile yetinmeyecek, bu konudaki davranışların nedenlerini sunarak, bu davranışlarının neden sınırlandırıldığını da açıklamaya çalışacaktır (Diler, 2014). Aynı zamanda mahremiyet eğitimi duyguların yönetimi eğitimidir. Kişinin kendisine zorla bir şey yaptırmak isteyenlere karşı duygularını kullanarak hayır diyebilme becerisi olarak da açıklanabilir.

Mahremiyet eğitiminin bilişsel ve duyuşsal olmak üzere iki yönü bulunmaktadır. Mahremiyetin bilişsel yönü bireyin zihinle ilgili olarak öğrenme alanına işaret etmektedir. İnsan beyninin sosyal ilişkilerle ilgili etkileşim, sosyal beceri ve iletişim gibi alanlarını akıl/biliş organize etmektedir. Sosyal beceriler, dürtülerin yönetimi, öncelikleri belirleme, nerede nasıl davranılacağını bilme, meslek ilişkileri, insan ilişkileri, hedef koyma gibi toplum içinde var olmamızı sağlayan ve beynin sosyal becerilerle ilgili alanlarını oluşturan her şey, aklın kontrolündedir. Mahremiyetin duyuşsal yönü ise mahremiyet ile ilgili olarak duygu ve tutumları içermektedir. Kişinin öğrenmeyi etkili bir şekilde gerçekleştirebilmesi için duyuşsal olarak da öğrenmeye hazır ve istekli olması gerekmektedir (Bacanlı, 2004; Tarhan, 2012a). Bu iki boyut dengeli ve yeterli beslendiğinde, düzenlenmiş bir çevreyle etkileşime girdiğinde istendik davranışa dönüşebilmektedir. Bundan dolayı öncelikle aile, ardından okul ve diğer sosyal çevrenin yapısının önemi daha iyi anlaşılabilmektedir. Çünkü bu üç sosyal yapı, çocuğun davranışlarını şekillendirmede oldukça önemli bir yere sahip olmaktadır (Diler, 2014).

3. Mahremiyet ve Çocuklarda Mahremiyet Eğitimi: Yönetici, Uzman ve Akademisyenlerin Mahremiyet Eğitimine Yönelik Algı, Tutum, Beklenti ve Önerilerinin İncelenmesi

3.1 Araştırmanın Amacı

Bu çalışmanın amacı değerler eğitimi bağlamında çocuklara kazandırılacak mahremiyet duygusunun niteliklerinin, kapsamının ve uygulanma sürecini daha kaliteli kılacak gerekliliklerin belirlenmesi; bunun yanında başta yönetici, uzman ve akademisyenler olmak üzere ilgili tarafların mahremiyet eğitimine yönelik algı, tutum, beklenti ve önerilerinin incelenmesidir.

Çalışmada

- Mahremiyet nedir?
- Mahremiyet eğitimi nedir?
- Mahremiyet eğitiminin neden önemlidir?
- "Mahremiyet eğitimi" sürecinde öncelikle kimler eğitilmelidir?
- Mahremiyet eğitimini kimler vermelidir?
- Mahremiyet eğitimine ne zaman başlanmalıdır?
- Mahremiyet eğitimi hangi ortamda verilmelidir?
- Mahremiyet eğitiminde hangi yöntemler kullanılabilir?
- Mahremiyet konusunda farkındalık ve bilinç düzeyinin artırılmasına ihtiyaç duyulan öncelikli meslek grupları hangileridir?

- Mahremiyet eğitimi konusunda yaşanan sorunlar nelerdir?
- Mahremiyet konusunda ilgili kurumlar hangi çalışmaları yürütmektedir?

sorularına cevap aranmıştır. Elde edilen bulgular ışığında mahremiyet eğitiminin niteliği, kapsamı ve uygulanma süreciyle ilgili olarak çeşitli öneriler sunulmuştur.

3.2. Araştırma Yöntemi

Bu araştırmada "Mahremiyet ve Mahremiyet Eğitimi" konularında çalışan ve birincil kaynak olarak nitelendirilebilecek yönetici, uzman ve akademisyenlerden ayrıntılı ve kapsamlı veriler elde edileceği düşünüldüğü için durum çalışmasından yararlanılmıştır. Durum çalışmasının nasıl ve niçin sorularını temel alan, araştırmacının kontrol edemediği bir olgu ya da olayı derinlemesine incelemesine olanak veren, bir problemi bir veya daha fazla örnek durumla sınırlayarak bu örnek durumlar üzerinden araştırmaya dayanan bir araştırma yaklaşımıdır (Yıldırım ve Şimşek, 2006; Creswell, 2007). Mevcut durumu açıklayan ya da değişimi ve gelişimi etkileyen etkenler arasındaki iletişimi derinlemesine inceleyen ve çözümleyen, süreç içerisindeki gelişimi gösteren boylamsal bir yaklaşım olan durum çalışmaları, analiz edilmesi kolay olmayan çok fazla sayıda veri oluşturabilir (Davey, 2009; Best ve Kahn, 2017). Patton'a (2002) göre, araştırma sorusunun ilgili alanyazında kapsamlı bir biçimde yer bulmadığı durumlarda, konuya dair kapsamlı bilginin nicelden çok nitel yöntemlerle elde edilmesi daha uygundur. Bu yolla daha derinlemesine ve çok boyutlu veriye ulaşılması olanaklı olmaktadır. Durum çalışmaları gerçekte ortamda neler olduğuna bakma, sistematik bir biçimde verileri toplama, analiz etme ve sonuçları ortaya koyma yoludur.

3.3. Çalışma Grubu

Araştırma 2017-2019 yılını kapsayan bir dönemde gerçekleştirilmiştir. Katılımcılar; araştırmanın yapıldığı dönemde "Mahremiyet ve Mahremiyet Eğitimi" konularında çalışma yürüten kurum ve kuruluşlarda (kamu/özel sektör, sivil toplum kuruluşları, üniversiteler) görev yapan yönetici, uzman ve akademisyenlerden oluşmaktadır. Araştırmanın katılımcılarının belirlenmesinde amaçlı örneklem yöntemi kullanılmıştır. Amaçlı örneklemenin amaçlarından biri de seçilen ölçütün doğrudan çalışmanın amacını yansıtmasıdır. Bu araştırmada, katılımcıların belirlenmesinde aşağıdaki ölçütler kullanılmıştır:

- Devlet otoritesi tarafından çocukların eğitimi, bakımı, yetiştirilmesi ve korunmasından sorumlu kılınan ve görevlendirilen kamu kurum ve kuruluşların araştırma konusuna hâkim yönetici ve diğer çalışanları (genel olarak uzman olarak nitelendirilen personel),
- "Mahremiyet ve Mahremiyet Eğitimi" konularında teorik çalışmalar yürüten akademisyenler,
- İlgili konuda gönüllü olarak hizmet veren sivil toplum kuruluşlarının doğrudan "Mahremiyet ve Mahremiyet Eğitimi" ile ilgili çalışanları.

3.4. Veri Toplama Süreci

Araştırmanın amaçları doğrultusunda; yönetici, uzman ve akademisyenler ile odak grup görüşmeleri gerçekleştirilmiştir. Odak grup görüşmelerinden elde edilen bulgular araştırmacı notları ile de desteklenerek, araştırmada destekleyici veriler elde edilmiştir. Aşağıda görüşme süreci ayrıntılı olarak açıklanmaktadır.

3.5. Odak grup görüşmeleri

Odak grup görüşmesi benzer tecrübelere sahip 6 ila 10 kişiden oluşan bir veri toplama aracı olarak tanımlanmaktadır (Patton, 2014). Bazı kaynaklara göre ise bu sayı değişebilmektedir (Creswell, 2005). Bu veri toplama aracında katılımcılar birbirilerinin yanıtlarını dinledikleri için kendi özgün yanıtlarının ötesinde ek yorum ve düşünceler dile getirebilirler. Ancak, katılımcıların aynı fikirde uyuşmaları gerekmediği gibi, birbirleri ile anlaşmazlığa düşmeleri de gerekmemektedir. Yaklaşık 1-2 saat süren bu görüşme yöntemi sonucunda katılımcılar arasındaki çoklu etkileşimler ile çeşitli bakış açılarına ulaşılmaktadır (Patton, 2014).

Araştırmanın amaçlarını doğrultusunda doğrudan "mahremiyet eğitimi" konusuyla ilgili kamu ve özel sektör ile sivil toplum kuruluşlarında görev yapan; yönetici, uzman ve akademisyenlerin oluşturduğu odak gruplarla görüşmeler gerçekleştirilmiştir. Görüşmeler gruplarda yer alan ilgililerle belirli bir program dâhilinde farklı ortamlarda gerçekleştirilmiştir. Her bir araştırma ortamında katılımcılar ve iki raportör yer almıştır.

Katılımcılara yöneltilen görüşme soruları araştırmacı tarafından geliştirilmiş on açık uçlu sorudan oluşmuştur. Bu on soru; katılımcıların "Mahremiyet ve Mahremiyet Eğitimi" ile ilgili konularda bilgi, tecrübe, farkındalık ve bilinç düzeyleri ile bu alanda çeşitli çalışmalar yürüten kurum ve kuruluşların gerçekleştirdikleri faaliyetlerin kapsam ve içeriğini sorgulamaktadır. Görüşme sorularının iç geçerliğini sağlamak için alan uzmanları tarafından incelemeler yapılmış ve sorulara son şekli verilmiştir. Ayrıca katılımcılara görüşme sürecinin hemen öncesinde çalışmayla ilgili gerekli açıklamalar yapılmıştır.

Odak grup görüşmelerinde katılımcılara aşağıdaki sorular yöneltilmiştir.

1. Mahremiyet nedir?
2. Mahremiyet eğitimi nedir?
3. Mahremiyet eğitiminin neden önemlidir?
4. "Mahremiyet eğitimi" sürecinde öncelikle kimler eğitilmelidir?
5. Mahremiyet eğitimini kimler vermelidir?
6. Mahremiyet eğitimine ne zaman başlanmalıdır?
7. Mahremiyet eğitimi hangi ortamda verilmelidir?
8. Mahremiyet eğitiminde hangi yöntemler kullanılabilir?
9. Mahremiyet konusunda farkındalık ve bilinç düzeyinin artırılmasına ihtiyaç duyulan öncelikli meslek grupları hangileridir?
10. Mahremiyet eğitimi konusunda yaşanan sorunlar nelerdir?
11. Mahremiyet konusunda kurumunuz hangi çalışmaları yürütmektedir?

3.6. Verilerin Analizi

İki ayrı raportör tarafından yazıya dökülen görüşme notlarının, nitel veri analizi programı kullanılarak betimsel analizleri yapılmış, gerçekleştirilen analizler uzman görüşüne sunularak verilerin analiz süreci tamamlanmıştır.

Araştırmada elde edilen nitel verilerin çözümlenmesinde nitel veri analizi bilgisayar programlarından yararlanılarak, betimsel olarak analiz edilmiştir. Görüşmelerden elde edilen veriler

öncelikle yazıya geçirilmiş, ardından elde edilen yazılı verilerin nitel veri analizi bilgisayar programına yüklenmesine geçilmiştir. Görüşme verilerinin analizinde gerçekleştirilen işlemler şöyledir:

- Verilerin Yazıya Dökülmesi: Verilerin çözümlenmesi aşamasında görüşmelerde tutulan notlar bilgisayar ortamına aktarılmıştır. Görüşmelerin analizi bilgisayar ortamında gözlemlerden hareketle ortak temalar çerçevesinde gerçekleştirilmiştir.

- Analiz Birimlerinin Belirlenmesi: Verilerin analizinde kurum ve kuruluşlarda (kamu/özel sektör, sivil toplum kuruluşları, üniversiteler) görev yapan yöneticiler, akademisyenler ve uzmanlar üç farklı analiz birimi olarak değerlendirilmiştir.

- Verilerin Kodlanması: Verilerin yazıya dökülmesi ve analiz birimlerinin belirlenmesi aşamalarından sonra görüşme soruları temel alınarak ve bu soruların yanıtlarını kapsayacak seçeneklere yer verilerek görüşmelerden elde edilen veriler kodlanmıştır.

Araştırmanın bulgular bölümünde görüşmelerin katılımcıların isimleri açık olarak belirtilmemiş ve her bir katılımcı için kodlama yapılmıştır.

- Kodlamanın Karşılaştırılması ve Güvenirlik: Kodlama sürecinden sonra yapılan analizler karşılaştırmış, görüş birliği ve ayrılığı olan maddeler belirlemişlerdir. Veri analizinin son aşaması olan bu kısımda, kodlayıcılar arası güvenilirlik hesaplaması için Miles ve Huberman'ın (1994) güvenirlik formülü kullanılmıştır. Miles ve Huberman'ın önerdiği formüle göre sonucun %70'in üzerinde olması durumunda (1994) değerlendiriciler arası güvenirliğin sağlanmış olduğu kabul edilmektedir. Bu araştırmada yapılan hesaplamalar sonucunda kodlayıcılar arası güvenilirlik hesaplaması % 91 çıkmış ve kodlamalar güvenilir kabul edilmiştir.

- Bulguların Tanımlanması: Kodlama anahtarına göre işlenen veriler araştırma soruları doğrultusunda doğrudan alıntılarla desteklenerek bulgular tanımlanmıştır.

- Bulguların Yorumlanması: Tanımlanan bulgular araştırma soruları ve araştırmacı günlüğünden edinilen bulgular gibi diğer bulgular ile ilişkilendirilerek açıklanmıştır.

3.7. Bulgular

Katılımcılara yöneltilen sorulara verilen cevaplar Tablo 1 de özetlenmiştir.

Tablo1. Özetlenmiş cevap indeksi

Sorular	*Cevaplar*
- *Mahremiyet nedir?*	- *Ahlak* - *Özel hayat* - *Gizlilik* - *Hak ve özgürlükler*
- *Mahremiyet eğitimi nedir?*	- *Değerler eğitimi kapsamında verilecek eğitimler sadece cinsel eğitim olarak ele alınmamalıdır.* - *Sadece cinsel tacize karşı koyma eğitimi değil.*
- *Mahremiyet eğitimi neden önemlidir?*	- *Mahremiyet eğitimi sağlıklı bir gelişim için önemli.* - *Çocukların kendilerini korumaları adına önemli.*

	- *Bilinçli ve sağlıklı vatandaşlar yetiştirmek için önemli.* - *Bireylerin özgürlüklerini ve sınırlarını öğrenmeleri açısından önemli.*
- *"Mahremiyet eğitimi" sürecinde öncelikle kimler eğitilmelidir?*	- *Anne-babalar* - *Öğretmenler* - *Aileler*
- *Mahremiyet eğitimini kimler vermelidir?*	- *Anne babalar* - *Koruyucu aileler* - *Mahremiyet eğitimini uzman ve çocuklarla iletişim becerisini becerisine sahip kişiler vermeli* - *Akademisyenler* - *Uzmanlar*
- *Mahremiyet eğitimine ne zaman başlanmalıdır?*	- *Erken çocukluk döneminde verilmeli* - *Okulöncesi dönemde verilmeli*
- *Mahremiyet eğitimi hangi ortamda verilmelidir?*	- *Aile ortamında* - *Okulda* - *Gençlik merkezlerinde* - *Ev ortamında*
- *Mahremiyet eğitiminde hangi yöntemler kullanılabilir?*	- *İhmal, istismar, suistimal kavramlarına girmeden mahremiyet eğitimini vermeliyiz.* - *Sosyal medya kullanılabilir.* - *Öğrencinin gelişim seviyesine göre yöntemler belirlenmeli.* - *Okulöncesi dönemde oyunlaştırarak verilebilir.*
- *Mahremiyet konusunda farkındalık ve bilinç düzeyinin artırılmasına ihtiyaç duyulan öncelikli meslek grupları hangileridir?*	- *Öğretmen* - *Polis* - *Doktor* - *Antrenörler* - *Hâkim, savcı, adli personel* - *Psikolog sosyal çalışmacı* - *Öğretmenler* - *Öğretmen adayları* - *Rehber öğretmenler* - *Çocuklarla ilişkisi olan tüm meslek grupları*

	- *Çocuğa bakım hizmeti verenlerin tamamına verilmeli*
- *Mahremiyet eğitimi konusunda yaşanan sorunlar nelerdir?*	*-Mahremiyet, Değerler, Etik gibi konuların ne rehber öğretmen ne de diğer öğretmenlik branşlarında formasyon eğitimlerinde verildiğine şahit olmadım.* *- Çocuklar nesneleştiren bireysel yönü ihmal edilen bir grup olarak görünüyor. Çocukların yetenekleri, becerileri ve kişisel özellikleri görmezden geliniyor.* *- Bürokratik geleneğimiz görev dağılımı, yetki ve sorumluluk, koordinasyon konularda sıkıntımız var.* *- Sonuca ulaşamıyoruz* *- Kurumlar birbirleriyle uyumlu çalışamıyor* *- Evde bakım ya da bu konudaki kurumsal firmalarda alınan hizmetlerde sıkıntılar yaşanabiliyor. Bu muazzam bir sektör. Doğumdan itibaren hizmet alınmaya başlanıyor. Ancak bu sektörde doğrudan çocuğa bakanların eğitimi yok.* *- Bazı çocuk bakım elemanları inisiyatif alabiliyor. Ama bazıları hemen grup sorumlusunu arıyor. Bu anlamda uzmanlaşmaları gerekiyor.* *- Evde bakım elemanları hayatın akışı içerisinde, herhangi bir olay anında nasıl davranılacak bunları bilmeli.* *- Çocuğun ifadesinin uzmanlar eşliğinde alınması gerekiyor.* *- CMK 52'ye göre görüşmeler kayda alınıyor. Bazı kötü örneklerde sıkıntılar yaşanıyor.* *Bu tür duruşmalar kapalı olarak görülüyor. Ama çocuğun annesi, babası, yetişkinler huzurunda olayı tekrar hatırlaması, tekrar travma yaşaması uygun değil, yetişkin bir insan için bile bu durum çok zor bir de çocuğu düşünün.* - *Ankara 2 adli görüşme odası var. Alan uzmanları daha iyi bilir. Bir görüşme en az 1,5 2 saat kadar sürüyor. Ankara çapında bile buna yetişemiyoruz.*
- *Mahremiyet konusunda kurumunuz hangi çalışmaları yürütmektedir?*	- *235 Rehberlik ve Araştırma Merkezimiz var.* - *Okullarımızda gelişimsel rehberlik modeli uygulanıyor.* - *İhmal ve istismar konulu kurslar düzenleniyor.* - *300 den fazla gençlik merkezi var. 1000000 dan fazla üyesi var. 1000 den fazla antrenör var.* - *Türkiyede 12 ilde 17 branşta Türkiye Olimpiyat Hazırlık Merkezleri var.*

	- *Bekleme, görüşme ve adli görüşme odaları var.* - *Çocuklar için adalet projesi var.* - *Mağdurlar için ayrı bir başkanlık kuruldu.* - *DKAB dersinde adab-ı muaşeret konusu içerisinde mahremiyet konusu işleniyor.* - *Materyal geliştirme çalışmaları yapıyoruz* - *Dernek kurduk, 5-6 kişilik evlerimiz var. Büyük şehirler başta olmak üzere bir çok ilde evler açtık. Çocuk normal bir hayatta nasıl bir yaşantıya sahipse o şekilde yetiştiriliyor. Akademik başarıları artıyor. Okullarında öne çıkıyorlar. Her çocuğa bir gönüllü aile bulmaya çalışıyoruz. Böylelikle çocuk yalnız olmadığını biliyor. Toplantısında, mezuniyetinde yalnız olmadığını biliyor. Her çocuğa gönüllü aile bulamıyoruz. Bu konuda çok titiz davranıyoruz. Çocuk üzerinden itibar devşirilmesine izin vermiyoruz. Beraber fotoğraf çektirip internete verilmesine dahi izin vermiyoruz.* - *5395 Sayılı çocuk koruma kanunu kapsamında gelen çocuklar için bakım, rehabilitasyon merkezlerimiz var.* - *Sosyal hizmetler 3 vardiya bakım personeli çalışıyor. Refakatsiz olan sığınmacı çocuklar var.* - *6000 çocuğumuza apartmanlarda, çocuk evlerinde bakıyoruz. 6000 çocuğumuza villa tipi kampüslerde bakıyoruz. Bilgi konusunda sıkıntımız yok. Bilimsel temelli bir eğitim arayışımız var.* - *Bilgi, yaklaşım, beceriyi aynı anda vermek istiyoruz.* - *1200 çocuk evimiz var. Her vardiyada 1 bakım elemanımız var. En az lise mezunu düzeyinde. Ev sorumlularımız var. Haftada 1 gün Diyanet İşleri Başkanlığı'ndan görevli geliyor. Değerler eğitimi veriyor. Bakanlık olarak istediğimiz evlerdeki bakıcıların eğitim düzeyleri kadar çocuklara eğitim verilebiliyor. Sahada evde yetişen çocuklarla yurtta yetişenler çok farklı; hayata bakış açıları, duruşları çok farklı. Çocuk bakım elamanlarının eğitimi konusunda bir standart yakalamak istiyoruz.*
- *Mahremiyet eğitimi konusunda önerileriniz nedir?*	- *Mahremiyet eğitimi bütüncül olarak ele alınmalı* - *Öncelikle mahremiyetin tanımlanması ve kapsamının belirlenmesi gerekiyor.* - *Bütüncül olarak ele alınması gerekir.*

	- *Din olgusu çok kapsayıcıdır ama meselenin sadece din ve cinsel eğitim açısından ele alınması kapsamı daraltır.* - *Mahremiyet" olgusu; ahlak, sorumluluk, benlik, özsaygı, özel alan ve empati gibi konularla birlikte ele alınmalıdır.* - *Planlı ve programlı bir şekilde bu eğitim verilmeli.* - *Aileler veremeyebiliyorlar. Ya da yanlış yöntemlerle yanlış bilgiler verebiliyor.* - *Birey istemeden, bireye rağmen haklarını özerkliğini, özgürlüğünü sınırlamamak gerekiyor.* - *Tabi ki özgürlükler sınırsız değil. Kantçı felsefeye göre özgürlüğünüz diğerlerinin özgürlüklerinin sınırlarıyla biter. Saldırganlığı, saygınlığı, onların sınırlarını iyi bildirmek, öğretmek gerekiyor.* - *Özerklik, özgürlük açısından bakılmalı.* - *Din çok kapsayıcı ama işin sosyal yönünü de ihmal etmemek gerekiyor. İlkesel olmak önemli. Etikle bağlantılar kurmalıyız.* - *Kurumlararası koordinasyon ve işbirliği artırılmalı* - *Öncelikle mahremiyetin ortak bir tanımını yapılmalı.* - *Yaş grubuna göre bazı değerlerin dikte edilmesi yöntemi gözardı edilmemeli.* - *Dışarıdan müdahaleleri önlenmeli.* - *Çocuklarda özsaygıyı geliştirecek çalışmalar yapmalıyız.* - *Hangi kurum ne yapacak onu belirlemek gerekiyor.* - *Dolaylı – doğrudan mahremiyet* - *Özerklik (sınırlama-kişinin güçlendirilmesi)* - *Güven ve yakınlık duygularıyla mahremiyetin sınırlarının iyi çizilmesi gerekiyor.* - *Bu konuyu sadece din kavramıyla tanımlamaya çalışmak doğru değil.* - *Sadece cinsel istismarla sınırlandırmak çerçevenin dışını görmemek anlamına gelir.* - *Tedirginlik, şüphe, kaygı, endişe duymamalı. Çocuk istismarı bu işin son safhası. Öğretmenler bu anlamda öğrencilere rol model olmalılar. Giyimine kuşamına, hal ve hareketlerine dikkat etmeliler.* - *İstismar sözle başlıyor bedenin istismarına kadar gidiyor. Ne kadar yakın olursak olalım özeline girmemeliyiz. Mekân şeffaflığını da sağlamalıyız. Hem mekân hem söz olarak gerekli şeffaflığı sağlamalıyız. İnsan ne kadar iyi olursa olsun içinde yıkıcılık yönü olabiliyor.* - *Çocuk, özel bir konusunu size anlatmak isteyebilir. Çocuk mahremiyet sınırlarına sizi de dâhil edebilir. Kapının kapalı olup olmaması da çocuğun tercihidir. Mahremiyet eğitimini cinsellikle sınırlandırmamak gerekiyor.* - *Mahremiyet kavramını geniş tutalım.*

	- *Çocuk hakları çerçevesinde ele alalım. Bizim değil onların hakları açısından.* - *Çocuk cinselliği sağlıklı şekilde anne-babasından öğretmeninden öğrenebilmeli. Aksi halde pornografiden öğreniyor.* - *Erken yaşlarda yaşanacak cinselliğin taraflara zarar verdiğini bilmeleri gerekiyor.* - *Bakım hizmeti verenler mutlaka genital bölgelere dokunacak. Altını temizleyecek. Tüm meslek gruplarına verilmesi gereken genel bir eğitim. Genel esasları içeren bir eğitim verilmeli.* - *İletişim çocuklarla iyi öğretmek gerekiyor. Mahremiyet iletişimle yakında ilgilidir.* - *İyi kötü dokunma eğitimi küçük yaş gruplarına verilmeli, Sınırlarını bilme eğitimi ergen yaş grubuna verilmelidir.* - *Eğitim felsefemizi de gözden geçirmemiz gerekiyor. Bizde "büyükler ne derse doğrudur" anlayışı var.* - *Öncelikle akademisyenlerce eğitimler verilmeli. Daha sonra birbirlerini eğitebilirler. Sahada buna itirazlar geliyor. Çalışma arkadaşlarının birbirlerini eğitmesi her zaman mümkün olmayabiliyor.* - *Değerler eğitimi konusunda belli bir yaş grubuna kadar rol model üzerinden öğreniliyor. Değerler toplum içerisinde yaşanırken öğretilir. Değerleri dikte etmek, pompa etmek yerine rol modeller üzerinden eğitim verilmeli* - *Öncelikle çocukların (istismara uğrayan) kendilerini rahatça ifade edebilecekleri ortamlar oluşturmak ifade almak sadece savcının görevi. Polis ifade alamaz. Bazı örneklerde polis doğrudan çocuğun yaşına uygun olmayan sorular sorabilir.* - *Muhatap olduğumuz, hizmet verdiğimiz kitle mahremiyet konusunda çok sıkıntıları var. Aile yapısı sağlam olmayan ebeveyn yoksunluğu olan çocuklar en ufak gülümsemeye prim veriyor, yakınlık kuruyor. Neyin doğru neyin yanlış olduğunu öğrenmeleri gerekiyor. Hiçbir zaman mahremiyet, özel alan, özerklik eğitimi gibi konularda eğitim almamış çocuklar var. Bu anlamda profesyonel uzman dokunuşlara ihtiyaç var.* - *Çocuğun ifadesinin uzmanlar eşliğinde alınması gerekiyor.* - *CMK 52'ye göre görüşmeler kayda alınıyor. Bazı kötü örneklerde sıkıntılar yaşanıyor.*

Sonuç ve Öneriler

Farklı bakış açılarıyla mahremiyet kavramını ve mahremiyet eğitimi sürecini açıklamayı amaçlayan bu çalışma sonucunda elde edilen çıktılar ile ulaşılan bulgular ışığında ilgili paydaşlara yönelik öneriler aşağıda yer almaktadır.

- Mahremiyet ve mahremiyet eğitimi kavramlarının tanımı, kapsamı ve uygulanması konularında farklılıklar bulunmaktadır. Konunun tüm taraflarca derinlikli olarak ele alınmasına ve asgari müştereklerde buluşmaya ihtiyaç bulunmaktadır.
- Akademik camiada ilgili konularda birçok teorik çalışma bulunmasına karşılık yeterli ve istenen düzeyde uygulamalı çalışma bulunmamaktadır. Akademik dünya ile uygulayıcıların işbirliği içerisinde çalışmalar yürütmesi gerekmektedir.
- Konunun tarafı olan kurum ve kuruluşun tamamladığı ve halihazırda yürüttüğü birçok çalışma bulunmaktadır. Ancak bunlar birbirinden bağımsız ve dublikasyon çalışmalardır.
- Mahremiyet ve mahremiyet eğitimi konularını içeren ulusal düzeyde işlevsel bir eylem planı çalışmasına ihtiyaç bulunmaktadır.
- Mahremiyet eğitimi ile etik, ahlak, karakter eğitimi, merhamet eğitimi ve değerler eğitimi birbirleriyle ilişkili alanlardır. Bu sebeple bu alanların aynı bağlamda ele alınması ve meseleye bütüncül yaklaşılması gerekmektedir.
- Mahremiyet eğitiminde ailenin başat rolü sebebiyle anne-baba eğitimlerine öncelik verilmelidir.
- Çocuğun kendini gerçekleştirmesinde önemli rolünü de dikkate alarak mahremiyet eğitiminin tüm eğitim-öğretim süreçlerine ve ortamlarına uygun biçimde dâhil edilmesi gerekmektedir.

KAYNAKÇA

Akcan, E. (2016). Çocuklarda Mahremiyet Eğitimi. Akdeniz Üniversitesi, *Toplumsal Duyarlılık Merkezi Bülteni,* 10 (82),

Bacanlı, H. (2004). *Bilişsel ve Duyuşsal Hedefler: Bir Model Önerisi.* Değerler ve Eğitimi Uluslararası Sempozyumu, İstanbul.

Best, J. W. ve Kahn, J. V. (2017). *Eğitimde Araştırma Yöntemleri.* (M. Durmuşçelebi, Çev.),(O. Köksal, Ed.). Konya: Dizgi Ofset.

Çalışır, D. (2011), *Cinsel Eğitim Çocukluktan Ergenliğe,* Profil Yay.

Creswell, J. W. (2005). *Educational Research: Planning, Conducting, and Evaluating Quantitative and Qualitative Research.* Upper Saddle River, New Jersey: Pearson Education, Inc.

Creswell, J. W. (2007). *Qualitative Inquiry and Research Design:* Choosing among Five Approaches (2nd ed.). Thousand Oaks, CA, US: Sage Publications, Inc.

Çelikoğlu, Nalan; (2008), *'Mahremiyet' Kişiye Ait Özel Alanlar Tartışması,* İstanbul: İskenderiye Yayınları.

Davey, Lynn. (2009). *The Application of Case Study Evaluations.* (Çev: Tuba Gökçek). Elementary Education Online, 8(2), 1-3

Dedeoğlu, S. (2014), Özgürlük, Mahremiyet, Demokrasinin Değeri ve Bilişim Toplumunda Maruz Kaldığı Tehditler, *Journal of Yaşar University*, 9 (34).

Diler, R. (2014), Mahremiyet Eğitimi ve Önemi, *Gaziosmanpaşa Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi,* 2 (1), 69-98.

Göle, N. (2001), *Modern Mahram.* 7. Basım, İstanbul: Metis Yayınları.

Kentler, H. (2008), *Çocuğuma Nasıl Cinsel Eğitim Verebilirim*? (Çev. Gülderen PAMİR), İstanbul: Turkuaz Yayınları, 2008.

Miles, M, B., & Huberman, A. M. (1994). *Qualitative Data Analysis: An Expanded Sourcebook.* (2nd ed). Thousand Oaks, CA: Sage.

Patton, M. Q. (2002). *Qualitative Research.* London: John Wiley & Sons, Ltd.

Patton, M.Q. (2014). *Nitel Çalışma ve Değerlendirme Yöntemleri* (3. Baskıdan çeviri). Ankara: Pegem Yayıncılık.

Şişman, N. (2019). *Mahremiyet, Hayatın Sırları ve Sınırları.* İstanbul: İnsan Yayınları.

Tarhan, N. (2012a). *Güzel Insan Modeli.* İstanbul: Timaş Yayınları.

Taşçı, A., İ. (2010). *Cinsel Eğitim.* İstanbul: İz Yay.

World Association for Sexual Health (WAS). (1999). *Declaration of sexual rights.* 18/04/2018, http://www.worldsexology.org/resources/declaration-of-sexual-rights.

Yıldırım, A., ve Şimşek, H. (2006). *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri* (6. Baskı). Ankara: Seçkin Yayınları.

Yüksel, M, (2003), *Modernleşme ve Mahremiyet.* Kültür ve İletişim, 6/1.

International
Congress of Human Studies
Uluslararası İnsan Çalışmaları Kongresi ISBN:NNNN-NNNN

Developing A Sewing Operator Training Program For Critical Operations Affecting Quality in A Garment

Bir Giyside Kaliteyi Etkileyen Kritik İşlemler İçin Dikim Operatörü İş Eğitimi Programı Geliştirme

Nezahat Çetin*
Fatma Öztürk**

Abstract

Training of employees in garment production is generally provided by in-service training methods. Through these trainings, employees increase their skills and become more competent in their work. It is known that increasing the ability to do work affects both production quality and production efficiency. In this study, a sewing operator (machinist) training program has been developed in order to reduce the defects of sewing operators who is working in a garment company and increase their productivity. While preparing the program, first of all, 5 of the operations that affect the quality in the selected garment model were determined and it was aimed to increase the competencies of

Özet

Hazır giyim üretiminde çalışanların eğitimi, genelde hizmet içi eğitim yöntemleriyle sağlanmaktadır. Çalışanlar bu eğitimler sayesinde becerilerini arttırmakta, yaptıkları işlerde daha yetkin hale gelmektedir. İş yapma becerisinin artmasının hem üretim kalitesine hem de üretim verimliliğine etki ettiği bilinmektedir. Bu çalışmada, bir hazım giyim firmasında çalışan dikim operatörlerinin hatalarının azaltılarak verimliliklerinin yükseltilebilmesi amacıyla bir dikim operatörü (makineci) iş eğitimi programı geliştirilmiştir. Program hazırlanırken öncelikle seçilen giysi modelinde kaliteyi en fazla etkileyen işlemlerden 5 tanesi belirlenerek, bu işlemlerde dikim operatörü yetkinliklerinin arttırılması

* Nezahat Çetin, Dr., T.C. Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı, Sanayi Ürünleri Güvenliği ve Denetimi, nezahat.cetin@sanayi.gov.tr
** Fatma Öztürk, Prof., Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi, Sanat ve Tasarım Fakültesi, fatmaozturkgazi.2000@gmail.com

the sewing operator in these operations. First of all, theoretical trainings have been established about these operations and then it has planned to carry out practical training based on repetition. In practical training, steps to be followed for each operation were specified, points to be considered when performing the operation were specified and the operation sheets were created. As a measurement tool in the training program; checklists and sewing operator training level determination test were applied and the scale was explained.

hedeflenmiştir. Bu işlemlerle ilgili olarak öncelikle teorik eğitimler oluşturulmuş, daha sonra tekrara dayalı uygulamalı eğitimin yapılması planlanmıştır. Uygulamalı eğitimde; her işlem için uyulması gereken adımlar ve işlemi yaparken dikkat edilmesi gereken noktalar belirtilmiş ve işlem yaprakları oluşturulmuştur. Eğitim programında ölçme aracı olarak; kontrol listeleri ve dikim operatörü eğitimi düzey belirleme testinin uygulanacağı belirtilmiş ve ölçeğin nasıl uygulanacağı açıklanmıştır.

Keywords: Quality, Sewing Operator, Training, Operation, Target

Anahtar Kelimeler: Kalite, Dikim Operatörü, Eğitim, İşlem, Hedef

Giriş

Bir giyside kalitenin sağlanmasının, birçok faktörün iyi yönetilmesiyle gerçekleştiği bilinmektedir. Kalite denilen olgu irdelendiğinde, önemli bazı tanımlamaların incelenmesi de gerekmektedir.

Öncelikle kalite; kusursuzluk anlayışına sistemli bir yaklaşım yoludur (Çınar ve Kılıç, 2003, s.1). Kalite bir ürünün gerekliliklere uygunluk derecesidir (Kayaalp, 2007, s. 3). Bir giysinin kalitesi ise o giysinin dayanıklılığı (ne kadar kullanıldığı), kullanışlılığı ve görmeyle, dokunmayla hissedilen çekiciliği (estetiği) ile ölçülmektedir (Çetin, 2014, s. 1).

Kalite; Amerikan Kalite Kontrol Derneği'nce (ASQC) "Bir ürün veya hizmetin belirli bir ihtiyacı karşılayabilme yeteneklerini ortaya koyan karakteristiklerin tümüdür." Bir başka tanıma göre, kalite, "fonksiyona ve kullanıma uygunluk" anlamını taşımaktadır. Gümüşoğlu'nun Taguchi ve Quelch'e atfen bildirdiğine göre ise, "iyi bir malın çok daha iyisini yapmaktır", şeklinde tanımlanmakta ve işin içerisine sürekli gelişme (Kaizen) felsefesi de sokulmaktadır. Özellikle, başarılı bir yönetim için son yıllarda önemle üzerinde durulan konu, "Japon Yönetim Sistemleri"nin temelindeki, belki de en önemli özellik, olan "Sürekli gelişme" felsefesidir. Kalitede sürekli gelişmenin sağlanabilmesi için ölçüm, istatistik, kontrol ve grup çalışması yapılması zorunludur (Alkan, 2002, s. 99).

Kalite, objektif özellikler ve subjektif özellikleri içermektedir. Objektif özellikler; insan öğesinin dışında kalan özelliklerdir. Subjektif özellikler ise objektif özellikleri görmekten, hissetmekten ve düşünmekten kaynaklanan özelliklerdir. Kalitenin subjektif özellikleri, ne ölçüde objektif hale getirilebiliniyor ise o ölçüde kontrol etme olanağı ortaya çıkmaktadır. Standardizasyon, objektif ölçüler esasına göre çalışan bir yöntemdir. Diğer bir anlamda, kalite denilen kavramın iskeletini teşkil

etmektedir. Objektif esaslara göre yapılan bu iskelete, subjektif bazı özelliklerin de eklenmesiyle, kalite kavramı ortaya çıkmaktadır (DEÜ, 2019).

Bir ürünün kalitesi, tüketici ihtiyaçlarını olabildiğince ve en ekonomik bir biçimde karşılamayı amaçlayan tasarım, uygunluk, kullanım, kalite boyutlarının bir bileşeni olup, ürünün nicel ve nitelik olarak ifade edilen unsurlarının toplamı şeklinde tanımlanabilir. Kaliteli ürün için kaliteli pazar araştırması, kaliteli tasarım, kaliteli üretim, kaliteli hammadde, kaliteli işçilik, kaliteli malzeme ve kaliteli hizmet gerekmektedir (Uçmuş, 2004, s. 20). Günümüzde ürün kalitesinin istenen seviyede olmasında, hammadde kalitesinden tasarım kalitesine, tasarımdan işçilik kalitesine önemli bazı kriterlerin sağlanması gerektiği açıktır (Göçer, 2011, s. 46). Ürün kalitesinin oluşumu Şekil 1'de verilmiştir.

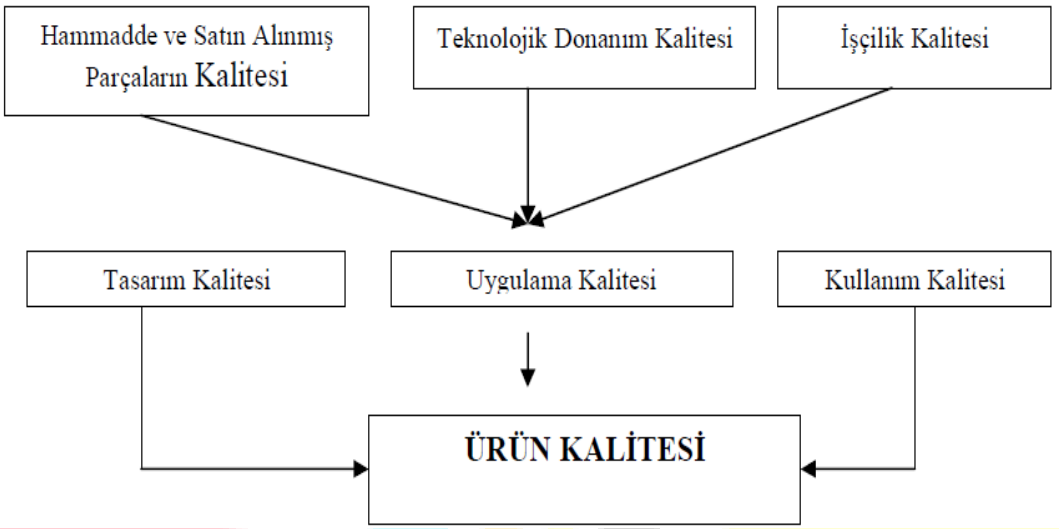

Şekil 1: Ürün kalitesinin oluşumu (Göçer, 2011, s. 46).

Hazır giyimde ürünün kalitesi aşağıdaki aşamalar izlenerek sağlanmaktadır (Ncert, 2019).

- **Doğru iş prosedürünü benimsemek:** Her birim için detaylı işlem prosedürleri ve hammaddeden bitmiş ürüne kadar ürünün bütün üretim sürecinin tanımlanması yapılır.
- Yukarıda tanımlanan şekilde kabul edilen prosedürleri takip etmek.
- Uygun makinelerin seçimi ve kullanımı.
- **İnsan gücünün eğitimi:** Bu eğitim her seviyedeki çalışana, yani operatörlere denetçilere ve yönetim kademesindekilere yapılır. Eğitim; makine, bakım, kalite konularında sistemler, üretim ve ürün gibi birçok alanda uygulanır.
- **Üretimin çeşitli aşamalarında ürünün muayenesinin yapılması:** Denetimin sıklığı ve miktarı konusunda belirli bir kural yoktur. İşletmeler kendi kurallarına benzer şekilde bir ürün muayenesi geliştirme eğilimindedir. Önemli olan, bitmiş ürünün, söz konusu ürün için belirlenen standartlara ve şartnamelere uygun olması gerektiğidir (Ncert, 2019). Kalitenin üründe sağlanıp sağlanmadığına farklı şekilde kurgulanmış muayeneler, kalite kontrollerle bakılabilir. Kalite Kontrol, "Sıfır Hatalı" bir ürün elde etmek amacıyla uygulanan problem çözme sürecidir (Ncert, 2019). Buradan, kalite kontrolün ürünün kalitesinin nasıl etkilendiğini belirlemede kullanılan yöntemlerden birisi olduğu

söylenebilir. ISO'nun tanımında ise kalite kontrol, kalite gerekliliklerini doğrulamak için kullanılan operasyonel teknikler ve faaliyetlerin birleşimidir (ISO 8402-1994).

Hazır giyim endüstrisinde kalite kontrolün aşamaları; giriş kontrolü, süreç kontrolü ve son kontrol olarak sıralanabilir.

a. Giriş Kontrolü: İşletmeye satın alınan hammadde, yarı mamul madde ve diğer malzemelerin daha önceden belirlenmiş özelliklere uygunluğunun kontrolüdür. Konfeksiyon işletmelerinde girdi kalitesi doğal olarak çıktı kalitesini etkilemektedir.

b. Süreç Kontrolü: Üretim işlemi sırasında, ürünü oluşturan parçaların önceden saptanmış özellik ve diğer standartlara uygunluğunun kontrolüdür (Tre, 2014, s. 1).

c. Son Kontrol: Üretim sonunda elde edilen parçanın ya da ürünün, istenilen özellik ve diğer standartlara uygunluğunun kontrolüdür (Tre, 2014, s. 1).

Kalite kontrolleri yapılan malzemeler üretim aşamasına geçtiğinde de bir dizi kontrolle karşılaşmaktadır. Giysilerin üretim aşamalarından biri olan dikim işlemi, insan faktörüne büyük ölçüde bağlıdır. İnsanın yaptığı işi iyi şekilde kavramış olması, bunu uygulamayla da pekiştirerek yapması, işin kalitesi açısından oldukça önemlidir. Bu aşamada karşımıza işle ilgili eğitimlerin alınması gerekliliği doğmaktadır.

İş Eğitimi: İşin teknik olarak doğru bir şekilde yapılabilmesi için gerekli olan bilgilerin ve becerilerin kişiye sistemli olarak kazandırılmasıdır (Ünal ve Yakınol, 2009, s. 146). Dikim operatörlerine işlerinde kalite ve verimliliği üst düzeye çıkarabilmeleri için bazı eğitimler verilmektedir.

Dikim Operatörü Eğitimi: Dikim Operatörünün dikme becerilerini geliştirmek, malzemeyi almayı ve makine kullanmayı öğretmek ve dikiş makinesi ve dikiş kalitesi hakkında temel bilgileri vermek için kullanılan yapılandırılmış bir yöntemdir. Eğitimin tamamlanmasından sonra, bir stajyerin bir dikiş makinesini kendi başına çalıştırması ve giysilerini dikmesi beklenir. Dikim Operatörü eğitimi, hem teorik dersleri hem de pratik dersleri ve dikiş makinalarında çok sayıda alıştırmaları içermektedir (Sarkar, 2011).

Srivastava and Chatterjii, (2014), "Hazır Giyim Endüstrisindeki Üretim Alanında Beceri Gereksinim Analizi" çalışmasında; üretim alanında dikim operatörlerini, Nitelikli Operatör ve Yarı Nitelikli operatör olarak sınıflandırılmıştır. Nitelikli operatör, belirli bir giysi için belirli işlem becerilerini edinmiş ve mükemmellik seviyesine ulaşmış operatörlerin kategorisidir. Giysi yapımında uygulanan işlemler aşağıdakilere dayanarak derecelendirilir:

- Kritik ve kritik olmayan operasyon,
- Bir işlemi gerçekleştirmek için gereken beceri seviyesi,
- Makine kullanımı, örneğin tek iğne kilit dikiş makinesi, overlok, yarı otomatik makine veya düz dikiş makinesi gibi kullanılan makineler,
- Giysideki çalışma alanı.

Yöntem

Araştırmada seçilen ceket modeli, işletme kalite kontrol raporlarının analizi, beyin fırtınası ve balık kılçığı diyagramlarının yardımıyla, hataların en çok gerçekleştiği grupta üretilen bir giysi türüdür. İşletmede belirlenen üretim hatalarını önlemeye yönelik Dikim Operatörü İş Eğitimi Programı, bu ceket modeli ele alınarak oluşturulmuştur. Bu eğitim programı hazırlanırken; dikim operatörlerinin

işlem yetkinlikleri ve işlemlerin derecelendirilmesi esas alınmıştır. Dikim operatörlerinin işlem yetkinlikleri; dikim operatörlerinin işlem bilme durumlarının analiz edilmesiyle oluşturulmuştur. Bu verilerden en az bir işlem bilen dikim operatörleri seçilmiştir. Ceket modelindeki dikiş işlemleri, giysi kalitesini etkilemesine ve işlemin zorluk derecesine göre; **Birincil İşlemler(Kritik İşlemler), İkincil İşlemler ve Üçüncül İşlemler** olarak sınıflandırılmış ve Tablo 1' de verilmiştir. Kritik İşlemler (Birincil İşlemler)'den beş tanesi seçilerek, eğitim programı bu işlemlere yönelik olarak hazırlanmıştır.

1. Cekete göğüs cebi dikme
2. Cekete fermuar dikme
3. Kol takma
4. Kola dirsek yaması dikme
5. Kola manşet dikme

Tablo 1: İşlemlerin Özelliklerine Göre Sınıflandırılması

Birincil İşlemler	**İkincil İşlemler**	**Üçüncül İşlemler**
1. Yaka takma	1. Astar kol ağzı kıvırma	1. Etek overlok çekme
2. Cekete göğüs cebi dikme	2. Astar etek kıvırma	2. Etiket dikme
3. Kol dirsek çatma	3. Cep ağzı kıvırma	3. Astar kol dirsek çatma
4. Ispala(omuz) çatma	4. Manşet tulumu dikme	4. Astar ıspala çatma
5. Cekete fermuar dikme	5. Astar cep ağzı kıvırma	5. Kol iç mandalı dikme
6. Kol cebi dikme	6. Astar cep dikme	6. Kol, cep hazırlama
7. Kola dirsek yaması dikme		7. Kol iç mandal gazesi çekme
8. Kol takma		8. Kol iç mandalı tulumu dikme
9. Kola manşet dikme		9. Kol dirsek overloğu çekme
10. Kol kapatma		
11. Kola üçgen parçası dikme		
12. Tekstil fermuarı dikme		
13. Ceket yan çatma		
14. Mostraya fermuar takma		
15. Ceket tulumu yapma		
16. Ceket gazesi çekme		
17. Astar takma		

Araştırmada kullanılan ceket modelinin özellikleri: Model, % 50 Polyester, % 50 Pamuk karışımındaki malzemeden, bez ayağı dokuma kumaşından üretilmektedir. Ön beden sağ ve sol olarak iki parçadan oluşmakta, fermuarla birleştirilmektedir. Fermuar, ceketin önünde, etek ucuna doğru devam edecek şekildedir. Sağ ve sol önde göğüs kısmında kapaklı, kenarları köşeli cepler bulunmaktadır. Arka beden tek parçadır. Kol; alt ve üst kol olarak belirtilen iki parçadan oluşmaktadır. Her bir kol ağzında, üst kol üzerinde, açık kısımları kolun arkasına bakan iki adet pile bulunmaktadır. Kol uçlarına manşet takılmaktadır. Her iki kolun dirsek kısmına, birer adet elbise kumaşından yama konulmaktadır. Sol kol üzerinde, kapaklı ve kenarı köşeli bir adet cep bulunmaktadır. Ceket yakası ve

yaka ayağı, çift kat elbise kumaşından oluşmaktadır. Yaka ve yaka ayağı katları arasında iki kat ceket telası bulunmaktadır. Ceket modelinin teknik çizimleri Şekil 2' de verilmiştir.

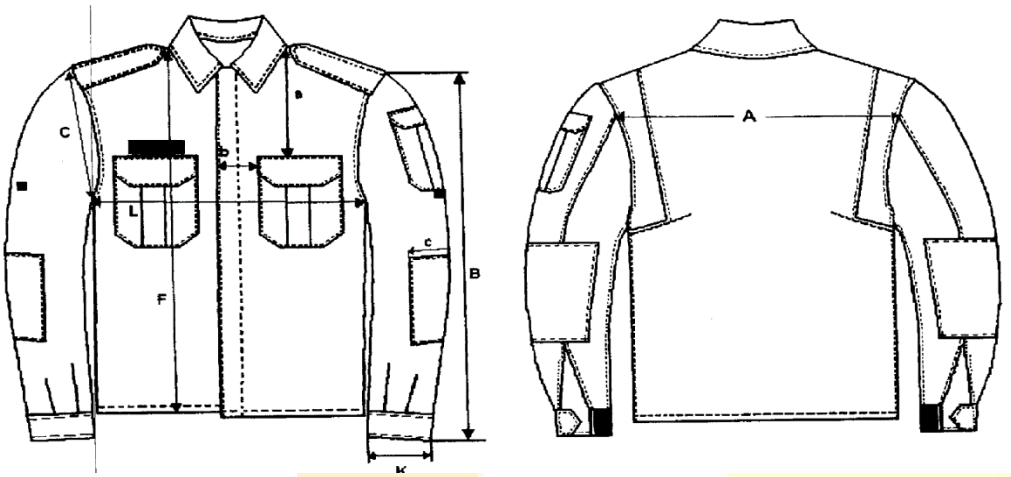

Şekil 2: Ceket Modelinin Önden ve Arkadan Görünümü.

Eğitim programının içeriğindeki işlemler ve hedefler analiz edilerek, eğitim uygulamasının ölçme araçları olarak, kontrol listeleri ve düzey belirleme testi örnekleri ile belirtke tablosu oluşturulmuştur.

Bulgular ve Değerlendirme

Dikim Operatörü İş Eğitimi Programı; Cekete göğüs cebi dikme, Cekete fermuar dikme, Kol takma, Kola dirsek yaması dikme, Kola manşet dikme işlemlerine yönelik olarak oluşturulmuştur. Bu program; dikim operatörü eğitimi analiz tablosu, eğitim programının hedefleri, bilişsel hedefler ve davranışlar, psikomotor hedefler ve davranışlar, duyuşsal hedefler ve davranışlar, bilgi yaprakları, işlem yaprakları, tutum yaprakları, ölçme araçları bilgilerini içermektedir. Aşağıda sırasıyla bunlar verilmiştir.

1. **Dikim Operatörü İş Eğitimi Analiz Tablosu**
2. **Eğitim Programının Hedefleri**
   - A) Bilişsel Hedefler
   - B) Psikomotor Hedefler
   - C) Duyuşsal Hedefler
3. **Bilişsel Hedefler ve Davranışlar**
4. **Psikomotor Hedefler ve Davranışlar**
5. **Duyuşsal Hedefler ve Davranışlar**
6. **Bilgi Yaprakları**
   - 6.1. Cekete göğüs cebi dikme işlemi yaparken dikkat edilecek noktalar
   - 6.2. Cekete fermuar dikme işlemi yaparken dikkat edilecek noktalar
   - 6.3. Kol takarken dikkat edilecek noktalar
   - 6.4. Kola dirsek yaması dikme işlemi yaparken dikkat edilecek noktalar

6.5. Kola manşet dikme işlemi yaparken dikkat edilecek noktalar

7. İşlem Yaprakları

7.1. Cekete göğüs cebi dikme
7.2. Cekete fermuar dikme
7.3. Kol takma
7.4. Kola dirsek yaması dikme
7.5. Kola manşet dikme

8. Tutum Yaprakları

8.1. Verimli çalışma
8.2. Güvenli Çalışma

9. Ölçme Araçları

9.1. Düzey belirleme testi (bilgi için uygulanır.)
9.2. Kontrol listesi (beceri için uygulanır.)
9.3. Tutum ölçeği

1. **Dikim Operatörü İş Eğitimi Analiz Tablosu:** Eğitim programının içeriği olan, işlemler, konular ve tutum ve alışkanlıklar bu tabloda açıklanmış ve Tablo 2' de verilmiştir. Dick, Carey ve Carey (2001) *Öğretim Modelinde*, "öğretim analizi", öğretimin hedefleri belirlendikten sonra, hedefe ulaşmış kişilerin bu hedefe bağlı olarak ortaya koyacağı davranışların adım adım belirlenmesi olarak belirtilmektedir. Öğretim analizi sürecindeki son basamak; öğrencilerin, öğretime başlamaları için hangi giriş davranışına (beceri, bilgi ve tutumlar) ihtiyacı olduğunu belirlemektir. Buna bağlı olarak, belirlenmiş bütün bu beceriler arasındaki ilişkiyi gösteren bir diyagram oluşturulmaktadır(Esmer, 2018).

Tablo 2. Dikim Operatörü İş Eğitimi Analiz Tablosu

İşlemler	**Konular**	**Tutum ve Alışkanlıklar**
1. Cekete göğüs cebi dikme 2. Cekete fermuar dikme 3. Kol takma 4. Kola dirsek yaması dikme 5. Kola manşet dikme	1. Cekete göğüs cebi dikme işlemi yaparken dikkat edilecek noktalar 2. Cekete fermuar dikme işlemi yaparken dikkat edilecek noktalar 3. Kol takma işlemi yaparken dikkat edilecek noktalar 4. Kola dirsek yaması dikme işlemi yaparken dikkat edilecek noktalar 5. 5. Kola manşet dikme işlemi yaparken dikkat edilecek noktalar	**1.** Verimli çalışma ile ilgili tutum ve alışkanlıklar 1.1. Planlı ve düzenli çalışma 1.2. Zamanı iyi kullanma 1.3. Enerjiyi iyi kullanma **2.** Güvenlik önlemleri ile ilgili tutum ve alışkanlıklar

İşlemleri uygularken o işlemde dikkat edilecek noktaların belirlenmesi, her işlem için işletme tarafından oluşturulmuş ara kontrol talimatları analiz edilerek yapılmıştır.

2. Dikim Operatörü İş Eğitimi Programının Hedefleri; bilişsel hedefler, psikomotor hedefler ve duyuşsal hedeflerden oluşmaktadır. Hedeflerin belirlenmesi, öğretim tasarımının aslında çıkış noktasıdır. Bir tasarım hangi süreçler üzerinde yapılandırılırsa yapılandırılsın, hedeflerle ilişkili olarak genişlemektedir. Bütünsel öğretimin genel hedefleri sistematik öğretim tasarlanmadan önce özelleştirilmelidir(Esmer, 2018).

a. Bilişsel Hedefler

Hedef 1. Cekete göğüs cebi dikme işlemi yaparken dikkat edilecek noktaları kavrayabilme
Hedef 2. Cekete fermuar dikme işlemi yaparken dikkat edilecek noktaları kavrayabilme
Hedef 3. Kol takma işlemi yaparken dikkat edilecek noktaları kavrayabilme
Hedef 4. Kola dirsek yaması dikme işlemi yaparken dikkat edilecek noktaları kavrayabilme
Hedef 5. Kola manşet dikme işlemi yaparken dikkat edilecek noktaları kavrayabilme

b. Psikomotor Hedefler

Hedef 1. Cekete göğüs cebi dikme işlemini istenen nitelikte yapabilme.
Hedef 2. Cekete fermuar dikme işlemini istenen nitelikte yapabilme.
Hedef 3. Kol takma işlemini istenen nitelikte yapabilme.
Hedef 4. Kola dirsek yaması dikme işlemini istenen nitelikte yapabilme.
Hedef 5. Kola manşet dikme işlemini istenen nitelikte yapabilme.

c. Duyuşsal Hedefler

Hedef 1. Verimli çalışma ile ilgili tutum ve alışkanlıklar
Hedef 2. Güvenlik önlemleri ile ilgili tutum ve alışkanlıklar

3. Bilişsel Hedefler ve Davranışlar

Hedef 1. Cekete göğüs cebi dikme işlemi yaparken dikkat edilecek noktaları kavrayabilme
Davranış 1.1. Cekete göğüs cebi dikme işlemi yaparken dikkat edilecek noktaları yazma
Davranış 1.2. Bu noktalara dikkat edilmediği takdirde çıkabilecek sorunları söyleme.
Hedef 2. Cekete fermuar dikme işlemi yaparken dikkat edilecek noktaları kavrayabilme.
Davranış 2.1. Cekete fermuar dikme işlemi yaparken dikkat edilecek noktaları yazma.
Davranış 2.2. Bu noktalara dikkat edilmediği takdirde çıkabilecek sorunları söyleme.
Hedef 3. Kol takma işlemi yaparken dikkat edilecek noktaları kavrayabilme.
Davranış 3.1. Kol takma işlemini yaparken dikkat edilecek noktaları yazma
Davranış 3.2. Bu noktalara dikkat edilmediği takdirde çıkabilecek sorunları söyleme.
Hedef 4. Kola dirsek yaması dikme işlemi yaparken dikkat edilecek noktaları kavrayabilme.
Davranış 4.1. Kola dirsek yaması dikme işlemini yaparken dikkat edilecek noktaları yazma.
Davranış 4.2. Bu noktalara dikkat edilmediği takdirde çıkabilecek sorunları söyleme.
Hedef 5. Kola manşet dikme işlemi yaparken dikkat edilecek noktaları kavrayabilme
Davranış 5.1. Kola manşet dikme işlemi yaparken dikkat edilecek noktaları yazma.
Davranış 5.2. Bu noktalara dikkat edilmediği takdirde çıkabilecek sorunları söyleme.

4. Psikomotor Hedefler ve Davranışlar

Hedef 1. Cekete göğüs cebi dikme işlemini istenen nitelikte yapabilme.
Davranış 1.1. Gerekli araç gereçleri hazırlama.
1.2. Cep kapağını üst bedenin ön çizgisini esas alarak dikme işlemine başlama.
1.3. Üst bedende çizilmiş kapak yerine kapağı çizgiye dikkat ederek dikme.

1.4. Cep kapağını taktığın yönün aynısından başlayarak cep kapağı gazesini yapma.
1.5. Cep torbasını cep kapağından 1,5 cm aşağıya takma işlemini yapma.
1.6. Cep torbasının köşelerine dikkat ederek çizgisinin üzerinden dikme.
1.7. Cep torbalarının sökülmemesi için; cep torbasını dikerken 1 iğne geriden başlama işlemini yapma.
1.8. Cep kapağını ve cep torbası takma işlemini bitirdikten sonra, dikiş kontrolünü yapma.

Hedef 2. Cekete fermuar dikme işlemini istenen nitelikte yapabilme.
Davranış 2.1. Gerekli araç gereçleri hazırlama.
2.2. Yakada işaret alarak fermuar boyunu ayarlama.
2.3. Fermuarı üstten, yaka ayarını yaptıktan sonra takmaya başlama.
2.4. Fermuarı kumaşı büzdürmeden düzgün olarak dikme.
2.5. Fermuar takma işleminden sonra üst bedendeki ceplerin kayıp kaymadığının kontrolünü yapma.

Hedef 3. Kol takma işlemini istenen nitelikte yapabilme.
Davranış 3.1. Gerekli araç gereçleri hazırlama.
3.2. Kolu bedene düzgün yerleştirme.
3.3. Kolu bedene tekniğine uygun makine çekme.

Hedef 4. Kola dirsek yaması dikme işlemini istenen nitelikte yapabilme.
Davranış 4.1. Gerekli araç gereçleri hazırlama.
4.2. Kol dirsek yamasının geniş tarafının kolun üst kısmına gelecek şekilde ayarlama.
4.3. Kol dirsek yamasını kola tekniğe uygun makine çekerek takma.

Hedef 5. Kol manşeti dikme işlemini istenen nitelikte yapabilme.
Davranış 5.1. Gerekli araç gereçleri hazırlama.
5.2. Kol manşetini kola tekniğe uygun yerleştirme.
5.3. Kol manşetini kola düzgün dikme.

5. Duyuşsal Hedef ve Davranışlar

Hedef 1. Verimli çalışma ile ilgili tutum ve alışkanlıklar
Davranış 2.1 Planlı ve düzenli çalışma.
2.2. Zamanı iyi kullanma.
2.3. Enerjiyi iyi kullanma.

Hedef 2. Güvenlik önlemleri ile ilgili tutum ve alışkanlıklar
Davranış 2.1. İş önlüğü giyme.
2.2. Islak elle prize dokunmama.
2.3. Makineyi dikkatli kullanma.

6. Bilgi Yaprakları: Bilgi Yapraklarına örnek olarak; Kol takma işlemine ait konu analizi, konu açıklanarak Tablo 3' de verilmiştir. Konu analizinin 1. konusunda; kol takma işleminin yapıldığı çift iğne makinesinin kullanımı bilgileri açıklanarak, önemli noktaların neler olduğu belirtilmiştir. Konu analizinin 2. konusunda kol takma işlemini yaparken hangi noktalara dikkat edilmesi gerektiği açıklanmıştır.

Tablo 3: Kol Takma İşleminin Bilgi Yaprağı

KONU: KOL TAKARKEN DIKKAT EDILECEK NOKTALAR	**KONU NO: 1**

KONU ANALİZİ

1. Çift iğne makinesinin kullanımı
2. Kol takma işlemini yaparken dikkat edilecek noktalar

KONUNUN AÇIKLAMASI

1. Çift iğne makinesinin kullanımı

a) Çift İğne Makinesinde İplik Gerginlik Ayarı: Pratikte iplik tansiyonu, elde edilen dikişe göre ayarlanır. Eğer iplik tansiyonu doğru ise düzgün bir dikiş elde edilecektir (Şekil 2.1. a). Eğer dikiş Şekil 2.1.b veya 2.1.c'de gösterildiği gibi kumaşın yüzünde ya da tersinde gergin görünüyorsa kumaşın büzüşmesi ve ipliğin kopması gibi durumlar meydana gelecektir.

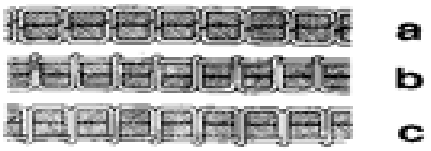

Şekil 1

Normal dikişin elde edilebilmesi için iğne ipliği tansiyonu ile masura ipliğinin tansiyonunun birbirine uygun ayarlanması gerekir. Kumaşta büzülmeler, kıvrılmalar veya iplikte kopmalar oluşuyorsa masura ve üst iplik gerginlik ayarlarında problem var demektir(MEGEP, 2009, s.11).

b) Masura ipliği tansiyonunun ayarlanması (Şekil 2.2):Tansiyonu artırmak için vidayı (A) saatin dönüş yönünde, azaltmak için saatin dönüşünün aksi yönünde çeviriniz(MEGEP, 2009, s.11).

c) Üst iplik tansiyon ayarının yapılması (Şekil 2.3.): Daha sonra, istediğiniz şekilde dikiş yapabilmek için iğne ipliğinin tansiyonunu ayarlayınız. Tansiyonu, tansiyon vidasını (B) çevirerek ayarlayınız. Tansiyonu artırmak için vidayı saatin dönüş yönünde, azaltmak için saatin dönüşünün aksi yönünde çeviriniz(MEGEP, 2009, s.12).

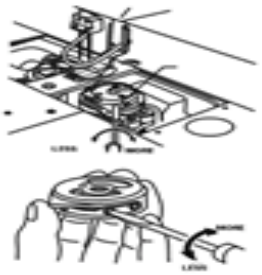

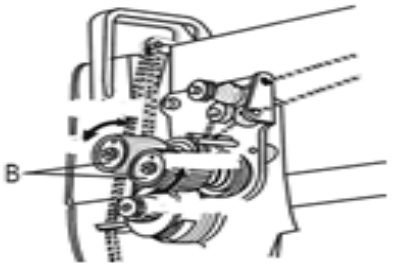

Dikiş Uzunluğu ve İleri Geri Ayarı

Dikiş uzunluğu, şekilde gösterilen (A) düğme ile kontrol edilir. Düğme üzerinde ne kadar büyük bir değer seçilirse, dikiş uzunluğu o kadar büyük olur. İleri-geri koluna (B) bastırdığınızda, kumaşın hareket yönü terse dönecektir. Kolu bıraktığınızda yön tekrar normale dönecektir(MEGEP, 2009, s.14).

2.1.4. Baskı Ayağı Basıncının Ayarlanması

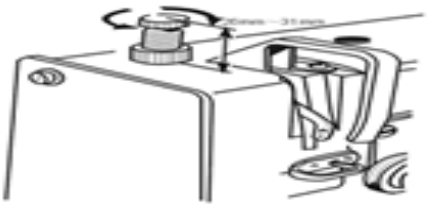

Baskı ayağı basıncı, dikişi yapılacak kumaşın çeşidine göre ayarlanacaktır. Örneğin kalın kumaşlar için yüksek basınç ayarı yapılmalıdır. Basınç, baskı ayağı basınç vidası döndürülerek ayarlanabilir. Basıncı artırmak için vidayı, saatin dönüş yönünde, azaltmak için saatin dönüşünün aksi yönünde çeviriniz(MEGEP, 2009, s.14).

2. Kol takma işlemini yaparken dikkat edilecek noktalar

2.1. Kol takma işlemini uygulamada gerekli molalar verilmelidir.
2.2. Kolu takarken apara kaçığı olup olmadığı kontrol edilmelidir.
2.3. Bitirilmiş işin ipini makasla keserek ayırmaya dikkat edilmelidir.
2.4. İşlerin meto numaralarını 10-15 adette bir kontrol etme.

7. İşlem yaprakları: İşlem Yapraklarına örnek olarak; Kol takma işlemine ait kol takma işleminin işlem basamakları açıklanarak Tablo 4' te verilmiştir. Kol takma işleminde kullanılan araç-gereçler belirtilmiş, işlem basamakları açıklamalı olarak belirtilmiştir. Ayrıca kol takma işleminin uygulanırken hazırlanmış görselleri işlem yaprağının içerisine konulmuştur.

Tablo 4: Kol Takma İşleminin İşlem Yaprağı

Konu: Kol Takma İşlemi **İşlem No: 1**

Araç – Gereçler

1) Dikimi yapılmış kol parçası
2) Kolu takılacak giysi
3) Çift iğne dikiş makinesi

İşlem Basamakları

1. Gerekli araç-gereçleri hazırlayınız.
2. Kolu ve beden kolevini makinenin aparasına birlikte veriniz.
3. Kol ve bedeni düzgünce besleyerek makinede dikişini yapınız.
4. İşlemi bitirince makasla ipini kesiniz.
5. Bitmiş işin kontrolünü yapınız.
6. Diğer işlerin üzerine bırakınız.

8. Tutum Yaprakları:

Tutum Yapraklarına örnek olarak; Kol takma işlemine ait kol takma işleminin tutum konusu açıklanarak Tablo 5' te verilmiştir. Tutum yaprağında verimli çalışma ve güvenli çalışma için gerekli olanlar belirtilmiştir.

Tablo 5: Kol Takma İşleminin Tutum Yaprağı

Tutum Konusu: Verimli Çalışınız.	**No: 1**
1. Planlı ve düzenli çalışınız. **2.** Zamanı iyi kullanınız. **3.** Enerjiyi iyi kullanınız. 4. Derse zamanında geliniz. **5.** Ders süresini öğrenmeyle geçiriniz.	
Tutum Konusu: Güvenlik Önlemlerini Alınız.	**No: 2**
1. **Önlük giyiniz.** **2. Islak elle prizlere dokunmayınız.**(Islak ellerle prizlere dokunursanız, elektrik çarpabilir. **3. Dikiş makinesini dikkatli kullanınız.(**Makineyi dikkatli kullanmazsanız, size zarar verebilir ya da işinizi yanlış dikebilirsiniz.) **4. Makası dikkatli kullanınız. (**Makası dikkatli kullanmazsanız, elinize ya da işinize zarar verebilirsiniz.	

9. Ölçme Araçları: Eğitim programında ölçme aracı olarak; kontrol listeleri ve dikim operatörü eğitimi düzey belirleme testi verilmiştir. Dikim Operatörü İş Eğitimi programının belirtke tablosu oluşturulmuştur.

Kontrol Listeleri: eğitim süresince operatörlerin eğitim aldıkları işlemlerde yaptıkları işleme ait hatalı sayısı, kontrol edilen adet ve üretilen adet sayıları not alınarak oluşturulmuştur. Daha sonra bu listeler analiz edilerek operatörün eğitim süresince(bu eğitimde 15 gün) hatalarını azaltma durumları hata yüzdeleri hesaplanarak test edilmiştir. Tablo 6' da kontrol listesi verilmiştir.

Tablo 6: Kontrol Listesi.

Kontrol Listesi - 1			
Açıklama: Bu ölçek "Kol takma işlemini istenilen nitelikte yapabilme" amacıyla ürün niteliklerini gözleyerek ölçmek üzere hazırlanmıştır. Ürün hata sayılarının 1. günden başlayıp 15. güne kadar azalarak sıfıra ulaştıran dikim operatörü başarılı sayılacaktır.			
Model Adı:		**İşlemin Adı:**	**Operatör Adı:**
Tarih	**Üretilen Adet**	**Kontrol Edilen Adet**	**Hatalı Sayısı**
1.			
...			
15.			
Not:			

Dikim Operatörü Eğitimi Düzey Belirleme Testi: Eğitime alınan dikim operatörlerinin eğitildiği işlemlerle ilgili bilişsel davranışlarını yoklayarak ölçmek için hazırlanmış bir testtir. Bu test, eğitimin uygulandığı 5 işlemle ilgili bilişsel bilgilere yönelik soruların cevaplanması şeklinde uygulanmaktadır. Tablo 7' de Dikim Operatörü Eğitimi Düzey Belirleme Testi verilmiştir.

Tablo 7: Dikim Operatörü Eğitimi Düzey Belirleme Testi

Dikim Operatörü Eğitimi Düzey Belirleme Testi
Açıklama: Bu test "Dikim operatörü eğitimi"nin "Bilişsel Davranışlarını" yoklayarak ölçmek üzere hazırlanmıştır. Soruları dikkatli okuyarak cevaplandırınız. Kısa cevaplı 10 sorudan oluşmuştur. Süre 30 dakikadır.
Amaç 1.1. Cekete göğüs cebi dikme işlemi yaparken dikkat edilecek noktalar nelerdir? Amaç 2.1. Cekete fermuar dikme işlemi yaparken dikkat edilecek noktalar nelerdir? Amaç 3.1. Kol takmada dikkat edilecek noktalar nelerdir? Amaç 4.1. Kola dirsek yaması dikmede dikkat edilecek noktalar nelerdir? Amaç 5.1. Kola manşet dikmede dikkat edilecek noktalar nelerdir?

Dick ve diğerleri (2001) *Öğretim Modelinin* değerlendirme araçları geliştirme aşamasında, yazılan özel hedeflere bağlı olarak değerlendirme araçları geliştirilir. Buna paralel olarak değerlendirme araçları, özel hedeflerde "öğrenenlerin yapabilme yeterlilikleri" olarak tanımlanan performansları ölçer. Hedeflerde tanımlananlar ile değerlendirme aşamasında beklenenler arasındaki ilişki, bu aşamanın temelini oluşturmaktadır (Esmer, 2018).

Bu araştırmada, işlemin uygulandığı makineyi öğrenme ve uygulamalı alıştırma çalışmalarının yer aldığı bir eğitim programı geliştirilmiştir. Eğitim, kaliteyi etkileyen kritik işlemlere yönelik olduğundan daha spesifik ve her işlem için en gerekli adımlar ve bilgiler üzerinde durulmuştur. Kumar A., ve Anand, A (2017), "Dikiş Operasyonları İçin Eğitim El Kitabı Hazırlama" adlı çalışmalarında ise zor beceri geliştirme adı altında dikiş makinesi ve parçalarını öğrenme, makine hız kontrolü alıştırması, ölçüm ve mesafe anlayışı, kumaş alıştırmaları, işlem alıştırmaları, sorun giderme ve bildirme gibi aşamaları bulunan çok detaylı bir eğitim programı ele alınmıştır.

Başka bir dikim operatörü eğitim programı; *Hızlı Bir Antrenman Metodu* olarak bilinen bir eğitim programıdır. Uluslararası bir hazır giyim danışmanı olan Paul Collyer, kağıt üzerinde hiçbir uygulama veya alıştırma yapılmadığında bu yöntemin kullanıldığını belirtmiştir. İkinci olarak, tüm kursiyerlere en baştan bir hedefin verildiğidir. Eğitim, hem ilk eğitim alanında hem de çalışması gerektiği bantta, uzman ve uygun eğitimli eğitmenler tarafından yapılmalıdır. Tüm eğitimler, kumaş parçaları üzerinde yapılmakta ve ilk etkinlikten itibaren operatörlerin hız ve kalite standartlarına uygun çalışması beklenmektedir. Böyle bir yöntemi uygulamak için, her bir operatöre ayrılan süreyi sağlamada, operatör/eğitmen oranının 3: 1'e düşürülmesi gerekmektedir (Sarkar, 2013). Bu çalışmada da görüldüğü üzere dikim operatörleri için uygulamalı eğitimin daha fazla yapılması gerektiği söylenebilir.

Sonuç ve Öneriler

Kalite her üründe olduğu gibi giyside de önemli bir faktör olduğundan, bu unsurun iyi yönetilmesi, daha kaliteli, daha hatasız ürün elde etmenin yolu olarak görünmektedir. Hazır giyim üretiminde yer alan giysilerin hatalı işlemlerinin önlenmesi, büyük çoğunlukta dikim bölümündeki operatörlerin hatalı üretimlerinin önlenmesiyle mümkün olmaktadır. Bu durumda, dikim operatörlerinin iş eğitim programlarıyla eğitilerek, yetkinliklerinin arttırılması gereğini ortaya çıkarmaktadır.

Bu araştırmada; işletmenin üretim grubundaki bir ceket modelinde kaliteyi etkileme derecesine göre belirlenen 5 işleme yönelik dikim operatörü iş eğitimi programı geliştirilmiştir. Dikim operatörü iş eğitimi programı; dikim operatörü eğitimi analiz tablosu, eğitim programının hedefleri, bilişsel hedefler ve davranışlar, psikomotor hedefler ve davranışlar, duyuşsal hedefler ve davranışlar, bilgi yaprakları, işlem yaprakları, tutum yaprakları ve ölçme araçları bilgilerini içerecek şekilde oluşturulmuştur.

Araştırma sonucunda; hazır giyim üretiminin önemli bir parçası olan dikim operatörlerinin eğitilmelerinde, yaptıkları işlemlerin kaliteyi etkilemesine göre kritiklik düzeyinin dikkate alınması gerektiği, eğitim programı oluşturulurken, işyerinin belirlediği standartlara göre hazırlanmış kalite kontrol talimatlarından yararlanılabileceği belirlenmiştir. Bir giysinin işlem adımlarının ürün kalitesini etkileme derecesine göre sınıflandırılıp, derecelendirilebileceği ve dikim operatörü yetkinliklerinin dikim operatörünün işlem bilme durumlarına göre sayısal olarak tespit edilip, belirlenebileceği ortaya çıkarılmıştır. Bunların sonucunda, işlemler derecelendirilip, dikim operatörleri yetkinlikleri belirlenerek eğitim programı planlanıp, oluşturulmuştur. İşlemler, kaliteyi etkileme derecelerine göre Birincil İşlemler (Kritik işlemler), İkincil İşlemler, Üçüncül İşlemler olarak sınıflandırılmıştır. Skarar (2013) çalışmasında; benzer bir yol izlemiş, bir gömlek imalat fabrikasındaki işlemleri A, B ve C olarak derecelendirildiğini belirtmiştir. Bu derecelendirmede; gömleğin yaka takması A sınıfı işlem olarak belirtilirken, roba kenar dikişi ve roba takmayı B sınıfı işlem olarak, cep veya manşet kenarı dikmek C sınıfı işlem olarak açıklanmıştır. Buradan, her işletmenin ürettiği giysilerin kalitesini etkileyen işlemleri, kendilerine göre belirleyebilecekleri sonucu çıkarılabilir.

Dikim operatörü iş eğitimi programında; eğitime alınan operatörlerin Kontrol Listeleri ve Düzey Belirleme Testleri yardımıyla değerlendirilebileceği belirtilmiştir. Kontrol listelerinin, eğitimin uygulamalı kısmının değerlendirilmesinde kullanıldığı, Düzey Belirleme Testinin ise eğitimin teorik kısmının değerlendirilmesinde kullanıldığı açıklanmıştır. Bundan sonra geliştirilecek Dikim Operatörü Eğitim Programlarında kalite eğitimlerine yer verilmesinin gerektiği söylenebilir. Ayrıca eğitim programı tasarlanmasında, eğitim analizinin yanı sıra öğrenen ve bağlam analizinin de yapılması gerektiği düşünülebilir.

KAYNAKÇA

Alkan, H. (2002). Kalitesizliğin Önemli Bir Boyutu: Maliyet Artışı (Orman Ağacı Fidanı Üretimine İlişkin Bir Değerlendirme). *Süleyman Demirel Üniversitesi, Orman Fakültesi Dergisi*. Seri: A, Sayı: 2, Yıl: 2002, ISSN: 1302-7085, 97-118.

Çetin, N. (2014). *Dikim Operatörüne Yönelik İş Eğitiminin Üretimin Kalite ve Verimliliğine Etkisi.* (Yayımlanmamış Doktora Tezi). Gazi Üniversitesi/Eğitim Bilimleri Enstitüsü. Ankara.

Çınar, C., Kılıç, Y. (2003). *Toplam Kalite Yönetimi (TKY) Eğitimi.* Ankara: T.C. Hava Kuvvetleri Komutanlığı 3. Hava İkmal Bakım Merkez Komutanlığı.

Dokuz Eylül Üniversitesi. (2019). *Toplam Kalite Yönetimi: Kalitenin Tanımı.* http://web.deu.edu.tr/inoviz/index.php/kalite (Erişim tarihi: 15 Kasım 2019).

Esmer, E. (2018). *Öğretim Tasarımında Bir Model: Dick, Carey ve Carey.* https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/411491 (Erişim tarihi: 10 Kasım 2019).

Göçer, E. (2011). *Konfeksiyonda Kumaş ve Model Çeşitliliğinin Üretimde Kalite ve Verimliliğe Etkisi.* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Çukurova Üniversitesi/Fen Bilimleri Enstitüsü. Adana.

Kumar, A., Anand, A. (2017). *Preparing A Training Manual for Sewing Operatives.* National Institute of Fashion Technology/Department of Fashion Technology. Mumbai. http://14.139.111.26/xmlui/bitstream/handle/1/626/Arpit_Akanksha.pdf?sequence=1 (Erişim tarihi: 8 Kasım 2019).

MEGEP. (2009). *Giyim Üretim Teknolojisi: Çift İğne Dikişi.* Ankara: Millî Eğitim Bakanlığı.

Ncert, (2019). *Production and Quality Control in the Garment Industry.* http://ncert.nic.in/textbook/pdf/lehe203.pdf (Erişim tarihi: 10 Kasım 2019).

Srivastava, N. A. and Chatterjee, A. (2014). Skills Requirement Analysis at The Production Floor in Ready Made Garment Industry, *Asian Journal Of Management Sciences & Education*, 23-34.

Sarkar, P. (2013). *Sewing Operator Training and Training Modules.* https://www.onlineclothingstudy.com/2013/05/sewing-operator-training-its-benefites.html (Erişim tarihi: 8 Kasım 2019).

Tre, (2014). *Hazır Giyim Endüstrisinde Kalite Kontrolün Amaçları.* http://tre.docdat.com/docs/835/index-57959.html (Erişim tarihi: 20 Ocak 2014).

Uçmuş, E. (2004). *Sürdürülebilirlik Verimlilik ve Bir Uygulama Çalışması.* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Balıkesir Üniversitesi/Fen Bilimleri Enstitüsü. Balıkesir.

Ünal, Z. B., Yakınol, E. Z. (2009). *Konfeksiyon İşletmelerinde Öğrenme ve Uyum Sürecinin İyileştirilmesine Yönelik Bir Araştırma.* Ankara: Hazır Giyim Sektöründe Eğitimden İstihdama Etkin Geçiş Ulusal Sempozyumu Bildiriler Kitabı.

International
Congress of Human Studies
Uluslararası İnsan Çalışmaları Kongresi ISBN:NNNN-NNNN

Migration and Civilization According to Ali Şeriati

Ali Şeriati'ye Göre Hicret ve Medeniyet

Murat Kobya*

Abstract

According to the Iranian thinker Ali Şeriati, the migration in the Qur'an is not only a historical event known as the migration of the Prophet and his companions from Mecca to Medina, but a general principle and judgment. As it is understood from the related verses, the emigration is an important principle of Islam, such as faith and jihad, and its interlocutors are all people who find truth, reach faith, feel the mission of correcting their communities or saving themselves. There is no civilization in human history that has not emerged following a migration. Even the first known civilization, all other civilizations that have developed one after another, belong to immigrants without exception. According to Şeriati, immigration transforms stationary people into mobile people; it transforms the human being under the

Özet

İranlı düşünür Ali Şeriati'ye göre Kur'an'da hicret, yalnızca Hz. Peygamber ve onun ashabının Mekke'den Medine'ye göç etmesi olarak bilinen tarihi bir olay değil, genel bir ilke ve hüküm olarak ortaya koyulmaktadır. İlgili ayetlerden de anlaşıldığı gibi hicret; İslam'ın, iman ve cihat ayarında önemli bir ilkesi olup, muhatabı; hakikati bulan, imana ulaşan, toplumlarını ıslah etme veya kendilerini kurtarma misyonunu hisseden tüm insanlardır. İnsanlık tarihinde bir göçü müteakiben ortaya çıkmamış hiçbir medeniyet yoktur. Bilinen ilk medeniyet de, tarih boyunca birbiri ardınca gelişen öteki medeniyetlerin hepsi de istisnasız göçmenlere aittir. Şeriati'ye göre göç, durağan insanı hareketli insana dönüştürür; sosyal, geleneksel ve doğal çevrenin bağı altındaki insanı, özgür ve çevresini inşa eden, hayat

* Murat Kobya, Dr. Öğr. Üyesi, Bolu Abant İzzet Baysal Üniversitesi İlahiyat Fakültesi, Felsefe ve Din Bilimleri Bölümü, Din Sosyolojisi Bilim Dalı, muratkobya@ibu.edu.tr

bond of the social, traditional and natural environment into a free and environment-building man, who changes his living conditions, dominates the nature, or in other words, makes civilization. According to Şeriati, there are five types of emigration in the Qur'an. These; individual emigration to protect their beliefs and values, social emigration for jihad and communal purposes, the emigration for communication, the emigration for research and investigation, and finally the emigration in which people live in their inner world.

şartlarını değiştiren, tabiata egemen olan, ya da bir başka deyişle medeniyet yapan insan haline dönüştürür. Şeriati'ye göre Kur'an'da hicretin beş türünden bahsedilmektedir. Bunlar; inancını ve değerlerini korumak için yapılan bireysel hicret, cihat için yapılan toplumsal sorumluluk içeren hicret, tebliğ amaçlı hicret, araştırma-inceleme amaçlı hicret ve nihayet insanın kendi iç dünyasında yaşadığı deruni hicrettir.

Keywords: Ali Şeriati, Migration, Civilization.

Anahtar Kelimeler: Ali Şeriati, Hicret, Medeniyet.

Giriş

Göç, çeşitli sebeplere bağlı olarak coğrafi bir alandan diğerine doğru gerçekleşen nüfus hareketliliği olgusudur. Sosyolojik bakış açısından göç, salt fiziksel bir hareketlilik olmanın ötesinde, birey ve toplumların hayatında derin izler bırakan toplumsal bir olaydır. Göç, gönüllü ya da zorlayıcı birtakım etkenlere bağlı olarak ortaya çıkabilir (Çelik, 2012, s. 297).

Sözlükte "terketmek, ayrılmak, ilgisini kesmek" anlamına gelen hecr (hicrân) mastarından isim olan hicret "kişinin herhangi bir şeyden bedenen, lisanen veya kalben ayrılıp uzaklaşması" demektir; ancak kelime daha çok "bir yerin terk edilerek başka bir yere göç edilmesi" anlamında kullanılır. Terim olarak genelde gayri müslim ülkeden İslam ülkesine göç etmeyi, özelde ise Hz. Peygamber'in ve Mekkeli Müslümanların Medine'ye göçünü ifade eder. Medine'ye göç eden müslümanlara muhacir, Hz. Peygamber'e ve muhacirlere yardım eden Medineli Müslümanlara da ensar adı verilmiştir (Önkal, 1998, s. 458).

İranlı düşünür Ali Şeriati'nin (1933-1977) göç ile medeniyet ilişkisi ve Kur'an'da hicret kavramına yönelik görüşlerini; gerek Din Sosyolojisi gerekse Göç Sosyolojisi çalışmaları açısından verimli olacağı kanaatiyle, ilgililerin dikkatine sunuyoruz.

1. Ali Şeriati'ye Göre Göç ve Medeniyet İlişkisi

Ali Şeriati'ye göre Kur'an'da hicret, yalnızca Hz. Peygamber ve onun ashabının Mekke'den Medine'ye göç etmesi olarak bilinen tarihi bir olay değil, genel bir ilke ve hüküm olarak ortaya koyulmaktadır. İlgili ayetlerden de anlaşıldığı gibi hicret; İslam'ın, iman ve cihat ayarında önemli bir ilkesi olup, muhatabı; hakikati bulan, imana ulaşan, toplumlarını ıslah etme veya kendilerini kurtarma misyonunu hisseden tüm insanlardır (Şeriati, 2018, s. 346 ve 363).

İnsanlık tarihinde bir göçü müteakiben ortaya çıkmamış hiçbir medeniyet yoktur. Bilinen ilk medeniyet de, tarih boyunca birbiri ardınca gelişen öteki medeniyetlerin hepsi de istisnasız göçmenlere aittir. Batıda bilinen ilk medeniyet otuz bin yıl önce Asya'dan Avrupa'ya göç etmiş olan "Kromanyon"lar tarafından kurulmuştur. Yine günümüzden üç bin iki yüz-üç bin beş yüz yıl kadar önce Hazar Denizi'nin doğusundan ya da Rusya'nın güney bölgelerinden aşağı kesimlere doğru göç eden Aryanlar; İran, Hint, Yunan ve Avrupa medeniyetlerini inşa etmişlerdir. Mezopotamya'da birbiri ardına kurulan Sümer, Akad, Babil ve Asur medeniyetleri de birer göçmen medeniyetidirler. Bugünkü Avrupa kavimlerinin tamamı da, istisnasız, göçmenler tarafından teşkil edilmiştir. Ve nihayet son medeniyet olan Amerika uygarlığı da Avrupalı göçmenlerin ürünüdür (Şeriati, 2018, s. 349-354 ve 360; Şeriati, 1998, s. 45).

Şeriati'ye göre göç, insanlık tarihini harekete geçiren motordur, durağan insanı hareketli insana dönüştürür; sosyal, geleneksel ve doğal çevrenin bağı altındaki insanı, özgür ve çevresini inşa eden, hayat şartlarını değiştiren, tabiata egemen olan, ya da bir başka deyişle medeniyet yapan insan haline dönüştürür (Şeriati, 2018, s. 363-364).

Ali Şeriati'ye göre; bir toplum değişmedikçe, temeli sarsılmadıkça, toplumsal ilişkileri başkalaşmadıkça, o toplumun yeni bir kültür ve medeniyet inşa etmesi mümkün değildir. Haçlı savaşları ile on dört ve on beşinci yüzyıllardaki keşif, coğrafya ve gezgin hareketinin Avrupa'da düşünce tarzının değişmesinde, Batı toplumlarının donuk ve taşlaşmış yapısının çözülmesinde temel etkenler olduğu tartışılmaz bir gerçektir. Haçlı savaşlarını diğer savaşlardan ayırt eden iki özellik vardır. Hıristiyan din adamları ile şövalye ve feodallerin kendi siyasi ve ekonomik çıkarları gereği, kutsal toprakları Müslümanlardan kurtarmak bahanesiyle kışkırttıkları çaresiz halk yığınları akın akın İslam coğrafyasına saldırdılar. Geldiler ama kimileri bütün ömrü boyunca kimileri de iki ya da üç-dört nesil Filistin'de, Suriye'de ve Anadolu'da kaldı. Bu, Haçlı savaşlarını diğer savaşlardan ayıran ilk özelliktir. Çünkü normalde savaş sonrası, düşman ülkesinde yerleşilip kalınmaz. Haçlı savaşlarının ikinci özelliği ise, savaşa katılanların profesyonel savaşçı olmayıp, Avrupalı Hıristiyan halkın tüm toplumsal kesimlerinden gelen sıradan bireyler olmalarıdır. Bu insanlar savaştan sonra İslam coğrafyasına yerleştiler, yerli Müslüman halkla tanışıp kaynaştılar, toplumsal ilişkiler kurdular, onların kültürünü, dini inançlarını ve düşünce tarzlarını öğrendiler ve sonra dönüp İslam medeniyetini Avrupa toplumuna aktardılar. Bu durum Haçlı savaşlarını bir tür göç olarak nitelendirmemize yeterli sebeptir. Dolayısıyla Haçlı savaşlarına, "Haçlı Göçü" ismini vermek daha doğru olacaktır. Kendilerinden daha üstün bir medeniyete aşina olan Haçlılar geri dönünce, düşünce ve yaşam tarzları değiştiği için, kendi toplumlarını değiştirmek istediler. İslam toplumunda düşünce ve din özgürlüğü olduğunu; onların cahilce taassuba, düşünce ve akılda merkeziyetçiliğe prim vermediklerini görmüşlerdi. Dolayısıyla ilk işleri kilisenin merkezi otoritesine ve feodalizme saldırmak oldu. Daha önce değişmez gördükleri kutsalları reddettiler, çürümüş toplumsal merasimleri yerle bir ettiler, ortaçağı aştılar ve yeni bir medeniyet inşa ettiler (Şeriati, 2018, s. 355-358).

Aslında Kristof Kolomb'dan önce Müslümanlar Amerika'yı keşfetmişti. Ali Şeriati bunun açık delilini, "Nüzhetü'l-Müştak fi Haraki'l-Afak" adlı bir kitapta tesadüfen bulduğunu belirtmektedir. Söz konusu kitapta, on ikinci yüzyılda Kuzey Afrika Müslümanlarından on iki kişinin, o zaman Müslümanların elinde olan Lizbon'dan hareket ederek Doğu Hint sahiline, yani Amerika'ya ulaştıkları kaydedilmektedir. Onların naklettikleri hatıralar, her bakımdan Kristof Kolomb ve Amerigo

Vespucci'nin kendi seyahatlerinde naklettikleri anılarının tıpatıp aynısıydı. Ama maalesef İslam medeniyeti duraklama sürecine girdiği için bu işin takipçisi olunamadı. Haçlı savaşlarından sonra Avrupa'da coğrafi keşifler ve seyyahlık hareketi başladı. Amerika bu dönemde keşfedildi. Afrika, Çin, Uzak Asya, Orta Asya, İran ve Hindistan Avrupalı gezgin ve göçmenler tarafından keşfedildi. Dolayısıyla, Avrupa'da yeni bir medeniyetin doğuşunu müjdeleyen Haçlı savaşları ve coğrafi keşifler etkenlerinin her ikisi de göçle alakalıdır (Şeriati, 2018, s. 359-360).

Ali Şeriati, gruplar ve toplumsal sınıfların psikolojisi üzerine yapılmış deneylerden bahseder. Bu deneyler; bireyin toplumsal hayat statüsünün, eğitiminin, ihtiyaçları ile toplumun nesnel şartları arasındaki ilişkilerin, hayatın maddi nimetlerinden yararlanma oranının, gördüğü güçlükler veya tattığı hazların; sadece düşünce tarzı, duyguları ve anlayış seviyesi üzerinde etkili olmakla kalmayıp, nesnelerin onun gözündeki maddi ölçekleri ve hatta algıladığı renkler üzerinde bile etkili olduğunu göstermektedir. Ortalama bir insan çevre şartlarının, tabiatın, toplumun, aile ortamının, eğitim ve öğretimin, tarihin, geçmişin ve kalıtımın ürettiği bir varlıktır. İşte bütün peygamberler, insanı bu şartların bağından kurtarmak için gelmiştir. Göç bu ilişkilere, tabiatın ve toplumun egemenliğine ve kalıtıma en büyük darbeyi indirir. Bu nasıl olmaktadır? Göç nasıl insan üzerinde bu kadar etkili olabilmektedir. Şeriati, bu durumu açıklamak için Fransız sosyolog Maurice Halbwachs (1877-1945)'in görüşlerinden yararlanmaktadır. O, toplumda her sınıfın, ruhsal ve duygusal bakımdan, görüş ve düşünce tarzı açısından nasıl diğer sınıflardan ayrıldığını ve insanın psikolojisinin içinde bulunduğu toplumsal şartlara hangi ölçüde bağlı olduğunu göstermiştir. Ona göre toplumlar ve bir toplumdaki sosyal sınıflar, geçmişte de günümüzde de, çalışma tarzları ve yaşam biçimlerine bağlı olarak sabit bir noktaya mıhlanmış gibidirler. Üretim biçimleri ve toplumsal ilişkileri, onların yapılarında pek fazla bir değişiklik meydana getiremez. Gerçekte bir toplum ya da sınıf toprağa bağlı olduğu ölçüde durağandır ve değişime kapalıdır. Bu kapalılık zinciri çözülmeksizin, durgunluk hareketliliğe dönüştürülmeksizin, klişe düşünceler ve yeknesaklık ortadan kaldırılmaksızın hiçbir toplumun bir medeniyet inşa etmesi ve kemale ermesi mümkün değildir. Avrupa'da son birkaç asırda yaşanan ilerlemelerin önemli sebeplerinden biri de; toprağa bağlı, durağan, değişime dirençli feodal yaşam tarzından kopuş ve dinamik, değişimci, yeni pazarlar peşinde koşan burjuva yaşam tarzına geçiştir. Toprağa bağlı feodalizm döneminde hareket, çeşitlilik ve girişim yoktur. Çiftçiyi ve tarım hayatını ifade eden bütün sıfat, kavram ve hatta isimlerin topraktan mülhem olduğu gerçeği, onun toprağa ve yere ne ölçüde bağlı olduğunun göstergesidir. Burjuva ise; eyleme, hareket, intikal ve yeni pazarlar bulma arayışına dayalı bir hayat tarzına mensup olduğundan; dinamik ve yenilikçi bir düşünce tarzına sahiptir (Şeriati, 2018, s. 366-372).

Ali Şeriati; ünlü İngiliz tarihçi Arnold Toynbee'nin (1889-1975) şöyle söylediğini aktarmaktadır: "Çevrelerini ve toplumlarını değiştiren büyük liderlerin hepsinin hayatlarında; toplumu terk etmek ve topluma geri dönmek şeklinde ifade edilebilecek iki aşama mevcuttur." İster peygamber ister filozof olsun, toplumlarını değiştirmiş olan herkes bu iki aşamadan geçmiştir. Bu kişi önce toplumdan uzaklaşıp inzivaya çekilir, on, yirmi, otuz yıl kadar başka bir ülkede yaşar. Sonra giden kişi olarak değil, yepyeni bir insan olarak geri döner; düşünce, toplum ve hayatı değiştirir. Hz. İbrahim de böyle bir aşamadan geçmişti. Hz. Musa da, malum kaza sonucu Mısır'ı terk etti. Hz. Musa toplumunu terk ederken Firavun'un sarayında yetişmiş bir gençti ama geri döndüğünde aynı Musa değildi. O; Firavun, Karun ve diğer statükocularla savaşa girişecek; toplumun geleneklerini, ilişkilerini, şeklini tamamen

değiştirecek bir kurtarıcı haline dönüşmüştü. Bizim Peygamberimizin de böyle bir tecrübesi vardır. Yirmi beş yaşından kırk yaşına kadar geçen süre, onun bedenen değil ama ruhsal olarak gaybet (kayboluş) dönemidir. Bu on beş yıllık inzivadan sonra o; düşünceleri yeniden inşa edilmiş, vahyin inebileceği bir ruha kavuşmuş, Arapların bütün batıl gelenekleri ve putlarına karşı öfkeyle ve kararlılıkla kıyam edecek ve bütün Arap toplumunu değiştirecek kudrete sahip bir irade kazanmış olarak geri döndü. İslam devletinin geliştiği Hz. Ömer zamanında, Hz Ali'nin teklifiyle Hz. Peygamber'in Mekke'den Medine'ye hicreti takvim başlangıcı olarak kabul edilmiştir (Şeriati, 2018, s. 374-376).

2. Ali Şeriati'ye Göre Kur'an'da Hicret

Şeriati'ye göre Kur'an'da hicretin beş türünden bahsedilmektedir. Birincisi; inancını ve değerlerini korumak için yapılan bireysel hicrettir. Bu, Ashab-ı Kehf örneğinde olduğu gibi sorumluluk sahibi olmayan ve toplumsal yükümlülüğü bulunmayan bireylerin hicretidir. İçinde bulundukları toplumdaki çürümeyi gören fakat bunu değiştirmeye imkânı olmayan kişilerin göç ederek iman ve insanlıklarını koruma çabasıdır (Şeriati, 2018, s. 378-379).

İkinci tür hicret ise, cihat amaçlı toplumsal sorumluluk içeren hicrettir. Burada, toplumu ıslah için yaptığı tüm çalışmaları başarısız olanların hicreti söz konusudur. Bunlar göçü tercih eder ve yeryüzünde münasip gördükleri bir noktaya hicret ederler ve oradan terk ettikleri topluma karşı cihat başlatırlar. Bu muhacirler toplumsal sorumluluk sahibidirler; dışarıdan, terk ettikleri toplumla, geleneklerle, toplumda mevcut hastalıklarla mücadeleyi başlatacaklardır. İslam Peygamberi bu tür hicretin en ileri örneğidir. O, on üç yıl Mekke'de, tevhit inancını yaymak için mücadele verdikten sonra, müşriklerin artan işkence ve saldırıları sonucunda göç etmek zorunda kalmıştır. Hicretin ikinci yılında Mekkeli müşriklerle savaşabilecek bir güce eriştiğini görüyoruz. Mekke'de Kureyş eşrafının işkencelerine maruz kalan Müslümanların, hicretin yedinci yılında Roma ve İran imparatorluğunu tehdit edebilecek bir güce ulaştıklarını görüyoruz (Şeriati, 2018, s. 379-380).

Hicretin bir diğer türü de insani misyonu yaymak için yapılan tebliğ hicretidir. Bu hicretin amacı imanı; zihinlere, kapalı çevrelere, ezilenlere, uzak toplumlara, dünyada hakikatle aralarına duvar çekilmiş olan insanlara tebliğ etmek ve ulaştırmaktır (Şeriati, 2018, s. 380).

Hicretin dördüncü türü ise Şeriati'nin bilimsel hicret olarak adlandırdığı araştırma-inceleme amaçlı hicrettir. İslam'ın; gitmek, dolaşmak, ufukları gezmek, yeryüzünde seyahat etmek üzerine mükerrer talimatları bilimsel araştırma içindir; yeni bir anlama, yeni bir bilinmeyene ulaşmak içindir; yani Kur'an'da anılan geçmiş kavimlerin çöküş sebeplerini bulmak içindir (Şeriati, 2018, s. 381).

Hicretin beşinci türü ise, insanın kendi iç dünyasında yaşadığı deruni hicrettir. Burada içinde bulunduğumuz bir hali, niteliği, sahip olduğumuz özellikleri terk etmek; yani var olduğumuz mahiyetten kurtulmak ve olmamız gereken insanın tarafına doğru gitmek söz konusudur (Şeriati, 2018, s. 383).

Sonuç

Ali Şeriati'ye göre Kur'an'da hicret, yalnızca Hz. Peygamber ve onun ashabının Mekke'den Medine'ye göç etmesi olarak bilinen tarihi bir olay değil, genel bir ilke ve hüküm olarak ortaya koyulmaktadır. İnsanlık tarihinde bir göçü müteakiben ortaya çıkmamış hiçbir medeniyet yoktur. Bilinen ilk medeniyet de, tarih boyunca birbiri ardınca gelişen öteki medeniyetlerin hepsi de istisnasız

göçmenlere aittir. Bir toplum değişmedikçe, temeli sarsılmadıkça, toplumsal ilişkileri başkalaşmadıkça, o toplumun yeni bir kültür ve medeniyet inşa etmesi mümkün değildir. Haçlı savaşları ile on dört ve on beşinci yüzyıllardaki keşif, coğrafya ve gezgin hareketinin Avrupa'da düşünce tarzının değişmesinde, Batı toplumlarının donuk ve taşlaşmış yapısının çözülmesinde temel etkenler olduğu tartışılmaz bir gerçektir. Bu iki etkenin her ikisi de göç ile ilişkilidir.

Ortalama bir insan çevre şartlarının, tabiatın, toplumun, aile ortamının, eğitim ve öğretimin, tarihin, geçmişin ve kalıtımın ürettiği bir varlıktır. Göç bu ilişkilere, tabiatın ve toplumun egemenliğine ve kalıtıma en büyük darbeyi indirir, durağan insanı hareketli insana dönüştürür, insanı mahpus olduğu üç zindandan; tabiat, toplum (çevre) ve tarihten kurtararak özgürleştirir. Kur'an'da bahsedilen beşinci tür hicret olan deruni, psikolojik ve irfani hicret ise; çevre, tabiat ve tarih bağlarından özgürleşmiş ruhun hicretidir. Bu hicretle birey, insanın kendisi olan dördüncü ve en çetin zindandan da necat bulacaktır (Şeriati, 2018, s. 384; Şeriati, 2017, s. 276).

KAYNAKÇA

Çelik, C. (2012). *Göç, Kentleşme ve Din.* Din sosyolojisi El Kitabı (edt. N. Akyüz ve İ. Çapcıoğlu), Ankara: Grafiker Yayınları, s.297-306.

Önkal, A. (1998). *Hicret.* TDV İslam Ansiklopedisi, C.17, İstanbul, s.458-462.

Şeriati, A. (1998). *İslam Sosyolojisi.* İstanbul: Birleşik Yayıncılık.

Şeriati, A. (2017). *İnsan.* Ankara: Fecr Yayınları.

Şeriati A. (2018). *Dünya Görüşü ve İdeoloji.* Ankara: Fecr Yayınları.

International
Congress of Human Studies
Uluslararası İnsan Çalışmaları Kongresi ISBN:NNNN-NNNN

Criminal People In The Stories Of Orhan Kemal

Orhan Kemal'in Hikâyelerinde Suçlu İnsanlar

Mehtap Demiröz Harman*

Abstract

The concept of crime and justice in Turkish literature are frequently mentioned. In almost every period of our literature, these two concepts have been questioned by our authors in their works. Orhan Kemal's stories of guilty people reflect the relationship between literature and law. Prison life and prisoners have an important place in both his novels and stories. Since the author's path often passes through the prison, he had the opportunity to get to know the people there and in his works he talked about them and the reasons that led them to crime.

According to Orhan Kemal, there are no bad people, there are people who worsened by the conditions. The author is against to blame only the individual for the action taken in the stories

Özet

Türk edebiyatında suç ve adalet kavramı sıkça değinilen konulardır. Edebiyatımızın hemen her döneminde bu iki kavram yazarlarımız tarafından, eserlerinde sorgulanmıştır. Orhan Kemal'in suçlu insanları işlediği hikâyeleri edebiyat ve hukukun ilişkisini yansıtır. Gerek romanlarında gerekse de hikâyelerinde hapishane hayatı ve mahkûmlar önemli yer tutar. Yazarın yolu da sık sık hapishaneden geçtiği için oradaki insanları yakından tanıma imkânı bulmuş, eserlerinde onlardan ve onları suça iten sebeplerden bahsetmiştir.

Orhan Kemal'e göre kötü insan yoktur, şartların kötüleştirdiği insan vardır. Yazar suçlu insanları ele aldığı hikâyelerde yapılan eylemden dolayı yalnızca bireyin suçlanmasına karşıdır.

* Mehtap Demiröz Harman, Öğretmen, Milli Eğitim Bakanlığı, mhtpdmirz@gmail.com

which he deals with the guilty people. Society's processes of pushing people to crime are given in the natural flow of events. However, the value judgements of the individual which are innate and fed by the environment in time, direct his actions.

There ara ciriticisms about the corrupt society and the justice system in the many stories of Orhan Kemal. His stories give insight into the lifestyle and value judgments of society. "72.Koğuş", "Revir Meydancısı Yusuf", "Ekmek, Sabun ve Aşk", "Çocuk Ali", "Necati", "Recep", "Nurettin Şadan Bey", "Santimci", "Katil", "Dünyada Harp Vardı" and "Bir Genç Münevver" can be given as examples of the stories dealing with the types of criminals.

In our study, the reflections of the criminal types in Orhan Kemal's stories will be examined and the values that push them to crime will be revealed in all aspects.

Keywords: Orhan Kemal, Story, Crime, Human, Society

Toplumun insanı suça itme süreçleri olayların doğal akışı içerisinde verilir. Bununla birlikte bireyin doğuştan getirdiği ve zamanla çevre tarafından beslenen değer yargıları da onun eylemlerini yönlendirir.

Orhan Kemal'in birçok hikâyesinde bozuk toplum yapısına ve adalet sistemine eleştiriler mevcuttur. Onun hikâyeleri, toplumun yaşam tarzı ve değer yargıları hakkında fikir verir. Suçlu insan tiplerini ele aldığı hikâyelere "72.Koğuş", "Revir Meydancısı Yusuf", "Ekmek, Sabun ve Aşk", "Çocuk Ali", "Necati", "Recep", "Nurettin Şadan Bey", "Santimci", "Katil", "Dünyada Harp Vardı" ve "Bir Genç Münevver" başlıklı hikâyeleri örnek gösterilebilir.

Çalışmamızda suçlu insan tiplerinin Orhan Kemal'in hikâyelerindeki yansımaları incelenecek, onları suça iten değerler bütün yönleriyle ortaya konulacaktır.

Anahtar Kelimeler: Orhan Kemal, Hikâye, Suç, İnsan, Toplum

1. GİRİŞ

1.1. ORHAN KEMAL'İN HİKÂYELERİNDE İNSAN

Orhan Kemal'in hikâyelerinde ele aldığı insanlar ait oldukları sosyal sınıf itibariyle ekonomik açıdan ve statü bakımından toplumun en alt tabakasında yer alan insanlardır. O ise bir aydın sorumluluğuyla bu insanlara sırtını dönmemiş, onların içindeki iyi tarafları bulup çıkarmaya çalışmıştır. Temel ihtiyaçlarını gidermekten yoksun, hayata tutunmaya çalışan bu insanlar suç işleme potansiyeli yüksek olan insanlardır.

Takiyettin Mengüşoğlu, insanın varlık koşullarından biri olarak 'değerleri duyması' şartını alır. İnsanın davranışlarını yönlendiren üç ana değer grubundan bahseder. Bunlar yüksek değerler, araç değerler ve davranış değerleri olarak gruplandırılır. Mengüşoğlu'na göre insan eylemlerini gerçekleştirirken sürekli bir tercih etme ile karşı karşıyadır. Bu doğrultuda sahip olduğu değerler kişinin

davranışlarını gerçekleştirmesinde itici bir güç konumundadır. Bireyin davranışlarında gözlenen sevgi, dürüstlük, masumiyet, şeref, adalet, hak, haksızlık, iyi ve kötü gibi nitelikler onun yüksek değerlerin yönlendirmesiyle eylemlerini gerçekleştirdiğini gösterir. Kıskançlık, menfaat, kuşku, fayda ve zarar gibi özellikler baskın ise o insanın davranışlarında araç değerlerin hâkimiyeti söz konusudur. Sonucu önceden hesaplanamayan ve günlük hayattaki otomatlaşan eylemler ise davranış değerlerin etkisiyle gerçekleşmektedir.[1]

1.2. ORHAN KEMAL'İN HİKÂYELERİNDE SUÇLU İNSANLAR

Türk edebiyatında suç ve adalet kavramı eserlerde sıkça ele alınan konulardandır. Buna bağlı olarak mahkûm tipleri de anlatılarda kendine bolca yer bulmuştur. Orhan Kemal de gerek romanlarında gerekse de hikâyelerinde bu türden suçlu insan tiplerine geniş yer vermiştir. Yaşadığı dönemde 'yabancı rejimler lehine propaganda ve isyana muharrik', 'hücre çalışması ve komünizm propagandası" gibi çeşitli suçlardan hapishaneye girip çıkan yazar, cezaevindeyken yakından tanıdığı, arkadaşlık yaptığı insanları sonradan eserlerinde işlemiştir. Hikâyelerini kendi ağızlarından duyduğu bu insanları okurlara tanıtarak, toplumun da özeleştiri yapmasını sağlamaya çalışmıştır. Birçok hikâyede suçlu olduğuna hükmedilip cezaevine atılmış insanların aslında toplum tarafından şu veya bu sebeplerle "suça itilmiş" olduğunu görmekteyiz.

Orhan Kemal'in hikâyelerinde ele aldığı suçlu insanların birçoğunun davranışlarını araç değerlerin yönlendirmesiyle gerçekleştirdiğini görmekteyiz. Hapishanede ezilen, haksızlığa uğrayan, şiddet gören, emekleri sömürülen, kimseye hayır diyemeyen, dilenen, dolandırıcılık yapan, daha fazla kazanma hırsıyla kumar oynayan, uyuşturucu kullanan bu insanların en büyük ortak noktası yoksul ve gariban olmalarıdır. Dolayısıyla hayatta kalabilmek, yaşam şartlarını bir nebze iyileştirebilmek adına önce kendilerini düşünmeleri ve buna bağlı olarak zaman zaman bencilce davranmaları sık rastlanan bir durumdur.

Bireyin davranışlarını anlama üzerine yapılan çalışmalarda insanın kötülüğü doğuştan getirmediği, yaşantılarının ve çevrenin onun davranışlarını şekillendirmede önemli etkileri olduğu bugün bilinen bir gerçektir.[2] Orhan Kemal de insanın davranışlarını belirleyen, yöneten değer duygusunun oluşmasında toplumun rolüne şu sözlerle değinir:

> "*Romanlarımdaki iyimserlik bana halkımızı yakından, çok iyi tanımaktan geliyor. Daha açıkçası ben halkın kendisi, bir parçasıyım. Onun için yakından görüyor, biliyorum ki en kötü insanın bile iyi bir yanı var. Daha açıkçası, en kötü insanı içinde yaşadığı toplum yaratıyor, onun için bizim bulunduğumuz toplumun değil, dünyanın gelecekte düzene gireceğini, düzenli toplum insanlarının da çok mutlu olacağına inanıyorum.*"[3]

Görüldüğü üzere Orhan Kemal'e göre kötü insan diye tabir ettiğimiz suçlu insan yoktur, toplum tarafından suça itilmiş insanlar vardır. Bu sebeple yapılan eylemden dolayı yalnızca bireyin cezalandırılması da tartışılması gereken bir durumdur. Toplumun payının görmezden gelinmesi suç diye adlandırdığımız eylemlerin sayısını azaltmaz, bilakis artırır. Aç kalan bir insanın bir somun ekmek çalması yazara göre suç olmamalıdır. Onun hikâyelerinde evlilik ya da şöhret olma vaadiyle kandırılan,

[1] Takiyettin Mengüşoğlu, *İnsan Felsefesi,* Doğu Batı Yayınları, Ankara 2015, sf. 160.
[2] Alfred Adler, *İnsanı Tanıma Sanatı,* (Çev. Kâmuran Şipal), Say Yayınları, İstanbul 2018, s. 66.
[3] Ali Eralp, *"Orhan Kemal'le Bir Konuşma",* Ortam Yayınları, İstanbul 10.02.1965, s. 12.

istismar edilen, tecavüze uğrayan genç kızların acı bir tecrübeyle de olsa dişiliklerini fark ettiklerini, daha sonra bunu erkeklere karşı kullandıklarına şahit oluruz. Burada onları fuhşa sürükleyen de fahişe diye suçlayan da aynı toplumdur. Öyleyse yalnızca fahişelik yapan kadını değil, onu bu şekilde davranmaya iten ataerkil düzeni de sorgulamak ve eleştirmek gerekir.

Orhan Kemal'in ele aldığı insanlar o kadar zor şartlarda yaşama tutunmaya çalışırlar ki, bazılarına hapishane ortamı dahi konforlu gelebilmekte, cezaevine düşmek için can atmaktadır. Onlar kışın soğuktan koruyacak ve kendilerine bir kap yemek verecek bir ortama hasrettirler. Bunun yüzden hikâyelerde ufak tefek de olsa ya birine hakaret ederek, ya bir kavgaya sebep olarak hapishaneye girmenin yollarını arayan çocuk kahramanlar görülür.

1.2.1. 72. Koğuş

Orhan Kemal'in konusunu ve kişilerini hapishane hayatından alan bu hikâyesinde birbirinden farklı nitelikte çok sayıda insan göze çarpar. Bunlardan ilki ve başkahraman olan Kaptan lakaplı Rizeli bir mahkûmdur. Hiç görmediği babasını öldüren kanlılarını öldürerek hapse düşmüştür. Kan davası gibi bir geleneğin var olduğu bir toplumda doğmuş olması onu suçlu yapmaya yetmiştir. Rizeli Ahmet Kaptan, hapisteyken bir gün annesinin öldüğünü ve kendisine iyi miktarda para kaldığını öğrenir. Bu duruma kendisinden çok arkadaşları sevinir. Hapishane ortamının kötü koşullarını düşününce bu durum da normal karşılanabilir. Soğukta üşüyerek ve açlık çekerek sefil bir yaşam süren mahkûmlar gelecek olan bu paradan nasiplenmenin derdindedir. Ahmet Kaptan ise annesinin ölümüyle büyük bir üzüntü yaşar. Hikâyede anlatıcı onun bu durumunu şu cümlelerle aktarır:

"*Kaptan duymuyordu. İçinde anası, yıllar yılı Rize'nin bilmem ne köyünde unuttuğu kırış kırış anası…*"[4]

Durumu kabullenip parayı aldığında ise kendinin de içlerinde bulunduğu 72. Koğuş'taki mahkûmlara büyük bir ziyafet çeker. Koğuşun bütün ihtiyaçlarını giderir. Hapishane ortamında kumar oynama oldukça yaygın bir gelenektir. Daha fazla kazanmanın yolunu şans oyunlarında arayan mahkûmlar ne yapıp edip Ahmet Kaptan'ı da kumar oynamaya ikna ederler. Şansı yaver giden kaptan başlarda gayet güzel paralar kazanır. Onun yumuşak kalpli ve merhametli karakterinin farkına varan işgüzar mahkûmlar ondan faydalanmanın, onun zaaflarını kullanmanın yollarını ararlar. Bobi lakaplı cezaevi meydancısı mahkûm Kaptan'dan ayrıca para koparabilmek için onun kadınlar koğuşundaki Fatma isimli çamaşırcı kadına ilgisini kullanır. Bir müddet onun ağzından mektuplar yazarak Kaptan'dan bahşiş koparır. Bu mektuplaşmalardan Fatma'nın haberi dahi yoktur. Kaptan ise Fatma'nın hayaliyle yatıp kalkmaktadır.

Bir gün Fatma'nın cezaevinden çıktığını öğrenir ve kendisi de günlerce koğuşun penceresinden gökyüzüne bakarak af çıkmasını bekler. Fatma'dan mektup alamayınca aşk acısından meczuba dönen Kaptan kumarda da kaybetmeye başlar. Varını yoğunu tüketir. Kaptandaki para azalmaya başlayınca etrafına toplanan kalabalık da giderek azalır. Hikâyenin sonunda onun koğuşun pencere demirlerine sarılmış ve soğuktan donmuş halde öldüğü anlatılır.

Hikâyede mahkûmların kendisiyle parası için arkadaşlık kurduğunu anlamasına rağmen Ahmet Kaptan'ın onlar arasında hiçbir ayrım yapmadığını, elinde avucunda ne varsa arkadaşlarıyla paylaştığını

[4] Orhan Kemal, *72. Koğuş,* 28. Baskı, Everest Yayınları, İstanbul 2014, s. 12.

görmekteyiz. Zaten Kaptan'ın akıbeti, bir kadına duyduğu aşktan ötürü kendini kaybetmesi vs. onun davranışlarında aşk, bağlılık, fedakârlık gibi yüksek değerlerin etkili olduğunu gösterir. Kendisinin olan parayı bencillik yapmadan arkadaşlarıyla paylaşabilmesinden, davranışlarında kendi çıkarlarını gözetmediği anlaşılır. Orhan Kemal, Kaptan lakaplı karakterde son derece kötü bir ortamda iyi kalmaya, insanlara iyilik yapmaya çalışan bir insanı çizmiştir. Yazarın onu betimlerken kullandığı şu cümleler Kaptan'ın diğer mahkûmlardan farkını ortaya koyar niteliktedir:

> "*Azarlanmaktansa kurşun yemeye razıydı. Öteki koğuş arkadaşları gibi değildi o. onlar her gün birkaç sefer çağrılırlar, sırasına göre küfür yer, enselerini kaşıyarak arsız arsız gülerlerdi. Ne olacak, iki paralık hırsızlardı alt tarafı. İçlerinde cami kurşunu, hatta tavuk çalanlar vardı. Kendisini kim nasıl bir tutabilirdi onlarla? Kan gütmekten gelmişti o. yıllarca önce babasını liman kahvesinden çıkarken vuranların amca oğullarını vurmuş, yüzünü olsun tanımadığı babasının öcünü almıştı. Onu hiç kimse "İki paralık hırsızlarla bir tutamazdı!*"[5]

Buna mukabil hikâyede yer alan diğer kahramanlar Bobi, Kaya Ali, Berbat gibi mahkûmlar Kaptan ile çıkarları için arkadaşlık yapan ve onun parası bittiğinde etrafından ayrılan tiplerdir. Birçoğu hırsızlık gibi suçlardan hapis yatan bu insanların davranışlarında bencillik, menfaatperestlik gibi araç değerlerin etkisi gözlenir. Onlar için dostluk, bağlılık vb. değerlerin hiçbir geçerliliği yoktur. Parasız kaldığını anlayınca Kaptan'ın kıyafetlerinden yatağına kadar elinden almaktan çekinmezler.

Sonuç itibariyle yazar bu eserde suçlu insan profillerini başarıyla ve son derece gerçekçi bir biçimde ele almıştır. Ne olduğundan fazla yüceltmiş ne de fazla yermiştir. Her insanın içindeki iyiyi de kötüyü de ortaya koymaya çalışmıştır. Kaptan isimli karakter her ne kadar etrafındaki kişilere yardımcı olup, paylaşımcı bir kişiliğe sahip olsa da kumar konusunda etrafındakilere karşı koyamamış ve zaaflarının kurbanı olmuştur. Bu durum yazarın kahramanlarına karşı takındığı gerçekçi tutumun bir yansımasıdır.

1.2.2. Revir Meydancısı Yusuf

Hikâyede çobanlık yapan Yusuf isimli bir gencin cezaevindeki durumu anlatılır. Yusuf, bir gece koyunlarını çalmaya gelen hırsızı öldürmüştür. Bu nedenle cezaevine düşmüştür. Burada ise oldukça gariban, herkes tarafından ezilen biridir. Gelenin gidenin emir verdiği Yusuf, kimseye itiraz edemez. Yatağında uyurken kendisini rahatsız eden tahtakurularını temizlemek istemektedir. Ama gün boyu kendisine gelen emirleri yerine getirmekten buna bir türlü fırsat bulamaz. Her çağrıldığı yere koşması, buna rağmen aşçıdan gardiyana herkes tarafından azarlanması onun haksızlığa uğradığını gösterir. Bütün derdi yatağındaki tahtakurularını temizleyebilmek olan Yusuf bu yönüyle yüksek değerlerden yana tavır takınarak davranışlarını gerçekleştirmektedir.

Yazar eserde Yusuf'un kişiliği ile ilgili derin analizler yapmaz. Onun kendisine kızanlara karşı söylenmelerine yer verir. Adam öldürmekten hapse düşmüş bir gencin, çok basit bir işi bile fırsat bulup yapamaması okurları cinayeti nasıl işleyebildiği hakkında düşündürür.

[5] Orhan Kemal, *a.g.e.,* s. 5.

1.2.3. Ekmek, Sabun ve Aşk

Konusunu cezaevinde yatan mahkûm bir kadın ile ona âşık olan genç gardiyan Galip'in aşkından alan hikâyede birbirinden oldukça farklı iki karakter ele alınır. Anlatıcı gardiyan Galip ile muhabbeti olan biridir. Onların mektuplaşmalarını ve dünyaya bakışlarını okura yansıtır. Galip masumane duygularla kadına âşık olan, kitaplarda aradığı aşkı bulduğu sanan saf bir delikanlıdır. Anlatıcı onun kişiliğini şu cümlelerle okura aktarır:

> "*Hapishanede Galip isminde, genç bir gardiyanımız vardı. Günün her saatinde, hapishanenin neresinde olursa olsun, elinde aynayla tarak, saçlarını tarardı. Briyantinden vıcık vıcık kumral saçları dalgalıydı. Onda umumiyetle mahcup bir hâl, bir konservatuvar talebesi havası vardı. Bir tayyare gediklisinden ucuza düşürdüğü mavi pardesüyü bozdurup üzerine göre yaptırmıştı. Odaya uygun değildi ama bu biçim onu büsbütün sevimlileştiriyordu, güzel bir konservatuvar talebesi kadar*!"[6]

Kadın ise cezaevinin kötü koşullarında hayat tutunmaya çalışan, Galip'in kendisine olan aşkını yazdığı mektuplara bir somun ekmek, bir kalıp sabun isteğini içeren mektuplar yazan biridir. Kadının kişiliğini ise mektuba yazdığı şu cümleler ele verir:

> *"Beni ciddi olarak sevdiğini anlayayım ki, bana bir kalıp sabunla iki somun gönder!"*[7]

Her iki kahraman da kendi şartları içinde mazur görülebilir. Orhan Kemal'e göre gardiyanlık yapan biri de aslında mahkûm gibidir. Yaşamını onların içinde ve dört duvar arasında yaşayan bir insanın huzuru kitaplarda, aşkta araması gayet tabiidir. Buradan yola çıkarak diyebiliriz ki davranışlarına aşkın hâkim olduğu Galip, yüksek değerlerin yönlendirmesiyle eylemlerini gerçekleştirmektedir. Statü ve ekonomik koşullar bakımından kendisinden hayli düşük birine bağlanabilmesi hayata dair önceliklerinin maddiyat ve çıkar olmadığını göstermektedir. Kadın ise fiziksel ihtiyaçlarını gidermenin derdindedir. Galip'in ona kurduğu romantik cümlelerden ziyada kendisine gönderdiği bir somun ekmek, bir kalıp sabun onu mutlu etmektedir. Davranışlarında araç değerlerin baskın olduğunu söylenebilir.

1.2.4. Çocuk Ali

Orhan Kemal'in bu hikâyesinde haksız yere hapse atılan çocuk yaştaki Ali'nin hikâyesi anlatılır. Köyde orman yakılır. Jandarma olayı soruşturmaya gelince de köyde dul olan Ayşe isimli kadına biraz para vererek on iki yaşındaki oğlu Ali'nin suçu işlediğini söyletirler. Böylelikle yaşı küçük olduğu için Ali hapse atılır. Anlatıcı cezaevindeyken tanıdığı Ali isimli bu çocuğun masumiyetini okurlara tanıtır. Ali, annesinin aldığı para karşılığında kendisini kurban etmesine rağmen hapiste bile onu düşünmektedir. Anlatıcı onun iyi kalpliliğini kendi ağzından şu cümlelerle okura gösterir:

> "*Arada anensini hatırladıkça, yüreğinde bir sızı duyuyor,* "*Fıkara anam.. Domuzlaa mısılaı peyşan edecek*!" *diye aklından geçiriyordu.*"[8]

---

[6] Orhan Kemal, *Ekmek Kavgası,* Everest Yayınları, İstanbul 2014, s. 22.
[7] Orhan Kemal, *a.g.e.,* s. 25.
[8] Orhan Kemal, *a.g.e.,* s. 108.

Kendisine yapılan haksızlığın farkında bile olmayan Çocuk Ali bu haliyle davranışlarında yüksek değerlerden yana tavır takınmaktadır. Annesinin Ali'ye iftira atılmasına ses çıkarmaması yine olayın toplumsal boyutunu gösterir. Fakirlik, muhtaçlık bu durumu kabullenmesine neden olur. İnsanların ihtiyaçlarından yararlanmak insanlık onuruna aykırı düşen bir durumdur ve maalesef bu hikâyede tamamen bu durum yaşanmıştır. İnsanlar yoksulluktan, para karşılığı suç üstlenmek zorunda kalır ki bu da toplumun ayıbıdır. İnsanca yaşam şartları sağlansaydı şayet anne böyle bir teklifi kabul etmeyecek, Ali de henüz çocuk yaşta hapse düşmeyecekti. Yazar, bu olay üzerinden kurumlardaki işleyişin düzensizliğine de gönderme yapmaktadır[9].

1.2.5. Necati

Hikâyenin başkahramanı olan Necati adlı mahkûm da Orhan Kemal'in hapishanede tanıdığı biridir. Hırsızlıktan hapse mahkûm olan Necati, anlatıcı olan yazardan ve Şair Nazım'dan sık sık kitaplar alıp okuyan biridir. Bu durum diğer mahkûmlar ve başgardiyan tarafından tuhaf bulunur ve Necati'yle alay etmelerine neden olur. İlkokul terk bir mahkûmun bu kadar kitap okuması ve yazarla olan dostluğu onlara gülünç gelir. Necati ise onlara aldırmayarak yazarın ve Nazım'ın kendisine verdiği kitapları okuyarak, kendini geliştirmektedir. Bir gün Adanalı Duran isimli bir mahkûmla küfürlü konuşma yüzünden tartışıp iş kavgaya varınca olay savcıya yansır ve Necati hücre cezası alır. Kendisine duyulan asıl öfkenin nedeni Şair Nazım ve yazar Kemal ile olan dostluğudur. Haksızlığa uğrayan biri konumunda olan Necati'nin davranışlarında bilgiye, sanata ve edebiyata verdiği önemi de göz önünde bulundurarak yüksek değerlerin hâkim olduğu söylenebilir.

Necati hapishanede tanıdığı aydın kişiler sayesinde orayı kendisi için adeta bir okula çevirir. Bu yönelimi onun iyi olma, doğruya ulaşma isteğinin bir tezahürüdür. Sanatçı da her ne kadar bir hırsız da olsa Necati'nin içindeki iyi tarafları göz önüne çıkarmaya çalışır.

1.2.6. Recep

Hikâyenin kahramanı Recep isimli köylü bir delikanlıdır. Köyde işlediği bir cinayet sebebiyle hapse düşmüştür. Anlatıcıyla da yolu cezaevinde kesişir. Anlatıcı sayesinde okuma yazmayı söker. Hayata dair, iyi insan olmaya dair umutları yeniden canlanır. Okumayı yazmayı söktükten sonra, eğitim hayatına devam edeceğini ve doktor olacağını söyler. Amacı annesini mutlu edebilmektir. Yazar onun kişiliğini kendi ağzından şu cümlelerle okura yansıtır:

> "*Kazanınca onbaşılığı, çıkarttırıp tasvirimi, salacam fıkara anama. Vardı bizim köyde bir kızan, kazanmış onbaşılığı, salmıştı tasvirini anasına. Bakar bakar ağlardı fıkara kadın, ama sevincinden! Demek pişirirsem sıhhiyeliği, olabilirim askerde onbaşı?*"[10]

Hapishane ortamını kendisi için bir okula çeviren bu gariban delikanlının davranışlarında kendisinden önce annesini düşünmesini göz önünde bulundurarak fedakârlık gibi yüksek değerlerin etkili olduğu söylenebilir.

---

[9] Kuş, Duygu, "Orhan Kemal"in Öykülerinde Suç ve Çocuk", Hece Dergisi Orhan Kemal Özel Sayısı, Sayı:205, Ankara, Ocak 2014, s.333-337

[10] Orhan Kemal, *a.g.e.,* s. 92.

Yazar bu hikâyede Recep'in işlediği cinayete rağmen onun kişiliğinin olumlu taraflarını okura göstermek ister. Bu da onun her kötü insanın içinde var olduğuna inandığı iyi tarafları bulup çıkarma düşüncesiyle örtüşür. Zira burada Recep'in kendi kendini eğitmek, geliştirmek istemesinden onun geleceğini tekrar ve daha farklı şekillendirmek istediği sonucunu çıkarabiliriz. Recep'in bu tutumunun diğer mahkûmlar tarafından da destek bulması, onların da aslında tamamen kötü olmadığını, iyi olan güzel olan davranışları desteklediklerini göstermesi bakımından önemlidir.

1.2.7. Nurettin Şadan Bey

Orhan Kemal'in bu hikâyesinde ele aldığı Nurettin Şadan Bey adlı karakter düşünce suçundan hapse mahkûmdur. Bir sohbet sırasında memurlar hakkında kullandığı ifadeler "Türklüğe hakaret" suçundan yargılanmasına ve hapse girmesine neden olmuştur. Bununla birlikte hapishane içindeki ukala ve kendini beğenmiş tavırları onun davranışlarında araç değerlerin mutlak hâkimiyetini gözler önüne serer. Avrupa'da tahsil görmüş olmakla, Almanca bilmekle, yabancı şairlerden şiirler okumakla kendini diğer mahkûmlardan üstün gören ve hapishanede çalışan doktordan cezaevi müdürüne kadar herkese üstünlük taslayan, ayrıcalıklı muamele bekleyen bu insan yalnızca kendi çıkarlarını düşünen bencil biridir. Anlatıcı onun kişiliğini şu cümlelerle okurun dikkatine sunar:

> "*Nurettin Şadan Bey daha ciddi, "Beyler," dedi, "ben tahsilimi Almanya'da ikmal etmiş bir hukuk doktoruyum! Geldiğim hapishanede bilhassa şu şayanı esef manzaraya şahit oldum ki, halk, yani aşağı tabaka, politika, hem de yüksek politikayla meşgul oluyor. Tasavvur buyurun, halk ve yüksek politika! Bakkal, çakkal, fırıncı, garson, kundura boyacısı şu bu ve yüksek politika! Bu cahiller güruhu, ahvali hazıra ve bilhassa gelecek hakkında yorumlar beyan ediyor, sizi de bütün gördü ve bilhassa geniş araştırmacı hususiyetlerinize rağmen, kendisiyle aynı seviyede görerek, kendi fikirleriyle hemfikir kılmaya çalışıyor*!"[11]

Hikâyenin yazıldığı dönem şartları da göz önünde bulundurulacak olursa Türk toplumunda Alman hayranlığının etkili olduğu yıllar olduğu görülür. Hikâyede zengin, ukala ve kendi köklerine yabancı bir entelektüelin hapishanedeyken Anadolu insanı karşısında düştüğü trajikomik haller anlatılır.

1.2.8. Santimci

Hikâyenin başkahramanı Santimci lakaplı, Süreyya adında bir gençtir. Kız arkadaşı yüzünden Celal isimli bir genci falçatayla yaralayarak tutuklanmıştır. Adliye koridorunda anlatıcıyla karşılaşınca kendini oldukça cesur ve kahraman edasıyla tanıtır. Oysaki yaraladığı genç olan Celal'den ve onun akrabaları tarafından öldürülmekten çok korkmaktadır. Anlatıcıya karşı ise tam tersi bir psikoloji geliştirerek kendini tanıtmıştır. Duruşma zamanı Celal'i görünce adeta ona yalvarmış, karşısında korkudan titremiştir.

Her insan her zaman kendisine yönelebilecek saldırılara karşı içinde bulunduğu ruh haline göre bir savunma mekanizması geliştirir. Bu hikâyede Süreyya isimli gencin anlatıcıya kendisini olmak istediği kişi gibi tanıtması da bir tür savunma mekanizması olarak yorumlanabilir. Yalan söylemesi, kendini olduğundan farklı gösterme çabaları da, onun davranışlarında araç değerlerin baskın olduğunu göstermektedir.

[11] Orhan Kemal, *Grev,* Everest Yayınları, İstanbul 2007, s. 17.

1.2.9. Katil

Anlatıcının adliye koridorlarında tanıştığı Mustafa adlı genç, rekabet yüzünden en yakın arkadaşı olan Haydar'ı öldürmüştür. Haydar, onun yanına dükkân açınca iki eski dost, düşman olmuşlardır. Araya menfaat duygusu girince birbirlerine düşmanca hislerle yaklaşmışlardır ve bu durum birisinin ölümüyle sonuçlanmıştır. Mustafa, mahkemede pişman olduğunu söyler fakat pişmanlığın sebebi katil olmaktan değil, Haydar'ın yakınları tarafından öldürülme korkusundan kaynaklanmaktadır. Anlatıcı ise her ikisinin de geride kalan ailelerine üzülmektedir.

Mustafa'nın arkadaşı Haydar'ı öldürürken de, mahkemede pişman olduğunu söylerken de davranışlarına etki eden faktör çıkar duygusudur. Araç değerlerin yönlendirmesiyle hareket ettiği görülmektedir. Arkadaşını öldürmesinde kıskançlık duygusu, pişman olduğunu söylemesinde de hapisten çıkarak ölüm tehlikesinden kurtulmak arzusu etkilidir.

1.2.10. Dünyada Harp Vardı

Orhan Kemal'in otobiyografik özellikler taşıyan bu hikâyesinin başkahramanı, yazarın hapishanedeyken tanıdığı Selahattin Bey adlı zengin ve yaşlı bir adamdır. Karaborsacılık yaparak geçimini sağlayan bu adamı anlatıcı, dış görünüş itibariyle Adolf Hitler'e benzetir. Selahattin Bey bir gece gittiği barda Yahudi bir adamı öldürmüş ve hapse düşmüştür. Kendisinden otuz beş yaş küçük Gürcü bir karısı vardır. Hapishanedeyken en çok onu özlemektedir. Zaman itibariyle ikinci dünya savaşı yıllarında geçen hikâyede savaş ortamının getirdiği yoksulluk, cezaevi koşulları bütün gerçekliğiyle okura yansıtılır. Mahkûmlar açlıkla ve soğukla mücadele ederler. Bununla birlikte kumar, esrar gibi her türlü kötü alışkanlık da cezaevinde hüküm sürmektedir. Yazar bu durumu hikâyesinde şu cümlelerle ifade eder:

"*Dünyada harp vardı, cezaevinde açlar, çıplaklar yarım somun, bir esrarlı sigara için cana kıyıyorlardı…*"[12]

Selahattin Bey varlıklı biridir. Başlarda cezaevi ortamına dirense de zamanla esrarlı sigaraya, sonrasında da kumara bulaşarak mahkûmlara ayak uydurmuştur. Bununla birlikte kumar yüzünden bütün servetini kaybetmiştir. En son genç karısıyla yaşadığı ilk geceden hatıra kalan yastığı dahi satmak zorunda kalır. Hikâyenin başından itibaren davranışlarında bencilliğin hâkim olduğu Selahattin Bey, araç değerlerin yönlendirmesiyle eylemlerini gerçekleştirmektedir. Hikâyenin diğer kahramanları olan mahkûmların davranışlarında araç değerlerin etkili olması kaçınılmazdır.

1.2.11. Bir Genç Münevver

Orhan Kemal'in vefatından sonra oğlu Işık Öğütçü tarafından çeşitli süreli yayınlardan derlenerek oluşturulan Orhan Kemal Unutulmuş Öyküler adlı kitabında yer verilen bu hikâyede yazar, siyasî mahkûm olan bir genci okura tanıtır. Yazar, insanların samimiyetsizliklerine dayanamayan bu aydın gencin kişiliğini şu cümlelerle aktarır:

[12] Orhan Kemal, *Yağmur Yüklü Bulutlar/Dünyada Harp Vardı,* 6. Baskı, Everest Yayınları, İstanbul 2010, s. 300.

> "*Minnet etmek! Zaten ben ömrümde kimseye minnet etmedim. Bence minnet etmek esarettir. Ben hapise girdim. Fakat esir olmadım. Esaret kalabalıktadır. Ben tek başıma yaşamak istiyorum. Bir ilk orman insanı gibi.*"[13]

Bu gencin akıbeti ne yazık ki intihar ile sonuçlanmıştır. Ölümünden önce söylediği son sözler ise onun psikolojisini yansıtır niteliktedir: "*Zaman ve mesafe yoktur.*"[14] Yazar hikâyenin sonuna not düşerek bunu bir mahkûmun not defterinden alıntıladığını belirtir. Bu durum eserin inandırıcılığını artırmakta ve yaşanması muhtemel bir hikâye izlenimi doğurmaktadır. Gencin minnetsiz duruşu ve esarettense yaşamını sonlandırması davranışlarında gururun etkin olduğunu, dolayısıyla yüksek değerlerin etrafında eylemlerine şekil verdiğini göstermektedir.

Sonuç

Orhan Kemal'in hikâyelerinde ele aldığı suçlu insanların genel özelliği yoksul ve çaresiz olmalarıdır. Topluma bakan yönü itibariyle fakirlik onları suça yönlendirmiştir. Daha fazla kazanma hırslarını tetiklemiş ya da para karşılığında suçu üstlenmelerine neden olmuştur. Davranışlarında kişisel menfaat duygusunun ön planda olduğu bu insanların büyük çoğunluğu araç değerlerin yönlendirmesiyle eylemlerini gerçekleştirmektedir.

Yazarın hikâyelerinde yer verdiği mahkûm tipleri iki farklı eğilim gösterir. Ya cezaevi ortamının şartlarına ayak uydurup kendilerini kumara, uyuşturucuya kaptırırlar ya da cezaevini bir krizi fırsata çevirme aracı olarak görüp okumanın, kendini geliştirmenin yollarını ararlar. Yazarın hikâyelerinde her iki tip mahkûma da yer verdiğini görmekteyiz. Bu bağlamda "72. Koğuş" ve "Dünyada Harp Vardı" başlıklı hikâyelerinde yer verdiği kahramanlar diğer mahkûmlara uyup sağlayıp kişiliklerinden ödün verirken, "Necati" ve "Recep" başlıklı hikâyelerin kahramanları şartlara direnerek, yapılan alaylara aldırmayıp okumanın yolunu tutarak hapishaneyi okula çevirirler.

Sanatçının 'adembabalar' ya da 'mahpuslar' olarak nitelediği bu insanlar cezaevinin en asgari yaşam imkânları içinde hayatta kalmaya çalışmaktadır. "72. Koğuş" başlıklı hikâyesinde tasvir edildiği üzere yerde kalan izmaritleri içen, bir dilim ekmek için birbirine küfür eden, kış günü üzerlerindeki incecik gömleklerle soğuktan titreyen, fiziksel olarak da oldukça zayıf ve sağlıksız görünen bu insanların önce kendilerini düşünmesinden normal ne olabilir? Yazar onların durumlarını anlatırken duygusallıktan ziyade gerçekçi yaklaşmıştır. Dönemin şartlarında cezaevlerinin hali ve mahkûmların durumu "Dünyada Harp Vardı" başlıklı hikâyesinde de anlattığı gibi son derece kötüdür. Gıda malzemelerinden hijyene kadar her şey eksiktir. İnsanların hayatta kalmaya çalıştığı bu ortamda başkalarına zarar vermeleri de bencilce davranmaları da normal karşılanabilir.

Sonuç olarak şunu söyleyebiliriz ki suç dediğimiz kavram birtakım toplumsal normların ihlaliyle ortaya çıkmaktadır. Bu ihlale sebebiyet veren kişinin içinde duyduğu değer duygusudur. Bireyin değerleri duyma noktasında takındığı tavır onun davranışını belirler ve yönlendirir. Orhan Kemal'in suçlu insanları, davranışlarında araç değerlerin hâkimiyeti altındadır. Bunda statü bakımından ve

[13] Işık Öğütçü, *Orhan Kemal Unutulmuş Öyküler* Everest Yayınları, İstanbul 2016, s. 17.
[14] Işık Öğütçü, *a.g.e.*, s. 26.

ekonomik açıdan toplumun en alt tabakasında yer almaları etkilidir. Cezaevi ortamı bazen onlar için ıslah edici bir yer olmuş bazen de onları daha kötü bir hayata sürüklemiştir.

Orhan Kemal hikâyelerinde işlediği her insanı kendi şartları içinde değerlendirir. Bunu yaparken gereksiz duygusallığa yer vermez. Son derece gerçekçi ve tarafsız yaklaşır. Mahkûmları ele aldığı hikâyelerde de bu durum geçerlidir. Kahramanlarını idealize etmeye, olduğundan farklı göstermeye ya da kendi ideolojisinin, dünya görüşünün bayraktarı yapmaya çalışmaz. İnsanların iyi ve kötü, haklı ve haksız taraflarını birlikte göstermeye çalışır. Bununla birlikte şahit olduğu olumsuzlukları gerek kişiler gerekse de kurumlar bazında eleştirmekten geri durmaz. Sanatçının tutumu hem toplumcu gerçekçiliğinin bir yansıması hem de aydınlık gerçekçiliğinin gereği olarak değerlendirilebilir.

KAYNAKÇA

Adler, A. (2018). *İnsanı Tanıma Sanatı* (Çev. Kamuran Şipal). İstanbul. Say Yayınları.

Demir, C. (2014). Orhan Kemal'in Eserlerinde Hapishane ve Mahkûmlar, *Hece Dergisi Orhan Kemal Özel Sayısı,* Sayı:205, Ankara, Ocak 2014.

Eralp, A. (1965). *Orhan Kemal'le Bir Konuşma*, Ortam, İstanbul, 10.1.1965.

Kemal, O. (2014). *72. Koğuş*. İstanbul: Everest Yayınları.

Kemal, O. (2014). *Ekmek Kavgası*, İstanbul: Everest Yayınları.

Kemal, O. (2007). *Grev*. İstanbul: Everest Yayınları.

Kemal, O. (2010). *Yağmur Yüklü Bulutlar/Dünyada Harp Vardı*. İstanbul: Everest Yayınları.

Kuş, D. (2014). Orhan Kemal'in Öykülerinde Suç ve Çocuk, *Hece Dergisi Orhan Kemal Özel Sayısı*, Sayı: 205, Ankara, Ocak 2014.

Mengüşoğlu, T. (2015). *İnsan Felsefesi*, Ankara: Doğu Batı Yayınları.

Öğütçü, I. (2016). *Orhan Kemal/Unutulmuş Öyküler*, İstanbul: Everest Yayınları.

International
Congress of Human Studies
Uluslararası İnsan Çalışmaları Kongresi ISBN:NNNN-NNNN

Daniil Granin's Novel *The Bison* in the Context of the Relationship Between History and Literature

Tarih ve Edebiyat İlişkisi Bağlamında Daniil Granin'in *Avrupa Bizonu* Romanı

Yasemin Gürsoy*

Abstract

Literature, because it comprises of every aspect of life, is closely related to the other disciplines of science. History, which is one of these fields, constantly nourishes literature in terms of subject and character. While history books give details about historical events and persons in chronological order, literature considers the same events in a different context by subjectively analyzing the impact they have on society and culture. From this point of view, reading history from literary works is important to reveal the sociopsychological aspects of the process.
Over the course of the XXth century, especially in the Soviet world of science, many names

Özet

Edebiyat, hayatın her alanını içinde barındırması nedeniyle diğer bilim dallarıyla yakından ilişkilidir. Bu bilim dallarından biri olan tarih, edebiyatı konu ve karakter bakımından sürekli beslemektedir. Alanla ilgili hazırlanmış bilimsel kitaplar, tarihi olayları ve kişileri kronolojik bir sıra ile verirken, edebiyat aynı olayların ve kişilerin toplum üzerindeki etkilerini ortaya çıkarması ve süreci kişisel olarak yorumlaması bakımında ayrılmaktadır. Bu açıdan bakıldığında tarihi, edebi eserlerden okumak sürecin sosyopsikolojik yönlerinin ortaya çıkarılması açısından önemlidir.

* Yasemin Gürsoy, Araş. Gör. Dr., Trakya Üniversitesi, Rus Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, yasemingursoy@trakya.edu.tr

became recognized worldwide. From these names Nikolay Vladimirovich Timofeev-Ressovsky and Trofim Lysenko, move into the history of science with their work in the field of biology. The Russian writer Daniil Granin, who is close to the world of science, brings together the two important biologists in his novel *The Bison (Зубр)* and interprets the process with his artist personality.
The first part of this study will address the place and importance of Nikolay Vladimirovich Timofeev-Ressovsky and Trofim Lysenko in the history of Soviet science. In the second part, Daniil Granin's novel *The Bison* is analyzed, comparing the author's fiction and characters with historical events and persons.

Keywords: History, Literature, Timofeev-Ressovsky, Lysenko, Granin, The Bison.

XX. yüzyıl boyunca Sovyetlerde özellikle bilim dünyasında birçok isim dünya çapında tanınır hale gelir. Bu isimlerden Nikolay Vladimiroviç Timofeyev-Resovski ve Trofim Lısenko, biyoloji alanında yaptıkları ile bilim tarihine geçerler. Bilim dünyasına yakın olan Rus yazar Daniil Granin, adı geçen iki önemli biyoloğu *Avrupa Bizonu (Зубр)* romanında bir araya getirmekte ve süreci sanatçı kişiliğiyle yorumlamaktadır.
Bu bildirinin ilk bölümünde Nikolay Vladimiroviç Timofeyev-Resovski ve Trofim Lısenko'nun Sovyet bilim tarihindeki yerlerine ve önemlerine değinilecektir. İkinci bölümde ise Daniil Granin'in *Avrupa Bizonu* romanında aynı süreci ne şekilde ele aldığı, tarihi olay ve kişiler ile yazarın kurgusunun ve karakterlerinin benzerlikleri ortaya konulmaya çalışılmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Tarih, Edebiyat, Timofeyev-Resovski, Lısenko, Granin, Avrupa Bizonu.

Giriş

Edebiyat; "malzemesi, geçmişte yaşanmış olaylar ve insanın hayatına karışmış kültürel değerler ve durumlar" olan tarih ile yakın bir ilişki içindedir (Erol, 2012, s. 60). Bu iki bilim dalı aynı malzemeyi farklı açılardan aktarmaları bakımından hem birbirlerinden ayrılır hem de birbirlerini tamamlarlar. Tarih olayları kronolojik bir sırayla kişi ve toplumdaki derin psikolojik etkilerine çok değinmeden verirken edebiyatın asıl öne çıkarmayı amaçladığı bir kişi ya da topluluk aracılığıyla sürecin sosyopsikolojik yönleridir ve kurgu tamamıyla yazarın üslubuna kalmıştır. Kimi zaman tarihi kaynaklardan derleyip karakter ve konu belirlenirken kimi zamansa yazar anlatmak istediği duruma şahitlik etmiş ya da olayları birebir tecrübe etmiş olabilir. Edebi eser incelenirken yazarın karakter ve konu ile bağlantısına, sürecin tarihsel boyutuna, kurgu ile tarihi gerçekler arasındaki benzerlik ve farklılıklara dikkat etmek gerekmektedir.

Nikolay Vladimiroviç Timofeyev-Resovski ve Trofim Denisoviç Lısenko

1917 devriminden sonra Darwinizm'in ideolojik ve sosyo-politik önemi inanılmaz ölçüde artar. Başta Vladimir Lenin ve Lev Troçki olmak üzere Komünist Parti, Darwinizme büyük önem verir, inanç sistemlerinin yerine bilimin otoritesini yerleştirmek amacıyla Darwinizm'in popülaritesini arttırmaya yönelik yoğun çaba sarf eder. Bunun haricinde diğer bütün evrimsel teoriler, ideolojik ve

bilimsel açılardan zararlı oldukları gerekçesiyle göz ardı edilir. Bu süreçte İzvestiya ve Pravda gibi dönemin önemli gazetelerinde "Kapitalizmin ölümünün ve burjuva kültürünün çürümesinin Darwinizm sayesinde olacağına" ve "Marksist-Leninist teori ile silahlandırılmış işçi sınıfının, gerçek bilimle ilgili her şeyi Darwinizm'den alacağına ve bu fikirlerin sosyalizmi inşa ettiğine" dair yazılarla karşılaşmak mümkündür (Glick & Shaffer, 2014).

Sovyet biliminde Darwinizm yolundan ilerleyen Trofim Denisoviç Lısenko (1898-1976), Rus Bilim Akademisi'nde Genetik Enstitüsü müdürlüğü görevini de üstlenmiş ünlü argonomist ve biyologdur. Öğrencilik yıllarında tarıma merak salar, sıcaklık değişiminin bitkilerin yaşam döngüsü üzerine etkileri de dâhil olmak üzere birkaç farklı projede görev alır ve bu fikirden yola çıkarak kışlık tohumların nasıl bahar tohumlarına dönüştürülebileceğine yoğunlaşır. Yumuşak kalıtımın güçlü savunucularından biri haline gelen Lısenko, Mendel genetiğini sözdebilim (pseudo bilim) olduğu gerekçesiyle inkâr eder (Gordin, 2012). Lamarkçıların yani Lısenko ve çevresinin, Engels'in "besin ve çalışma ile edinilen karakterlerin nakli mümkündür" önermesini kendi fikirlerini desteklemek için kullandıkları ve bu sayede akademide yükseldikleri belirtilir (Bozcuk, 1995, s. 38). Köylü bir aileden gelen, Sovyetlerin yeni insan modeline göre kendini yetiştiren, sosyalist devletin bilim anlayışına uyan ancak parti üyesi olmayan Lısenko'nun "parti desteklediği için öne çıkmadığı; partinin, çözmeye çalıştığı ülke sorunlarına cevap bulmaya çalışarak öne çıktığı için desteklendiği" (Öztarhan & Özkan, 2018, s. 20) şeklinde görüşlerin yanı sıra Lısenko'nun bu desteği kötüye kullandığı, Lamarkçılar ve Mendelcilerin girdiği bilimsel savaş esnasında birçok değerli bilim insanını Stalin'in ortaya attığı Menşevist idealizm yakıştırması ile akademiden uzaklaştırdığı da bilinmektedir.

Soylu bir aileden gelen Nikolay Timofeyev-Resovski (1900-1981) Sovyet döneminin en önemli biyologlarından biri olarak adını tüm dünyada duyurmuştur. Özellikle Radyasyon genetiği ve popülasyon genetiği alanlarında başarılı çalışmalar yapan bilim insanı 1925 yılında Kaiser Wilhelm Topluluğu tarafından bir laboratuvar kurması için Berlin'e davet edilir. 1930'lu yıllarda Nobel Ödüllü Max Delbrück'le çalışan Timofeyev-Resovski, gen yapısının ilk biyofiziksel modelini yapar. 1937 yılında pasaport süresini uzatmayan Sovyet elçiliği, Timofeyev-Resovski'nin ülkeye dönmesini ister. Ancak bu süreçte ardı ardına tutuklanan kardeşleri teker teker kurşuna dizilmektedir. Hitler Almanya'sında kalmaya karar veren bilim insanı, ülkesine dönmediği için savaş sonrası Sovyetlerde vatana ihanetle suçlanır. 1945 yılında Berlin'de yakalanır ve on yıl sürgün cezasına çarptırılır. Sürgün yıllarını laboratuvarlarda, özellikle radyoaktif araştırmalar yaparak geçirir. Ülkesine döndüğünde herhangi bir diplomaya sahip olmaması ve dönemin ideolojisine uymaması nedeniyle çalışmaları sekteye uğrasa da ikinci doktora savunmasının ardından 1964 yılında doktor unvanı alabilir. Yaşadığı tüm zorluklara rağmen Timofeyev-Resovski hayatı boyunca çalışmaya devam eder ve bilimsel araştırmalarına hiçbir zaman ara vermez.

Daniil Aleksandroviç Granin ve *Avrupa Bizonu* Romanı

Sovyet dönemi Rus Edebiyatının önemli isimlerinden Daniil Aleksandroviç Granin (1919-2017) sadece yazar değil aynı zamanda alanında doktora eğitim almış bir mühendistir. Yazmaya yeteneği olduğu halde bu alana yönelmesindeki nedenler arasında hem bilime olan merakı hem de maddi kaygıları bulunmaktadır. Her ne kadar kaderini değiştirmeye ve yazarlık kariyerini ikinci planda bırakmaya çalışsa da bu konuda başarılı olamaz. Hayatında önem arz eden bilim dünyasını eserlerine

aktarıp mühendis ve yazar kişiliklerini ortak bir noktada buluşturur. Bu konuda ona yol gösteren cephe arkadaşı Dimitri Ostrov, Granin'e kendi bildiği, tecrübe ettiği konuları yazmasını, mühendislik işinden bahsetmesini önerir. Duydukları önceleri Granin'i üzse de yazar yıllar sonra aynı tavsiyeyi gençlere verdiğini belirterek, bu yolla yazmanın kendisine daha faydalı olduğunu itiraf eder (Granin, 1998, s. 157).

Daniil Granin'in sanatında ağırlıklı olarak bilim insanlarının yaşamları konu edinilmektedir. Gerçek kişilere ve olaylara dayanan eserlerde özellikle benliğinin bilincinde, kendini bilime ve gelişmeye adamış, zorluklarla ve kendini durdurmak isteyen düşmanlarla sonuna kadar savaşan, kendi doğrularının savunucusu entelektüeller, ana karakter olarak seçilir. Bu karakterler aracılığıyla Granin, bilim insanlarının ve entelektüellerin yaşamını okuyucuya açar. Eleştirmen Ye. Sidorov'a göre Granin'in en büyük hayallerinden biri, çağdaş toplumun ve kültürün iki kanadı olan bilim ile sanatı ortak noktada bir araya getirmek ve bu şekilde hayatı bir bütün halinde aktarmaktır (Sidorov, 2005, s. 41). Yazar eserlerinde bilimsel olayları sanat ile harmanlayarak bu hayaline ulaşır. Bilim adamlarının gerçek yaşamlarını kendi yazar bakış açısıyla yorumlayıp kurgulamayı ve okuyucuya belgesel biyografik bir eserden öte öykü ve romanlarla aktarmayı başarır. Ancak Granin bu başarının kolay olmadığını şu sözlerle belirtir: "Mühendisler, bilime hizmet edenler, bilim insanları hakkında, bilimsel eserler hakkında yazdım. Bunlar benim konum, benim arkadaşlarım, benim çevremdi. Malzeme okumama, sanatsal araştırma yapmama gerek yoktu. Bu insanları, kahramanlarımı, her ne kadar hayatlarında çok fazla hadise olmasa da severdim. Bu hayatın potansiyelini ortaya koymak çok da kolay değildi. Daha zor olanı ise okuyucunun, bilim insanlarının tutkularının özünü anlamasını sağlamak ve romanı şemalar ve formüllerle doldurmamak için okuyucuyu onların işlerine dâhil etmekti" (Granin, 1989, s. 10).

Yazar, bilim insanlarının sadece yaşamlarını aktarmakla kalmaz, eserlerinde onları farklı olayların ve durumların içine sokarak seçim yapmalarını da sağlar. Bu seçimler sırasında bilimsel kimlikleri ve ahlaki değerlerin etkisini ortaya koymaya çalışır. Granin için önemli olan sadece iyi çalışmak, bilimsel başarılar elde etmek, parlak bir kariyere sahip olmak değildir. Yazar konuyla ilgili fikrini şöyle açıklar: "Bilim ve ahlak karşı karşıya geldiğinde, beni her şeyden önce ahlak ilgilendirir. Bilim adamının bilimsel saygınlığı ne kadar yüksekse, ahlak seviyesi de bir o kadar ilgi çekicidir. İnsanın yüce eserleri arasındaki en önemli ve sağlam olanı ahlaki değerlerdir" (Oskotski, 2004, s. 10).

Granin, kurguya dayalı eserlerin yanı sıra gerçek hayattan bilim insanlarını anlattığı çalışmalara da imza atar. Bu eserlerden biri olan *Avrupa Bizonu (Зубр)* romanında ana karakter olarak dünyaca ünlü biyolog Nikolay Vladimiroviç Timofeyev-Resovski'yi seçer. Bilim insanının öz yaşam öyküsü ekseninde döneme ışık tutan yazar, kamplardan II. Dünya Savaşı'na, Büyük Terör'den Lısenko Olayı'na kadar önemli tarihi dönüm noktalarına ve bunların hem bilim dünyasını hem de insanlığı nasıl etkilediğine değinir.

1987 yılında yayımlanan *Avrupa Bizonu* romanı Nikolay Timofeyev-Resovski'nin yaşam öyküsüne dayanmaktadır. Yazar, tanışma fırsatı da bulduğu bilim insanının kendine has duruşundan, engin bilgi birikiminden ve yaşadıklarından çok etkilenir. Sadece Granin değil, etrafındaki herkes bilim insanının kendine özgü tavrından ve dış görünüşündeki farklılıklardan dolayı ona Türkçesi Avrupa bizonu[1] anlamına gelen "zubr" (зубр) lakabını takmıştır. Yazar da bu nedenle esere "Avrupa Bizonu"

[1] Avrupa Bizonu, nesli tükenmekte olan, sadece belirli sayıdaki hayvanat bahçesi ve milli parklarda bulunan bir bizon türüdür. Timofeyev-Resovski de etrafındaki insanlardan her açıdan farklıdır ve onun gibi insanların sayısı oldukça azdır. Bu lakap ile

adını verir. Yazarın Timofeyev'de en çok vurguladığı şey, herkesten farklı bir duruşa sahip olduğudur. Granin'e göre bu çağdan olmayan, ancak mucizevi bir şekilde günümüze kadar hayatta kalmış bir yaratıktır Timofeyev, kendine has bir özgürlüğe, rahat yaşama şekline sahiptir ve bu yönüyle herkesten farklı durmaktadır. Bu nedenle onu 70 milyon yıl önce soyu tükenmiş olan türlere benzetir.

Son derece önemli bir kişiliğin tarih sayfalarında yitip gitmesine izin vermek istemeyen Granin, Timofeyev-Resovski'nin yaşamına kendi yazarlık penceresinden bakar. Konuyu ele alış şeklini şu şekilde açıklar: "Onun bilimsel başarılarını anlatmayı düşünmüyorum, benim işim bu değil. Onlar hakkında yazmıyorum, dikkate ve düşünmeye değer bir insanın hayatından bahsediyorum" (Oskotski, 2004, s. 12). Gerçek olaylara dayanmasının yanı sıra anlatımda yazarın da kurgusunun olması romanı daha ilginç bir hale getirmiştir.

Ye. Sidorov'a göre *Avrupa Bizonu* Granin'in en iyi eserlerinden biridir. Granin, eser için kaynak toplama sürecinde bilim insanını tanıyanlardan büyük destek alır. Farklı bölgelerden birçok kişi ellerinden geleni yapar, işlerini bir yana bırakıp Granin'e kendi hatıralarını anlatırlar. Bu insanlardan bazıları kendini Timofeyev-Resovski'ye karşı sorumlu hissederken, diğerleri ise bu şekilde bilim insanı için adaleti sağlayabileceğini düşünmektedir (Sidorov, 2005, s. 41). Gerçekten de eserin basımından sonra Timofeyev-Resovski'nin davası yeniden görülmeye başlanır, uzun ve zorlu bir süreç olsa da 1992 yılında iade-i itibar kararı verilerek, bilim insanının adı temizlenmiş olur.

Granin, kırk dokuz bölümünden oluşan kapsamlı eserine Timofeyev-Resovski ile 1978 yılında düzenlenen konferanstaki karşılaşmalarıyla başlar. Dünyanın dört bir yanından gelen bilim insanları, Timofeyev ile görüşmek için sıraya girmişlerdir. Bu durum Granin'in merakını uyandırmaya yeter. Hem Timofeyev'le hem de dostlarıyla uzun röportajlar yapan yazar ilk otuz dört bölümü ağırlıklı olarak bilim insanın Almanya'ya gidişi ve oradaki yaşamına ayırmaktadır. Sonraki bölümlerde ise Sovyetlere getirilmesi ve kamp yıllarına çok detaylı değinmemekle birlikte süreçte yaşadıklarını ve üzüntülerini derinden hissettirir.

XX. yüzyılın en büyük olaylarına tanıklık etmesi ve bilfiil süreci yaşaması, bilim insanının hayatını daha ilginç kılmaktadır ve bu süreç eserde detaylı olarak aktarılır. I. Dünya Savaşı'nın ardından Rusya'da yaşanan iç savaşta piyade alayıyla cepheye giden Timofeyev, daha sonra eğitimini sürdürür, başarılı ve özverili çalışma stili Almanya'ya gitmesine vesile olur. Almanya'daki çalışma ortamında da sağlam bir yer edinen bilim insanının yaşamını önce Büyük Terör daha sonrasında ise II. Dünya Savaşı derinden etkiler. Büyük Terör döneminde ülkesine dönmesi için pasaport süresi uzatılmazken savaş yıllarında huzurlu çalışma ortamı korunmasına rağmen büyük oğlunu Nazi kamplarında kaybetmesi hayatında yeri doldurulamayacak bir yara açar. Savaş boyunca başka ülkelere gitme imkânı varken oğlunun dönüşünü beklemiş ama sonucu hüsran olmuştur. Savaşı Rusya'nın kazanmasının ardından da tutuklanıp Gulag'a yollanması bilim insanın Sovyet yüzyılının tüm önemli olaylarını tecrübe ettiğinin göstergesi niteliğindedir.

Timofeyev'in yaşamından, öncelikle o yıllarda bilim insanlarının yaşam biçimlerini anlamamız mümkündür. "Bilimle kazandığımız para yeterli değildi, biz de başka işlerden para kazandık" diyen bilim insanı yazın köylerde kullanılan orak makinesi gibi aletleri tamir ederken kışın ders vermektedir (Granin, 1987). O yıllarda bilim ne şan şöhret ne huzur ne de para kazandıran bir alandır. Yazara göre bilim insanları, "karın tokluğuna bile bilim yaparlardı. Ne fanatik, ne müptela değillerdi, onlara sadece

bilim insanının müstesna nitelikleri ve diğer insanlardan üstün olduğu vurgulanmak istenir.

romantik denebilirdi" (Granin, 1987). Timofeyev de onlardan biridir, bu durum Almanya'ya giderken doğru düzgün kıyafeti ve ayakkabısı olmadığını fark ettiği an tekrar anlaşılır.

Granin'in satırlarında Lısenko'nun yükselişi ve gücünün artışı hissedilmektedir. Stalin dönemi boyunca bilim özgür değildir, yönetimin emirleri doğrultusunda yapılmaktadır. Bu nedenle gerçek bilim insanları, kişilik kültüne karşı savaş vermektedir, çünkü Lısenko, "Stalin'in kendisini desteklediğini her yerde dile getirmektedir" (Granin, 1987). Granin, her inancın takipçisi de olacağının altını çizer ve Lısenko'nun gücünü ve desteğini almak isteyenlerin onun etrafında toplandığını, onun istekleri doğrultusunda ders verip deney yaptıklarını, hatta ders kitapları yazıp tezler savunduklarını belirtir. Ancak aynı zamanda Lısenko'nun karıştığı patates, mısır, turunçgiller gibi tarım alanlarında verimin düştüğünü de dile getirir.

Politika ile ilgilenmeyen ve bu süreçte Almanya'da bulunan Timofeyev'in Rusya'da yaşananlardan ve Lısenkoizmin etkisindeki bilim camiasında yaşanan değişikliklerden haberi yoktur. Rusya'da bilim ideolojiye hizmet amaçlı kullanılmakta, belirlenen alanlar dışında çalışanlar ifşa edilmektedir. "Bilim adamları artık çalışmalara değil ifşalara sahiptir; çalışma listeleri değil, teşhir listeleri yapılmaktadır" (Granin, 1987). Bu listelere giren bilim adamlarını ya kurşuna dizilme ya da sürgün cezası beklemektedir.

30'lu yıllarda Timofeyev ülkesine dönmeyi orada çalışmayı istemektedir, ancak biyolog Nikolay Koltsov'dan gelen bir mektupta acele etmemesi, biraz daha beklemesi gerektiği belirtilir. 1937 yılında ise Amerikalı genetikçi German Meller büyük hayallerle gittiği Sovyetlerden Lısenko'nun etkisi altındaki genetik alanında istediği çalışmaları yapamadan döner. Meller, gözyaşları içinde Timofeyev'e gelir, ancak üzüntüsünün sebebi yaşadığı hayal kırıklığı değildir, Timofeyev'in kardeşi ile Almanya'daki Buch bölgesinde beraber çalıştıkları ve Sovyetlere çağrılan Slepkov'un kurşuna dizilmiş olmasıdır. Bu karşılaşmadan bir hafta sonra Timofeyev, Sovyet konsolosluğu tarafından çağrılır ve acilen ülkeye dönmesi gerektiği bildirilir. Adı geçen bilim insanlarının ardından Timofeyev de Granin'in belirttiği ifşa listesine artık girmiştir.

Granin, Lısenko'ya karşı bilim insanlarının büyük bir savaş verdiklerini, ancak birçoğunun işlerinin ya da hayatlarının alt üst olduğunu belirtir. Z. S. Nikoro kulüplerde piyanist olarak çalışır, Ya. Kerkis zooteknik uzmanı olarak sovhoza gönderilir, N. Sokolov Yakutistan'a sürgün edilir, A. Malinovski hekim olarak görev yapar, B. Vasin Sahalin'e yollanır. Adı geçen tüm bilim insanları alanlarının en önde gelen isimleridir, ancak ilgileri olmayan yerlerde çalıştırılırlar. Lısenko'nun "İnanamıyorsunuz. İnanırsanız, deneyler sonuç verir" önermesine uymayan birçok bilim insanı ya deneylerden ya da bilimden uzak kalır (Granin, 1987).

1940 yılında genetikçi Nikolay Vavilov'un tutuklanması, ardından biyolog Nikolay Koltsov'un ölümü, eserde Lısenko'nun oluşturduğu sözdebilim ortamı ile bağdaştırılır. Ne Vavilov'un ne de Koltsov'un ideolojinin emirleri ile hareket etmesi, bu şartlarda yaşaması mümkün değildir. Ülkesinden uzakta olan Timofeyev için ise tüm yaşananları, tutuklama, kuşuna dizilme ve sürgün cezalarını anlamak mümkün değildir.

II. Dünya Savaşı bittikten sonra bir yıl boyunca aranan Timofeyev 1947 tarihinde yakalanıp Moskova'ya getirilir ardından Ural'a sürgün edilir. Sürgün yılları boyunca çalıştığı Ural'daki laboratuvar, yazara göre Timofeyev'i ve arkadaşlarını Lisenko teröründen koruyabilecek tek yerdir. Lisenko'nun

yaptıklarından habersiz çalışmalarını sürdüren bu genetikçiler için sürgünde olmak şans bile sayılabilirdi.

Sürgünden döndüğünde Timofeyev'in hiçbir şeyi; ne unvanı, ne koruyucusu, ne yüksek diploması olmadığını belirten Granin, aslında bilim insanın en önemli unsura, şerefli ve saygın bir isme sahip olduğunu vurgular. Henüz önünde doktor unvanı olmayan ancak altın kadar değerli bu ismin sözleri, takdiri, fikirleri büyük önem arz etmektedir. Döneminde alanlarında uzmanlık almış çok sayıda insan vardı, ancak gerçek akademisyenler unvanlarından öte isimleriyle anılmaktaydı, tıpkı Timofeyev gibi. Bu nedenle son derece önemli bir bilim insanın yaşadıklarını bir eserle ölümsüzleştirmek Granin için hem büyük bir gurur hem de görev anlamı taşımaktadır ve yazar bu görevi ziyadesiyle başarılı bir şekilde yerine getirmiştir.

Sonuç

Edebiyat ve tarih ilişkisi bağlamında ele alınan *Avrupa Bizonu* eseri, belirtilen iki bilim dalını bir araya getirmesi açısından önemli bir örnektir. Granin, Nikolay Vladimiroviç Timofeyev-Resovski'nin hayatı ve yaşadıkları aracılığıyla Sovyet yüzyılında yaşanan başlıca önemli olayları ve bu olayların bilim dünyasına etkilerini ortaya koymayı amaçlar. İç savaş dönemi, devrimin ilk yıllarında bilim insanlarının yaşamı, Büyük Terör, Lısenko Olayı, II. Dünya Savaşı, Nazi ve Sovyet kampları gibi tarihi olaylar ele alınırken tüm sürecin tek bir karakter üzerinden anlatılması ve olayların sosyopsikolojik etkilerinin vurgulanması açısından edebiyat ve tarih alanlarının aynı malzemeleri nasıl farklı şekilde ele aldıkları görülmektedir.

Bildirinin sınırlandırılması ve bütünlüğü açısından Lısenko Olayı ve bilim dünyasına etkileri, eserden yapılan alıntılar ile detaylı olarak incelenmeye çalışılmıştır. Yapılan inceleme sonucunda Lısenko Olayı ile ilgili tarihi bilgilerle Granin'in anlattıklarının benzerlik taşıdığı ortaya çıkmaktadır. Süreç boyunca içlerinde ana karakter Timofeyev-Resovski de olmak üzere birçok bilim insanının farklı sebeplerden ya kurşuna dizildiği ya da sürgüne gönderildiği bilinmektedir. Bu süreçte tüm suçu Lısenko'ya atmamak aslında arka planda bu fırsatı ona tanıyan, bilimi ideoloji aracı haline getiren ve Büyük Terör'ü başlatan Stalin'in ve yönetimin olduğunu da görmek gerekir. Bu bilgileri de yazarın satır aralarında okumak mümkündür. Tüm bu veriler bir araya getirildiğinde Granin'in bir bilim insanını edebi eseri aracılığıyla okuyucuya aktarırken aslında Sovyet yüzyılındaki önemli tarihi olayları ve arka planda yaşananları başarılı bir şekilde harmanlandığı sonucuna varabiliriz.

KAYNAKÇA

Bozcuk, N. (1995). Lisenko Tartışması Üzerine. *Bilim ve Ütopya*, 11, 37-39.

Erol, K. (2012). Tarih-Edebiyat İlişkisi ve Tarihî Romanların Tarih Öğretimine Katkısı. *Dil ve Edebiyat Eğitimi Dergisi*, 1(2), 59-70.

Glick T. F., Shaffer E.(2014). *The Literary and Cultural Reception of Charles Darwin in Europe.* (Erişim: https://books.google.com.tr/books/about/The_Literary_and_Cultural_Reception_of_C.html?id=VW97AwAAQBAJ&redir_esc=y).

Gordin, Michael D. (2012). How Lysenkoism Became Pseudoscience: Dobzhansky to Velikovsky. *Journal of the History of Biology*. 45 (3), 443–68.

Granin, D. (1987). *Зубр*. Ленинград: Советский писатель. (Erişim: http://lib.ru/PROZA/GRANIN/zubr.txt).

Granin, D. (1989). *Собрание сочинений: В 5 т. Т. 1.: Иду на грозу: Роман; Повести*. Ленинград: Художественная литература.

Granin, D. (1998). Даниил Гранин. *Писатели России, Автобиографии современников*, Москва: Гласность, 155-160.

Oskotski, V. (2004). Верность себе (К очерку творческого пути Даниила Гранина) (предисловие). *Зубр*, Даниил Гранин, Москва: Эксмо, 5-22.

Öztarhan, A., Özkan E. (2018). Lisenko'nun Çalışmaları ve Yöneltilen Eleştirilerin Tarihsel Arka Planı. *Madde, Diyalektik ve Toplum*, (1). 14-26.

Sidorov, Ye. (2005). *Необходимость поэзии: Критика. Публицистика. Память*. Москва: Гелеос.

International
Congress of Human Studies
Uluslararası İnsan Çalışmaları Kongresi ISBN:NNNN-NNNN

An Evaluation of the Future of Public Administration and Data Privacy in the Context of Artificial Intelligence

Yapay Zekâ Bağlamında Kamu Yönetiminin Geleceği ve Veri Mahremiyeti Üzerine Bir Değerlendirme

İmam Bakır Kanlı*
Burak Kaplan**

Abstract

The First Industrial Revolution led to a comprehensive transformation in the production systems. This transformation has affected and transformed not only the economic system but also the social, cultural and political systems that worked in coordination and in complement with this system. This process has affected the individual level to the regional and global levels. In 2011, Industry 4.0 was brought to the agenda of the world public opinion. The use of artificial intelligence has been on the agenda of countries claiming that it may affect production systems holistically. In this context, all production processes are considered to be controlled through multiple network interactions and different dimensions and the results are discussed among scientists. The

Özet

İlk Endüstri Devrimi ile üretim sisteminde yaşanan kapsamlı dönüşüm, sadece ekonomik sistemi değil aynı zamanda bu sistemle de eşgüdüm halinde ve tamamlayıcı olarak çalışan; sosyal, kültürel ve siyasal sistemleri de olanca gücüyle etkilemiş ve dönüştürmüştür. Bu dönüşüm, toplumu oluşturan bireysel düzlemden başlayarak bölgesel ve küresel düzleme kadar kendini olabildiğince hissettirmiştir. 2011 yılıyla birlikte dünya kamuoyunun gündemine getirilen Endüstri 4.0 olgusu, yapay zekâ aracılığı ile üretim sistemlerini bütünleşik ve kapsamlı olarak etkileyeceği iddiası ile ülkelerin ajandasındaki yerini almaya başlamıştır. Bu bağlamda çoklu ağ etkileşimleri üzerinden tüm üretim süreçlerinin tek merkezden kontrol edilmesinin gerektiği gibi

* İmam Bakır Kanlı, Marmara Üniversitesi, Siyasal Bilgiler Fakültesi, Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Bölümü, İstanbul, Türkiye, bkanli@yahoo.com
** Burak Kaplan, Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, Türkiye, kaplanburak94@gmail.com

change and transformation experienced in the production process has also reflected itself in the understanding of management throughout history. Undoubtedly, the changing character of the individual and society should be considered with the developments in the field of management. As a result of these developments predicted in technology, it may be foreseen that billions of equipment of public and private sector and civil society around the world will be connected. This change and transformation have made concepts such as data mining and big data analysis significant for public administration and it also reveals a differentiated understanding in the process of social services. In this study, reflections of Industrial Revolutions on public administration are discussed in terms of the effects of the rise of artificial intelligence on the individual and society and privacy of personal data. This study is important as it examines the privacy and protection of data, which is one of the most recent discussion topics, from the standpoint of public administration. Purpose of this study is to investigate data security which is an important threat perception for both individuals and society. In this study, public administration practices based on personal data are examined in order to increase efficiency and productivity in service delivery, the reflections of artificial intelligence technology on data privacy constitute the limits of the study. Qualitative method was preferred in the study; literature review and technical and analytical reports of global institutions and organizations were utilized. At the same time, findings obtained by SWOT Analysis were analyzed and the study was concluded with the suggestions.

konular bilim insanları arasında farklı boyutları ve sonuçları ile tartışılmaya başlamıştır. Üretim sürecinde yaşanan değişim ve dönüşümün tarihsel süreç içerisinde yönetim anlayışına da yansımaları olmuştur. Şüphesiz yönetim anlayışında yaşanan bu gelişmeleri birey ve toplumun farklılaşması ile birlikte düşünmek gerekir. Teknolojide öngörülen bu gelişmelerin sonucunda dünya genelinde kamu ve özel sektör ile sivil toplumun milyarlarca donanımın birbirine bağlanması öngörü dâhilindedir. Yaşanacak bu değişim ve dönüşüm veri madenciliği, büyük veri analizi gibi kavramları kamu yönetimi için anlamlı hale getirirken, toplumsal hizmetlerin yerine getirilmesi sürecinde farklılaşan bir anlayışı da göz önüne sermektedir. Bu çalışmada Endüstri Devrimleri ile kamu yönetimi paradigmasında yaşanan değişimlerin ve günümüzde yapay zekânın yükselişinin birey ve topluma olan yansımaları, kişisel verilerin gizliliği ve mahremiyeti açısından ele alınmaktadır. En güncel tartışmalar arasında yer alan verilerin gizliliği ve korunması meselesinin kamu yönetimi açısından incelenmesi çalışmayı önemli kılmaktadır. Bu çalışmada kamu yönetiminin geleceğinin yapay zekâ, birey ve toplum açısından en önemli tehdit algılarından biri olan veri gizliliği ve mahremiyeti konusunun incelenmesi amaçlanmaktadır. Kamu yönetiminin hizmet sunumunda etkinlik ve verimliliği arttırmak adına kişisel verilere dayanan uygulamaların incelendiği bu çalışmada, disiplinin hizmet sunumunda yararlandığı/yararlanacağı yapay zekâ teknolojisinin veri mahremiyetine olan yansımaları çalışmanın sınırlarını oluşturmaktadır. Kalitatif yöntem çalışmada tercih edilmiş; literatür taraması ve küresel ölçekteki kurum ve kuruluşların teknik ve analitik raporlarından yararlanılmıştır. Aynı zamanda SWOT Analizi ile elde edilen bulgular

analiz edilmiş ve bu bağlamda getirilen önerilerle çalışma sonuçlandırılmıştır.

Keywords: Public Administration, Public Policy, Industry Revolution, Industry 4.0, Artificial Intelligence.

Anahtar Kelimeler: Kamu Yönetimi, Kamu Politikası, Sanayi Devrimi, Endüstri 4.0, Yapay Zekâ.

Giriş

İnsanoğlunun bugüne gelen tarihi yolculuğunda çok önemli kırılma dönemleri yaşanmıştır. Tarım devrimi, endüstri devrimi ve sonrasında bilgi toplumuna giden yolda kurduğu medeniyetler bu dönemlerin özelliklerini olabildiğince yansıtmış ve yansıtmaya devam etmektedir. Toffler'in (1980: 14) üç aşamaya ayırdığı bu medeniyet duraklarından ilki olan tarım toplumu MÖ 8000'li yıllardan MS 1600-1700'lü yıllara kadar sürmüştür. İkinci durak olan sanayi toplumu ise 20. yüzyılın ikinci yarısına kadar devam etmiştir. En son olarak ise 1950'li yıllardan itibaren bilgi toplumuna geçilmiştir. Her üç evre insanlık adına birer durak noktası olmuş ve toplumları başta ekonomik, siyasal, yönetsel, sosyal ve kültürel olmak üzere birçok açıdan etkilemiştir.

Günay (2002: 8) tarım devrimiyle beraber toplumların göçebe yaşamdan yerleşik yaşama geçtiklerini belirtir. Bu süreçte üretimde kas gücünün verimliliği adına araç ve gereçlerin geliştirilmesinin önemine dikkat çekmiştir. Bu sürecin ardından gerçekleşen endüstri devrimiyle beraber üretim süreçlerinde bir dönüşüm yaşanmış ve üretim araçlarının yerini makineler almaya başlamıştır. Geleneksel toplumlarda evlerde ve el tezgâhlarında yapılan üretimin yerini sanayi devrimiyle beraber fabrikaların alması birçok değişimi tetiklemiştir. Endüstri Devrimi, insanlık adına tarihteki en önemli dönüm noktalarından biri olarak görülmüş toplumsal değişimin birçok dinamiği bu devrim süreciyle ilişkilendirilmiştir. Endüstri devrimiyle birlikte tarım toplumu eşine az rastlanır bir dönüşüm yaşamıştır.

Endüstri devrimlerinin ilki 18. yüzyılda su ve buhar gücü kullanan makinelerle mekanik üretime geçilmesiyle gerçekleşmiştir. İkinci endüstri devrimi 19. yüzyılda elektrik gücünün yardımıyla seri üretime geçilmesiyle yaşanmıştır. Üçüncü endüstri devrimi 20. yüzyılda gerçekleşen dijital devrimle elektroniklerin kullanımı ve bilgi teknolojilerinin yardımıyla üretimdeki otomatikleşme daha ileri bir düzeye taşınmıştır. Son olarak dördüncü endüstri devrimi ise günümüzde devam eden bir süreçtir. Bu aşamada siber fiziksel sistemlere dayalı üretime geçilmiştir (Selek, 2015).

Şekil 1: Endüstri Devrimlerinin Tarihsel Gelişimi

Kaynak: (Deloitte, 2014:3)

Başlangıcı 18. yüzyılın sonlarına denk gelen birinci endüstri devriminden günümüze kadar geçen aşamada dördüncü endüstri devrimini yaşayan dünyada, yapay zekâya ve bunlar arasında kurulacak bir ağa dayanan dönüşüm hedeflenmektedir. Aynı zamanda bu çağ kamu yönetimi ve kamu politikalarının bir dönüşüm yaşamasına vesile olmuştur. Bireysel ve kurumsal yaşamları etkisi altına alan bu dönem yapay zekâ, otonom robotlar, ağlar, veri, siber güvenlik ve nesnelerin interneti gibi kavramları ön plana çıkarmaktadır. Söz konusu dijitalleşme ve bilgi teknolojileri, kamu yönetimini de etkisi altına almıştır Gül (2017: 7), bu etkilerin ne olduğu konusunda bir araştırma ve ilgi eksikliğine dikkat çekmektedir. Höctl ve arkadaşları (2016: 149) ise bu durumu bir paradoks olarak değerlendirmiştir. Çünkü teknolojinin gelişmesi bir yandan kamu politikalarını etkileyecek tetikleyici güç olarak görülürken öte yandan da bu konuda bir ilgi eksikliği bulunmaktadır.

Bilişim teknolojilerinin tüm yaşamımızı etkilediği kaçınılmaz bir gerçekliktir. Bununla birlikte e-devlet, nesnelerin interneti, yapay zekâ, Endüstri 4.0 gibi kavramlar artık hayatımızın içine girmiş konulardır. Değişen devlet yönetiminin sonucunda ortaya çıkan ve e-devlet olarak nitelendirilen iş görme biçimi devletlerin yaşadığı dönüşümün bir sembolü niteliğindedir. Değişimin yanı sıra Yıldız (2014: 305) "*müşteri/vatandaş memnuniyeti, toplam kalite yönetimi, ağlar ve birlikler*" gibi kavramlarla da bu sürecin açıklanabileceğini belirtmiştir. Bu sayede devletler kamu hizmetlerini sunarken vatandaşların hizmetlere kolaylıkla erişebilmesini amaçlamıştır. Devletler bilişim teknolojileri sayesinde şeffaflık, verimlilik, etkinlik, katılım, bilgi paylaşımı ve tasarruf gibi konularda daha iyi bir noktaya gelmeyi hedeflemiştir.

Dünya'da devlet yönetimlerinin göstermiş olduğu değişim Türkiye'yi de etkilemiştir. 1980'li yıllardan sonraki neo-liberal dalganın yansımaları sonucunda Türkiye'de kamu yönetiminin bir değişim yaşadığı görülmüştür. Bu süreçte devlet, sermaye çıkarları açısından daha fonksiyonel olması amacıyla revize edilmiştir (Kutun, 2007: 118). Tıpkı neo-liberal dalganın sebep olduğu dönüşüm gibi dijitalleşme sürecinin de Türkiye'ye yansımaları olmuştur. Dijitalleşme sağlık, eğitim, güvenlik, enerji, savunma ve haberleşme gibi alanlarda oluşturulacak kamu politikalarının daha etkili ve başarılı olmasına katkı

sağlamıştır. Bunun sonucunda bakanlıklar düzeyinde kurum ve kuruluşların veri madenciliğinden yararlanılmasıyla ulusal düzeydeki politika belgeleri ve eylem planlarında değişiklikler görülmüştür (Köseoğlu ve Demirci, 2017: 2231). Yıldız (2007: 40) bu süreçte Türkiye'yi Avrupa Birliği (AB), Dünya Bankası (DB), Uluslararası Para Fonu (UPF) ve Birleşmiş Milletler (BM) gibi uluslararası kuruluşların desteklediğini belirtmiştir. Türk Kamu Yönetimi, dijitalleşme sürecine adapte olma noktasında önemli adımlar atmıştır. Özata ve Sevinç (2010: 99) "*Merkezi Nüfus İşleri Sistemi* (MERNİS), *Gümrük Sistemleri Otomasyon Projesi* (GİMOP), *Vergi Daireleri Otomasyon Projesi* (VEDOP), *Ulusal Yargı Ağı Projesi* (UYAP), *Emniyet Bilgi Sistemi* (POLNET), *Sağlık NET*" gibi projelerin bu doğrultuda hayata geçirildiğini ifade etmiştir. Ayrıca 24 Haziran 2018 itibariyle "*Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemine*" geçilmiş ve Cumhurbaşkanlığı bünyesinde "*Dijital Dönüşüm Ofisi*" kurulmuştur. Böylece kamu yönetimi sistemindeki en önemli sorunlar arasında görülen kırtasiyeciliğin azaltılması, devletin hızlanması ve yapay zekâ çalışmalarına önem verilmesi amaçlanmıştır (NTV, 2018).

Yaşanan tüm bu değişim ve dönüşümler özellikle veri mahremiyeti konusunu giderek tartışmalı bir hale getirmiştir. Hizmet sunumu sırasında kişisel verilerin kullanılmasının sakıncalı yönleri olduğu akademik ortamlarda sıklıkla dile getirilmiştir. Nitekim Ketizmen ve Ülküderner'in 2007 yılında yaptıkları çalışmalarında; bu duruma dikkat çekilmiş ve e-devlet uygulamalarında kişisel verilerin korunamadığını belirtilmiştir. Günümüzde de kamu sektöründe giderek yaygınlaşan büyük veri ve veri madenciliği gibi uygulamalar geleneksel devlet yönetimi anlayışında ciddi değişiklikleri beraberinde getirmiştir. Devletler kamu yönetimlerinin işleyiş, ilke ve prensiplerini bu doğrultuda revize etme mecburiyeti ile karşı karşıya kalmıştır. Tüm ifade edilenler ışığında bu çalışmada ilk endüstri devrimiyle başlayarak günümüze kadar uzanan sürecin kamu yönetimine olan yansımaları ve paradigmadaki değişime etkileri sistemci bir yaklaşımla ele alınmış ve yaşanan bu değişim ve dönüşüm kişisel verilerin mahremiyetini gündeme getirmiştir. Çalışmanın konusu endüstri devrimlerinin kamu yönetimine olan yansımalarının sistemik bir bakış açısıyla ele alınması ve günümüzde yaşanan Endüstri 4.0 çağının kamu yönetimi uygulamalarında veri mahremiyeti bağlamında oluşturacağı tehditlerin ortaya koyulmasıdır. Çalışma günümüzde kamu yönetimi içerisinde yer alan ciddi bir tehdit unsurunu ortaya koyması ve bunu insan hakları bağlamında ele almasıyla önemli bir hâl almaktadır. Böylece kamu yönetiminin geleceği açısından kamu yönetimi uygulamalarında kişisel verilerin korunması problemli alanların tespit edilerek bunların ortadan kaldırılması için gerekli önleyici ve düzenleyici aksiyonların belirlenmesi amaçlanmıştır. Çalışma kamu yönetiminde yapay zekâ uygulamalarının veri mahremiyeti açısından oluşturacağı tehditlerin ele alınmasıyla sınırlandırılmıştır. Bu yüzden de yapay zekâ uygulamaları için tartışmalı diğer alanlara değinilmemiştir. Çalışmada kalitatif yöntem tercih edilmiş; literatür taramasından ve uluslararası ve ulusal ölçekteki kurum ve kuruluşların teknik ve analitik raporlarından yararlanılmış ve elde edilen bulgular SWOT analizi ile değerlendirilmiştir. Endüstri devrimleriyle birlikte kamu yönetiminin bir değişim ve gelişim süreci yaşadığı görülmüştür. Bu bağlamda yapay zekâ uygulamalarının toplumsal yaşamın her alanında yaygınlaşmaya devam ettiği tespit edilmiştir. Uygulamalarla birlikte yapay zekânın veri mahremiyeti konusunda sakıncaları bulunduğu sonucuna ulaşılarak düzenleyici ve önleyici aksiyonlar önerilmiştir.

1. Endüstri 4.0 ve Karakteristikleri

Tarih boyunca insanlar ilk olarak avcılık ve toplayıcılık ile göçebe bir yaşam tarzını tercih etmiştir. Sonrasında hayvanların evcilleştirilmesi ve ürünler ekilmesiyle yerleşik yaşam tarzına geçilmiştir. Böylece insanlık ilk kez üretim toplumu olma niteliği kazanmıştır. Tarım toplumuna geçiş hayatı verimli hale getirmeyi mecbur kılmıştır. Yunan felsefesi ve İslam medeniyeti ise tarihsel süreç içerisinde bilim, kültür ve sanat alanında yaşanan değişimi hızlandırmıştır. 11. yüzyılda Çinliler tarafından pusula ve barutun keşfedilmesi bilim ve teknolojinin bugün geldiği noktayı etkilemiştir. 15.

yüzyılda ise Avrupa'da Rönesans ve Reform hareketlerinin ortaya çıkması bilim tarihi açısından kritik bir eşik olarak kabul görmüştür (Ural, 1998: 211).

Endüstri devrimi ise başta İngiltere olmak üzere batı toplumlarında çok önemli değişimlere sebep olmuştur. Bu değişimlerin etkisini günümüzde hâlâ görmek mümkündür (Tanilli, 2004: 118). İnsanlık tarihine bakıldığında tarım devriminin son bulması uzun bir zaman alsa dahi aynı şeyi endüstri devrimi için söylemek zordur. Çünkü 18. yüzyılda başlayan birinci endüstri devriminden günümüze kadar dünya hızlı bir değişimin içerisine girmiştir. Aksoy (2017: 34) çalışmasında bu değişim hızını Harari'den (2016: 247) uyarladığı örnekle açıklamaktadır. Bu örnekte 1000 yılında Anadolu'da yaşayan bir köylü uyuya kalıp 500 yıl sonra uyandığında bile dünyanın ona tanıdık geleceğine fakat 1500'lerde uyuya kalan birinin 500 yıl sonra yani 2000'li yıllarda uyandığında dünyayı tanıyamayacağından bahseder. Ayrıca bu konuya yaklaşık son on yılda hayatımıza giren teknolojiler açısından da bakılabilir. Bu sayede teknolojinin göstermiş olduğu gelişimin hızı daha net anlaşılabilir. Örneğin Uber, e-okuyucular (Kindle), Spotify, VR (artırılmış gerçeklik) ve akıllı telefon gibi gelişmeler son yıllarda hayatımıza girmiştir.

1.1 Tarihsel Arka Plan

Modern iktisadın temellerini atan A. Smith "*Ulusların Zenginliği*" isimli eserinde "*görünmez el*" teorisini ortaya atarak rekabete dayanan piyasanın kendisini dengeleyeceğini ve bireylerin kendi çıkarlarını maksimize etmekte özgür olmalarının zenginliği sürekli arttıracağından bahsetmiştir. Ayrıca piyasaya yapılan her türlü müdahalenin ekonominin işleyişine zarar vereceğini belirtmiştir. Smith'in modern ekonomi teorisinden önce endüstri devrimlerinin felsefi, bilimsel, teknik alt yapıları da Descartes, Galileo, Newton ve J. Watt tarafından ortaya koyulmuştur (Günay, 2002: 12).

Endüstri devriminin tarihsel olarak bir rastlantı sonucu ortaya çıktığını söylemek pek mümkün değildir. 15. yüzyılda başlayan coğrafi keşifler, bilimsel ve teknik ilerlemeler ile sermaye birikim sürecini beraber değerlendirmek gerekmektedir. Bu koşullar altında sanayi devrimi 18. yüzyılda ilk kez İngiltere'de görülmüştür. Birinci Endüstri Devrimi ilk kez İngiltere'de ortaya çıktıktan sonra kıta Avrupası'na oradan da tüm dünyaya yayılan bir gelişim kaydetmiştir. Bu süreçte en önemli nokta ekonomik ilişkilerde bir kopuşun yaşanmasıdır. Artık atölyede üretimden fabrikalarda üretime geçilmiştir (Alçın, 2016: 20).

Birinci endüstri devrimi, temelde su ve buhar gücünün daha verimli kullanılmasını sağlayan makinelerin icat edilmesiyle gelişim sergilemiştir. 1712 yılında keşfedilen buharla çalışan makineyi, James Watt 1763 yılında geliştirmiş ve onu 1784 yılında Edmund Cartwright'ın mekanik dokuma tezgâhlarını icat etmesi takip etmiştir. James Watt'ın geliştirdiği bu teknoloji ise 1807 yılında Amerikalı Robert Fulton tarafından gemilerde uygulanmış ve 1840 yılında Amerika ve Avrupa arasında buharlı gemi seferleri başlamıştır. Endüstri devrimlerinin ilk ayağında makineler insan emeğinin yerini almış ve ulaşımı kolaylaşmıştır (Çeliktaş vd., 2015: 25; Schwab, 2016: 16; Gül, 2017: 7-8).

İkinci endüstri devrimi, elektriğin üretim tesislerinde kullanılması ve elektrik gücünün montaj hatlarının kontrolünde yararlanılması sonucu ortaya çıkmıştır. Elektrik gücü ilk kez Amerika Birleşik Devletleri'nde (ABD) mezbahalarda hayvan kesim işlemleri için kurulan üretim sistemlerinde kullanılmıştır. Ancak bu gelişimin asıl uygulaması Ford Motor Fabrikalarında gerçekleşmiştir. Bu sayede üretim maliyetlerinin azaldığı görülmüştür. Endüstri 2.0 için en temel gösterge ise üretimin makineleşmesi sonucunda seri üretime geçilmesi ve üretilen malların ulaşım ağları sayesinde tüketim merkezlerine ulaştırılması olmuştur (Eğilmez, 2017). Bu dönemin en belirgin özelliği olarak ise 1840 yılında telgraf ve 1880 yılında telefonun icat edilmesi ve bilimsel yönetim anlayışının hâkim olmasını saymak mümkündür (Castells, 2013: 43; Fırat ve Fırat, 2017: 11). Alçın (2016: 21) ise 1970'lerdeki petrol krizinin etkisiyle bu sistemin sonlandığını belirtmiştir.

Üçüncü endüstri devrimi ise 1970'li yıllarla beraber başlamıştır. Özkan vd. (2018: 5) üçüncü endüstri devriminin ortaya çıkmasında bilimsel bilgi tabanlı iletişim teknolojilerinin etkili olduğunun altını çizerek bu dönemden sonra Fordizm üretimden Post-Fordizm üretime geçildiğine dikkat çekmiştir. 1960'lı yıllar boyunca çevre duyarlılığının artması, enerji krizinin görünür hale gelmesi ve kentlerin yoğunlaşması gibi gelişmeler yaşanmıştır. Bunun sonucu olarak ise sunulan hizmetlerde hem verimlilik hem de etkinlik talep edilmiştir. Söz konusu talebe cevap verilmesi için ise bilgisayar teknolojisi ve dijital teknolojilerden daha sık yararlanıldığı görülmüştür. Böylece üçüncü endüstri devriminin gerçekleşmesiyle seri üretim modeli terk edilerek esnek üretim modeline geçilmiş; bilgi ve elektronik çağının dünyayı küresel bir köye dönüştüreceği düşüncesi giderek yaygınlık kazanmıştır (Gül, 2017: 9; Toffler, 1980: 10). Üçüncü endüstri devrimini bir önceki endüstri devrimlerinden ayıran en önemli fark ise üretimde mekanik ve elektronik teknolojiye dayanan sistemlerinin yerini dijital teknolojiye dayalı makinelerin alması olmuştur (Kagermann vd., 2013: 13-14).

Sonuç olarak insanlık tarihinde görülen her devrim bir öncekine göre daha kısa bir zaman diliminde gerçekleşmektedir. İnsanlık tarihinde tarım devrimi ile ilk sanayi devrimi arasında yaklaşık 12 bin yıl varken, dört dalgada gerçekleşen sanayi devrimleri arasında yaklaşık olarak yüzer yıl bulunmakta ve bu süreçte insan güç ve emeğine olan ihtiyacın kademeli olarak azaldığı görülmektedir.

1.2. Endüstri 4.0'ın Ortaya Çıkışı ve Temel Unsurları

Günümüzde dünya 2011 yılında Hannover Fuarı'nda ilk kez dile getirilen ve Alman Hükümeti tarafından oluşturulan çalışma grubunun 2013 yılında hazırladığı raporda da belirttiği dördüncü endüstri devrimini yaşamaktadır. Söz konusu rapor dördüncü endüstri devriminin başarıya ulaşmasının emniyet ve güvenlik açısından sekiz faktörde gösterilecek başarıya bağlamaktadır. Bunları entegre edilmiş güvenlik ve güvenlik stratejileri, mimarileri ve standartları; ürünler, süreçler ve makineler için eşsiz ve güvenli kimlikler; Endüstri 3.0'dan Endüstri 4.0'a geçiş stratejisi; kullanıcı dostu güvenlik ve güvenlik çözümleri; işletme yönetimi bağlamında güvenlik ve emniyet; ürün korsanlığına karşı güvenlik koruması; eğitim ve sürekli mesleki gelişim; Endüstri 4.0'da veri koruması için topluluk oluşturma olarak sıralanmaktadır (Kagermann vd., 2013: 49-51). Endüstri 4.0 ile insan ve teknolojinin eksik yönleri yazılımlar aracılığıyla ortadan kaldırılmakta ve birbirinin tamamlayıcısı olan bir sistem sunulmaktadır (Blum, 2016). Dördüncü endüstri devriminin diğer endüstri devrimlerine göre çok daha hızlı ilerlediğine dikkat çekmektedir. Bu hızın toplumun tüm katmanlarını etkileyerek değişimi tetikleyen yönünün bulunduğuna ışık tutmaktadır (Schwab, 2016: 11).

Dördüncü endüstri devriminin ortaya çıkış sebebi olarak üretimde verimliliğin artmasıyla beraber doğu ve batı güçleri arasında var olan rekabet, yaygınlaşan esnek üretim ve ürünün pazara kısa sürede çıkması gibi konularla karşılaşılmaktadır (Yazıcı ve Düzkaya, 2016: 64). Ayrıca Fordist üretim yönteminin müşteri beklentilerine cevap verememesi dördüncü endüstri devrimini hızlandıran bir diğer etken olarak görülmektedir (Özkan vd., 2018: 8). Böylece Endüstri 4.0 ile üretim çeşitliliği ve tedarik zincirinin karmaşıklığına yanıt verebilmek için üretim sistemleri ve süreçlerinde daha fazla esneklik öngörülmektedir. Bu esneklik üretim hattı planlama departmanı, müşteriler ve tedarikçilerin bilgi teknolojileri üzerinden entegrasyonuna dayanmaktadır. Böylece özelleştirilen ürünlerin etkin ve hızlı şekilde pazara transferi mümkün hale gelebilmektedir (Faller ve Feldmüller, 2015: 88).

Endüstri 4.0 düşüncesini oluşturan temel bileşenler, siber-fiziksel sistemler (SFS), nesnelerin interneti (Nİ), hizmetlerin interneti (Hİ) ve akıllı fabrikalar olarak tanımlanmaktadır (Toker, 2018: 53). SFS, fiziksel dünya ve siber alanın internet ortamında bağlanması anlamına gelmektedir. Sensörlerin bağlandığı bu sistemler fiziksel dünyadaki hareketleri internet yardımıyla algılamakta ve nesnelerin birbirleriyle etkileşime geçmesini sağlamaktadır (Geisberger ve Broy, 2012: 314). SFS ile sürekli bir değişim içerisinde olan veriler, sanal bulut sistemleri üzerinden birbirine bağlanabilmektedir (Stock ve

Seliger, 2016: 537). SFS ile amaçlanan üretim sürecinde akıllı izleme ve akıllı kontrolün gerçekleştirilmesidir. Bu süreç sayesinde tam zamanlı veri çıkarımı, veri analizi, karar verme ve veri transferi mümkün hale gelebilmektedir (Yue vd., 2015: 1262). SFS'den son yıllarda genellikle motorlu taşıt araçları üreten fabrikaların yararlandığı görülmektedir. Örneğin Volvo ve Toyota fabrikalarında devamlılığı sağlamak için bu sistemlerden yararlanılmaktadır (Sánchez vd., 2015: 29479).

Nİ kavramı (IoT-Internet of Things) ilk kez Kopetz (2001) tarafından kullanılmış ve bir işletmenin sahip olduğu farklı kaynaklardan verilerin toplanması, çoğaltılması ve organize edilmesini anlatmaktadır (Lee vd., 2015: 4). Nİ, günlük nesnelerin birbirleri arasında bağlantıya geçmesine dayanan bir paradigma olarak kabul görmekte ve 2020 yılına kadar yaklaşık 26 milyar nesnenin internet ortamından birbirine bağlanması öngörülmektedir. Bu konuya ekonomik açıdan yaklaşıldığı zaman ise Nİ sayesinde 1,9 trilyon $'lık ürün ve hizmet üretiminin gerçekleşeceği düşünülmektedir (Gago vd., 2017: 72). Nİ işletmelere maliyetlerin azaltılmasında ve verimliliğin iyi bir noktaya gelmesinde eşi görülmemiş fırsatlar sunmaktadır. Ancak büyük miktarda veri toplamak tek başına yeterli değildir. Aynı zamanda işletmeler, veriyi analiz edebilecekleri bir platforma ihtiyaç duymaktadır (Ahmed vd., 2017: 460). Nİ için bir diğer önemli konunun içerisinde "Akıllı Nesneler" bulunmaktadır. Bu nesneler yeni bir üretim yeteneği kazanılmasına olanak tanımaktadır. Böylece akıllı nesneler, kendi arasında ve kullanıcılarla sanal bir dünyada etkileşime geçmektedir. (Sacala vd., 2015: 205).

Hİ ve Nİ birbirlerine benzer iki kavramdır. Tıpkı Nİ gibi internet ve web teknolojileri yardımıyla hizmetlere erişimin kolay hale getirilmesi fikrine dayanmaktadır. Bu sayede işletmelere, yeni tür katma değerli hizmetlerini bir araya getirmeleri, oluşturmaları ve sunmalarına izin verilmektedir (Hofmann ve Rüsch, 2017: 25). İlerleyen yıllarda işletmelerin günümüzde var olan internet hizmetlerinde gelişim kaydedileceği beklenmektedir. Günümüzdeki uçak bileti rezervasyonu ya da kitap siparişi gibi hizmetlerin ötesine geçileceği düşünülmektedir. Bu doğrultuda ise yeni tür internet platformları oluşturularak günümüzde ayrı olarak sunulan hizmetlerin tek bir ağ altında birleştirilmesi hedeflenmektedir. Dolayısıyla web teknolojileri yardımıyla hizmetlerin kullanılmasının daha kolay hale gelmesi öngörülmektedir (Fischer, 2014: 16).

Akıllı fabrikalar, SFS'in üretim tesislerinde uygulanması olarak ele alınmaktadır. Böylece üretim tesisleri ile siber-fiziksel yapı arasında bir bağ kurulmaktadır (Rudtsch vd., 2014: 314). Akıllı fabrikalarda insanlar, makineler, taşıma ve depolama sistemleri ile üretim süreçleri karşılıklı olarak birbirleriyle iletişim içerisindedir (Gabriel ve Pessl, 2016: 132). Günümüzde ülkeler akıllı fabrikalara geçiş konusunda kendilerini günün koşullarına göre revize etmektedirler. Almanya, bu konuda iyi bir noktaya ulaşmış ülke genelindeki fabrikaların %20'si Endüstri 4.0'ın akıllı fabrikalarına geçiş yapmayı başarmıştır (Ivanov vd., 2016: 386). Teknolojinin gelişmesiyle paralel olarak ilerleyen bu sürecin sonucunda şirketler üretim tesislerini günümüz koşullarına göre revize etmek için ciddi yatırımlar yapmaktadır. Aynı zamanda bu yatırımların küresel ekonomiye 500 milyar $'dan fazla katkı sağlaması beklenmektedir. Örneğin Adidas üretim tesislerini akıllı bir formata kavuşturmak için üç boyutlu baskı mekanizmaları ve robotlar satın almaktadır (Capgemini, 2017). Sonuç olarak fabrikaların akıllı hale gelmesi üretim sürecinde oluşan verimsizliğin önlenmesine ve ürün çeşitliliğin sağlanmasına imkân tanıyan bir mekanizma anlamına gelmektedir.

Şekil 2: Endüstri 4.0 ve Temel Bileşenleri

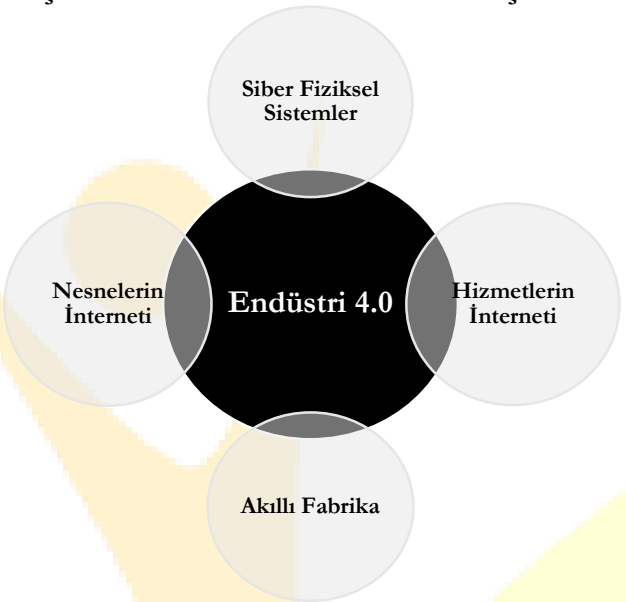

Kaynak: (Toker, 2018: 56)

2. Endüstri Devrimlerinin Kamu Yönetimine Yansımaları

Toplumların bir arada yaşamaya başlaması ile kamu yönetiminin ortaya çıkışı arasında bir ilişki bulunmaktadır. Ortak ihtiyaçların giderilmesinde plan, sevk ve idarenin gerekli olması bu durumun göstergesidir. Toplumsal hedeflere ulaşmak için bir plan dahilinde hareket etmek, yönetim kavramının temellerini ortaya koymaktadır. Dolayısıyla yönetim kavramına bu açıdan bir yaklaşım sergilenmesi onu kamu yönetimiyle ilişkilendirmektedir. Tarih boyunca devletlerin ortaya çıkması, gelişmesi ve dönüşüm yaşamasının da kamu yönetimine doğrudan etkileri olmuştur. Bu süreç kamu yönetimi disiplini adına bir arayışı ifade etmekle beraber zamanla onu idare hukuku, siyaset bilimi, yönetim bilimleri gibi alanlardan ayırmıştır.

2.1. Disiplinin Kimlik Arayışı

Geçmişten günümüze bakıldığında kamu yönetimi disiplininin tanımlanmasının oldukça zor olduğu ve her ekolün disipline farklı bakış açılarıyla yaklaştığı görülmektedir. Dolayısıyla üzerinde mutabakata varılmış ortak bir tanımın varlığından bahsetmek güçtür (Kirkhart, 1971: 127). Ayrıca dünyanın farklı bölgelerinden uzmanlar disiplinin içerisinde bulunduğu bu durumu bir bunalım olarak değerlendirmektedir (Kalfa, 2011: 404). Disiplinin kimlik arayışı sürecinde gösterdiği gelişim ile dünyadaki değişimler arasında açık bir bağlantı bulunmaktadır (Güler, 1994: 3). Kamu yönetiminin içinde bulunduğu kimlik bunalımı ise ilk defa 1968 yılında Dwight Waldo tarafından ortaya koyulmuştur. Ona göre kamu yönetiminin içinde bulunduğu krizin temellerini 1930'lı yıllara kadar götürmek gerekmektedir (Waldo, 1990: 73-82). Üstüner (1995: 60-61) ise Waldo'nun 1960'larda dile getirdiği bu problemin 1990'lı yıllarda varlığını koruduğunu belirtmektedir.

Kamu yönetimi disiplini için paradigma geriliğinden bahsedilmektedir. Bu durumun ilk nedeni, siyaset ve yönetim ayrımının zorluğudur. İkinci nedeni ise kamu yönetimi disiplininin işletme disiplini içerisinde kaybolma riskiyle karşı karşıya kalmasıdır (Şaylan, 1996: 4). Disiplin için tehlikeli noktalardan bir diğeri de farklı disiplinlerle kesişmesinin onun özgün varlığına zarar vermesi ve bunun kendi içerisinde bir gerginliği barındırmasıdır (Leblebici, 2001: 15; Şaylan, 2000: 5). Kamu yönetimi disiplini için kamu örgütlerinin "kamusal çıkar" amacından uzaklaşması da tehdit olarak görülmektedir. Dolayısıyla böyle bir yaklaşım disiplinin ana amacından sapmasına yol açmaktadır (Aksoy, 2004: 47).

Aynı zamanda ABD üniversiteleri de kamu yönetiminin içinde bulunduğu krizi yansıtmaktadır. Yeni açılan "kamu politikaları ve kamu işletmeciliği" gibi bölümler, kamu yönetimi kavramının geçmişe göre daha az kullanılmasına neden olmaktadır (Ömürgönülşen, 2004: 122).

2.2. Disiplinin Tarihsel Gelişimi

Geçmişten günümüze kadar devletlerin görevlerini yerine getirmesi üzerine düşünürlerin yaptığı çalışmalar bulunmaktadır. Düşünürler devletin işleyişi hakkındaki görüşlerini siyaset, felsefe ve ahlak kitaplarında paylaşmıştır. Konfüçyüs, Platon, Aristo, İbn Haldun, Nizam'ül Mülk ve Machiavelli bu düşünürlerden bazılarıdır (Eryılmaz, 2014: 33). Devletin ortaya çıkışından bu yana yönetim meselesi her zaman önemini korumuştur. Bu açıdan yaklaşıldığında ise modern kamu yönetiminin ortaya çıkışında kameral bilim kürsüleri etkili olmuştur. 18. yüzyılın ilk yarısından itibaren kurulan "*Kameral Bilimler*" kürsüleri kamu yönetimini spesifik bir konu olarak inceleyen girişimlerin başında bulunmaktadır. Üniversitelerde kurulan bu kürsülerde devlet görevlilerine iyi hizmet sunmaları için gerekli yöneticilik dersleri verilmiştir (Tribe, 1984: 263). Kameralizm devleti diğer tüm faktörlerin belirleyicisi olarak incelemektedir. Bu anlayışa göre devletin çıkarları üzerinde hiçbir şey bulunmamaktadır (Small, 2001: 20-21). Aynı zamanda merkeziyetçi devlet anlayışının güçlenmesi devletin en iyi nasıl yönetileceği üzerine devam eden tartışmaları yoğunlaştırmış ve Prusya'da kameral kürsülerin açılmasıyla sonuçlanmıştır (Ergun, 2004: 8-9).

1789 yılında gerçekleşen Fransız Devrimi, tarihte birçok değişimin tetikleyicisi olduğu gibi kamu yönetimini de etkilemiştir. Özellikle Avrupa'da liberal anayasalcı devlet anlayışının yansımasının etkisiyle devlete temel hak ve özgürlüklerin koruyucu rolü biçilmiş ve kamu yönetiminde hukuksal yaklaşımın öne çıkmasıyla sonuçlanmıştır (Güzelsarı, 2000: 7). Bu durumun sonucu olarak Fransız yazını kamu yönetimini hukuksal yaklaşım bağlamında incelemiştir. Charles Jean Bonnin, 1812 yılında kaleme aldığı "*Kamu Yönetiminin İlkeleri*" isimli eserinde ilk defa kamu yönetimi kavramını kullanmıştır. Ona göre kamu yönetiminin, topluma hizmet sunma vizyonu bulunmaktadır ve bunun kapsamlı olarak incelenmesi gereklidir (Karasu, 2004: 227). Bu bağlamda da kamu yönetimi disiplinine siyaset bilimi, hukuk, ekonomi ve sosyolojiyi içerisine alan bir bakış açısıyla yaklaşmış ve devletin etkinliğini arttırmayı hedeflemiştir (Van der Eyden, 2003: 7).

Birçok bilim insanı tarafından Woodrow Wilson'un 1887 yılında yayınladığı "*İdarenin İncelenmesi*" isimli makalesi, kamu yönetimi biliminin ortaya çıkışı olarak kabul etmektedir. Bu makalenin önemi yönetim bilimini diğer alanlardan ayrı tutmasından gelmektedir (Kalfa, 2011: 406). Wilson, bu bilimin Avrupalılar tarafından üniter ve merkeziyetçi devlet yönetiminin ihtiyaçlarına göre ele alındığını belirtmektedir. Oysa Amerika'nın bu alanda farklı bir yaklaşım sergilemesi gerektiğini savunmaktadır. Çünkü federal devlet olan Amerika'nın karmaşık sorunlarla karşılaştığını ve bunlarla baş etmek için de yönetim sisteminin farklı olması gerektiğini iddia etmektedir. Ona göre siyaset ve yönetim birbirinden farklı iki alandır (Wilson, 1961: 63-64). Wilson'un başlattığı bu klasik anlayış "*bilimsel yönetim*" olarak ifade edilmektedir. Bu yaklaşımın temel çabası kamu yönetimini özerk bir bilim dalı haline getirmek olmuştur. Wilson'un yaklaşımı, Weber'in bürokrasi kuramı ile Taylor'un bilimsel yönetim anlayışına dayanmaktadır (Kalfa, 2011: 407). Frank Goodnow ise Wilson'un anlayışını ileri bir noktaya taşıyarak siyaset bilimi ve kamu yönetimini birbirinden ayırmıştır. Ona göre siyaset politikaları belirlerken, idare bu politikaları yürütmektedir (Caiden,1982: 33-34).

Kamu yönetimi, üç yaklaşımın (siyaset, yönetim, hukuk) birbirleriyle üstünlük mücadelesi vermesinin sonucunda gelişim göstermiştir. Hukuk yaklaşımı bu mücadelede diğerlerinin gerisinde kalmış ve tartışmalar siyaset ve yönetim yaklaşımlarının arasında yoğunlaşmıştır. İkinci Dünya Savaşı'ndan 1960'lı yıllara kadar ABD etkisinin artmasıyla yönetim yaklaşımı ön plana çıksa bile 1960'lardan sonra bu süreç yeni eleştirileri ve bakış açılarını doğurmuştur (Leblebici, 2004: 93). Bu bağlamda 1968 yılında Dwight Waldo'nun girişimleriyle gerçekleştirilen Minnowbrook konferansıyla

kamu yönetiminin sorunları tespit edilmiştir. Disiplinin modern bir yönetim anlayışını açıklamaktan uzak olduğu sonucuna ulaşılarak "yeni kamu yönetimi" yaklaşımı tanımlanmıştır. Bu yaklaşımda sosyal eşitlik ve vatandaş katılımı gibi kavramlar vurgulanmıştır (Nabatchi vd., 2011: i30).

Refah Devlet anlayışının 1929 yılında patlak veren ekonomik buhrandan sonra hakimiyet kazanmasının sonucu olarak devletlerin üstlendiği rol ve görevlerin sayısı artmıştır. Bu durumun zamanla "verimsizlik, kırtasiyecilik ve hantallık" gibi sonuçları olmuştur. Kamu yönetimi "aşırı merkeziyetçi, katı hiyerarşi, hantal bürokrasi ve aşırı kurallara bağlılık" gibi özelliklerle tanınır hale gelmiştir. 1970'li yıllarda patlak veren petrol krizi Refah Devleti için sonun başlangıcı anlamına gelirken kamu yönetiminde de paradigma değişimini işaret etmiştir. Yeni paradigma ile devlet ve vatandaş arasındaki ilişki yeniden tanımlanmıştır. Böylece devletin asli amaçlarına geri dönmesi ile verimlilik ve etkinliğin arttırılması amaçlanmıştır (Eryılmaz, 2014: 43-44). Devlet, "*minimal devlet*" olarak yeniden ele alınmış ve kamu yönetimi "*yeni kamu işletmeciliği*" (New Public Management) olarak tanımlanmıştır. Piyasa ile ilgili kavramlar ve iktisat yaklaşımları kamu yönetimine aktarılmıştır (Box, 1998: 368). Yeni yönetim anlayışında neo-liberal ilkeler benimsenerek "devletin şirket gibi yönetilmesi" ana hedef olmuştur. Bu doğrultuda devlet piyasa müdahalesinden oldukça uzaklaşırken, disiplin kamu çıkarı ile kişisel çıkar arasındaki çelişki içerisinde kalmıştır (Üstüner, 1995: 67).

David Osborne ve Ted Gaebler'in 1992 yılında yayınladıkları "*Yönetimin Yeniden İcadı*" (Reinventing Government) isimli eser, yeni kamu yönetimi anlayışını inceleyen önemli çalışmalar arasında yer almaktadır. Devletin hakemlik görevine dikkat çekerek yönetim işlerinde dümen tutmanın kürek çekmekten daha önemli olduğu belirtilir. Ayrıca devlete, toplumsal sorunları çözerken tek başına hareket etmek yerine kamu, özel sektör ve sivil toplumun sürece dâhil edilmesi rolünü yüklerler (Osborne ve Gaebler, 1992: 19-20).

Küreselleşme ve demokratikleşme dalgasının sonucunda "*yönetişim*" (governance) kavramı kamu yönetimi içinde popüler hale gelmiştir. Kavram ilk defa Dünya Bankası'nın 1989 yılında yayınladığı raporda kullanılmıştır. Yönetişim, kamu yönetimi, özel sektör ve sivil toplumu kapsayan bir yapı olarak karşılıklı ilişkileri ve etkileşimleri ifade etmek için kullanılır (Eryılmaz, 2014: 60). Yönetişim kavramı için devlet hantallaşmış, verimsiz ve etkili olmayan bir yapıdadır ve bunun ortadan kalkması için devletin küçülmesi gerektiği görüşünü savunur (Güler, 1994: 17).

Kamu yönetiminde 2000'li yıllarla beraber postmodern yaklaşımların dönemine geçildiği görülmektedir. Postmodern kamu yönetimine göre, Wilson, Taylor ve Weber gibi düşünürlerin etkisi altında oluşmuş modern yaklaşımlara ait kavramlar reddedilmelidir (Yıldırım, 2010: 712). Böylece postmodern yaklaşımlar daha çoğulcu, demokratik ve esnek bir yapı ortaya koyduğu görülmektedir (Ateş, 2010: 137). Ayrıca postmodern yönetimler, sosyo-ekonomik dönüşümü de ifade etmektedir. Postmodern yaklaşımlara bu açıdan bakıldığında sanayi toplumundan bilgi toplumuna geçişi ortaya koymaktadır (Alpaslan ve Kutanis, 2007: 41).

Sonuç olarak kamu yönetiminin tarihsel gelişimine bakıldığında disiplin içerisinde devlete olan bakış açısının bir dönüşüm yaşadığı görülmektedir. Dolayısıyla bu durum, disiplinin gelecekte nasıl bir dönüşüm yaşayacağını da belirsiz hale getirmektedir. Kamu yönetimi disiplinin nesnesi, araçları, amaçları, konusu ve yöntemi gibi parametrelerin iyi belirlenmesi kimlik arayışındaki belirsizliğin ortadan kalkmasına yardımcı olabilir. Ancak toplumlarla beraber devletlerin de dönüşüm ve değişim içerisinde olduğu düşünüldüğünde kamu yönetimi için bu arayışın sonunun olmadığı anlaşılmaktadır. Çünkü her toplumsal değişim süreciyle birlikte, kamu yönetiminde paradigma değişimi yaşandığı tecrübe edilmiştir.

2.3. Endüstri Devrimlerinin Kamu Yönetimi ile İlişkisi

Tarihsel olarak devletin olmadığı toplumlardan başlayarak insanlar, ortak ihtiyaçları için işbirliği ve dayanışma yoluna gitmişlerdir. Bu işbirliği ve dayanışmanın sonucunda sevk ve idarenin gerekliliği yönetim olgusunu ortaya çıkarmıştır. Devletlerin ortaya çıkışıyla beraber ise yeni bir düzleme geçilmiş ve kamusal hizmetlerin devletler tarafından karşılanmasıyla birlikte devlet yönetimi özel ve ayrı bir alan olarak incelenmiştir. Kamu yönetiminin gelişimi geçmişten günümüze incelendiğinde toplumların yaşadığı değişim ve dönüşümlerden etkilendiği görülmüştür. Kameralizm, geleneksel kamu yönetimi, yeni kamu işletmeciliği, yönetişim ve postmodern yaklaşımların her birinin üzerinde ortaya çıktıkları dönemin etkileri görülmüştür.

Kameralizmi daha iyi anlayabilmek için 18. yüzyıldan önce ortaya çıktığı koşullara değinmek gerekir. 16. yüzyıldan itibaren Almanca konuşan bölgelerde ticari etkinliklerde bir gelişme görülmüştür. Bir yandan kırsal ekonomik faaliyetler öte yandan da iç ticaret hacminde genişleme yaşanmıştır. Dolayısıyla karmaşıklaşan ekonomik yapının merkezi yönetim tarafından düzenlenmesi gerektiği açığa çıkmıştır. Böylece feodal beylerin etkisini azaltma yönünde sarf edilen çaba, ekonomi modelinde merkantalizmi ortaya çıkarmıştır. Yerel güçler hem ekonomik hem askeri hem de siyasi güçlerini kaybetmeye başlamıştır. Dolayısıyla kameralizm, birden fazla boyutları bulunan ve devlet yönetimine ilk defa bilimsel bir bakış açısıyla yaklaşılan deneyim olarak karşımıza çıkmaktadır. Teknolojik gelişmelerin üretim sürecini ve ekonomiyi değiştirmesi, profesyonel orduların kurulması ve merkezi devletin güçlenerek feodal güçlerin zayıflaması kameralizmi oluşturan dinamikler arasında görülmektedir (Albayrak, 2010: 2). Güler (2009: 33) ise kameralizmi kapitalizme giden yolun temel dinamikleri arasında saymaktadır. Sonuç olarak kameralizm ile endüstri devrimlerinin ilk dalgası arasında bir ilişki olduğu görülmüştür. Çünkü üretim süreci ve ekonomide görülen değişim, teknolojik gelişmeye bağlı olarak ilerlemiştir. Aynı zamanda bu süreç devletlerin katı ve merkezi bir bürokratik yapı kurmalarını zorunlu kılmıştır. Böylece 18. yüzyılla beraber kameralizm bir yönetim felsefesi olarak etkin bir hâl almıştır.

Endüstri devrimiyle klasik liberal anlayışın hâkimiyet kazanması ekonomik bir dönüşüme sebep olduğu gibi örgütlerin yönetimini de derinden etkilemiştir (Hobsbawm, 2008: 207). Böylece kamu yönetiminde işbölümü, uzmanlaşma ve hiyerarşi gibi prensipler etkili olmaya başlamıştır. Ayrıca kent yerleşimleri ve yerel alanların biçimlendiği, merkezileşme ve bürokrasinin dönüşüm yaşadığı görülmüştür. Bu dönemde endüstri alanında görülen gelişmelere kamu yönetimi yazınında sıklıkla rastlanmıştır. Taylor'un "*Bilimsel Yönetimin İlkeleri*" ve Fayol'un "*Genel Yönetimin Esasları*" isimli eserleri bu çalışmaların başında gelirken endüstri toplumunun yöntemin felsefesini de yansıtmaktadır (Aksoy, 2016: 35). Endüstri devrimiyle beraber kentlerde görülen nüfus artışı işsizlik, altyapı, konut, sağlık ve eğitim gibi sorunları ortaya çıkarmıştır. Bu gelişmelere bağlı olarak kamu yönetiminin görev alanları içerisine daha önce yer almayan konular girmeye başlamıştır. Dolayısıyla geleneksel devletin görev ve sorumluluk alanları değişmeye başlayarak bugünkü formunu kazanacağı bir sürece girilmiştir (Al, 2002: 35). Böylece bu dönemde kamu yönetimi geleneksel olarak nitelendirilen bir yapıya kavuşmuştur. Bunda Endüstri devriminin ikinci dalgasında görülen bilimsel yönetim anlayışının etkili olduğu söylenebilir. Devletler kamu yönetimlerini bu geleneksel yaklaşım çerçevesinde düzenlemiştir. Merkezileşme ve bürokrasi anlayışının hâkimiyet kazanması kamu yönetiminin bu dönemdeki dönüşümleri arasında görülmüştür.

Yeni Kamu İşletmeciliği'nin ortaya çıkışı dört unsurla ilişkilendirilmiştir. Bunlar vergi hassasiyeti yükselen seçmen sayısında görülen artış, teknolojide görülen gelişmeler sonucunda post-Endüstriyel ve post-Fordist üretim tarzının ortaya çıkışı, kamu politikası oluşturulurken geleneksel yöntemlerin terk edilişi ve toplumların günümüzde giderek farklı katmanlardan oluşması olarak sıralanmıştır (Hood, 1991: 7). Bu süreç sonucunda da kitle sanayi üretiminden hizmet üretimine, karma ekonomi modelinden piyasa ekonomi modeline, Taylorist örgüt yapısından postmodern ve esnek

örgüt yapısına geçildiği görülmüştür (Öztaş, 2003: 61). 1970'li yıllarda tüm dünyayı etkisi altına alan petrol krizi ülkelerin kamu yönetim yapılarında reform yapmalarını zorunlu bir hale getirmiştir. Hood (1991: 3) bunu dört ana akıma dayandırarak açıklamıştır. İlki devletin aşırı büyümesinden vazgeçmek için çaba sarf edilmesidir. İkincisi kamu hizmetlerinin özelleştirilmesi ve yerel düzeye indirilmesidir. Üçüncüsü bilgi teknolojilerinden görülen gelişmedir. Dördüncüsü ise kamu yönetiminin gittikçe uluslararası bir hâle bürünmeye başlamasıdır. Dolayısıyla endüstri devriminin üçüncü dalgasında etkili olan teknolojideki gelişmeler ile kamu yönetiminin değişerek yeni kamu işletmeciliği kimliği kazanması arasında bir ilişki olduğu gözlemlenebilir. Aynı zamanda devletin elektronik ortama taşındığı "e-devlet" anlayışı kamu yönetiminde görülen köklü paradigma değişimlerinden biri olarak karşımıza çıkmaktadır ve bu dönüşüm bilgi teknolojilerindeki gelişmeyle doğrudan ilişkilidir.

Kamu yönetimindeki postmodern yaklaşımlara bakıldığı zaman ise 1980'lerden sonra güçlenen Yeni Kamu İşletmeciliği anlayışı ile 1990'lardan sonra ABD'de güçlenen söylemsel kuram analizlerinin etkili olduğu görülmüştür. Bu çağda kamu yönetimi "*vatandaş odaklı, piyasa esnekli, yerinden yönetimci, demokratik ve etik ilkeler*" üzerinden tartışılmıştır. Böylece geleneksel olarak nitelendirilen kamu yönetimine ait "*kapalılık, gizlilik, gayr-i şahsilik ve bürokratiklik*" gibi unsurlar postmodern yaklaşımlarda ortadan kaldırılmıştır (Doğan, 2017: 28).

Günümüzde yaşanan Endüstri 4.0 çağında ise kamu yönetiminin nasıl bir hâl alması gerektiği konusu, üzerine düşünülmeye değerdir. Bilginin üretildiği ve sistemler arasında bir döngü içerisinde paylaşıldığı bu çağ, daha önce yaşanmamış bir dönüşümün de habercisidir. Dolayısıyla yarının dünyasının bugünden çok daha farklı olması kaçınılmazdır. Endüstri devrimlerinin dördüncü dalgası olan bu dönemin insanlığı her açıdan etkilemesi beklenmektedir. Bu yüzden devletler, kamu yönetim sistemlerini günün koşullarına göre yenilemelidir.

Ülkelerin kamu kurumları sunduğu hizmetleri dünya pazarıyla kıyaslayarak birçok verinin analiz edilmesi sonucunda kamu politikalarını oluşturmalıdır. Taleplerin çeşitlenmesi ve farklılaşması, verilerin artması ve analiz edilmesi ile bunun sonucunda katma değerli çıktının oluşturulması son derece önemli görülmektedir (Sayar ve Yüksel, 2018: 84). Bu doğrultuda gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerin dördüncü endüstri devrimi sonucunda ortaya çıkan yenilikçi teknolojileri benimsediği görülmüştür. Böylece hizmetlerin daha hızlı sunulması mümkün hale gelebilmektedir. Aynı zamanda dördüncü endüstri devriminin getirdiği yenilikler sayesinde kamu maliyesinin daha şeffaf ve hesap verebilir bir forma kavuşması beklenmektedir. Yapılan ampirik araştırmalar dördüncü endüstri devrimini erken dönemde benimseyen ülkelerin kamu örgütlerinin performanslarında iyileşmeler olduğunu işaret etmektedir (Shava ve Hofisi, 2017: 204). Çünkü endüstri 4.0, örgütlere maliyet ve zaman tasarrufu, üretimin hızlanması, kalitenin artması, iş süreçlerinin iyileşmesi ve verimliliğin yükselmesi gibi kazanımlar sunmaktadır.

Endüstri 4.0 çağında kamu yönetiminin nasıl olması gerektiği sorusuna cevap vermek gerekirse, verilerin analizi edilmesi yoluyla kamu politikaları belirlenmesi öne çıkan başlıklardandır. Bu sayede belirlenen kamu politikaları ile toplumların öncelikli ihtiyaçları tespit edilmelidir. Diğer bir konu ise bu çağda kamu kurumlarının internet aracılığıyla tek bir ağ altında toplanmasıdır. Üretim tesislerindeki SFS'ler gibi kurumların da yapay zekânın sunduğu imkanları kullanmasıyla hizmetler birbirleriyle eş zamanlı ve organize olarak sunulabilecektir. E-devlet'in ötesinde bir öngörüyü sembol eden bu yaklaşım üretim sistemlerindeki akıllı robot, akıllı fabrika, nesnelerin interneti ve yapay zekâ gibi unsurları kamu kurumlarına aktararak hem hizmetlerin sunumu hem de yönetsel anlamda bir reformu ortaya koymaktadır. Endüstrinin dördüncü çağı olan bu dönemin, iş dünyası, ekonomi, işçi piyasası ve insanların yaşam tarzlarını doğrudan etkilemektedir ve bu süreçten kamu yönetimi de nasibini almaktadır. Bu dönüşümün, kamu hizmetlerinin bütüncül bir şekilde sunulmasına ve kamu kurumları arasında koordinasyona katkı sağlaması beklenmektedir. Resmî kurumlar açısında bu dönüşüm düşünülürse göz taraması, parmak izi ve ses tanıma gibi teknolojilerle kimlik doğrulaması

sonucunda onay verilen kurumların ilgili hizmetleri sunabilmesine imkân tanınmaktadır. Böylece hizmetler etkin ve verimli şekilde sunulurken kaynak israfı önlenmiş olacaktır. Ayrıca diğer tüm hizmetler, bu hizmetlerden yararlananlara gerçek zamanlı olarak bildirilerek oluşabilecek mağduriyetler önlenirken; devlet-vatandaş ilişkileri günün koşullarına göre yenilenmektedir (Sayar ve Yüksel, 2018: 95).

3. Yapay Zekâ ve Kamu Yönetimi Etkileşimi

Yapay zekâ kavramının daha iyi anlaşılabilmesi için zekâ kavramının ne olduğunun iyi açıklanması gerekmektedir. Türk Dil Kurumu (TDK) zekâyı, "*bir bütün olarak, insanların düşünme, akıl yürütme, algılama, yargılama ve nesnel olguları kavrama ve uygulama becerisi*" olarak tanımlamıştır (Türk Dil Kurumu Sözlüğü, 2019). Bu tanıma göre "*zekâ*" denildiğinde akla insan gelmektedir. Nitekim yalnızca insanlara özgü birtakım meziyetlerin olduğu düşünüldüğünde bu durum daha anlaşılır hale gelmektedir. Örneğin herhangi bir hayvanın müzik besteleme, şiir yazma veya denklem çözme gibi meziyetlere sahip olması mümkün değildir (Önder & Saygılı, 2018: 633). Ancak insana has meziyetlerin doğal bir zekânın ürünü olmayarak yapay süreçlerin sonucunda gerçekleştirilebildiği örneklerle karşılaşılmaktadır. Nitekim yapay zekânın çizdiği tablolar günümüzde oldukça popülerdir. Fransa'da bir grup öğrencinin geliştirdiği "Obvious" isimli makine öğrenme sisteminin ortaya çıkardığı tablo, açık artırma sonucu 432.500 $ fiyata alıcı bulmuştur (GZT, 2019). Örneğin 2017 yılında yapay zekâ tarafından çıkarılan bir müzik albümü de piyasaya çıkmıştır. Albümün öne çıkan parçalarından biri olan " Break Free" YouTube üzerinden 2 milyondan fazla görüntülenmeye ulaşmıştır (Future of StoryTelling, 2019). Dolayısıyla yapay zekâ sistemi insana özgü yeteneklerin makineler tarafından yerine getirilmesine imkân tanıyan ve içinde bulunduğumuz çağı birçok yönden etkileyen ve/veya etkileyecek olan dönüşümün önemli bir aktörüdür.

Yapay zekâ, kişisel verileri kullanarak elde ettiği deneyimlerin sonucunda karşılaştığı farklı problemleri çözebilecek bilgisayar sistemlerini tanımlamak için kullanılmaktadır. Aynı zamanda bu sistemlerin insan zekâsını andıran özellikleri de bulunmaktadır (The Norwegian Data Protection Authority, 2018: 5). Nitekim yapay zekânın sahip olduğu bu nitelikler birçok isim ve kurum tarafından farklı yönleriyle tartışılmasına ve önem atfedilmesine sebep olmaktadır. MIT Bilgisayar Bilimleri Laboratuvarı Yöneticilerinden Edward Fredkin, BBC'ye verdiği söyleşide yapay zekâyı Dünya'nın oluşumundan bu yana meydana gelmiş en büyük üç olaydan biri olarak sıralamaktadır. Ayrıca yapay zekâ tartışmalarının günümüze kadar olan gelişimi de tarihsel bir süreç içerisinde meydana gelmiştir. İlk kez 1943 yılında McCulloch ve Pitts tarafından beynin boolean devre modelinin geliştirilmesi önemli mihenk taşları arasında sayılmaktadır. 1952-1969 yılları arasında IBM tarafından satranç oynayabilen bir programın yazıldığı ve bu süreçte yapay zekâ konferanslarının düzenlendiği görülmüştür. 1969-1979 yılları boyunca da bilgiye dayalı sistemlerin ilk gelişme adımları yaşanmıştır. 1980'den sonra ise yapay zekâ bir endüstri halini almıştır. 1986 yılında da yapay sinir ağlarının tekrar ön plana çıktığı görülmüştür. 1990'lı yıllarla beraber internetin yaygınlaşmasının sonucu olarak yapay zekâ tabanlı programlar geniş kitlelere ulaşmıştır. 2000'li yıllardan sonra ise yapay zekânın temel alındığı oyuncakların piyasada kendine yer ettiği ve birçok elektronik cihazda yapay zekâdan yararlanıldığı görülmüştür (Pirim, 2006: 82-84).

21 yüzyılla birlikte yapay zekâdan özellikle makine öğreniminin bir araya gelmesinin sonucunda büyük veri setlerinden yararlanılarak kamu ve özel sektörde birçok alanda uygulanmakta ve farklı hizmetlerde kullanılmaktadır. Yapay zekânın gündelik yaşamın içerisinde giderek bir gerçekliğe dönüştüğü görülmüştür. İnsanlar bu uygulamalarla her geçen gün daha sık karşı karşıya gelmektedir. İnsan müdahalesinin ve/veya kontrolünün olmadığı akıllı sistemler, kullanıcılarla diyaloglar kurabilmekte hem ihtiyaç ve taleplerine cevap verebilmekte hem de önerilerde bulunabilmektedir.

Algoritmalar ve yapay zekâ her ne kadar içinde bulunduğumuz dönemin mitolojisini temsil eden kavramlar olarak içerisinde bir endişeyi barındırıyor olsa bile birçok alanda insanların uzmanlığını ve eylemini destekler nitelikleri içerisinde barındırmaktadır. Böylece otonom, düşük maliyetli ölçeklenebilir yapay zekâ temelli araçlar ve servisler yaşamın birer parçası haline gelmektedir (Mitrou, 2019: 4-6).

Yapay zekâyı hem çeşit hem de kullanım amaçlarına göre tasnif etmek mümkündür. Çeşit olarak "*makine öğrenimi; yapay sinir ağları; bilgisayarlı görme; konuşma tanıma; doğal dil işleme ve robotik*" olarak sıralamak mümkündür. Kullanım amacına göre ise "*davranışa dayalı kullanım-karar verme desteği; kurala dayalı kullanım-uzman sistemler; bilgiye dayalı kullanım-öğrenmeyi öğrenebilen makineler*" olarak ayrıldığı görülmektedir (Önder & Saygılı, 2018: 636-639). Yapay zekânın belirtilen bu özellikleri kullanım alanına göre farklı araçlara uygun işlevsellik kazanmasına imkân tanıyabileceğini de göstermektedir. Nitekim her farklı uygulamaya uygun bir yapay zekâ modeli tercih edilmektedir. Yaşanan hızlı değişim ve dönüşümün sonucunda yukarıda belirtilen araçlar, işgücünü de etkilemektedir. Nitekim bugün işgücü tanımlanırken "robot" kavramı da kullanılmaktadır. İnovasyon hızının artmasına bağlı olarak yapay zekâ insanların iş yapma biçimlerine yeni bir form kazandırmaktadır. Böylece maliyetlerin düşürülmesi, işin kalitesinin ve hızının artması amaçlanmıştır (Shrum & Gordon, 2019: 9). Ayrıca iş dünyası için görülen bu değişim ve dönüşümlerin kamusal hizmet sunumu için de geçerli olduğunu söylemek yanıltıcı değildir.

Kamu yönetimi açısından yaşanan değişime bakıldığında bilgi teknolojisinde yaşanan gelişmelerin ve internetin yaygınlaşmasının etkili olduğu söylenebilir. Böylece değişen şartlara uyum sağlanarak hizmet sunumunu kolaylaştıran politikaların hayata geçirilmesine imkân tanımaktadır. İnsanların karar alma sürecinde izledikleri yolun kamu yönetimi açısından makinelere uyarlandığı görülmektedir. Bu yüzden de yapay zekânın kamu yönetimi üzerine etkilerini ele alan bilim insanları bir makine nasıl karar verebilir, verdiği kararların sonuçları nasıl olabilir ve/veya halka ne gibi hizmetleri sunabilir gibi sorular üzerinde yoğunlaşmışlardır (Barth & Arnold, 1999: 336). Yapay zekânın kamu yönetime olan yansımalarına bakıldığı zaman ise ilk olarak "*karar alma sürecinde*" ikinci olarak "*hizmet sunma sürecinde*" etkili bir araç olduğu görülmektedir. Aynı zamanda kamu politikası oluştururken, kamu politikası oluşturma süreçlerinden "*gündemi belirleme, politika oluşturma, politika belirleme ve politika uygulama*" aşamalarında da etkili olduğu görülmüştür (Önder & Saygılı, 2018: 646-652).

Kamusal alanda yaşanan bu değişimleri etkileyen faktörleri yedi başlık altında toplamak mümkündür. İlk olarak demografik faktörler öne çıkmaktadır. Nüfusun yaşlanması ve nüfus artış hızının düşmesi, ekonomik büyüme, refah, güç ve nüfus artışının Batıdan Doğuya kayması yeni bir sosyal, ekonomik ve siyasal bir denge oluşturmuştur. Kadınların işgücü piyasasındaki yerinin artması kayıtlı işgücü sayısında artış yaşanmasına yol açmıştır. Tüm dünya genelinde yaşanan göç hareketleri de kültürlerin iç içe geçmesine yol açarken mega kentleri yaygınlaştırmıştır. İkinci olarak toplumsal faktörler etkili olmaktadır. Toplumun giderek dijital bir yaşam tarzını benimsemesi beraberinde mahremiyet konusunu gündeme getirmektedir. Kamu kuruluşları bu noktada dengeleyici bir rol üstelenerek bu yaşam tarzını benimsemiş kişilerin taleplerine cevap vermelidir. Diğer yandan da interneti hayatının bir parçası haline getirmeyen kimselere de ulaşabilmelidir. Üçüncü olarak ekonomik faktörlere değinilmelidir. Son zamanlarda oldukça popüler olan Bitcoin gibi örneklere bakıldığında para birimlerinin dijital bir boyuta dönüşeceği düşünülebilir. Ekonomik pastanın adil şekilde paylaşılmaması toplumsal adaletsizliğin giderek artmasına sebebiyet verirken teknolojinin gelişmesine bağlı olarak temel yaşam standartlarının yükselmesine yol açmıştır. Ancak gıda, su, sağlık, enerji ve barınma gibi bu standartların karşılanamaması da beraberinde getirmiştir. Dördüncü olarak dijital teknolojiler öne çıkmaktadır. Sosyal (social), mobil, (mobile), analitik (analytics) ve bulut (cloud) olmak üzere dört temelde gelişen dijital teknolojilerden yararlanılarak kitlelerin gücünden yararlanmak

mümkün hale gelecektir. Bu durumun bireylerin ve kamu kuruluşlarının gelişmiş analitik yöntemleri ve duygu analizlerinin kullanılmasıyla mümkün olması beklenmektedir. Veri biliminin gelişmesine bağlı olarak problemlerin çözümünde düşük maliyetli uygulamalar mümkün hale gelmektedir. Gerek kamu kuruluşlarının gerek şirketlerin karar alma mekanizmaları gelişmiş algoritma tasarımları sayesinde dijital çıktılardan değer elde edebilecek bir forma bürünmektedir. Aynı zamanda verilerin ticari bir metaya dönüşmesi, kişisel bilgilerin özelleştirilmesi ve tasarruf imkânını beraberinde getirmektedir (Eggers & Macmillan, 2015: 4-5).

Beşinci olarak üssel büyüyen teknolojiler konusu ile karşılaşılmaktadır. Bu konu her sektör için kapsayıcı bir dönüşümü işaret eder niteliktedir. Bir yandan da insanlığın varlığını tehdit eder boyuta kavuşmasını içermektedir. 3D yazıcılar ve robot sektöründe görülen gelişmeler bu konunun önemine işaret etmektedir. Yapay zekâ ile donatılmış robotların gelecekte kompleks işlevleri yerine getirmesi beklenmektedir. Bu durum, bilim insanlarının uzun yıllardır insanın düşünce sürecine benzer çalışmalarda giderek başarılı sonuçlara ulaştığını göstermektedir. Altıncı ve son olarak siber-fiziksel sistem teknolojilerine değinmek gerekmektedir. İnternet bağlantılarının ortaya çıkışı ile birlikte bilgisayarlar, insani ve fiziki ortamı hissedebilen, izleyen ve kontrol eden siber fiziksel sistemler haline gelmiştir. İnsansız hava araçları ve drone'ların gelecekte devriye hizmetlerinden coğrafi etütlere kadar birçok farklı alanda rol alması bu duruma örnek olarak verilebilir. Böylece hem kamu kesimi hem de özel kesim için sağlık, ulaştırma, güvenlik, savunma ve altyapı gibi birçok alanda siber fiziksel sistemleri çalışmalarına uyumlu hale getirmektedir (Eggers & Macmillan, 2015: 6).

Söz konusu değişimler veriye olan ihtiyacın giderek artacağını göstermektedir. Yapay zekânın kullanıcılarına uygun olarak çevreyi gizlice ve özenle dizayn edebilme gücü her ne kadar ütopik ve distopik bir anlatı şeklinde olsa dahi karşı karşıya kalınan bu durum, veri talebinin artması anlamına gelmektedir. Bu yüzden yapay zekâ temelli uygulamaların kişisel verilere ulaşılması, verilerin korunması ve mahremiyeti gibi temel haklardan birini tartışılır hale getirmektedir. Çünkü bilişsel hizmetlerin sunulması ve kullanılması, kişisel verilerin işlenmesini öngörmektedir. Nitekim algoritmalar büyük miktarda veri olmaksızın doğru bir sonuca ulaşamamaktadır. Bu durumu "ne kadar çok veri o kadar iyi sonuç" olarak ifade etmek mümkündür. Diğer bir ifadeyle kişisel veriler yapay zekâ uygulamalarının birer yakıtı olarak görülmektedir. Çünkü bu tür sistemler bir kişinin davranışına ilişkin sonuçları öngörmek üzere tasarlanmakta ve bireye günlük yaşamları esnasında tavsiyeler sunmaktadır (Mitrou, 2019: 6-7).

Yapay zekânın veri mahremiyeti açısından sakıncalı bulunan bir diğer yönü, herhangi bir yapay zekâ uygulamasının kişisel verilere nasıl ve niçin ulaştığı konusunda net bir açıklamanın yapılmamasıdır. Dolayısıyla bu sürecin ne gibi bir kazanımı veya zararı olacağı konusunda bir belirsizlik hâkimdir. Üstelik böyle bir sistemin herhangi bir sorumluluk üstlenme ve hesap verme konularında da bazı bilinmezlikleri bulunmaktadır. Bu yüzden yöneticilerin yapay zekâ uygulamalarından yararlanılırken bazı konuları göz önünde bulundurması gerekmektedir. Bu konulardan ilki bir yapay zekâ uygulaması ile elde edilen sonuçların ne anlama geldiği veya gelmediğinin iyi bilinmesidir. İkincisi yapay zekâ ile ilgili bir problemle karşılaşıldığında sorumluluğu kimin üstleneceğinin belirsiz[1] olmasıdır. Üçüncü bir konu da üst düzey yöneticilerin aldıkları kararların yapay zekânın karar verme sürecine karşıt olması durumudur. Böyle bir durumun yaşanması halinde karar alınırken kimin dikkate alınacağı konusu tartışmalı bir hale bürünmektedir. Dördüncü husus yapay zekâ uygulamalarının özerkliğini dikkate almaktadır. Özerklik düzeyinin uygulamaya göre farklılık gösterip göstermeyeceği; faktörlere bağlı olarak değişip değişmeyeceği önemli tartışmalardan bir diğeridir. Son olarak ise bir yapay zekâ ister makine isterse de robot olsun yargı önünde ifade verebilme durumunun mümkün olup olmayacağı içerisinde ciddi bir tartışmayı barındırmaktadır (Regan & Maschino, 2019: 17-18). Yapay zekâ

[1] Hizmeti sunan birimdeki yetkili mi? Programı yazan yazılım şirketi çalışanları mı? Yoksa yapay zekânın kendisi mi?

uygulamaları günümüzde giderek yaygınlık kazansa dahi veri mahremiyeti konusu, yapay zekâ açısından hali hazırda tartışmalı ve sorunlu alanlardan biri olarak görülmektedir. Bu kapsamda yapay zekâ kullanımının sınırları, şeffaflığı ve etik konusu tartışmalıdır.

4. Kamu Yönetiminin Veri Mahremiyeti Açısından SWOT Analizi Yöntemiyle Değerlendirilmesi

Endüstri devrimlerinin çağımızda yaşadığı son değişim üretim sistemlerini, işgücü piyasalarını, sosyal yaşamı, hükümetleri, yerel yönetimleri ve sivil toplum kuruluşlarını etkilemektedir ve kuşkusuz bu durum ülkelerin kamu yönetim sistemleriyle de ilişkilidir. Çünkü tarihsel olarak biz endüstri devrimleriyle birlikte toplumların bir dönüşüm yaşadığını ve bu dönüşümün sonucunda da kamu yönetiminin kendini günün koşullarına göre revize etmek zorunda kaldığını görmekteyiz. Kuşkusuz bugünün dünyası da bir değişim içerisindeyken, kamu yönetiminin kendini bu akımdan kurtarması mümkün değildir. Dolayısıyla dördüncü endüstri devrimi olan ve hali hazırda yaşadığımız bu çağa göre ülkeler, kamu yönetim sistemlerini revize ederek hem sundukları hizmetlere hem de bu sürecin yönetimine uygun olarak yapay zekâ teknolojisini kamu yönetimlerine adapte etmektedirler. Bu bağlamda kamu yönetimi içerisinde yapay zekâ uygulamalarının veri mahremiyeti açısından incelenerek güçlü ve zayıf yönleri ile fırsatlar ve tehdit unsurlarının belirlenebilmesi için SWOT analizi yönteminden yararlanılmıştır. Bir yandan bu sürecin artıları olarak görülen unsurlar güçlü yönler ve fırsatlar olarak belirlenmiş öte yandan da eksiklik olarak görülen unsurlar zayıf yönler ve tehditler olarak ortaya koyulmuştur.

Tablo 1: SWOT Analizinin Temel Unsurları

SWOT ANALİZİ		
S	**GÜÇLÜ YÖNLER**	İncelenen sistemin, unsurun veya bir durumun güçlü yanları
W	**ZAYIF YÖNLER**	İncelenen sistemin, unsurun veya bir durumun zayıf yanları
O	**FIRSATLAR**	Güçlü yanları destekleyen dış çevredeki koşullar
T	**TEHDİTLER**	Dış çevreden gelen tehditler

Kaynak: (Kanlı, 2016: 7)

Güçlü Yönler

- **G_1.** Kırtasiyecilik ve hantallık gibi kamu hizmetlerinin sunumunda görülen iki problemli alanı iyileştirmesi
- **G_2.** Etkin ve verimli bir şekilde işleyen kamu sisteminin öngörülmesi
- **G_3.** Kamu kurumlarının ortak bir ağ altında toplanmasıyla kurumlar arasındaki koordinasyona katkıda bulunması
- **G_4.** Elde edilen verilerin analiz edilmesiyle en rasyonel kamu politikalarının belirlenmesi
- **G_5.** Katılımı güçlendiren platformlara sahip olası

Zayıf Yönler

- **Z_1.** Robot teknolojinin gelişmesine bağlı olarak işsizliğin artması ve istihdamın azalmaya başlaması
- **Z_2.** Sistemin siber saldırılara müsait olması

- **Z_3.** Kişisel verilerin bulut ortamına işlenmesinin gizlilik ve özel yaşam hakkı gibi tartışmalı alanları içermesi
- **Z_4.** Dördüncü endüstri devrimine geçişte dijitalleşmenin negatif dışsallıkları sonucunda mevcut eşitsizliklerin yeniden üretilmesi

Fırsatlar

- **F_1.** Gelecekte nüfusun önemli bir kısmının yapay zekâ asistanları yardımıyla günlük ihtiyaçlarını gidermesi
- **F_2.** Hizmet sunumunda insanlar ile yapay zekâ uygulamalarının buluştuğu noktada başarılı sonuçlar elde edilmesi
- **F_3.** Yoksullukla mücadele, gezegenin korunması gibi küresel hedeflere ulaşmada var olan politikalara bağlı olarak ekonomik kalkınmaya destek olması
- **F_4.** Sosyal ağlar sayesinde vatandaşların hükümetler ve yerel yönetimlerden hizmet talep edebilmesi

Tehditler

- **T_1.** Kişisel verilere ulaşılmasının sonucunda toplumsal hayatı etkileyecek seçim ve referandum gibi süreçlerde manipülasyon riskinin bulunması (Örneğin ABD seçimleri [Trump] ve Brexit referandumu[2])
- **T_2.** Günümüzde milyarlarca kullanıcıya ulaşan Facebook, Twitter, Instagram ve YouTube gibi sosyal medya platformlarının kişisel veriler açısından önemli bir kaynağa dönüşmesi
- **T_3.** İnsan hayatının tamamen sayısal ve dijital ortamda işlenmesiyle insanların fiziksel dünya için inisiyatif alamamalarının sosyal ilişkileri tehlikeye sokması
- **T_4.** Endüstri 4.0 süreci denetlenmediği takdirde kamu idaresinin işleyişinde ve insani ilişkilerde şefkat, işbirliği gibi değerleri ortadan kaldırması
- **T_5.** Karar verme sürecinde yapay zekâ ile üst düzey yöneticiler arasında ayrılıkların yaşanma riski

4.1. Zayıf Yönler ve Tehditlerin Ortadan Kaldırılması

SWOT analizi ile kamu yönetimi içerisinde yapay zekânın kendine yer etmesi sonucunda oluşabilecek zayıf yönler ve tehdit unsurları ortaya koyulmaktadır. Bu durumların tespit edilerek ortadan kaldırılması ve birer fırsata dönüştürülmesi önleyici ve düzenleyici aksiyonlarla yakından ilişkilidir. Böylece kamu yönetimi içerisinde yapay zekânın etik ve veri mahremiyeti açısından yol açtığı sakıncaların önüne geçilerek etkin ve verimli bir çözüme ulaşılabileceği düşünülmüştür.

[2] Bkz. Cambridge Analytica.

Tablo 2: Önleyici ve Düzenleyici Aksiyonlar

Z_1	Değişen dünyada insanları farklı iş alanlarına yönlendirecek ve katma değer üretebilecekleri alanları oluşturarak, bununla ilgili gerekli donanımların kazandırılması
Z_2	Ağın korunması için uzmanlar tarafından hazırlanmış yazılımlar ve siber saldırıların 7/24 kontrol edilerek mücadele edildiği bir platformun oluşturulması
Z_3	Kişisel verilerin korunacağı ve üçüncül kişilerle verilerin paylaşılmayacağına dair vatandaşlara yasal güvencenin verilmesi, aksi durumda vatandaşların hukuki yollarla hak talep edebileceği mekanizmaların kurulması
Z_4	Sosyal devlet ilkesinin gereği olarak toplumdaki eşitsizliklerin düzenlenmesi ve vatandaşlara gerçek anlamda fırsat eşitliğinin sunulmasıyla ortaya çıkabilecek yeni türden eşitsizliklere engel olunması
T_1-T_2	Veri mahremiyeti göz ardı edildiği takdirde uygulanacak yaptırımların yasal düzenlemelerle önceden belirlenmesi ve caydırıcı cezalarla birlikte hizmetten yararlananların verilerinin üçüncü kişilerle paylaşılmasının engellenmesi
T_3-T_4	Yapay zekâ ve robotların insanların yapığı işleri gerçekleştirmesi sonucunda zayıflayabilecek sosyal ilişkileri canlı tutmak adına ortak paylaşım alanlarının tasarlanması
T_5	Karar verme süreçlerinde son sözü söyleme hakkının üst düzey yöneticiye mi yoksa yapay zekâ temelli uygulama aracına mı ait olduğu; ilgili konunun içeriği ve stratejik önemi göz önüne alınarak ve yasal düzenlemeyle belirlenerek bir kurala bağlanması

Sonuç

Yönetim olgusunun geçmişi, insanlık tarihi kadar eskidir. Toplumsal ihtiyaçların karşılanması için bir organizasyonun gerekli olması bu durumun temel noktasıdır. Devletlerin ortaya çıkışı ile kamusal ihtiyaçların karşılanması, devletlerin sorumluluk alanlarına girmesi, özel ve ayrı bir yönetim metodunu zorunlu kılmıştır. Bunun sonucunda kaynakların daha etkin ve verimli bir şekilde kullanılarak belirlenen hedeflere ulaşılmasında sevk ve idarenin sağlanması için kamu yönetimi olgusu ortaya çıkmıştır. Ancak kamu yönetiminin devletlerin ortaya çıkışıyla oluşması ile bir bilim dalı haline gelmesi arasında farklılıklar bulunmaktadır. İlk olarak kameral bilimler kürsülerinin ortaya çıkmasında günümüze kadar kamu yönetiminin değer ve normları, devletlerin yaşadığı değişim ve dönüşümlerden etkilenmiştir.

Kamu yönetiminin kendini arayışı bir bunalım olarak değerlendirmiş ve bu kimlik arayışının bir sonunun olmayacağı düşünülmektedir. Toplumların dinamik bir yapıda olması ve değişimin sürekliliği yönetim mekanizmalarının da değişimini zorunlu kılmaktadır. Çünkü toplum ve yönetim arasında bir korelasyon olduğu yorumu yapılabilir. Toplumdan ayrı bir yönetim sistemi düşünülmesi güçtür. Dolayısıyla bir yönetim sistemi, çağın koşul ve gerekliliklerini içerisinde barındırmalıdır. Merkantalizm ve teknolojinin gelişmesi gibi iki ana faktörün sonucunda kameralizmin ortaya çıkışı nasıl merkezi devleti güçlendirdiyse ya da bilimsel yönetim anlayışının yansıması olan geleneksel kamu yönetiminin hâkim konuma gelerek hiyerarşi ve merkeziyetçi prensipleri kendisinde barındırdıysa bu çağın normlarının da kamu yönetimine yansımaları olacaktır.

Endüstri 4.0 olarak tanımlanan bu dönemde dünya, geçmişte yaşadığı dönüşümlerden çok daha hızlı gerçekleşen bir devrimin içerisindedir. Bugün hayatımızdaki yeni teknolojiler olarak nitelendirdiğimiz ürünlerin, eğer kendilerini güncel tutmazlarsa teknolojik olarak çok kısa bir zamanda rakiplerinin gerisinde kalmaları muhtemeldir. Dolayısıyla böylesine hızlı bir dönüşüm içerisinde

olduğumuz çağa ayak uydurmak için işletmelerin kendilerini yenilemek zorunda olmaları ile devletlerin kamu yönetimlerini günün koşullarına göre revize etmeleri arasında benzerlik olduğu söylenebilir. Endüstri 4.0 çağı; nesnelerin interneti, hizmetlerin interneti ve siber fiziksel sistemlerin bir arada buluştuğu bütünsel yapıdır. Bu sayede ise üretim sürecinde elde edilen verilerin analiz edilmesi yoluyla daha verimli ve etkili bir çıktıya ulaşılmasını mümkün hale getirmektedir. Bu açıdan bakıldığı zaman böyle işleyen bir yapının dinamiklerinin kamu yönetimi içerisine aktarılması, onun uzun sürelerdir eleştirilen hantallık, verimsizlik, kırtasiyecilik ve aşırı merkeziyetçilik gibi yanlarının ortadan kaldırılmasına imkân tanıyabilir. Öte yandan bu dönüşümün avantajlı yanları olduğu kadar dezavantajlı yanları da bulunmaktadır. Kamu yönetiminde daha az istihdam sağlanmasının sonucunda bir miktar insanın işini kaybetmesi, siber saldırı tehditleri, gizlilik ve mahremiyet gibi konularda sorunların yaşanması ve sosyal ilişkilerin zayıflaması gibi konuları bu dönüşümün olumsuz tarafları olarak görmek mümkündür. Sonuç olarak kamu yönetimi sistemi bir ağ üzerinde toplanmış kurumların birbirleriyle olan tüm ilişkilerini anlık veri paylaşımıyla takip eden, sunulan hizmetlere daha kolay erişilmesine imkân tanıyan bir adaptasyon sürecine girerken içerisinde kişisel verilerin gizliliğinin ihlal edilmesi, toplumsal konularda manipülasyonlara açık hale gelmesi gibi riskli yönleri barındırmaktadır.

KAYNAKÇA

Ahmed, E., Yaqoob, I., Hashem, I. A., Khan, I., Ahmed, A. I., Imran, M., & Vasilakos, A. V. (2017). The Role of Big Data Analytic in Internet of Things. *Computer Networks*(129), 459-471.

Albayrak, S. O. (2010). Güçlü ve Merkezi Devletin Yönetim Bilgisi. *YBAD Lisansüstü Seminer Çalışmaları,* (9), 2-18 http://yonetimbilimi.politics.ankara.edu.tr/files/2013/07/albayrak.pdf, [Erişim tarihi: 14 Ağustos 2018].

Aksoy, A. (2016). Geleneksel Devletten Modern Devlete: Sanayi Devrimi ve Kamu Yönetimi Düşüncesinde Değişim. *Uluslararası Politik Araştırmalar Dergisi, 2*(3), 31-37.

Aksoy, S. (2017). Değişen Teknolojiler ve Endüstri 4.0: Endüstri 4.0'ı Anlamaya Dair Bir Giriş. *Sosyal Araştırmalar Vakfı Katkı*(4), 34-44.

Aksoy, Ş. (2004). Kamu Yönetimi Nereye Gidiyor? Bir Durum Saptaması. *II. Kamu Yönetimi Forumu* (s. 32-49). içinde Ankara: Hacettep Üniversitesi Yayınları.

Al, H. (2002). *Bilgi Toplumu ve Kamu Yönetiminde Paradigma Değişimi.* Ankara: Bilimadamı Yayınları.

Alçın, S. (2016). Üretim için Yeni Bir İzlek: Sanayi 4.0. *Journal of Life Economics, 3*(2), 19-30.

Alpaslan, S., & Kutanis, R. Ö. (2007). Sanayi ve Bilgi Toplumu Metaforlarının Karşılaştırılması. *Akademik İncelemeler, 2*(2), 49-71.

Ateş, H. (2010). Postbürokratik Kamu Yönetimi. N. T. Arslan içinde, *Kamu Yönetimi Üzerine İncelemeler* (s. 127-150). Bursa: Alfa Aktüel.

Barth, T., & Arnold, E. (1999). Artificial Intelligence and Administration Discretion-Implications for Public Administration. *American Review of Public Administration, 29*(4), 332-351.

Blum, C. (2016). Industrie 4.0: 7 Vorteile, Von Denen Wir Profitieren Werden. https://www.management-circle.de/blog/industrie-4-0/, [Erişim tarihi: 4 Ağustos 2018].

Box, R. (1998). Public and Economic Life: End-Of-The Century Public Administration Theory in the United States. *International Journal of Organization Theory & Behavior , 1*(3), 363-392.

Caiden, G. (1982). *Public Administration.* California: Palisades Publishers.

Capgemini Consulting. (2017). Smart Factories: How can Manufactures Realize the Potential of Digital Industrial Revolution. https://www.capgemini.com/wp-content/uploads/2017/07/smart_factories-how_can_manufacturers_realize_the_potential_of_digital_industrial_revolution.pdf, [Erişim tarihi: 4 Ağustos 2018].

Castells, M. (2013). *Enformasyon Çağı: Ekonomi, Toplum ve Kültür* (Cilt 1). (E. Kılıç, Çev.) İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.

Çeliktaş, M. S., Sonlu, G., Özgel, S., & Atalay, Y. (2015). Endüstriyel Devrimin Son Sürümünde Mühendisliğin Yol Haritası. *Mühendis ve Makina Dergisi, 56*(662), 24-34.

Deloitte. (2014). Industry 4.0 Challanges and Solutions for the Digital Transformation and Use of Exponential Technologies. https://www2.deloitte.com/content/dam/Deloitte/ch/Documents/manufacturing/ch-en-manufacturing-industry-4-0-24102014.pdf, [Erişim tarihi: 4 Ağustos 2018].

Doğan, K. C. (2017). Postmodern Kamu Yönetiminin Kuramsal Temelleri Çerçevesinde Yönetişim Yaklaşımı: Literatür Taraması. *Ömer Halisdemir Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 10*(1), 27-45.

Eggers, W.D., & Macmillan, P. (2015). Kamu 2020: Kamunun Geleceğine Yolculuk. https://www2.deloitte.com/content/dam/Deloitte/tr/Documents/public-sector/tr-kamu%202020-kamunun%20gelecegine%20yolculuk.pdf, [Erişim tarihi: 19 Eylül 2019].

Eğilmez, M. (2017). Endüstri 4.0. http://www.mahfiegilmez.com/2017/05/endustri-40.html, [Erişim tarihi: 4 Ağustos 2018].

Ergun, T. (2004). *Kamu Yönetimi: Kuram, Siyasa, Uygulama.* Ankara: TODAİE.

Eryılmaz, B. (2014). *Kamu Yönetimi Düşenceler Yapılar Fonksiyonlar Politikalar.* Kocaeli: Umuttepe Yayınları.

Eyden, T. V. (2003). *Public Management of Society: Rediscovering French Institutional Engineering in the European Context.* Amsterdam: IOS Press.

Faller, C., & Feldmüller, D. (2015). Industry 4.0 Learning Factory for Regional SMEs. *The 5th Conference on Learning Factories - Procedia CIRP*(32), 88-91.

Fırat, S. Ü., & Fırat, O. Z. (2017). Sanayi 4.0 Devrimi Üzerine Karşılaştırmalı Bir İnceleme: Kavramlar, Küresel Gelişmeler ve Türkiye. *Toprak İşveren Dergisi*(114), 10-23.

Fischer, S. (2014). Challenges of the Internet of Services. W. Wahlster, H.-J. Grallert, S. Wess, H. Friedrich, & T. Widenka içinde, *Towards the Internet of Services: The THESEUS Research Program* (s. 15-27). Springer.

Future of StoryTelling. (2017). Break Free: A Musical Collaboration with Artificial Intelligence. https://futureofstorytelling.org/speaker/break-free-a-musical-collaboration-with-artificial-intelligence, [Erişim tarihi: 13 Eylül 2019].

Gabriel, M., & Pessl, E. (2016). Industry 4.0 and Sustainability Impacts: Critical Discussion of Sustainability Aspects With A Special Focus on Future of Work and Ecological Consequences. *Annals of the Faculty of Engineering Hunedoara International Journal of Engineering, 14*(2), 131-136.

Gago, C. F., Moyano, F., & Lopez, J. (2017). Modelling Trust Dynamics in the Internet of Things. *Information Sciences*(396), 72-82.

Geisberger, E., & Broy, M. (2012). *AgendaCPS Integrierte Forschungsagenda Cyber-Physical Systems acatech STUDIE.* Munich: Deutsche Akademie Der Technikwissenschaften.

Gül, H. (2017). Dijitalleşmenin Kamu Yönetimi ve Politikaları ile Bu Alanlardaki Araştırmalara Etkileri. *Yasama Dergisi*(36), 5-26.

Güler, B. A. (1994). Nesnesini Arayan Disiplin: Kamu Yönetimi. *Amme İdaresi Dergisi, 27*(4), 3-19.

Güler, B. A. (2009). *Türkiye'nin Yönetim Yapısı.* Ankara: İmge Yayınevi.

Günay, D. (2002). Sanayi ve Sanayi Tarihi. *Mimar ve Mühendis Dergisi*(31), 8-14.

Güzelsarı, S. (2000). *1990 Sonrası Anglo-sakson ve Kıta Avrupası Devletlerinde Kamu Yönetiminde Yeni Yaklaşımlar,* Yüksek Lisans Tezi, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

GZT. (2018). Yapay Zekânın Çizdiği Tablo 432 bin Dolara Satıldı. https://www.gzt.com/bilim-teknoloji/yapay-zeknin-cizdigi-tablo-432-bin-dolara-satildi-3460200, [Erişim tarihi: 13 Eylül 2019].

Harari, Y. N. (2016). *Sapiens: Hayvanlardan Tanrılara.* (E. Genç, Çev.) İstanbul: Kolektif Kitap.

Hobsbawm, E. (2008). *Sanayi ve İmparatorluk.* (A. Ersoy, Çev.) Ankara: Dost Kitabevi.

Hofmann, E., & Rüsch, M. (2017). Industry 4.0 and The Current Status as well as Future Prospects on Logistics. *Computers in Industry*(89), 23-34.

Hood, C. (1991). A Public Management for All Seasons? *Public Administration*(69), 3-19.

Höchtl, J., Parycek, P., & Schöllhammer, R. (2016). Big Data in Policy Cycle: Policy Decision Making in the Digital Era. *Journal of Organizational Computing and Electronic Commerce, 26*(1-2), 147-169.

Üstüner, Y. (1995). Kamu Yönetimi Disiplininde Kimlik Sorunsalı. *Kamu Yönetimi Disiplini Sempozyumu: Kuram ve Yöntem Sorunları (II) Grubu* (Cilt 1, s. 59-69). içinde Ankara: TODAİE Yayını.

Ivanov, D., Dolgui, A., Sokolov, B., Werner, F., & Ivanova, M. (2016). A Dynamic Model and An Algorithm for Short-Term Supply Chain Scheduling in The Smart Factory Industry 4.0. *International Journal of Production Research, 54*(2), 386-402.

Kagermann, H., Wahlster, W., ve Helbig, J. (2013). Recommendations for Implementing the Strategic Initiative Industrie 4.0. https://www.acatech.de/wp-

content/uploads/2018/03/Final_report__Industrie_4.0_accessible.pdf, [Erişim tarihi: 4 Ağustos 2018].

Kalfa, C. (2011). Kamu Yönetimi Disiplininin Gelişimi ve Kimlik Tartışmaları. *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 16*(1), 403-417.

Kanlı, İ. B. (2016). Sürdürülebilir Gelişmeyi Sağlamada Stratejik Bir Araç: Mahalle Kooperatifleri. *Çağdaş Yerel Yönetimler Dergisi, 25*(3), 1-34.

Karasu, K. (2004). Kamu Yönetimi Disiplininin Kökenine İlişkin Bir Not. *II. Kamu Yönetim Forumu* (s. 225-242). içinde Ankara: Hacettepe Üniversitesi Yayınları.

Ketizmen, M., & Ülküderner, Ç. (2007). E-Devlet Uygulamalarında Kişisel Verilerin Koruna(ma)ması. XII Türkiye'de İnternet Konferansı, Ankara.

Kirkhart, L. (1971). Toward a Theory of Public Administration. F. Marini içinde, *Toward a New Public Administration: The Minnowbrook Perspective* (s. 127-164). Scranton: Chandler Press.

Köseoğlu, Ö., & Demirci, Y. (2017). Türkiye'de Büyük Veri ve Veri Madenciliğine İlişkin Politika ve Stratejiler: Ulusal Politika Belgelerinin İçerik Analizi. *Süleyman Demirel İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 22*(Kayfor 15 Özel Sayısı), 2223-2239.

Kutun, M. (2007). Uluslararası Kuruluşların Türk Kamu Yönetiminde Yönetsel Dönüşüme Etkileri. *Toplum ve Demokrasi, 1*(1), 117-134.

Leblebici, D. N. (2001). Disiplin ve Uygulama Açısından Kamu Yönetiminin Kimlik Krizine Yeni Bir Bakış. *Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 25*(1), 15-24.

Leblebici, D. N. (2004). Türkiye'de Kamu Yönetimi Öğretiminin Yüksek Lisans ve Doktora Düzeyinde İncelenmesi. *II. Kamu Yönetimi Forumu* (s. 92-119). içinde Ankara: Hacettepe Üniversitesi Yayınları.

Lee, J., Ardakani, H. D., Yang, S., & Bagheri, B. (2015). Industrial Big Data Analytic and Cyber-Physical Systems for Future Maintenance & Service Innovation. *Procedia CIRP*(38), 3-7.

Nabatchi, T., Goerdel, H., & Peffer, S. (2011). Public Administration in Dark Times: Some Questions for the Future of the Field. *Journal of Public Administration Research and Theory, 21*(1), i29-i43.

NTV. (2018). Cumhurbaşkanlığı Ofisleri kuruldu. https://www.ntv.com.tr/turkiye/cumhurbaskanligi-ofisleri kuruldu,avywM66TwUWIu-EbPEfEAg, [Erişim tarihi: 4 Ağustos 2018].

Osborne, D., & Gaebler, T. (1993). *Reinventing Government.* New York: A Plume Book.

Önder, M., & Saygılı, H. (2018). Yapay Zekâ ve Kamu Yönetimine Yansımaları. *Türk İdare Dergisi*, (487), 629-668.

Ömürgönülşen, U. (20004). Dünyada Kamu Yönetimindeki Dönüşümün Türkiye'deki Lisans Düzeyi Kamu Yönetimi Öğretimine Yansımaları. *II. Kamu Yönetimi Forumu* (s. 120-165). içinde Ankara: Hacettep Üniversitesi Yayınları.

Özata, M., & Sevinç, İ. (2010). *Türk Kamu Yönetiminde Bilgi Sistemleri ve E-Dönüşüm.* Konya: Akademi Yayınları.

Özkan, M., Al, A., & Yavuz, S. (2018). Uluslararası Politik Ekonomi Açısından Dördüncü Sanayi-Endüstri Devrimi'nin Etkileri ve Türkiye. *Siyasal Bilimler Dergisi, 1*(1), 1-30.

Öztaş, N. (2003). Karmaşıklık Bilimleri: Kaosun Kıyısında Bilim ve Yönetim. M. Acar içinde, *Çağdaş Kamu Yönetimi I* (s. 45-74). Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.

Pirim, H. (2006). Yapay Zeka. Journal of Yasar University, 1(1), 81-93.

Regan, P. M., & Maschino, K. (2019). A Public Administrator's Practical Guide to Ethics and Artificial Intelligence. Alan R. Shark içinde, *AI and Its Impact on Public Administration* (s. 17-25). Washington: National Academy of Public Administration.

Rudtsch, V., Gausemeier, J., Gesing, J., Mittag, T., & Peter, S. (2014). Pattern-based Business Model Development for Cyber-Physical Production Systems. *Procedia CIRP*(25), 313-319.

Sacala, I. S., Moisescu, M. A., Munteanu, I. D., & Caramihai, S. I. (2015). Cyber Physical Systems Orianted Robot Development Platform. *Procedia Computer Science*(65), 203-209.

Sanchez, B. B., Alcarria, R., Martin, D., & Tobles, T. (2015). A Framework for Developing Traceability Solutions in Small Manufacturing Companies. *Sensonrs, 15*(11), 29478-29510.

Sayar, M., & Yüksel, H. (2018). Endüstri 4.0 ve Türkiye Kamu Sektöründe Endüstri 4.0 Dönüşümü. *Hukuk ve İktisat Araştırmaları Dergisi, 10*(2), 83-98.

Schwab, K. (2016). *Dördüncü Sanayi Devrimi.* (Z. Dicleli, Çev.) İstanbul: Optimist Yayıncılık.

Selek, A. (2015). Endüstri Tarihine Kısa Bir Yolculuk, http://www.endustri40.com/endustri-tarihine-kisa-bir-yolculuk/, [Erişim tarihi: 4 Ağustos 2018].

Shava, E., & Hofisi, C. (2017). Challenges and opportunities for public administration in the Fourth Industrial Revolution. *African Journal of Public Affairs, 9*(9), 203-215.

Shrum, K., & Gordon, L. (2019). Artificial Intelligence and the Future Work. Alan R. Shark içinde, *AI and Its Impact on Public Administration* (s. 9-16). Washington: National Academy of Public Administration.

Small, A. W. (2001). *The Cameralists: The Pioneers of German Social Polity.* Kitchener-Ontario: Batoche Books.

Stock, T., & Seliger, G. (2016). Oppprtunities of Sustainable Manufacturing in Industry 4.0. *Procedia CIRP*(40), 536-541.

Şaylan, G. (1996). Bağımsız Bir Disiplin Olarak Kamu Yönetimi: Yeni Paradigma Arayışları. *Amme İdaresi Dergisi, 29*(3), 3-16.

Şaylan, G. (2000). Kamu Yönetimi Disiplininde Bunalım ve Yeni Açılımlar Üzerine Düşünceler. *Amme İdaresi Dergisi, 33*(2), 1-22.

Tanilli, S. (2004). *Uygarlık Tarihi.* İstanbul: Adam Yayınları.

The Norwegian Data Protection Authority. (2018). Artificial Intelligence and Privacy. https://www.datatilsynet.no/globalassets/global/english/ai-and-privacy.pdf, [Erişim tarihi: 13 Eylül 2019].

Toffler, A. (1980). *The Third Wave: The Classic Study of Tomorrow.* New York: Bantom Books.

Toker, K. (2018). Endüstri 4.0 ve Sürdürelebilirliğe Etkileri. *Istanbul Management Journal, 29*(84), 51-64.

Tribe, K. (1984). Cameralism and the Science of Government. *The Journal of Modern History, 56*(2), 263-284.

Türk Dil Kurumu. (2019). *Zekâ.* https://sozluk.gov.tr. [Erişim tarihi: 6 Eylül 2019].

Ural, Ş. (1998). *Bilim Tarihi.* İstanbul: Kırkambar Yayınları.

Waldo, D. (1990). A Theory of Public Administration Means in Our Time a Theory of Politics Also. N. B. Lynn, & A. Wildavsky içinde, *Public Administration - The State of the Dicipline* (s. 73-82). New Jersey: Chatham House Publishers.

Wilson, W. (1961). *İdarenin İncelenmesi Seçme Parçalar.* (N. Abadan, Çev.) İstanbul: Türk Siyasi İlimler Derneği.

Yazıcı, E., & Düzkaya, H. (2016). Endüstri Devriminde Dördüncü Dalga ve Eğitim: Türkiye Dördüncü Dalga Endüstri Devrimine Hazır mı? *Eğitim ve İnsan Bilimleri Dergisi, 7*(13), 49-88.

Yıldırım, M. (2010). Modernizm, Postmodernizm ve Kamu Yönetimi. *Uluslararası İnsan Bilimleri Dergisi, 7*(1), 703-719.

Yıldız, M. (2007). Uluslararası Kuruluşların Türkiye'nin E-Devlet Siyasalarına Etkisi. *Amme İdaresi Dergisi, 40*(2), 39-55.

Yıldız, M. (2014). Elektronik (E)- Devlet Kuram ve Uygulamasına Genel Bir Bakış ve Değerlendirme. M. Acar, & H. Özgür içinde, *Çağdaş Kamu Yönetimi.* Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık.

Yue, X., Cai, H., Yan, H., Zou, C., & Zhou, K. (2015). Cloud-Assisted Industrial Cyber-Physical Systems. *Microprocessors & Microsystems, 39*(8), 1262-1270.

International
Congress of Human Studies
Uluslararası İnsan Çalışmaları Kongresi ISBN:NNNN-NNNN

The Comparative Examination of the Costumes of The "Çalıkuşu" (Goldcrest) Plays Which Were Performed in State Theatres on Various Periods.

Devlet Tiyatrolarında Sahnelenen Çalıkuşu Oyunlarının Kostüm Özelliklerinin Dönemsel Olarak İncelenmesi

Fatma Öztürk*
İnci Seda Kıvılcımlar Şahin**

Abstract

Costume plays a major role in conveying the play to the audience for a theater play. The player can present his or her role or situation in a costume even though he does not have any lines at the moment. This feature of the costume increases the importance of costume design. The costume designers have to make a study for the fashion of the period, the fashion of the period and the character the director wants to draw. In this research, Çalıkuşu was chosen as a sample because it was both a historical play and a subject that was very much studied by the directors (it was played in three terms). It aims to guide the costume designers by determining the characteristics and periodic differences in the costumes of these games.

Özet

Kostüm, bir tiyatro oyunu için oyunun seyirciye aktarılmasında büyük rol oynar. Oyuncu, o anda herhangi bir repliği olmadığı halde rolünü veya durumu kostümüyle anlatabilir. Kostümün bu özelliği kostüm tasarımının da önemini artırmaktadır. Kostüm tasarımcıları tiyatro eserinin kostümlerinin gerçekleşmesinde, dönem modasına ve yönetmenin çizmek istediği karaktere yönelik bir çalışma yapmak durumundadır. Araştırmada, Çalıkuşu oyununun hem tarihsel bir oyun olması hem de yönetmenler tarafından çok işlenen bir konu olması sebebiyle (üç dönemde oyunlaştırılmıştır) örneklem olarak seçilmiştir. Bu oyunların kostümlerinde yer alan özellikler ve dönemsel farklılıkların olup olmadığı belirlenerek kostüm tasarımcılarına yol göstermek hedeflemektedir.

* Fatma Öztürk, Prof.Dr., Ankara Hacı Bayram Veli, Moda Tasarımı, fatma.ozturk@hbv.edu.tr
** İnci Seda Kıvılcımlar Şahin, Araş.Gör.Dr., Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi, inci.kivilcimlar@hbv.edu.tr

The method of the research is document analysis. In this study; The costumes of Çalıkuşu "which was played in state theaters between 1962-1963, 1974-1975 and 2013-2014 were analyzed in terms of form, color and accessories. The costumes in the play were obtained from the archive of the play photos in the Refik Ahmet Sevengil Digital Library of the State Theaters. The similarities and differences of the costume designers related to the general clothing fashion (in terms of form, color and accessories) of the period in which the play took place were analyzed comparatively, and the similarities of the costumes of these three representations were determined. As a result of the document analysis, it has been concluded that Çalıkuşu representations are generally in line with the fashion of the period in which they were represented and that the costumes of the three representations were similar in terms of form, color and accessories used. In addition, it is seen that the directors have the same perspective in the context of costume design, although they are processed in different periods.

Keywords:Theatre, Costume design, Stage, Calikusu, Character

Araştırmanın yöntemi doküman analizi yöntemidir. Bu çalışmada; 1962-1963, 1974-1975 ve 2013-2014 sezonlarında devlet tiyatrolarında oynanan "Çalıkuşu" oyununun kostümlerinin biçim, renk ve kullanılan aksesuarlar bağlamında analizleri yapılmıştır. Oyunda yer alan kostümlere Devlet Tiyatrolarının Refik Ahmet Sevengil Digital Kütüphanesinde yer alan oyun fotoğrafları arşivinden ulaşılmıştır. Kostüm tasarımcılarının oyunun geçtiği dönemin genel giysi modasıyla ilgili (biçim, renk ve kullanılan aksesuarlar açısından) benzerlikleri ve farklılıkları karşılaştırmalı olarak analiz edilmiş, ayrıca bu üç temsilin kostümlerinin birbirleriyle benzerlik durumları belirlenmiştir. Yapılan doküman analizleri sonucunda Çalıkuşu temsillerinin genel hatlarıyla geçtiği dönemin modasına uygun olduğu ayrıca üç temsilin kostümlerinin de biçim, renk ve kullanılan aksesuarlar açısından birbirine benzediği sonucuna ulaşılmıştır. Ayrıca, birbirinden farklı dönemlerde işlenmesine rağmen yönetmenlerin kostüm tasarımı bağlamında aynı bakış açısına sahip oldukları görülmektedir.

Anahtar Kelimeler: Tiyatro, Kostüm tasarımı, Sahne, Çalıkuşu, Karakter

Giriş

Tiyatro kostüm tarihinin anlaşılmasına katkı sağlamak ve "Çalıkuşu" oyunun kostümlerinin tarihsel süreç içerisinde farklı dönemlerde yönetmenler ve tasarımcılar tarafından nasıl yorumlandığını belirlemek amacıyla yapılan araştırmada; Tiyatro oyunlarında kostüm ve kostümün önemi, Çalıkuşu romanı ve romanın geçtiği dönemin giyim özellikleri konularına değinilmiştir.

Tiyatro Oyunlarında Kostüm ve Kostümün Önemi

Giyim, toplumsal ya da dini statüyü belirleyen bir simgedir. Biçim, desen, renklerin bütünlüğü, dolayısı ile kumaşlar simgeleri oluşturmaktadır. Balzac "giysi simgelerin en enerjik olanıdır"demiştir. Zaman içinde fonksiyonel zenginlik kazanan giysiler, toplumların tanımlanmalarında da önemli bir kültürel yapı oluşturmuşlardır (Turgut, 2010: II). Crane (2000) 'e göre, çeşitli toplumsal sınıfların, mesleklerin, bölgelerin ve ülkelerin insanlarının farklı dönemlerdeki genel giyim tarzlarını gösteren kostüm tarihi, farklı giysi ve aksesuarların, sınıf sınırlarının aşılması veya belli statülerin korunmasında oynadıkları role ilişkin bilgi edinme açısından özellikle faydalıdır. Kostümler, belirli bir kentin, ve bölgenin geçmişine dair kostüm tarihleri, alan çalışmalarından elde edilen veriler kadar yararlı olabilmektedir (Beyhan, 2010: 15).

Kostümün önemi giyimin öneminden gelmektedir. Akyol (2007) 'a göre; Giyim, her dönemde kimliğin ifadesi olmuş ve toplumsal statünün en belirgin göstergesi olmuştur. Bu yüzden sembolik sınırların kurulmasında ya da yıkılmasında çok etkilidir (Akyol, 2007: 3).

Thomas Carlyle, 1931'de yayınladığı "Sartor Resartus" adlı kitabında ise; edebiyat açısından moda ile ilgilenmiştir. "Kıyafetler insan ruhunun dışa vuran ambalajı olarak kullanılır. Onun içinde insanın tüm benliği yaşar. Başka bir ifade ile kıyafetler ruhun biraynasıdır, onlara bakarak sosyal ve insani değerler ve yaşam tarzı hakkında çok şey öğrenebiliriz" (Carter, 2003akt; Pektaş, 2006: 23-24). İfadesiyle giyim ve kuşamın önemini vurgulamıştır.

France ise, gelecekteki hayatı anlamak için 100 yıl sonra bir eser seçmesi gerekecek olursa, geleceğin kütüphanelerinden bir kitabı, ya da tarih üzerine yapılan bir çalışmayı değil, kadınların o zaman nasıl giyindiklerini görmek için bir moda dergisi seçeceğini dile getirir. Çünkü giysi tercihlerinin, devrin insanı hakkında, tüm filozoflardan, yazarlardan veya tüm bilim insanlarından daha çok şey söyleyebileceğine inanmaktadır (Guler ve Horn, 1981akt; Erdinç, 2011: 8).

Giysi ve modanın iletişim özelliği göz önüne alındığında, bir dil, bir söylem olarak yalan söyleme, yanıltma, aldatmaya da müsait oldukları görülür. Tıpkı söz gibi giysilerde yalan söyleyebilir ve kişiyi "miş" gibi gösterebilirler. Giysilerin aldatıcı özelliği üç noktada karşımıza çıkmaktadır. Birincisi; çıplak insan vücudu doğaldır. Giysiler ve diğer süsler bedeni birisi yapmaya başlar. Birey biri olmaya başladığında, kendini yenilemeye yöneldiğinde bir şekilde orijinal bedeninden uzaklaşıp kendisinin ve toplumun onaylayacağı tarzlarla asıl bedenden uzaklaşacaktır. Bu bir nevi gerçeği gizleme, kılık değiştirmedir. Bu kılık değiştirmeyi aslında giyinmekle her insan yapmaktadır (Bernard, 2001). İkincisi; giyim hileleri ile vücut özelliklerinin değiştirilmesidir. Üçüncüsü ise diğerlerinden biraz daha farklıdır. Tam anlamıyla bireyin gerçekte sahip olmadığı bir statüyü giysiler tam anlamıyla karsıdaki kişiyi kandırma rolünün temel öğesi şeklinde kullanılabilmektedir. Tiyatro ve sinemada bu kandırma gerçekçiliğe ne kadar yaklaşırsa o kadar güzel bulunur. Kişilerin özlemlerini duydukları hayat tarzı, toplumsal rol, statü, kimlik niteliklerine giysiler yoluyla sahip olabilmektedirler (Pektaş, 2006: 29-30).

Çalıkuşu Romanı ve Romanın Geçtiği Dönemin Giyim Özellikleri

Çalıkuşu romanı; 1908-1918 yıllarını anlatan Reşat Nuri Gültekin'in 1922 yılında kaleme aldığı romanıdır. Eserin konusu; "Çalıkuşu", küçük yaşta ailesini kaybeden ve teyzesinin yanına yerleştirilen Feride'nin yaşama tutunma hikâyesini anlatmaktadır. Feride'nin dur durak bilmeyen yaramazlıkları, ağaç tepesinde oynamayı çok sevmesi ona "çalıkuşu" lakabının takılmasına neden olmuştur. Teyzesinin oğlu Kamran ile birbirlerine karşı ilgi duymaları ve ailenin bu duruma sıcak bakması Feride ile

Kamran'ın nişanlanmasıyla sonuçlanmıştır. Ancak Kamran'ın Feride'yi aldatması Feride'nin ailesinden uzaklaşarak Bursa'nın Zeyniler Köyünde öğretmenlik yapmaya başlamasına neden olmuştur. Bu köyde yaşadıkları, eski düzeni değiştirme çabası Feride'nin yaşama tutunmasına olanak sağlamıştır. Öğrencilerinden Munise ile çok yakın bir ilişki kurmuş, onunla birlikte yaşamaya başlamıştır. Köy halkı onu sevmeye başlamıştır ve "Gülbeşeker" lakabını takmışlardır. Munise'nin hastalık sonucu ölmesinden sonra Feride için hayat başka türlü akmaya başlamış kendisini yaralı askerlere bakmaya adamıştır. Orada kendisini korumak isteyen ve baba şefkati ile yaklaşan bir komutan ile evlenerek ordu içinde yayılan kötü dedikodulara engel olmuşlardır. Komutanın ölmesinin ardından İstanbul'a dönmek zorunda kalan Feride, Kamran ile yeniden görüşme fırsatı yakalamış ve aralarındaki sevgi onların bir araya gelmesine neden olmuştur. Bu tarihi temsilin seyirciye doğru aktarılmasında sözsüz iletişimin en güzel örneklerinden biri olan kostümün önemi ortaya çıkmaktadır".

Kostüm bir devrin anlatılmasında, kişiye veya topluma ait bir takım özelliklerin belirtilmesinde çok önemli bir etkendir. Özellikle tarihi temsillerde oyunun geçtiği dönemin giysi modasını yakalamak, oyunun geçtiği zamanın seyirciye yansıtılmasında büyük bir rol oynamaktadır.

Reşat Nuri Güntekin 1908-1918 dönemini konu edindiği Çalıkuşu romanının geçtiği dönemin giyim özellikleri kostüm tasarımcıları için dikkat edilecek unsurların başında gelmektedir. Döneme ait giyim tarihine bakıldığında; Osmanlı giyiminin temellerinin Orta Asya'ya kadar uzandığı bilinmektedir. XIX. yüzyıla kadar Osmanlı giyimleri, temel biçim ve kesimleriyle anayurtta giyilenlerle benzerlik göstermiş, XIX. yüzyıldan itibaren ise Avrupa modasının Saray'dan başlayarak büyük kentleri etkisi altına almasıyla değişikliğe uğramıştır (Özcan, 2008: 13).

Osmanlı kadını yüzyıllar boyunca sokak giysisi olarak ferace, yaşmak, çarşaf ve peçeyi kullanmıştır. Ferace, önden açık, bedeni ve kolları bol, eteği yere kadar uzun, yakasının kesimi dönemlere göre biçim değiştiren ancak genellikle yuvarlak veya V yakalı olan sokağaçıkarken giyilen bir üst giysisi idi. Feracelerin bele kadar ola kısmı sık düğmeli, belden aşağısıdüğmesiz olurdu. (Özcan, 2008: 17). Başlangıçta sof, çuha gibi yünlü, düz ve kalın kumaşlardan yapılan feraceler daha sonraları, ince kumaşlardan yapılıp, işleme ve kürk kullanılarak tamamlanmıştır. Özellikle 19.yüzyılda, ön etekleri yuvarlak kesimli, tek düğmeli, yakası kırmalarla süslü bir gece elbisesini andırmaya başlamıştır. Yaşmaklar ise giderek incelmiş, kadınların yüzleri örtmekten öte, güzelliklerini ortaya çıkaran bir unsur olmaya başlamıştır (Bilgen, 1999, s.40-43).

II. Mahmut'un fesi kabul ediş tarihine kadar Müslüman halk pek çok çeşit sarık ve kavuklar giymiştir. II. Mahmut'un önce yeni kurduğu düzenli orduya, ardında da devlet memurlarına fes giydirmesi üzerine, önceleri her ne kadar tepkiyle karşılansa da fes kısa sürede Osmanlılığın simgesi haline gelmiş ve hem Müslüman hem de gayrimüslim halk tarafından benimsenmiştir… Kadınlar ise sokağa çıkarken çeşitli renklerden yapılmış küçük başlıklardan olan hotozlar, başlarını örten ve omuzlarına kadar inen tülbentler veya ipekli kumaşlardan yapılan yaşmaklar giyerlerdir. Türk kadın giyim kuşam ve süslenmesinin önemli bir kısmı başlıklardır. Osmanlı kadınlarının en sık kullandıkları baş giysisi yaşmaktı. İmparatorluk coğrafyasında ise her bölgenin kendi gelenek ve kültürüne dayanan ve değişiklik gösterebilen çeşitli yerel kadın başlıkları da kullanılmıştır (Özcan, 2008: 10-11).

Yöntem

Bu çalışmada, doküman inceleme yöntemi kullanılmıştır. Devlet Tiyatroları Refik Ahmet Sevengil Tiyatro Kütüphanesinden elde edilen dokümanlar analiz edilerek yorumlanmıştır. Makalenin evrenini 1962-1963, 1974-1975 ve 2013-2014 yılları arasında oynanan çalıkuşu oyunun kostümleri oluşturmaktadır. Örneklemini ise; "Devlet Tiyatroları Refik Ahmet Sevengil Tiyatro Kütüphanesinin Dijital Oyun Bilgi Sistemi"nde yer alan oyun resimlerinden çıkarılan farklı sahnelere göre giyilen kostümler oluşturmaktadır.

Bulgular

Çalikuşu Romaninin Tiyatro Temsiline ve Kostümlerine Genel Bakış

Reşat Nuri Güntekin'in yazdığı, Necati Cumalı'nın oyunlaştırdığı "Çalıkuşu", küçük bir çocukken ailesini kaybedenFeride'ninİstanbul'da teyzesinin yanında ve Bursa'nın Zeyniler Köyünde geçen çarpıcıhikâyesini anlatmaktadır.

Temsilin kostümleri incelendiğinde; tasarımlarda romanın geçtiği dönemin giyinme kültürünün korunduğu görülmüştür. Erkeklerde "alafranga" modasının en belirgin özelliklerinden olan setre pantolon, uzun ceket, ata yaka beyaz gömlek, kravat, yelek ve fesin kullanıldığı görülmektedir. Kadınların ev giyimleri; uzun, genellikle takma yakalı ve dantellerle süslenmiş elbiseler görülmektedir. Sokak giyimlerinde ise, ilgili sahnede işlenen konumlarının özelliğine göre ferace ya da çarşaf giyildiği görülmektedir.

Davis (2006)'ya göre Osmanlı toplumunda yaşayanlar 19. yüzyılın sonlarına değin giyim kuşamda geleneksel kıyafetleri tercih ediyordu. Batılılaşmanın etkisini en çok gösterdiği kıyafetler ise 19. Yüzyıl'da ortaya çıkmıştır. Bu değişimden önce kıyafetler milli özellikler taşıyordu (Davis, 2006'dan Aktaran, Yarış Topal, 2019, s. 49). Özcan (2008)'e göre; meşrutiyetin ilanı ile birlikte kadın modası ve giyimi de baskıdan kurtulunca, Avrupa modasına bağlı olarak etekler daralmış, bu dar elbiselerin üstüne çarşaf yerine elbisenin kumaşından pelerinler giyilmeye başlanmıştır. Bayer (2010)'e göre ise, "On dokuzuncu asrın ilk yarısında İstanbul'un sayfiyelerinde kadınlar biraz daha serbest yaşayarak, açık maşlahlar, hafif, ince başörtüleri kullanmaya başladılar. Kısaca kadınların kıyafetleri, tedricen Avrupalılaştı" ifadesiyle dönemin giyim anlayışını açıklamaktadır (s. 56).

XIX. yüzyılın sonunda kadın modası bir iki sene farkla Paris veya Londra'dakinden farksızdır. 1918'lere gelindiğinde çarşafın özellikle büyük şehirlerde unutulmaya yüz tuttuğu dikkat çekmektedir. Birinci Dünya Savaşı sırasında sosyal hayata katılan kadın, giyiminde süsten ziyade kullanışlılık ve rahatlığı esas alarak gündelik elbisesinin üzerine sade bir pelerin giymeye başlamıştır. Böylece Cumhuriyetin ilk yıllarına değin modanın da etkisiyle kadın giyimi kendiliğinden çeşitli aşamalar geçirerek bir Batılılaşma seyri izlemiştir (Özcan, 2008: 21).

1962-1963 sezonunda devlet tiyatrosunda oynan çalıkuşu oyununun kostüm özelliklerini incelemeden önce kostümün tasarlanmasında etkili olan dekor tasarımına bakmak gerekmektedir. Oyunun romandan uyarlandığını vurgulamak amacıyla kocaman bir roman kitabı dekor olarak kullanılmıştır. Sahne geçişlerinde romanın sayfaları değiştirilerek; karakterlerin romandan çıkarak seyircilerin arasına katıldığı düşünülebilmektedir. Kostümlerde ise; romanın yazıldığı tarihin giyim tarzı modasının tercih edildiği görülebilmektedir.

1962-1963 Dönemlerinde Sahnelenen Çalıkuşu Oyunu Kostüm Analizi

Kaynak: Türkiye Devlet Tiyatroları Belgeliği

Oyuna ait fotoğraflar incelendiğinde; ilk fotoğrafta; Bir Fransız okulunda okuyan "Feride" karakteri okulda iki parçadan oluşan siyah renkli bir giysi giymektedir. Uzun takma kollu, manşetli robadan büzgülü vücuda oturan bir gömlek ve beli kemerli kloş plili diz altı bir etekten oluşan giysiyi dantelden beyaz bir yaka tamamlamaktadır. Siyah uzun çorap, kısa topuklu bir bot ve zincirli saplı omuzdan asılan bir çanta giysinin diğer tamamlayıcısıdır. "Kamran" karakterinin giyim tarzı incelendiğinde karakterin açık renkli; üç düğmeli, erkek yakalı bir ceket ve pantolon takım giydiği, takımın içine ise ata yaka gömlek giydiği görülmektedir. Takım elbise siyah bir papyon, bir fes ve de bir baston ile tamamlanmıştır. Bu görünüm dönemin batılılaşma hareketine bir gönderme olarak düşünülebilmektedir. İkinci fotoğrafta ise; "Feride"günlük giyimi ile yer almaktadır. Bu kostüm; Çiçekli pazen kumaştan yapılmış, truvakar kollu, arkadan kapamalı, yuvarlak yakalı ve yakasında ince bir fisto fırfır geçirilmiş uzun bir elbise giymiştir. Elbisenin etek ucunda yaka detayını tamamlayan altı kat fisto fırfır kullanılmıştır. Günlük bir giysi olduğunu vurgulamak için başına kurdele bağlamıştır. Feride'ye gelen şehirli "misafir hanım" ın kostümü incelendiğinde ise dönemin dış giysisi olan koyu renk bir feraceden yararlanılarak bir kostüm tasarımı yapıldığı görülmektedir. Vücudu saran, üç parçadan oluşan uzun etekli bir giysidir. Siyah uzun kollu bir bluz, üzerine derin bir hakim yakalı yelek ve uzun bir etekten oluşmaktadır. Başında boynunu da kapatan ve arkadan omuzlara kadar inen bir parçası bulunan siyah bir başörtüsü bulunmaktadır. Üçüncü resimde ise; Feride'nin "Zeyniler" köyündeki bir sahnesi yer almaktadır. Yanında ise köydeki manevi kızı "Munise" yer almaktadır. Feride'nin üzerinde dış giysisi olarak şehir hayatından farklı olarak kara çarşaf bulunmaktadır. İçinde ise açık renk uzun kollu

bir elbise bulunmaktadır. Munise'nin giyimi ise iki parçadan oluşmuştur. Belden büzgülü bir şalvar ve uzun kollu önden kapamalı desenli yuvarlak yakalı desenli pazen kumaştan bir gömlektir. Munise'nin başında ise açık renk bir yaşmak yer almaktadır. Dördüncü resimde ise; Kamran ve Feride'nin kavuşma sahnesi görülmektedir. Feride'nin üzerinde açık renk truvakar kollu ve kol ağzında fırfırlı bir gömlek ve altında kemerli plili uzun bir kloş etek bulunmaktadır. Başında ise saçının bir kısmını açıkta bırakan; ince bir şifon kumaştan bir yaşmak yer almaktadır. Kamran'ın kostümü incelendiğinde ise; Feride'nin giyimi gibi açık renkli üç düğmeli, erkek yakalı bir ceket- pantolon takım, içerisinde ata yaka beyaz bir gömlek, siyah renk bir papyon ve başında fes yer almaktadır.

1974-1975 Dönemlerinde Sahnelenen Çalıkuşu Oyunu Kostüm Analizi

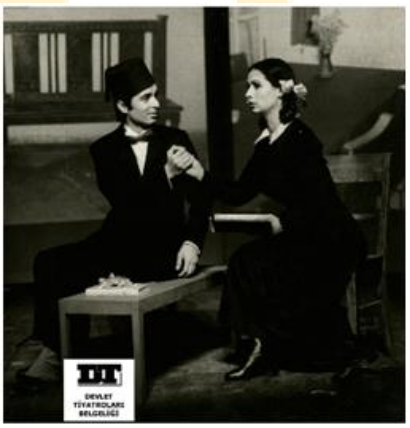

1974-1975 sezonunda Bursa Devlet Tiyatrosunda sergilenen Çalıkuşu oyununa ait resimler incelendiğinde, ilk resimde Sörler okulunun ziyaretçi salonunda Kamran karakteri ile Feride'nin görüşmesi yer almaktadır. Feride'nin kostümü incelendiğinde bir okul üniforması olduğu görülmektedir. Uzun kollu robadan büzgülü, uzun ve arkadan kapamalı siyah bir elbisedir. Elbise bele bir kuşak ile oturtulmuştur. Beyaz bir bebe yaka formayı tamamlamaktadır. Feride'nin iki örgü yapıp uçlarını beyaz fiyonklar ile kulak hizasında tutturarak öğrenciliği vurgulanmıştır. Kamuran karakterinin kostümü incelendiğinde ise; koyu renk, üç düğmeli, erkek yakalı bir ceket- pantolon takımdır. Takım içerisinde ise, ata yakalı beyaz bir gömlek ve yakasında bordo bir papyon bulunmaktadır. Başında, dönemin batılılaşma hareketinin sembolü olarak bir fes ve ayaklarında ise kumaştan boyunluğu olan siyah bir ayakkabı bulunmaktadır. İkinci resim incelendiğinde; aynı kostümlere aksesuarlar eklendiği görülmektedir. Feride'nin kostümüne bakıldığında siyah bir kep şapka taktığı ve saçlarını iki örgü yapıp uçlarına fiyonk bağladığı görülmektedir. Ayrıca elbisesinin üzerine ekose yünlü kumaştan panço giyerek dış giysisi mekânı sağlanmıştır. Kamuran'ın kostümü ise baston kullanarak tamamlanmıştır.

2013- 2014 Ankara Devlet Tiyatrosu tarafından sahnelenen oyunun kostüm skalası oldukça geniştir. Bu nedenle kostümlerin giyildiği sahnelere gore kostüm analizleri yapılmıştır. Okul sahnesi, Kamran ve Feride sahnesi, Siyahlı Kadın sahnesi, Zeyniler Köyü sahnesi ve Kamran ve Feride'nin final sahnesi olarak kostüm analizleri yapılarak tablolaştırılmıştır.

2013-2014 Döneminde Sahnelenen Çalıkuşu Oyunu Okul Sahnesi Kostüm Analizi

Kaynak: Türkiye Devlet Tiyatroları Belgeliği

Okul sahensine ait resim incelendiğinde; Feride'nin Sörler okulunda geçen bir sahnesinin yer aldığı görülmektedir. Feride'nin kostümüne bakıldığında; derin " U yakalı" diz altı kolsuz kloş etekli siyah bir jile giydiği görülmektedir. Jile iki taraflı olarak yakanın başlangıcından bel ile kalça hizası arasında yer alan dikey bir hatta dikilmiş ve siyah kaplama düğmelerle süslenmiştir. Jilenin içerisine küçük ata yakalı siyah düğmeleri bulunan manşetli bir gömlek giyilmiştir ve yakası siyah kurdele ile fiyonk yapılarak bağlanmıştır. Kostüm siyah bir opak çorapla tamamlanmıştır. Kamran'ın kostümü incelendiğinde ise; dört parçadan oluşan bir takım elbise görülmektedir. Füme üzerine gri ince çizgili kumaştan dikilmiş kruvaze kapamalı, erkek yakalı, yanlarında iki adet fletolu kapaklı cep ve sol göğüsün üzerinde peto cebi bulunan uzun bir ceket (ceketin boyu dizden 20 cm kadar kısadır) - pantolon takım bulunmaktadır. Ceketin içinde yakası cekete göre daha kapalı ve kendinden dönen küçük yakası bulunan açık gri bir yelek bulunmaktadır. Gömlek olarak ata yakalı beyaz bir gömlek tercih edilmiştir. Kamran'ın kostümü siyah bir kravat ile tamamlanmıştır.

2013-2014 Döneminde Sahnelenen Çalıkuşu Oyunu Kamran ve Feride Sahnesi Kostüm Analizi

Kaynak: Türkiye Devlet Tiyatroları Belgeliği

Kamran'ın Feride'ye sevgisini açıkladığı sahnelere ait fotoğralar incelendiğinde; Feride'nin belden kesik, bele kadar ön ortası sıra düğmeli, şömiziye yakalı, büzgülü dirsek altından lastikli ve kol ucuna volan geçirilmiş bir kostüm giydiği görülmektedir. Elbise detayları incelendiğinde ise; elbisenin etek kısmının iki kat olduğu ve ön ortasına yatırılmış karşılıklı iki pli ile bele yerleştirilmiştir. Plilerin başlangıç noktalarına ikişer adet aynı kumaş ile kaplanmış düğme ile baskı yapılmıştır. İç eteğe etek ucundan yukarıya doğru yaklaşık 15 cm ara ile üç fırfır geçirilmiş, üsteki etek parçasının ise sadece etek ucuna pli geçirilmiştir. Kamran'ın kostümü değişmemiş olup dönemin giyinme kültürünü yansıtan kırmızı bir fes dâhil olmuştur.

2013-2014 Döneminde Sahnelenen Çalıkuşu Oyunu Siyahlı Kadın ve Feride Sahnesi Kostüm Analizi

Kaynak: Türkiye Devlet Tiyatroları Belgeliği

Kamran'dan gelinliğini göstermemek için kaçarken bahçede siyahlı kadın ile karşılaşma sahnesinin yer aldığı fotoğraf incelendiğinde; Feride'nin üzerinde gelinliği bulunmaktadır. Gelinlik iki parçadan oluşmuştur. Üst parçaya bakıldığında; U yakalı, yaka dekoltesi şifon dantelle kapatılmış ve yaka kısmı "ruff yaka" olarak dantelden çalışılmıştır. Bedene kuplarla oturtulan üst giysinin beline 5-6 cm lik fırfır geçilmiştir. Kollar ise, dirseğe kadar plilerle genişletilmiş, dirsekten sonra ise, dar ve kol ağzına dantel süsleme yapılmıştır. Alt etekte ise, uzun yanlara doğru hafif açılan bir kloş beyaz etek çalışılmıştır. "Siyahlı Kadın" ın kostümü incelendiğinde; iki parçadan oluştuğu görülmektedir. Füme rengi üzerine gri çizgili kumaştan yapılmış, önden ayak bileklerine kadar düğmeli kapaması bulunan (ancak giyim kolaylığı için arkadan fermuar yapılmıştır) belden birleştirilmiş uzun kollu bir elbise çalışılmıştır. Kollar yaklaşık on iki santimlik manşetli ve büzgülü koldur. Elbise üzerine ise; önden göğsü kapatan arkadan kalçaya kadar inen ucunda 4cm yakın fırfır bulunan bir pelerin kullanılmıştır. Siyahlı Kadın karakterinin başında ise; siyah kadife kaplı kısa bir fes ve siyah şifondan bir peçe bulunmaktadır.

2013-2014 Döneminde Sahnelenen Çalıkuşu Oyunu Zeyniler Köyü Sahnesi Kostüm Analizi

Kaynak: Türkiye Devlet Tiyatroları Belgeliği

Osmanlı kadınının ev giyimleri ise; çeşitli biçimlerde şalvarlar, topuklara kadar inen uzun yenli bürümcükten gömlekler, hırkalar ve genellikle yakasız önden açık üstlükler olan entarilerdi. Üçetek tarzında entariler ve içlerine giyilen bürümcük gömlekler şalvar ve bunların üzerine giyilen hırka ya da entarilerle tamamlanırdı. Hem Osmanlı kadınının hem de erkeğinin en yaygın giyim eşyalarından biri olan şalvarın birçok çeşidi vardı. Dar, büzgülü, uzun, bilekten bağlı, düz-verev kesimli şalvarlar en çok giyilenler arasındaydı. Şalvarların geniş paçalılarına çakşır, dar paçalılarına potur denirdi. Kadınların gömlekleri ise erkeklerinkine benzerdi ancak kolları ve kenarları nakışlıydı. Çoğunlukla taftadandı. Biçim, renk ve desen bakımından kadın ve erkek şalvar ve gömlekleri birbirinden ayrılırdı (Özcan, 2008: 18).

Feride'nin Zeyniler Köyünde geçen sahnelerine ait fotoğraflar incelendiğinde; Feride'nin Füme rengi, belden kesikli, eteği uzun büzgülü bir kostüm giydiği görülmektedir. Kostüm detayları incelendiğinde; elbisenin üst kısmında oldukça model özelliği olduğu görülmektedir. Ön bedende bele kadar sıra düğmeli olup, juliet kollu ve kol ucuna dantelden fırfır geçirilmiştir. Kostümün yakası ise; model uygulamalı bebe yakadır ve yakanın birleşme noktasındaki düğmeye kenarına siyah renk 3cm'lik dantel geçirilmiş verev bir parça takılarak model özelliği kazandırılmıştır. Feride'nin başında ise, saçlarının bir bölümünü açıkta bırakan uzun siyah bir başörtüsü ile kostüm tamamlanmıştır. Feride'nin "Zeyniler Köyünde"ki zamanlarını anlatan bir diğer sahneye ait fotoğrafta Munise ve Zeyniler köyü halkının kostümlerini görmekteyiz. Munisenin kostümü incelendiğinde; açık mavi, diz altı, kola ağzı büzgülü takma kollu, robalı, bebe yakalı, pat çalışılmış ve robadan büzgülü inen bir elbise görülmektedir. Elbisenin detaylarına bakıldığında; etek ucunun yaklaşık 3 cm üzerinde ince bir kurdele

geçirilmiştir, bebe yakası be patı beyaz renk çalışılmıştır. Elbisenin robası beyaz bir fisto ile süslenmiştir. Köy halkının kostümleri genel olarak incelendiğinde; bej rengi geniş şalvarlar, krem rengi uzun etekler ve üzerine kimono kesim belden kuşaklı kiremit kırmızısı dize kadar uzayan bluzlarla kombinlenmiştir. Kostümü tamamlayan aksesuarlar arasında kahverengi boyna geçirilmiş şal ve başlarda açık gri-mavi tonunda uzun başörtüleri ve üzerine kırmızı ya da petrol rengi "poça" bağlanmıştır. "Maarif Müdürü" nün kostümüne bakıldığında; Siyah takım elbise içerisine ata yaka beyaz gömlek ve siyah kravat; üzerine şal yaka kruvaze kapamalı bir palto, başına ise; kırmızı bir fes giymiştir. Kostüm ahşap bir bastonla tamamlanmıştır. Maarif Müdürü'nün giysisi dönemin "alafranga" olarak tabir edilen modasından etkilendiği söylenebilmektedir.

XIX. yüzyıla gelindiğinde kadınlar, Beyoğlu'ndaki terzilere Paris modasına uygun elbiseler diktirmeye başlamış ve feraceler Avrupa modasına uydurulmaya çalışılmıştır. Feraceler göğüsten bir iğne veya fiyonkla tutturulmuş, etekleri ve etrafı dantelle süslenmiştir. Kısa kol, dantel eldiven, dantelli şemsiye kadınların vazgeçilmez aksesuarları haline gelmiş, baslardaki hotozlar yükselmiş, bazı kadınlar hotoz yerine fes giymeye başlamışlardır (Özcan, 2008: 18).

2013-2014 Döneminde Sahnelenen Çalıkuşu Oyunu Kamran ve Feride Final Sahnesi Kostüm Analizi

Kaynak: Türkiye Devlet Tiyatroları Belgeliği

Feride ve Kamran'ın kavuşma sahnesine ait fotoğraflar (Resim 8) incelendiğinde; Feride'nin kostümünün üç parçadan oluştuğu görülmektedir. Pudra rengi bele oturan ve belden sonra açılan tek düğmeli, göğüs altına kadar inen şal yakalı bir yelek çalışılmıştır. Yeleğin yakası krem rengi dantel ile kaplanmıştır. Kostüme ait eteğe bakıldığında pudra rengi yere kadar uzanan kloş bir eteğin tercih edildiği görülmektedir. Kostümün bir diğer parçası ise; büzgülü kollu, geniş manşetli (yaklaşık 12 cm), inci sra düğmeli, dantelden yapılmış hâkim yakalı krem rengi satenden yapılmış bir gömlektir. Kamran'ın takım elbisesi değişmemiş olup, içerisindeki yelekte bir farklılık yapılmıştır. Yelek; takım elbisenin aynı kumaşından olup altı düğmeli ve "V "yakalıdır.

Sonuç

Çalıkuşu temsillerine ait fotoğraflar incelendiğinde, genel olarak dönem modasına uyulduğu görülmektedir. Bunun sebebinin tarihi bir oyun olması ve seyirciye bu dönemin anlatılmasında sözsüz bir iletişim aracı olan giysiden yararlanılması olarak kabul edilebilmektedir.

1962-1963, 1974-1975 ve 2013-2014 yıllarında "Çalıkuşu" temsilleri genel olarak birbirleri ile benzerlik göstermektedir. Kostüm sayılarında ve renklerde küçük değişiklikler olup dönemin modası olan 1908-1918 yıllarına ait olan giyim modası sahnelerde yer almıştır.

Erkek Giysilerinin Karşılaştırılması

1962-1963 sezonuna ait "Çalıkuşu" temsilinde Kamran'a ait iki adet erkek kostümü fotoğraflanmıştır. Bu kostümlerden birisi koyu renk, diğeri ise; temsil sonunda giyilen açık renk kostümdür. Bunun dışında üç sezona ait kostümler benzer özellikler taşımaktadır.

Benzerlik gösteren erkek kostümleri; setre pantolon, ata yaka beyaz gömlek, kruvaze kapama ceket boyu uzun takım elbisedir. Bunları tamamlayan fes ve baston ise dönemin "alafranga" modasını yansıtmaktadır.

Farklı yönleri ise; 1962-1963 ve 1974-1975 sezonda Kamran karakterinin kostümünü tamamlamak için koyu renk papyon tercih edilirken, 2013-2014 sezonuna ait Kamran kostümünde iki farklı yelek ve kravat kullanılmıştır.

Kadın giysilerinin karşılaştırılması

Feride karakterinin Sörler Okulundaki kostümleri incelendiğinde üç temsilde de siyah renk üniforma giyildiği ve beyaz yaka ya da beyaz gömlekle tamamlandığı görülmektedir. 2013-2014 sezonuna ait temsilde siyah bir jile kullanılmıştır ve diğer dönemde oynanan temsillerden daha farklıdır.

1962-1963 ve 2013-2014 Çalıkuşu temsillerine ait son sahnelerinde bej/pudra gibi açık renk kostüm kullanıldığı görülmektedir. İkisi de uzun kloş etekten oluşmuştur ve üst parça olarak uzun kollu bir gömlek ya da gömlek- yelek ile tamamlanmıştır.

1962-1963 yılında Feride'ye ait günlük giyside desenli kumaştan yapılmış uzun elbisenin etek uçları fırfırlarla süslenmiştir. 2013-2014 yılına ait temsilde de Feride'ye ait günlük giysilerde fırfır süsleme unsurlarına yer verilmiştir.

"Siyahlı Kadın" karakterine ait 1962-1963 ve 2013-2014 sezonuna ait Çalıkuşu temsillerinde büyük oranda birbirine benzeyen kostümler tasarlanmıştır. Dönemin giyim modasına uygun olarak dar kesim giysiler siyah fes ve yaşmak ile tamamlanmıştır.

Feride'nin Zeyniler Köyündeki manevi kızı Munise'nin giysisi 1962-1963 yılında ve 2013-2014 yılındaki temsillerde farklılık göstermiştir. 1962-1963 yılındaki temsile ait Munise kostümü 2013-2014 yılında Zeyniler Köyündeki Halkın kostümü ile benzerlik göstermektedir.

KAYNAKÇA

Akyol, Y.(2007). 'Stil İkonu' Olgusunun Tekstil Modası Açısından Incelenmesi (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi, İstanbul.

Bilgen, S.(1999). Osmanlı Dönemi Türk Kadın Giyimi (Yayımlanmamış Doktora Tezi). Gazi Üniversitesi, Ankara.

Bayer, F.(2010). Osmanlı Kadının Giyim Kuşamı (Tanzimat'tan Meşrutiyete) (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Erciyes Üniversitesi, Kayseri.

Beyhan, E.(2010). İnsan, Moda ve Kentsel Mekân Ilişkilerinin Irdelenmesi (Yayınlanmamış yüksek lisans tezi). İstanbul Teknik Üniversitesi, İstanbul.

Erdinç, Z.C. (2011). Moda ve Mimarlığın Ortak Kavramlar Üzerinden Okunması (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). İstanbul Teknik Üniversitesi, İstanbul.

Özcan, B. (2008). Basına Göre Şapka Ve Kılık Kıyafet Inkilabı (Yayınlanmamış yüksek lisans tezi). Marmara Ünivetsitesi, İstanbul.

Pektaş, H.(2006). Moda ve Post Modernism (Yayınlanmamış Doktora Tezi). Selçuk Üniversitesi, Konya.

Turgut, G.D.(2010). Teknolojik Koşulların Modaya Olan Etkileri (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi, İstanbul.

Yarış Topal, S.(2019). II. Meşrutiyet Dönemi Osmanlı Kadınının Moda ve Güzellik Anlayışının Basın Üzerinden Analizi (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Marmara Üniversitesi, İstanbul.

International
Congress of Human Studies
Uluslararası İnsan Çalışmaları Kongresi ISBN:NNNN-NNNN

Statistical Investigation of The Differences of Financial Well-Being and Intention to Quit in Terms of Demographic Characteristics: An Application on Employees of Hospitality Businesses

Finansal İyilik Hali ve İşten Ayrılma Niyetinin Demografik Özellikler Açısından Farklılıklarının İstatistiksel Yöntemlerle İncelenmesi: Konaklama İşletmeleri İşgörenleri Üzerine Bir Uygulama

Engin Aytekin*
Eren Erkılıç**
Cengiz Gazeloğlu***

Abstract

The way the employees handle their financial situation and that they have a sense of financial confidence as well as how pleased they are with their financial situation are effective on their intention to stay working in the same business and fulfilling their duties and responsibilities properly. It is stated that financial well-being is the result of the satisfaction of the financial situation. If the employees consider their financial well-being negatively, it is believed that this situation may lead to their intention to leave their jobs and this situation is thought to

Özet

İşgörenlerin finansal durumlarını yönetebilmeleri, finansal olarak güven hissiyatı içerisinde olmaları, bu durumdan memnuniyet duymaları, işlerine devam etmeleri ve işletme içerisindeki görev ve sorumluluklarını layıkı ile yerine getirmelerinde etkili olabilmektedir. Finansal durumun memnuniyet getirmesi sonucu finansal iyilik hali olarak ifade edilmektedir. Finansal iyilik halinin negatif değerlendirilmesi durumunda işgörenlerin işlerinden ayrılma niyeti eğilimine sebep verebileceği ve bu durum üzerinde de

* Engin Aytekin, Ph.D., Lecturer, Afyon Kocatepe University, School of Foreign Languages, eaytekin@aku.edu.tr
** Eren Erkılıç, Faculty Member, Ph.D., Recep Tayyip Erdogan University, Ardeşen Tourism Faculty, eren.erkilic@erdogan.edu.tr
*** Cengiz Gazeloğlu, Faculty Member, Ph.D., SüleymanDemirel University, Faculty of Science and Literature, cengizgazeloglu@sdu.edu.tr

influence the demographic characteristics. In this study, it was aimed to identify the financial well-being state (current and future financial situation) of the employees of 5-star hospitality businesses operating in Antalya and to determine as to whether there is a difference in the demographic characteristics (gender, age, education, etc.) of the employees' intention to quit and if there are, it was intended to figure out among which groups the differences exist. For this purpose, 419 employees were surveyed, and the data obtained were evaluated with statistical analysis methods. As a result of the study, it was determined that there are significant differences between demographic characteristics of employees of hospitality businesses and age, marital status, education level, monthly income, financial well-being dimensions and intention to quit.

Keywords: Financial Well-Being, Intention to Quit, Employees of Hospitality Business, Statistical Analysis, Antalya

demografik özelliklerin etkili olabileceği düşünülmektedir. Bu çalışmada Antalya'da faaliyet gösteren konaklama işletmeleri işgörenlerinin finansal iyilik halleri (mevcut ve gelecekteki finansal durum) ve işten ayrılma niyetlerinin demografik özellikler (cinsiyet, yaş, eğitim vb.) açısından bir farklılık olup olmadığının ve var olan farklılıkların hangi gruplar arasında olduğunu tespit etmek amaçlanmaktadır. Bu amaç doğrultusunda 419 işgörene anket uygulanarak ve elde edinilen veriler istatistiksek analiz yöntemleri ile değerlendirilmiştir. Araştırma sonucunda konaklama işletmeleri işgörenlerinin demoğrafik özellikleri yaş, medeni durum, eğitim durumu, aylık gelirleri ile finansal iyilik hali boyutları ve işten ayrılma niyeti arasında anlamlı farklılıklar olduğu belirlenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Finansal İyilik Hali, İşten Ayrılma Niyeti, Konaklama İşletmeleri İşgörenleri, İstatistiksel Analiz

Introduction

Individuals take many financial decisions (budget, expenditure, savings, investment, etc.) during their lifetime (Sarıgül, 2014, p. 54). When making these decisions, they should evaluate their current financial situation. To fully realize these assessments, it is only possible by financial literacy. Ludlum et al. (2012, p. 27) described financial literacy as "the ability to make effective decisions about current and future use and management of money". In the light of this definition, it may be said that when an individual with financial literacy makes financial decisions for the future, s/he takes his/her satisfaction into account regarding the financial situation. The financial well-being concept was brought about by the positive psychology of individuals who decide as to whether they are satisfied or not. Financial well-being indicates "a person's direction of his economy, wise management of his income and expenses, and consequently the satisfaction of his financial situation" (Ünal and Dülger,

2015, p. 215). The concept of financial well-being is associated with success, health and pleasure received from life (Shimvd, 2009, p. 721).

On the condition that financial well-being is realized by the employees, it may lead to positive behaviour such as attaching interest, respect, attitude to his job and forming good relations with his colleagues. On the contrary, financial well-being may also cause employees to tend to weigh their future financial situation and make negative decisions based on their financial situation. Quitting their job may also be one of the negative decisions among all the decisions taken by employees if they are not satisfied with their financial position.

In terms of their structure and features, the number of employees in hospitality businesses may vary based on serving their guests seasonally or full season. The employees working in hospitality businesses operating only in the summer season are informed about their period of work. However, the employees working in city hotels may act in a way that they leave their jobs or their change businesses when they are faced with issues such as conditions, management style, career plans or financial gains within the enterprise, In this context, employee turnover rate, which is one of the issues that managers should pay special attention to, becomes much more fundamental.

The intention to quit is the willingness of the employees to leave their current business with their own decisions (Tett and Meyer, 1993). According to Armstrong and Stassen (1998), the intention to quit comes out if the expectations of the employees are not met or the probability of the realization of the expectations decreases. Thus, the satisfaction of the employees with work goes down and their performance begins to decline, and then the intention of quitting emerges (Biçer, 2005, p. 57). Rusbelt et al., (1988, p. 599) described the intention to quit as an action taken by the employees if they were unsatisfied with the working conditions. In general, the intention of quitting can also be expressed as an employee's desire to terminate his work in a short time (Mobley, 1982, p. 10).

Nowadays, the tendency of employees to quit their jobs and finding out this intention of employees to quit have become more important for the businesses. The increase in employee turnover intention may cause an increase in the employee turnover rate in the same way (Zincirkıran et al., 2015, p. 61). As a result of this situation, quitting behavior may originate as production and productivity-hindering behavior (Aytaç, 2002). As the employee, who has decided to quit, reflects this decision to behavior, and then his colleagues and environment will also be affected, Followingly, his business will suffer loss of job (Lu et al, 2002, p. 215). Prioritizing the service production and efficiency, hospitality business managers are increasingly interested in the rate of labor turnover due to the expenses incurred for newly recruited personnel (such as selection, training costs). In this context, it is important to follow up job-leavings and to determine the reasons in terms of affecting productivity and profitability for the future of enterprises (Göler, 2008, p. 100).

The intention to quit may be voluntary or compulsory. Various reasons are underlying the assumption of the intention of employees to leave work (Ilisu, 2012, p. 54). These reasons can be exemplified as environmental factors, culture within the organization and related values, relationships with colleagues, expectations, career opportunities (Takase, Maude and Manias, 2005). Besides, employees may display quitting behaviour depending on financial reasons such as the probability of

finding a better job with better pay and coming across an opportunity providing different sources of income (Cesur, 1998).

Jang and George (2012, p. 589) stated that reducing or eliminating employees' intention to quit may create a competitive advantage for hospitality businesses. Since the intention to quit is a subject that may affect the organizations negatively, getting to know the factors related to the germination of this intention is of great importance in the elimination of the reasons that cause employees to leave work (Hwangve Kou, 2006). Therefore, in addition to the reasons given above, it is thought that hospitality businesses employees may have the intention of quitting by taking their financial well-being into account.

1. Method

1.1. Population and Sample

The employees working in the hospitality businesses operating in Antalya consist of the population of this research. Due to factors such as time and cost sampling was employed in the study, 419 employees selected by simple random sampling method form the sampling group of this study.

1.2. Data Collection

As the data collection technique, a questionnaire was used in this study. The survey consists of 3 sections. In the first part of the questionnaire, 6 expressions (age, education, income, gender, use of credit card and marital status) were included to determine the socio-demographic and some other individual characteristics of the employees. In the second part of the survey, a financial well-being scale consisting of 8 expressions developed by Norvilitis, Szablicki and Wilson (2003) was employed. In the third part, a 3- expression intention-to-quit scale developed by Mobley, Horner and Hollingsworth (1978; 410) has been used. Each item in the scale was subjected to a 5-point Likert type rating and was graded in the range of 1 = I disagree and 5 = I completely agree. Besides, the scales in the foreign language have been translated with the gathering of expert linguists and relevant academicians.

1.3. Data Analysis

The obtained data were analyzed with SPSS package program and the socio-demographic and some other individual characteristics of the employees are presented by frequency and percentage distribution. On the other hand, each expression in the scale is described with frequency and percentage distribution as well as arithmetic mean and standard deviation values. In addition, the participants' financial well-being and the sub-dimensions of this scale, the current financial situation, the future financial situation and the intention to quit were compared according to the individual characteristics. In these comparisons, for the parametric test assumptions (normal distribution of data, number of individuals in groups, etc.) t-test was used for independent samples and one-way analysis of variance was used for more than two groups. As a result of the variance analysis, Tukey test was applied if the variances were homogeneous and Tamhane pos-hoc tests were applied in case of

heterogeneity to reveal the source of the difference. Finally, Cronbach's Alpha values were calculated for the reliability of the scales.

2. Findings

The distribution of hospitality businesses employees by their demographic characteristics are displayed in Table 1. According to Table 1, 40.3% of the employees are women while the remaining 59.7% are men. 32.2% of the employees are in the 18-25 age range, and 25.1% are in the 26-33 age range. Additionally, 23.6% of the employees are in the 34-41 age range while 10.7% are in the 42-48 age range and lastly 8.4% are in the 49 age and more range. While 52.7% of the employees are single, 47.3% are married. According to Table 1, 40.6% of the employees in the participant group are high school graduates and 13.1% are undergraduate degree holders. However, associate degree graduates make up 46.3% of the participants. As for the income, 29.1% of the employees have income between 2000-3000 TL, 37.5% have income between 3001-4000 TL. Moreover, the employees with 4001-5000 TL income are at a rate of 24.3%, while the rate of employees with 5001 TL and more is 9.1%. It was identified that 59.9% of employees use credit cards, but 40.1% state that they do not use credit cards.

Table 1: Distribution of Employees of Hospitality Businesses by Demographic Characteristics

Variable	Group	Number(f)	Percent (%)
Gender	Female	169	40.3
	Male	250	59.7
Age	18-25	135	32.2
	26-33	105	25.1
	34-41	99	23.6
	42-48	45	10.7
	49 and over	35	8.4
Marital status	Single	198	47.3
	Married	221	52.7
Education	High School	170	40.6
	Associate Degree	194	46.3
	Undergraduate Degree	55	13.1
Income status	2000-3000	122	29.1
	3001-4000	157	37.5
	4001-5000	102	24.3
	5001 and more	38	9.1
Credit Card Usage Status	Yes	251	59.9
	No	168	40.1

The comparison of the current financial status and future financial status, which are the sub-dimension of the financial well-being scale and the intention to quit scale by demographic characteristics of the employees is presented in Table 2. According to Table 2, it can be statistically said with 95% reliability ($p<0.05$) that there is no significant difference between gender and current financial situation, future financial situation and intention to quit dimensions.

It can be noticed that there is no statistically significant difference in the 95% confidence level between the related age groups and the current financial situation and intention to quit, while it can be said that there is a significant difference in the 95% confidence level between the related age groups and the future financial situation. These differences are in the age group of 18-25 age range and 42-48 and 49 and more. While the average of the 18-25 age groups is 2.63, it is 1.90 for the 42-48 age groups. Also, it is 2.01 for age groups of 49 and more. Similarly, there is a difference between the 26-33 age group and the 42-48 and 49 and more age groups. The average age of the 26-33 age group is 2.59.

It may be seen that there is a significant difference in the 95% confidence level between the dimensions of current financial situation, future financial situation and intention to quit and the marital status, married and singles. In terms of the current financial dimension, the average of singles is 3.98, while the average of married people is 4.18. In terms of the future financial dimension, the average of singles was calculated to be 2.55, while the average of married people was found as 2.28. Finally, it was determined that the average of the singles was 4.42 in terms of intention to quit, while the average of the married people was 4.63.

While it was identified that there is no statistically significant difference between the current financial situation dimension and the education groups, there is a statistically significant difference in the 95% confidence level between the education groups and the future financial situation and intention to quit. In the future financial dimension, there is a difference between high school and associate degree graduates. The general average of high school education is 2.18, while the average associate degree is 2.45. There is also a difference between high school and undergraduate degree holders. Here, the average of the undergraduate degree was calculated as 3.08. Table 2 shows that there is a difference between associate degree and undergraduate degree. Finally, there is a statistically significant difference between the high school education and the associate degree in terms of intention to quit. In this dimension, the overall average of high school education was found to be 4.41, while the overall average of associate degree was 4.63.

Table 2: Determination of Statistical Differences Between Demographic Characteristics and Factors

	VARIABLES	GROUPS	$\bar{x}$	Std.	(p)
GENDER	Current Financial Status	Female	4.10	0.75	0.551
		Male	4.06	0.76	
	Future Financial Status	Female	2.53	1.08	0.086
		Male	2.35	1.03	
	Intention to quit	Female	4.48	0.71	0.370

		Male	4.54	0.70	
AGE GROUPS	Current Financial Status	18-25	3,95	0,78	0.175
		26-33	4,11	0,69	
		34-41	4,13	0,75	
		42-48	4,23	0,78	
		49 and more	4,10	0,79	
	Future Financial Status	18-25A/B	2,63	1,12	0.000*
		26-33C/D	2,59	1,12	
		34-41	2,34	0,97	
		42-48A/C	1,90	0,60	
		49 and more B/D	2,01	0,98	
	Intention to quit	18-25	4,44	0,75	0.297
		26-33	4,61	0,65	
		34-41	4,56	0,67	
		42-48	4,40	0,75	
		49 and more	4,55	0,69	
MARITAL STATUS	Current Financial Status	Single	3,98	0,80	0.007*
		Married	4,18	0,68	
	Future Financial Status	Single	2,55	1,08	0.009*
		Married	2,28	1,01	
	Intention to quit	Single	4,42	0,80	0.002*
		Married	4,63	0,56	
EDUCATIONAL STATUS	Current Financial Status	High School	4,01	0,84	0.053
		Associate Degree	4,17	0,66	
		Bachelor's Degree	3,95	0,73	
	Future Financial Status	High School A/B	2,18	0,88	0.000*
		Assoc. Degree A/C	2,45	1,08	
		Bachelor's Degree B/C	3,08	1,18	
	Intention to quit	High School A	4,41	0,85	0.010*
		Assoc. Degree A	4,63	0,57	
		Bachelor's Degree	4,44	0,58	

MONTHLY INCOME	Current Financial Status	2000-3000	3,95	0,85	0.162
		3001-4000	4,15	0,65	
		4001-5000	4,10	0,74	
		5001 and more	4,12	0,82	
	Future Financial Status	2000-3000A	2,67	1,15	0.016*
		3001-4000	2,38	0,95	
		4001-5000A	2,25	1,03	
		5001 and more	2,27	1,11	
	Intention to quit	2000-3000A	4,38	0,89	0.025*
		3001-4000	4,56	0,60	
		4001-5000A	4,65	0,59	
		5001 and more	4,42	0,62	
CREDIT CARD USAGE	Current Financial Status	Yes	4,07	0,77	0.858
		No	4,08	0,75	
	Future Financial Status	Yes	2,47	1,09	0.440
		No	2,39	1,04	
	Intention to quit	Yes	4,54	0,68	0.595
		No	4,50	0,72	

$p<0.05$

There is no statistically significant difference among the related dimensions in terms of income levels except for the current financial situation dimension. In other dimensions, a significant difference was found in the 95% confidence level. In this sense, it is seen that there is a difference between the employees with income between 2000-3000 TL and the employees with income between 4001-5000 TL in terms of the future financial dimension. It has been detected that while the average of the group with 2000-3000 TL income is 2.67, the average of the group with 4001-5000 TL income is 2.25. In addition, it has been determined that there is a significant difference between the same groups in terms of intention to leave as well as the future financial situation dimension. While the average of the group having between 2000-3000 TL income is 4.38, the average of the group with income between 4001-5000 TL was calculated as 4.65. When the relevant dimensions, i.e. the current financial situation, future financial situation and intention to quit, are evaluated according to the credit card usage status of the employees, it may be said that there is no statistically significant difference between all groups in the 95% confidence level.

Table 3: Explanatory Factor Analysis Results

Factors		Factor loads	Eigen values	Variance Description%	α
FM	Current Financial Status		5.239	47.629	0.891
FM1	I'm uncomfortable with my debt.	0.721			
FM2	I'm worried about paying my student scholarship back.	0.753			
FM3	I'm worried about paying my credit card debts back.	0.778			
FM4	I think that I'm financially in a good situation.	0.755			
FM5	I think about my debt situation a lot.	0.811			
FM6	I have discussions with other people (parents, friends, etc.) about the amount of spending.	0.805			
FG	Future Financial Status		1.358	12.349	0.842
FG1	I think that I won't have any credit card debt five years from now.	0.924			
FG2	I think that I won't have any credit card debt one year from now.	0.914			
I	Intention to quit		1.624	14.767	0.914
I1	I often think about quitting my current job.	0.882			
I2	I am actively looking for a new job in other firms.	0.913			
I3	It is likely that I will quit my job soon.	0.832			

Explanatory factor analysis of the related scale factors has been given in Table 3. Similarly, the factor loads of the questions that make up the factors and the eigenvalue of each factor, variance explanation ratio and reliability coefficients are given in Table 3 in detail. According to EFA (Explanatory Factor Analysis) results, KMO value was calculated as 0.825. This value is an indication that factor analysis can be performed. In addition, total variance explanation rate was calculated as 75%. The overall Cronbach's Alpha value of the related scale was calculated to be approximately 0.80. According to Table 3, the current financial situation, which is one of the two sub-dimensions of the financial well-being in the original scale, consists of 6 questions. As a result of the analysis, all 6 questions were collected together. Cronbach's Alpha value of this dimension was calculated as 0.891. In addition, the factor loads and the eigenvalues of the dimensions of all 6 questions are given in Table 3. Furthermore, the information about the future financial situation dimension, which is another sub-dimension of financial well-being, and related information on the intention to quit dimension are given

in the table. Cronbach's Alpha values of these dimensions are 0.842 and 0.914, respectively. Finally, the overall Cronbach's Alpha value of the scale was calculated to be approximately 0.800, which indicates that this used scale is reliable.

Table 4: General Average and Standard Deviation Values of Scale Questions

Current Financial Status	Ave.	Dev.
I'm uncomfortable with my debt.	4,08	0,85
I'm worried about paying my student scholarship back.	4,11	0,91
I'm worried about paying my credit card debts back.	4,01	1,01
I think that I'm financially in a good situation.	3,99	0,99
I think about my debt situation a lot.	4,10	0,95
I have discussions with other people (parents, friends, etc.) about the amount of spending.	4,17	0,92
Future Financial Status		
I think that I won't have any credit card debt five years from now.	2,42	1,12
I think that I won't have any credit card debt one year from now.	2,42	1,16
Intention to quit		
I often think about quitting my current job.	4,53	0,78
I am actively looking for a new job in other firms.	4,56	0,74
It is likely that I will quit my job soon.	4,46	0,77

In Table 4, you can find the general averages and standard deviations of the answers given by the employees concerning the dimensions of financial well-being, including current and future financial situation and intention to quit. According to Table 4, the expression with the highest average is "I am actively looking for a new job in other firms." However, the lowest average belongs to the questions of the future financial position dimension.

3. Conclusion

The financial well-being concept describes the satisfaction of individuals regarding their income in the workplace and as to what extent they can make savings along with their financial perceptions. In this context, assessing the income status; it may cause employees to probe into the job they perform and the wages they receive. Besides, the employees evaluating their financial well-being may also tend to quit their jobs.

In this study conducted on the employees of hospitality businesses, significant differences were found between the age groups and the future financial situation. According to these differences, it is seen that younger employees think and evaluate their future financial situation more compared to the others. In this context, it may be concluded that the employees in the young age groups working in hospitality businesses think more about their financial situation than the others. It can also be stated

that the employees in the young age groups working in hospitality businesses predict that their financial well-being will be better in the future.

Significant differences were found between the current financial situation, future financial situation and intention to quit and marital status. In terms of the current financial situation, it is determined that singles think this situation less than married people. In other words, married employees are more concerned about their current financial situation. In the evaluation of employees' future financial situations, it is understood that singles are more positive than married people. It was seen that singles made evaluations that their financial well-being would be better in the future. In terms of intention to quit, it is seen that married people tend to quit more than single people. In this context, it can be said that the financial well-being state of married employees is lower than that of single workers and the married employees tended to intend to quit their jobs more.

In the study, a significant difference was found between the educational status and the future financial situation and intention to quit. It was observed that the employees with lower educational status were less concerned about their future financial situation. In addition, it was determined that the higher the education level, the higher the tendency to quit. It may be stated that as the education level of the employees working in the hospitality businesses decreased, their worries about their future financial situation decreased as well. Moreover, their intention to quit was found to be low.

It has been determined that there were differences between employees' income levels and their future financial situation. Also, it was seen that the employees with low incomes evaluated their future financial situation more compared to the employees with high income. It was identified that the higher-income employees tend to have more intention to quit than low-income employees. In this context, it can be stated that employees with high income levels tend to have more intention to quit.

The general averages and standard deviations of the employees' responses to the expressions in which the dimensions of the current financial situation, future financial situation and intention to quit were formed have been examined, and when the financial well-being of the hospitality businesses is taken in general, it is seen that the employees are worried. Besides, it was detected that the employees tend to intend to quit and actively seek work while working. Consequently, it was concluded that the financial well-being of the hospitality business employees is low. Therefore, it is thought that the employees tend to quit in order to turn this situation into a more positive position in the future.

3.1. Limitation and For Future Studies

It should be noted that this study has some limitations. The most significant of these limitations is that it was applied only in a single place in Antalya including 5-star hospitality businesses. Therefore, studies done in other touristic destinations may provide us more insight into the solution to the study problem.

This study suggests that future studies to be carried out on financial well-being and intention to quit should conduct their research on different sample groups of the tourism sector. Additionally, the studies may be performed in different places and may supply some distinct data for the literature and the practitioners in the field. In this way, it may enable us to develop strategies that can help positively change employees' assessment, tendency and behavior in a positive manner.

REFERENCES

Amstrong Stassen, M. (1998). Downsizing The Federal Government: A Longitudinal Study of Managers Reactions, *Canadian Journal of Administrative Sciences,* 15 (4), 310-321.

Aytaç, S. (2002). İşyerindeki Kronik Stres Kaynakları, *Endüstri İlişkileri ve İnsan Kaynakları Dergisi*. Cilt 4, Sayı 1.

Biçer, M. (2005). *Satış Elemanlarının İş Tatmini, Örgüt Bağlılığı Ve Işten Ayrılma Niyetinin Etik İklim İle İlişkisi: Sigorta Ve Ilaç Sektörlerinde Bir Araştırma*, Yüksek Lisans Tezi, Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Adana.

Cesur, A. (1998). *İşgörenlerin Çalışma Hayatına İişkin Sorunlarının İş Tatmini Yönünden İncelenmesi* (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kocaeli.

Göler, U. (2008). *Örgütlerde Yaşanan Çatışmalar ve İşten Ayrılma Eğilimi İlişkisi: Otel İşletmeleri Örneği*, Yüksek Lisans Tezi, Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Çanakkale.

Hwang, I. ve Kou, J. (2006). Effects of Job Satisfaction and Perceived Alternative Employment Opportunities on Turnover Intention: An Examination of Public Sector Organizations, *Journal of American Academy of Business*, 8(2), 254-255.

İlısu, İ. (2012). *Personel Güçlendirmenin Örgütsel Vatandaşlık Davranışı ve İşten Ayrılma Niyetine Etkisi Üzerine Bir Araştırma*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Niğde Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Niğde.

Jang, J. ve George, T. R. (2012). Understanding the Influence of Polychronicity on Job Satisfaction and Turnover Intention: A Study Of Nonsupervisory Hotel Employees. *International Journal of Hospitality Management,* 31 (2): 588-595.

Lu, K.Y., Lin, P.L., Wu, C.M., Hsieh, Y.L., ve Chang, Y.Y. (2002). The Relationships among Turnover Intentions, Professional Commitment, and Job Satisfaction of Hospital Nurses. *Journal of Professional Nursing,* 18(4), 214–219.

Ludlum, M., Tilker, K., Ritter,D., Cowart, T., Xu,W. ve Smith, B. (2012). Financial Literacy and Credit Cards: A Multi Campus Survey. *International Journal of Business and Social Science,* 3(7), 25-33.

Mobley, W.H. (1982) Employee Turnover: Causes, Consequences, and Control, MA, Addison-Wesley.

Rusbelt, C.E., Farrell, D., Rogers, G., ve Mainous, A. G. (1988). Impact of Exchange Variables on Exit, Voice, Loyalty and Neglect: An Integrative Model of Responses to Decline Job Satisfaction, *Academy of Management Journal*, 31(2), 599-627.

Sarıgül, H. (2014). Finansal Okuryazarlık: Üniversite Öğrencilerinin Bilgi, Tutum ve Davranışları Arasındaki Ilişki Üzerine Ampirik Bir Çalışma, *Finans Politik & Ekonomik Yorumlar*, 51 (593), 53-76.

Shim, S. vd. (2009). Pathways to Life Success: A Conceptual Model of Financial Well-Being for Young Adults. *Journal of Applied Developmental Psychology*,30(6), 708-723.

Takase, M., Maude, P. ve Manias, E., (2005). Nurses' Job Dissatisfaction and Turnover Intention: Methodological Mythsand an Alternative Approach, *Nursing and Health Sciences,* 7, 209-217.

Tett, R. P., ve Meyer, J. P. (1993). Job Satisfaction, Organizational Commitment, Turnover Intention, and Turnover: Path Analyses Based On Meta-Analytic Findings. *Personnel Psychology*, 46(2), 259-293.

Ünal, S. ve Düger, Y.S. (2015). Akademik Personelin Finansal Gönenç Hali İle Finansal Davranış Eğilimi Arasındaki İlişkiye Yönelik Amprik Bir Araştırma. *Ekonomik ve Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 11(1), 213-226.

Zincirkıran, M., Mat Çelik, G., Ceylan, A.K. ve Emhan, A. (2015). İşgörenlerin Örgütsel Bağlılık, İşten Ayrılma Niyeti, İş Stresi Ve İş Tatmininin Örgütsel Performans Üzerindeki Etkisi: Enerji Sektöründe Bir Araştırma, *Finans Politik & Ekonomik Yorumlar*, 52 (600), 59-71.

International
Congress of Human Studies
Uluslararası İnsan Çalışmaları Kongresi ISBN:NNNN-NNNN

Career Management & Development

Zekeriya Nas*

Abstract

This research investigated career management and development. And it also explores the relationship between both career planning and career management as well. It is the nature of individual to desire creating a new job. Lots of human resource professionals get experiences over time. Collecting information related to interests, values, and skill strengths and weaknesses can be defined as career management. To improve career motivation and commitment of staffs, the career management and development systems can be used. Because it is believed that there is a link between career management, performance, developmental behaviour although there are not empirical researches about the relationship between the career management process, developmental behaviour, and job performance.

* Zekeriya Nas, Assoc. Prof. Dr., Van Yuzuncu Yıl University, idilbrethotmail.com

Keywords: Career Management, Career Development, Skills

Introduction

Goal focus can help individuals to develop behaviour while goals influencing behaviour. to improve skill strengths and weaknesses one strategy is for employees to engage in behaviours and activities designed. The more focused career goals of staffs, the more likely staffs will be to involve in behaviours which will help them reach their goals and the greater their motivation in order to participate in development activities. An individual can obtain career goal by having a different desired position in an organization. When current position of the staffs is closer to their career goal then more interested and involved they would be in enlargement activities for many reasons. First, workforces may distinguish the need to increase their 'readiness' for their desired positions by obtaining skills and capabilities that are essential to be effective. Second, behaviour of development can also increase chances of employees to obtain the position employees desire by high interests and motivation for new opportunities within the union (Neo, 1996).

Purpose of the Research Study

The main purpose of this survey to review broad literature related to career management and development.

Literature review

The improvement and execution of a career strategy can be accepted as the third aspect of career management. An activity or behaviour is a part of a career strategy. It may increase career goal as an essential intrapersonal strategy may facilitate developing talents and capabilities precarious to the achievement of the work unit as well. The other reason why employees' use of career strategies is to stimulate developmental behaviour as it helps them to be knowledgeable and expands their skills and familiarity in their organizations. On the other hands, there is positive relationship between career management and performance of employees and development behaviour as well. The variables such as age, position, support of manager have some impacts on participation in the career management process, performance and developmental behaviour of employees. Especially age factor has negative effect on employees' participation to career-related in development activities and developmental behaviour (Noe, 1996).

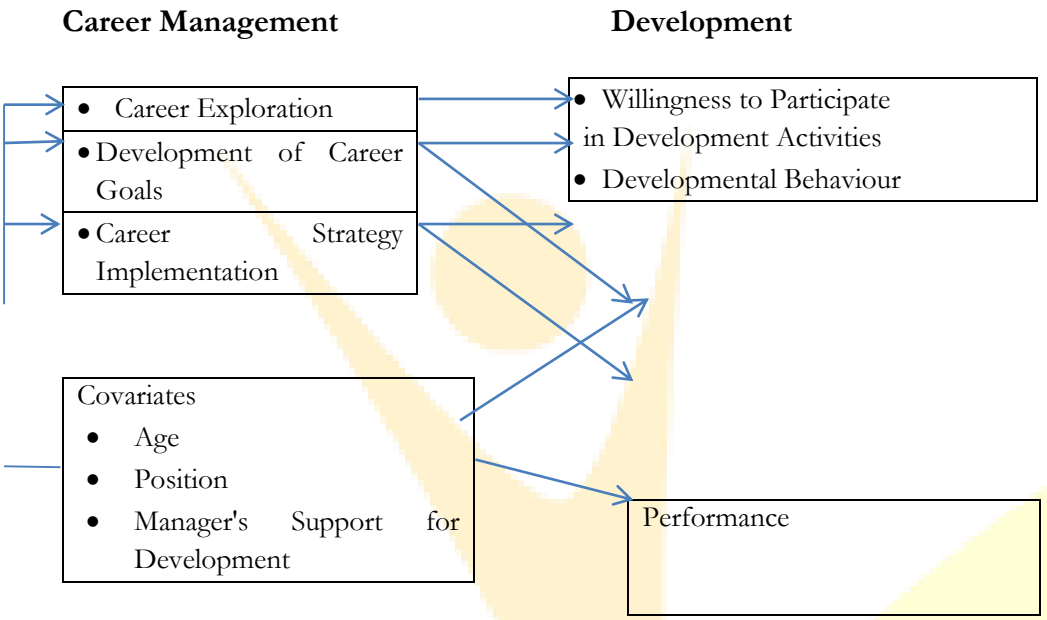

Figure 1. A model of the relationship between career management, employee development, and performance (Neo, 1996).

Career management refers to the ability to build a career. It has been accepted that the overall developmental processes all over the world are directly related to skilful, experienced and knowledgeable human resources. These progresses can be either in education, economy or politics. Hence every employee desires to have these competencies to adapt to changing environmental job conditions, requirements and technologies as well. It is suggested that generic skill development of employees should be enhanced to promote broader career management competence in staffs. The other solution for career management and development of the employees can that must maintain and develop their comprehensive knowledge and skills (Bridgstock, 2009).

Career management is an attractive process in contemplation, evaluation and decision-making using self-management skills. In the broadest sense, career management includes setting truthful and individually expressive career goals, defining and attractive in strategic business decisions and learning opportunities, distinguishing work / life stability, and escalating broader associations between work, economy and society. In the instant and immediate sense, it also comprises procedures related to obtaining and preserving a job (Bridgstock, 2009).

With proper career management and training a person can expect to gain the result of investment by achieving development. The overall gathering of emotional, sociological, instructive, physical, financial, and casual factors can be accepted as career development. Career development is defined as the ongoing process consequences originating from the communication of personal career planning and recognized career management procedures. It is also ongoing system connected with the human resource of the structures of the organization (Adekola, 2011).

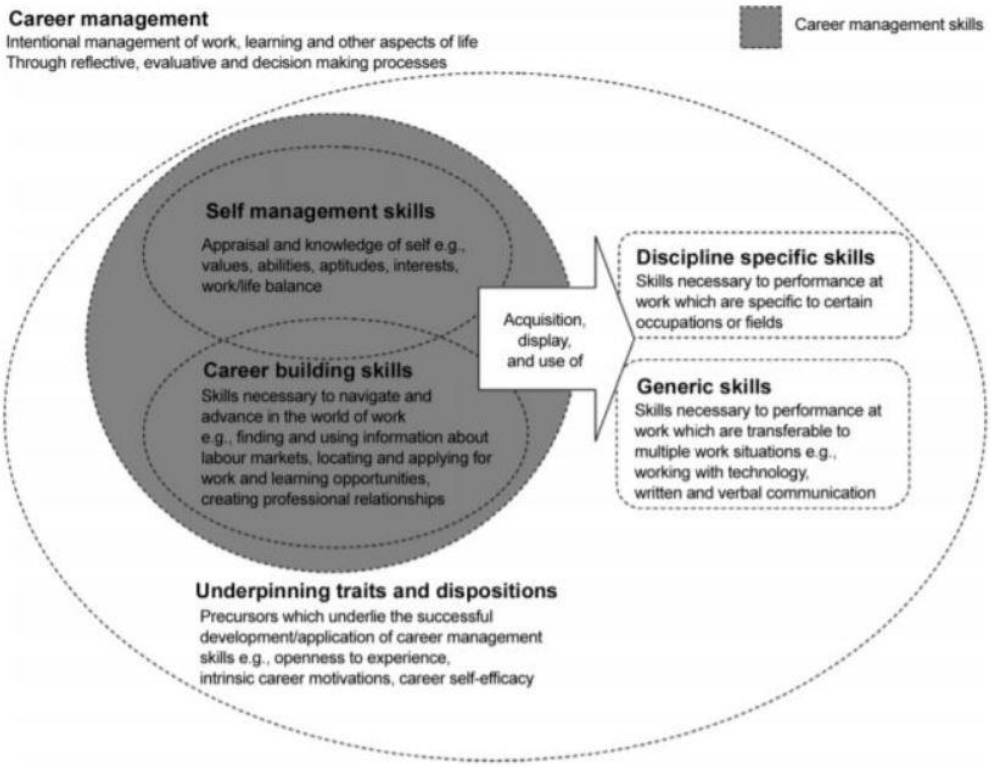

Figure2. Conceptual model of graduate attributes for employability including career management skills (Bridgstock, 2009).

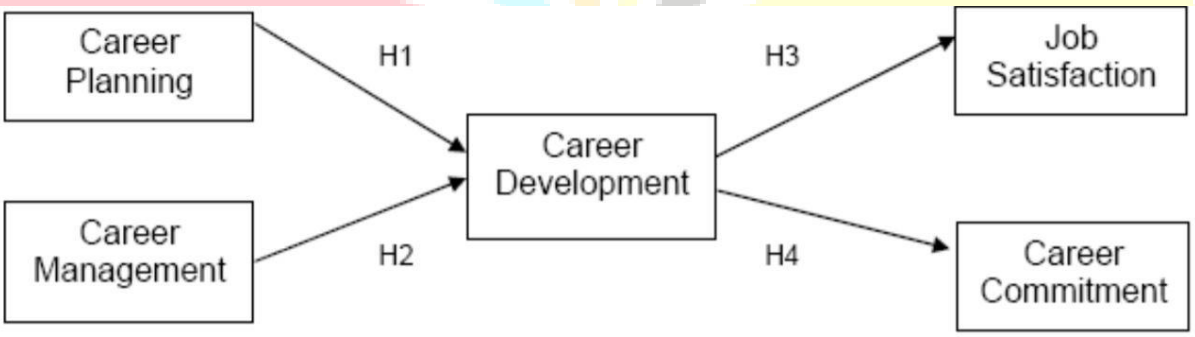

Figure 3: A Conceptual Model of Career Development (Adekola, 2011).

As shown in Figure 3 there are relationships among the variables. It depicts that career planning and career management lead to career development as career development also has relations with the job satisfaction and career commitment. Career management is precursor of career development. Individuals should have required skills, competencies and values for their career goals. Career management is also a continuing procedure work life of formulating, increasing, executing and monitoring career. Finally it can be said that an in effect career management practices can help promote individual vision, aim and strategy development (Adekola, 2011).

Method

Data for this survey was collected using literature. Qualitative research technique was used in the study.

Conclusions and recommendations

The changing nature of the business has led to a major shift in the career and management of organizations both inside and outside. However, while scientists claim that the changes are enormous and enormous, in reality most remain stable. In this paper I present a well-adjusted perspective on the management of internal and external careers. This article considers recent expansions in the nature of the business environment and also acknowledges that abundant of the basic knowledge in career development theory and practice still applies to Western societies (Baruch, 2006).

REFERENCES

Adekola, B. (2011). Career Planning and Career Management as Correlates for Career Development and Job Satisfaction A Case Study Of Nigerian Bank Employees. *Australian Journal of Business and Management Research*, Vol.1 No.2.

Baruch, Y. (2006). Career Development In Organizations And Beyond: Balancing Traditional And Contemporary Viewpoints. *Human Resource Management Review*, Volume 16, Issue 2, June 2006, Pages 125-138.

Bridgstock, R. (2009). The Graduate Attributes We've Overlooked: Enhancing Graduate Employability Through Career Management Skills, *Higher Education Research & Development*, 28:1, 31-44,

Noe, R.A. (1996). Is Career Management Related To Employee Development And Performance? *Journal of Organizational Behaviour*, Vol. 17. 119-133.

International
Congress of Human Studies
Uluslararası İnsan Çalışmaları Kongresi ISBN:NNNN-NNNN

An Examination of Pollyanna's Character According to Mahler's Separation Individuation Theory

Pollyanna Karakterinin Mahler'in Ayrılma Bireyleşme Kuramına Göre İncelenmesi

Merve Topcu*
Zeynep Karaca**
Aslı Atıcı***
Ecem Öztoygar****
Hatice Taşkaya*****

Abstract

In this study, in light of the separation - individuation theory of Mahler it is aimed to investigate the self-development of Pollyanna character in Pollyanna's story. In his theory, Mahler suggests that the baby's biological birth and psychological birth are not synchronous. From Mahler's point of view, psychological birth is a primitive first step to be a separate individual and to gain individual identity. Mahler's theory encompasses the first 36 months of a baby's life. The baby's developmental stages were divided into three periods as the *normal autistic period, normal symbiotic period,* and *separation*

Özet

Bu çalışmada, Mahler'in ayrılma - bireyleşme kuramı çerçevesinde Pollyanna karakterinin benlik gelişiminin incelenmesi amaçlanmıştır. Mahler, kuramında bebeğin biyolojik doğumu ile psikolojik doğumunun eş zamanlı olmadığını öne sürmektedir. Psikolojik doğumun ayrı bir birey olmak, bireysel kimliğini kazanmak için, atılan ilkel bir ilk adım olduğunu söylemektedir. Mahler'in teorisi bebeğin ilk 36 ayını kapsamaktadır. Bebeğin gelişim aşamalarını, *normal otistik dönem, normal ortak yaşamsal dönem* ve *ayrılma bireyleşme dönemi* olarak üç döneme ayırmıştır. Ayrışma - bireyleşme dönemi

* Merve Topcu, Çankaya Üniversitesi, Psikoloji bölümü, mervetopcu@cankaya.edu.tr
** Zeynep Karaca, Serbest Psikolog, zynpsykrc@gmail.com
*** Aslı Atıcı, Serbest Psikolog, asliatici-94@hotmail.com
**** Ecem Öztoygar, Serbest Psikolog, ecem_oztoygar@hotmail.com
***** Hatice Taşkaya, Serbest Psikolog, taskayaa.hatice@gmail.com

individualization period. The separation individualization period consists of four subperiods as *differentiation and development of body image, practicing, rapproachment, and consolidation of* individuality and emotional object constancy. The story reports how Pollyanna has managed to deal with situations with the "gland game". In the study, While Pollyanna and other characters were analyzed with theory of Mahler, it also supported by literature findings. Analysis suggested that Pollyanna's individualization could not be completed.

Keywords: Mahler, Separation – Individuation, Pollyanna, Glad Game, Psychological Birth

farklılaşma, alıştırma, yeniden yakınlaşma ve bireyliğin sağlamlaşması ve coşkusal nesne sürekliliğinin başlangıcı olarak dört alt dönemden oluşmaktadır. Hikayede Pollyanna'nın yaşadığı olaylar karşısında, "mutluluk oyunu" ile nasıl başa çıktığından bahsedilmektedir. Çalışmada, Mahler'in kuramı ile Pollyanna ve yan karakterler analiz edilirken literatür bulgularından da destek alınılmıştır. Analiz sonunda, Pollyanna'nın bireyleşmesinin tamamlanamadığı düşünülmüştür.

Anahtar Kelimeler: Mahler, Ayrılma-Bireyleşme, Pollyanna, Mutluluk Oyunu, Psikolojik Doğu

Pollyanna Kitabı Künyesi
Yazarı: Eleanor H. Porther
Orijinal İsmi: Pollyanna
Özgün Eser Basım Yılı: 1913
Orijinal Basım Yılı: 2017
Çevirmen: Elif Dinçer
Ülke: İngiltere
Özgün Dili: İngilizce
Türü: Hikaye
Sayfa Sayısı: 98
Yayınevi: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları

Giriş

Pollyanna on bir yaşında, neşeli bir çocuktur. İsmini, iki teyzesi Polly ve Anna'dan almaktadır. Annesi Bayan Jenny'i küçük yaşta kaybeden Pollyanna, sonra da babası rahip John Whittier'ın ölmesi üzerine yardım derneği tarafından teyzesi Bayan Polly'e gönderilir. Bayan Polly, kasabada büyük bir evde yardımcıları Nancy, Timothy ve Tom ile birlikte yaşamaktadır. Pollyanna'nın yanına gönderileceğinin yazılı olduğu mektubu alır. Pollyanna'yı istemese de ona bakmayı "görev" olarak gördüğünden dolayı Pollyanna'yı kabul eder. Pollyanna'nın ihtiyacı olan ilgi ve sevgiyi vermez. Onun

için tavan arasında bir oda ayarlatır. Pollyanna teyzesine babasından söz etmeye başladığı zamanlarda teyzesi evde asla babasından bahsetmemesi gerektiğini söyler. Pollyanna her durum karşısında mutlu olacak bir neden bulur. Nancy, Pollyanna'daki her koşulda mutlu olabilme özelliğine hayran kalarak, bunu nasıl başarabildiğini sorgular ve Pollyanna ona "mutluluk oyunundan" bahseder. Oyun, eve gelen yardımlardan bebek çıkmasını isterken bir çift koltuk değneğini görmesinin onu hayal kırıklığına uğratmasıyla başlar. Babası, oyundan bahsedip oyunun amacının her koşulda, her şeyde mutlu olunacak bir neden bulmak olduğunu söyler. Pollyanna, koltuk değneğine ihtiyaç duymadığına mutlu olup, oyuna başlar. Nancy de bu oyunu oynamaya karar verir. Pollyanna, gün içinde çevreyi dolaşıp insanlarla tanışmaya başlar ve onlara mutluluk oyunundan bahseder. "Yalnız ve üzgün görünen" Bay Pendleton, bu insanlardan biridir. Bay Pendleton, Pollyanna'nın kim olduğunu öğrendiğinde onu görmek istemez çünkü Pollyanna bir zamanlar Pendleton'ın sevdiği kadın olan Jenny'nin kızıdır. Zamanla Pendleton'ın yanında tanıştığı Dr. Chilton'ın da teyzesinin eski nişanlısı olduğunu ve teyzesiyle küs olduğunu öğrenir. Bir gün eve dönerken Pollyanna'ya araba çarpar ve felç olur. Bu duruma çok üzülen Pollyanna, sevinecek bir şey bulamaz ve oyunu oynamayı bırakır. Pollyanna sayesinde hayatı değişen herkes onu ziyarete gelir ve teyzesi oyunu öğrenip oyuna dâhil olur. Dr. Chilton'ın Pollyanna'yı iyileştirebilecek biri olduğunu öğrenen teyzesi, Chilton ile barışır ve Pollyanna'yı tedaviye gönderir. Pollyanna tedavi gördüğü yerden teyzesine gönderdiği mektupta artık yürüyebildiğini ve çok mutlu olduğunu söyler (Porter, 2015).

Mahler, bebek ve çocuğun gelişimini psikanalitik gözlem, bulgu ve araştırmaları ile destekleyerek, bireyin yaşam boyu devam eden ve etkin kalan ruh içi süreçlerini içeren yeni bir kuram öne sürmüştür (Mahler, Pine ve Bergman, 2015). Harley ve Weil'e (1979) göre psikanalitik kuramın gelişmesi ile ilgili Mahler, kendisinden önce yapılan araştırmaları incelemiş ve bireyin kişilik gelişimi sürecine odaklanmıştır. Çalışmaları sonucunda *ayrılma-bireyleşme kuramını* oluşturmuştur (Mahler ve diğerleri, 2015). Bu çalışmada Pollyanna kitabının ana karakteri ve onun çevresindeki kişiler ile ilişkisi ayrılma-bireyleşme kuramı çerçevesinde incelenmiştir. Kitabın farklı yayınevlerinden basılmış birçok çevirisi mevcuttur. Çalışmada, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları kullanılmıştır. Tercih edilen yayınevinin seçilmesinin nedeni diğer yayınlar göz önüne alındığında, bu yayınevinin orijinal kitabın vermek istediği duygu ve düşünceleri daha açık bir şekilde ifade ettiği ve çeviri kriterlerini karşıladığı düşüncesidir. Aktaş'a (1996) göre "Hedef dil metni, kaynak dil metninin fikirlerini, yargılarını tam ve eksiksiz olarak vermelidir. Hedef dil metni, kaynak dil metninin üslup özelliklerini yansıtmalıdır. Hedef dil metni, kaynak dil metni gibi rahat okunabilmelidir." (Nalcıoğlu, 2015). Tercih edilen yayınevinin, orijinal metne yakın olmasının çalışmanın amacına ulaşmasında etkili olduğu düşünülmektedir. Bu kitabın seçilmesinin sebebi Pollyanna'nın ülkemizde en çok okunan çocuk romanlarından biri olması (Porter, 2017) ve bu kadar çok okunan bir kitaptaki karakterin benlik gelişiminin incelenmek istenmesidir.

Çalışmada her bir altevrenin özellikleri açıklanmış ve olay örüntüleri kuram ışığında değerlendirilmiştir. Kitapta kuram ile örtüşmediği düşünülen olay örüntüleri de mevcuttur. Bu yüzden kuram ile ilişkili olay örüntülerinin açıklanmasına ek olarak kuram ile örtüşmeyen olay örüntülerinden de bahsedilmiştir. Kitapta Bayan Jenny'nin, Pollyanna küçük yaşlardayken öldüğü anlatılmış ve anne ile çocuk ilişkisinden bahsedilmemiştir. İlişki daha çok Pollyanna ve teyzesi Bayan Polly üzerinden açıklanmaktadır. Kitap boyunca Bayan Polly'nin davranışları göz önüne alındığında Obsesif-

Kompülsif Kişilik Bozukluğu (OKKB) davranış örüntülerinin mevcut olduğu düşünülmektedir. OKKB davranış örüntüleri arasında mükemmeliyetçilik, aşırı düzenlilik, kontrol isteği, çevre kontrol edilemediği zaman öfke, günlük ilişkilerde resmiyet, detaycılık ve kısıtlı duygusal ifadeler mevcuttur (APA, 2013). OKKB'de birey, her etkinliğe mantıksal açıdan yaklaşmaktadır (McWilliams, 2010). Bayan Polly'nin temizliğe olan aşırı takıntısı, sık sık odaların köşelerinin iyice temizlendiğinden emin olmak istemesi, ilişkilerinde duygulara yer vermemesi, yemeğe üç dakika geciken Pollyanna'yı yemeğe almaması ve sık sık kurallardan bahsetmesi gibi davranışları OKKB örüntülerinin bir örneği niteliğindedir. Teyzede görülen bu davranış örüntülerinin Pollyanna'nın ayrılma bireyleşme sürecinde etkisi olabileceği düşünülmüştür. Bu yüzden çalışmada kuram ile ilgili örnekler verilirken Bayan Polly'nin OKKB davranış örüntülerinden de faydalanılmıştır.

Mahler'in ayrılma-bireyleşme kuramı bebeğin biyolojik doğumundan sonraki ilk otuz altı ayını kapsamaktadır. Mahler, bu ilk otuz altı ayı *normal otistik dönem*, *normal ortak yaşamsal dönem* ve *ayrılma bireyleşme dönemi* olarak üçe ayırmıştır. Ayrılma- bireyleşme dönemi ise kendi içinde dört altevreye bölünmüştür. Bunlar *farklılaşma ve beden imgesinin gelişimi*, *alıştırma*, *yeniden yakınlaşma* ve *bireyliğin pekişmesi ve coşkusal nesne sürekliliğinin başlangıcı* şeklindedir (Mahler ve diğerleri, 2015).

Mahler'in ayrılma - bireyleşme kuramının ilk basamağı normal otistik dönemdir. Bu dönem rahim dışı yaşamın ilk bir ayını kapsamaktadır. Bu dönemde temel işlev hayatta kalmak ve vücudun iç dengesini korumaktır. Psikolojik süreçlerden çok fizyolojik süreçler hâkimdir. Normal otistik dönemde bebek kendi bedenine odaklıdır ve dış dünyayı algılama yeteneğine pek sahip değildir. İlk bir ayda yeni doğan, günün büyük çoğunluğunu uyuyarak geçirir (Mahler ve diğerleri, 2015). Hikayenin sonuna kadar normal otistik dönemle ilgili bir çıkarım yapılamamıştır, ancak teori zaman zaman bireyde gerileme oluşabileceğini, çözümlenmemiş çatışmaların stres yoluyla tekrar tetiklenebileceğini söylemektedir (Mahler ve diğerleri, 2015). Kişinin stresli bir durum karşısında eski düşünce, duygu ve davranışlarına geri dönmesine *gerileme* adı verilmektedir (McWilliams, 2010). Pollyanna hikayenin sonunda geçirdiği kaza sonucu felç kalıp bilinçsiz ve yatağa mahkum bir biçimde uyumaktadır. Bu dönemde Pollyanna'nın bilinçsiz bir şekilde yatması onun dış dünya ile ilişkisinin olmadığını gösterebilmektedir. Pollyanna'nın içinde olduğu bu durum normal otistik dönem örüntülerini anımsatmaktadır. Ayrıca bakımverenin bakım ve ilgisi yeni doğanı iç ve dış uyaranlardan korumaktadır. Bayan Polly, Pollyanna'nın felç olduğu ve bilinçsiz bir şekilde yattığı dönemde onu sürekli kontrol ederek nefesini ve kalbini dinlemektedir. Bu davranış annenin yeni doğanın ilk aylarında bebeği uyurken kontrol etmesine benzetilebilmektedir. Bayan Polly'nin Pollyanna'nın psikolojik ihtiyaçlarını karşılamaması onun yalnız hissetmesini düşündürmektedir. Pollyanna'nın bu yalnızlık duygusu ile başa çıkamamış olabilmesi gerileme oluşmasına sebep olabilmektedir. Tüm bunlar göz önüne alındığında Pollyanna'nın gelişiminde, bebeğin ilk bir ayında ortaya çıkması beklenen örüntülere gerilediği düşünülebilmektedir.

Ağlama gibi duygusal ve motor davranışlar bebeğin gereksinimlerini, bakımverenin karşılaması için verdiği bir tepki olduğu düşülmektedir (Mahler ve diğerleri, 2015). Pollyanna, teyzesinin evine ilk geldiğinde kalacağı odanın "çıplak duvarlarının" olmasına ve yerde halının bulunmamasına karşı ağlamaya başlamıştır. Odadaki halının varlığı, bakımverenin sıcaklığını temsil ettiği düşünülmektedir. Odada Pollyana'nın yanında bakımverenin olmaması, onun aile sıcaklığını hissedememesine neden olmaktadır. Odada halının olmaması, bu eksikliği Pollyanna'ya çağrıştırmaktadır. Pollyanna'nın ağlama

davranışı bebeğin gereksinimleri karşılanmadığında ortaya çıkardığı motor tepkiye benzetilmektedir. Bebek kendi ihtiyaçlarının denetimini içsel olarak algılamaktadır ve başkalarından kaynaklanan bir denetimin farkındalığı henüz gelişmemiştir (McWilliams, 2010). Bu durum bebeğin *tüm güçlü otistik yörüngeye* sahip olduğunun bir göstergesidir. Bebek kendi ihtiyaçları doğrultusunda, tüm dünyanın kendi etrafında döndüğüne dair bir algıya sahiptir (Mahler ve diğerleri, 2015). Kitapta normal otistik döneme ait gelişimsel bilgi mevcut olmamasından dolayı Pollyanna'nın tüm güçlü otistik yörüngeye ait çıkarımları yapılamamıştır.

Ayrılma-bireyleşme kuramının ikinci basamağı normal ortak yaşamsal dönemdir. Bu dönemin bir diğer ismi normal simbiyotik dönemdir. Bu dönem bebeğin ikinci ve beşinci ayları arasını kapsamaktadır. Bu dönemde bebek bakımverenin ve dış dünyanın farkına varmaya başlamaktadır. Ayrıca, doyum ve haz verici yaşantıların bedenin dışından geldiği de fark edilmektedir (Mahler ve diğerleri, 2015). Pollyanna gün içerisinde sokaklarda gezerken gördüğü insanlarla sohbet etmekte ve onlara yardımcı olmaya çalışmaktadır. Onun bu davranışları, bebeğin dış dünyayı fark etmesi ve bundan haz duymasına benzetilebilmektedir. Bu dönem ile birlikte çocuk "iyi" ve "kötü" ayrımı yapmaya başlamaktadır. Bu ayrım ilk olarak bakımveren üzerinden yapılırken, bebeğin zamanla deneyimlediği diğer durumlarda da gerçekleşmektedir (Mahler ve diğerleri, 2015). Mahler ve Goslinger'e (1955) göre, çocuk için "iyi" haz verici ve "kötü" gerilim yaratan (acı verici) olarak ayrılmaktadır (Mahler ve diğerleri, 2015). Kitapta Pollyanna sokakta bulduğu bir yavru kediyi eve getirip sahiplenmek istemektedir. Bu duruma önce itiraz edip sonra kabul eden teyzesine "*Ah öyle iyisiniz ki Polly teyze*" sözü bu dönemdeki iyi, haz veren ve bir daha yürüyemeyeceğini öğrendiği an *"Bundan daha kötü ne olabilir ki*!" sözü kötü, acı veren ayrımını yapabildiğinin örneği niteliğindedir (Porter, 2017). Çocuk ilerleyen dönemlerde bilişsel kapasitenin de gelişmesi ile birlikte "iyi" ve "kötü" ayrımına ek olarak, iyi kötü deneyimlerini depolamaya başlamaktadır. Bu depolamaya *bellek adaları* denilmektedir (Mahler ve diğerleri, 2015). Pollyanna'nın, babasını çağrıştıracak bir olay olduğu zaman, onunla ilgili iyi deneyimlerini hatırlaması ve bunlardan bahsetmeye çalışması onun iyi deneyimlerini depoladığının bir göstergesidir. "*Babam, başımıza daha kötü şeyler gelmediği için her durumdan mutluluk çıkartmamız gerektiğini söylerdi*" sözleri ise Pollyanna'nın mutluluk oyunu ile var olan iyi kötü ayrımında kötüyü bastırdığını göstergesidir (Porter, 2017).

"*Karşıt tepki oluşturma* olumsuz duygulanımın olumlu hale veya bir olumlu duygulanımın olumsuz hale döndürülmesini içerir" (McWilliams, 2010*).* Pollyanna, babasının ölümü karşısında yasını yaşamak yerine bu durumu babasının, annesiyle birlikte olmak için yanına gitmesi olarak betimlemekte ve buna sevinmektedir. Olumsuz yaşam olayları göz önüne alındığında Pollyanna'nın üzüntüsünü göstermek yerine sevinmesi karşıt tepki oluşturma olarak düşünülebilmektedir. Küçük yaşta annesinin, ardından babasının kaybına rağmen sadece yüzündeki çilleri kötü olarak görmektedir. "*Çillerim yüzünden güzel sayılmam zaten...*" sözleri buna örnek olarak verilebilmektedir (Porter, 2017). Bu durum çillerinin onun bastırdığı "kötü" kavramı olduğunu düşündürmekte ve aynaya baktığında bu "kötü ben" ortaya çıkmaktadır. Çillerini sevmez ve bu yüzden aynaya bakmaktan hoşlanmaz. Bu örnek Pollyanna'nın, teyzesinin daha önce de bahsedilen OKKB davranış örüntülerinden mükemmeliyetçi, hata kabul etmeyen yanının bir yansıması olabileceğini düşündürmüştür. Bu yüzden çillerini bir leke, kusur olarak algıladığı düşünülmektedir.

Çocuktaki "iyi" ve "kötü" ayrımı anne figürü üzerinden de oluşmaktadır (Mahler ve diğerleri, 2015). "İyi anne" bebeğin gerek fiziksel gerekse duygusal gereksinimlerini karşılar ve bebekle ilgilenen kişidir. "Kötü anne" ise bebeğin bu gereksinimlerini karşılamayan ve onun bireyleşmesini istemeyen annedir (Winnicott, 1998). Pollyanna'daki "iyi anne" ve "kötü anne" ayrımının ilk olarak teyzesi ve annesi üzerinden bölündüğü düşünülmektedir. Buradaki "iyi anne" Pollyanna'nın kendi annesi Bayan Jenny'dir. Annesinin iyi yönlerini kabul ederek, kötü yönlerini ise yok sayarak bu "iyiyi" idealize etmesi ve annesi gibi olduğu düşünülmektedir. Kitapta annesine yapıldığı gibi Pollyanna'ya da "melek" benzetmesi yapılması buna örnek olarak gösterilebilmektedir. Kötü anne ise Bayan Polly'dir. Bayan Polly, Pollyanna'nın fiziksel ve duygusal ihtiyaçlarını karşılamak istememektedir. Evde başka oda olmasına rağmen Pollyanna'yı çatı katındaki "ufacık bir penceresi" olan ve şöminesi olmayan, evin en küçük odasına yerleştirmiştir. Kitapta belirtilen bu ufacık pencerenin Pollyanna'nın dışarı çıkmasını, ayrışmasını engelleyen bir temsil ve şöminenin olmaması da Pollyanna'nın gelişiminin desteklenmesi için gerekli olan aile sıcaklığı eksiklinin temsili olduğu düşünülmektedir. Ayrıca Pollyanna geceleri bu küçük camlı odada yazın sıcaktan dolayı uyuyamamaktadır. Bu durum Bayan Polly'nin Pollyanna'nın uyku gibi fiziksel ihtiyaçlarını gerektiği şekilde karşılamadığının göstergesi olarak düşünülmektedir. Polyanna'nın teyzesine taşınmasından sonra, Nancy'nin "*Bu zavallı çocuğun annesinin yerine koyacağı bir sığınağa ihtiyacı var. İşte o sığınak ben olacağım. Onu hiç yalnız bırakmayacağım...*" (Porter, 2017) sözü Pollyanna'nın duygusal ve fiziksel ihtiyaçlarını karşılamaya çalışan kişi olduğunu gösterebilmektedir. Bu durum Pollyanna'nın annesinin kaybından sonra iyi anne aktarımını, Nancy'e yaptığı fikrini oluşturabilmektedir. Nancy'nin, Pollyanna'ya yemek yapması ve onun mutluluk oyununa ortak olması iyi anne aktarımına kanıt niteliğindedir.

Narsistik örüntülere sahip ebeveynler çocuklarını kendilerine ait bir uzantı olarak görmekte ve çocuklarının, kendi duygusal ihtiyaçlarını karşılamasını beklemektedirler. Çocuklar bu beklentileri karşılamadıklarında ise ailede öfke duygusu ortaya çıkmaktadır (Gündüz, Bulut, Yıldırım ve Rayimbekova, 2015). Bayan Jenny ve Bayan Polly'nin ailesinin özellikleri, narsistik ebeveynlerdeki davranış örüntülerini anımsatmaktadır. Kaçarak evlenmesi ve ailenin kurallarına uymaması sebebiyle Bayan Jenny, ailesi tarafından reddedilmiştir. Bu durum aile içinde iyi kötü ayrımının gerçekleşmesine sebep olmaktadır. Aile içinde "iyi" olan, söz dinleyen Bayan Polly, "kötü" olan, kendi isteklerinin peşinden giden ise Bayan Jenny'dir. Fakat evin çalışanlarından Tom, Bayan Jenny için "*O, cennetten inmiş bir melekti...*". tanımını kullanmaktadır. Bu tanımdan yola çıkılarak Bayan Jenny'nin ailesine karşı duyduğu suçluluktan dolayı evin çalışanlarına iyi davranan biri olduğu düşünülmektedir. Bu durum onun "iyi benini" ikincil ilişkilerde karşılamaya çalıştığına dair bir kanıt niteliğinde görülebilmektedir. Polyanna'nın da her zaman iyi olma çabasının, annesini idealize etmesinin bir göstergesi olduğu düşünülmektedir. Bu idealizasyonun devam etmesi, aile içindeki "iyi" "kötü" ayrımının nesiller boyunca sürdüğünü göstermektedir. Ek olarak bakım vermekte olan Polly teyzenin de "iyi" ve "kötü" ayrımı belirgin bir şekilde fark edilebilmektedir. Bayan Polly "iyi" kavramını kişinin görevlerini yerine getirmesi olarak algılamaktadır. Pollyanna'nın kıyafetlerini beğenmeyen Bayan Polly'nin"*Bu kıyafetlerle dolaşmana razı olursam, görevlerimi yerine getirmiş sayılmam*" sözleri buna örnek olarak gösterilebilir (Porter, 2017). Bu sözlerden yola çıkarak, Bayan Polly'nin mükemmeliyetçiliğinden dolayı Pollyanna'ya yetersizlik hissi yüklediği düşünülmektedir. Pollyanna'da ayrıca evin camları için sineklik siparişi veren Bayan Polly'nin "*Ben pencereler için sineklik sipariş ederek görevlerimi yerine getirdim*" sözleri Bayan Polly'nin

"iyi ben" kavramı ile sorumluluk kavramını eşleştirdiğine örnek olarak verilebilmektedir. "*Ama sen de görevlerini yerine getirmek zorundasın…*" (Porter, 2017) sözleri ise Bayan Polly'nin, Pollyanna'dan beklentisi olduğu olarak düşünülmektedir. Kitabın bir bölümünde, Bayan Polly sineklerin eve girmesini istemediği için camlara sineklik taktırmak istemekte ve sineklik siparişi vermektedir, sineklikler gelene kadar camların açılmasını istememektedir. Buradaki sineklik, Bayan Polly'nin iç ve dış dünyasını ayıran simgesel bir araç olarak düşünülebilir. Bayan Polly sineklerden "*Sinekler son derece rahatsız edici, hastalık taşıyan pis yaratıklardır…*" (Porter, 2017) şeklinde bahsetmektedir. Sineklerin bulaştırıcı özelliği olduğu bilinmektedir (Kılıç, Arslan ve Kara, 2011). Bayan Polly'e göre dış dünya tehditlerle dolu ve kötüdür. Sinekler dış dünyadan gelen tehditlerin bir temsilidir. Bu özellikten dolayı Bayan Polly için sineğin sembolizasyonunun dış dünyadaki kötülükleri, iç dünyası olan eve bulaştırabileceği düşüncesi olduğu varsayılmaktadır. Bir gün, sineklikler gelmeden açık olan camdan evin içine giren sineği Bayan Polly öldürüp camdan dışarı atmıştır. Camı açıp sineğin dışarı çıkmasına izin verebileceği halde sineği öldürmesi çözümleyemediği problemleri ile agresyon aracılığıyla başa çıkmaya çalıştığını gösterebilmektedir. Ayrıca Bayan Polly için evdeki kirler de kötünün bir diğer temsili olarak görülebilmektedir. Nancy'e evin her bir köşesini sürekli temizlemesini söylemektedir. Bu da Bayan Polly'nin kendi iç dünyasında başa çıkamadığı problemleri Nancy'e yansıtarak onun bu durumla başa çıkmasını istemesi olarak yorumlanabilmektedir.

Mahler'in kuramının üçüncü basamağı ayrılma-bireyleşme dönemidir. Bu dönemin ilk altevresi ise *farklılaşma ve beden imgesinin gelişimi* dönemidir. Farklılaşma altevresi bebeğin beşinci ve dokuzuncu aylarını kapsamaktadır. Bu dönemin başlangıcında bebeğin anneye karşı farkındalığının arttığı bir ilişki dikkat çekmektedir. Bebeğin anneye karşı farkındalığına ek olarak, bebek dış dünyayı keşfetmeye başlamaktadır. Ayrıca bebeğin dış dünyaya karşı da farkındalığı artmaktadır. Bu durum için Mahler *yumurtadan çıkma* metaforunu kullanmaktadır (Mahler ve diğerleri, 2015). Pollyanna'nın odasının camından çıkıp etrafı keşfetmesi ve sık sık sokakları keşfetme amaçlı gezmesi, dış dünyayı merakından kaynaklı olduğu düşünülmektedir. Buna ek olarak, bebek bu dönemde *sosyal gülümseme* de edinir. Bebeğin çevresindeki uyaranlara karşı gülümsemesine sosyal gülümseme adı verilmektedir (Mahler ve diğerleri, 2015). Pollyanna'nın çevresindeki insanlara karşı sıklıkla gülümsemesi bu alt dönemin özelliği olan sosyal gülümsemeye örnek niteliğindedir. Bu dönemde çocuk, bakımverenin saçıyla, kulaklarıyla veya burnuyla oynamak ister (Mahler ve diğerleri, 2015). Pollyanna'nın teyzesinin saçlarını yapma isteği bu davranış örüntüsünü anımsatmaktadır. Ayrılma bireyleşme dönemindeki bebeğin yabancılara verdiği tepkiler farklılaşma altevresinin özelliklerinden biridir. Bakımveren; çocuğa yakın olmadığı durumlarda çocuğun, yabancı insanlara farklı tepkiler verdiği gözlemlenmektedir. Bu tepkilere *yabancı kaygısı* adı verilmektedir (Mahler ve diğerleri, 2015). Pollyanna bakımveren teyzesinden uzaklaştığı zaman yabancı kişiler ile yakın ilişki kurabilmektedir. Kurduğu yakın ilişkiler bu altevrede Pollyanna'da yabancı kaygısının oluşmadığını düşündürmektedir. Bu durumun devam etmesi gelecekte Pollyanna'nın istismara açık olabileceği fikrini uyandırmaktadır. Anne bebek arasındaki ilişki, bebeğin bu dönemde yabancılara verdiği tepkiyle bağlantılıdır. Eğer bir bebek anneyle bu dönemde olumlu iyi bir ilişki geliştirirse, bebekte yabancılara karşı olumlu keşfetme davranışı gözlemlenmektedir (Mahler ve diğerleri, 2015). Pollyanna'nın Bay Pendleton ile tanışmamasına rağmen sürekli iletişim kurma çabası, bu dönemdeki bebeğin yabancılara karşı olumlu keşfetme davranışına örnek niteliğindedir.

Bebeğin dokuzuncu ve on beşinci ayları ayrılma- bireyleşme döneminin *alıştırma* altevresidir. Bu dönemde bebeğin anneden fiziksel olarak uzaklaşması gözlemlenmektedir. Çocuğun emeklemesi, tırmanması, çevreyi gezmesi bu duruma dair örneklerdir. Bu dönemde bebek iki ayak üzerinde serbestçe yürümeye başlamaktadır. Buna *dikine devinim* de denmektedir. Ayrıca bebekte çevresini araştırma ve inceleme dürtüleri mevcuttur (Mahler ve diğerleri, 2015). Pollyanna gün içerisinde evden ve Bayan Polly'den uzaklaşarak çevrede gezinmekten keyif almaktadır. Doğayı ve çevredeki insanları incelemek Pollyanna için büyük bir haz kaynağıdır. Pollyanna'nın bu keşfi alıştırma altevresinin belirgin özelliklerinden biri olan araştırma ve inceleme davranışlarını çağrıştırmaktadır. Bu dönemde dış dünya keşfi gelişen çocuk, bakımveren dışındaki kişilerle de ilişki kurmaya başlamaktadır.

Mahler ve McDevitt'e (1980) göre, alıştırma altevresinin bir diğer özelliği ise dikine devinim kazanmaya başlayan çocuğun büyüyen dünyası ile yetenekleri ve ilgi alanlarının artmasıdır. Böylece narsisizm de doruk noktaya ulaşmaktadır (Özgürdal ve diğerleri, 2018). Pollyanna felç olduktan sonra yeniden ayağa kalıp yürümeye başlamasına coşkusal tepkiler vermiştir. Böylece Pollyanna'nın narsisizminin artış gösterdiği düşünülmektedir. Tüm bu örüntüler alıştırma döneminde yürümeye başlayan çocuğun yaşadığı mutluluk ve haz ile paralellik göstermektedir. Çocuğun bu dönemde narsisizm oluşturmasına neden olacak bir diğer etmen ise ebeveynlerinin çocuktan yaşının getirdiği gerekliliklerin üstünde beklentilere sahip olmasıdır. Bu beklentiler çocuğun olduğundan farklı görünmesine ve rol yapmasına neden olabilir (Mahler ve diğerleri, 2015). Pollyanna'nın babası John Whittier ölmeden önce Pollyanna'ya mutluluk oyununu öğretmiştir. Bu oyun kişinin başına gelen her kötü durumdan bir mutluluk çıkarması gerektiğini vurgulamaktadır. Pollyanna mutluluk oyununun bazı durumlarda zor ve onun yaşının gerekliliklerinin üstünde olduğunu ağlayarak şu sözlerle ifade etmiştir. "*Babam başımıza daha kötü şeyler gelmediği için her durumdan mutluluk çıkarmamız gerektiğini söylerdi, ama eminim ki bir daha asla yürüyemeyeceğini ona söyleyen olmamıştır. Bundan daha kötü ne olabilir ki!*" (Porter, 2017). Bu sözlerden Pollyanna'nın babasının, ondan yaşının getirdiği gerekliliklerinden fazla beklentiye girdiği anlaşılabilmektedir.

Alıştırma altevresinde çocuk nesne sevgisini taklit etme ve onunla özdeşleşme eğilimindedir. Bu eğilim çocuğun benlik oluşumuna katkı sağlamaktadır. Çocuk duyguları anlamaya ve eşleştirmeye başlamaktadır. Kendi zevklerini çevresindeki kişiler ile paylaşmak istemektedir (Mahler ve diğerleri, 2015). Bu duruma Pollyanna'nın Polly Teyze'ye ve tanıdığı başka herkese, kendisinin de çok sevdiği, ışığı kıran duvarlarda gökkuşakları yaratan cam prizmalardan vermek istemesi ve bu prizmalara sahip olacak herkesin ne kadar mutlu olacağını düşünmesi örnek niteliğindedir. Pollyanna onu mutlu eden şeylerin diğer insanları da mutlu ettiğini düşünmektedir. Ayrıca kendi oynadığı mutluluk oyununu çevresindeki herkese öğretmeye çalışıp, oyuna ortak etmek istemektedir. Bu durum alıştırma altevresindeki çocuğun çevreyle olan ilişkilerini yansıtmaktadır. Çocuk anneden ayrılıp keşif yaparken yorulduğu zamanlarda anne ile yeniden temas ve ilişki kurmak istemektedir. Bu durum *yakıt ikmali* olarak adlandırılmaktadır (Mahler ve diğerleri, 2015). Pollyanna, teyzesinin evine yeni geldiğinde evde dikkatini çekecek ve onu rahatlatacak bir şey yoktur. Odası Pollyanna'nın iç dünyasını temsil etmektir. Pollyanna'nın kendini mutsuz hissettiği zamanlarda dış uyaranlar tarafından rahatlatılmaya ihtiyacı olduğu düşünülmektedir. Odasında onun ihtiyacını karşılayacak bir şeyin olmaması, Pollyanna'nın odağının dışarı kaymasına sebep olduğunu düşündürmektedir. Bu duruma örnek olarak Pollyanna'nın derin bir nefes alarak evin bahçesindeki büyük dalları olan ağaca kendini atması ve sarılması verilebilir.

Bu örüntü bu dönemdeki çocuğun yakıt ikmali için kendisini annenin kollarına atmasına benzetilebilmektedir. Pollyanna'nın sarıldığı ağaç teyzesinden karşılayamadığı yakıt ikmalini ona sağlayan annelik temsili olarak görülebilmektedir.

Ayrılma-bireyleşme döneminde bebeğin on beşinci ve yirmi dördüncü ayları arasındaki sürece *yeniden yakınlaşma* altevresi adı verilmektedir. Bu dönemde çocuğun dil gelişimi ve tek başına yürüyebilme becerisini kazanması ile keşfetme arzusunun arttığı görülmektedir (Mahler ve diğerleri, 2015). Pollyanna'nın bütün gün sokaklarda gezmesi ve çevreyi incelemesi, yeniden yakınlaşma dönemindeki çocuğun keşfetme arzusuna benzetilebilmektedir. Pollyanna, Nancy ve Timothy ile tanıştığı ve birlikte eve gittikleri yolculukta onlara sürekli sorular sormuş ve konuşmuştur. Örneğin, "*Çok uzak mı? … Teyzem zengin mi? … Teyzem dondurma sever mi? … Polly Teyze'nin halısı var mı?*" (Porter, 2017). Pollyanna'nın sorduğu tüm bu sorular yeniden yakınlaşma altevresindeki çocukta var olan merak duygusunu çağrıştırmaktadır.

Yeniden yakınlaşma altevresinde çocuk, bakımverenin yokluğu ile başa çıkmak için çeşitli yollar geliştirmektedir. Bu yollar: nesne temsillerini içselleştirmek, anne ve baba figürü ile kendini eşleştirmek, simgesel ya da amaca yönelik oyunlar oynamak ve oyunların toplumsal etkileşim içermesi olarak açıklanmaktadır. Çocuğun anne ve baba figürü ile kendini özdeşleştirmesi, çocuğun kendi ayrı oluş farkındalığının gelişmesinin önünde oluşabilecek engellere karşı kendini savunma yolu olarak değerlendirilebilmektedir. Çocuk bu eşleşme ile yalnız ve çaresiz hissettiği durumlardan sıyrılabilmektedir. Ayrıca onun iyi olmasını, annenin her zaman sağlayamayacağını bu eşleşme ile kavramaktadır (Mahler ve diğerleri, 2015). Pollyanna çevreyi keşfederken bulduğu kedi ve köpekleri eve getirmekte ve bakmak için teyzesinden izin almaktadır. Onun bu davranışı, bakımverenin olmadığı durumlarda çocuğun kendini bakımveren ile özdeşleştirmesini çağrıştırmaktadır. Anne ve babası ölen ve ihtiyaçları kısmen teyzesi tarafından karşılanan Pollyanna'nın kedi ve köpeğe karşı bakımveren rolünü üstlenmesi ve böylece annenin olmayışı sorunu ile bu şekilde baş ettiği düşünülmektedir. Amaca yönelik oyun da tıpkı anne baba figürüyle özdeşleşme gibi, annenin olmayışı ve çocuğun kendi ayrı oluşu ile başa çıkma yöntemlerinden biridir. Çocuğun kurduğu oyun, toplumsal etkileşim içerebilmektedir ve çocuğun nesnenin gözden kaybolması durumunu algılamasında ona yardımcı olur (Mahler ve diğerleri, 2015). Pollyanna'nın babası, ölmeden önce Pollyanna'ya mutluluk oyunu adında bir oyun öğretmiştir. Oyunun amacı, ne olursa olsun her durumda mutlu olunabilecek bir şey bulmaktır. Oyuna göre, içinde bulunulan durum ne kadar zor olursa, duyulan mutluluk da o kadar büyük olmaktadır (Porter, 2017). Buradaki mutluluk oyunu yeniden yakınlaşma döneminde bebeğin geliştirdiği amaca yönelik oyun ile paralellik göstermektedir. Pollyanna mutluluk oyununu oynayarak içinde olduğu olumsuz durumlar ile mücadele etmekte ve bu olumsuzlukların üstesinden gelebilmektedir. Babası ile birlikte mutluluk oyununun ilk oynanması bu durumun belirgin bir örneği olduğu düşünülmektedir. Pollyanna'nın oyuncak bebek çıkmasını beklediği yardım sandığından koltuk değnekleri çıkmasının üzerine küçük kız üzülmüştür. Babası, Pollyanna ile mutluluk oyunu oynayarak koltuk değneklerine ihtiyaç duymadığı için mutlu olmasını söylemiştir. Böylece Pollyanna oyun sayesinde içinde olduğu üzücü durumdan sıyrılarak mutlu olmuştur ve oyun burada mutlu olmak için bir araç olarak kullanılmıştır.

Minnettarlık bireyin yardıma ihtiyaç duyduğu durumlarda, ihtiyacını karşılayan kişiye karşı duyduğu ikincil bir duygu türüdür. Bu duygu ile birey; memnun, güvenli ve rahatlamış hissetmesinin

yanı sıra utanma, sorumluluk ve gönül borcu da hissetmektedir (Topcu, 2016). Bayan Polly, Pollyanna'nın temel ihtiyaçlarının hepsini karşılamamaktadır. Evde başka odalar olmasına rağmen şöminesi olmayan evin en küçük odasını Pollyanna'ya vermesi, yemeğe üç dakika geç kaldığı için ona sadece ekmek ve süt vermesi ve Pollyanna'nın babasından bahsedeceği anda onu terslemesi onun ihtiyaçlarını tam olarak karşılamadığına örnek olarak gösterilebilmektedir. Bunun aksine Pollyanna, teyzesinin onun ihtiyaçlarını karşıladığını düşünmektedir. Her fırsatta teyzesi de dahil olmak üzere çevresindeki kişilere, teyzesinin ne kadar iyi olduğundan ve onun kendisini çok sevdiğinden bahsetmektedir (Porter, 2017). Bu düşünce ve sözler Pollyanna'da teyzesine karşı minnet duygusu olduğu fikrini oluşturmaktadır. Pollyanna'nın, teyzesinin yanında iyi ve güvende olduğunu belirtmeye çalışmasının ona karşı duyduğu minnettarlıktan dolayı olduğu düşünülmektedir.

Duygusal yoksunluk, kopukluk ve reddedilme alanlarındaki erken döneme ait uyumsuz şemalardır. Duygusal yoksunluk şemasında birey, duygusal ihtiyaçlarından bahsetmeme ve daha güçlü davranarak bu duygusal ihtiyaçlarını başka yollarla tamamlamaya çalışma ve yokmuş gibi davranma eğilimindedir Ayrıca duygusal yoksunluk ile birey, temel ihtiyaçlarından kaynaklı üzüntülerini de engellemeye çalışmaktadır (Topcu, 2016). Daha önceden de bahsedildiği gibi Bayan Polly, Polyanna'nın fizyolojik ihtiyaçlarını kısmi bir şekilde karşılamakta, psikolojik ihtiyaçlarını ise genel olarak karşılamamaktadır. Pollyanna'nın herhangi bir durum karşısında ne hissettiği ile ilgilenmemekte, ona sevgi ve ilgi göstermemektedir. Pollyanna ihtiyaçlarını teyzesine ya da bir başkasına belirtmemekte, halinden memnun gözükmektedir. İhtiyaçlarının tam olarak karşılanmadığı durumlar karşısında, bu durumu yok saymakta ve bunu farklı yollarla tolere etmeye çalışmaktadır. Pollyanna'nın kalacağı odayı ilk kez gördüğünde yaşadığı üzüntünün hemen ardından, bu durumu görmezden gelerek evin çevresindeki ağaçların ve manzaranın ne kadar güzel olduğundan bahsetmesi onun duygusal ihtiyaçlarını yok saydığının bir göstergesi olarak düşünülmektedir. Duygusal ihtiyaçlarını yok sayan Pollyanna, kısmen karşılanmayan bu ihtiyaçlarını farklı nesne ve durumlarla karşılamaya çalışmaktadır. Bu durum Pollyanna'da duygusal yoksunluk olduğunu düşündürmektedir. Duygusal yoksunluk ile bireyde adanmışlık, kendini değersizleştirme ve hayranlık duyma gibi özellikler görülebilmektedir. Birey, ona yardım eden kişinin davranışlarını idealize ederek duygusal yoksunluk şemasını sürdürebilmektedir (Topcu, 2016). Bayan Polly, Pollyanna'nın duygusal ihtiyaçlarını karşılamamasına rağmen, Pollyanna kendi duygularını görmezden gelmekte, teyzesinden her zaman iyi olarak bahsetmekte ve ona ait olduğunu söylemektedir (Porter, 2017). Bu özelliklerin duygusal yoksunluk örüntüleri ile paralellik gösterdiği düşünülmektedir. Pollyanna'nın, teyzesine karşı olan minnet duygusu ile teyzesini idealize edip, ona hayranlık duyması ve kendi duygularını yok sayması, Pollyanna'da minnettarlığın duygusal yoksunluk örüntüleri de oluşturduğunu akla getirmektedir. Teyzesine minnet duyan ve ona ait olduğunu düşünen Pollyanna, karşılanmayan ihtiyaçlarını görmezden gelerek ve onları farklı yollarla tolere etmeye çalışarak, bu duygusal yoksunluk örüntüleri ile bu şekilde baş ettiği düşünülmektedir.

Alıştırma altevresindeki bebeğin ayırt edici özelliklerinden biri olan yakıt ikmali, yeniden yakınlaşma altevresinde yerini yakın beden teması arama ya da bu durumdan kaçınmaya bırakmaktadır (Mahler ve diğerleri, 2015). Bayan Polly, sıcak olduğu için odasında uyuyamayan Pollyanna'ya birlikte uyumalarını söylemektedir. Bu durum karşısında Pollyanna "*Biriyle birlikte uyumayı o kadar çok özlüyorum ki*" diyerek sevinmektedir (Porter, 2017). Pollyanna'nın bu tepkisi, yeniden yakınlaşma altevresindeki

yakın beden teması arama özelliği ile benzerlik gösterebilmektedir. Ayrıca Pollyanna'da sevgi nesnesi eksikliğinin var olduğu fikrini uyandırmaktadır. Yeniden yakınlaşma altevresinde görülen bir diğer özelliklerden biri ise *yeniden yutulma korkusu*dur (Mahler ve diğerleri, 2015). Bebeğin bakımverene yakınlaştığı bu dönemde, bakımveren tarafından yutulacağı fikri oluşmaktadır. Pollyanna'da yeniden yutulmaya dair örüntüler bulunmadığı düşünülmektedir. Bu durumun aksine, sıklıkla teyzesine ait olduğunu dile getirmektedir. "*Ben Polly Teyzeye aitim. O beni öyle çok seviyor ki. Üstelik benden başka kimsesi de yok*" cümlesi bu durumu destekleyici nitelikte olabilmektedir (Porter, 2017).

Yeniden yakınlaşma altevresinde çocuktaki ayrı oluş ve annenin dış dünyadaki bir kişi olduğu algısı giderek gelişmektedir. Bu durum karşısında çocukta ebeveyn tarafından onaylanıp onaylanmamaya karşı bir duyarlılık gelişir. Çocukta oluşan annenin varlığını yitirme eğilimine *nesnenin sevgisini yitirme korkusu* adı verilmektedir (Mahler ve diğerleri, 2015). Pollyanna'nın teyzesinin her isteğini yerini getirmeye çalışmasının altında yatan sebebin nesnenin sevgisini yitirme korkusu olduğu düşünülmektedir. Bayan Polly, Pollyanna'yı cezalandırdığını düşündüğü durumlarda dahi, Pollyanna teyzesinin isteklerini coşku ile yerine getirmekte ve bu durumdan memnun gözükmektedir. Kitapta yer alan "Pollyanna'ya şimdiye kadar üç kez ceza vermişti ama küçük kız, bunlar sanki birer ödülmüş gibi her seferinde mutluluktan havaya uçmuştu. Ne tuhaf bir kızdı bu böyle" cümlesi de bu duruma örnek niteliğindedir. Yeniden yakınlaşma altevresinde baba çocuk için dış gerçeklik ve özerklik işlevi görme niteliğindedir. Bu durum çocuğun girişim duygusunun gelişimini etkilemektedir (Mahler ve diğerleri, 2015). Pollyanna'nın annesini küçük yaşta kaybetmesinden dolayı babası ile birlikte büyümüş olması, onun sosyal ilişkilerde daha girişken olmasının nedeni olarak yorumlanabilir. Pollyanna henüz tanımadığı ve Adam adını taktığı kişi ile bir gün onunla uzun uzun konuşacağına dair kendine söz vermesi bu dönemdeki çocuğun girişim duygusuna örnek niteliği taşımaktadır.

Mahler'in ayrılma bireyleşme teorisinin son altevresi ise *bireyliğin sağlamlaşması ve duygusal nesne sürekliliğinin başlangıcı*dır. Bu dönem bebeğin yirmi dördüncü ve otuz altıncı aylarını kapsamakla beraber ileriki zamanlarında da devam etmektedir. Ayrılma- bireyleşme sürecinin bu dördüncü alt dönemi, ucu açık olması açısından diğer ilk üç alt dönemden farklılaşmaktadır. Bu dönemin iki önemli amacı vardır. Kimi bakımdan yaşam boyu sürecek bir bireyliğe ulaşmak birinci amaç iken, bu dönemdeki ikinci amaç ise nesne sürekliliğine ulaşmaktır (Mahler ve diğerleri, 2015). Bayan Polly, Pollyanna'nın bireyleşmesini bir taraftan isterken diğer taraftan buna engel olduğu görülmektedir. Bireyselleşmesini istemesinin sebebi Pollyanna'ya bakım vermeyi sorumluluk olarak gördüğü için bu sorumluluktan kurtulmak istemesi olarak düşünülmektedir. Bayan Polly'nin bakım vermeyi sorumluluk olarak görmesi, OKKB örüntülerini destekler niteliktedir. Diğer yandan bireyselleşmesini istememesinin ise iki sebebi olduğu düşünülmektedir. Birinci sebep, Bayan Polly'nin de kendi ailesinde ayrışamamış olmasından kaynaklı Pollyanna'nın ayrışıp bireyleşmesini bir tehdit unsuru olarak görmesi olabilmektedir. Kitapta Bayan Jenny'nin, ailesinin istemediği Rahip John Whittier ile evlenmesi üzerine ona sırt çevirmeleri bu duruma örnek niteliği taşımaktadır. Diğer bir sebep ise, daha önceden de bahsedildiği gibi Pollyanna'nın teyzesinin narsistik özellikler göstererek bu örüntüleri Pollyanna üzerinden sürdürmesi olarak düşünülmektedir. Pollyanna'nın, teyzesine saçı dağınıkken ne kadar "güzel" göründüğünün farkında olup olmamasını sorması üzerine teyzesinin keyiflenmesi bu duruma örnek olarak gösterilebilmektedir. Tüm bunlara ek olarak, Bayan Polly'nin Pollyanna'nın bireyselleşmesini bir yandan isteyip bir yandan istememesi, kendi gelişim sürecindeki ikircikli hallerinin devam edip kurduğu

ilişkilere de yansıdığının bir göstergesi olarak düşünülebilmektedir. Kağıtçıbaşı'na (2000) göre otoriter, kontrol ağırlıklı çocuk yetiştirme biçimi çocukta gelecekte oluşacak olan özerklik gelişimini sınırlandırmaktadır (Özgürdal ve diğerleri, 2018). Bayan Polly'nin otoriter bir ebeveyn oluşuna, birlikte yaşamalarının ilk gününde Pollyanna'nın yemek masasına üç dakika geç kalması üzerine onunla birlikte yemek yemeyip, aşağıda çalışanlarla birlikte ekmek yemesi ve süt içmesini söylemesi örnek olarak gösterilebilmektedir. Tüm bunların ışığında, Pollyanna'nın bu evrede beklenildiği üzere özerklik gelişimini tamamlaması yerine teyzesine daha bağımlı hale gelerek ayrışamamasından kaynaklı bireyleşemediğinden de söz edilebilmektedir. Pollyanna'nın kitapta sık sık kullandığı *"Ben teyzeme aitim"* sözü buna örnek olarak gösterilebilmektedir (Porter, 2017). Bunlara ek olarak, bu dönemde bebek anne-baba isteklerini içselleştirmektedir. Pollyanna'nın, babasının ona öğrettiği mutluluk oyununu her zaman devam ettirmesine ilişkin isteğine uyması ve bu oyunu içselleştirmesi buna bir örnek niteliğindedir. Bu altevrede, nesne sürekliliği yeteri kadar sağlanmış, bebek kendi ve nesne temsillerini birbirinden ayırt edebilmektedir. Anneleriyle güvenli bir bağ kuran bebekler nesne kalıcılığından önce kişi kalıcılığı geliştirmektedirler (Mahler ve diğerleri, 2015). Pollyanna ise, henüz ayrışamayıp bireyleşemediğinden dolayı bu evrede nesne kalıcığı veya kişi kalıcığılından bahsedilememektedir.

Bu dönem bebek için sözel iletişimin, hayal kurmanın ve gerçeklik algısı gibi bilişsel işlevlerin geliştiği bir dönemdir. Pollyanna'nın, babası öldükten sonra *"O anneme kavuştu."* sözü, bebeğin bu dönemdeki hayal kurma davranışını anımsatmaktadır (Porter,2017). Çocuk artık bu dönemde ebeveynlerinin isteklerine karşı hafif karşı koyuşlar göstermektedir. Dönemin bu özelliği ise; Pollyanna'nın, teyzesini dinlemeyip camı açarak çatıya çıkması ve orada uyumasını anımsatmaktadır. Bebekte zaman kavramı da gelişmeye başlamaktadır (Mahler ve diğerleri, 2015). Çocuk artık bu dönemde "sonra" ve "yarın" gibi kavramları kullanmaya başlamaktadır. Pollyanna'nın iyileştikten sonra teyzesine yazdığı mektupta *"Bugün yatağımdan pencereye kadar yürümeyi başardım"* ve *"Hatta yan odada yatan ve geçen hafta yürümeye başlayan kadın bile beni görmeye geldi"* cümleleri çocuğun bu evredeki zaman ve mekân gelişimini yansıtan örnekler niteliğindedir (Porter, 2017).

Çalışmada yapılan incelemelerin özeti olarak, Mahler'in ayrılma bireyleşme kuramı baz alınarak Pollyanna karakteri incelenmiştir, bu incelemelerin sonucunda Pollyanna'nın ayrışamayıp bireyleşemediği sonucuna varılmaktadır. Bunun nedeni teyzenin kendi içinde ayrışıp bireyleşememesi, bu yüzden de Pollyanna'nın bireyleşmesini engellediği düşüncesidir. Pollyanna'nın felç olup bacaklarını kaybetmesi ruhundaki yaraların metaforu olarak düşünülmüştür. Felç olduktan sonra iyileşip yürümeye başlaması ise, çocuğun ana rahminden çıkıp, dış dünyayla tanışmasına benzetilmiştir.

Bu çalışmada bazı kısıtlamalar bulunmaktadır. Bu kısıtlamaların gelecek çalışmalar için bir öneri niteliği taşıdığı düşünülmektedir. Kitabın orijinal dili İngilizce'dir. Bu çalışma için Türkçe çevirisi okunmuştur. Kitabın ana dilinde okunmamış olması nedeniyle yazarın gerçek his ve düşünceleri aynen yansıtılamamış olabilir. Bu yüzden esas duygu ve düşünceleri anlamak için çevirinin yanında orijinal İngilizce metnin de kullanılması daha faydalı olabileceği öngörülmektedir. Kitabın başka çevirilerinin de Mahler'in kuramına göre analizi yapılıp, çeviriler arasında rasyonel bir karşılaştırma yapılabileceği düşünülmektedir. Ayrıca bu kitap ana dilinden çevrilirken birçok farklı yayın tarafından yapılmıştır. Bu çevireler yayından yanına farklılık göstermektedir. Bu çalışma kapsamında seçilen yayın evinden farklı yayınlar da diğer çalışmalarda kullanılabilir. Kitapta Pollyanna'nın olaylara karşı her zaman bu kadar mutlu olabilmesinin gerçeklikten çok uzak olduğu düşülmektedir. Bu durum metnin yazım aşamasında

zorluk yaşanmasına sebep olmuştur. Bu bakımdan kitabın yazarının psikolojisini ve bastırdığı duygularını okuyucuya yansıtma eğiliminde olabileceği düşünülmektedir. Kitap Pollyanna'nın on bir yaşından başlamaktadır ve on bir yaş öncesi dönemden hiç bahsedilmemiştir. Geçmiş yaşlarında anne ve babasının öldüğü belirtilmiş fakat tam bir yaş aralığı verilmediği için anne baba kaybının hangi döneme geldiği hakkında bilgi bulunmamaktadır ve ana karakterin ebeveynleri ile ilişkisine değinilmemektedir. Bu sebepler nedeniyle ebeveyn çocuk ilişkisi sadece Pollyanna'nın kitaptaki davranışlarına göre yordanmaktadır. Mahler'in kuramına göre, normal otizm ve normal ortak yaşamsal dönem, ayrılma ve bireyselleşme için öncül niteliği taşımaktadır. Bu dönemler Pollyanna kitabında yer almadığı için çıkarımlar sadece yordama yoluyla yapılmıştır.

KAYNAKÇA

American Psychiatric Association. (2013). *Diagnostic And Statistical Manual of Mental Disorders* (5th ed.). Washington, DC: Author.

Gündüz, S., Bulut, S., Yıldırım, R., ve Rayimbekova, D. (2015). Kazak Erkeklerinin Boşanmaya Bakışı. *Electronic Turkish Studies, 10(10),*498.

Kılıç, K., Arslan, M. Ö., ve Kara, M. (2011). Kars'ta Bir Kadında Luciliasericata (Diptera: Calliphoridae)'nın neden olduğu postoperatif yara myiasisi. *Türkiye Parazitol Dergisi, 35*,43-46.

Mahler, M. S., Pine, F. ve Bergman, A. (2015). *İnsan Yavrusunun Psikolojik Doğumu* (3. baskı). İstanbul: Metis Yayınları.

McWilliams, N. (2010*). Psikanalitik Tanı* (2.baskı). (E. Kalem, Çev.). İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları. (Orijinal çalışma basım tarihi 1994).

Nalcıoğlu, A. U. (2015). Edebi Eserlerde Çeviri Sorunları. *Sosyal Bilimler Dergisi, 55*, 1-9.

Özdemir, Y. ve Çok, F. (2011). Ergenlikte Özerklik Gelişimi. *Türk Psikolojik Danışma ve Rehberlik Dergisi*, *4*(36), 152-162.

Özgürdal, B. H., Doğan, B. C., Arıcan, Ö., Taşın, E.N., Kızılkaya, B. ve Topcu, M. (2018). Alice Karakterinin Yaşantılarının Mahler'in Kuramına Göre Ben Gelişimindeki Rolü. *Ayna Klinik Psikoloji Dergisi, 5(1),* 50-65.

Porter, E. H. (2017). *Pollyanna.* İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.

Topcu, M. (2016). Ayrılma Ve Bireyleşme: Nesne İlişkileri Üzerine Terapötik Uygulama. *Ayna Klinik Psikoloji Dergisi, 3(2)*, 27-28.

Topcu, M. (2016*). The Concept Of Gratitude And İts Relationship With Posttraumatic Growth: Roles Of Early Maladaptive Schemata And Schema Coping Styles, Locus Of Control And Responsibility* (Yayınlanmamış Doktora Tezi). Orta Doğu Teknik Üniversitesi, Ankara.

Yaman, B. (2005). *Ergenlerde Ayrışma-Bireyselleşme Ve Psikolojik Uyum Üzerinde Ana-Baba Evlilik İlişkisinin ve Aile İlişkilerinin Etkisi* (Yayınlanmamış master tezi). Ege Üniversitesi, İzmir

Winnicott, D. W. (1998). *Oyun ve Gerçeklik.* (S. M. Tura, Çev.) İstanbul: Metis Yayınları.

International
Congress of Human Studies
Uluslararası İnsan Çalışmaları Kongresi ISBN:NNNN-NNNN

Monetary Rate Approach Method to Informal Economy in Turkey

Türkiye'de Kayıt Dışı Ekonomiye Parasal Oran Yöntemi Yaklaşımı

Murat Yılmaz[1]

Abstract

Nowadays, informal economy has become moot matter not only in the economic environment but also in the legal and political spheres. Underground economic activities may be completely illegal and may include legal structure such as no taxation. The tax exemption and exceptions made as a result of the applied economic policies trigger the informality in the psychological sense. Mathematical and econometric approaches have been developed in order to calculate the informal economy hidden by its structure. In studies conducted, the ratio of informality to the official economy in some countries exceeds 100% indicates that this issue should be given more attention. In Turkey, the size of the informal economy is estimated to be between 1.5% and 137.8% as a result of the

Özet

Günümüzde kayıt dışı ekonomi sadece iktisadi çevrede değil hukuki ve siyasi alanda da tartışılan bir konu haline gelmiştir. Kayıt dışı ekonomik faaliyetler tamamen yasalara aykırı olabileceği gibi vergilendirilmemiş yani hukuki yapıyı da kapsayabilmektedir. Uygulanan ekonomi politikaları neticesinde yapılan vergi muafiyeti ve istisnaları kayıt dışılığı psikolojik anlamda tetiklemektedir. Yapısı itibari ile gizlenen kayıt dışı ekonomiyi hesaplayabilmek adına matematiksel ve ekonometrik yaklaşımlar geliştirilmiştir. Yapılan çalışmalarda, kayıt dışılığın bazı ülkelerde resmi ekonomiye oranı %100'ün üzerinde çıkması, bu konuya daha fazla önem verilmesi gerektiğini ortaya koymaktadır. Türkiye'de ise 1990'dan itibaren ağırlık verilen çalışmalar neticesinde kayıt dışı ekonominin

[1]Arş. Gör., Kilis 7 Aralık Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, İktisat Bölümü, E-posta: muratylmz@kilis.edu.tr

studies that have been focused on since 1990. The main reason for finding such a wide range of findings is pattern in which the analysis method used approaches informal economy. Since the majority of the informal economy is composed of cash transactions, the studies conducted with monetary methods give more realistic results. Aim of this paper, informal economy in Turkey during the quarter between 2010 and 2018 was calculated using the monetary rate method based on Fiege's cash use. According to the results of the study, the informal economy was between 14.08% and 0.21% at the average level of 6.07% over the 34 periods, whereas the general trend is underground economy decreased.

Keywords: Informal Economy, Monetary Rate Method, Turkey, Tax Exemption

büyüklüğü yaklaşık %1,5 ile %137,8 arasında olduğu tahmin edilmiştir. Bulguların bu denli geniş bir aralık oluşturmasının temel nedeni ise kullanılan analiz yönteminin, kayıt dışı ekonomiye hangi açıdan yaklaştığı ile ilgilidir. Kayıt dışı ekonominin büyük bir kısmını nakit işlemler oluşturduğu için parasal yöntemlerle yapılan çalışmalar daha gerçekçi sonuçlar vermektedir. Bu amaçla çalışmada, Türkiye'de 2010-2018 yılları arası çeyreklik dönemlerde gerçekleşen kayıt dışı ekonomi, Fiege'nin nakit para kullanımına dayanan Parasal Oran Yöntemi ile hesaplanmıştır. Araştırmanın sonucuna 34 dönem boyunca göre kayıt dışı ekonomi %14.08 ile %0.21 arasında ortalama %6,07 seviyesinde gerçekleşirken genel eğilim kayıt dışı ekonominin azaldığı yönündedir.

Anahtar Kelimeler: Kayıt Dışı Ekonomi, Parasal Oran Yöntemi, Türkiye, Vergi Muafiyeti

Giriş

Kayıt dışı ekonomi, İkinci Dünya Savaşı sonrasında ülkelerin vergi oranlarında orantısız bir değişime gitmelerine tepki olarak ortaya çıktığı kabul edilmektedir. Ülkemizde ise özellikle 1990'lı yıllardan itibaren gündemde yer alan bir konu olmuştur. Türkiye'nin yaşadığı ekonomik krizler, kronik hale gelen konsolide bütçe açıkları ve bu açıkların finansman sorunları kayıt dışı ekonomiyi beraberinde getirmiştir.

Kayıt dışı ekonomi, yasalara ve ahlaki normlara aykırılık, istatistiki olarak ölçülemezlik, fayda ve maddi kazanım elde etme gibi unsurları barındırdığından hem iktisadi hem de hukuki açıdan sorun teşkil etmektedir. Son 35 yılda kayıt dışı ekonominin büyüklüğü özellikle gelişme yolundaki ülkeler başta olmak üzere bütün dünyada ciddi bir boyuta ulaşmıştır. Ülkelerin uyguladıkları ekonomik sistemlerin, sosyo-kültürel ve hukuki yapıların farklı olması kayıt dışı ekonominin kaynağını oluşturmaktadır. Ancak kaynağı ne olursa olsun bu alanda yürütülen çalışmaların temel amacı kayıt dışılığın önüne geçebilmektir.

Kayıt dışı gelirler yasal sistemden gizlendiğinden yada gerçek miktarın çok azı mali sisteme entegre edildiğin tam olarak hesaplanabilmesi oldukça zordur. Ayrıca farklı metotlarla hesaplandığı için kesin bir sonuç elde edilmesi kayıt dışılığın yapısıyla da çelişmektedir. Fakat anketlerle, resmi veriler arasındaki farklılıklarla, vergiler üzerindeki örnek denetim yöntemleriyle ve parasal göstergelerle

tahmin edilebilmektedir. Bilhassa kayıt dışı ekonominin büyük bir bölümünü vergi kaçakçılığı ve vergiden kaçınma oluşturduğu için nakit işlemlerin ağırlıkta olduğu ve bu nedenle parasal yöntemlerin daha gerçekçi sonuçlar verdiği kabul edilmektedir.

Beş bölümden oluşan çalışmada ilk olarak kayıt dışı ekonominin tanım ve kapsamı, ikinci bölümde kayıt dışı ekonomiyi ölçme metotları üzerinde durulmuştur. Ardından kayıt dışı ekonomiyi ölçmek üzere yapılan referans çalışmalar sunulduktan sonra, matematiksel modelleme üzerine kurulu Fiege'nin nakit para akışına dayanan parasal oran yöntemi ile 2010-2018 yılları arası çeyreklik dönemlerle Türkiye ekonomisi için kayıt dışı ekonomi tahmin edilmiştir. Son olarak bulgular ve politika önerileri, sonuç kısmında değerlendirilmiştir.

1. Tanım ve Kapsam

İktisadi olarak kayıt dışı faaliyet alanların çok geniş olması hem tanım hem de isim konusunda fikir birliğine varılmasını zorlaştırmaktadır. Bu nedenle kayıt dışı ekonomi genellikle yeraltı ekonomisi, kayıp ekonomi, illegal ekonomi, resmi olmayan ekonomi, gizli ekonomi, marjinal ekonomi, karaborsa ekonomisi, kara ekonomi, gözlenemeyen ekonomi, nakit ekonomisi, paralel ekonomi, enformel ekonomi ve vergi dışı ekonomi gibi kavramlarla ifade edilmektedir.

Türkiye'de kayıt dışı ekonomi kavramına ilk kez değinen ve önemli çalışmalara imza atan Prof. Dr. Osman Altuğ'a göre vergi kaçırma ve vergiden kaçınma dürtüsü ile yasal vergi sisteminin bilgi alanının dışında bırakılmış faaliyetlerin tamamına kayıt dışı ekonomi denilmektedir.

Bir başka tanıma göre kayıt dışı ekonomi, kayıtlarda gözükmeyen, ölçülemeyen, vergilendiril(e)meyen yasal ya da yasadışı gelir yaratıcı ekonomik faaliyetlerdir (Akbulak ve Tahtakılıç, 2003, 18).

Genel anlamda kayıt dışı ekonomi, resmi göstergeleri hesaplamada kullanılan istatistiki metotlara göre tahminlenemeyen ve kazanç sağlayan ekonomik aktivitelerin tamamı şeklinde ifade edilmektedir (Derdiyok, 1993: 54). Özetle ekonomik ajanların, yasal, toplumsal ve kurumsal kurallardan kısmen veya tamamen kaçarak gelir yaratıcı faaliyetlerde bulunması kayıt dışı ekonominin temelini oluşturmaktadır.

Kayıt dışı ekonomi, yasal kurallara aykırı faaliyetleri kapsayabileceği gibi aynı zamanda yasal aktiviteleri de içerebilmektedir. Bu açıdan kayıt dışı sistemdeki faaliyetler, enformel ve suç ekonomisi (illegal) şeklinde üzere iki gruba ayrılmaktadır. Suç ekonomisi, piyasa yoluyla arz ve talebin oluştuğu ancak güvenlik ve sağlık gibi sebeplerle denetime alınmış veyahut yasaklanmış malların gizlice üretilmesi ve pazarlaması yoluyla oluşan piyasadır. Bu şekilde organize suç örgütlerinin yürüttükleri yasadışı her faaliyet, suç ekonomisi kapsamındadır (Özsoylu, 1999). Enformel ekonomi ise, yasal çerçevede gerçekleşen faaliyetler sonucu elde edilen fakat denetim boşluklarıyla beyan dışında tutulan vergilendirilmemiş kazançları içermektedir.

Kayıt dışı ekonominin ortaya çıkmasında ekonomik istikrarsızlık, enflasyon, gelir dağılımı bozukluğu, istihdam, işsizlik ve vergi rejimleri gibi ekonomik faktörler önemli rol oynamaktadır. Özellikle vergi alanında uygulanan istisna ve muafiyetler, kişilerin vergi verme güdüsünden uzaklaşmasına, vergisini tam ve zamanın ödeyen bireyler üzerinde haksızlık duygusu uyandırmaktadır. Dolayısıyla bu durum iktisadi ajanları psikolojik açıdan etkileyerek, kayıt dışı faaliyetlere teşvik etmektedir. Bunun yanında eğitim düzeyi, yolsuzluk, rüşvet, nüfus artışı ve göç gibi sosyo-kültürel etkenler ile bürokrasinin yoğunluğundan kaynaklanan siyasi aktörler de kayıt dışı ekonominin boyutunun genişlemesine neden olmaktadır. Sonuçları bakımından kayıt dışılığın ülke ekonomisine pozitif ve negatif etkileri söz konusudur. Bu etkileri makro, mikro, kamu maliyesi ve sosyal anlamda sınıflandırmak mümkündür.

Tablo 1: *Kayıt Dışı Ekonominin Etkileri*

	Pozitif Etkiler	Negatif Etkiler
Makroekonomik	✓ Enflasyonu bastırma ✓ İşsizliği azaltma ✓ Tasarrufları hızla yatırıma dönüştürme ✓ Ekonomik krizleri hafifletme ✓ Toplam arzı artırma ✓ Resmi sektör için ek talep oluşturma ✓ Atıl kaynakları harekete geçirme ✓ Resmi sektör için mali kaynak yaratma ✓ Ekonomik büyümeyi artırma	✓ Ekonomik büyümeyi azaltma ✓ Enflasyonu yükseltme ✓ Ekonomik istikrarsızlık yaratma ✓ Ülkeden sermaye kaçışını artırma ✓ Dolarizasyon düzeyini yükseltme ✓ İstatistiki verileri çarpıtarak iktisat politikasının etkinliğini azaltma ✓ İhracat potansiyelini kısıtlama ✓ Ekonomide daha fazla kayıt dışılık doğurma ✓ Kaynakları kayıt dışılığa uygun sektörlere aktararak toplam ekonomik verimliliği azaltma
Mikroekonomik	✓ Girişimci maliyetlerini azaltma ✓ İnovasyon için ek potansiyel oluşturma ✓ Ucuz mal ve hizmet arzı sağlama ✓ Katı bürokrasiden kaçınma olanağı sağlama ✓ Kişiler için ek gelir kaynağı olma ✓ Tekellere darbe indirme ✓ İç piyasada rekabeti güçlendirme ✓ Dış piyasada rekabet üstünlüğü sağlama ✓ Çalışanlara daha fazla özgürlük sunma ✓ Daha esnek çalışma zamanı sunma ✓ Daha insani iş ortamı oluşturma	✓ Kamu hizmetlerinden mahrum bırakma ✓ Haksız rekabet ortamı oluşturma ✓ Sağlam mali kaynaklara erişimi engelleme ✓ Markalaşmayı engelleme ✓ İnovasyon potansiyelini zayıflatma ✓ İşletmeleri küçülterek verimliliği düşürme ✓ Reklam olanaklarını ortadan kaldırma ✓ Kayıt dışılık maliyetleri oluşturma ✓ Sendika kurumunu zayıflatma ✓ Sağlıksız çalışma ortamı yaratma ✓ Tüketici haklarını ihlal etme ✓ Dış piyasalarda rekabet gücünü düşürme
Kamu Maliyesi	✓ Vergilerden elde edilen gelirleri artırma	✓ Dürüst vergi mükelleflerini cezalandırma ✓ Vergi otoritesini zayıflatma ✓ Kayıtlı ekonomide vergi yükünü yükseltme ✓ Kamu hizmetlerini kısıtlama ✓ Free-rider-Bedavacılık sorunu yaratma ✓ Vergi ahlakını tahrip etme ✓ Kamu gelirlerini azaltma

Sosyal	✓ Adaletsiz gelir bölüşümünü hafifletme ✓ Yolsuzluğu azaltma ✓ Vasıfsız işgücüne istihdam sağlama	✓ Sosyal sigortadan yoksun insan kitlesi oluşturma ✓ Toplumda suç oranını artırma ✓ Çarpık şehirleşme doğurma ✓ Sosyal ahlakı tahrip etme ✓ Çocuk işçiliğini teşvik etme ✓ Yolsuzluk ve rant arayışını genişletme ✓ Ekolojik sorunları derinleştirme ✓ Devletin egemenliğini zayıflatma ✓ Demokrasi ve hukuk sistemini zayıflatma ✓ Vatandaşın devlete bağlılığını zayıflatma

Kaynak: Bağırzade, E. R. 2015, s. 42.

2. Kayıt Dışı Ekonomiyi Ölçme Metotları

Kayıt dışı ekonomi 1977'de yayınlanan Gutmann'ın makalesi ile ilgi çekmeye başlasa da konuya ilişkin ilk ekonomik araştırmalar, 1958'de Cagan tarafından ABD'nin İkinci Dünya Savaşı yıllarında beyan edilmeyen yani belgelenmeyen gelirlerini ölçmeye yönelik yapılmıştır.

Kayıt dışı ekonomiyi ölçmek için kullanılan pek çok tahmin yöntemi geliştirilmiştir. Ancak yapılan tahmin sonuçları ülkeden ülkeye ve tercih edilen tahmin yöntemine göre farklılık göstermektedir. Ayrıca her yöntemin kendine has güçlü ve etkisiz tarafları bulunmaktadır. Bu nedenle aynı ülke üzerinde yapılan araştırmalarda bile farklı sonuçlara rastlanmaktadır.

Literatürde kayıt dışı ekonominin hesaplanmasına yönelik, doğrudan (mikro), dolaylı (makro) ve karma yöntemler olmak üzere üç farklı tahmin yöntemi bulunmaktadır.

2.1. Doğrudan Ölçme Yöntemleri

Kayıt dışı ekonomiyi doğrudan ölçme yöntemlerinin temeli anket uygulamalarına dayanmaktadır. Hane halkları, vergiler, zaman kullanımı ve işyeri anketleri en çok tercih edilen uygulamalardır. Bu yöntem kayıt dışılığı incelemek ve detaylı bilgiler toplayabilmek için oldukça kullanışlıdır. Fakat çalışmanın güvenilirliği, tamamen ankete katılanların dürüstçe verecekleri cevaba bağlıdır. Ayrıca anket yöntemleri ile kayıt dışı ekonominin gelişimi ve uzun dönem büyümesine ilişkin sınırlı tahmin yapılabilmektedir. Bu da doğrudan ölçme uygulamalarının en büyük dezavantajını oluşturmaktadır.

2.2. Dolaylı Ölçme Yöntemleri

Dolaylı yöntemler ile kayıt dışı ekonominin büyüklüğü, GSMH, vergi, istihdam ve parasal büyüklükler gibi makro göstergelerin zaman içerisindeki değişimi baz alınarak hesaplanmaktadır.

Milli gelir hesaplama yöntemlerinden, harcama yoluyla hesaplanan GSMH ile gelir yoluyla hesaplanan GSMH arasındaki fark, kayıt dışı ekonominin büyüklüğünün bir göstergesi olarak kullanılmaktadır. Gelir ve harcama farkına dayanan bu yaklaşımda, çalışanların gelirlerini kayıt dışı ekonomide gizleyebileceği fakat harcamalarını gizleyemeyeceği varsayımına dayanmaktadır (Prokhorov, 2001b: 2).

Vergisel uygulamalar kayıt dışılığın hesaplanmasında kullanılan bir diğer dolaylı yöntemdir. Vergi araştırmaları yoluyla mükelleflerin beyan etmedikleri kazançlar belirlenerek kayıt dışılığın büyüklüğü

hesaplanmaktadır. Vergi mükelleflerinin beyan ettikleri gelirler incelendikten sonra hata ya da eksiklikler varsa matrah farkları ile karşılaştırılarak tespit edilmeye çalışılmaktadır. Fakat bu yöntem, resmi ekonomideki beyana dayalı kazançları esas aldığından kayıt dışı ekonomiden ziyade vergilendirilmeyen ekonomiyi tespit etmektedir. Bazı faaliyetlerin vergilendirilmediği fakat GSMH içerisinde yer alması kayıt dışı ekonominin vergilendirilmeyen ekonomiden daha yüksek çıkmasına neden olmaktadır (Sarılı, 2002: 36).

İstihdam rakamları kullanılarak kayıt dışı çalışanlar ve bunların ekonomiye etkisi tespit edilebilmektedir. Buna göre iş gücü arzındaki artış hızının, istihdamın artış hızı ile hemen hemen aynı olması beklenmektedir. Eğer istihdamın nüfusa oranı, işgücünün nüfusa oranından daha yavaş artıyorsa, bu işgücünün istihdam edilemeyen kısmının ya işsizlik artışına ya da istihdamın kayıt dışı kesiminde yer almasına katkı sağlaması anlamına gelmektedir (Işık ve Acar, 2003: 123).

Kayıt dışı ekonomi, parasal büyüklükler yaklaşımına dayanan sabit oran, işlem hacmi ve ekonometrik yöntem ile üç farklı şekilde tahmin edilebilmektedir.

Sabit oran yönteminde, para piyasalarının hareketleri takip edilerek kayıt dışılık tespit edilmeye çalışılmaktadır. Kayıt dışı işlemlerde genellikle nakit para kullanıldığı çek ve senet benzeri ödeme yollarının tercih edilmediği ayrıca kayıt dışı ekonominin olmadığı dönemlerde emisyon hacminin mevduata oranının sabit olduğu varsayılmaktadır. Bu oranın zaman içinde artması paraya olan talebin artmasını ve dolayısıyla kayıt dışılığın arttığını göstermektedir (Sarılı, 2002: 37).

İşlem hacmi yönteminde Fisher'ın miktar teorisi eşitliği kullanılarak işlem hacminin milli gelir oranındaki değişikliklerden kayıt dışı ekonominin büyüklüğü tahmin edilmeye çalışılmaktadır. Hesaplamalarda çek ve senetle yapılan işlemler dikkate alınırken, paranın dolaşım hızı kayıtlı ve kayıt dışı ekonomide aynı kabul edilmektedir (Işık ve Acar, 2003: 125).

Ekonometrik yaklaşımda, nakit para talebi bazı belirleyici faktörlere bağlı olarak tahmin edilmektedir. Elde edilen sonuçlar, model varsayımları doğrultusunda kayıt dışı ekonominin tahmin edilmesinde kullanılmaktadır. Bu yöntemde de temel ödeme aracının nakit para olduğu, paranın dolaşım hızının kayıtlı ve kayıt dışı ekonomilerde aynı olduğu ayrıca kayıt dışılığın en önemli nedeninin yüksek vergi oranları olduğu varsayılmaktadır. Vergilerin uygulandığı ve uygulanmadığı durumlar göre nakit para talebi hesaplandıktan sonra ve bu rakamlar arasındaki fark, kayıt dışı ekonominin nakit para talebi hacmini göstermektedir. Daha sonra analize paranın dolaşım hızı da dâhil edilerek kayıt dışı ekonominin büyüklüğü belirlenmektedir (Işık ve Acar, 2003: 125).

Son yıllarda öne çıkan dolaylı yöntemlerden biri de fiziksel girdi (elektrik tüketimi) uygulamasıdır. Elektrik kullanımındaki farklılıklardan yola çıkılarak kayıt dışı ekonomi tahmin edilmeye çalışılmaktadır. Bu yaklaşımda ekonomik faaliyetlerin elektrik tüketimi olmadan gerçekleşemeyeceğini savunulmaktadır. Resmi milli geliri üretmek için kullanılması gereken elektrik kapasitesinin fazlası kayıt dışılığın bir göstergesi olarak kabul edilmektedir. Yaklaşımın en büyük avantajı, doğru ve güvenilir verilere erişimin kolay olmasıdır. Ancak elektrik tüketimi yaklaşımı bilhassa yapısal dönüşüm gösteren ekonomik sistemler için doğru bir yöntem değildir. Öte yandan elektrik tüketimindeki artışlar, GSMH'nin daha çok elektrik yoğun olduğu yönünde yapısal dönüşümünü göstermektedir. Bu yöntemde nispeten daha sağlıklı ve güvenilir sonuçlar alınsa da, sınırlı varsayımları sebebiyle tartışılmaktadır (Prokhorov, 2001a: 16).

2.3. Karma Yöntemler

Dolaylı yöntemlerle kayıt dışı ekonomi tahmin edilirken tek bir makroekonomik büyüklükle ilişki kurulmaktadır. Karma yöntemlerde kayıt dışılığın nedenleri ve yarattığı etkileri üzerinde durularak,

gözlenemeyen değişkenleri tahminlemek için resmi yani görülebilir değişkenler kullanılmaktadır. Bu doğrultuda geliştirilen MIMIC modelini doğrusal olan yapısal denklemler oluşturmaktadır. Modelde kullanılan değişkenler ya doğrudan gözlemlenen ya da gözlenemeyen değişkenle bağlantısı olan gözlenebilen değişkenlerdir. Modelde, gözlenemeyen değişkenler arasında nedensel bir ilişki olduğu, gözlenebilen değişkenlerin ise bunların bir göstergesi olduğu varsayılmaktadır. MIMIC modeli, ölçüm ve yapısal model olmak üzere iki bölüme ayrılmaktadır. Ölçüm modeli, ölçülemeyen değişkenlerin gözlemlenen değişkenlere ne şekilde bağlı olduğunu gösterirken, yapısal model ölçülemeyen değişkenler arasındaki nedensel ilişkileri tanımlayarak tespit etmektedir. Bu sayede, yapısal doğrusal denklemdeki bilinmeyen katsayılar tahmin edilmektedir. Bu yöntemin dezavantajı ise çok geniş bir veri havuzuna ihtiyaç duyulması gösterilmektedir (Schneider ve Buehn, 2016).

3. Literatür Özeti

Parasal tabana dayalı ilk metodoloji Cagan (1958) tarafından, ABD'deki vergi baskısı ile para talebi arasındaki korelasyonu inceleyen çalışmasıyla geliştirilmiştir. Bu yaklaşım daha sonra Guttmann (1977), Fiege (1979) ve Tanzi (1980) tarafından farklı metotlarda genişletilerek revize edilmiştir.

Guttmann (1977), kayıt dışı ekonomide nakit kullanıldığını ve nakit tercih oranındaki düzensizliklerin yüksek vergi oranları ve hükümet müdahalelerinden kaynaklandığını varsaymaktadır. Ayrıca geçmişte bir dönemde kayıt dışılığın olmadığı varsayılarak bu dönemdeki nakit tercih oranı sabit kabul edilmektedir. Guttmann'a göre nakit tercih oranındaki artışlar kayıt dışı sistemde kullanılan fazladan nakit parayla bağlantılıdır. Bu yöntemde, paranın gelir dolaşım hızı, kayıtlı ve kayıt dışı ekonomi için eşit kabul edilmektedir. Nakit tercih oranındaki artışlar, kayıt dışılığın olmadığı kabul edilen dönemdeki nakit tercih oranının üzerine çıktığından, bu iki oran arasındaki fark kayıt dışı ekonominin büyüklüğünü vermektedir (Guttmann, 1977: 25-27). Fakat nakit tercih oranındaki artışın sadece dolaşımdaki paradan değil aynı zamanda toplam vadesiz mevduattaki azalıştan da etkilendiği göz ardı edildiği için eleştirilmiştir.

Guttman'ın analizini genişleten Fiege (1979), nakitle yapılan toplam işlemler ile gelir arasındaki bağlantıyı konu alan farklı bir yaklaşım geliştirmiştir. Fiege'nin parasal yöntemi esasında Fisher'ın miktar teorisine (MV=PT) dayanmaktadır. Fiege yönteminin en önemli noktası PT/py oranıdır. Burada PT, bir ekonomideki kayıtlı ve kayıtsız toplam işlem değerini; py ise sadece kayıtlı ekonomiyi kapsayan gözlenen geliri göstermektedir. Uygulamada PT/py zaman içinde sabit kaldığı ve kayıt dışılığın olmadığı bir dönem olduğu varsayıldığında, herhangi bir dönem için toplam nominal gelir tahmini yapılabilmektedir. Tahmini toplam nominal gelir ile gözlenen nominal gelir arasındaki fark, kayıt dışı ekonominin büyüklüğünü vermektedir (Fiege, 1979: 8).

Tanzi'nin (1980) yaklaşımı, para talebi ile gelir vergileri arasındaki nedensel duyarlılığı hesaplayarak kayıt dışı amaçlar için kullanılan paranın tahmin edilmesine dayanmaktadır. Yapılan çalışmada ilk olarak 1976 yılındaki para stoku belirlenmiş, bulunan bu değeri, para stokunun aynı yılda daha düşük bir gelir vergisi oranında hesaplanan değerinden çıkarılmıştır. Kayıt dışı ekonomideki paranın dolaşım hızı ile resmi ekonomide kullanılan paranın dolaşım hızının aynı olduğu kabul edilerek, para stoku farkı paranın dolaşım hızı ile çarpılmıştır. Tanzi bu varsayımlardan yola çıkarak, 1929 yılından itibaren kayıt dışı ekonomideki büyümeyi hesaplamıştır. Ancak çalışmada yasa dışı faaliyetler gelir vergisi oranından etkilenmediği için çalışmanın dışında bırakılmıştır. Tanzi yaklaşımında, kayıt dışı sistemdeki paranın dolaşım hızının keyfi bir varsayıma dayandırılması, en çok eleştirilen nokta olmuştur (Bank of Kanada Revievv, 1994, 443-44).

Son dönem çalışmalara bakıldığında kayıt dışı ekonominin genel olarak küçülme eğiliminde olduğu görülmektedir. Gaspareniene ve Remeikiene (2016), MIMIC yöntemi aracılığıyla Litvanya'nın

kayıt dışı ekonomi hacminin % 25,8 olduğunu, 2006'dan itibaren azalma gösterdiğini tespit etmişlerdir. Scheneider (2005), 1999-2000 dönemi için 110 ülkede kayıt dışı ekonomi büyüklüğünü GSYH oranı cinsinden gelişmekte olan ülkelerde % 41, geçiş aşamasında olanlar için % 38, OECD ülkeleri için ise % 17 olarak hesaplamıştır. Bu bulgular ışığında, kayıt dışı ekonomideki %1 artışın gelişmekte olan ülkelerin büyüme oranlarını % 0,6 azaltırken, geçiş aşamasındaki ülkelerin büyümelerini % 0,5-1 artırdığı tespit edilmiştir. Akça, Emrah Eray ve Bal, Harun (2018), 1986-2015 dönemi için Türkiye'deki kayıt dışı ekonomi hacmini ARDL testi yaklaşımına göre incelemişlerdir. Bulgulara göre kayıt dışılık oranı artışında azalma meydana geldiği ve bu ekonomik yapının küçülme eğilimine girdiği belirlenmiştir.

Parasal tabana dayalı yöntemlerin temelinde, kayıt dışı faaliyette bulunanların nakit para kullandıkları varsayımına dayanmaktadır. Ticari faaliyetlerde nakit harici kullanılan ödeme araçları finansal kuruluşlarda kayıtlı olduğundan kolaylıkla denetlenebilmektedir. Bu da kayıt dışı işlemlerin büyük bir bölümünün nakit yoğun gerçekleştiği tezini geçerli kılmaktadır.

Kayıt dışı ekonominin resmi ekonomiye oranını parasal yaklaşımla ölçmeye yönelik yapılan çalışmalarda, Derdiyok (1984) %27,3, Hakioğlu (1984) %137,8, Özsoylu (1993) %12,9 ve Kasnakoğlu (1990) %9,33 sonuçlarına ulaşılmıştır. Türkiye için yapılan çalışmalarda sonuçların bu kadar geniş bir aralık oluşturmasının sebebi olarak, ülke ekonomisinin istikrarsızlığı, istatistiki verilerin toplanması ve değerlendirilmesindeki eksiklikler ve araştırma için gerekli mali kaynak ve yaptırım gücü eksikliği gösterilebilir.

Türkiye'de kayıt dışı ekonominin büyüklüğünü tahminlemeye yönelik yapılan çalışmalarda GSYH oranı cinsinden %3-%184 arasında büyüklükler tespit edilmiştir. Farklı yöntemlerin kullanıldığı bu çalışmalar aşağıdaki tabloda özetlenmiştir.

Tablo 2: *Türkiye'de Kayıt Dışı Ekonominin Büyüklüğü*

Referans(lar)	Yıl	Araştırma Dönemi	Yöntem	Tahmin (%)
Koçoğlu	1987	-	Duyarlılık Analizi	19,6-26,5
Derdiyok	1989	-	Vergi	46,94
Hakioğlu	1989	-	Ekonometrik	18
Özsoylu	1990	-	Nakit Oran	11,7
Temel, Şimşek, Yazıcı	1991	-	Vergi	16,4-29,9
	1991	-	Ekonometrik	7,88
Temel, Şimşek, Yazıcı	1992	-	İşlem Hacmi	1,9
	1992	-	Ekonometrik	8,1
Altuğ	1992	-	Vergi	35
Ilgın	1992	-	Ekonometrik	45,3-53,9

Derdiyok	1993	1984-1991	Vergi	6-18
	1993	1960-1991	Ekonometrik	26-47
Ilgın	1993	-	Parasal Oran	54,3
Yamak	1994	-	Ekonometrik	10
Kasnakoğlu	1997	-	Nakit Oran	30-61
	1997	-	Ekonometrik	9-13
	1997	-	İşlem Hacmi	31
Özsoylu	1998	1980-1990	Parasal Oran	2-20
	1998	1980-1990	İşlem Hacmi	6-24
	1998	1986-1990	GSMH Yaklaşımı	5-7
Ilgın	1998	-	Parasal Oran	83,1
Halıcıoğlu	1999	1969-1997	Ekonometrik	0-10
Öğünç - Yılmaz	2000	1960-1998	Sabit Oran	0-46
	2000	1971-1999	Sabit Oran	11-22
Ilgın	2001	-	Nakit Oran	66,2
Schneider	2001	-	Karma Yöntem	33,2
Ilgın	2002	1968-2001	Nakit Oran	45
Çetintaş - Vergil	2003	1971-2000	Ekonometrik	18-30
Aktürk, Özer, Akan, Yaylalı	2004	1975-2002	Ekonometrik	4-23
Us	2004	1979-2000	Elektrik Tüketimi	6-33
	2004	1987-2002	Ekonometrik	3-12
Baldemir, Gökalp ve Avcı	2005	1980-2003	MIMIC	11-28
Ilgın	2005	1968-2001	Sabit Oran	31-84
	2005	1985-2001	Vergi	26-184
Schneider ve Savaşan	2007	1999-2005	DYMIMIC	33,8
Savaşan ve Altundemir	2007	1970-1998	MIMIC	10-45

Akalın - Kesikoğlu	2007	1970-2005	Parasal Oran	7-47
	2007	1970-2005	Geliştirilmiş Parasal Oran	14-134
Karanfil - Özkaya	2007	1973-2003	Kalman Fitresi	20,2
Yurdakul	2008	1985-2006	Parasal Oran	1-61
Erkuş ve Karagöz	2009	1970-2005	Ekonometrik	1,8-86,7

Kaynak: Tarafımızca derlenmiştir.

4. Parasal Oran Yöntemine Göre Kayıt Dışı Ekonomi

Türkiye'de kayıt dışı ekonominin tahmini için Fiege (1979) tarafından geliştirilen parasal oran yaklaşımı kullanılmıştır. Bu yöntemin seçilmesinin temel nedeni ise tüm parasal oran varsayımlarını kapsayacak kadar genel nitelikte olması ve daha gerçekçi sonuçlar vermesidir.

Feige parasal oran yönteminin temel varsayımları ışığında elde edilen eşitlikten faydalanarak, küresel kriz sonrası temel göstergelerin iyileştiği 2010-2018 yılları arasındaki 34 çeyrek dönem dikkate alınarak Türkiye'de kayıt dışı ekonominin büyüklüğü tahmin edilmiştir. Veriler TCMB EVDS'den ve TÜİK'den elde edilmiştir.

Yöntemde kullanılan değişkenler aşağıdaki şekilde açıklanmaktadır:

$C=C_o+C_u$

C: Dolaşımdaki toplam para miktarı

C_o: Kayıtlı ekonomide kullanılan nakit para miktarı

C_u: Kayıt dışı ekonomide kullanılan nakit para miktarı

$D=D_o+D_u$

D: Toplam vadesiz mevduat

D_o: Kayıtlı ekonomideki vadesiz mevduat

D_u: Kayıt dışı ekonomideki vadesiz mevduat

$k_o=C_o/D_o$

k_o: Dolaşımdaki toplam para miktarı/Kayıtlı ekonomideki vadesiz mevduat

$k_u=C_u/D_u$

k_u: Kayıt dışı ekonomide kullanılan nakit para miktarı/Kayıt dışı ekonomideki vadesiz mevduat

$V_o=Y_o/(C_o+D_o)$

V_o: Kayıtlı ekonomide paranın gelir dolaşım hızı

Y_o: Resmi (Kayıtlı) milli gelir seviyesi

$V_u=Y_u/(C_u+D_u)$

V_u: Kayıt dışı ekonomide paranın gelir dolaşım hızı

Yu: Kayıt dışı gelir seviyesi

β: Kayıtlı ekonomideki paranın gelir dolaşım hızı/kayıt dışı ekonomide paranın gelir dolaşım hızı

Değişkenler yerine konulup denklem düzenlendiğinde aşağıdaki eşitlik oluşmaktadır.

$$Y_u=(1/\beta).Y_o.[(k_u+1).(C-k_oD)]/[(k_o+1)(k_uD-C)] \quad (1)$$

Yukarıdaki denklemde, kayıtlı milli gelir seviyesinin *(Yo), C* ve *D* gibi kayıtlı gözlenebilen değişkenler ile *β, ku* ve *ko* gibi parametrelerin bir fonksiyonu olduğu görülmektedir. Ancak bu yöntemin uygulanabilmesi için bazı varsayımların belirtilmesi gerekmektedir. Fiege'nin parasal oran yönteminin uygulanabilmesi için dört varsayım geçerlidir.

1. Kayıt dışı ekonomideki işlemler yalnızca nakit para ile yapılmakta olup mevduat hesapları dâhil olmak üzere çek ve banka kartı gibi ödeme vasıtaları kullanılmamaktadır. Böylece kayıt dışı ekonomide kullanılan vadesiz mevduat toplamı *(Du) 0*'a, kayıt dışı ekonomide kullanılan nakit paranın vadesiz mevduata oranı *(ku)* ∞'a ve toplam vadesiz mevduat *(D),* kayıtlı ekonomide kullanılan vadesiz mevduata *(Do)* eşit olmaktadır.
2. Gelir dolaşım hızları kayıtlı ve kayıt dışı ekonomilerde aynı kabul edilmektedir *(Vo=Vu)*. Böylece *β=1* olmaktadır.
3. Dolaşımdaki toplam para miktarının toplam vadesiz mevduata oranı *(C/D)* yalnızca kayıt dışı ekonominin büyüklüğündeki değişmelerden etkilenmektedir. Yani *ko=Co/Do* oranı tüm dönemler için sabit olarak alınmaktadır.
4. Dolaşımdaki toplam para miktarı/kayıtlı ekonomideki vadesiz mevduatın en az olduğu dönem, kayıt dışı ekonominin gerçekleşmediği dönem olarak kabul edilmektedir *(Yu=0).*

Bu varsayımlardan hareketle parasal oran yöntemine göre kurulan eşitlik aşağıdaki gibi düzenlenmiştir.

$$Y_u=Y_o.(C-k_oD)/(k_o+1).D \quad (2)$$

Grafik 1: *Dolaşımdaki Para Miktarı*

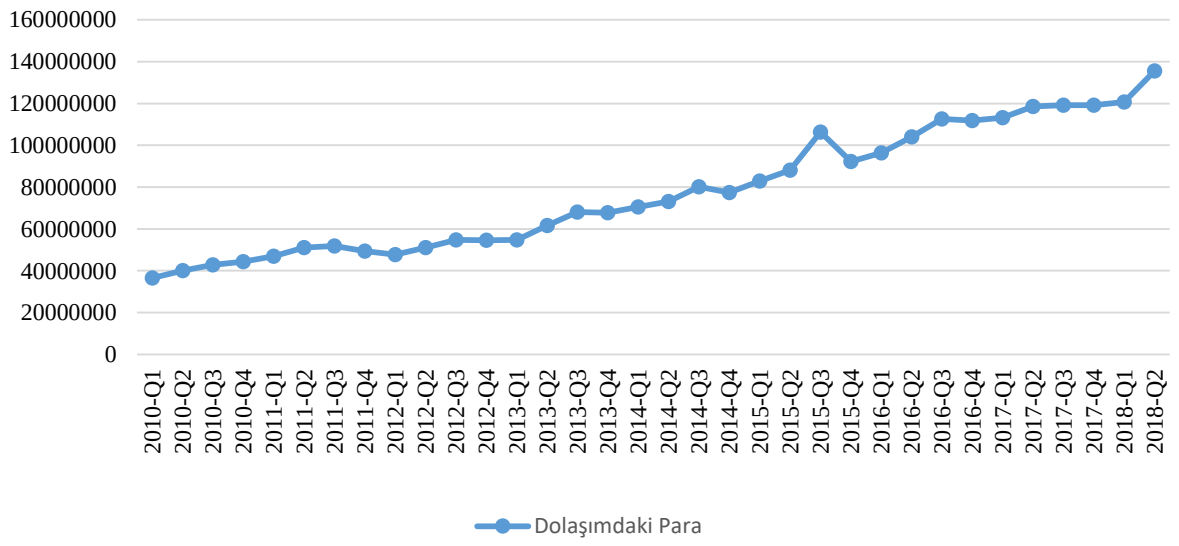

Grafik 1, parasal oran yönteminin temel değişkeni olan dolaşımdaki para miktarının dönemler itibariyle seyrini göstermektedir. Dolaşımdaki paranın istikrarlı bir artış trendi içinde olması aynı zamanda kayıtlı ve kayıt dışı ekonomideki vadesiz mevduatların arttığına işaret etmektedir.

Tablo 3: *Parasal Oran Yöntemi İle Kayıt Dışı Ekonominin Büyüklüğü*

Zaman	*C (Bin TL)*	*D (Bin TL)*	*Ko = (C/D)*	*Co = (Ko*.D)*	*Yo (Cari Fiyatlarla Bin TL)*	*Vo = Yo(C+D)*	*Yu (BinTL) =Yo.(C-ko.D)/(ko+1)D (Bin TL)*	*(Yu/Yo).100 (%)*
2010-Q1	36484854	40484049	0,90121554	26981919,9	240 272 872	3,121688	33843689	14,08552
2010-Q2	40121846	46164917	0,86909819	30768120,4	278 647 853	3,229323	33878756	12,15827
2010-Q3	42762615	47953783	0,89174643	31960368,7	318 732 806	3,513508	43084112	13,51731
2010-Q4	44368280	59611531	0,74429023	39730056,5	322 360 447	3,100222	15050895	4,668965
2011-Q1	46921814	54864825	0,8552258	36566458,9	290 610 291	2,855093	32914038	11,32583
2011-Q2	51099369	61777993	0,82714518	41173966	336 234 140	2,978756	32415695	9,64081
2011-Q3	51843611	62884048	0,82443183	41911132,6	381 898 595	3,32874	36196317	9,477992
2011-Q4	49347189	65220312	0,75662301	43468212,2	385 734 140	3,366872	20864411	5,409013
2012-Q1	47720266	58519831	0,81545461	39002457,3	333 164 005	3,135954	29782526	8,939299
2012-Q2	51142850	66135556	0,7733034	44078206,6	382 070 002	3,257804	24490483	6,409947
2012-Q3	54764455	69553374	0,78737309	46356123,3	424 705 390	3,416287	30809070	7,254222
2012-Q4	54565770	75304164	0,72460495	50188925,6	429 732 717	3,308947	14987863	3,487717
2013-Q1	54697872	74190512	0,73726236	49446695,7	385 824 643	2,993479	16386921	4,247246
2013-Q2	61609179	88127459	0,69909174	58735430,3	441 539 543	2,948774	8639852	1,956756
2013-Q3	68016851	91281396	0,74513377	60837474,9	491 263 794	3,083925	23185602	4,719583
2013-Q4	67755894	94575852	0,71641854	63033173	491 085 107	3,025195	14715261	2,996479
2014-Q1	70572904	91276801	0,7731746	60834412,4	451 269 184	2,788199	28891237	6,402218
2014-Q2	73072351	98509923	0,74177655	65655163,4	487 151 068	2,839169	22010105	4,518127
2014-Q3	80086337	102275879	0,78304228	68165108,1	548 625 835	3,00844	38372778	6,994344
2014-Q4	77420141	105042324	0,73703759	70008895,9	557 419 789	3,054983	23599805	4,233758
2015-Q1	82885303	106484919	0,77837598	70970360,6	497 687 043	2,628117	33416377	6,714335
2015-Q2	88114487	110903199	0,79451709	73915067,9	562 947 771	2,828632	43250764	7,682909
2015-Q3	106281644	121313893	0,87608798	80853615,8	631 512 355	2,774713	79429746	12,5777

2015-Q4	92309443	125194596	0,7373277	83440037,4	646 500 325	2,97236	27483805	4,251166
2016-Q1	96339669	119236469	0,8079715	79469048,6	563 890 602	2,615738	47875793	8,490263
2016-Q2	103986968	136222993	0,76335841	90790273,6	631 232 693	2,627837	36694705	5,813182
2016-Q3	112584069	144004347	0,78181021	95976411,8	666 176 429	2,596284	46102154	6,920412
2016-Q4	111762364	158143756	0,70671373	105400084	747 226 025	2,768466	18038977	2,414126
2017-Q1	113160043	160437120	0,70532333	106928571	649 272 436	2,373096	15132543	2,330692
2017-Q2	118493325	164438321	0,72059435	109595303	734 425 574	2,59577	23847202	3,247055
2017-Q3	119212069	172824741	0,6897859	115184707	831 878 537	2,84854	11632521	1,398344
2017-Q4	119198420	177874445	0,67012673	118550247	890 960 204	2,99913	1948205	0,218663
2018-Q1	120661116	181041622	0,66648274	120661116	787 974 458	2,611758	0	0
2018-Q2	135476581	191969570	0,70571904	127944405	884 004 260	2,699694	20813332	2,354438

Tablo 3, Türkiye'de 34 dönemde gerçekleşen kayıt dışı ekonominin büyüklüğünü özetlemektedir. Yöntem varsayımı gereği 2018 yılı ilk çeyreği haricindeki dönemlerde kayıt dışı ekonominin var olduğu ve yaklaşık %6 ortalamayla, %14.08 ile % 0.21 arasında değişim gösterdiği görülmektedir. Grafik 2 kayıt dışı ekonominin parasal büyüklüğünü, Grafik 3 kayıt dışı ekonominin GSYH oranını görselleştirmektedir. Kayıt dışı ekonomi/GSYH oranının son dönemlerde azalma eğiliminde olması, kayıt dışı ekonominin GSYH'deki artış kadar azalma göstermemesinden kaynaklanmaktadır. Sonuçta kayıt dışı ekonomideki azalma, GSYH artışın gerisinde kalmakta bu da kayıt dışı ekonomi oranının düşmesine ya da düşük görünmesine neden olmaktadır.

Grafik 2: *Türkiye'de Kayıt Dışı Ekonominin Parasal Hacmi (Bin TL)*

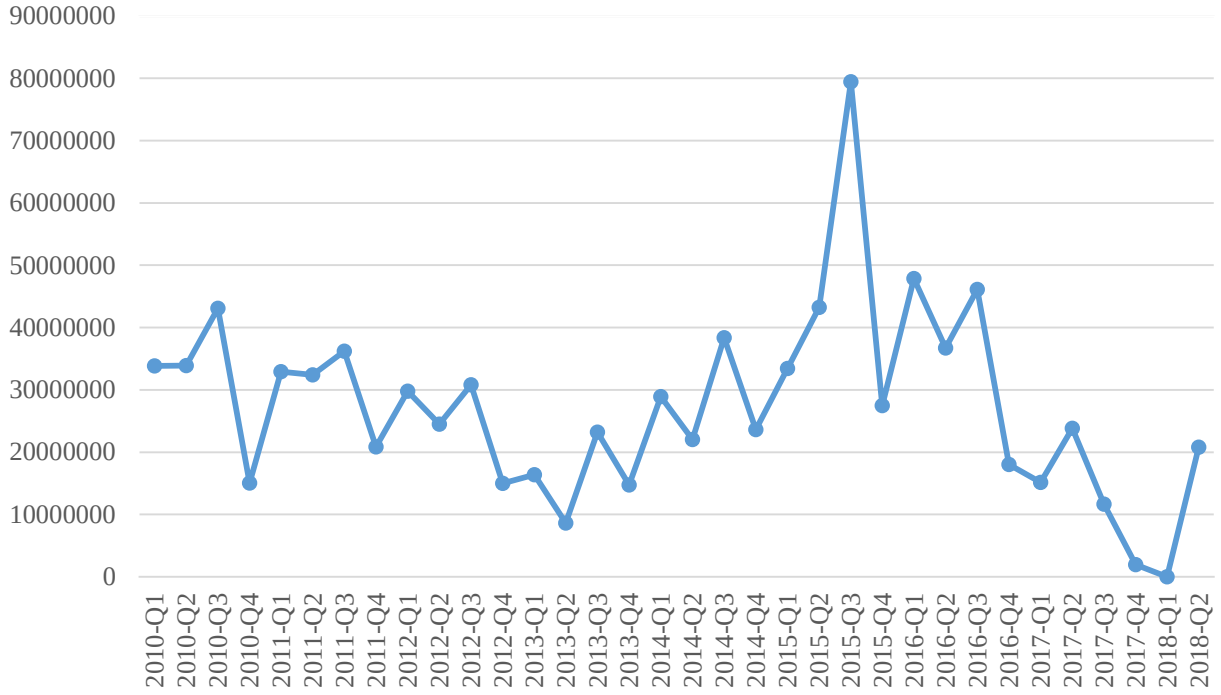

Grafik 3: *Türkiye'de Kayıt Dışı Ekonomi/GSYH (%)*

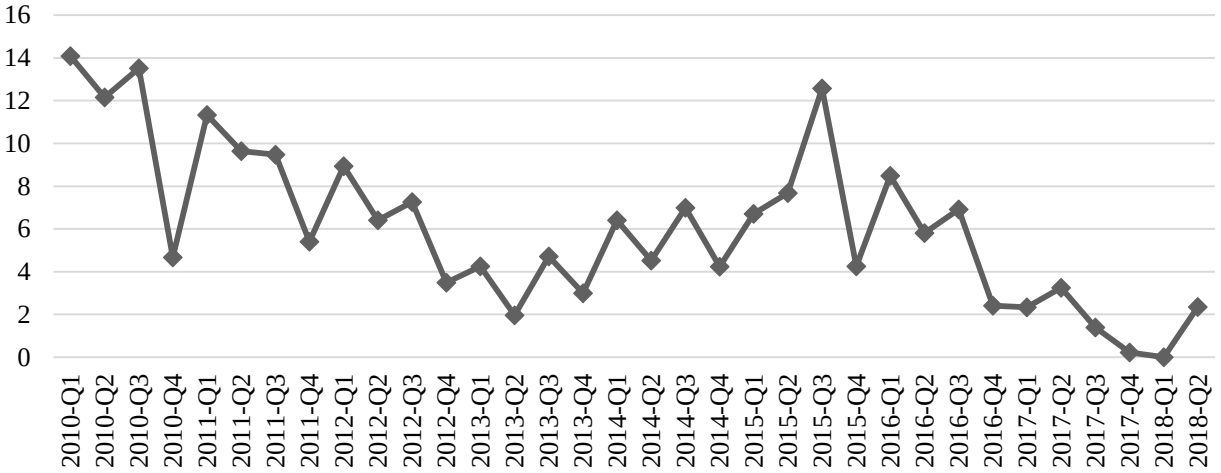

Kayıt dışı ekonomi, hacim cinsinden incelendiğinde dönemsel artışlara rağmen genel bir düşüş eğilimi olduğu görülmektedir. Çalışmadaki parasal oran yöntemi kayıt dışı faaliyetlerin parasal boyutunu dikkate aldığından farklı yöntemlerin kullanıldığı çalışmalara göre daha düşük ancak daha gerçekçi sonuçlara ulaşılmıştır.

5. Sonuç

Fiege'nin parasal oran yöntemine göre Türkiye'de 2010-2018 yılları arası çeyrek dönemlerde gerçekleşen kayıt dışı ekonomi %14.08 ile %0.21 arasında değişim göstermektedir. 2010 yılının ilk çeyreğinde kayıt dışı ekonominin resmi gelir seviyesine oranı en yüksek seviyede gerçekleşmiştir. Devam

eden dönemlerde kayıt dışılık düşüş eğilimi gösterse de 2015 yılının ilk çeyreği ile tekrar artmaya devam etmiştir. 34 çeyrek dönem periyodunda gerçekleşen ortalama kayıt dışı ekonomi %6,077 seviyesindedir. Grafik-2 incelendiğinde kayıt dışı ekonominin istikrarsız bir görünüm sergilediği görülmektedir. Ancak son yıllarda ciddi düşüş eğiliminde olduğu görülmektedir (yöntem varsayımı olan kayıt dışılığın olmadığı kabul edilen 2018 yılının ilk çeyreği hariç tutulmuştur).

Günümüz perspektifinde bakıldığında, kayıt dışı faaliyetlerin giderek azaldığı düşünülebilir. Bunun temel nedeni olarak ödeme araçlarındaki yeniliklerin yaygınlaşmasıyla nakit kullanımının azalması, bankacılık ve finans sektörünün gelişimi, idari ve hukuksal faktörler gösterilmektedir (Schneider ve Savaşan, 2007; Savaşan, 2011).

Elde edilen bulgulardan yola çıkarak Türkiye'de kayıt dışı faaliyetleri önleyici politikalardan başarılı sonuçlar elde ettiği düşünülebilir. Özellikle "Kayıt Dışı Ekonomi İle Mücadele Stratejisi Eylem Planı" ile daha etkin yol alınmaktadır. Kayıt dışı ekonominin önüne geçilebilmesi adına; e-devlet sisteminin yaygınlık kazanması, bürokrasinin azaltılması, kamu kurum ve kuruluşlarında tam otomasyona geçilerek kurumların bünyesindeki bilgi akışının erişilebilirliğinin sağlanması, ödeme araçlarının nakit yerine kredi ve banka kartı, havale ve elektronik fon transferi gibi vasıtalarla gerçekleştirilmesi büyük önem taşımaktadır.

Vergi reformunun zaman kaybetmeden hayata geçirilmesi kayıt dışı faaliyetler ile mücadelenin en önemli silahıdır. Buna göre; topluma vergi bilincinin aşılanması, vergi yönetiminin etkinliğinin artırılması, tabana yayılan vergi oranlarının makul düzeylerde belirlenmesi kısacası vergi dağılımda adaletin sağlanması öncelikli hale getirilmelidir. İstihdam üzerindeki kayıt dışılığın azaltılabilmesi için, sigorta teşviklerinin uygulanması yeni istihdam olanaklarının yaratılması gerekmektedir. Özellikle tarım kesiminde görülen yüksek kayıt dışı çalışma oranının önüne geçebilmek için tarım destek politikaları en verimli şekilde çalıştırılmalıdır.

KAYNAKÇA

Akbulak, Y. & Tahtakılıç, A. K. (2003). Kayıt Dışı Ekonomi Üzerine Düşünceler, Banka-Maliye ve Ekonomik Yorumlar Dergisi, 18.

Akça, E. E. & Bal, H. (2018). Ekonometrik Yaklaşım Yoluyla Türkiye'de Kayıt Dışı Ekonominin Tahmini, Hitit Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, Yıl 11, Sayı 1, Haziran, 685-708.

Altuğ, O. (1994). Kayıt Dışı Ekonomi: Vergiye Karşı Başkaldırı. Mart, Sayı 14, 257.

Bağırzade, E. R. (2012). Kayıt Dışı Ekonomi Kavramına Ortak Yaklaşım Sorunu: Makro iktisat Kapsamlı Kavramsal Analiz, Sosyoekonomi Dergisi, Yıl: 8, Sayı: 18, Temmuz-Aralık, 195-224.

Bağırzade, E. R. (2015). Kayıt Dışı Sektörün Ekonomideki Rolü Tartışmaları Üzerine: Bir Literatür Taraması", Uluslararası İktisadi ve İdari İncelemeler Dergisi, Yıl:7, Sayı:14, 42.

Bank of Canada Review .(1994). The Demand for Currency and The Imdergroımd Economy, 443-444, ttp://www.bank-banque-canada.ca/publications/review/r944b.pdf.

Çetintaş, H. & Vergil, H. (2003). Türkiye'de Kayıt Dışı Ekonomi Tahmini, Doğuş Üniversitesi Dergisi, 4(1), 15-30.

Derdiyok, T. (1993). Türkiye'nin Kayıt Dışı Ekonomisinin Tahmini, Türkiye İktisat, Sayı 13, TOBB Yayını, Mayıs, 54-63.

Feige, E. L. (1990). Defininig and Estimating Underground and Informal Economies: The New Institinational Economics Approach. World Development, 18(7), 1-29.

Feige, Edgar L. (1979). How Big is the Irregular Economy, 8. http://ideas.repec.org/p/wpa/wuwpma/0404005html.

Fleming, M. H., Roman, J. & Farrell, G. (2000). The Shadow Economy, Journal of International Affairs, 53 (2), 387-409.

Guttman, Peter, M. (1977). The Subterranean Economy, Financial Analyst Journal, Vol. 34, November-December, 24-27.

Hakioğlu, D. (1987). Underground Economy in Turkey.

Ilgın, Y. (2002). Kayıt dışı Ekonomiyi Tahmin Yöntemleri Ve Türkiye'de Durum, Planlama Dergisi, DPT'nin Kuruluşunu 42. Yılı Özel Sayı, 145-155.

Işık, N. & Acar, M. (2003). Kayıt Dışı Ekonomi: Ölçme Yöntemleri, Boyutları, Yarar ve Zararları Üzerine Bir Değerlendirme, Erciyes Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, Sayı 21, 123-125.

Kasnakoğlu, Z. (1993). Monetary Approach to the Measurement of Unrecorded Economy in Turkey, ODTÜ Gelişme Dergisi, 20(1-2), 87-111.

Kök, R. & Onur Ş. (2006). Kayıt Dışı Ekonomi ve Türkiye Ekonomisindeki Büyüklüğünün Tahmin Edilmesi, Türkiye Ekonomi Kurumu Uluslararası Ekonomi Konferansı, Ankara, 11-13 Eylül 2006.

Özsoylu, A. F. (1999). Yeraltı Ekonomisi, Ankara, Akçağ Yayınevi.

Özsoylu, A. F. (1996). Türkiye'de Kayıt Dışı Ekonomi, İstanbul.

Prokhorov, A. (2001a). World Unobserved Economy: Definition, Measurement and Optimality Considerations, 16. http://www.msu.edu/~prohorov /a.pdf.

Prokhorov, A. (2001b). The Russian Underground Economy as a Hidden Variable, 2, http://www.msu.edu/~prohorov/cleveland.pdf.

Savaşan, F. (2011). Türkiye'de Kayıt Dışı Ekonomi ve Kayıt Dışılıkla Mücadelenin Serencamı. Siyaset, Ekonomi ve Toplum Araştırması Vakfı, 35.

Savaşan, F., Yardımcıoğlu, F. & Demir, İ. (2016). Türkiye'de Kayıt Dışı Ekonomi: Zaman Serisi ve Panel Veri MIMIC Tahminleri, Siyaset, Ekonomi ve Yönetim Araştırmaları Dergisi, 4(2), 161-200.

Schneider, F. & Enste, D. H. (2003). The Shadow Economy, Cambridge University Pres, West Nyack, Ny. Usa.

Schneider, F. & Savasan, F. (2007). Dymimic Estimates of the Size of Shadow Economies of Turkey and of Her Neighbouring Countries. International Research Journal of Finance and Economics, 9, 126-143.

Schneider, F. & Buehn, A. (2016). Estimating the Size of The Shadow Economy: Methods, Problems and Open Questions, Discussion Paper Series, No. 9820.

Sarılı, M. A. (2002). Türkiye'de Kayıt Dışı Ekonominin Boyutları, Nedenleri, Etkileri ve Alınması Gereken Tedbirler, Bankacılar Dergisi, Sayı 42, 36-37.

Tanzi, V. (1983). The Undurground Economy in the United States: Annual Estimates: 1930-1980, IMF-Staff Papers, 30(2), 283-305.

TCMB. (2019). Elektronik Veri Dağıtım Sistemi, http://www.tcmb.gov.tr, erişim tarihi:18.03.2019.

TÜİK. (2019). http://www.tuik.gov.tr, erişim tarihi:25.03.2019.

Us, V. (2004). Kayıt Dışı Ekonomiyi Tahmin Yöntem Önerisi: Türkiye Örneği. Türkiye Ekonomi Kurumu-Tartışma Metni.